UĞUR MUMCU'YA ARMAĞAN

ÇAĞLAR KIRÇAK

TÜRKİYE'DE GERİCİLİK

1950 - 1990

İMGE

2. Baskı

ÇAĞLAR KIRÇAK TÜRKİYE'DE GERİCİLİK 1950 1990 İMGE

Çağlar Kırçak, 1935 yılında İstanbul'da doğdu. İlk, orta ve yüksek öğrenimini Ankara'da tamamlayarak Ankara Tıp Fakültesi'ni bitirdi. Aynı fakültede nöroloji uzmanı oldu. Öğrencilik yıllarında Türkiye Tıp Talebeleri Birliği Genel Başkanlığında bulundu. 1969 yılında Diyarbakır Tıp Fakültesi Nöroloji Kliniği'nin ve 1978'de S.S.K. Ankara Meslek Hastalıkları Hastanesi'nin kuruluşunda görev aldı. Adı geçen hastanenin 1983'e değin başhekimliğini yaptı. Meslek yaşantısını Ankara Belediyesi Deri ve Zührevi Hastalıklar Hastanesi Başhekimi olarak sürdürüyor.
Kırçak, çeşitli tıp dergilerinde yayımladığı bilimsel makalelerinin yanısıra *Türk Solu, Bilim ve Sanat, Son Reçete* gibi dergilerde siyasal ve sosyal içerikli yazılar yazdı. 1989'da yayımladığı *Meşrutiyetten Günümüze Gericilik* adlı kitabında, Osmanlı İmparatorluğu, Kurtuluş Savaşı ve Tek Parti Dönemlerindeki gericilik akımlarını inceledi.

İMGE
kitabevi

ÇAĞLAR KIRÇAK

TÜRKİYE'DE GERİCİLİK

1950 - 1990

İMGE kitabevi

İmge Kıtabevi Yayınları: 63
Birinci Basım: Nisan 1993
İkinci Basım: Kasım, 1993
© 1993, Çağlar Kırçak, İmge Kitabevi Yayınları
Baskı: Zirve Ofset: 229 66 84
ISBN 975-533-030-5

İmge Kitabevi
Yayıncılık Paz. San. ve Tic. Ltd. Şti.
Konur Sok.No:3 Kızılay / ANKARA
Tel:417 01 37 - 418 19 42 - 425 52 02
Faks: 425 65 32

İÇİNDEKİLER

DEMOKRAT PARTİNİN İKTİDAR YILLARI
Demokrat Parti'nin Kurucu Önderleri 10
Dışa Bağımlılık, Kapitalizm ve İrtica 21
Said-i Nursî ve Nurculuk 34
Nursî'nin Ölümünden Sonra Nurcular 38
Demokratların Tırmanış Yılları 40
Dönüşü Olmayan Karanlık Yollar 44
Siz Hilâfeti Bile Geri Getirebilirsiniz 52
Yobazlar, Demokratların Kanatları Altında 55
Demokrat İktidar Döneminde Sanat ve Düşün Alanı 59
Uçuruma Doğru 70
On Yıllık iktidarın Sonu 76
SONUÇ 84
27 MAYIS VE SONRASI
Milli Birlik Komitesi 97
Gericiler Kıpırdanıyor 99
Türkeş ve Ülkü-Kültür Birliği 102
Kurucu Meclis ve Yeni Anayasa 105
27 Mayıs'ın Getirdikleri 113
İNÖNÜ BAŞBAKAN
Koalisyon Hükümeti ve Kalkınma Planı 119
Yeni Bir Ses: Yön Dergisi 126
22 Şubat Ayaklanması 131
İlericilerin ve Gericilerin İnönü'den Bekledikleri 142
İkinci Koalisyon ve İnönü Hükümetlerinin Sonu 147
İlericilerin Gericiliği: İslâm Sosyalizmi 158
ADALET PARTİSİ VE DEMİREL DÖNEMİ
DEMİREL BAŞBAKAN
Demirel, Hükûmet Programını Okuyor 172
Müslüman Devlet Adamları ve Nurcular 175
Babeuf Olayı 177
Amerika, Demirel ve Gericiler 181
Demirel ve Öğretmenler 196
İslâm Devleti Anayasa Tasarısı 199
C.H.P.'nin Ortanın Solu Politikası 201
Şahlanan İrtica ve Şiddet Olayları 207
Milliyetçi Hareket Partisi 212
Milli Nizam ve Milli Selâmet Partileri 217
12 Mart'a Doğru 225

12 MART VE SONRASI
Balyoz Harekatı 233
Anayasa'ya İndirilen Darbe 235
12 Mart'ta Yabancı Parmağı 238
Gizli Savaş Tekniği ve CIA'nın Marifetleri 239
A.B.D.'nin Uslu Biraderi Demirel Neden Dışlandı? 241
Nihat Erim Tükeniyor 245
1973 Genel Seçimleri ve Sonrası 249
Demirel Yeniden Sahnede 250
Halkın Umudu Ecevit, Başbakan 261
Ecevit Döneminde Toplu Kıyımlar 268
Yitirilen Umutlar 272
Demirel'in Hisseli Harikalar Kumpanyası
Perdelerini Yine Açıyor 278
12 EYLÜL DARBESİ VE GÜNÜMÜZDE GERİCİLİK
MİLLİ GÜVENLİK KONSEYİ DÖNEMİNDE TÜRKİYE
İnişe Geçen Terör ve Sorular 291
Pentagon, CIA ve Geliyorum Diyen Darbe 295
Düşünce Özgürlüğüne Takılan Kelepçe 298
PARTİLER, KURUMLAR, DERNEKLER VE İDAMLAR
Kurucu Meclis ve Siyasal Partiler 310
DİSK Davası 316
Dernekler Yargılanıyor 317
Bilim ve Toplum Düşmanlığı 323
HALKOYLAMASI VE GÜDÜMLÜ DEMOKRASİYE GEÇİŞ
Özal Sahnede 331
Siyasal Partiler Kuruluyor 333
1983 Genel Seçimleri 339
ANAP İKTİDARI VE BAŞBAKAN ÖZAL
Dinci Bir Gençlik Yetiştiriliyor 343
Tarikatların Altın Dönemi 347
Rabıta 353
İrticanın Sesi: Aydınlar Ocağı 361
Said-i Nursî Mevlidi ve Demirel 366
İslâmi Cephe Çağrısı 368
Özal Cumhurbaşkanı 370
SONUÇ 372
KAYNAKÇA 377

GİRİŞ

Türkiye'de çok partili rejime geçildikten bu yana yaşanılan yarım yüzyıllık bir zaman diliminde din, kimi siyasal partilerin ve çeşitli çıkar çevrelerinin elinde bir sömürü aracı oldu.

1946'da Demokrat Parti'nin, 1948'de Millet Partisi'nin kurulmalarıyla birlikte Atatürk devrim ve reformlarını yadsımak, geri kalmış yığınların dinsel inançlarını okşamak siyasal iktidara sahip olmanın en geçerli yolu olarak benimsendi. Bu partilerin tutucu ve gerici etkinliklerinin yanısıra iktidarda bulunan Cumhuriyet Halk Partisi de oy kaygısıyla, devrim ve reformlardan ödün vermeye başlayınca irtica tüm gücüyle örgütlenmeye koyuldu. 27 Mayıs 1960 hareketinden sonra çağdaşlaşma yolunda önemli adımlar atan Türkiye, bugün bu örgütlenmenin ve her gün daha da ürkütücü boyutlara varan gericiliğin sıkıntısını ve ikilemini yaşıyor.

19. yüzyılın ortalarından 1950 yılına uzanan yüzyıllık bir dönem içinde gelişen devrimci ve karşı devrimci hareketler, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyet dönemlerindeki irtica olayları, 1989'da yayımlanan *Meşrutiyetten Günümüze Gericilik* adlı çalışmamda incelenmişti. Bu kitapta ise Demokrat Parti'nin 1950'de iktidara gelişinden başlayarak 1990'lı yıllara değin süregelen irtica hareketleri, eşitli siyasal partilerin, siyasal iktidarların, çeşitli kurum ve derneklerin gericiliğe bakış açıları ve ilerici yurtsever kesimin karanlık güçler karşısındaki savaşımı anlatılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada son kırk yılın olayları belgesel olarak ele alındığı gibi, bir kuşağın tanık olduğu, içinde yaşadığı dönem de sergilenmektedir.

O kuşak ki, 27 Mayıs 1960'ı izleyen günlerde ve 1961 Anayasası'nın getirdiği düşünce özgürlüğü ortamında ülkesi için nice umutlara sahipti...

Ne varki, bir karabasan gibi toplumun soluğunu kesen 12 Mart ve 12 Eylül darbeleri geçici de olsa yeşeren o umutları sararttı...

Herşeye karşın, o kuşaktan biri olarak yine de Türkiye'nin geleceğine sıcak duygularla bakıyorum.

14 Mayıs 1950 seçimlerinden sonra, yirmiyedi yıllık otoriter bir rejim tarihe karışmıştı. Bu, Türkiye için çok değişik bir olguydu. Millî Şef, iktidardan düşmüş, C.H.P.'nin çatık kaşlı politikacılarının büyük bir çoğunluğu parlamento dışı kalmışlardı. Kimilerine göre bir **beyaz ihtilâl** yapılmıştı. Kamuoyuna genel bir iyimserlik havası egemendi. Örneğin, Sedat Simavi, Hürriyet gazetesinde şunları yazıyordu:

Celâl Bayar, bizi yeni bir başbakana kavuşturdu. Yıllardan beri muşmulalaşmış insanların etkisiz, hareketsiz edimlerine (icraatlarına) o denli alışmıştık ki, onları eleştirmek bile içimizden gelmezdi. Adnan Menderes'in başbakanlığa getirilmiş olduğunu öğrendiğim zaman ben, neredeyse kulaklarıma inanamadım. Şu anda taptaze kişilere, yepyeni bir anlayışa, özverili bir cumhurbaşkanına sahibiz. Tüm bunlar, geleceğe güvenle bakmamız için güzel bir vesiledir[1].

Demokrat Parti Meclis Grubu, ilk toplantısını 20 Mayıs 1950'de yaptı ve cumhurbaşkanlığı adaylığına Celâl Bayar'ı seçti. Bayar, seçimden hemen sonra Demokrat Parti genel başkanlığından ayrıldı. Böylece, öteden beri savunduğu "**cumhurbaşkanı, aynı zamanda parti genel başkanı olamaz**" görüşüne uymuş oluyordu.

Bayar, 22 Mayıs'ta Adnan Menderes'i başbakanlığa getirdi. Menderes, on yıl süren Demokrat Parti iktidarının değişmez başkanı olacaktı. Ayrıca, Bayar'dan boşalan parti genel başkanlığı görevini de üstlenmişti.

İlk Menderes Kabinesi şu adlardan oluşuyordu:

Başbakan: Adnan Menderes, Adalet Bakanı: Halil Özyörük, Milli Savunma Bakanı: Refik Şevket İnce, İçişleri Bakanı: Rükneddin Nasuhioğlu, Dışişleri Bakanı: Fuat Köprülü, Maliye Bakanı: Halil Ayan, Milli Eğitim Bakanı: Avni Başman, Bayındırlık Bakanı: Fahri Belen, Ekonomi ve Ticaret Bakanı: Zühtü Velibeşe, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı: Dr. Nihat Reşat Belger, Gümrük ve Tekel Bakanı:

(1) Aydemir, Şevket Süreyya: **İkinci Adam**, Cilt 3, s. 32, (1968).

Nuri Özsan, Tarım Bakanı: Nihat Eğriboz, Ulaştırma Bakanı: Tevfik İleri, Çalışma Bakanı: Hasan Polatkan, İşletmeler Bakanı: Muhlis Ete.

İki hafta sonra 5 Haziran 1950'de Samet Ağaoğlu, Başbakan Yardımcısı ve 11 Temmuz'da da Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu Devlet Bakanı olarak kabineye girdiler. Ne var ki, Menderes'le kimi bakanlar arasında gelişmeye başlayan görüş ayrılıkları çok çabuk ortaya çıktı. Milli Eğitim Bakanı Avni Başman, Maliye Bakanı Halil Ayan, Bayındırlık Bakanı general Fahri Belen, Sağlık Bakanı Nihat Reşat Belger aynı yıl içinde hükümetten ayrıldılar. Ulaştırma Bakanı Tevfik İleri Eğitim Bakanlığına, Çalışma Bakanı Hasan Polatkan Maliye Bakanlığına kaydırıldılar. Kemal Zeytinoğlu Bayındırlık, Ekrem Hayri Üstündağ Sağlık Bakanı oldu. Seyfi Kurtbek Ulaştırma ve Hulûsi Köymen Çalışma Bakanlıklarına getirildiler.

Demokrat Parti'nin Kurucu Önderleri

Birinci kitapta anlatıldığı gibi, Demokrat Parti'nin doğumunu hazırlayan, daha doğrusu hızlandıran en önemli olgu, Bayar, Menderes, Köprülü ve Koraltan tarafından verilen Dörtlü Takrir'in (Dörtlü Önerge) C.H.P. Meclis Grubu'nca kabul edilmemesi oldu. Dörtler, verdikleri önergede, "Anayasa'da yer alan ulusal egemenlik ilkesinin tam uygulanmasını "istiyorlardı"[2]. Toprak reformunu engellemek için var güçleriyle çalışan Menderes, Koraltan gibi tutucu, Köprülü gibi sağcı C.H.P. milletvekillerinin insan hakları ve ulusal egemenlik konularındaki duyarlılıkları(!) oldukça ilginçti. Başbakanlıktan ayrıldıktan sonra İnönü'ye sönmez bir hınç duyan Bayar ise grubun başını çekiyordu.

Önergenin geri çevrilmesi ve daha sonra gelişen olaylar, Dörtler'in C.H.P.'nden ayrılmalarına ve Demokrat Parti'yi kurmalarına neden oldu. Tarihe, Demokrat Parti'nin dört kurucusu olarak geçtiler.

Şimdi, bu dört kurucunun yaşam öykülerine kısaca bir

(2) Feroz ve Bedia Turgay Ahmad: **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi** (1945- 1971), s. 13-14, (1976)

göz atalım:

Celal Bayar (1883-1986), çok genç yaşlarda politikaya atılmış, tüm yaşamı siyasal çalkantılar içinde geçmiş, profesyonel bir politikacıydı. Medreseden yetişmiş bir din adamı olan babası Abdullah Fehmi Efendi, 1877 yılında ailesiyle birlikte Bulgaristan'dan göç ederek, Gemlik kasabasının Umurbey köyüne yerleşmişti. Fehmi Efendi, Umurbey'de ilkokul öğretmenliği ve Gemlikte müftülük görevlerinde bulundu.

Umurbey'de doğan Bayar, ilköğrenimini köyde, babasının yanında yaptı. Düzenli bir eğitim ve öğretim görmedi. Bir süre Bursa'da, ipekçilik kursuna ve College Français de l' Assomption adlı cizvit okuluna devam etti. Abdullah Efendi adındaki bir öğretmenden Fransızca dersleri aldı. Gemlik reji ve mahkemesinde memur olarak çalıştı. Daha sonra Ziraat Bankası ve Deutsche Orientbank'ın Bursa şubelerinde görev yaptı.

Bayar, Bursa'daki banka memurluğu döneminde, biraz da dayısının etkisiyle politikaya ilgi duymaya başladı. Bu ilgi kısa sürede eyleme dönüştü. II. Meşrutiyet'in ilanından önce, 1907'de İttihat ve Terakki'nin Bursa kolunu oluşturan **Küme** adlı yeraltı örgütüne girdi. Kısa sürede sivrildi. İttihat ve Terakki'nin önce Bursa, daha sonra İzmir şubelerine kâtib-i mesul (sorumlu yazman) olarak atandı. I. Dünya Savaşı yıllarında İzmir'de siyasal ve örgütsel çalışmalarını sürdürdü. **Halka Doğru** dergisinde **Turgut Alp** takma adıyla ekonomik içerikli yazılar yazdı.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra İttihat ve Terakki Fırkası'nın kapanması üzerine Bayar, Müdafaa-i Hukuk-i Osmaniye Cemiyeti'nin üyesi oldu. Bu sıralarda İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceğine ilişkin söylentiler dolaşıyordu. Bu tehlike karşısında, işgale direnme amacıyla İzmir'de toplanan **Redd-i İlhak Cemiyeti**'nin birinci kongresine Bayar da katıldı. Kongrede direniş hareketini onaylamayan bir konuşma yaptı. Bayar, "**İzmir'in işgali halinde Yunanlılara direnmeyi**" bir cinnet (çılgınlık) olarak nitelendiriyordu.

Redd-i İlhak Cemiyeti'nin kurulmasından sonra Bayar,

İzmir'den ayrıldı. Din adamı kılığına girerek Galip Hoca takma adıyla köylerde, halkı direnişe çağırmaya başladı. Ne var ki bu eylem Redd-i İlhak Kongresi'ndeki düşüncelerine ters düşüyordu. Nitekim, Galip Hoca'nın etkinlikleri çok sürmedi ve Bayar 1920'de toplanan Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'na Saruhan (Manisa) milletvekili olarak girdi.

İngilizlerin 16 Mart 1920'de İstanbul'u denetim altına almaları ve Meclis-i Mebusan'ın kapanmasından sonra, özellikle İttihatçı kökenli milletvekilleri ve aydınların, yarınlarına ilişkin güvenceleri kalmamıştı. Tutuklamalar, sürgünler birbirini izliyordu. Bu tablo karşısında Bayar, gizlice İstanbul'dan ayrılarak Ankara'ya geçti ve Birinci Büyük Millet Meclisi'nde Bursa milletvekili olarak yer aldı.

Bundan sonraki dönemde Bayar, Mustafa Kemal'in en güvendiği kişilerden biri oldu. Bu güven duygusunun pekişmesinde kendisi de bir ittihatçı olmasına karşın Bayar'ın, eski ittihatçılarla birlikte hareket etmeyişi ve Mustafa Kemal'in çevresinde yer alması büyük rol oynadı.

Bayar, 1921'de Ekonomi Bakanlığına atandı. Bu arada, Yeşil Ordu ve Türkiye Resmi Komünist Fırkası'nın kurucuları arasında yer aldı. 1922'de Lozan Konferansı'na gönderilen ilk kurula danışman olarak katıldı. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra, 1924'te Mübadele, İmar ve İskan Bakanlığına getirildi. Aynı yıl içinde ulusal bir bankanın kurulması amaçlandığından bakanlıktan ayrılarak İş Bankası'nı kurmakla görevlendirildi. Bu bankanın, 1924-1932 yılları arasında genel müdürlüğünü yaptı.

Bu görevi süresince Bayar, devlet yardımıyla özel mülkiyet düzenine dayalı bir kapitalizmin geliştirilmesi çabası içinde oldu.*

Kurtuluş Savaşından gelme etkili politikacılarla, sivrilmiş eşraf ve tüccarı biraraya getiren İş Bankası, devlet gücüyle kısa zamanda gelişecek ve birçok kapitalist üretecekti. Banka içinde, kendilerini iş yaşantısının ortasında bulan Kurtuluş Savaşı temsilcileri de bu yaşantının tadına kolayca varacaklardı. Celâl Bayar önderliğindeki, Muammer Eriş, Siirtli Mahmut, Kılıç Ali, Recep Zühtü, Salih Bozok, Nuri Conker, Cevat Abbas gibi

kişiler "İş Bankası Grubu" olarak tanınacak ve bu grubun adı, "aferizm" (çıkarcılık, vurgunculuk) tartışmalarında sık sık işitilecekti[3].

Bu konuda Falih Rıfkı Atay, "**İş Bankası'nın bir çeşit politikacılar bankası olarak kurulmuş olması, Cumhuriyet tarihi için pek acıklı bir aferizm salgının başlangıcı olmuştur.**", der. Ayrıca, bir de şu anısını anlatır Falih Rıfkı:

"Galiba dünyanın hiçbir yerinde reasürans işi ayrıcalık altında değildir. Bu düşünceyi İstanbul sigorta kumpanyalarından birinin levanten müdürü icat etti.

Böyle bir tekelciliğe engel olmak isteyenler tüm kanıtlarını kullanmaktaydılar. Hükümette de banka nüfuzculuğuna karşı direnç belirmişti... Ancak, sonunda girişime önayak olanlar başarı sağladılar. Hiç unutmam, Hâkimiyet-i Milliye gazetesindeki odamda oturuyordum. Başyazarlardan ve İş Bankası Yönetim Kurulu Başkanı Siirt Milletvekili Mahmut, yanımdaki odada çalışırdı. Arada kapı yoktu. Birlikte konuşurken İstanbullu sigorta müdürünün geldiğini haber verdiler. Pek neşeli müdür, Mahmut'un masası üstüne üç zarf bıraktı:

— Bu, Zat-i âlinizin, bu, ... beyefendinin, bu da ... beyefendinin; dedi.

Bu zarflar hisse senedi doluydu. Sözünü ettiğim sigorta müdürü elde ettiği başarıdan sonra, servet ve sâmanını toplayarak Fransa'ya gitti. Cote d'Azure'de yerleşti"[4].

Celâl Bayar'ın İş Bankası Genel Müdürlüğü sekiz yıl sürdü. 1932'de yeniden Ekonomi Bakanlığına getirildi. 1937'ye değin bu görevde kaldı. 1937'de İnönü'nün yerine başbakanlığa atandı. Böylece, Bayar'a, 1950'de oturacağı cumhurbaşkanlığı koltuğuna giden yol açılıyor ve daha önce de var olan, ama bundan sonra sonsuz bir hınçla sürdürülecek olan bir kavga su yüzüne çıkıyordu İnönü-Bayar çekişmesi...

Celâl Bayar, özellikle cumhurbaşkanlığının son yıllarında aydın çevrelerce çok küçümsenmiştir. Ne var ki O, sıradan bir adam değildi. Doğru dürüst eğitim görmemiş

(3) Avcıoğlu, Doğan: **Türkiye'nin Düzeni**, s.181, (1969).
(4) Atay, Falih Rıfkı: **Çankaya**, s. 455-457, (1969).

bir insanın, bir kan ve ateş çemberi içinde asker giysisi bile giymeden Cumhuriyet kadrolarının en üst sıralarına tırmanması, Atatürk ve İnönü'den sonra cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturabilmesi kolay iş değildir.

Ancak Bayar, olayların kendisine tanıdığı bu büyük şansı ve kişisel yeteneklerini hiç mi hiç değerlendiremedi. Bir devlet başkam olarak, partilerüstü görünmeye özen göstermesi gerekirken tam tersine, koyu bir partizan kimliğine büründü. Siyasal rakiplerine karşı hiçbir zaman esnek olamadı; ruhsuz, katı ve uzlaşmaz tutumuyla demokrasinin yozlaşmasında etkin rol oynadı.

"**Atatürk! Seni sevmek milli ibadettir**" diyen Bayar, iktidara geldikten sonra Menderes'le elele verip, Atatürk'ün '**tam bağımsızlık**' ilkesini çiğneyerek Türkiye'yi emperyalizmin Ortadoğu'daki karakolu haline getirdi. Bu politikaya karşı çıkan herkes O'nun gözünde komünistti. Bu nedenle, düşünce özgürlüğünü ortadan kaldıran faşist uygulamalar ve hapishanelerin, yazarlar, sanatçılar ve gazetecilerle dolması, umurunda bile olmadı. Hortlayan irticanın Demokrat Parti eliyle beslenmesine göz yumması ise Türkiye'yi bu günlere getirdi. Demokrat Parti'nin iktidar yılları, gericiliğin, çağdışı görüşlerin ve karanlık örgütlerin, Türkiye'yi teslim almaya çabaladığı bir dönem oldu.

Kısacası, Atatürk'ün başbakanı Bayar, Atatürk'ün bir yanlış seçimiydi..

On yıl süreyle Demokrat Parti'nin genel başkanlığını ve Türkiye Cumhuriyeti'nin başbakanlığını yapan Adnan Menderes (1899-1961), varlıklı bir ailenin çocuğu olarak Aydın'da dünyaya geldi. Babası, Yunanistan'dan Aydın'a göçmen olarak gelen İbrahim Ethem Bey'di. Annesi Tevfika Hanım, Aydın'ın büyük toprak sahiplerinden Tatar asıllı Hacı Ali Paşa'nın torunuydu.

Menderes ilköğrenimini Menemen'de yaptı. Daha sonra İzmir İttihat ve Terakki Lisesi'nde ve Kızılçullu Amerikan Koleji'nde okudu. Öğrenimi sürerken 1916'da askere alındı. 1918'de terhis edildikten sonra Kurtuluş Savaşı'na ye-

deksubay olarak katıldı. Savaştan sonra İzmir'in tanınmış ailelerinden Evliyazadelerin kızı Berrin Hanımla evlendi ve çiftliğinin başına geçti.

Menderes'in siyasal yaşantısı 1930'da kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası'na girişiyle başlar. Partinin Aydın il örgütünü kurarak kısa bir süre il başkanlığında bulundu. Parti kapatılınca Cumhuriyet Halk Partisi'ne geçti. 1931'-de Aydın'dan milletvekili seçildi. Uzun yıllar mecliste çekingen, kendi halinde bir milletvekili olarak çeşitli komisyonlarda çalıştı. Parti müfettişliği yaptı. Bu arada Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirdi.

Daha önce de gördüğümüz gibi, Saraçoğlu hükümetinin 1945'te Meclis'e getirdiği "Köylüyü Topraklandırma Yasası'na" ilişkin tartışmalarda Menderes'in yıldızı parlayıverdi. Menderes tasarıya, komisyonda ve Meclis'te şiddetle karşı çıktı. Ayrıca, raportörü bulunduğu komisyondan çalımlı bir konuşma yaptıktan sonra istifa etti.

Bundan sonra gelişen olaylarda Menderes'i hızlı bir tırmanış içinde görürüz. Bu tırmanış 1955'lere değin sürdü. Ne var ki, izlediği hesapsız ekonomik politika, dengesiz ve tutarsız davranışları, gerici eylemleri pompalayışı ve kurduğu baskı rejimi, 1955'ten sonra O'nu inişe geçirdi ve önlenemez felaketini hazırladı.

Birçok yazarın işlediği bir konuya katılmamak elde değildir:

Evet, iki Menderes vardı... Biri, sessiz, sıkılgan, tutkularını frenlemesini bilen alçak gönüllü bir politikacı.. Öteki, hırçın, dengesiz, şiddet yanlısı, komplekslerle dolu bir Menderes... O, başbakanlık koltuğuna oturduktan sonra, C.H.P. iktidarı döneminde gölgede kalmış bir politikacı olmanın acılarını ve komplekslerini, diktatörlüğe soyunarak bastırmaya çalıştı. Demeçleriyle, konuşmalarıyla, davranışlarıyla, derin çelişkiler içinde oldu ve kendi kendini yadsıdı. Örneğin 1932'de Aydın Halkevi'nin açılış töreninde **Aydın Milletvekili** Menderes şunları söylüyordu:

"Ulusumuzun yükselmesi yolunda her gereksinimi gören ve sezen Büyük Gazi, sosyal ve kültürel yaşantımızda çok derin bir boşluğu görmüş, bu boşluğu doldu-

racak ve gereksinime yanıt verecek bir kurumun temellerini atmak onurunu da kazanmıştır."

Oysa, **Başbakan** Menderes'in, Halkevleri'ne ilişkin görüşleri oldukça değişiktir:

"**Halkevleri, Halk odaları kurma, gençlik örgütünü ele almak, faşizan anlayış ve düşüncelerin ürünüdür.**

Bunlar, sosyal yapımız içinde tümüyle saçma, anlamsız, geri ve yabancı organ halindedirler"

Menderes, iktidara geldikten sonra bir büyüklük hastalığı içindeydi. Bu hastalık, yıllarca taşıdığı komplekslerinden kaynaklanıyordu. Ona göre, Kurtuluş Savaşı'ndan 1950'ye değin yapılan devrim ve reformların bir önemi yoktu. En büyük devrim, kendisinin iktidara gelişiydi. Bu görüşünü, 2 Haziran 1950'de Meclis kürsüsünde şöyle dile getiriyordu:

"**14 Mayıs seçimleriyle ülkede, şimdiye değin yapılanlarla ölçülemiyecek önemde büyük bir devrimin, en önemli evresi aşılmıştır**"[5].

Menderes'in, devlet adamlığıyla bağdaşmayacak ölçüsüzlüklerine ilişkin ilginç örnekler vardır. Bunlardan biri de, Roma'da Türkiye Büyükelçiliği'nde verilen bir resepsiyonda, Suriye'nin Roma Büyükelçisine yaptığı saldırıdır. Bu olayı, Menderes'in yıllarca yakınında bulunmuş olan Cihad Baban'dan dinleyelim:

"...Tam o sırada kısa boylu bir başka zat, bir başka diplomat, Menderes'e sokuldu, elini sıktı. Arap şivesiyle kendisini Türkçe takdim etti:

— Ben, Suriye büyükelçisi..

Menderes, memnun olduğu yanıtını verdi. Büyükelçi alışılmış komplimanlara başladı:

— Efendim, Türkiye Suriye'nin büyük biraderidir. Biz Türkleri kardeş biliriz. Türkiye olmasa biz korunmaktan yoksun kalırız, efendim!.. Herşey çok iyi, kardeşlik çok iyi.. Fakat, ama velâkin efendim, aramızda şu İsrail sorunu olmasa...

Efendimli konuşma uzadıkça Menderes kızıyordu. Ön-

(5) Doğan, Mustafa: **Adnan Menderes'in Konuşmaları,** Cilt 1, s. 17, (1957).

ceki elçiden hırsını alamadığı için öfkesi zaten boğazında düğümlenmişti. Bir de Suriye elçisi gelip İsrail'den söz etmez mi?. İşte bu son cümle Menderes'i orada, bizim önümüzde çileden çıkarmaya yetti.

— Ne İsrail sorunu? diye buz gibi sordu.

Öteki, hiçbir şeyin farkında olmadan,

— Zat-ı âlinizce mâlum efendim, Türkiye'nin İsrail'e olan müzahereti (arka çıkma, yardım)...

Menderes'in sesi birdenbire yükseldi:

— Sen, dedi, bunu söylemek için mi buraya geldin?.. Ne olmuş İsrail'le ilişki kurmuşsak?.. Ticareti yapan siz, onlara gizli hayvan satan siz, silâh satan siz... Sonra, "ah efendim şu İsrail sorunu olmasa"!.. Yeter artık, sade siz misiniz bu dünyada akıllı?..

Başbakan'ın yüzü, çizgileri adamakıllı gerilmişti. Elçi, renkten renge giriyor, "bağışlayınız, bağışlayınız" diye kekeliyordu. Menderes, söyledikçe kızıyor, kızdıkça bağırıyordu:

— Siz misiniz sadece bu dünyada akıllı? Hem her haltı işleyeceksiniz, hem de dostluğunuzu açık artırmaya çıkaracaksınız..Benim, Suriye diye tanıdığım devlet yok. Bu kafada giderseniz fena olacak..

— Efendim, bağışlayınız, bendeniz hiçbir şey söylememiş olayım.

— Sus!.. Efendilerine söyle, iki tümenle o Suriye'ye girer, altınızı üstünüze getiririm.

Menderes'in gözü hiçbir şey görmeyecek haldeydi. Köymen, O'nu öfke sarhoşluğundan uyarmak için öksürüyor, ben fragının kenarını çekiyordum. Dinlemiyordu.. Adam, ipnotize edilmiş tavşan gibi olduğu yerde mıhlanıp kalmıştı.

— Bak şunlara be!.. Boylarına bakmadan bir de akıl öğretmeye kalkıyorlar. Ne olmuş İsrail'le ilişkilerimiz olmuşsa?. Biz açıktan, doğrudan İsrail'le ilişki kurmuşuz, siz gizli yapıyorsunuz. Bir de bize akıl vermeye kalkarsınız. Elinizdeki silâhı onlara satan siz değil misiniz?

— Vallahi efendim...

Adam baktı ki Menderes'i zaptetmek olanaksız, Doğu terbiyesiyle, selâm vermeden arka arka giderek bizden uzak-

laşlı; ortadan kayboldu gitti. Galiba hemen de büyükelçiliği terketti"[6].

Batılı, özellikle Amerikalı devlet adamlarına saygıda kusur etmeyen Menderes, küçük ülkelerin temsilcileri karşısında işte böylesine aslan kesiliyor ve diplomasi kurallarını, skandal ölçüsünde hiçe sayıyordu.

Menderes, dış politikadaki bu sorumsuz davranışlarının yanısıra iç politikada daha da tutarsız ve dengesizdi. "Ben, kendime sabık (eski) başbakan dedirtmem" diyebilecek kadar aklı, ruhuna tutsak olmuştu. Nitekim ruhunun bu engel tanımaz dalgaları arasında yitip gitti ve yaşamı çok trajik bir sonla noktalandı.

Darbeler, ihtilâller acımasızdır. Ne var ki, Menderes asılmamalıydı. Fatin Rüştü ve Hasan Polatkan da asılmamalıydılar. Bu olgu, 27 Mayıs hareketinin en büyük yanlışlığı olmuştur. Hele bugünleri yaşadıktan ve işbirlikçi, yobaz, ırkçı, kan içici parti önderlerini tanıdıktan sonra bu yanlışlığı daha da net bir biçimde görebiliyoruz.

Bir ülke, adam asmakla rayına oturtulamaz. İdam cezası gibi insanlık onuruna gölge düşüren bir uygulama, toplumların siyasal ve sosyal çalkantılarını gideremez; tersine, kinci, öç alıcı duygu ve eylemleri ateşleyen bir kıvılcım biçimine dönüşür. Sorunların çözümü çok daha derinlerdedir.

Dörtlü önergenin üçüncü imzası olan Fuat Köprülü (1890-1966), Avcı Sultan Mehmet döneminin ünlü sadrazamı Köprülü Mehmet Paşa'nın soyundandır.

İstanbul'da doğdu. Ortaöğreniminden sonra Hukuk Fakültesi'ne devam ettiyse de diploma alamadı. Edebiyat, tarih, felsefe alanlarında kişisel çalışmalar yaptı. Türkçü derneklerde yer aldı. Başta Servet-i Fünun olmak üzere çeşitli dergilerde felsefe, sosyoloji, tarih ve edebiyat üstüne yazılar ve eleştiriler yayımladı.

Köprülü, Türkiye'de bilimsel tarihçiliğin kurucularındandır. Türk edebiyatı tarihini bilimsel temellere oturtarak

(6) Baban, Cihad: **Politika Galerisi**, s. 168-169, (1970).

incelemiş ve Türkoloji alanında uluslararası ün yapmıştır. Hukuk Fakültesi'ni bitiremediği halde, Üniversitede ordinaryüs profesörlüğe değin yükselmesi bu çalışmalarının sonucudur.

Gençliğinde, Türkçü derneklerdeki etkinlikleri çerçevesinde, bir ölçüde politikayla ilgilenmiş olan Köprülü, 1935'-te Kars milletvekili olarak Meclis'e girdi. Dörtlü Önerge'yi imzalayıncaya değin, siyasal çevrelerde adından pek söz edilmedi. Demokrat Parti'nin kuruluş günlerinde ise partinin ikinci adamıydı. Ne var ki, 1950 seçimlerinden sonra Bayar, başbakanlığa Köprülü'yü değil, Menderes'i getirmişti. Bu, Köprülü için bir düş kırıklığıydı..

Köprülü, ilk Menderes kabinesinde Dışişleri Bakanı olarak görev aldı. 1956'da Devlet Bakanlığına getirildi. Bu, bir sürgündü ve bir süredir Menderes'le çekişmekte olan Köprülü için bardağı taşıran damla oldu. Kopan iplerin ucu bir daha biraraya gelmedi; 1957'de, kurucusu olduğu Demokrat Parti'den ayrıldı. Aynı yıl milletvekiliği de sona erdi.

27 Mayıs 1960'tan sonra Köprülü, sıkıntılı günler geçirdi. Tutuklanarak, Yassıada'da bulunan Demokrat Parti önderlerinin yanına gönderildi. Eski arkadaşlarıyla birlikte yargılandı. Ancak, aklanarak serbest bırakıldı.

Köprülü'nün son siyasal eylemi yeni bir parti kurmaya yönelikti. 18 Aralık 1961'de "**Yeni Demokrat Parti**"yi kurdu. Ancak, parti yaşayamadı ve savcılıkça kapatıldı.

Köprülü, politik yaşamında ne Demokrat Parti'ye ne de ülkeye birşeyler verebildi. Demokrat Parti'deki tüm siyasal yaşantısı boyunca tek saplantısı, "partiye solcuların sızmaları olasılığıydı" Beyninin hücrelerinde yalnız sağcı ve tutucu düşüncelere yer vardı. Ama gerektiği zaman, bu düşünceleri arkalayarak çağdaş görüşler ileri sürme becerisine de sahipti. Bir çelişkiler adamıydı. Örneğin, 1928'-de Köprülü'nün başında bulunduğu "İslâmda İnkılâp Komitesi", sağlığa elverişli camiler yapılmasını, Kur'an ve ezanın Türçe okunmasını, ibadette müziğe yer verilmesini önerirken[7], aynı Köprülü, yenileşme hareketlerinin aşırılıkları-

(7) **Vakit gazetesi**: 20 Haziran 1928.

na şiddetle hücum ediyor, caddeleri genişletmek için atalardan kalma sanat anıtlarının yıkıldığından, ulusal tarih belgelerinin bulunduğu kitaplıklara gereken ilginin gösterilmemesinden yakınıyordu. Köprülü'ye göre, yenilik maskesi altında ortaya konan ve gericilikle suçlandırılma korkusu yüzünden kimsenin eleştirmeye cesaret edemediği düşünceler devlet okullarında bile gençliği zehirlemekteydi [8].

1928'de Latin harflerinin alınmasına şiddetle karşı çıkan Köprülü, on yıl sonra "harf devriminin, Türk dilinin yapısına uymayan, Türkçe sesleri vermeyen Arap harflerinden kurtuluş olduğunu yazıyor ve eksik, ilkel Arap alfabesinin dokuzyüz yıl dilimizi boyunduruğu altında bulundurduğunu ileri sürüyordu"[9]. Ne var ki, çelişkiler bitmeyecekti. İktidara geldikten sonra Demokrat Parti'nin dilde yarattığı gericiliği Köprülü de destekleyecek, 1950'li yıllarda, resmi yazışmalar ve radyolarda artık, genelkurmay başkanına "**erkân-ı harbiye-i Umumiye reisi**", cumhurbaşkanına "**reisicumhur**", başbakana "**başvekil**", sağlık ve sosyal yardım bakanına "**sıhhat ve içtimai muavenet vekili**", bayındırlık bakanına "**nafıa vekili**", ulaştırma bakanına "**münakalât vekili** denilecekti." Ayrıca, 1928'de ezanın Türkçe olmasını savunan Köprülü, Demokrat iktidarın ilk iş olarak, Arapça ezan yasağını kaldırmasına da hiç ses çıkarmayacaktı.

Demokrat Parti'nin dört kurucusundan biri olan Refik Koraltan (1889-1974), Divriği'de doğdu. İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Bursa'da savcı yardımcılığı, Gelibolu ve Karaman'da savcılık yaptı. 1918'de Trabzon polis müdürlüğüne atandı. Burada Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne girdi. Bunun üzerine Damat Ferit Hükümeti tarafından görevine son verildi.

(8) Köprülü, Fuat : **Hayat dergisi**, 9 Şubat 1928.
(9) Köprülü, Fuat: **Ülkü dergisi**, Eylül 1938.

Kurtuluş Savaşı'na katılan Koraltan 1920-1935 yılları arasında Meclis'te Konya milletvekili olarak yer aldı. İstiklâl mahkemelerinde başkanlık ve üyelik görevlerinde bulundu. 1935'te Çoruh (Artvin), 1937'de Trabzon, 1939'da Bursa valiliklerine atandı. 1943'de C.H.P. İçel milletvekili oldu. 1950'de Demokratların iktidara gelişiyle, Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na seçildi ve 1960'a değin bu görevde kaldı.

Koraltan, 27 Mayıs 1960'da tutuklanarak Yassıada'da yargılandı. Yüksek Adalet Divanı tarafından ölüme mahkum edildi. Ancak, cezası Milli Birlik Komitesi'nce yaşam boyu hapse çevrildi ve bir süre sonra çıkan afla serbest bırakıldı.

Koraltan, diğer üç önder Bayar, Menderes ve Köprülü gibi hırçın ve kavgacı değildi. Parti içinde de bir etkinliği yoktu. On yıl süren Meclis başkanlığı, Dörtlü Önerge'ye koyduğu imzanın ödülüydü.

Dışa Bağımlılık, Kapitalizm ve İrtica

Amerika Birleşik Devletleri'yle bütünleşmek ve İngiltere'ye ödünler vermek, Demokrat Parti iktidarının on yıl süreyle izlediği politikanın ana çizgilerini oluşturdu.

Bu bütünleşme çerçevesinde Amerika, Demokratlar döneminde iyice güçlenen egemen sınıfları daha da güçlendirmek ve kurulu düzenin korunmasını sağlamak için Menderes hükümetleriyle sıkı bir işbirliği içinde oldu. Amerikalılar, komünizm tehlikesine karşı Türkiye'de İslâmcı akımların yayılmasını en tutarlı yol olarak görüyorlardı.

Ne var ki, Amerikan yandaşlığı salt Demokratlara özgü bir tutum değildi. Ankara'dan Washington'a giden yolların kapıları son C.H.P. iktidarı döneminde İnönü'nün elleriyle açılmıştı.

Sovyetler Birliği'nin 1945 Mart'ında Türkiye'ye karşı takındığı tavır, izlenilecek dış politikada önemli bir rol oynadı:

Sovyetler Birliği, Ankara'ya 9 Mart 1945'te, süresi dolan "1925 Türkiye-Sovyetler Saldırmazlık Anlaşması'nın"

yenilenmeyeceğini bildirmişti. Sovyetler, İkinci Dünya Savaşı'nda Saraçoğlu hükümetinin izlediği dış politikadan memnun değillerdi. Bu durum karşısında Ankara, Sovyetler'e anlaşmayı yeniden gözden geçirmeye hazır olduğunu bildirdi. Ne var ki, Moskova aynı havada değildi. Ankara'daki Sovyet büyükelçisi Vinogradov'la yapılan görüşmelerde de bir sonuç elde edilememişti. Bunun üzerine sorunu bir çözüme bağlamak umuduyla Selim Sarper Moskova'ya gönderildi. Ancak, Sarper, Moskova'da hiç de hoş olmayan önerilerle karşılaştı. Dışişleri Bakanı Molotov, "yeni bir anlaşma yapılabilmesi için Türk-Sovyet sınırında yeni biçimlendirilmelere gidilmesi, Boğazlar'ın ortak savunulması gerektiğini" söylüyordu. Molotov, daha önce de 1939 yılında dönemin Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'na aynı öneride bulunmuştu.

Büyükelçi Sarper, bu isteme karşı çıktı ve eli boş olarak Ankara'ya döndü.

Sovyetler'in bu tavrı karşısında endişeye düşen Ankara, konuyu daha üst düzeyde ele almak yerine, İngiltere'ye başvurmayı ve Türk-İngiliz dostluk antlaşması çerçevesinde İngilizlerin yardımını istemeyi yeğledi.

Ne var ki, İngiltere, bu başvuruya olumlu bir yanıt vermiyor ve sorunun çözümlenmesi için A.B.D.'ni devreye sokuyordu. Şimdi o günlerin öyküsünü Doğan Avcıoğlu'ndan dinleyelim:

"İngiltere Maslahatgüzarı John Balfour, A.B.D. Dışişleri Bakan Vekili Grew'la 18 Haziran 1945'te görüştü. Sarper-Molotov görüşmelerini anlattı ve bir muhtıra sundu. Balfour, ingiliz-Türk antlaşmasının ışığı altında, Potsdam Konferansı'ndan önce muhtıradaki ilkelere göre ortak bir girişimde bulunulmasını ve tüm sorunun Potsdam'da zorunlu biçimde görüşülmesinin sağlanmasını istedi. Grew, öneriyi hemen inceleyeceğini, ancak A.B.D. Dışişleri Bakanlığı'nca incelenmedikçe bir yükümlülük almayacağını belirtti. En azından 23 Haziran'da sona ermesi beklenen San Francisco Konferansı'nın kapanışına değin beklenilmesini, bir eyleme girilecekse, San Francisco ve Potsdam Konferansları arasında yeter zaman bulunduğunu ileri

sürdü. Balfour, bu görüşü uygun karşıladı. Ancak, Potsdam'da Üç Büyükler Konferansı'nın 15 temmuzdan önce toplanamayacağını söyledi ve San Francisco Konferansı'nın kapanışına değin birşey yapılmamasını kabul etti. Grew, İngiltere ile ortak bir girişimde bulunmasa bile bir İngiliz girişimini, A.B.D.'nin herhangi bir yolla destekleyeceğini söylüyordu.

7 Temmuz 1945'te, Washington Büyükelçimiz Hüseyin Ragıp Baydur, Grew'a başvurarak Sarper-Molotov görüşmelerini anlattı. Baydur, bu durumda A.B.D.'nin tutumunu öğrenmeye geldiğini belirtiyordu. Grew, A.B.D hükümetinin, Birleşmiş Milletler örgütünün ilgi alanına düşebilecek bir tehdidle kesin olarak ilgili olduğunu söylüyordu. Ayrıca Grew A.B.D.'nin bu konudaki görüşünü şöyle dile getiriyordu:

A.B.D.'ne göre, Molotov-Sarper konuşması, dostça bir görüş alışverişinden ibarettir ve konuşmada hiçbir somut tehditte bulunulmamıştır"[10].

Bu arada San Francisco Konferansı'na katılan Türk delegasyonunun başkanı Hasan Saka, Konferans dönüşü Londra'ya uğramak ve İngiliz dışişleri ileri gelenleriyle görüşmek talimatını almıştı. Saka, Londra'da İngiltere Dışişleri Bakanı Anthony Eden'le buluştu. Eden, Saka'ya, "Potsdam Konferansı'nı bekleyin, A.B.D. Başkanı ve İngiltere Başbakanı orada bunalımı olanaklar ölçüsünde hafifletmeye çalışacaklardır", diyordu.

Türkiye'nin büyük dostları Amerika ve İngiltere'nin tutumları buydu.

Truman, Churchill ve Stalin'in katıldıkları Potsdam Konferansı 17 Temmuz 1945'te toplandı ve çalışmalarını 2 Ağustos'a değin sürdürdü. Konferansın ana konusu, savaştan sonra Almanya'da uygulanacak yönetim biçiminin saptanmasıydı.Konferansta Sovyetler Birliği, Türkiye üzerindeki isteklerinde direndi. sovyetler, Montreux Antlaşmasında değişiklik yapılmasını, Boğazlar'ın ortak denetimini ve bu konuda Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında ikili bir

(10) Avcıoğlu, Doğan: **Millî Kurtuluş Tarihi**, Cilt 4, s. 1581-1582, (1976).

görüşme sağlanmasını istiyordu.

A.B.D. ve İngiltere, sorunun Türklerle Ruslar arasında çözümlenmesinden yanaydılar. Türk hükümeti ise "Montreux Antlaşması, ancak Antlaşma'yı imzalayan devletlerle tartışılabilir" diyor ve Rusların ikili görüşme önerisini geri çeviriyordu.

Sovyetler, Boğazlar'a ilişkin isteklerini 8 Ağustos 1946'da verdikleri bir notayla yinelediler. 22 Eylül 1946'da Türk hükümetine aynı konuyu içeren bir nota daha verildi. Ne var ki, bu sıralarda Sovyetlerle, Batı ülkeleri arasmda gelişen soğuk savaş havası nedeniyle Boğazlar üzerindeki Amerikan ve İngiliz görüşü, Türk görüşüne yaklaşmıştı[11]. Artık onlar da Montreux Antlaşması'nda yapılacak bir değişikliğin ancak antlaşmaya imza koyan devletlerin biraraya gelmeleriyle gerçekleşebileceğini kabul ediyorlardı.

Ayrıntılılara pek girmeden özet olarak vermeye çalıştığım bu gelişmelerden sonra Amerika ve İngiltere, dostları(!) Türkiye'nin koruyucusu kılığına bürünüyorlar ve bir Sovyet tehlikesine karşı Türkiye A.B.D.'nin rotasına girmeye başlıyordu.

Sovyetler'in her iki notası da Türk hükümetinin karşı notalarıyla geri çevrildi. Ankara, Moskova'ya şu yanıtı veriyordu:

"**Türkiye tarafından Boğazlar'ın ortak savunulmasının kabulü, ulusal egemenliğimizin yabancı bir devletle paylaşılmasından öteye bir anlam taşımamaktadır**".

Sovyetlerin bu gereksiz isteklerinin ikili olarak tartışılmamasının getirdiği sonuçlar çok irdelenmiştir. Zekeriya Sertel, o dönemin genelkurmay başkanı olan Mareşal Çakmak'ın ikili görüşmelerden yana olduğunu yazar. Sertel'e göre, Çakmak şunları söylüyordu:

"**Ben, Türk-Sovyet ilişkilerinde son zamanlarda duyulan kaygıyı anlamıyorum. Stalin'in önerisi bile bende kaygı yaratmadı. Bence, Sovyetlerle konuşmak gerekir. Onların yanlış bir istekle karşımıza çıkmalarına kızmamalıdır. Tersine, onlarla masa başına oturup, yan-**

(11) Avcıoğlu, Doğan: **A.g.y.**, s. 1594.

lışlıklarını kendilerine anlatmak gerekir. Biz bunu deneyimlerimizle biliriz. Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın başında da Sovyetlerle aramızda kimi anlaşmazlıklar vardı. Fakat oturup, konuştuk. Bu anlaşmazlıkları ortadan kaldırmakla kalmadık, arada bir de dostluk kurduk. O denli ki, Sovyetler tüm Kurtuluş Savaşı boyunca bize yardım ellerini uzattılar, maddi ve manevi hiçbir yardımı esirgemediler. O zaman ordunun maaşlarını bile Sovyetlerden aldığımız altınlarla ödemiştik"[12].

Sovyet tehlikesine karşı Türkiye'nin koruyuculuğunu üstlenmiş görünen Amerika ve İngiltere, savaş dumanlarının dağılmadığı o dönemde bir Türk-Rus savaşının patlak verebileceğine gerçekten inanıyorlar mıydı?

Dış politika yorumcusu Ahmet Şükrü Esmer'in bir savaş olasılığına ilişkin sözleri oldukça ilginçtir. Esmer, daha sonraki yıllarda Ulus gazetesinde, diyordu ki:

"**Bizi kimin elinden nasıl kurtardılar?.. Rus baskısı ağırdı, ancak savaşa varacaksa bu noktaya 1945 ve 1946 yıllarında varabilirdi. Ondan sonra durum değişti. Rusya, işgali altında bulunan İran'dan bile askerlerini geri çekmek zorunda kaldı. Rusya'nın Türklerden istediklerini silâh gücüyle almayı tasarladığına ilişkin herhangi bir kanıt yoktur. Eğer Rusya, baskısını savaşa değin götürseydi, Türkiye yalnız başına da savaşı kabul edecekti ve 1945'teki tutumlarına bakılacak olursa, ne bağlaşığı İngiltere ne de şimdi kurtarıcılığıyla övünen Amerika yardımına koşacaktı**"[13].

22 Mayıs 1947'de Truman'ın, Türkiye ve Yunanistan'a yardım yasasını imzalaması Amerika'yla kurulan ilişkilerin dönüm noktası oldu. Ayrıca, Truman Doktrini'yle, Türk ordusunun modernleştirilmesini Amerikalılar üstleniyor-

(12) Sertel, Zekeriya **Hatırladıklarım**, s. 280, (1968).
(13) Esmer, Ahmet Şükrü: **Türkiye'yi Amerika mı Kurtardı?** Ulus gazetesi, Mart 1966 (Nakleden Doğan Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi, Cilt 4, s. 1599).

lardı. Böylece, Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu'daki kalesinin temeline ilk harç konmuş oluyordu. Bu politikaya karşı çıkanlar ise yıllarca komünistlikle, hainlikle suçlandılar.

Yazar İlhan Selçuk'un konuya yaklaşımı çarpıcıdır. Şunları söylüyor Selçuk:

"**Komünist kim? Masallardaki cin gibi hohlayınca lambadan çıkan bir dev. Bir dudağı yerde bir dudağı gökte bir zebellâ.. Her kılığa girer. Siyahı, sarısı, beyazı, yeşil renklisi bile var. Yeşil karpuza bıçağı vurunca içinden şakkadak kırmızı çıkmıyor mu. Aman sağına, soluna iyi bak!. Ola ki yer yarılır, içinden komünist çıkıverir; karını, kızını, yurdunu, ahlakını, bayrağını, gecekondunu, bankadaki paranı, tarlanı, bahçeni elinden alıverir; çırılçıplak ortada kalırsın.**

Yıllarca böyle tanıtıldı komünist... Sosyalist, komünistin eniştesi; solcu da kayınbiraderi değil mi?..

Öyleyse tümü kahrolsun!..

Kim yaşasın?

A.B.D., ay lav yu...

İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Türkiye'de fokurdayan cadı kazanının altındaki odunlar böyle yakıldı, alevler böyle üflendi, demokrasi de bu cadı kazanında kaynatıldı.

... İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra cami yaptırma kampanyaları ve imam okullarıyla Amerikan güdümünün siyasetlerine müslümanlığı payanda olarak vuranlar, Sevr Antlaşması gerçekleşseydi neler olabileceğini hiç düşünmüşler midir?

Eğer Gazi Mustafa Kemal olmasaydı, değil yetmiş bin minareye hoparlör takmak, eldeki camilerin kiliseye dönüştüğünü izleyeceklerdi. Her sabah ve akşam Anadolu'da çan seslerini işittikçe..."[14]

Mehmet Ali Aybar ise daha 1947'de, Amerikan yardımı başlarken şöyle yazıyordu:

"**Tarihimizin en kritik anlarından birini yaşıyoruz.**

(14) Selçuk, İlhan: **Şeytanın Çemberi**, Cumhuriyet gazetesi, 18 Ekim 1987.

Bağımsızlığımız tehlikededir; ve işin korkunç yanı-şudur ki bağımsızlığımıza kastedenler bu kez ordularla değil de, bir yardım önerisinin yaldızlı paravanası arkasına gizlenerek üzerimize yürüdükleri için, Türk Ulusu kuşkulanmıyor. Ve ustaca, usta olduğu kadar haince bir propaganda da bu kuşkusuzluğu artırmaya, hattâ bağımsızlığımıza kastedenleri bir kurtarıcı gibi göstermeye çalışıyor. Bu gibi hallerde gerçeği gören namuslu her Türke kutsal bir görev düşer: Her ne pahasına olursa olsun gerçekleri haykırmak.

Bilmeliyiz ki, Amerikan yardımı söylendiği gibi bir altın halka değildir. O, bedelini ergeç kanımızla ödeyeceğimiz bir esaret zinciridir. Amerika, yüzelli milyon dolar karşılığında biliyor musunuz bizden ne istiyor? Üçüncü Dünya Savaşı'nda, Polonya'nın bu savaştaki rolünü oynamamızı ve bunun için de şimdiden Amerika'ya teslim olmamızı."[15]

Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi'nin hazırladığı bu ortamda iktidara geldi. Aslında Demokratlar, daha muhalefetteyken, ülke sorunlarının çözümünü Amerika'ya kucak açmakta buluyorlardı. Demokrat hükümetin, Batı'nın üzerine bu denli düşmesinin nedeni, ekonomik kalkınmayı dış yardım ve dış borçlarla sağlamak istemesiydi. Demokrat Parti önderlerine göre Türkiye, Batı'nın siyasal ve askeri denetimini ne denli çok kabul ederse, alacağı dış ekonomik yardım da o oranda artacaktı[16]. Bu nedenle Demokratlar ekonomik, askeri ve siyasal alanda tüm Amerikan isteklerini hiç karşı çıkmadan yerine getirdiler. Bunun karşılığında bekledikleri dolar ve daha çok dolardı[17].

Demokrat Parti iktidarı on yıl süreyle Amerika'ya bağımlı, uydu bir politika izlerken, iç politikada da dinsel duy-

(15) Aybar, Mehmet Ali: **Herşeyden Evvel ve Herşeyin Üstünde İstiklâl**, Zincirli Hürriyet gazetesi, (5 Nisan 1947).
(16) Kongar, Emre: **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, s. 186, (1979).
(17) Avcıoğlu, Doğan: **Türkiye'nin Düzeni**, s. 279, (1969).

guları sömürmekten kaçınmadı. Özellikle gerici çevrelere verdikleri ödünlerle gelişme olanağını bulan Demokrat Parti'nin iktidara gelişi, laikliğin anlamı ve uygulanması yönünden bu çevreler için yeni bir dönemin başlangıcı oldu [18].

Gericilere ilk işaret Menderes'ten geldi. 14 Mayıs 1950 seçimlerinden onbeş gün sonra 29 Mayıs 1950'de, çiçeği burnunda Başbakan, Meclis'te hükümet programını okurken şunu söylüyordu:

"**Millete mâl olmuş inkılâplarımızı mahfuz tutacağız**"..

Menderes'e göre, ulusun benimsediği ve benimsemediği devrimler vardı ve benimsenen devrimler saklı tutulacaktı. Menderes, hangi devrimlerin ulus tarafından benimsenmediğini açıklamıyor ve üstü kapalı biçimde gericileri okşuyordu.

Menderes'in diliyle, "millete mâl olmamış inkılâplardan" birinin hangisi olduğu çok kısa bir süre sonra anlaşıldı. Örneğin, ezanın Türkçe okunmasını ulus benimsememişti.

Hükümet programının okunmasından onsekiz gün sonra, 16 Haziran 1950'de arapça ezan okunmasını yasaklayan Türk Ceza Yasası'nın 526. maddesi değiştirildi ve Arapça ezana dönüldü. Böylece Türk halkı benimsemediği (!) ana diliyle değil, bilmediği, anlamadığı Arapça'yla namaza çağırılacaktı.

Arapça ezan yasağının kaldırılması Demokrat Parti milletvekillerinden Ahmet Gürkan ve İsmail Berkok tarafından önerildi. Bu milletvekilleri, yasağın gerçek anlamda laiklikle bağdaşmadığını, Demokrat Parti'nin müslüman Türk halkının oyuyla iş başına geldiğini ve Arapça ezanı kabul etmesi gerektiğini savunuyorlardı[19].

Olay, derin yankılar yarattı. Köyde, kentte o güne değin sinmiş olan mollalar bu kararı tekbir sesleriyle karşılıyor ve Menderes'e hayır dualar okuyorlardı[20].

Demokratların bu tutumundan cesaret alan yobazlar,

(18) Seneer, Muzaffer: **Dinin Türk Toplumuna Etkileri**, s. 147, (1968).
(19) Özek, Çetin: **Türkiye'de Gerici Akımlar**, s.224-225, (1964).
(20) Aydemir, Şevket Süreyya: **İkinci Adam**, Cilt 3, s. 68 ve 91, (1968).

gemi azıya almakta gecikmediler. Camilerde imamlar siyasal nitelikte vaızlar vermeye koyuldular. Örneğin, Menderes'in 29 Mayıs konuşmasından bir gün sonra Ankara Tacettin Camisi imamı, Cumhuriyet Halk Partisi'ne amansızca saldırıyor ve şunları söylüyordu:

"Halk Partisi hükümeti, kanımızı emiyordu. Milyonları çalıp, dinsizliği yaydılar. Allah bizi onlardan kurtardığı için hep birlikte Allah'a ve Demokrat Parti hükümetine dua edelim".

Ankara Hacıbayram Camisi imamı da, ezanın Arapça okunması kararından sonra şu cevherleri sıralıyordu:

"C.H.P.'liler Fransa'dan bile daha çok kâfirdirler. Çeyrek yüzyıllık Cumhuriyet ve inkılâp hareketi, onların bu küfür yoluna sapmalarına neden olmuştur. Uluslar, lâyık oldukları yönetime sahip olurlar. Bugün iyi yönetime sahip olduğumuza göre, Allah indinde inşallah mevkiimiz düzelmiştir"[21].

Cumhuriyet kurulalı beri ilk kez politika camiye girmişti. O günlerden bu yana hocalar, imamlar siyasal yaşantımızın ayrılmaz ögeleri oldular.

1950 yılı Ramazan ayına Türkiye, değişik bir tablo içinde girmişti. Artık müezzinler, minarelerden müslüman Türk halkına "Tanrı uludur" diye seslenmiyorlar, "Allahu Ekber" haykırışlarıyla dinin hakkını veriyorlardı. Bu arada Ekim 1950'de Milli Eğitim Bakanlığı, okullarda din derslerinin zorunlu olmasına karar verdi. Bu, laik devlet anlayışıyla bağdaşmayacak bir davranıştı. Nadir Nadi, bu kararın Anayasa'nın 2.'nci ve Medeni Kanun'un 103. maddelerine aykırı olduğunu ileri sürüyor ve "halkının yüzde doksandokuzunun müslüman olduğu bir ülkede ailelerin, çocuklarına din dersi verilmesini isteyebileceklerini, ancak, demokratik bir yönetimde nüfusun yüzde birini oluşturan halkın haklarının da gözönünde tutulmasının gerekli olduğunu", yazıyordu[22].

Demokrat iktidar dil konusuna da el atmıştı. Gerici Demokrat milletvekilleri arı Türkçe'ye şiddetle karşıydılar. Ko-

(21) Aydemir, Şevket Sürcyya: **A.g.y** s. 109.
(22) Nadir Nadi: **Cumhuriyet gazetesi**, 31 Ekim 1950.

nu, 16 Kasım 1950'de Millet Meclisi'nde tartışıldı. Çok sert konuşmalar yapıldı. Demokrat Parti milletvekili Gazi Yiğitbaş, Cumhuriyet Halk Partililere amansızca saldırıyor ve "**Türk dilini ifsad ettiler (bozdular). İnsanın, bu adamların kanından, milliyetinden şüphe edecekleri geliyor**", diyordu. C.H.P. milletvekilleri bu sözler üzerine salonu terk ettiler[23].

1924 Osmanlıca Anayasası, 10 Ocak 1945'te Türkçeleştirilmişti. Muhalefetin tüm çabasına karşın Demokratlar, Anayasa'nın dilini yeniden Osmanlıca yaptılar.

Demokrat Parti'nin bu tutumu gericilerin yurt genelinde azmalarına ortam hazırlıyordu. Gerici gösteriler 1951 yılının başlarında Ticaniler'in, Atatürk'ün heykel ve büstlerine saldırmaya başlamalarıyla hız kazandı. "Tanrı emirlerini yerine getirip, Peygamber'in ahlakını temsil etmek" amacında olduklarını ileri süren, aslında teokratik bir devlet kurmaya yönelik eylemler içinde olan Ticaniler(*) ilk saldırılarını 27 Şubat 1951'de Kırşehir'de gerçekleştirdiler ve Atatürk'ün büstünü parçaladılar. Bunu diğer olaylar izledi. 22 Haziran 1951'de Ankara'da ulaştırma bakanlığının önündeki Atatürk büstü parçalandı. Ne var ki, olaylar basında ve aydın çevrelerde büyük tepki yarattı. Demokrat Parti, Cumhuriyet ilkelerine bağlı kesimlerdeki saygınlığını hızla yitiriyordu. Bunun üzerine Ticanilerin önderi Kemal Pilavoğlu ve on müridi tutuklandılar.

Ticanilik, Kemal Pilavoğlu'nun hapse mahkum olmasıyla gücünü yitirdi ve özellikle Nurculuğun ön plana çıkmasıyla etkinliği kalmadı.

1951 yılı, gericilerin çeşitli siyasal parti kongrelerindeki gösterilerine sahne oldu. Örneğin, 11 Mart'ta toplanan Demokrat Parti Konya İl Kongresi'nde, kimi delegeler Arapça yazıya dönülmesini ve yeniden fes, çarşaf giyilmesini istediler. Olayın tepki yaratması üzerine Menderes, 17 Mart'ta verdiği demeçte, gericiliğin var olduğuna ilişkin savları kabul etmeyerek, "**Halk Partililerin Atatürk inkılâplarının**

(23) Eroğul, Cem: **Demokrat Parti** s.71, (1970).

(*) Ticaniler'e ilişkin bilgi, yazarın 'Meşrutiyet'ten Günümüze Gericilik" kitabında verilmiştir.

bekçileri olduklarını ilân ederek, gericilik konusunu kötüye kullandıklarını"ileri sürdü. Menderes, "**Atatürk inkılâplarının tek bekçisi Türk ulusudur**", diyordu[24].

Bu arada 22 Mart'ta öğrenci kuruluşları, Necip Fazıl Kısakürek'in **Büyük Doğu**'daki gerici yazılarını protesto etmek amacıyla bir gösteri yürüyüşü düzenlediler. Yürüyüşten sonra İçişleri Bakanlığı, bir tebliğ yayınlayarak "Türkiye'de irtica niteliğinde bir hareket bulunmadığını" ileri sürdü. Olaydan birkaç gün sonra da Demokrat iktidarın ilericiliğini kanıtlamak için Necip Fazıl mahkemeye verildi.

14 Nisan 1950'de toplanan Millet Partisi İstanbul il kongresi, çalışmalarına fatiha okuyarak başladı. Kongrede laik devlet düzeni ağır biçimde eleştirildi.

5 Mayıs'ta ise İzmir'de toplanan Millet Partisi il kongresinde Sadık Aldoğan, "Millet Partisi iktidara gelirse, dinle ilgili tüm kısıtlayıcı yasaları kaldıracağını" söylüyordu.

17 Mayıs'ta Manisa Demokrat Parti il kogresinde delegeler, dinsel öğretimin yaygınlaştırılmasını istediler. Bu istek, Demokrat Parti Meclis Grubu'nun Mayıs başında yaptığı toplantıda ileri sürülmüş olan görüşlerden kaynaklanıyordu. Grubun 3 Mayıs 1951 tarihli toplantısında okullarda Arapça öğretilmesi, ortaokullarda din derslerinin başlatılması ve yeni imam-hatip okullarının açılması gibi istemler dile getirilmişti.

Siyasal parti kongrelerinde irtica bayrağı dalgalanırken, İzmir'den yükselen bir ses yurtta derin tepkiler ve yankılar yarattı. Demokrat Parti İzmir örgütünden Rauf Onursal adında bir fanatik şunları söylüyordu:

"Ankara, huzurdan yoksun bulunuyor. Halk Partililer Diktatör Mussolini gibi Ankara üzerine yürüyüşe mi hazırlanıyorlar?.. Bir kişiye bağlı olmanın kahredici acısını kaç yıldır çeken Türk ulusunun, yeniden Milli Şef'e kulluk perdesi altında aynı doğrultuya yönelmesini istemek, düşük hanedanın (padişah soyunun) son çırpınmasına benzemektedir. Rejime karşı hareketler, yalnız düşük Şef'in başı altından çıkmaktadır. Bu nedenle, rejimin sağlığı açısından

(24) **Cumhuriyet gazetesi**, 18 Mart 1951.

düşük Halife gibi, düşük Milli Şef de ülke dışına gönderilmelidir".[25]

İnönü'nün yurt dışına gönderilmesini isteyen Demokratlar, daha iktidarlarının ilk yılında işte böylesine ölçüyü kaçırmışlardı. Evet, İnönü'nün yön verdiği C.H.P. iktidarlarının 1940-1950 yılları arasındaki faşizan uygulamaları, gericiliğe verdiği ödünler ve bu dönemde ezilen köylünün, işçinin bitmeyen çilesi, ağa ve eşraf saltanatı elbette gözardı edilemezdi. Ne var ki, aynı düzeni daha da çarpık bir biçimde sürdürecek olan, ülkeyi çağdışı bağnazlığın karanlığına çeken bir siyasal örgütün bu tür isteklerde bulunmaya hiç hakkı yoktu.

Bu dengesiz sözlerin sahibi olan Rauf Onursal, Menderes tarafından ödüllendirildi ve önce İzmir Belediye Başkanlığına, daha sonra milletvekilliğine getirildi. Kurtuluş Savaşı'nın yedek asteğmeni Menderes'in, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa' ya duyduğu kompleksler dinmek bilmiyor ve demokrasi soysuzlaşıyordu.

Gericiliğin endişe verici boyutlara ulaşması aydın çevrelerin giderek Demokrat Parti'den kopmalarına neden oluyordu. Bu nedenle Demokratlar, meclise getirilen garip bir tasarıyı 25 Temmuz 1951'de yasalaştırdılar. "**Atatürk Kanunu**" adıyla bilinen yasa, Cumhuriyet'in ve devrimler rejiminin simgesi olan Atatürk'ün anısına, eserlerine yönelecek saldırıları önlemek" amacıyla çıkarılmıştı[26]. Böylece Demokrat Parti, C.H.P'nin Atatürkçülüğü koruyan tek parti olduğuna ilişkin savlara yanıt vermiş ve Atatürkçülüğünü kanıtlamış oluyordu.

Bu kanıtlamadan sonra, 3 Mart 1952'de, Cevat Rıfat Atılhan'ın kurduğu **İslâm Demokrat Partisi,** Dernekler yasasının 9. maddesine aykırı olduğu gerekçesiyle kapatıldı. Bu olayı, D.P.'nin gericiliğe ödün vermediği biçiminde yorumlayanlar olmuştur. Oysa, zaten ortada İslamcılığı kanatlarına almış olan bir Demokrat Parti vardı ve üstelik iktidardaydı. İkinci bir İslâmcı Demokrat Parti'ye de kuş-

(25) Aydemir, Şevket Süreyya: **İkinci Adam**, Cilt 3, s. 56, (1968)
(26) Anburnu, Kemal: **Milli Mücadele ve İnkılâplarla İlgili Kanunlar.** Cilt 1, s. 269, (1957).

kusuz gerek yoktu. Özellikle, Ömer Bilen, Abdullah Aytemiz, Şevket Ustaoğlu, Ahmet Gürkan, Fahri Ağaoğlu, Münib Hayri Ürgüplü'nün başını çektiği gerici milletvekilleri, kapatılan İslâm Demokrat Partisi'nin görüşlerini Millet Meclisi'nde pekâlâ dile getiriyorlardı. Örneğin, Fahri Ağaoğlu'nun, "**Türkiye Cumhuriycti'nin resmi dininin İslâm dini olduğu**", konusunda Anayasa'ya madde eklenmesine ilişkin yasa önerisi, Demokrat Parti'nin gerçek kimliğinden cesaret alan bir ataktı. Bu arada, Münib Hayri Ürgüplü'nün, "**dini ve peygamberi koruyucu hükümler getiren ve Ceza Yasası'nın 175. maddesinin değiştirilmesini**" öngören yasa önerisi kabul edilmemekle birlikte, Demorat milletvekilleri, yasanın, Millet Meclisi'nde tartışılması sırasında "**Tanrı'mn ve Kur'anın iradesini tüm olarak kabul etmenin gerekli olduğunu, laikliğin züppelikten başka bir şey olmadığını** "belirten konuşmalar yapacaklardı [27].

Dinden, diyanetten yana pek ateşli görüşler içinde olan Demokratlar, gündeme işçi hakları geldiğinde komünizm sakızını çiğnemeye başlıyorlardı. 7 Mayıs 1952'de, Millet Meclisi'nde grev hakkı görüşülürken D.P.'nin ünlü demagogu Samet Ağaoğlu, komünizm tehlikesinden söz ederek, grevin Türk toplumunda sınıf çatışmasına yol açacağını söylüyordu. Muhalefet yıllarında, kürsülerde "işçi hakları, grev" diye haykıran Menderes ise o günlerde kendisine bu sözünü anımsatanlara, "bırakın şu palavraları, Türkiye'de grev mi olurmuş? Biraz kalkınalım, bu işi sonra düşünürüz", diyordu[28].

Emekçilerin haklarını "palavra" olarak nitelendiren Menderes, yurtdışına çıkartılmış olan Osmanlı hanedanının haklarına karşı pek duyarlıydı. Nitekim 16 Haziran 1952'de alınan kararla, 431 sayılı yasada değişiklik yapılarak, Osmanlı hanedanından olan kadınların Türkiye'ye gelmelerine izin verildi[29]. Bu, kuşkusuz insancıl bir davranıştı. Ancak alınan kararın özünde insancıl duygulardan çok, gerici çevrelere verilen ödün yatıyordu.

(27) Tunaya, Tarık Zafer: **İslâmcılık Cereyanı**, s. 228-230, (1962).
(28) Baban, Cihad: **Politika Galerisi**, s. 365, (1970).
(29) Arar, İsmail : **Hükümet Proğramları**, s. 535, (1968).

İstanbul'da yayımlanan **Vatan** gazetesinin sahip ve başyazarı Ahmet Emin Yalman'a, 22 Kasım 1952'de Malatya'da yapılan suikast, tırmanmakta olan gericiliğin yeni bir basamağını oluşturdu. Olay, yurt çapında derin yankılar uyandırdı. Yalman'ın, Selanik'li olması ve musevilikten döndüğüne ilişkin söylentiler, hareketin bir Yahudi düşmanlığından kaynaklandığı biçiminde yorumlanıyordu. Bu arada başta **Serdengeçti** dergisi olmak üzere gerici basın, suikastçıyı devamlı savunmaktaydı[30]. Ölümden dönen Ahmet Emin Yalman, aslında Demokrat Parti'nin kuruluşunda Bayar'ın yanında yer almış ve **Vatan** gazetesi, partinin gelişmesinde büyük etkinlik göstermişti. Ne var ki Yalman o sırada **Vatan**'da, tutuculuğu yeren yazılar yazıyordu.

Hükümet, 4 Aralık 'ta, suikast girişiminden, kapatılan **İslam Demokrat Partisi** ile **Büyük Doğu Cemiyeti**'nin sorumlu olduklarını açıkladı. Beş gün sonra da Samsun milletvekili Hasan Fehmi Ustaoğlu, Demokrat Parti'den atıldı. Ustaoğlu, Samsun'da yayımlanan **Büyük Cihad** gazetesinde laik devlet düzenine ve Atatürk'e saldırmıştı. Demokratlar, Yalman olayında hemen sonra Ustaoğlu'nu partiden atmakla, bir kez daha ilericiliklerini(!) kanıtlıyorlardı. Oysa, Ustaoğlu'nun yazısı **Büyük Cihad**da iki ay önce, 3 Ekim 1952'de yayımlanmış ve o zaman kimsenin kılı kıpırdamamıştı.

1952 yılı, Nurculuk adı verilen karanlık bir akımın giderek etkinliğini gösterdiği bir dönem oldu. Said-i Nursî'nin önderliğinde gelişen Nurculuk, daha sonraki yıllarda, Demokrat iktidarın sağladığı hoşgörü ortamında yurda kök saldı.

Said-i Nursî ve Nurculuk

Nurculuk, ne bir mezhep ne de bir tarikattır. Said-i Nursî adında bir paranoyak tarafından ortaya atılmış dinsel bir akımdır.

Bedîüzzaman (zamanımızda örneği ve benzeri olmayan;

(30) Özek, Çetin: **Türkiye'de Gerici Akımlar**, s. 228. (1964).

yaratan) sanıyla da anılan Said-i Nursî 1873'te Bitlis'in Nurs köyünde doğdu. Gençliği medreseliler arasında geçti. Düzenli bir eğitim ve öğretim görmedi. Bir süre Molla Mehmet Emin'in mahalle okulunda okudu. Said'in saplantı düşüncesi, Mısır'ın **El Ezher**'ine karşı Türkiye'de **Medreset'üz Zehra**'yı kurmaktı. Bu amaçla İstanbul'a geldi. Bir yobaz yuvası olan **İttihad-ı Muhammedî Fırkası**'nın kuruluşunda yer aldı. Bu sıralarda Said-i Kürdî adını kullanıyordu.

Said, Derviş Vahdetî adlı yobazın çıkardığı **Volkan** gazetesinde yazdığı yazılarla gerici 31 Mar ayaklanmasının patlak vermesinde önemli rol oynadı. Ayaklanmanın bastırılması üzerine İstanbul'dan ayrılmak zorunda kaldı.

Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcında Ankara'nın, hilafeti kurtaracağına inanan Said, bu nedenle Ankara'ya giderek Mustafa Kemal Paşa'yla görüştü. Ne var ki, Mustafa Kemal'den umduğu yüzü bulamayışı ve kendi sözüyle, "**şeâir-i islamiyye aleyhinde bir cereyan keşfedişi**" nedeniyle Ankara'dan ayrılıp Van'a geçti ve Risale-i Nur adını verdiği broşürleri yazmaya ve dağıtmaya başladı[31]. Sayıları yüzotuza varan bu broşürler, yanlış, anlaşılmaz ve bozuk bir Osmanlıcayla kaleme alınmıştı[32].

Doğu'da çıkan 1925 Kürt ayaklanmasından sonra Said-i Nursî, önce Barla'ya, sonra Kastamonu'ya, daha sonra da Emirdağ'a sürüldü. Yaşamının son yıllarını ise Isparta'da geçirdi.

Demokrat Parti'nin iktidar yılları, Said-i Nursî için altın bir dönem oldu. 1950'lere değin el yazısıyla çoğaltılan Risale-i Nur broşürleri, artık basılıp, rahatlıkla yayımlanabiliyordu. Nurculuk yurt dışına yayılmıştı. Demokrat Parti ileri gelenleri, Said'i ziyaret ediyor ve saygılarını sunuyorlardı. Said, Demokratlar tarafından öylesine şımartılmıştı ki, "üniversitelerde nur medreselerinin açılması" için Cumhurbaşkanı Bayar ve Başbakan Adnan Menderes'e mektup yazmaya çekinmiyordu[33].

---

(31) Gölpınarlı, Abdülbaki: **Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar**, s. 227, (1969).

(32) Armaner, Neda: **Nurculuk**, s. 3, (1964).

(33) Özek, Çetin: **Türkiye'de Gerici Akımlar**, s.251, (1964).

Nurculer, 1954 ve 1957 seçimlerinde Demokratları tüm güçleriyle desteklediler. 1958'de Başbakan Menderes, Nurculuğun yoğun biçimde yayıldığı Afyon'un Emirdağ ilçesine gittiğinde Nurcular tarafından minareye asılmış, hilafet ve saltanatı simgeleyen iki tuğralı yeşil bayrakla karşılanıyordu[34].

Said, Demokrat iktidarın hızla düşüşe geçtiği 1960 baharında yurt çapında,politik amaçlı bir geziye çıktı. Gezi, Urfa'da noktalandı ve Nurculuğun babası bir otel odasında seksenyedi yaşında öldü.

Said-i Nursî'nin tüm yaşamı tipik bir akıl hastasının tutarsız ve dengesiz davranışları içinde geçti. Birçok kaynakta, O'nun bir süre akıl hastanesine kapatıldığı yazılıdır.

Said, Nur risalelerini yazmaya ve Nurculuğu yaymaya başladıktan sonra bu dinsel akımın bir tarikat yolu olmadığını ileri sürmüş ve yeni bir tarikatın kurucusu olarak görünmemeye özen göstermiştir. Bunun nedeni, yasalar çerçevesinde tarikat etkinliklerine izin verilmemesi ve hapishanelere düşme korkusudur. Said, bu korkuyla ve biraz da bir evliya olarak görünmek hevesiyle Nurculuğu ne tarikat, ne mezhep, ne de bir din akımı olarak tanımlamıştır. O'na göre Nurculuk, İslâmı ilk dönemine, altın çağına döndürecek bir felsefe yoludur[35]."

Nurculuğun amacı, "İmanı kurtarmak, yüreklere ilahi imanı yerleştirmek ve kesinlikle siyasetle uğraşmamaktır [36].

Oysa, Nurcular her zaman için siyasetin tam anlamıyla içinde oldular. Nurculuğa göre, devletin resmi dini olmalı, hükümetler şeriatın koruyuculuğunu yapmalıdırlar. Devlet yönetimi Müslüman din bilginlerinden oluşan bir kurula bırakılmalı ve Kur'an, Anayasa olarak kabul edilmelidir.

Nurcular, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk'ü, **İslamın Deccali** olarak kabul ederler. Cumhuriyet döne-

(34) Tunaya, Tarık Zafer: **İslamcılık Cereyanı,** s. 233, (1962).
(35) Gölpınarlı, Abdülbaki: **Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar,** s. 228, (1969).
(36) Sencer, Muzaffer: **Dinin Türk Toplumuna Etkileri,** s. 153, (1968).

minin dinsizlik olduğunu, laikliğin ve Anayasa'nın şeriat esaslarına aykırı bulunduğunu ileri sürerler.

Said-i Nursî kerameti kendinden menkul(!) bir evliyadır. Hiçbirşey yemeden yaşayabilmekte, kapalı kapılardan rahatça geçebilmekte, hapishanede yatarken camilerde namaz kılabilmektedir[37]. Kendisine gaipten sesler ve uyarılar gelmektedir. Bir yaşındaki bebekler dahi, manevi varlığını hissedip, koşarak ellerinden öpmektedirler. Nursî öylesine doğaüstü güçlere sahiptir ki, hayvanlar bile Risale-i Nur'a hayran kalmış ve Nursî Barla'ya ve Isparta'ya geldiğinde mevsimi olmadığı halde yağmurlar yağmış ve Risale-i Nur'u yazmak üzere öğrencilerinin yanına gelmeleri yasaklandığında çevrede kuraklık başlamıştır[38].

Said-i Nursî, çömezleri tarafından gelmiş geçmiş tüm zamanların en büyük islâm filozofu olarak kabul edilmiştir. Nurcular, O'nun, ibni Sina'yı, İbnü Rüşd'ü ve Farabi'yi bile geride bıraktığını söylerler[39]. O, Asr-ı Saadetten sonraki dönemin en büyük bilginidir. Ayrıca, yazdığı Nur risaleleri, Tanrısal bir ilhama dayanır. O risalelerdeki tüm deyişler ve düşünceler Tanrı katından inmiştir. Bu nedenle Nurcular aleyhindeki her davranış Tanrısal bir tepkiyle karşılanmıştır. Örneğin Erzurum'da Risale-i Nur'a ilişkin bir kovuşturma nedeniyle havanın sıcaklığı sıfırın altında 18 dereceye düşmüştür.

Bu akıl dışı hezeyanları yaymaya çalışan Nurcular her ne kadar siyasetle uğraşmadıklarını ileri sürmektelerse de, Türkiye'de demokratik rejime geçişten bugüne değin Cumhuriyet Halk Partisi'nin karşısında yer alan siyasal partileri ve örgütleri desteklemişlerdir. Çünkü C.H.P. onlara göre bu ülkeye dinsizliği getiren örgüttür ve Deccal Atatürk'ün kurduğu partidir.

Said-i Nursî'ye göre, Atatürk dönemi, "dinsizlik, komünistlik komitelerinin eylem yıllarıdır." İslâmın düzeni bu dönemde bozulmuştur. Türkiye, Atatürk döneminde bid'atların (Hz. Muhammed'den sonra ortaya çıkan esasların)

(37) Said-i Nursî: **Asayı Musa**, (1949), Nakleden Çetin Özek.
(38) Armaner, Neda: **Nurculuk**, s. 8, (1964).
(39) Özek, Çetin: **Türkiye'de Gerici Akımlar**, s. 249, (1964).

topluma zorla kabul ettirildiği, Ezan-ı Muhammeddi'nin yasak edildiği bir dönem yaşamıştır. Devrim yasaları geçicidir; bunlar hristiyan yasalarıdır.

Akıl hastası Nursî, hıristiyanların bağnazlıktan uzaklaştıkça uygar olduklarını, islamların ise dinlerine sarıldıkça uygarlığa erişeceklerini ileri sürer.

Kısacası, Nurculuk, laik devlet düzenini yadsıyan, teokratik bir islam devletinin kurulması için çaba gösteren, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucularına amansızca saldıran, tüm akıldışı düşünceleri benimseyen, karanlık, çağdışı ve ne idiğü belirsiz bir akımdır.

İşte, Demokrat Parti iktidarı, salt oy kaygısıyla bu karanlık örgüte yıllarca sırtını dayamış ve Menderes döneminde azdıkça azan Nurculuk, Türkiye'nin de sınırlarını aşarak çeşitli ülkelerde örneğin, Pakistan, Hindistan, Libya, Suudi Arabistan, Sudan, Irak, Lübnan, Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya'da etkinliklerini sürdürebilmek olanağına kavuşmuştur.

Demokratlar, Nurculuğu öylesine azdırmışlardır ki, Başbakan Menderes'in 1959'da Londra'da geçirdiği uçak kazasından kurtuluşunu Nurcular, "**bir Tanrısal lütuf**" olarak nitelendirmişler ve "**bu Tanrısal lütfa saygı duyarak, devletin dininin islam olduğunu belirten bir hükmün, Anayasa'ya konulmasını istemişlerdir**"(40).

Nursî'nin Ölümünden Sonra Nurcular

Demokrat Parti iktidarının yıkılışından ve Saidi Nursî'nin ölümünden sonra Nurcular, Adalet Partisi'nin destekleyicisi oldular. Bu arada Diyanet İşleri Örgütü'nü, İmam Hatip liselerini, İlahiyat Fakültesi'ni ele geçirmeye çalıştılar ve özellikle Diyanet İşleri'nde önemli ölçüde etkinlik kazandılar, Ne var ki, 1965 'lerden sonra sağ kesimdeki siyasal bölünme Nurcular arasında ayrılıklara neden oldu. Önce Milli Nizam Partisi'nin, daha sonra da onun yerine kurulan Milli Selamet Partisi'nin dinsel çevrelerde etkin ye-

(40) Hür Adam: **İlahi Kurtuluşun Lûtfuna Hürmeten**, No. 348, Mart, (1959), nakleden Çetin Özek.

rini almasıyla Nurcular geniş çapta Adalet Partisinden koptular. Milli Selamet Partisi'nin tabanında önemli bir yer oluşturdular. 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra, kapatılan Mili Selamet Partisinin yerini alan Refah Partisi eylemsel gücünü bir ölçüde Nurculardan almakta ve önemli bir Nurcu kesimi de Demirel'i desteklemektedir.

Nurculuk 1970'li yıllardan sonra yurt dışındaki işçilerimiz arasında yayılma çabası içindedir. Süleymancılar gibi Nurcular da özellikle Almanya'da örgütlenmektedirler.

Bu çağdışı akım, günümüzde de Said-i Nursî dönemindeki karanlık düşünceleri korumaya ve yaymaya çalışmaktadır.

Günümüzdeki Nurcular toplumsal ve eğitimsel her çeşit atılımı ve değişime karşıdırlar. Adalet din adına uygulanmalı. örneğin hırsızın eli kesilmelidir. Avrupa uygarlığı bile hıristiyanlıktan uzaklaşmıştır. Avrupa uygarlığını almaktan daha büyük bir manevi çöküntü olamaz.

Bunlara göre, bir erkeğin dört kadın alması islamın kabul ettiği bir sistemdir. Bir erkek, bir kadınla yetinemez. Bu nedenle ve de ahlakın korunması açısından erkeklerin dört kadın almalarına izin verilmelidir. Kadının erkeğinden boşanabilmesi ise islama aykırıdır. Kadınlara tanınan bu olanak kaldırılmalıdır.

Çarşaf, kadınlar için bir siper, bir kale niteliğindedir. Kadınların örtünmesi islamın koşuludur. Çarşafa ve kadınların örtünmesine karşı çıkmak, Türk kadınının onuruna karşı çıkmak demektir.

Nurcular, ekonomik konularda Refah Partisi Genel Başkanı Erbakan'la aynı doğrultudadırlar. Faizin yasaklanmasını şiddetle savunurlar. Sınıf kavgalarının ortadan kaldırılması için "bankaların kapılarının kapanması ve faizin yasaklanması" gerekir. Ayrıca, kadına erkeğe eşit oranda miras hakkının tanınması Kur'an'a aykırıdır ve adaletsizliktir.

Ortaçağ karanlığının örümcek yuvalarında beslenen Nurculuk, günümüzde daha çok Isparta, Göller Bölgesi, Doğu Anadolu, Kastamonu'da ve İstanbul'un kimi semtlerinde yaygındır.

Demokrat Parti iktidarının ülkenin kalkınmasında öncelik tanıdığı alan tarım kesimiydi. Başbakan Menderes'e göre, "tarım, yıllarca tarım dışı sektör tarafından sömürülmüştü ve ülke çapında yapılacak atılımlarda tarıma öncelik verilmeliydi"

Menderes, şöyle diyordu:

"Ülkemizde tarım en el değmemiş konuyu oluşturuyordu. Hızla üretimi artırmak olanağı en kolay olan alan tarım alanıydı. Tarım, nüfusumuzun yüzde sekseninin ve en yoksul bölümünün geçim aracıydı. Türkiye'de sosyal adalet, başka ülkelerdeki gibi işçi davası olmaktan çok, daha fazla çiftçi ve köy davasıydı"[41].

Bu görüşe koşut olarak, D.P. iktidarı kolları sıvadı ve Ziraat Bankası'nın çiftçiye verdiği krediler artırıldı, ürün fiyatları yükseltildi. Marshall yardımından sağlanan traktörler çiftçilere krediyle dağıtılmaya başlandı. 1948 yılında 1750 olan traktör sayısı 1952 yılında 31 415'e yükselmişti[42]. Buğday, pamuk ve pancar fiyatları önemli ölçüde artırıldı. Bu arada karayolları yapımına büyük ağırlık veriliyor, kamyonla taşımacılık gelişiyor, Toprak Mahsuleri Ofisi'nin depolama kapasitesi genişletiliyor ve tüm bunların sonucu olarak tarım ürünlerinde büyük bir artış görülüyordu[43]. Marshall yardımı meyvelerini veriyordu. Amerika'nın ve dış kapital çevrelerinin istedikleri de buydu. Türkiye, Avrupa'nın ham madde deposu olacaktı.

Ne var ki, tarımdaki bu çarpıcı gelişmelerden yoksul köylü değil büyük çiftçiler yararlanmaktaydı. Seçimlerde, bir işaretleriyle kendilerine bağlı köylüleri sandık başına götüren toprak ağaları güçlerine güç katıyorlardı. Tarım kesiminde "sosyal adalet" yaratacağını söyleyen Menderes, bunun tam tersine adaletsizliği daha da artırmıştı.

"Tarıma öncelik" politikasının Türkiye'de oluşturduğu

(41) Kuruç, Bilsay: **İktisat Politikasının Resmi Belgeleri**, s. 135, (1963).
(42) Avcıoğlu, Doğan: **Türkiye'nin Düzeni**, s. 284, (1969).
(43) Avcıoğlu, Doğan: A.g.y., s. 285.

tabloyu Dünya Bankası Misyonu üyelerinden William Nicholls şöyle çiziyordu:

"1953'te Türkiye'nin tarımı makinalaştırma programında doğrudan doğruya sadece 25000-27500 kadar çiftçi ailesi yararlanmıştır ki, bu, yüzde birden biraz daha yüksek bir oranı ifade eder. Sözü geçen ailelerin yıllık ortalama geliri yaklaşık 15000 dolardan fazla olup, 1952 sonunda tüm çiftçilere dağıtılan resmi kredilerin en az yüzde yirmi beşini bu aileler almıştır.. Büyük bir bölümü karasaban kullanan ve sayıları ikibuçuk milyonu bulan küçük çiftçiler, traktörün gelişinden doğrudan doğruya yararlanamamıştır... Türkiye önce endüstride sonra tarımda, "vitrin gösteriş tipi" diyebileceğim bir ekonomik kalkınma politikası izlemiş, yani geniş halk kitleleri aleyhine, ufak bir üretici grubu son derece korumuş, yardım vermiş, şu ya da bu biçimde bu gruba ayrıcalık tanımış ve ve böylelikle bunları, vatandaşlardan pek azının katıldığı bir ilerlemenin simgesi haline getirmiştir.

Oysa, bir yoksulluk denizi içinde birkaç ayrıcalıklı ada, ekonomik kalkınmanın varlığını pek gösteremez" [44].

Menderes'in tarım politikasını böylesine eleştiren William Nicholls, Demokrat Parti İktidarına "tarıma öncelik" önerisinde bulunan kişiydi.

Şevket Süreyya Aydemir'in de konuya yaklaşımı ilginçtir. Şimdi Şevket Süreyya'yı dinleyelim:

'Traktörlerin gelişigüzel köylere sokuluşu çok yerde toprağı yormuştu; meraları azaltmıştı. Ülkede meralar, 1950-1960 arasında 40 milyon hektardan 28 milyon hektara inmişti. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki derebeyleri, yani toprak ağaları, uçsuz bucaksız topraklarına traktörleri soktular. Ardından toprak, mibzerlerle ekildi, makinelerle düzeltildi. Bu topraklarda artık köylüye iş kalmamıştı. Çünkü ekinler de biçerdöverle biçilecekti. Taneler arkadaki kamyona kendiliğinden akacaktı ve bu kamyonlar ürünü hemen ofis silolarına aktaracaktı. Hilesiz kantarlar-

(44) Nicholls, William H.: **Investment in Agriculture in Underdeveloped Countries**, American Economic Review, May 1955, Nakleden Doğan Avcıoğlu.

da mal tartılacak, para da ofis kasasından peşin alınacaktı.. Bunun sonucu malum: Zaten toprağı olmayan ve o güne değin bey, ağa toprağında çalışan köylü bu kez de köyde işsiz kalınca kentlere akacaktı. Bu arada döviz ve kredi tahsislerinde, alım ve satımlarda önceden bilinmeyen bir gizli mekanizma, yani particilik de harekete geçmişti. Köy, içinden parçalanmış, kahveler, camiler birbirinden ayrılmıştı. Özet olarak, çarklar yalnız bu alanda değil, daha nice nice alanlarda birbirine çarpmaktadır. Hele taşralarda siyaset artık politikacıların bile değil, demagogun, düzenbazın malı olmuştur.... Kısacası, Demokrat Parti iktidarı, uyuyan olanakları uyandırmış, çarkları harekete geçirmiştir. Ama birçok alanlarda da çarkların birbirine çarpmasını önleyememiştir. Bunu önleyebilir miydi?.. Hayır!.. Çünkü Demokrat Parti iktidarının benimsediği siyasetle, toplum içindeki çekişmeler, sınıflaşmalar ister istemez kesinleşecekti. Nitekim bizde, bugün artık herşey demek olan siyasal oligarşinin ve ekonomik oligarşinin sosyal temelleri asıl, Demokrat Parti iktidarı döneminde atıldı" [45].

Tüm bu olumsuzluklara karşın, Demokratların üretimde büyük bir artış yarattıkları, endüstri, bayındırlık ve ulaşım alanlarına canlılık getirdikleri yadsınamazdı. Bunun yanısıra izledikleri dinsel sömürü politikası geniş halk yığınları üzerindeki etkinliklerini daha da bir pekiştiriyordu. İşte bu hava içinde Demokratlar, 1954 genel seçimlerini ezici bir biçimde kazandılar. Bunda, o dönemde uygulanan ve "salt çoğunluğa" dayanan seçim sisteminin de rolü büyüktü. Ne var ki, Cumhuriyet Halk Partisi'nin 31 milletvekiline karşı, Meclis'e 488 milletvekili getiren Demokrat Parti, siyasal alanda adeta tek parti haline gelmişti.

1954 Seçimlerinde uğranılan ağır yenilgi Cumhuriyet Halk Partisi'nde tam bir panik havası yaratmıştı. Kimi partililer, partinin laiklik ve devletçilik ilkelerinden vazgeçmesi

(45) Aydemir, Şevket Süreyya: **Menderes'in Dramı**, s. 240-241, (1969).

gerektiği ve seçmen önünde Demokratlarla ancak böyle yarışılabileceği görüşündeydiler. Seçimlerden hemen sonra partide önemli etkinlikleri olan Hıfzı Oğuz Bekata, Şevket Raşit Hatipoğlu, Raif Karadeniz gibi milletvekilleri, Genel Başkan İnönü'ye bir mektup göndererek, " **partinin ilkelerinin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini, C.H.P.'nin laiklik ilkesinin halk yığınlarınca yanlış anlaşıldığının bu seçimlerde görüldüğünü, genel başkana çok geniş yetkiler verilmesinin halkın gözünde, tek parti, tek şeften kalma bir uygulama izlenimi yarattığını"** vurguladılar[46] Milletvekilleri ayrıca, **"okullara din dersleri konulması konusunda halka söz verilmesini de"** istiyorlardı. C.H.P.'nin bir sürü oportünisti aynı görüşü paylaşmaktaydı. Bunlar, Demokratların seçim zaferini C.H.P 'nin laiklik ve devletçilik konusundaki fazla sert, katı tutumuna bağlıyorlardı. İnönü'nün bu görüşlere ve istemlere karşı yanıtı şu oldu:

"Ödün alanında Demokrat Parti ile yarış edebilir misiniz? O halde? Eğer biz devletçilikten ve özellikle laiklikten en ufak ödün verirsek bunların ucunu bir daha yakalayamayız. Sizin tanımınız doğru değildir. Türkiye'de C.H.P nin Atatürk devrimlerinin bekçisi olduğu için saygınlığı vardır ve gerçek bir güce sahiptir"[47].

26 Temmuz 1954'te toplanan 11. C.H.P., Kurultayına bu hava içinde gidildi. Kurultayda oportünistler yenilgiye uğradılar. İnönü'nün açış konuşmasında söylediği C.H.P Atatürk devrimlerinin bekçisidir" tümcesi büyük alkışa ve sevgi gösterisine neden oldu.

C.H.P 'nde bu gelişmeler gözlenirken, siyasal iktidarın bir baskı rejimine yönelme eğilimine ilk belirtileri de ufuk-ta görünmeye başlamıştı. Demokratlar, ezici bir çoğunlukla Meclis'e gelmişlerdi. Halk Partisi ise 31 milletvekiliyle, bir muhalefet görüntüsü veremiyecek ölçüde cılızlaşmıştı. O halde Demokrat iktidar kime karşı ve niçin şiddet yoluna yöneliyordu?.. Bunu anlayabilmek olanaksızdı.

---

(46) Arcayürek, Cüneyt: **C.Arcayürek Açıklıyor**-2, s. 220, (1983).

(47) Toker, Metin: **İsmet Paşayla 10 Yıl**, Akis dergisi, sayı 565, s. 27 Nisan (1965).

Baskı rejimine yönelmenin ilk işareti Cumhurbaşkanı Celal Bayar'dan geldi. Seçim sonuçlarını kutlamak için Çankaya'da Cumhurbaşkanlığı köşkünde, bakanlara ve D.P. Genel Yönetim Kurulu üyelerine verilen yemekte Bayar şunları söylüyordu:

"**Millet, C.H.P.'nin Meclis'teki milletvekillerinin sayısını daha da azaltıp otuza indirmekle, ne istediğini belli etmiştir. Artık bundan sonra ince demokrasiye paydos** "![48]

Dönüşü Olmayan Karanlık Yollar

Gerçekten de Demokratlar kısa sürede ince demokrasiye paydos dediler ve demokrasi hızla yozlaşmaya başladı.

Menderes, 1954 seçimlerinden sonra kurulan yeni hükümetin programını 24 Mayıs'ta açıkladı. Menderes, "1950-54 döneminin bir geçiş dönemi olduğunu, artık bir gönenç (refah) döneminin başlayacağını" söylüyor, ayrıca, "geçmişteki sahte siyaset çalışmalarının sürüp gitmesine hükümetin izin vermeyeceğini" vurguluyordu[49]. Menderes'in, siyasal çalışmalara izin vermemekle neyi amaçladığı anlaşılıyordu.

Bu arada, hükümet programının okunmasından önce işçi sendikaları temsilcileri bir bildiri yayınlayarak hükümetten kimi istemlerde bulunmuşlardı. İşçiler, Uluslararası Sendikalar Birliğine katılma izninin verilmesini, grev hakkının tanınmasını ve faşist İtalyan iş yasalarından örnek alınarak çıkarılmış bulunan 1936 İş Yasası'nın değiştirilmesini istiyorlardı. Hükümet bu önerileri geri çevirdi.

Menderes'in, programı okumasından ve muhalefete gözdağı vermesinden birkaç gün sonra İstanbul basını, Hüseyin Cahit Yalçın hakkında," hükümetin manevi şahsiyetini tahkir" savıyla soruşturma açıldığını bildiriyordu[50].

Düşünce özgürlüğünün dört yıl önceki yaman savunu-

---

(48) Aydemir, Şevket Süreyya: **İkinci Adam**, Cilt 3, s. 266 (1968).
(49) Öztürk, Kazım: **Türkiye Cumhuriyet Hükümetleri ve Programları** s. 391 ve 424, İstanbul, (1968).
(50) Cumhuriyet gazetesi: 28.5.1954.

culları Demokratlar, şimdi bu özgürlüğün üzerine adalet mekanizmasını salıyorlardı. Üstelik yargı organları da rahat değildiler. Hükümetin 21 Haziranda çıkardığı bir yasa, adaletin ve üniversitenin bağımsızlığına endişe verici boyutlarda gölge düşürüyordu. Yasaya göre, 25 yıl görev yapmış ya da 60 yaşını doldurmuş yargıç ve profesörler emekli edilebileceklerdi. Bu arada, Haziran sonunda Kırşehir ili, Osman Bölükbaşı'nın genel başkanı olduğu Cumhuriyetçi Millet Partisi'ne oy verdiği için cezalandırılıyor ve ilçe yapılıyordu. Demokratlar iktidara gelmeden önce, Ankara sokaklarında Bölükbaşı'nın sözlü saldırısına uğrayan Celal Bayar, böylece öcünü almış oluyordu.

Demokrat iktidar tehlikeli virajlara doğru yol almaktaydı. Menderes, silahlı kuvvetlere de el atmıştı. 1954 Temmuzunda C.H.P.'ne yakınlığı bilinen Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Zekai Okan ve üç orgeneral emekliye sevkedildiler. Deniz Kuvvetleri'nde de önemli komuta değişiklikleri yapıldı.

Artık, "**muhalefet**" sözcüğü bile Menderes'i çileden çıkarmaya başlamıştı. Menderes, Demokrat Parti içinde de büyük bir temizliğe girişti. Menderes'e karşı olan birçok parti üyesi D.P.'den ihraç edildi.

Kıyım sürüp gidiyordu. Eylül ayında Ankara Hukuk Fakültesi profesörlerinden Bülent Nuri Esen, Milli Eğitim Bakanı Celal Yardımcı'nın kararıyla Üniversiteden uzaklaştırıldı. Olay, kamuoyunda büyük tepkilerin doğmasına neden oldu.

Tepki yaratan bir başka olgu, Hüseyin Cahit Yalçın'ın tutuklanmasıydı. Hüseyin Cahit 1 Aralık 1954'te tutuklandı ve sekseninci yaş gününü Üsküdar Cezaevi'nde geçirdi. Başta BBC olmak üzere çeşitli ülkelerin radyoları olayı dünyaya duyurdular.

* * *

1955 yılı, Menderes için oldukça zor bir yıl oldu. Eylül ve Kasım aylarında patlak veren iki olay D.P. Genel Başkanı ve Başbakan Menderes'i gerek kamuoyunda gerek kendi partisi önünde güç durumda bırakmıştı. Bunlardan ilki, tarihe **6-7 Eylül Olayları** adıyla geçen, yıkıcılık ve yağ-

macılıkla birlikte yürüyen ayaklanmalardı.

Olaylar, "Selanik'te Atatürk'ün evinin bombalandığı" söylentileri üzerine Ankara, İstanbul ve İzmir'de başladı. Hareket, Ankara ve İzmir'de gösterilerden öteye geçmedi. Ne var ki İstanbul'da tam bir felâket halini aldı.

Başlangıçta, İstanbul'un çeşitli semtlerinde toplanan kalabalıklar Yunanistan'a karşı protesto gösterilerine başladılar. Gösterilerin birçok semtte aynı anda başlaması önceden planlanmış olduğunu düşündürüyodu. Protestolar kısa bir sürede İstanbullu azınlıkların, özellikle Rumların evlerine ve işyerlerine saldırıya dönüştü. Binlerce insan bilinçsiz bir biçimde çılgınca bir eyleme geçmişti. Hareket, Rumlar'ın yoğun olduğu Haliç semtlerinde ve özellikle Beyoğlu sokak ve caddelerinde korkunç boyutlara varmıştı. Rumlar'ın evlerine saldırılıyor, Rum mağazalarının vitrinleri, kapıları parçalanıyor, malları sokağa atılıyor ya da yağmalanıyor, kiliseler ateşe veriliyor, Rum mezarlıklarındaki lahitler kırılıyordu. Güvenlik güçleri ise dehşet verici tabloyu seyretmekten öteye birşey yapmıyorlardı.

Olayların önlenemez boyutlara ulaşması üzerine, o sırada İstanbul'da bulunan İçişleri Bakanı Namık Gedik, Vali Fahrettin Kerim Gökay ve İstanbul Komutanı Orgeneral Nurettin Aknoz, valilikte biraraya gelmişlerdi. Aynı anda Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes de, trenle İstanbul'dan Ankara'ya yol alıyorlardı.

Saat 21.00'e doğru İçişleri Bakanı ve vali, İstanbul Komutanı Aknoz'dan, askerin silah kullanarak duruma el koymasını istediler. Aknoz ise buna yanaşmıyor ve Genelkurmay'dan yazılı açık emir istiyordu. Bunun üzerine Ankara'ya gitmekte olan Menderes'le bağlantı kuruldu. Menderes, Sapanca istasyonundan telefonla, Aknoz'a" silah kullanarak hareketi bastırması "emrini verdi Ancak, Aknoz askere silah kullandırtmadı ve salt tankları caddelere sürmekle yetindi. Askeri birliklerin hareketi denetim altına aldığı saatlerdeki manzarayı, şimdi Şevket Süreyya'dan dinleyelim:

"Askeri birlikler, tanklar sokaklara dökülür. Ama o gece Beyoğlu caddelerinde dolaşanlar ortaya yayılan bu tank-

ların gösterici hatipler için bir seyyar kürsü görevi gördüğünü anımsarlar. Mağazalardan sokaklara atılan renk renk ipekli toplarından ise bu tankların gövdeleri görünmez hale gelmiştir. Böylece caddeleri dolduran kumaş, eşya dalgaları üstünde bu tankların garip bir hal ve hava içinde güya yürümeye çalıştıklarını gözönüne getirmek mümkündür. Göstericiler ise durmadan bağrışırlardı:

"**Yaşasın ordu, yaşasın şanlı asker!..**"

Ve şanlı askerlerimiz bu yürüyen çelik gövdeler üstünde ipek, çiçek, kadın iskarpinleri yağmuru, hatta daha nice akla gelmez eşya yığınları arasında tankların üzerine fırlamış olan hırpani kılıklı ve ne idiği belli olmayan birtakım insanlarla ister istemez kucaklaşıp, dururlar..

Bu bir manzaradır ki, herşeyden önce düşündürücüdür. Bu koca kentin bağrından ve ortada herhangi bir anarşi dalgası esince nelerin, kimlerin ve nice nice olasılıkların bir anda fırlayıp çevreyi sarabileceğini ister istemez düşündürür. Evet o gece İstanbul'da bir toplu kıyım olmadıysa bu, salt bir rastlantıdır. O hengame içinde herhangi bir gözü dönmüş serserinin, birden bir tankın üstüne fırlayıp, ya da bir balkondan görünüp,

"**Aziz ve sevgili vatandaşlar! Vurun gavurlara. Yaşasın Kıbrıs, yaşasın şanlı asker!**"

diye haykırmamış olmasındandır. Aradan nice yıl geçtikten sonra, bugün ve elbette tam bir soğukkanlılıkla o geceyi ve o gecenin havasını düşünenler hem bu kanlı olasılığı, hem tek bir işarete bakan olası sahneleri, daha kesin olarak kafalarında canlandırabilirler. Evet, belli ki hiçbir güvenlik ve disiplin garantisi olmayan o koca kentte, belli ki birtakım adamların, birtakım sonu hesap edilememiş tertipleriyle İstanbul, çok daha kanlı bir St. Barthelemy gecesi yaşıyabilirdi. Ve bizim yakın tarihimiz, o gece Namık Gedik'in ya da başbakanın emrine uyup da, halka ateş edebilecek iken bunu yapmayan İstanbul Komutanı Nurettin Aknoz Paşa'ya bu hareketi için bir şeyler borçludur"[51].

---

(51) Aydemir, Şevket Süreyya: **İkinci Adam**, Cilt 3, s. 191-192, (1968).

Aslında olaylar, Şevket Süreyya'nın söylediği gibi pek de ucuz atlatılmamıştır. Şöyle ki:

6/7 Eylül gecesi İstanbul'da 5000 işyeri yıkıldı. 7 kilise ateşe verildi. Kimi Rum kadınlarının, kızlarının ırzlarına geçildi ve dünya kamuoyunda Türkiye'nin saygınlığı ağır biçimde yara aldı. Avrupalı'nın dilinden düşürmediği **Türkler'in barbarlığı** yeniden gündeme geldi. Yunanistan da bunu, yıllarca kullandı durdu.

Olayların Demokrat iktidar tarafından düzenlendiği açıktı. Gösterilerin, koskoca bir kentin çeşitli ve birbirlerine uzak semtlerinde aynı anda başlaması, güvenlik güçlerinin herşeye seyirci kalması ve olaylarda sonra İçişleri Bakanı'nın göstermelik biçimde istifasına karşın, İstanbul'un güvenliğinden sorumlu Vali Fahrettin Kerim'in yerini koruyabilmesi çok ilginçtir(*).

Demokrat Parti'nin kuruluş çalışmalarına katılmış olan ve bu partiden milletvekili seçilen Ahmet Hamdi Başar, konuya şöyle yaklaşıyor:

"**6/7 Eylül olaylarının iktidar tarafından tertiplenmiş olduğu daha ilk günden belli olmuştu. Yalnız sonucun bu denli korkulu olacağını düşünmemişlerdi. Kıb-**

(*) **Gökay, Fahrettin Kerim** (1900-1987): Eskişehir'de doğdu. Bir tüccar'ın oğludur ve Tatar bir soydan gelir. 1922'de İstanbul Tıp Fakültesi'ni bitirdi. 1922-1924 yılları arasında Almanya'da akıl ve sinir hastalıkları ihtisası yaptı. 1924'te Türkiye'ye dönerek İstanbul Akliye Hastanesi'nin ruhiyat laboratuvarı şefliğine atandı. 1926'da İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Kliniği doçentliğine getirildi. 1933'te profesör 1942'de ordinaryüs profesör oldu.

Fahrettin Kerim, mesleğinin doruk noktasına vardıktan sonra politikayla da ilgilenmeye başladı. 1949'da C.H.P. iktidarı döneminde İstanbul valiliğine ve belediye başkanlığına atandı. Partizan bir vali olarak tanındı. 1950 Genel Seçimleri'nin hemen öncesinde, İstanbul Taksim alanında yapılan C.H.P. mitinginde, alanı dolduran binlerce kişiyi, miting kürsüsünde İnönü'ye işaret ederek, "işte İstanbul, Paşam" deyişi ünlüdür.

Ne var ki, C.H.P. iktidardan düşüp, seçimleri D.P. kazanınca Gökay, bu kez de Demokrat önderlerle sağlam ilişkiler kurdu. Valiliği 1957'ye değin sürdü. 1957'de Bern büyükelçiliğine atandı.

D.P., 1960'da iktidardan düşürülünce, Fahrettin Kerim bu kez Y.T.P. saflarında yerini aldı. 1961'de İstanbul milletvekili olarak parlamentoya girdi. 1962'de imar ve iskan, 1963'te sağlık bakanlıklarında bulundu. Kendi değer yargılarına ve ölçülerine göre oldukça başarılı bir politikacıydı (!).

rıs sorunu nedeniyle halkın galeyan halinde gösterilmesinden ne yarar umuluyordu? Bunun üzerinde durmadan, salt bu ayaklanma olayının iç politikada şiddetli önlemler almaya, Menderes iktidarını ve diktatörlüğünü pekiştirmeye yarayacağı düşünüldüğü kuşkusuzdu" (52).

Olaylar D.P. meclis grubu'nu da karıştırmıştı. Kimi millet vekilleri, "**hareketin, mülkiyeti tahrip amacına yönelik olması nedeniyle komünistler tarafından hazırlandığını**" ileri sürüyorlardı. D.P.'nin azınlık milletvekilleri ise hiç de aynı düşüncede değildiler. Örneğin Zakar Tarver, "**Olay, müslüman olanlarla, müslüman olmayanların ayrımından ileri gelmiştir. Bir bağnazlık ve gericilik akımının ta kendisidir**" diyor, İstanbul milletvekili Aleksandr Haçopulos ise konuya şöyle yaklaşıyordu:

"**Hareket, Kıbrıs Rumlarının Kıbrıs Türklerine karşı giriştiği harekete karşılık vermek için yapılmışsa, İstanbul Rumlarının böyle bir cezayı hak etmeleri için, rehine durumunda olmadıklarının bilinmesi gerekir.**"

Demokrat Parti önderlerine göre de olaylar, komünistlerin marifetiydi. Örneğin Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, 12 Eylül 1955'te, hükümet adına Meclis'te yaptığı konuşmada olayların komünistler tarafından düzenlendiğini ileri sürüyordu. Köprülü'ye göre,

Hareket büyük bir felaketti. Fakat hükümette kusur ve kayıtsızlık yoktu. Devlet ve hükümet başkanları Ankara yolundan Haydarpaşa'ya dönünceye değin 150 çapulcu yakalanmıştı.

Daha önce önlem alınmıştı. Fakat olayların çıkış zamanı belli değildi. Bir baskın biçiminde olmuştu. Şimdi tutuklananlar 3000'i geçmişti. Olay, Kıbrıs sorunundan dolayı vatani bir konu olarak ortaya çıkmıştı. Selanik'te bombanın patlamasıyla, bilinen komünist çevreler kışkırtmalara ve planlarını uygulamaya başlamışlardı. Yapılan kışkırtmalar ve yağmalar, mala ve mülkiyete karşı gösterilen bir reaksiyondu"(53).

---

(52) Başar, Ahmet Hamdi: **Yaşadığımız Devrin İçyüzü**, s. 90, (1960).
(53) Aydemir, Şevket Süreyya: **İkinci Adam**, Cilt 3, s. 195, (1968).

Şevket Süreyya, Köprülü'nün bu konuşmasına şu ilginç yorumu getirir:

"Bir açıklama ki, neresinden tutulsa diğer parçasıyla çelişir.. Ve bu, hükümet adına bir açıklamadır. Köprülü kısacası, **İşin olacağını biliyorduk ama, ne yapacağımızı bilmiyorduk** der, çıkar işin içinden... Asıl söz sahibi olması gereken İçişleri Bakanını sıcağı sıcağına pek ileri sürmek istemeyen Menderes, Fuat köprülü'yü ortaya çıkarmış ve Köprülü hoca, tarih kitapları ve hocalık dışında tüm yaşamınca sürdürdüğü deryadilliği, siyaset sahnesinde ve her zaman olduğu gibi gene gelişigüzel dile getirmiş ve 6/7 Eylül olaylarını sözümona açıklamıştır"(54).

Başbakan Menderes'in Meclis'te yaptığı konuşma da, Köprülü'nün görüşleri doğrultusundaydı. Menderes, ayaklanmadan bir komünist hareketi olarak söz ediyor ve kendi buyruğunda olan güvenlik güçlerinin, ulusal bir gösteri olduğu kanısıyla olayları bastıramamasını kınıyordu.

Türkiye'yi dünya kamuoyu önünde çok güç durumda bırakan bu çapulculuk ve gericilik hareketini, bu gözü dönmüş, insanlık dışı saldırganlığı, Türkiye Cumhuriyeti'nin başbakanı, Meclis kürsüsünde şu sözlerle geçiştirmeye çalışıyordu:

"**Olay, bir gençlik hareketi biçiminde başladı. İstanbul'un her yanında, ruhları hazırlanmış insanların hareketiyle meydana geldi...**

Haberimiz var mıydı?.. Vardı!. Neden önlem almadınız diyeceksiniz. Olay olan psikoz, o denli birden patladı ki, ilk anda polis güçleri hareketsiz hale geldi. Eğer bu sorun, tüm vicdanlara cihad (kutsal savaş) gibi gösterilmiş olmasaydı, güvenlik güçleri ilk adımda bunu önlerdi"

Muhalefetin, 6/7 Eylül olaylarına tepkisi büyük oldu. İnönü, hükümetin olayları bahane ederek, sıkıyönetim aracılığıyla baskı rejimini giderek koyulaştırmasından endişe

(54) Aydemir, Şevket Süreyya: **A.g.y**, s. 195.

ediyordu. Endişesinde ne denli haklı olduğu da kısa sürede ortaya çıktı.

İnönü, 12 ve 13 Eylül'de Meclis'te yaptığı konuşmalarda, 9 Eylül'de Ankara'da ilan edilmiş olan sıkıyönetimin kaldırılması gerektiğini ileri sürüyordu. C.H.P. Genel Başkanı'na göre, 6/7 Eylül gecesi Ankara'da, sıkıyönetimi gerektirecek bir olay gelişmemişti. Tatilde olan ve salt sıkıyönetimi onaylamak üzere toplanan Meclis'in olayları izlemesi, olayları düzenleyenlerin ortaya çıkarılması ve bu nedenle yeniden tatile gidilmemesi gerekiyordu. Özet olarak şöyle diyordu İnönü:

"**Olayların her yanı karanlıktır. Bu denli hazırlıklı bir saldırı ne zamandan beri ve nasıl hazırlanmıştır? Serbestçe nasıl gelişmiştir?...**

Sayın Köprülü, açıklamasında, olaydan haberimiz vardı ne yapacağımızı bilmiyorduk, dedi. Bu, kayıtlara geçmesi gereken bir durumdur. Biz, hiç haberleri olmadığını sanıyorduk....

Sayın başbakanın açıklamasından da, olayın başlangıcından bilgi sahibi olduğu anlaşılıyor.... Tüm bunlar Büyük Millet Meclisi'nin, olayları izlemek için toplantı halinde bulunmasını zorunlu kılar"(55).

İnönü'nün çaba ve uyarılarına karşın, Meclis, 7 Eylül'de İstanbul ve İzmir'de, 9 Eylül'de Ankara'da ilan edilmiş olan sıkıyönetimi onayladı ve soruşturma sonuçlarını incelemeye gerek görmeden tatile girdi. Böylelikle D.P. hükümeti, sıkıyönetim eliyle muhalefeti daha kolay bir biçimde denetimi altına alıyordu(56). Nitekim, C.H.P. organı **Ulus** gazetesi, İnönü'nün "Çetin Bir İmtihan" başlıklı yazısını yayınladığı için 19 Eylül'de sıkıyönetimce kapatıldı.

İnce Demokrasi, ufkun ardında kalmıştı artık.. Demokrat Parti, trajik bir sonla noktalanacak olan yolculuğuna çoktan çıkmıştı bile..

---

(55) Aydemir, Şevket Süreyya: **A.g.y**, s. 197-198,

(56) Belen, Fahri **Demokrasiden Diktatörlüğe**, s. 42, (1960).

1955 yılında Menderes'i zor durumda bırakan ikinci olay 29 Kasım'da D.P. Meclis grubu'nda patlak verdi. O gün grup, Menderes'e karşı ayaklandı; kabine üyelerini teker teker istifa ettirdi ve Menderes, koltuğunu güç kurtardı.

Aslında, kopan büyük fırtınanın ilk esintileri aylar önce başlamıştı. Giderek ağırlaşan bir baskı rejimine karşı basın, **ispat hakkı** istiyordu. Kimi D.P. milletvekilleri de, partilerinin kamuoyundaki saygınlığını artırmak amacıyla bu isteğin yanında yer alıyorlardı. Onlara göre, basında yer alan suçlamalara karşı devleti yönetenlerin ve politikacıların bu hakkı basına tanımaları ve "**biz suçsuzuz, eğer suçluysak belgelerinizle bunu kanıtlayın**" demeleri çok doğaldı.

Menderes küpleri biniyordu. Basına ispat hakkı tanımak da neyin nesiydi?... Ne var ki, Menderes'in bu öfkesi D.P. içinde ispat hakkından yana olan eylemlerin gelişmesini önleyemiyordu.

Olayların akışı, ispat hakkı sorununun D.P. Genel Yönetim Kurulu'nca ele alınmasını zorunlu kıldı. Kurul, Fuat Köprülü'nün başkanlığında 6 Ekim 1955'te toplandı. Görüşmelerden bir sonuç alınamadığı gibi, ispatçıların hazırladıkları yasa tasarısı da D.P. milletvekillerinin çoğunluğunca geri çevrildi. Bunun üzerine ispatçıların bir bölümü partilerinden istifa etti, bir bölümü de ivedilikle partiden çıkarıldı.

Ondokuz milletvekilinden oluşan ve aralarında Ekrem Hayri Üstündağ, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, İbrahim Öktem, Turan Güneş, Ekrem Alican, Fethi Çelikbaş, Enver Güreli, Raif Aybar gibi etkin adların yer aldığı ispatçılar grubu, D.P.'den ayrılır ayrılmaz yeni bir siyasal partinin kuruluş hazırlıklarına girdiler. Bu çalışmaların ürünü olarak 20 Aralık 1955'te yeni bir partinin, **Hürriyet Partisi**'nin resmen kurulduğu kamuoyuna açıklanacaktı.

Tüm bu gelişmeler D.P. içinde olumsuz tepkilere neden olmaktaydı. Menderes'e karşı olanların sayısı giderek artıyordu. D.P. Meclis Grubu'nda da **Yaylacılar** adı verilen ve

başını Balıkesir Milletvekili Sıtkı Yırcalı'nın çektiği güçlü bir muhalif grup belirmişti.

D.P. Meclis Grubu, bu hava içinde 29 Kasım'da toplandı. Menderes, gruba geldiğinde ummadığı bir tepkiyle karşılaştı. Grup ayaklanmıştı. Menderes ve özellikle hükümet şiddetle eleştiriliyor, bakanların tek tek istifası isteniyordu. Öyle bir sahne sergilenmişti ki, sanki yeniçeriler, Topkapı Sarayı önünde kazan kaldırmışlar, Sultan Menderes'ten vezirlerinin kellelerini istiyorlardı. Sultan da, kelleleri vermekte hiç duraksamıyordu.

Garip mi garip bir tabloydu bu.. Bakanlar grup önünde teker teker istifa etmişlerdi ve ortada kabinesiz bir başbakan kalmıştı. Tam bu sırada Menderes'e yakın milletvekillerinden Mükerrem Sarol, Menderes'ten, hiç zaman yitirmeden kürsüye çıkıp, salt kendisi için güvenoyu almasını istedi. Daha sonraları Sarol Formülü olarak anılacak bu öneri, Menderes'i kurtaran bir çözüm oldu.. Ürkek bir biçimde kürsüye çıkan Menderes, gruptan kendisi için güvenoyu alabilmek ve fırtınayı dindirebilmek için gruba şöyle sesleniyordu:

"**Arkadaşlarım beni diktatörlükle suçladılar. Benim sizin karşınızda diktatör olmama olanak var mıdır?.. Siz öylesine güçlüsünüz ki, şu anda isterseniz Anayasa'yı bile değiştirebilir, hilafeti bile geri getirebilirsiniz** "

Bu sözlerden sonra grup, yeni bir kabine oluşturması için Menderes'e güvenoyu vermişti ama Türkiye de, nerelerden nereye gelmişti...

Evet, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin, laik Türkiye Cumhuriyeti'nin başbakanı, koltuğunu kurtarabilmek için, partisinin milletvekillerine, "**siz, isterseniz hilafeti bile geri getirebilirsiniz**", diyebiliyordu.

29 Kasım toplantısında, koltuğunu güçlükle kurtaran ve yeni kabinesini kuran Menderes, kısa bir süre sonra eski kimliğine büründü. Yaptığı konuşmalarla, verdiği demeçlerle, basına, muhalefet partilerine, üniversiteye ağır biçimde saldırıyor, böylece yeniden" güçlü başbakan" ima-

jını yaratmaya çalışıyordu. Bu arada geniş halk yığınları üzerindeki etkinliğini yitirmemek kaygısıyla da dinsel sömürüyü elden bırakmıyordu.

Sömürünün en belirgin örneklerinden biri, Menderes'in Bayar'la birlikte 1956 yılı başlarında Konya'ya yaptığı gezi oldu. Bu gezide Menderes, halka" ortaokullara din derslerinin konulacağını" açıkladı..

Menderes, bu açıklamayı yapmak için Konya'yı özellikle seçmişti. Çünkü Konya, halkının dindarlığıyla tanınan bir kentti. Şimdi bu açıklamanın yorumunu o günlerin **Akis** dergisinden okuyalım:

"Menderes'in halka verdiği bu söz, bir ödünden başka bir anlam taşımıyordu. Tıpkı başbakan'ın kendi meclis grubuna söylediği" siz o denli güçlüsünüz ki, isterseniz halifeliği bile geri getirebilirsiniz" tümcesi gibi...

Bu davranış, ister istemez Atatürk'ün -büyüklüğü hergün biraz daha iyi anlaşılan Atatürk'ün- böyle durumlardaki tutumunu akla getiriyordu. Atatürk, tüm devrimleri içinde belki de en çok reaksiyon uyandıracak olan şapka devrimini haber vermek için en dindar bilinen Kastamonu'yu seçmişti. Yani bir devrimi, o devrimi en zor kabul edeceği sanılan bir yerde gerçekleştiriyordu. Menderes ise tamamiyle ters biçimde hareket ediyor ve ödünlerini, uygun sandığı hava içinde veriyordu. Bunun son derece tehlikeli bir yol olduğu gözden kaçmamalıydı"[57]

Menderes'in Konya konuşması ilerici çevrelerde ve muhalif partilerde büyük tepkilere yol açtı. Bu arada Ankara Fikir Kulübü 23 Ocak'ta Ankara'da "ülkenin sosyal, ekonomik ve siyasal sorunlarına" ilişkin bir konferans düzenledi. Konferansa katılan Ahmet Şükrü Esmer, Yavuz Abadan, Turhan Feyzioğlu, Muammer Aksoy gibi üniversite öğretim üyeleri Demokrat iktidarın tutum ve gidişini eleştirdiler.. Menderes, buna fena öfkelendi ve hemen ertesi gün D.P. Meclis Grubu'nda yaptığı konuşmada muhalefete, basma ve üniversiteye ağır biçimde saldırdı ve tehditler sa-

(57) Akis dergisi: Sayı 88, s. 6, (14.1.1956).

vurdu. Menderes, kürsüde şöyle haykırıyordu:

"**istersek bugün çanlarına ot tıkayabiliriz**"[58].

Yobazlar, Demokratların Kanatları Altında

1957 seçimleri yaklaşırken Demokratlar, dinsel sömürünün doruğuna varmışlardı. Ufukta görüldüğüne göre genel seçimler bu kez pek çetin geçeceğe benziyordu. Bu nedenle seçmenlerin dinsel duyguları alabildiğine okşanmalı ve D.P.'nin sesi, Bilali Habeşi'nin Kâbe'nin damında okuduğu ezan gibi, parlamento aracılığıyla bağnaz kitlelere ulaştırılmalıydı.

Bu amaçla Demokratlar, Fevzi Boyar adında Ödemişli bir vaizin bağışlanmasına ilişkin bir öneriyi Türkiye Büyük Millet Meclisine getirdiler. Bu vaiz, 1954 genel seçimlerinden hemen önce camide vaiz verirken, "**Demokrat Parti'nin yarın yapacağı mitinge katılmayacak olanlar ve muhalif partilerin üyeleri münafıkdırlar**(*)**. kafirdirler**(**)**.** demiş ve dini siyasete alet ettiği gerekçesiyle 10 ay hapse mahkum olmuştu. Ne var ki vaiz, aradan 3 yıl geçmesine karşın hapis yatmamıştı. Şimdi de Demokratlar, yobazın bağışlanması için Meclis'e öneri getiriyorlardı.

Konuya ilişkin adalet komisyonu raporu 7 Haziran 1957'de mecliste görüşülmeye başlandı. Sert tartışmalar içinde geçen oturumda muhalefet önderi İnönü de söz aldı. İnönü, dini siyasete alet eden politikacıların **dalalete** kapıldıklarını,yani doğru yoldan saptıklarını ileri sürüyor ve özellikle Adalet Bakanı Hüseyin Avni Göktürk'ü ağır biçimde eleştiriyordu:

"**Muhterem arkadaşlar,**

...Bizim yasalarımıza dini siyasete alet etmeyi yasaklayan hüküm nereden ve niçin gelmiştir? Bunun kaynağı Milli Mücadele'ye gider. Milli Mücadele'de galip devletler, Türkiye Devleti'nin yeryüzünden kalkmasına ka-

---

(58) Cumhuriyet gazetesi: 25.1.1956.

(*) Münafık: İki yüzlü. Müslüman olmadığı halde, müslümanmış gibi görünen kişi.

(**) Kâfir: Tanrı'nın varlığını yadsıyan kişi.

rar verdi; ve bunun için halifeyi, padişahı ve ulemasını (sarıklı din bilginlerini) araç olarak kullandılar. Anadolu'da yalnız başına kalan Türk ulusu, eline ne geçerse sopa, balta, yumruk, tırnak bununla yaşamını ve bağımsızlığını kurtarmaya çalışıyordu. Buna halife, en etkili karşılık ve engel olarak şu önlemi buldu: Ulema toplandı. Şeyhülislam, bunların başına geçti. Anadolu'da savaşanlar kafirdir fetvasını verdi. Huzurunuzda konuşmak onuruna erişen bu arkadaşınız, onların (kafir oldukları ilan edilen) içinden seçilen beş altı idam mahkumundan biridir. Halifenin, Şeyhülislam Dürri Efendi'nin fetvası ile..

Anadolu büyük bir savaştan çıkmış, yorgun, araçsız, Türk ulusu, savaşın sonucunun ne olacağını zaten endişeyle düşünürken, tüm çabasını yurtseverliğinde toplamışken, Yunan uçakları hergün avuç avuç Şeyhülislam Dürri Efendi'nin fetvasını bizim saflarımıza atardı. Ne derlerdi bunlar? "Anadolu'da ülkeyi kurtaracağız diye savaşanlar münafıkdırlar. Bu adamlar kafirdirler", derlerdi. Tıpkı Fevzi Boyar'ın dediği gibi. Tıpkı Fevzi Boyar'ı savunanların dediği gibi..

....Arkadaşlar, insaf ile düşünün... Osmanlı tarihinde, Türk tarihinde, böyle bir adalet cihazı ve Büyük Millet Meclisi karşısında sorumluluktan bu denli uzak bir Adalet Bakanı görülmemiştir.

Arkadaşlar, emin olunuz Boncuklu İbrahim'in kadısı, bu adamdan, bu Fevzi Boyar'dan, O'nu savunanlardan daha değerliydi"(59)

İnönü, üç gün sonra Meclis kürsüsünde aynı konuya ilişkin olarak Demokratları daha da ağır biçimde suçluyor ve şöyle diyordu:

"**Siyaset adamları Ankara barlarında çıplak kadınların seyrinden zevk alarak eğlendikten sonra, Konya'ya gider, müslümanlık iddiasında bulunurlarsa, buna çok esef etmek gerekir**"(60)

---

(59) Erdemir, Sabahat: **Muhalefette İsmet İnönü**, Cilt 2, s. 60-61, (1959).

(60) Erdemir, Sabahat: **A.g.y.**, s.65.

Olay aydın çevrelerde büyük tepkilere neden olmuştu. Ülkenin tüm sorunları çözülmüştü de, çağdışı bir yobazın bağışlanması konusu meclise getiriliyordu. "Demokratlar'ın, seçim hesapları içinde Atatürk devrim ve reformlarını hiçe saydıkları" görüşü, laik ve ilerici çevrelere egemen olmuştu. Yıllar sonra ilericilikten çarkedip orta sağda yerini alacak olan Prof. Turhan Feyzioğlu bile o hava içinde şunları yazıyordu:

"**...Hem İslamiyet esaslarını, hem de Cumhuriyet yasalarını hiçe sayarak D.P.'yi tutmayanlar kafirdir, diyen ve kardeşi kardeşe kırdıracak düşünceler aşılayan Ödemişli vaizin bağışlanması konusundaki meclis görüşmeleri birçok gerçeklere ışık tutmuştur.**

...Başka sorunlarımızda olduğu gibi, din sorununda da, yalnızken bir kez bile Allah'ı düşünmeyen, her meydan nutkunu Allah'la başlayıp, Allah'la bitiren, abdest almadan namaz kılan demagog politikacının tutumu yerine; rehberi içtenlik olan ve ülke çıkarını ön plana alan ciddi önlemleri arayıp bulmazsak, bu ulusa yazık olacaktır"[61].

Menderes ise tüm bu uyarı ve eleştirilere kulağını tıkamış görünüyor, üstelik muhalefeti, Ödemişli vaizin ağzıyla suçluyordu. Örneğin, 7 Ağustos'ta Bartın'da yaptığı konuşmada kürsüden halka seslenen kişi Menderes değil de Ödemişli vaizdi sanki..

Ülkenin ekonomik yönden çöktüğü yolunda muhalefetin getirdiği eleştirilere son derece öfkelenen Menderes, ülkenin kalkınma yolunda olduğunu, her yanda fabrikaların kurulduğunu anlatıyor ve konuşmasını, âmin sesleri arasında şu sözlerle bitiriyordu:

"**Allah münafıkların şerrinden (kötülüğünden) hepinizi korusun. Allah münafıkların şerrinden hepinizi masun eylesin**"[62].

Genel seçimler yaklaştıkça "Müslüman Başbakan" coşuyordu. Seçimlere bir hafta kala Kayseri ve Adana'da yap-

(61) Feyzioğlu, Turhan: **İnkılapları Küçük Hesaplara Feda Etmeyelim**, Akis dergisi, sayı 163, s. 8, (22.6.1957).

(62) Cumhuriyet gazetesi: 8.8.1957.

lığı konuşmalarda yüreği nasıl da Tanrı aşkıyla doluydu... Adana'da şöyle sesleniyordu topluluklara:

"**İstanbul'u ikinci bir Mekke, Eyüp Sultan Camiini de ikinci bir kâbe yapacağız**"

Kayseri konuşmasında ise, D.P.'nin iktidarda olduğu 7 yıl içinde 15000 cami yapıldığını, başta Süleymaniye olmak üzere 86 caminin onarıldığını ve Süleymaniye'nin beşyüzüncü yıldönümünü kutlamak için Dünya müslümanlarının İstanbul'a çağırılacağını söylüyordu[63].

1957 genel seçimlerine gergin bir hava içinde gidildi. Çeşitli illerde sandık başında çatışmalar çıktı. Özellikle Gaziantep'te ciddi olaylar oldu. Güvenlik güçleriyle halk karşı karşıya geldi. Bu arada muhalefet partileri, seçimlere hile karıştırıldığını ileri sürerek, Demokratları şiddetle suçluyorlardı.

Seçim sonuçları açıklandığında Demokratların, muhalif partilerin toplam oylarından daha az oy aldığı görülüyordu. Demokrat Parti'nin aldığı oy oranı % 48, çıkardığı milletvekili sayısı 424, muhalefetin toplam oy oranı % 52, çıkardığı milletvekili ise 186'ydı. Cumhuriyet Halk Partisi % 40.8 oy oranıyla Meclis'e 178 milletvekili getirebilmişti. Bu sonuçlar, uygulanan ve salt çoğunluğa dayanan sakat seçim sisteminin ürünüydü.

Gerek seçimler sırasında yurt çapında çıkan olaylar, gerek seçim sonuçları Demokrat iktidarı oldukça tedirgin etmişti. Seçmenler, D.P.'ye artık eskisi gibi omuz vermiyordu. Bu olgu, Menderes'in inişe geçmiş olduğunun bir göstergesiydi. Ne var ki, bu gerçeğe karşın ne Menderes ne de D.P. ileri gelenleri, izledikleri yanlış politikayı değiştirmek havasındaydılar. Tersine, baskı rejimi giderek daha da sertleşecek, din sömürüsü daha da yoğunlaşacaktı.

1958 ve 1959 yılları D.P.'nin sonunu hazırlayan olaylara sahne oldu. Bu yıllarda Türkiye, yolunu iyiden iyiye şa-

(63) Cumhuriyet gazetesi : 20.10.1957.

şırmış bir başbakanın çılgınlıklarını seyrediyordu. Menderes, **Vatan Cephesi** adı altında bir yan örgüt kuruyor, örgüte katılan binlerce kişinin adları hergün radyolarda listeler halinde okunuyor, ancak bu kişilerin büyük bir bölümünün çoktan ölmüş olduğu, ya da listelere uydurma adların doldurulduğu kısa sürede anlaşılıyordu.

Demokrasi yozlaşmış, ülke tam anlamıyla iki düşman kampa bölünmüş, din sömürüsü almış başını gitmiş ve silahlı kuvvetlerde kıpırdanmalar başlamıştı. Ekonomi ise tam bir çıkmaza girmişti. Şimdi, ilerdeki sayfalarda özetleyeceğimiz bu tabloyu burada noktalayarak, Demokrat iktidarın, çağdaş ve ilerici düşünceye karşı tutumunu kısaca gözden geçirmeye çalışalım.

Demokrat İktidar Döneminde Sanat ve Düşün Alanı

Türkiye'de siyasal iktidarların düşünce özgürlüğüne koyduğu baskılar, ilerici sanatçılara, düşünürlere, yazarlara çektirdikleri acılar kuşkusuz salt D.P dönemine ilişkin bir olgu değildir. Türkiye, her dönemde bu acı gerçeği yaşamış, sermayeye sırtını dayayan egemen sınıf, siyasal iktidarlarla ortaklaşa bir çaba içinde özgür düşünceye nefes aldırmamıştır.

Özünü ortaçağın karanlıklarında bulan gerici düşünceler ise özellikle çok partili yaşantıya geçişten sonra çeşitli yayın organlarıyla topluma enjekte edilmeye çalışılmış ve bu alanda hiç de küçümsenmeyecek bir yol alınmıştır.

İşte D.P. dönemi, alınan bu yolun önemli bir bölümünü oluşturdu. Bu dönemde, **Sebilürreşad, Hür Adam, Serdengeçti, İslamiyet, Fetih, Türk Düşüncesi, Büyük Doğu,** gibi dergiler Cumhuriyet reformlarına sönmez bir kinle ve yıllarca saldırdılar. İrticanın kara mürekkebiyle yazan kalemler arasında ise Necip Fazlı Kısakürek(*), Peyami Sa-

(*) **Kısakürek, Necip Fazıl** (1905-1983): İstanbul'da doğdu. Ortaöğrenimini Bahriye Mektebi'nde tamamladıktan sonra 1922'de girdiği İstanbul Üniversitesi Edebiyat Bölümü'nü bitiremedi. Devlet bursuyla gönderildiği Paris Sorbonne Üniversitesi'ndeki öğrenimini de yarım bırakarak İstanbul'a döndü. 1923'te **Yeni Mecmua**'da yayınladığı

fa[**], Ali Fuat Başgil, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Ömer Rıza Doğrul, Eşref Edip, Cevat Rıfat Atılhan, Osman Yüksel, İsmail Hami Danişmend, Nurettin Topçu, Hikmet Tanyu, Mustafa Kentli, Ömer Nasuhi Bilmen ve Hüseyin Saruhan gibi adlar vardı..

Aslında bu kalemler ve bu gerici yayın organları, D.P. iktidara gelmeden önce de zehirlerini saçıyorlardı. Ne var ki, Menderes'in başbakan olarak mecliste okuduğu 29 Mayıs 1950 tarihli hükümet programında devrimleri, "**ulusa mal olmuş ve mal olmamış devrimler**" diye ikiye ayırması ve ardından 16 Haziran 1950'de Arapça ezana dönülmesi, düşün alanında gerici-islamcı görüşlerin atağa kalkmasını hızlandırdı.

D.P. döneminde islamcılar, tüm güçleriyle laik devlet düzenine saldırıya geçtiler. İslamcılara göre laiklik, ulusa mal olmamış bir reformdu ve islam dininin esaslarına aykırıydı. Kimi gerici çevreler ise, aslında laikliği benimse-

---

ilk şiir denemelerinden sonra **Milli Mecmua, Hayat, Varlık** gibi dergilerde çıkan şiirleriyle büyük ün kazandı. 1936'da **Ağaç** adlı edebiyat dergisini yayımlamaya başladı. 1934'te ünlü **Büyük Doğu** dergisini kurdu. Başlangıçta bir yazın dergisi olan Büyük Doğu, 1945'ten başlayarak dinci, gelenekçi, hanedancı, Doğu uygarlığını savunan bir siyaset dergisi haline geldi. Kısakürek, **Büyük Doğu**'da yıllarca Cumhuriyet ilkelerine saldırdı. Çağdaş düşüncenin bir numaralı düşmanı oldu. 1960'tan sonra yazdığı, **Ulu Hakan İkinci Abdülhamit Han, Peygamber Halkası, Son Devrin Din Manzumeleri** gibi kitaplarıyla, gericilerin **süper mürşidi** oldu.

(**) **Sefa, Peyami** (1899-1961): İstanbul'da doğdu. Ozan İsmail Safa'nın oğludur. İki yaşındayken babasını yitirdi. Annesi tarafından büyütüldü. Dokuz yaşında kemik veremine tutuldu. Güç koşullar altında yetişti; düzenli bir öğrenim görmedi.

Peyami Safa, 1918'de gazeteciliğe başlayarak, **20. Asır** adlı Akşam gazetesini yayımladı. Gazeteciliğinin yanısıra roman da yazıyordu. 1925-1931 yılları arasında yazdığı, **Sözde Kızlar, Dokuzuncu Hariciye Koğuşu, Fatih-Harbiye** gibi romanlarla üne kavuştu.

Safa, tüm yaşamı boyunca çelişkili düşünceler içinde oldu. Bir ara **Dokuzuncu Hariciye Koğuşu**'nun ilk basımını Nâzım Hikmet'e adayacak biçimde sol düşünceye yakındı. II. Dünya Savaşı yıllarında ise Nazilerin ve Hitlerin hayranıydı. 1946-50 döneminde D.P.'ye karşı C.H.P.'ni savunan fıkralar, polemikler kaleme aldı. Daha sonra 1953'te toplumcu görüşlere, devrimlere karşı çıkan, gelenekçi-mistik eğilimli **Türk Düşüncesi** dergisini yayımladı. Doğu maneviyatçılığına yöneldi. Bilimsel tüm verileri yadsıdı ve bu görüşlerini ölümüne değin yazılarında savundu.

dikleri görüntüsünü vermeye çalışıyor ancak, Türkiye'de uygulanan sistemin gerçek laik bir rejim olmadığını ileri sürüyorlardı. Örneğin, Prof. Ali Fuat Başgil, Türkiye tarihinde din ve devlet ilişkilerini, "**dine bağlı devlet**", "**yarı dinsel devlet**", "**devlete bağlı din**" olmak üzere üç döneme ayırıyor, Cumhuriyet döneminde, "**devlete bağlı din** sisteminin yaşandığını ileri sürüyor ve 1924'te Şeriye ve Evkaf Vekaleti'nin kaldırılmasıyla **devlete bağlı din döneminin** başladığı görüşünü savunuyordu"[64]. Başgile göre bu, gerçek laiklikle bağdaşacak bir durum değildi.

İslamcılar, **Selamet, Sebilürreşad, Türk Yurdu** gibi dergilerde laikliğe amansızca saldırıyorlar, "devletin dinsizliğe varabilmek için laikliği perde olarak kullandığını" söylüyorlar, laik düzeni ülkeye gerçekten getirebilmek için dinin bağımsız ve serbest kişiliğini kabul etmenin gereğini ileri sürüyorlardı[65]

Laikliğin dinsizlik olduğu, islamcı çevrelerin devamlı vurguladıkları görüştü. Örneğin Osman Yüksel adında bir gerici şunları yazıyordu:

"Laiklik perdesi altında camiler kapatılmış, depo yapılmış" genç kuşaklar babalarının cenaze namazlarını kılamaz hale getirilmiştir. Ülkede bir ahlak bunalımı yaratılmıştır [66]."

İslamcılar, Demokratların on yıllık iktidarları süresince bu çağdışı görüşlerle toplumu zehirlemeye çalıştılar. Sırtlarını dayadıkları D.P., onlara istedikleri ortamı vermişti. Gericiler D.P. ile öylesine bütünleşmişlerdi ki, kara irticanın sesi olan **Fetih** dergisinin 20 Ekim 1958 tarihli sayısında **Nur** imzalı yazıda, "**Demokrat Parti'nin dini tuttuğu sürece halkın desteğine sahip olacağı, aksi halde saygınlığını yitireceği**" öne sürülüyordu[67]. Gericiler, azgınlığın doruğundaydılar. Bu, aynı zamanda irticanın Demokrat iktidara verdiği bir gözdağıydı.

Öte yandan kara güçlerin bir diğer sesi olan **Sebilürre-**

(64) Başgil, Ali Fuat: **Din ve Laiklik**, s. 145, 156, 158, (1955).
(65) Özek, Çetin: **Türkiye'de Gerici Akımlar**, s. 198-199, (1964).
(66) Özek, Çetin: **A.g.y.**, s. 201.
(67) Özek, Çetin: **A.g.y.**, s. 196.

şad dergisine göre,"din düşmanlığı terörüne D.P. son vermişti. D.P. iman ve itikat cephesinin partisiydi. Ülkenin semalarını Arapça ezanla donatan iktidardı. Elli yıldır baskı altında tutulan müslümanlık D.P. sayesinde kurtulmuştu[68].

Yobazların, İslamcı görüşleri savunma ve laikliği eleştirme perdesi altında C.H.P.'ne ve 27 yıllık C.H.P. iktidarı dönemine yaptıkları şiddetli saldırılar, D.P.'nin ve Menderes'in arayıp da bulamadıkları bir ortam yaratmaktaydı. Sağolsunlar bu yobazlar, C.H.P'ni bitireceklerdi. İrticanın zehir saçan kalemlerine göre, "27 yıldan beri milletimizin imanına hücum edenler artık hortlamayacaklardı"[69] Ülkede sadece müslümanlara karşı harekete geçilmiş, hıristiyanlara tanınan dinsel haklar müslümanlara tanınmamış, din ve vicdan özgürlüğü çiğnenmişti[70]. Bir din düşmanlığı terörü yaratılmıştı[71]. Topluma ekilen allahsızlık, ahlaksızlık tohumları, ulusal ahlakı mahvetmiş, aile hukukunu kökünden yıkmış, Türk ulusu'nu yüz yıl geriye götürmüştü[72]. Tüm bunlardan C.H.P sorumluydu.

İslamcı düşünürler (!), çağdışı görüşlerini çeşitli yayın organlarında tüm olanaklarıyla dile getirirken, ilerici düşün adamları, yazarlar, sanatçılar tam bir baskı altındaydılar.

Demokrat Parti'nin on yılık iktidar döneminde ilerici kafalar için düşünmek dahi yasaktı. Bu on yıllık süre içinde birbirinden garip ve acı olaylar yaşandı. Bu olayların en trajik olanı da Nâzım Hikmet'in yurt dışına kaçmak zorunda bırakılmasıydı.

Nâzım Hikmet, 1938'de, "orduyu isyana teşvik" savıyla Harp Okulu Komutanlık Askeri Mahkemesi'nce 20 yıl hapse mahkum edilmiş ve birleşen cezaları Türk Ceza Yasası'-

(68) Cem, İsmail: **Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi**, s. 399, (1974).
(69) Fetih dergisi: No.37, Haziran 1958, nakleden Çetin Özek.
(70) Sebilürreşad dergisi: No. 125, 1952, nakleden Çetin Özek.
(71) Fetih dergisi: No. 37, Haziran 1958, nakleden Çetin Özek.
(72) Hür Adam dergisi: No.173, Mayıs 1952, nakleden Çetin Özek.

nın 77. ve 68. maddeleri uyarınca 28 yıl 4 ay'a indirilmişti. D.P. iktidara geldiğinde Nâzım, hapisteki yaşantısının onikinci yılını doldurmuştu.

Nâzım, 1950 Temmuz'unda 5677 sayılı genel af yasasıyla hapisten çıktı. Kimi çevreler, Nâzım'ı hapisten salıverdiği için D.P. 'yi suçlar, kimi çevreler de aklamaya kalkar. Oysa, Nâzım Hikmet, Demokratların, seçim zaferi sarhoşluğuyla çıkarttıkları genel affla ve binlerce mahkumla birlikte özgürlüğüne kavuşmuştu. Bu, özel bir bağışlanma değildi. Üstelik sağcı kesimler ve kimi D.P. milletvekilleri, Nâzım'ın genel af yasasının dışında bırakılmasını istiyorlardı. Örneğin, Milli Türk Talebe Birliği Başkanı Suphi Baykam, 5000 imzalı bir dilekçeyi Ankara'ya götürüyor ve Demokrat Parti'nin çıkaracağı affan Nâzım Hikmet'in yararlanmaması isteminde bulunuyordu.[73] Bu Suphi Baykam, yıllar sonra C.H.P.'nin "ortanın solu" politikasında yer alacak, partinin genel sekreter yardımcılığına değin yükselecek ve daha sonra orta-solculuktan çarkedip, şirket kurmaya yönelecekti.

Meclisle, Nâzım'ın genel af yasasının dışında bırakılmasını isteyenlerin başını Tevfik İleri, Remzi Oğuz Arık, Şevket Mocan, Ömer Bilen ve Ahmet Gürkan gibi milletvekilleri çekiyordu[74]. Aynı zamanda Ulaştırma Bakanı olan Tevfik İleri bu konuda hükümeti de etkilemeye çalışmaktaydı.

Af yasası tasarısının meclisle görüşülmesinde D.P. milletvekilleri Nâzım'a ağır biçimde saldırdılar. Örneğin Tokat milletvekili Ahmet Gürkan kürsüde şunları söylüyordu:

"**Arkadaşlar, komünizmden söz etmiyorum. Moskofizmden söz ediyorum. Evet, bu uğursuz kızıl kuduz, Türk Milleti'ni ısırmak için hırlarken, onun ağzından sızan salyaları yalayanları elbette cezalandıracağız**"

Ulaştırma Bakanı Tevfik ileri ise şöyle saldırıyordu Nâzım'a:

"**Nâzım Hikmet'in komünistliğinden kuşku duymak gaflet etmek demektir.**

(73) Sülker, Kemal: **Nâzım Hikmet Dosyası**, s. 231, (1967).
(74) Sülker, Kemal: **A.g.y.**, s. 232.

Nâzım Hikmet daha dün hapishanede, benim kalbimin bir yarısı Yunanistan'da her sabah kurşuna diziliyor, öbür yarısı da Çin'de kurşuna diziliyor dedi. Sanırım ki, kalbinin geri kalan bir parçası da Kore'de kurşuna diziliyor"

Meclisteki bu konuşmalara ve direnmelere karşın, yasa tasarısının "genel" nitelikte olması ve kamuoyuyla basının bir bölümünün baskısıyla Nâzım Hikmet, genel af yasasından yararlanarak hapisten çıktı.

Evet, Nâzım özgürdü artık. Ne var ki, D.P. iktidarı Nâzım 'ın peşini bırakmaya hiç niyetli görünmüyordu. Korkunç bir plan hazırlanmıştı. Elli yaşına gelen büyük ozan, askere alınacak, Doğu'ya gönderilecek ve orada öldürülecekti.

İşte bu nedenle Türkiye'den ayrılmak zorunda kaldı Nâzım.. Bu gerçek, günümüzde tam bir aydınlığa kavuşmuş bulunuyor. Zekeriya Sertel şunları söylüyor bu konuda:

"Hapisten çıktıktan sonra, basit bir yurttaş gibi yaşıyor, evi ile işinin dışında pek görülmüyordu. Polise yeni bir fırsat vermekten çekiniyordu. Ama polis gene de O'nu bir gölge gibi izliyor ve hiç rahat bırakmıyordu. Nâzım onlara fırsat vermeyince bu kez de O'nu yasa dışı yollarla yok etmeye kalkıştılar. Bir gece sinemadan çıkıp, karanlık sokaklarda evine giderken bir otomobil kazasına kurban oluyordu. Nâzım bu suikasttan kurtulunca balıkçı kıyafetinde birini evine gönderdiler. Nâzım 'a yurt dışına kaçmayı önerdiler. Nâzım bu oyuna da düşmedi. Sonunda, askerliğini yapmadığını bahane ederek O'nu askere almak, sonra ülkenin tenha bir köşesine sürmek istediler. Nâzım tehlikeyi anlamıştı. 14 yıl hapislerde çürüdükten sonra tekrar ölüme teslim olmayacaktı. O'nun için çok sevdiği vatanında yaşamak olanağı kalmamıştı. Buradan uzaklaşmak, polisin oyunlarına kurban olmamak gerekti. Bir-iki hafta askerlik şubesini atlattı. Fakat sonunda askerlik şubesi de Nâzım 'ın oyununu anladı. O'na şubeye gidip teslim olması için 24 saatlik son bir mühlet verdi. Fakat Nâzım da artık kaçmak için tüm hazırlıklarını tamam-

lamıştı"[75].

Vâlâ Nureddin de, Nâzım'ın hapisten çıktıktan sonra Türkiye'den kaçmak gibi bir düşüncesi olmadığını belgeler. Der ki, Vâlâ Nureddin:

"(Hapisten çıktıktan sonra) **Nâzım, piyasada hayli tutulan filmler yaptı. Paralar kazandı. Parasını peşin verip, alçakgönüllü fakat modern bir zemin katı tuttu. Kadıköy'de Sular İdaresi'nin karşısında... Doğacak çocuk için hazırlıklarını tamamladılar.**

Nihayet bir gün Memo (Memet) özel bir klinikte doğdu. Nâzım 'ın kopyası, mavi gözlü, sarı saçlı, gürbüz bir oğlandı.

Ana baba, arabaya koyup, çocuklarını gururla gezdiriyorlardı. Mühürdar kıyılarında, parklarda, sokaklarda... Ve Nâzım ilerki taksitleri peşin peşin vererek türlü ev araçları satın alıyordu: Düdüklü tencere, buz dolabı, çamaşır makinası kabilinden... Gelecek kışı düşünerek şimdiden soba kaygısına düştüğünü bizim çevremizdeki herkes anımsamaktadır.

Gaz sobası alalım ki gece de yakabilelim. Çocuk üşümesin. Hem bunaltmaz..Ben de odanın bir köşesinde dilediğim kadar çalışırım.

Görülüyor ki, Tükiye'den çıkıp gitmesi kesinlikle söz konusu değildi[76].

Sol düşüncenin kilometrelerce uzağıda olan Falih Rıfkı Atay, Nâzım'ın kaçışını 14 yıl sonra şöyle değerlendiriyordu:

"**Nâzım'm Türkiye'den kaçışı, ellisinden sonra askerliği soruşturulmaya başlamasındandır. Askerliğe bir borcu yoktu. Doğuya yollanarak Sabahattin Ali gibi öldürüleceğinden korktu. Yıllarca hapiste çektiklerinden sonra, yeni bir işkenceye uğramak O'na herşeyi göze aldırıcı geldi**"[77].

Nâzım 1951 Haziran'ında Türkiye'den ayrıldıktan sonra D.P. hükümeti O'nu Türk vatandaşlığından çıkardı. Bu, Nâ-

---

(75) Sertel, Zekeriya: **Hatırladıklarım**, s. 181-182, (1968).
(76) Vâlâ Nureddin: **Bu Dünyadan Nâzım Geçti**, s. 438-439, (1965).
(77) Atay, Falih Rıfkı: **Dünya** gazetesi, 2 Mayıs 1965.

zım için ölümden de beter bir olguydu. Yorgun kalbi ölümüne değin bunun acısıyla çarptı. Şimdi, bu hukuk dışı karar karşısında Nadir Nadi'nin sözlerini dinleyelim:

"**Hangi nedenle kaçmış olursa olsun, O'nu Türk vatandaşlığından çıkaran Bakanlar Kurulu kararını doğru bulmadığımı söylemeliyim. Vatandaşlık öylesine köklü ve doğal haklardandır ki, onun yaşamdan da öteye sürüp gitmesini kimse önleyemez. Nâzım'ı Türk vatandaşlığına layık görmeyen bakanların çoğu 27 Mayıs'tan sonra vatana ihanet suçuyla ağır cezalara çarptırıldılar; içlerinde suçunu yaşamıyla ödeyenler de oldu. Nâzım da sığındığı yabancı ülkede resmen vatansız olarak öldü. Resmen derken aramızdaki geleneklere bağlı, değer yargılarını hukuk kurallarının dar açısından kurtaramayan kimseleri düşünüyorum. Yoksa şiirlerine bakarsanız o, bir vatansız değil, vatan özlemi içinde kıvranan soylu bir ozan olarak yaşamıştır gurbet ellerinde hep:**

Bir vapur geçer Varna önünden,
Uy Karadeniz'in gümüş telleri,
Bir vapur geçer Boğaz'a doğru,
Nâzım usulcacık okşar vapuru
Yanar elleri" (78).

Nâzım Hikmet'in öyküsü dünyaca biliniyor artık.. Bu nedenle fazla ayrıntıya girmeyi gereksiz görüyorum. Ne var ki, 1938'de zindana atıldığında Atatürk'e yazdığı mektubu bu sayfalarda bir daha gözden geçirmekte yarar vardır. O mektubu bir daha okuyalım ki, 1938'de C.H.P. ve 1951'de D.P. iktidarlarına kulluk eden adalet mekanizmasının zavallılığını ve faşizmin maşalarının acımasızlığını bir kez daha vurgulayalım:

Cumhurreisi Atatürk'ün Yüksek Katına,

Türk Ordusu'nu "isyana teşvik" ettiğim iddiasıyla onbeş yıl ağır hapis cezası giydim. Şimdi de Türk Donanması'nı "isyana teşvik" etmekle töhmetlendiriliyorum.

Türk inkılabına ve senin adına and içerim ki, suç-

(78) Nadir Nadi: **Perde Aralığından**, s. 354-355, (1979).

suzum.

Askeri isyana teşvik etmedim.

Kör değilim ve senin yaptığın her ileri dev hamlesini anlayabilen bir kafam, yurdumu seven bir yüreğim var.

Askeri isyana teşvik etmedim.

Yurdumun ve inkılâpçı senin karşında alnım açıktır.

Yüksek askeri makamlar, devlet ve adalet, küçük, bürokrat, gizli rejim düşmanlarınca aldatılıyorlar.

Askeri isyana teşvik etmedim.

Deli, serseri, mürteci, satılmış, inkılâp ve yurt haini değilim ki, bunu bir an olsun düşünebileyim.

Askeri isyana teşvik etmedim.

Senin eserin ve sana aziz olan Türk dilinin inanmış bir şairiyim. Sırtıma yüklenen ve yükletilecek hapis yılarını taşıyabilecek kadar sabırlı olabilirdim. Büyük işlerinin arasında seni bir Türk şairinin felâketi ile alâkalandırmak istemezdim.

Bağışla beni, seni bir an kendimle meşgul ettimse, alnıma vurulmak istenen bu "inkılâp askerini isyana teşvik" damgasının ancak senin ellerinle silinebileceğine inandığımdandır.

Başvurabileceğim en inkılâpçı baş sensin.

Kemalizmden ve senden adalet bekliyorum.

Türk inkılâbına ve senin başına and içerim ki, suçsuzum.

Nâzım Hikmet Ran

Bu mektup yazıldığında Atatürk'ün günleri sayılıydı. Mektup, Atatürk'e ulaştırılmadı. Devleti yönetenlere ve politika sahnesine egemen olanlara göre, Nâzım bir vatan hainiydi ve hapislerde çürümeliydi.

Burada bir noktayı vurgulamak isterim:

Yıllardır Nâzım'a sövme yarışında olan politikacıların bir bölümü köyde doğup büyümüş, devletin yüce katlarına köyden gelip yerleşmiş ve burjuvalığa terfi etmenin kıvancını kentlerde yaşamışlardır. Kimileri, geldikleri köyün adı-

nı bile unutmuş, kimileri de köy kökenli olmayı siyasal alanda kullanarak halk yığınlarına sevimli görünmeye çabalamış, bir yandan da servetlerine servet katmışlardır.

İstanbul konaklarında büyüyen, paşa torunu Nâzım Hikmet'in vasiyeti ise "**Türkiye'nin herhangi bir köyüne gömülmektir**"

Bu vasiyet geç de olsa yerine getirilebilecek midir, bilemem... Belki bir gün kemikleri, çok sevdiği yurduna getirilir ve bir köyde toprağa verilir.. Ama, O'na çektirdiğimiz acılar bağışlanabilir mi?.. Sanmıyorum.

D.P. döneminde yazarlara ve sanatçılara duyulan düşmanlığın ve düşünce özgürlüğü üzerinde kurulan faşist baskıların örnekleri yazmakla bitmez. Bu dönemde başta Aziz Nesin olmak üzere Rıfat Ilgaz, Orhan Kemal, Hasan İzettin Dinamo, Mahmut Makal, Asım Bezirci, Kemal Tahir, Fethi Naci, Fakir Baykurt, Şükran Kurdakul, Arif Damar, Suat Taşer, Turhan Selçuk gibi birçok yazar ve sanatçı her zaman D.P. polisinin soluğunu enselerinde duydular.

Özellikle Aziz Nesin'e yapılanlar için ayrı bir kitap yazmak gerekir. Aziz Nesin'in izini sürmek D.P. polisinin günlük uğraşıydı. Nesin'i yazıları nedeniyle içeri almaya doyamayan polis, bir de O'nu 6/7 Eylül olayları nedeniyle tutukladı. İstanbul'un yağmalanmasından, kiliselerin yakılmasından, Rum kadınların ırzına geçilmesinden Aziz Nesin sorumluydu.

Bu olaya ilişkin düşüncelerini Yusuf Ziya Ortaç şöyle dile getirir:

"...Kaldırımlara serilmiş kumaşlar üstünde dönen tekerlekle **Akbaba**'ya geldim.

Aziz Nesin yoktu. Akşam O'nu görmeden döndüm Ada'ya..

Ertesi gün telefonla aradım, gelmedi dediler. Daha ertesi gün haber aldık: Aziz Nesin'i tutuklamışlar!...

Neden? Niçin? Niye.. Nedeni, niçini, niyesi yok.. Madem

ki, adı polisin defterine geçmiştir ve madem ki, hükümet suçlu arıyordur, O'na: 'Sen bir kere gel' diyeceklerdi !...

İşte 6/7 Eylül için de suçlu aramaya çıkınca böyle yapmışlar, gel demişlerdi O'na..

Son derece üzgündüm bu çirkin haksızlığa. Hiçbir şeyden haberi yoktu Aziz'in. Kalbi yeni bir ev kurmanın çocuksu sevinci içindeydi. O gün benimle beraberdi akşama kadar Akbaba'da..

O, Türk mizahına şaheserler veriyordu. Ama O'nun da babası olan devlet baba O'na özgür insan olmak hakkını bile vermiyordu.

Haberi olmadığı bir ayaklanmadan, en kolay suçlu diye O'nu yakalıyordu polis. O'nu tıkıyordu deliğe"!...[79]

D.P.'nin polis rejiminde ayrıca kara gülmece örneklerine de rastlarız. Bunlardan birini Rıfat Ilgaz'dan dinleyelim:

"1952 yıllarında **Adembaba** adlı bir dergi çıkarıyor, 40 000 filan da satıyordum. D.P.'nin kızdığı ilk dergi bu oldu.

Bir sayısından tam yedi dosya açtılar. Zaten 1950'de iktidara geldikleri gün, hükümet programında Menderes, mizah dergileriyle uğraşacağız, demişti.

Bu yedi dâvadan biri de ağır cezalıktı. Ben, hâkim Nefi Demircioğlu'nun karşısına çıktım. Dâva konusu şöyle bir fıkraydı:

Sarhoşun biri Taksim-Talimhane arasında giderken hükümete sövüyor ve içine bilmem ne yapacağını söylüyor. Bunu yakalıyorlar. Tabii başlıyor bu, hükümete hakaret etmedim, demeye... İttihat Terakki Hükümetiydi, yok Abdülhamid'in hükümetiydi diyerek kendisini kurtarmaya çalışıyor. Ama polisler diyorlar ki, "**ulan, çok zorlanma, hangi hükûmetin içine bilmem ne yapılacağını biz biliyoruz** "

Mahkemede okunuyor bu. Mahkeme Kurulu ve stajyerler katıla katıla gülüyorlar. Ciddiyet kalkıyor. Bir tek savcı gülmüyor"[80].

Karikatürcü Turhan Selçuk'un başından geçen bir olay

---

(79) Ortaç, Yusuf Ziya: **Bizim Yokuş**, s. 16-17, (1967).
(80) Yetkin, Çetin: **Siyasal İktidar Sanata Karşı**, s. 139-140, (1970).

da oldukça ilginçti:

Dolmuş adlı gülmece dergisi D.P. iktidarını, yaptığı eleştirilerle tedirgin ediyordu. D.P., **Dolmuş** dergisine savaş açtı. Turhan Selçuk'un yaptığı karikatürlerde suç aramaya başladı. Turhan Selçuk, 7 Mart 1956 tarihli **Dolmuş**'ta çizdiği bir karikatür nedeniyle savcılığa çağırıldı. Cumhuriyet savcı yardımcısı, Turhan Selçuk'a "Rusya'yı yeren bir karikatüründe, bu ülkeyi simgeleyen orak-çekiç'in neden çizildiğini" soruyordu. Selçuk'un yanıtı oldukça eğlenceliydi:

"Rusya'nın üzerine orak-çekiç simgesi yerine ay-yıldız mı çizmeliydim?"[81].

Uçuruma Doğru

1958-1959 yılları, Demokratların dinsel gösterilere daha da ağırlık verdikleri bir dönem oldu. Oysa, 1957'de Bursa'da patlak veren bir irtica olayı, Demokrat iktidara artık bu alanda tutumunu değiştirmesi gerektiğini bildiren önemli bir işaretti.

Nakşibendiler, 1957 yılı Temmuz ayında Bursa'da, Ulu Camı'de gösterilere girişmişler, bir nakşibendi yobazı kılıç kuşanarak, hutbeye çıkan imama saldırmış, imamı ve bir polisi yaralamış, caminin minberine çıkarak kendisini mehdi ilan etmişti[82]

Büyümeden bastırılan olay Bursa'da panik yaratmış, aydın çevrelerde yurt çapında tepkiye neden olmuştu. Olayın orduda, subaylar arasında da tedirginlik yarattığı, Demokrat iktidara duyulan hoşnutsuzluğun açıkça konuşulduğu, kulaktan kulağa söyleniyordu.

Ne var ki, Demokratlar akıl almaz bir vurdumduymazlık içindeydiler. **Dokuz Subay Olayı** dahi Demokratlar'ı uyandırmaya yetmemişti. İstanbul basını 17 Ocak 1958'de, dokuz subayın hükümeti devirme amacıyla komplo hazırlamak suçundan tutuklandığını bildiriyor, Demokratlar ise uçuruma doğru yürümekten vazgeçmiyorlardı...

(81) Yetkin, Çetin: **A.g.y.**, s. 267.
(82) Tunaya, Tarık Zafer: **İslamcılık Cereyanı**, s. 232, (1962).

Baskı rejimi giderek artıyor, dinsel sömürü doruğa tırmanıyor, hesapsız ekonomik politika, ülkeyi darboğaza sokmuş bulunuyordu.

1958 Ramazan ayında, bir siyasal iktidarın halkın dinsel duygularını nasıl sömüreceğini gösteren bir tablo oluşlu.

Radyo bu sömürünün başlıca aracı olarak kullanıldı. Otuz gün süreyle mikrofonda Kur'anlı, ezanlı ve neyli bir program uygulandı (günümüzde olduğu gibi). Ne var ki, bununla da yetinilmedi, sık sık canlı yayın yapıldı. Camilerden mevlidler nakledildi. Bunların bir bölümü D.P.'nin şu ya da bu ocağı tarafından düzenlenmiş mevlidlerdi. Buralarda okutulan dualar tüm ülkeye dinletildi. Hafızlar, iktidara, hükümete, hükûmet büyüklerine dualar yağdırıyorlardı[83].

Devletin kendisi bu yolu tutunca ve radyonun hoparlörü, minare hoparlörü haline getirilince ne kadar yobaz varsa, hepsi azdılar. Yer yer lokantalar öğlen vakti zorla kapattırıldı. Sokakta birşey çiğnemek ya da sigara içmek tehlike haline geldi... Takkeli, kara çember sakallı, karanlık yüzlü bir takım adamlar, saldırgan tavırlar takınmak cesaretini ilk kez bu 1958 Ramazanı'nda buldular[84].

Ramazan sürdükçe gösterişçi sofular cıvıklıklarını artırdılar ve kutsal ibadet yerlerini piknik yerlerine çevirdiler. Bunlar, hazırladıkları dolmalar, köfteler, helvalarla camilere doluyorlar, iftar vakti bunları orada açıp yemeye başlıyorlar, sonra da mevlide kalıyorlardı. Bu mevlitlerin radyolardan yayınlanması sırasında, sözümona vecde gelerek fırlatılan naralardan bir kısmı, iftarlara sudan başka şeylerin de karışmış olduğu izlenimini veriyordu[85].

İrtica, gericilik ve Nurculuk doğal olarak bu uygun ortamda baş kaldırmakta gecikmedi. Kimi vâizler, kadınların ipek çorap giymelerini, başı açık gezmelerini kâfirlik olarak ilân ettiler. Bunların içinde kadınları camilere almak istemeyenler bile çıktı. Nurcu yayınlar hızlarını artırdılar.

---

(83) Toker, Metin: **İsmet Paşayla 10 yıl**, s. 49, Akis, sayı 598, 4.12.1965.
(84) Toker, Metin: A.g.y., s. 49.
(85) Toker Metin: **A.g.y.**, s. 49.

1958 Ramazanı bir laik Türkiye Ramazanı olmaktan çıktı ve teokratik bir ülkede geçirilen Ramazan havasına büründü[86].

İrtica ve ekonomik bunalım ülkeyi çember içine almıştı. C.H.P., 4 Mayıs'ta bir bildiri yayınlayarak hükümete sert bir biçimde çattı. Bildiride özellikle ekonomik duruma ilişkin eleştiriler ve giderek artan gericilik hareketleri dile getiriliyordu. İnönü, 8 Mayıs'ta Polatlı'da yaptığı konuşmada, "yokluk ve pahalılık toplumumuza musallat oldu. Ekonomik durumun tedavisi inanılmayacak ölçüde kolaydır", diyordu[87]. D.P. ise bu eleştiriler karşısında C.H.P.'ni darbecilikle suçluyordu. D.P. Meclis Grubu, yayınladığı bir bildiride C.H.P.'nin, Meclis'in saygınlığını düşürmeye yönelik kışkırtıcı tutum ve davranışlar içinde bulunduğunu, hükümeti devirmeye çalıştığını ileri sürüyordu. D.P.'ye göre, C.H.P. 'nin bu kışkırtıcılığı, Irak'ta yapılan hükümet darbesinden sonra daha da artmıştı[88].

Vatan Cephesi'nin kuruluşu bu hava içinde gerçekleştirildi. 12 Ekim 1958 Manisa D.P. il kongresinde Menderes, politika dışında kalmış vatandaşların, bir kin ve düşmanlık cephesine (muhalefete) karşı bir vatan cephesi kurmalarını istedi. Menderes, muhalefeti **Ehli Salip** (Haçlılar Ordusu) olarak adlandırıyordu.

Vatan Cephesi'nin kurulmasındaki asıl amaç, bu cephenin yurdun en kıyıda köşede kalmış köylerine değin yayılarak, gelecek seçim için D.P.'ye oy gönüllüleri sağlamasıydı [89]

Menderes'in girişimi üzerine, daha önce de değindiğim gibi, devlet radyosu her gün cepheye katılan binlerce kişinin adlarını listeler halinde yayınlıyor, beşikteki çocukların, çoktan ölmüş vatandaşların adları dizi dizi okunuyor ya da listeler uydurma adlarla dolduruluyordu.

Ülke, tam anlamıyla iki kampa bölünmüştü. Birbirine düşman iki kampa... D.P. önderlerine göre ise cepheyi kur-

(86) Toker, Metin:**A.g.y.**, s. 49.
(87) Cumhuriyet gazetesi: 9 Mayıs 1958.
(88) Erer, Tekin: **On Yılın Mücadelesi**, s. 341- 342, (tarihsiz, 1963?)
(89) Aydemir, Şevket Süreyya: **İkinci Adam**, Cilt 3, s. 370, (1968).

maktaki amaç, "tüm yurttaşları ülke kalkınması davasında birleştirmekti" Örneğin Samet Ağaoğlu, yıllar sonra 1968'de şöyle yazacaktı:

"Menderes, tüm vatandaşları ülke kalkınması davasında birleşmeye çağırıyordu. Kafasındaki ana düşünce yalnız buydu. Bir de partinin iç politikası bakımından bir amacı vardı. Bu amaç, şu ya da bu nedenlerle partiden uzaklaşmış kimseleri, yine partinin bir parçası olan "Vatan Cephesi Ocakları'nda" birleştirmekti " (90)

Ağaoğlu'nun şu çelişkili sözlerine göre demek ki Menderes, tüm vatandaşları ülke kalkınması davasında, D.P.'nin bir parçası olan Vatan Cephesi Ocakları'nda birleştirecekti.

Vatan Cephesi olayı, 27 Mayıs'a yol alan darbeci genç subayların ordu içindeki etkinliklerini artıran ve D.P.'nin devrilmesini hızlandıran etmenlerden biri oldu.

* * * *

1959 Yılının ilk aylarında Menderes ve D.P. için dönüm noktası olabilecek bir olay yaşandı. Bu olay, Menderes'in geçirdiği uçak kazasıydı.

Kıbrıs konusunda Türk, İngiliz ve Yunan devlet adamları arasında yapılacak görüşmelerde bulunmak için Londra'ya giden Menderes'in uçağı 17 Şubat'ta Gatwick havaalanı yakınında düşüp parçalandı. Menderes'in kurtulduğu kazada 14 kişi ölmüştü.

Kazanın yurt çapında yarattığı yankılar ve heyecan büyük oldu. Birkaç gün sonra yurda dönen Menderes'in, Ankara garında İnönü tarafından karşılanışı ise bir başka önemli olaydı. İnönü, garda Menderes'e,

"-- Geçmiş olsun. Kazadan çok üzüntü duydum. Sizi sağlıklı gördüğüme çok memnunum. Hoşgeldiniz" diyor,

Menderes de, İnönü'ye,

"— Teşekkür ederim paşam. Lütfettiniz, buraya kadar zahmet edip geldiniz", diye karşılık veriyordu.

İki önderin o andaki davranışları çok içtenlikli görünüyordu. Acaba bu, bir bahar havasının başlangıcı mıydı?..

(90) Ağaoğlu, Samet: **Arkadaşım Menderes**, s. 127, (1968).

Muhalefet ve iktidar arasındaki buzlar çözülebilecek miydi?.. Ve Menderes, rejimi düzeltmek ve yumuşatmak için eline geçen bu fırsatı değerlendirebilecek miydi?..

Bu konuda Metin Toker şunları söyler:

"(Bu fırsatı kullanmak için) bir düşüncesi var gibi görünmüyordu. Kaza henüz çok tazeydi ve Menderes'in ruhsal durumuna ilişkin pek az şey biliniyordu... Eğer Menderes o tarihte -**sonradan kaderin bir uyarısı olduğu anlaşılan**- bu feci olaydan gereken ibret dersini çıkarabilseydi çok daha feci şekilde tecelli eden akıbetini belki de değiştirebilecekti. Oysa bunu, evliyalığının ilan edilmesinin fırsatı olarak kullanmayı yeğledi" [91].

Gerçekten de kazadan sonra Menderes, daha da pusulayı şaşırdı; D.P.'liler ve gericiler daha da bir azdılar. "**Kaderin uyarısı**" gibi boş inançlar bir yana, hiç kimsenin ve hiçbir olayın Menderes'i uyarmasına olanak yoktu. Uçak kazası, Toker'in söylediği gibi, Menderes'i evliyalık aşamasına getirmişti. D.P. yanlısı basın, kazadan Menderes'i Allah'ın kurtardığını yazıyor ve böylelikle O'nun, **İlâhî bir dokunulmazlığa** kavuştuğunu ileri sürüyordu. Gerici Hür Adam dergisi, "**İlahi Kurtuluşun Lûtfuna Hürmeten**" başlıklı yazısında, Menderes'in kurtuluşunu Tanrısal nedenlere bağlıyor ve bu **ilahi kurtuluşa** saygı duyarak, Anayasa'ya "**Türk Ulusu'nun dini, din-i islamdır**" maddesinin konmasını istiyordu [92]. Bu arada, İstanbul Valisi Ethem Yetkiner ile Belediye Başkanı Kemal Aygün kazadan hemen sonra Eyüp Sultan Camisi'nde kurbanlar kestirip, Menderes'in sağlığına dualar etmişlerdi. Tüm D.P. örgütü dinsel bir histeri içindeydi.

Uçak kazasından 20 gün sonra başlayan 1959 Ramazanı'nda bu histeri, daha da geniş boyutlara ulaştı. Adana'da bir imam, "daha önce cumhurbaşkanı tarafından seçilen Menderes'in, uçak kazasıyla Tanrı tarafından başbakanlığa atandığını" söylüyordu.

D.P.'li milletvekillerinin de imamlardan aşağı kalır yan-

(91) Toker, Metin: **İsmet Paşayla 10 Yıl**, s.148, **Akis**, sayı 610, (26.2.1966).

(92) Hür Adam dergisi: No. 348, (Mart 1959), nakleden Çetin Özek.

ları yoktu. Kocaeli milletvekili Ömer Cebeci, "Menderes'in melekleşen adam olduğunu" ilan ediyor, Konya milletvekili Himmet Ölçmen, Adana İl Kongresi'nde yaptığı konuşmada "bu ulusun başında Peygamberin, Allahın tayin ettiği bir lider var, o da Menderes'tir", diyordu [93].

D.P.'li bürokratlar da azmışlardı. Menderes'in mason müsteşarı Ahmet Salih Korur, 12 Mart 1959'da Eyüp Sultan Camisi'nin avlusunda büyük bir iftar verdi. Müsteşarın imzasıyla davetlilere gönderilen iftar çağrıları, 12 Mart 1959 değil, **2 Ramazan 1375** tarihini taşıyordu. İş, iyice çığrından çıkmıştı.

İftara, üniversite rektörleri, müftüler, D.P.'li milletvekilleri, bakanlar, İstanbul valisi ve belediye başkam, kimi yazarlar, üst düzeyde bürokratlar çağrılmıştı. İftarda D.P.'nin iki hıristiyan miletvekili, Haçopulos ile Yoannidis de hazır bulunuyorlardı(!).

Önce toplu halde Eyüp Sultan'ın türbesi ziyaret edildi. Sonra cami avlusunda kurulan büfede siyah zeytin, kandil simidi ve Taşdelen suyuyla oruç açıldı. Ardından Eyüp Sultan Camisi'nde namaz kılındı. "Menderes'in iki cihanda aziz edilmesi" için dualar okundu. Daha sonra da, Sümerbank'ın Eyüp Feshane Kumaş Fabrikası'nın yemekhanesinde verilen büyük iftar yemeğine gidildi.

İrticanın ahtapot kolları ülkeyi sarıyordu. Muhalefet önderi İnönü'nün uyarıları ise Demokratlar'ı daha da azdırmaktaydı. İnönü, "gericiliğin iktidar partisi tarafından propaganda aracı yapıldığını ve bu nedenle hükümetin bunu önleyecek önlemleri almaya gerek bile duymadığını" ileri sürüyor, İçişleri Bakanı Namık Gedik ise" ülkede gericiliğin olmadığını, muhalefetin pireyi deve yapıp, bir sorun haline getirdiğini ve bağırıp çağırdığını" söylüyordu [94].

Baskı rejimi giderek yoğunlaşıyor, laiklik ilkesi devlet eliyle çiğneniyordu. Ekonomi çıkmazdaydı. Her mahallede bir milyoner yaratılmıştı ama geniş halk yığınları, işçi, memur, köylü ve subay büyük sıkıntılar içindeydiler. Ordu tedirgindi. Demokrat Parti'nin sonu yaklaşıyordu.

---

(93) Cumhuriyet gazetesi: 9 Mart 1959.
(94) Nadir Nadi: **İki Demeç Üzerine, Cumhuriyet** gazetesi, 22.3.1959.

1959 yılında ve 1960'ın ilk aylarında siyasal gerginlik doruğa varmış ve D.P. iktidarının karşısında olanlar, bir polis rejiminin ağır baskısı altında soluk alamaz olmuşlardı.

Demokratların gözleri hiçbir şeyi görmüyordu artık.. Muhalefet önderi İnönü'ye taşlı, sopalı saldırılar düzenleyecek kadar çılgınlaşmışlardı. Saldırıların ilki Uşak'ta oldu..

C.H.P.'nin yayın organı Ulus gazetesinin 25 Nisan 1959'da bir ay süreyle kapatılmasından sonra İnönü, 29 Nisan'da olaylarla dolu ünlü Ege gezisine çıkmıştı.

İnönü, Ankara garında bir polis kordonu arasında trene binebildi. D.P. hükümeti İnönü'nün halkla görüşmesini önlemekte kararlıydı. Nitekim, Eskişehir garında treni bekleyen yüzlerce kişi polis tarafından sert bir biçimde dağıtıldı. Uşak'ta ise halkı dağıtmak için gözyaşı bombası kullanıldı. Bu arada Uşak valisi, İnönü'den kendi evinde kalmasını istiyor ancak, İnönü bu öneriyi kabul etmiyordu.

Ertesi gün İnönü ve yanındaki C.H.P'liler Uşaktan ayrılırken sayıları bine yaklaşan gözü dönmüş bir kalabalığın saldırısına uğradılar. Atılan bir taşla İnönü başından yaralandı. Bu, D.P.'nin sonunu hazırlayan en önemli olaylardan biriydi. Menderes'in "örtülü ödeneğiyle" zaman zaman beslenmiş olan Yusuf Ziya Ortaç'ın bile saldırıya tepkisi büyük oldu. 14 Mayıs 1959 tarihli Akbaba dergisinde şöyle yazıyordu Ortaç:

"**İnönü'nün her teli vatan uğrunda ağarmış ak saçlı başı, savaş meydanlarında almadığı yarayı politika meydanlarında aldı.**

O'na atılan taş, iktidar partisinin mezar taşı olabilir!" (95)

İnönü, Uşak'tan Manisa'ya, Manisa'dan İzmir'e geçerek gezisine devam ediyordu. Manisa'da verdiği demece yayın yasağı konuyor, hükümet geziyi kaygıyla izliyordu.

---

(95) Ortaç, Yusuf Ziya: **Gün Doğmadan**, s. 109, (1960).

İzmir'de İnönü'yü binlerce kişi karşıladı. 29 yıl önce Serbest Fırka'nın kuruluşunda Fethi Okyar'ı omuzlarına alan ve İsmet Paşa'nın resimlerini yırtan İzmirliler, şimdi Paşa'ya coşkun sevgi gösterilerinde bulunuyorlardı. Bu gösteriler sırasında polisle halk arasında olaylar çıkmıştı. D.P. olaylara ilişkin haber ve fotoğrafların basında yayımlanmasını yasakladı.

İzmir'den İstanbul'a geçen İnönü'yü İstanbul'da ikinci bir saldırı bekliyordu. Tarihe "**Topkapı Olayı**" olarak geçen bu zorbalık, D.P.'nin çatısından birkaç kiremiti daha aldı götürdü. Olaya tepki çok büyüktü.. Saldırganlar Topkapı'da, İnönü'nün otomobiline taşlarla, sopalarla saldırmışlar ve İnönü'yü linç etmek istemişlerdi. Güvenlik güçlerinin yardımıyla İnönü, kıl payı ölümden dönmüştü. Tarih, 4 Mayıs 1959'du.. Ve bir yıl sonra yine bir Mayıs sabahı, D.P., askeri bir darbeyle tarihe karışacaktı.

Saldırılar, aklı başında herkesin büyük öfkesine yol açmıştı. Bu nedenle İnönü'nün gezisini tamamlayarak Ankara'ya dönüşü olaylara neden oldu. Garda toplanan kalabalık polisçe dağıtıldı. C.H.P. milletvekilleriyle polis arasında çatışmalar oldu. İnönü, evine vardığında evin önünde toplanan halk, "özgürlük, özgürlük!" diye haykırıyordu.

1960 yılının 3 Nisan'ında patlak veren bir olay, Mayıs ayının sonuna değin yaşanılacak gergin ve sıcak günlerin başlangıcını oluşturdu.

Olaylar şöyle gelişti:

3 Nisan 1960'ta yapılacak C.H.P. Kayseri il kongresine Genel Başkan İnönü de katılacak ve kongrede bir konuşma yapacaktı. Program çizilmişti. Muhalefet önderi, 2 Nisan'da motorlu trenle Kayseri'ye gidecek, ertesi gün otomobille Niğde ya da Nevşehir üzerinden Ankara'ya dönecekti. Ne var ki İnönü, hareketinden bir gün önce Kayseri valisi Ahmet Kınık'tan bir yıldırım telgrafı aldı. Bu Ahmet Kınık, yıllar önce Malatya'ya İnönü'nün heykelini diken valiydi. Kınık, telgrafta Kayseri'deki gergin hava nedeniyle siyasal

parti kongrelerini ertelediğini, ayrıca karşılama törenlerinde "Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası'nın" eksiksiz uygulanacağını bildiriyor, bir anlamda İnönü'ye, "Kayseri'ye gelme", diyordu.

İnönü, telgrafı okuduktan sonra C.H.P. Merkez Yönetim Kurulu üyelerini evine çağırdı. Arkadaşlarıyla konuyu görüştü. İnönü'ye göre, Kayseri'ye gidilecekti. Kongre valilikçe ertelenebilirdi ancak, vatandaşın gezi özgürlüğü kısıtlanamazdı.

İnönü, Kayseri'ye 3 Nisan'da hareket etti. Kayseri yakınlarındaki Himmetdede istasyonuna varıncaya değin herşey normaldi. Ancak, Himmetdede'de durduktan sonra tren bir türlü kalkmak bilmedi. Olayın bundan sonrasını **Akis** dergisinden izleyelim:

"Tren, gardan bir miktar geride durmuştu. Pencerelerden köy görünüyordu. Bir köşeye renkli giysileri içinde kadınlar birikmişti. Önlerinde askerlerin bulunduğu seziliyordu. Bir kadın, topluluktan ayrıldığında askerler tüfekleriyle onu diziye sokuyorlardı. Tren, durur durmaz askerler tarafından sarılmıştı. Yolcular ne olup bitiğinden haberdar değildiler. Ama herkes bir olayın yaşanılacağından emindi.

Nitekim, duruştan birkaç dakika sonra kahverengi elbiseli, orta boylu bir kişi, ardında kısa boylu bir jandarma yarbayı bulunduğu halde vagona girdi ve İnönü'nün önüne geldi. Şapkasını çıkararak kendini tanıttı: Kayseri vali yardımcısı Şükrü Kenanoğlu!.. Yarbay ise il jandarma komutanıydı. İnönü, hiçbir soru sormadan vali yardımcısının kolunu tutup çekti ve kadınların halini gösterdi:

"— Şu manzaraya bak! Kadınları sarmışlar. İçlerinden biri tek adım atmca, tüfekle yerine gönderiyorlar. Ne var, bunlar bomba mı taşıyorlar?"

Vali yardımcısı, bu hiç beklemediği sözler karşısında şaşırmıştı:

"— Paşam, size valinin bir bildirisini getirdim", dedi.

Paşa sordu:

"— Neymiş o?..

"— Efendim, sizin Kayseri'ye girişiniz valilikçe sakınca-

lı görüldü. Bu nedenle Ankara'ya dönmeniz gerekiyor".

İnönü, yerinden fırladı,

"— Ne hakla, diye haykırdı.. Siz beni yolumdan nasıl alıkoyabilirsiniz? Hangi yetkiyle?.. Sıkıyönetim mi ilan edildi?. Ben Kayseri'ye gideceğim."

"— Gidemiyeceksiniz Paşam! Kesin emir aldım. Sizi Kayseri'ye sokmayacağız.

"— Gidemiyeceğim öyle mi?. Gidip gitmeyeceğimi şimdi görürsün. Bu emir yasa dışıdır. Hiçkimesinin beni yolumdan alıkoymaya hakkı yoktur ve hiçkimsenin buna gücü yetmez. Kayseri'ye gideceğim"

"— Gidemiyeceksiniz Paşam! Tren kalkmayacaktır. Ancak Ankara'ya dönebilirsiniz; emir aldım"..

"—Aldığınız emir yasa dışıdır. Uşak'ta da beni vurmala-rı için emir vermişlerdi. Ama oradaki yöneticiler, subaylar onurlu kimselerdi. Bu emirleri dinlemediler".

"— Emirde kesinlik var Paşam!"[96]

Bu konuşmalardan sonra vali yardımcısı ve il jandarma komutanı trenden ayrıldılar.

Tren Himmetdede istsyonunda üç saat bekletildi. İnönü direniyor ve trenden inmiyordu. Hava giderek gerginleşiyordu. Katarı kordon altına alan askerlerin de durumdan hiç hoşnut olmadıkları gözleniyordu. Askerler, İnönü'ye karşı son derece saygılıydılar. Sonunda Kayseri valisi pes etti ve tren yola koyuldu.

Ne var ki engelleme bitmemişti. Ankara'ya otomobille dönerken İnönü'nün yolu bu kez de İncesu'da kesildi. İncesu köprüsü askeri araçlarla kapatılmıştı. Kayseri'nin ikinci vali yardımcısı Kazım Ataman köprünün girişinde bulunuyordu. Bir jandarma taburu ve bir topçu kıtası da çevrede yerlerini almışlardı. Olaya bir anlam veremeyen C.H.P. milletvekilleri vali yardımcısına giderek engellemenin nedenini sordular. Vali yardımcısı, "yolun ilersinde Yeşilhisar'ın bulunduğunu, bir süre önce çok ciddi olayların çıktığı bu kasabadan İnönü'nün geçmesinin sakıncalı olduğunu" söylüyordu. İncesu'dan öteye geçmek yasaktı.

(96) Akis dergisi: Sayı 297, s.6, (6.4.1960).

Vali yardımcısıyla milletvekilleri arasında tartışma sürerken Emniyet Genel Müdürü Cemal Göktan, Yurtiçi 5. Bölge Komutanı Tuğgeneral Kemal Çakın ve Kayseri Valisi Ahmet Kınık da olay yerine geldiler. Söz düellosu devam ediyor ve İnönü otomobilde oturuyordu. Ancak, İncesu'dan öteye bırakılmadığı haberi kendisine getirildiğinde, otomobilden indi ve ilk barikata doğru yürümeye başladı. Köprünün girişine dört askeri kamyon konmuş, önüne üç sıra asker dizilmişti. İnönü yaklaştı ve askerlerin arasına girdi. Barikat bir anda açılmıştı. İkinci barikat da böyle geçildi. Askerler selam durarak İnönü'ye yol verdiler. D.P. iktidarının gücü muhalefet önderinin yolunu kesmeye yetmemişti.

İnönü'yü engellemekle görevlendirilen topçu kıtası komutanı binbaşı Selahattin Çetiner(*), olaydan bir gün sonra ordudan istifa etti. Binbaşı, kendisine verilen görevi subay çıkarken ettiği yeminle bağdaştıramadığını söylüyordu (97).

Siyasal gerginlik doruk noktasındaydı. Muhalefet ve basın D. P. hükümetine ateş püskürüyordu. Aymazlık uykusu içinde olan Meclis Grubu ise bir bildiri yayınlayarak C.H.P.'nin "halkı askeri ayaklanmaya kışkırtmakla ve tüm yurtta yıkıcı grupları kendi çevresinde toplamakla" suçluyordu. Ayrıca, muhalefetin eylemlerini saptamak ve basına ilişkin suçlamaların soruşturmasını yapmak üzere bir soruşturma komisyonunun (ünlü Tahkikat Komisyonu) kurulmasına oybirliğiyle karar verilmişti.

Tahkikat Komisyonu 18 Nisan 1960'da kuruldu. Komisyon, "**bir kısım basınla işbirliği yaparak, yasadışı gizli kollar, şerirler (kötü adamlar) ve sabıkalılardan oluşmuş silahlı siyaset çeteleri kurmaya çalışan muhalefet**" hakkında soruşturma yapmak üzere kurulmuştu (98).

Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasına ilişkin önergenin görüşüldüğü Meclis'in 18 Nisan 1960 tarihli oturumun-

---

(*) 1980'li yıllarda, 12 Eylül dönemi'nin içişleri bakanı.

(97) Cumhuriyet gazetesi; 6.4.1960

(98) İpekçi, Abdi; Coşar, Ömer Sami: **İhtilalin İçyüzü**, 1. Cilt, s. 137, (1965).

da çok sert tartışmalar oldu. Önergenin Anayasa'ya aykırı olduğunu ileri süren muhalefet önderi İnönü, "D.P.'nin çok tehlikeli bir yola saptığını" söylüyor ve görüşlerini Meclis kürsüsünde şöyle dile getiriyordu:

"Şimdi iktidarda bulunanların, iktidarı ellerinde bulunduranların, ulusları ihtilâle nasıl zorladıkları, İnsan Hakları Bildirisi'ne girmiştir. Eğer bir yönetim, insan haklarını tanımaz, baskı rejimi kurarsa o ülkede ayaklanma olur. Buna meydan vermemek için yönetimlerin demokratik yolda olması, insan haklarının yürürlükte olması şarttır. Eğer insan hakları yürütülmez, vatandaş hakları zorlanırsa ihtilal mutlaka olur".

Demokratlar, bu sözler karşısında çileden çıkıyorlar ve İnönü, gürültüler arasında sözlerine devam ediyordu:

"Biz böyle bir ihtilal içinde bulunmayız. Bulunamayız. Böyle bir ihtilal bizim dışımızda, bizimle ilişkisi olmayanlar tarafından yapılacaktır.

Biz demokratik rejim dedik; demokratik rejim istedik. Demokratik rejim kurulmuştur. Bu demokratik rejim yönünden ayrılıp, onu baskı rejimi haline götürmek tehlikeli birşeydir.

Bu yolda devam ederseniz ben de sizi kurtaramam

Tahkikat Komisyonu, Denizli milletvekili Ahmet Hamdi Sancar'ın başkanlığında, Nusret Kirişçioğlu (Sakarya), Nüzhet Ulusoy (Samsun), Vacit Asena (Balıkesir), Ekrem Anıt (Samsun), Bahadır Dülger (Gaziantep), Kemal Biberoğlu (Çorum), Sait Bilgiç (Isparta), Turan Bahadır (Denizli), Hilmi Dura (Kastamonu), Osman Kavuncu (Kayseri), Himmet Ölçmen (Konya), Kemal Özer (Kütahya), Necmettin Önder (Nevşehir), Selâmi Dinçer (Sakarya) gibi adlardan oluşuyordu. Bunlar, D.P.'nin koyu partizanlıklarıyla tanınmış milletvekilleriydiler.

Tahkikat Komisyonu'nu kurmakta amaç, yalnız, muhalefete ve basma ilişkin soruşturma yapmak değildi. Adalet mekanizmasını ve orduyu denetim altına almak, istedikleri kimseleri tutuklamak, muhalif gazetelerin yayınına engel olmak ve sonunda da muhalefet partilerini ka-

patmak istiyorlardı[99]. Ne var ki, komisyonun böyle bir yetkisi olmadığı için istenen amaca ulaşılamıyordu.

Bunun da kolayı bulundu. Menderes, bir yasa çıkarılarak komisyona istenen yetkilerin verilmesi için kolları sıvadı. 24 saat içinde hazırlanan" **Meclis Tahkikat Komisyonu'nun yetkilerini belirleyen yasa**" tasarısı 27 Nisan'da Meclis'te görüşüldü ve kabul edildi. Anayasayı açıkça çiğneyen bu yasayla komisyona, "**soruşturmaları aksatacak nitelikteki her türlü yayının yasaklanması, bu yasağa uymayan gazetelerin süreli ya da süresiz olarak kapatılması, soruşturmalar için gerekli her türlü belge ve taşınmaz mala el konulması, her türlü siyasal etkinliğin yasaklanması, bu yasaklara uymayanlara hızlı yargılama yöntemiyle altı aydan üç yıla değin hapis cezası verilmesi**" gibi yetkiler tanınmıştı[100]. Ülke, sivil bir cuntaya teslim ediliyordu.

Yasanın kabul edildiği Meclis oturumunda şiddetli tartışmalarve kavgalar oldu. İnönü, Meclis kürsüsünde o güne değin görülmemiş biçimde sert konuşuyor, iktidarı şiddetle eleştiriyordu:

"**Biz alacağımız önlemleri aldık, yürüyeceğiz diyorsunuz. Yasadışı baskı rejimine girmiş olan yönetimlerin hepsi böyle söylemişlerdir. Siz de öyle diyorsunuz. Fakat başaramayacaksınız.**

Konuşmasında İnönü, o günlerde Kore'de öğrencilerin diktatör Syngman Rhee'ye karşı giriştikleri gösterilere değiniyor, Türkiye'deki rejimin Kore'dekinden bir ayrımı olmadığını ileri sürüyor, Rhee'nin de Menderes'in de sonlarının iyi olmayacağını dolaylı olarak anlatıyordu. Sözlerini şöyle noktalıyordu İnönü:

"**Baskı tertipçileri bilsinler ki, Türk ulusu, Kore ulusundan daha az onurlu değildir**".

D.P. milletvekilleri kabaran bir öfke denizi haline gelmişlerdi. Kürsüye sövgüler, hakaretler yağıyordu. Bu hava içinde Demokratlar, İnönü'nün 12 oturum Meclis top-

(99) İpekçi, Abdi; Coşar, Ömer Sami : **A.g.y.**, s.138.
(100) Weiker, Walter F.: **1960 Türk İhtilali,** Çev. Mete Ergin, s. 25, (1967).

lantılarına alınmaması kararını verdiler. İnönü Meclis'i terkederken C.H.P ve D.P. milletvekilleri yumruk yumruğa dövüşüyorlardı.

Yetki yasasının kabulü ve İnönü'nün Meclis'ten çıkarılması 28 ve 29 Nisan'da İstanbul ve Ankara Üniversitelerinde ayaklanmaya yol açtı. Polisle öğrenciler arasında kanlı çatışmalar oldu. 28 Nisan'da İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar, gösteriler sırasında polis tarafından tartaklandı ve başından yaralandı. Üniversiteli gençlerden Turan Emeksiz öldürüldü.

Olaylar D.P. iktidarının daha da sert bir tutuma yönelmesine neden oldu. Ankara ve İstanbul'da sıkıyönetim ilan edildi. Ankara'da Namık Argüç, İstanbul'da Fahri Özdilek sıkıyönetim komutanlıklarına getirildiler. Ne var ki, General Fahri Özdilek kısa bir süre sonra 27 Mayıs askeri hareketinin içinde yerini alacak ve D.P.'nin yıkılışında önemli rol oynayacaktı.. Menderes tam bir aymazlık içindeydi..

29 Nisan olaylarından sonra Ankara'da her akşam, Kızılay alanında Menderes'e karşı gösteriler düzenlendi. Gösterici üniversiteli gençler her akşamüstü Kızılay'da toplanıyorlar ve alan, "özgürlük, özgürlük! Menderes, istifa!" haykırışlarıyla dalgalanıyordu. Kızılay ve çevresi, bindirilmiş askeri birlikler, üniformalı ve sivil güvenlik güçleriyle sarılıyor, polis cop ve göz yaşartıcı bomba kullanıyor, gençler dövülerek polis arabalarına doldurulуyor ancak, gösterilerin önü alınamıyordu.

5 Mayıs'ta Ankara'da, tarihe 555-K (beşinci ayın beşinci günü, akşam beşte, Kızılay alanında) olarak geçen büyük gösteride hiç beklenmeyen birşey oldu. Binlerce kişi "Menderes, istifa!" sözüyle yeri göğü inletirken, Çankaya yönünden siyah bir otomobilin geldiği görüldü. Otomobilin içinde Menderes vardı ve kalabalığa karışmak, topluluğa tek başına egemen olmak, hiçbir şeyden korkmadığını kanıtlamak çabası içinde olduğu anlaşılıyordu.

Ne var ki, Menderes otomobilden iner inmez itilip kakılmaya başlandı. Saçları dağıldı. Kravatı çekilerek çarpıtıldı. Başbakan çılgına dönmüştü. Öğrencilere göğsünü açarak, "**öyleyse öldürün beni!**" diye bağırınca tüm göste-

rişini bir anda balon gibi söndüren bir yanıtla karşılaştı:

"– **Seni öldürmek istemiyoruz. Yalnız istifa et.**" (101)

Evet, Menderes istifa edebilseydi çok şeyler değişebilir miydi?. Darbeye çoktan karar vermiş olan 27 Mayısçı subaylar karargahlarına çekilirler miydi?. Olayların o hızlı akışı içinde buna yanıt verebilmek zordur. Ama Menderes istifa etmedi. 21 Mayıs'ta Harp Okulu öğrencilerinin D.P. iktidarına karşı yaptıkları sessiz yürüyüş bile O'na bir büyük felaketin dolu dizgin gelmekte olduğunu anlatamadı. Tersine, Ankara ve İstanbul'da olaylar sürüp gider ve tehlike çanları çalarken Menderes, gezilere çıkıyor, İzmir'de, Salihli'de, Bergama ve Turgutlu'da yaptığı konuşmalarda muhalefeti "komplolar hazırlamak, yurdun barış, güvenlik ve saygınlığını sarsmakla" suçluyor, üniversite profesörlerinden "kara cübbeliler" diye söz ediyordu.

Artık ip kopmuştu. On yıldır sahnelenen tablo, bir daha açılmamak üzere perdelerini kapatıyordu.

27 Mayıs 1960'ta, ılık bir bahar sabahı Türk halkı, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin radyolardan ülkeye dalga dalga yayılan sesiyle uyandı:

" **Dikkat!.. Dikkat!... Sayın vatandaşlar!..**

Radyolarınızın başına geçiniz. Güvendiğiniz Silahlı Kuvvetlerin sesi bir dakika sonra sizlere seslenecektir.

... Bugün, demokrasimizin içine düştüğü bunalım ve son üzücü olaylar nedeniyle ve kardeş kavgasına meydan vermemek amacıyla Türk Silahlı Kuvvetleri, ülkenin yönetimini eline almıştır(*)...

Demokrat Parti böylece tarihe karışmış bulunuyordu.

SONUÇ

"Özgürlük" sloganlarıyla iktidara gelen Demokrat Parti'nin özellikle son yılları, özgürlükleri yok eden bir dönem olmuş, buna karşılık irtica, Demokrat iktidarın hazırladığı ortamda yeşil bayrağını dalgalandırmaya olanak bulmuştur.

---

(101) Weiker, Walter F.: **A.g.y.**, s. 28.

(*) Bildirinin metni olduğu gibi korunmuş, dili ise sadeleştirilmiştir (Ç.K.).

Başında Bayar ve Menderes'in bulunduğu D.P., karanlık baskı rejimlerinin ve gericiliğin simgesidir. Bu gerçeği, yaşanılmış bunca olay ve belgelerle özetlemeye çalıştım. İlerici kimliğe bürünmüş kimi yazarlar ise D.P. ve irtica ortaklığını eleştirmeye pek yanaşmazlar, hatta bu konuda D.P.'yi aklamaya bile kalkarlar. Tutturmak istedikleri maya nedir, neye hizmet etmek isterler, bunu anlayabilmek zordur.

D.P., tüccarın, eşrafın ve nüfusun büyük bir çoğunluğunu oluşturan köylünün desteğiyle iktidara geldi. Köylünün C.H.P. iktidarına duyduğu tepki, "**C.H.P. 'nin batılı yaşam biçimine yönelmesi, şeriattan uzaklaşması, kısacası ulusu gavurlaştırması**" görüşünden kaynaklanıyordu. 1950 genel seçimlerinden önce D.P. halkın bu duygularını ustaca sömürmüştü. Daha 1949 D.P. kongresinde Genel Başkan Celal Bayar, "**Türk Ulusu'nun müslüman olduğunu ve müslüman olarak Allah'ına kavuşacağını**" söylüyordu.

Ancak, C.H.P.'ne duyulan tepkinin ekonomik nedenlere de dayandığını unutmamak gerekir. Din etmeniyle birlikte halkın içinde bulunduğu ağır ekonomik koşullar D.P.'nin başarısında önemli rol oynadı.

Tüccar-eşraf ikilisi ise devlet baskısından kurtulmak, II. Dünya Savaşı sonrasının getirdiği olanakları kullanmak ve liberal bir sistemde kendi ekonomik düzenini güçlendirmek özlemindeydi.

D.P.'nin ilk yıllarında Türkiye'nin, görünürde bir gelişme ve kalkınma içinde olduğu yadsınamaz. Ne var ki bu gelişme, emperyalist A.B.D.'nin ve İngiltere'nin denetiminde oldu. Menderes, A.B.D.'nin isteğine koşut biçimde Türkiye'yi bir tarım ülkesi olarak geliştirmeyi programladı. Marshall yardımı ve dış yardım ile borçlanma olanaklarının genişlemesiyle Demokratlar büyük atılımlara giriştiler. Karayollarının yapımına büyük ağırlık verildi. Kentler, kasabalar birbirine bağlandı. Dış kredilerle alınan traktörler ve modern tarım alanlarını genişletmeye, tarımı üretimini artırmaya başladılar. Bu arada uygulanan yeni fiyat politikası çerçevesinde pamuk, buğday, tütün, zeytin

gibi ürünler devletçe yüksek fiyatlarla satın alınıyordu. Yüzyıllardır hareketsiz yatan Anadolu, uyanmış, ayağa kalkmıştı.. Ne var ki bu, madalyonun bir yüzüydü. Aslında hükümet, uyguladığı kredi, vergi ve fiyat politikasıyla büyük toprak sahiplerinin büyük kazançlarına hizmet ediyordu. Bu dönemde burjuvazinin bir bölümü, devlet sermayesinden yararlanarak ve yabancı sermayeyle ortaklıklar kurarak servet edindi. Orta sınıf, işçi, köylü ise eziliyordu.. Tarım alanında büyük toprak sahiplerinin ellerindeki servet birikimi ise kapitalizmin gelişmesine yol açmıştı. Bu olgu, toplumdaki sınıf ayrımının kesin çizgilerle belirmesine neden oldu.

Türkiye dış ülkelere devamlı borçlanıyordu. D.P.'nin son yıllarında hükümet, dış borçları ödeyemeyecek hale gelmişti. Dışalıma dayanan Türk ekonomisi darboğazdaydı artık.. Yatırımlar durmuş, çeşitli tüketim maddeleri ortadan kalkmış ve kuyruklar oluşmaya başlamıştı. 1958 Ağustos'unda alacaklı ülkelerde yapılan yeni kredi anlaşmasıyla yabancılar, Türk ekonomisinin bundan böyle çizeceği rotayı saptıyorlar ve Türk ekonomisi, başta A.B.D. olmak üzere, büyük endüstri ülkelerinin istekleri doğrultusunda tam bağımlı bir konuma giriyordu.. Bugünkü dışa bağımlılığımızın ve sıkıntılarımızın temelinde D.P.'nin izlediği bu ekonomik politika yatar.

Menderes'in "**dolar**" dilenciliği aslında, daha iktidara gelir gelmez başlamıştır. Her ne kadar, daha önce de değindiğim gibi, Ankara'dan Washington'a giden yolların kapıları son C.H.P. iktidarı döneminde İnönü'nün elleriyle açılmış ve 1947'de kabul edilen **Truman Doktrini** Amerika'yla kurulan ilişkilerin dönüm noktası olmuşsa da, Menderes bu ilişkileri, "**bağımsız bir ülkenin uydu haline getirilmesi**" kertesine vardırmıştı.

Uyduluk, Kore Savaşı'na asker göndermekle başladı. Yüzlerce askerimiz hiç yoktan Kore topraklarına gömüldü. Ne var ki, kimsenin umurunda değildi bu sorumsuzluk. Tüm gazete ve dergilere göre, Birleşmiş Milletler bayrağı altında, komünist Çin ve komünist Kore birlikleriyle çarpışan Türk tugayı, tarihimizde olduğu gibi yeni bir destan

daha yazıyor, dünya, Türk askerinin kahramanlığına şapka çıkarıyordu. Amerikalı generallerin, Türk subay ve erlerine taktıkları madalyalar ulusal övüncümüzdü.

Kore Savaşı'ndan sonra Türkiye, A.B.D. ve İngiltere'nin Ortadoğu'daki karakolu olmuştu. Ülke, Amerikan üsleri ve füze rampalarıyla donatıldı. Öte yandan Amerika'dan, II. Dünya Savaşı'nda kullanılan hurda silah, araç ve gereçleri alıyor, sözümona orduyu çağın teknolojik gereklerine göre donatıyor, modernize ediyorduk. Türkiye'nin Amerika'nın bir üssü haline getirilmesini Menderes, "**sevgili Amerika'nın bizi Sovyetlere karşı yalnız bırakmıyacağı**' biçiminde yorumluyor, Amerikan generali Omar Bradley ise Kongre'de yaptığı konuşmada, "denizaşırı ülkelerde üsler kurmamız gereklidir; düşmanı kendi sınırlarımızın dışında karşılamak ve ilk darbeyi bu üsler aracılığıyla vurmak zorundayız", diyordu. Atatürk'ün **tam bağımsızlık** ilkesinden sapılmış ve Amerika'nın uydusu olarak bir ateş çemberinin içine girilmişti.

Bağdat Paktı'na da bu hava içinde katıldık. 24 Şubat 1955'te Türkiye ve Irak arasında imzalanan pakta, 4 Nisan 1955'te Amerika'nın yakın akrabası İngiltere de üye oldu. Bağdat Paktı'nın, daha doğrusu Türkiye'nin görevi İngiltere'nin Ortadoğu'daki petrol çıkarlarını korumak ve çürümüş Irak monarşisini kollamaktı.

Güdülen bu onursuz dış politika ve hesapsız ekonomik uygulamaların ülkede yarattığı huzursuzluklar karşısında doğaldır ki, muhalefetin sesi yükselecekti. Menderes ve çevresindekiler ise izledikleri politikaları yeniden gözden geçirmek yerine bir baskı rejimine yönelmeyi ve halk yığınlarının dinsel duygularını sömürmeyi iktidarda kalmanın tek yolu olarak gördüler. Aslında bu, muhalefetteyken de iktidara gelebilmek için kullandıkları bir yöntemdi.

"İstanbul'u ikinci bir Mekke, Eyüp Sultan Camisi'ni de ikinci bir Kâbe yapacağız" diyebilecek kadar raydan çıkan bir Menderes'le, D.P. simgeli bastonuyla yurdu dolaşan Bayar'ın, iktidardan düşmemek için başvurmadıkları çare kalmayacaktı.. İktidar tutkusu uğruna irtica ülkeye kök salacak, hapishaneler gazetecilerle sanatçılar ve düşün adam-

larıyla dolacak, vatan cepheleri kurdurularak, halk düşman kardeşler haline getirilecekti. Oysa, bu "yaşam boyu iktidar olmak" tutkusu, ne acıdır ki D.P. önderlerinin ken-di yaşamlarının erken noktalanmasına neden oldu.

Burada bir konuya değinmek isterim:

Kimi kaynaklarda Vatan Cephesi olgusuna değişik bir açıdan yaklaşılır ve Menderes'in bu aymazlığı, neredeyse akılcı bir eylem olarak gösterilir. Örnek olarak, "Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi"nde yer alan şu satırlara göz gezdirelim:

"**Vatan Cephesi olayı, Türk siyasal yaşamında bugüne değin tüm boyutlarıyla inceleyip, değerlendirilmemiş bir olaydır. Bunu, yapay, uydurma isimlerle şişirilmiş, içi boş bir örgütlenme olarak düşünmek hatalıdır. Aksine olayı, dayanacağı tabanı iyi bilen bir iktidarın bu tabanla ne oranda bütünleştiğini yansıtmayı amaçlayan bir güç gösterisi şeklinde yorumlamak daha doğru olacaktır**"(*).

Doğrusu, bu eksantrik görüşlere şaşmamak elde değildir. Vatan Cephesi olayının ne denli bir rezalet olduğu, Cumhuriyet tarihine ilişkin pek çok kaynakta yazılıdır. Doğru gözlemciliğinden ve araştırmacılığından kuşku duyulmayacak birçok yazar bu olguyu dile getirmişlerdir. Üstelik bizim kuşak, bu olayı yaşamış bir kuşaktır.

Evet, Vatan Cephesi, uydurma isimlerle şişirilmiş, içi boş bir örgütlenmedir. Aylar boyu radyolarda binlerce, onbinlerce kişinin Vatan Cephesi'ne katıldığı haberleri okunmuş, ama onbinleri içeren listelerin büyük bir bölümünü ölmüş kişiler ve uydurma adlar oluşturmuştur. Bu da tarihsel bir gerçektir.. Ayrıca, Vatan Cephesi yukarda ileri sürüldüğü gibi, dayanacağı tabanı iyi bilen bir iktidarın kurduğu bir örgüt değil, tersine, dayanacağı tabanın dağılmakta olduğunu gören bir iktidarın son çırpınışlarından doğmuş bir balondur.

Özet olarak, Menderes kendisine de ülkeye de yazık etmiştir. Ne var ki, hiç kimse bundan ders almadı. O'nun

(*) Bak.: Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 8, s. 2069, (1985).

mirasçıları, O'nun açtığı yolda, duraksamadan yürümeye devam ettiler ve Türkiye bugünlere geldi. Her mahallede bir milyoner değil, bir milyarder yarattık; ama halk yine yoksul, yine eziliyor, irtica ise Menderes'i bile rahatsız edecek boyutlara ulaştı.

27 MAYIS VE SONRASI

27 MAYIS DÖNEMİ

27 Mayıs hareketinin gerçekleştirilmesinde, darbeci genç subayların uyanıklığı ve başarısı kadar, Menderes'in ve D.P. önderlerinin aymazlığı da büyük rol oynadı.

28 Nisan'dan 27 Mayıs'a değin geçen bir aylık dönem içinde hiçbir uyarı, Bayar-Menderes ikilisine önlerinde açılan derin uçurumun tehlikesini gösteremedi. D.P. önderleri 21 Mayıs 1960'ta Harp Okulu öğrencilerinin, başlarında komutanları olduğu halde yaptıkları sessiz yürüyüşe ve Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel'in uyarı mektubuna bile gözlerini yumdular, kulaklarını kapadılar.

Öte yandan Avrupa basını, Türkiye'de gelişen olayların üzerinde önemle duruyordu. Türk basını susturulmuştu. Ama Avrupa gazeteleri Menderes'i devamlı uyarıyor ve yolun sonunu gösteriyorlardı. Bu uyarılardan alınacak birkaç örnek, Menderes'in aymazlığını göstermeye yeterlidir:

— "Ve işte diğer bir demokratik kötü dönüş: Batista'dan, Syngman Rhee'den sonra şimdi sıra Menderes'te.. Demokrasiden istibdada dönüş her zaman aynıdır. Özgürlük isteyerek ve özgürlük vaat ederek iktidar ele geçirilir ve sonra iktidarı korumak için özgürlük yadsınır" (102)

— "İyi iş gören hükümetlerin basın özgürlüğünden korkmaları için bir neden yoktur... Başbakan Menderes bir zamanlar muhalefet sıralarından söylediği bu sözü herhalde anımsamak istemez. On yıldır başbakanlık koltuğuna oturduğundan bu yana, bu konu hakkında başka türlü düşünmeye başlamıştır. Birçok kimseler partisinin adını neden 'Demokrat' olarak koyduğu sorusunu kendi kendilerine sormuş olmalıdırlar"(103).

— "Halen Türk Ordusu ne yana döneceği yolunda kararsız büyük bir pile benzemektedir....

Son olaylar sırasında göstericiler 'yaşasın ordu' diye

(102) Il Corriera Della Sera (İtalyan bas.): 30 Nisan 1960.
(103) Gellesche Zeitung (Batı Alman bas.): 6 Mayıs 1960.

bağırmışlardır. Her yerde olduğu gibi en çok nefret edilenler polislerdir. Polisle ordu arasında birçok tartışma ve hatta kavgalar olmuştur. Her iki kesimde kökleşmiş bulunan kin ve hareket biçimlerinin doğruluğuna olan inanış karşısında tek akla yakın hal çaresi genel seçimlere gitmektir" (104).

— "Bay Menderes, inat konusunda ısrarlı bir çehredir. Bu biçimdeki ısrar, politikacılar için kimi kez bir avantajdır. Oysa, sınırı aşan ısrar ise birçok kez gerek kendileri, gerek ülkeleri ve hatta ortak çıkarları ve komşulukları açısından, bu tür hareketlerden üzüntü duyan yabancılar için de yanlış sonuçlara yol açar. Menderes'in bu inatçı ısrarında çok ileri gittiğinden korkmaktayız. Eğer Menderes, Türk halkının seçeceği bir kişiye başbakanlığını devredecek olursa, bu hareketi Türkiye'nin bulunduğu bölgede tutarlılığın devamı yönünden geniş ölçüde yararlı olacak ve bundan da en çok Türkiye yararlanacaktır.(105)

— "Türk halkı Menderes'in karşısında oldukça ve Türk Ordusu göstericilere ateş açmaktan çekindikçe Menderes'in rejimi devam edemez.

Bu baskı rejiminin devam ettirilmesi için gösterilen çabalar Türkiye'nin felaketini artırmakta ve iç durumunu daha da çok bozmaktadır" (106).

— "Şimdiye değin büyük bir özenle yansızlığını koruyan Türk ordusu, 25 gün önce hükümet ile muhalefet arasında başlamış bulunan bunalımın gelişmesine yeni bir ağırlık olarak katılmaya karar mı vermiştir?

Cumartesi günü Ankara'da meydana gelen askeri gösteriden sonra sorulan soru budur.

Şimdiye değin hükümetin güvenini kazanmış bulunan bu ordu, her kime karşı olursa olsun, gösteri ve toplantı yasaklarını tümden uygulayarak düzeni koruyordu. Oysa, cumartesi günü bu ordu gösteriye katılmıştır. Ankara'nın başlıca caddelerinde ortalama üç saat, as-

(104) Economist (İngiliz bas.): 7 Mayıs 1960.
(105) Katimerini (Yunan bas.): 7 Mayıs 1960.
(106) Etnikos Kiriks (Yunan bas.): 7 Mayıs 1960.

keri okul öğrencileri, birçok yüksek rütbeli subay ve general sessiz olarak uzun bir kortej halinde gösteri yürüyüşü yapmıştır.

Bu yürüyüş, ordunun, hükümetin iç siyasetine karşı sessiz bir protestosudur.

Ordu, henüz hükümetle muhalefet arasındaki yansızlığını açıkça elden bırakmış değildir. Ancak, cumartesi günkü gösteri, bu yansızlıkta olası bir gelişmenin öncüsü olarak düşünülebilir" (107).

— "Bu çıkmazdan kurtulabilmek için bir an önce seçimlere gitmek gerekmektedir. Ancak, seçimler bunalımın sona ermesini sağlayabilir. Başbakan Menderes geçen cumartesi günü seçimlerin "serbest" olarak gelecek yıl yapılacağına söz verdi. Ne var ki, gelecek yıla değin önümüzde uzun zaman vardır ve şiddet önlemleriyle kanlı karışıklıklar da durumu daha feci bir kanala sürükleyebilir" (108).

Tüm bu uyarıların en önemlisi, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Gürsel'in Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes'e 3 Mayıs 1960'da yazdığı mektuptu. Mektubunda Gürsel " **Kayseri olaylarıyla başlayıp son karar ve feci olaylara değin devam eden durumun, vatandaş ruhunda derin etkiler ve hükümete karşı giderilmesi güç hoşnutsuzluklar yarattığını, hele ordunun öğrencilere karşı akılsızca kullanılmasının tehlikeyi daha da artırdığını, ordu mensuplarında huzursuzluk ve güvensizlik duygularının belirdiğini ve ordunun politikaya karıştırıldığını**" ileri sürüyor ve şu önlemlerin alınmasını istiyordu (109):

1. Cumhurbaşkanı (Bayar) istifa etmelidir. Çünkü tüm kötülüklerin bu kişiden geldiği hakkında ülkede genel bir kanı vardır.

2. Kabinede iyi kabul edilmeyen ve suihalleri (kötü davranışları, kötü kişilikleri) tüm ülkeye yayılmış bulunan kişiler çıkartılmalı ve yeni kabine dürüst, mantıklı, zorcu değil, adalet ve sevecenlik duygusu taşıyan kişilerden ku-

(107) Le Populaire (Fransız bas.): 23 Mayıs 1960.
(108) To Vima (Yunan bas.): 24 Mayıs 1960.
(109) Koçaş, Sadi: **Atatürk'ten 12 Mart'a**, Cilt 2, s. 632-635. (1977).

rulmalıdır.

3. İstanbul, Ankara valileri ve emniyet müdürleri süratle değiştirilmelidir.

4. Ankara sıkıyönetim komutanı derhal değiştirilmelidir.

5. Son çıkarılan ve tahkikat komisyonlarını kuran yasa kaldırılmalıdır.

6. Tutuklu gazeteciler bir af yasası ile kısa zamanda salıverilmelidir.

7. Son olaylarda tutuklanan öğrenciler serbest bırakılmalı, bilim kurumları yeniden etkinliğe geçirilmelidir.

8. Şimdiye değin çıkarılan tüm antidemokratik yasalar tedricen (yavaş yavaş) kaldırılmalıdır.

9. Vatandaşın özgürlük ve eşitliğine kesin biçimde uyulmalıdır.

10. Ordunun sorunları süratle çözümlenmelidir.

11. Din sömürücülüğünden vazgeçilmelidir.

12. Yolsuzluklar oluyor mu, bilmiyorum. Fakat olduğuna ilişkin genel bir kanı vardır ve ulusun, hükümete karşı güvensizliğine neden olmaktadır.

13. Olağanüstü zamanlar ve günler dışında, hükümet büyüklerinin ülke gezilerinde yapay büyük vatandaş toplulukları ile karşılanmaları yöntemi terk edilmelidir (*).

Mektup tam anlamıyla bir alarm ziliydi.. Gürsel, önerilerini sıraladıktan sonra, "**öğrencilerin özgürlük duygusuyla yaptıkları masum gösterilere karşı kıtalar gönderilmesinin ve onların desteği ile güvenlik güçlerinin bilim yuvalarının içine değin girerek öğrencileri, profesörleriyle birlikte coplarla ve kurşunlarla yola getirmek istemesinin, dünyada görülmemiş feci birşey olduğunu**", söylüyor ve mektubunu şu paragrafla noktalıyordu:

"**Sayın Bakanım, maruzatım** (yüksek bir oruna söylenen sözler) **kuşkusuz ki çok önemli ve hatta çok cüretkâranedir. Fakat ülke için, ulusun esenliği için ve hatta partinizin kurtarılması için dikkate alınması gereklidir ve hatta çok gereklidir. Saygılarımla.**"

(*) Metin, olduğu gibi korunmuş, dili sadeleştirilmiştir. Ç.K.

Bayar ve Menderes, alaşağı edilmelerine 23 gün kala yazılan bu mektuba kulak asmadılar. Tersine, şaşılacak bir kayıtsızlık içinde, Cemal Gürsel'e zorunlu izin verildi ve Kara Kuvvetleri Komutanlığı'ndan uzaklaştırıldı(*).

27 Mayıs hareketinin hazırlamşına ve gerçekleştirilişine ilişkin öykü ve Milli Birlik Komitesi'nin iktidar olduğu birbuçuk yıl içinde Türkiye genelinde ve "silahlı kuvvetler" bünyesinde yaşanılan olaylar ayrı bir kitap konusudur. Bu nedenle 27 Mayıs 1960'tan Ekim 1961 genel seçimlerine değin geçen dönemi ayrıntılara girmeden, olabildiğince özetleyerek anlatmaya çalışacağım.

Kimi yazarlar, temelde koşut görüşleri paylaşmakla birlikte 27 Mayıs'ın gerekçelerini değişik biçimde yorumlarlar. Örneğin, **Kongar'ın** 27 Mayıs'a bakış açısı şudur:

"27 Mayıs eyleminin uzun ideolojik hazırlıkların sonucu olmaktan çok, son günlerin gelişmeleri tarafından ortaya konulan bir ürün olduğu anlaşılıyor. Her ne kadar, kimi anılar, 27 Mayıs eyleminin kökünü çok gerilere kadar götürüyorsa da, anlaşılan, bu girişimlerin eylem içindeki etkisi yaygın değildi. Hiç kuşkusuz birtakım küçük gruplar uzun süredir bir "müdahale" ya da "ihtilâl" düşüncesi

(*) **Gürsel, Cemal** (1895-1966): Erzurum'da doğdu. Erzincan Askeri Ortaokulu'nu ve İstanbul Kuleli Askeri Lisesi'ni bitirdikten sonra Harp Okulu'na girdi. Burada öğrenciyken topçu subayı yapılarak Çanakkale'ye gönderildi. Anafartalar ve Seddülbahir çarpışmalarına katıldı. 1917'de Filistin cephesinde, Gazze savaşlarında bulundu. Cephenin çökmesi üzerine 1918'de İngilizler'e tutsak düşerek, Mısır'da Kuvcysne kampında bir yıl kaldı. 1919'da İstanbul'a döndü ve Ankara'ya geçerek Kurtuluş Savaşı'na katıldı. Savaştan sonra Harp Okulu'nda yarım kalan öğrenimini tamamlayarak Harp Akademisi'ne girdi. Kurmay subay oldu.

1946'da tuğgenaral olan Gürsel, çeşitli kademelerde görev yaptıktan sonra 1958'de Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na atandı.

27 Mayıs hareketi gerçekleştirilirken, zorunlu izne çıkartılmış bulunan Gürsel İzmir'deydi. Hareketin başarıyla sonuçlanması üzerine Ankara'ya gelerek Milli Birlik Komitesi'nin başına geçti. Devlet ve hükümet başkanı oldu. 1961 genel seçimlerinden sonra ortaya çıkan siyasal bunalım sonucu, ordunun da isteği doğrultusunda Türkiye'nin dördüncü cumhurbaşkanlığına seçildi.

ile uğraşıyorlardı. Fakat bu küçük grupların güçleri son derece sınırlıydı. Bu nedenle hükümete el koyma işlemi, Atatürk adına baskıcı bir "müdahale" olmaktan çok, demokrasiyi kurtarmak amacıyla gerçekleştirilen yaygın bir eylem niteliği taşıyordu. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin hemen hemen tümü ya eylem içinde görev almış ya da eylemi desteklemiştir" (110).

Avcıoğlu'na göre ise, "27 Mayıs'ın temelinde, ölçüsüzce yürütülen bir kapitalist gelişmenin yarattığı büyük hoşnutsuzluk yatmaktadır. Enflasyoncu kapitalist gelişmenin yarattığı bu hoşnutsuzluk ve baskı önlemlerine yöneliş muhalefeti şiddetlendirecek ve silahlı ulusçu-devrimcilerin müdahalesini kaçınılmaz hale getirecekti. Ayrıca D.P.'nin laikliği çiğneyen tutumu ve Atatürk devrimlerinden verdiği ödünler ulusçu-devrimci çevrelerde düş kırıklığına yol açmıştı " (111).

Prof. Özbudun, 27 Mayıs'm gerekçelerini şöyle sıralar: "Türk Silahlı Kuvvetleri, 27 Mayıs'ta hükümete elkoymasının gerekçelerini üç ana temele dayandırıyordu. Birinci gerekçe, D.P.'nin demokrasiden sapmış olmasıydı. D.P.'nin kendi yandaşlarına ayrıcalık tanıması ve halkı ikiye bölmesi ikinci gerekçeyi oluşturuyordu. Üçüncü gerekçe ise D.P.'nin Atatürk devrimlerinden ödünler vermesiydi" (112).

Bana göre, 27 Mayıs'ın temelinde yatan etkenlere biraz daha geniş bir açıdan bakılabilir.

27 Mayıs'ın sloganı, "**kardeş kavgasına son vermek ve yok edilen özgürlükleri geri getirmek**"ti. Gerçekten de hareketi planlayan subayların temeldeki düşünceleri buydu. Ne var ki, bu taban üzerinde oluşan eylem, yıllardır süregelen birikimlerden de güç alıyordu. Neydi bu birikimler?..

Öncelikle, D.P.'nin Atatürk ilkelerine sırt çevirdiği ve ir-

---

(110) Kongar, Emre: **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, s. 191, (1979).
(111) Avcıoğlu, Doğan: **Türkiye'nin Düzeni**, s.350-351, (1969).
(112) Özbudun, Ergun: **The Role of Military in Recent Turkish Politics**, Cambridge Massachusetts, Center For International Affairs, Harward University, s. 15, (1966).

ticayı hortlattığı görüşü, ordu içinde gizli etkinliklerini sürdüren ayrı ayrı grupların ortak kanısıydı. Giderek yoğunlaşan bir baskı rejimi ise genç subayları "bir şeyler yapmak" düşüncesine itiyordu. Bu arada Menderes'in, "**ben bu orduyu yedek subaylarla da yönetirim**" sözü, şu anda pek anımsanmayan ancak, onun felaketini hazırlayan nedenlerden biriydi. Ayrıca, bir de sahnede İnönü vardı.. Başta Bayar ve Menderes olmak üzere D.P. önderleri, İnönü'ye duydukları hınç ve kompleksle iyice raydan çıkmışlardı. Subaylar, Kurtuluş Savaşı'nın İsmet Paşası'na yapılan saldırıları bağışlamaya hiç de niyetli görünmüyorlardı.

Üstelik, Meclis kürsüsünden İnönü'nün Demokratlara, "**Türk ulusunun, Syngman Rhee'ye karşı ayaklanan Kore ulusundan daha az onurlu olmadığını**" söylemesi ve "**bu yolda devam ederseniz ben de sizi kurtaramam**" deyişi, bir hükümet darbesine giden yolda darbecilere tam anlamıyla yeşil ışık yakmıştı.

İnönü olmasaydı, 27 Mayıs olur muydu?.. "Olurdu" yanıtı ağır basmakla birlikte, tartışılabilir bir sorudur bu..

Öte yandan, bu etkenlerin yanısıra, 27 Mayıs'ın gerçekleşmesinde Menderes'in enflasyonist politikasının orduya yansımasının payı büyüktü. Subaylar çok güç koşullar altında yaşıyorlardı. Milli Birlik Komitesi üyelerinden Suphi Karaman, o günlerde subayların içinde bulunduğu parasal bunalımı şöyle dile getirir:

"Her mahallesinde bir milyonerin yükseldiği kıvançla söylenilen yakın bir dönemde, 250 lira emekli aylığı ile geçinemediği için yabancı dilden çeviriler yaparak hayatını kazanan 75 yaşındaki orgenerallerin, kuru ekmeğini çaya batırarak gıdasını sağlayan emekli albayların bulunduğu, o zamanlar basına yansımış acı gerçeklerdir.

Bunların ve maaşının yarısını ev kirasına veren muvazzaf (yedek subay olmayan, meslekten subay olan) kadrolardaki personelin durumu, ordu ve yurt savunmasının geleceği için genç kuşaklara iyi örnekler vermiyordu[113]."

General Fahri Belen de konuya aynı biçimde yaklaşır ve

(113) Karaman, Suphi: **Cumhuriyet** gazetesi, (30 Ağustos 1968).

şunları söyler:

"Ordu, keyfi hareketlerden, D.P.'nin koruduğu kişilerin orduya girmesinden hoşnut değildi. Fakat asıl derin yara maddiydi. Ordu bireylerinin eski kışlalardaki yaşantılarıyla, İktisadi Devlet Teşekkülerindeki lüks yaşantı bir karşıtlık oluşturuyordu. Emeklilerin durumu da orduyu endişeye düşürüyordu. Geçim derdiyle, geceleri şoförlük ve buna benzer işler yapan subaylar da vardı" [114].

Milli Birlik Komitesi

27 Mayıs'ı gerçekleştiren genç subaylar, ordunun sevip saydığı bir generalin, hareketin başında görülmesini istiyorlardı. Bu, gerçekten de gerekliydi. Bu nedenle, kısa bir süre önce, Savunma Bakanına bir uyarı mektubu verdikten sonra İzmir'e yerleşen eski K.K. Komutanı Orgeneral Gürsel, hareketin önderi ilan edilmeliydi.. Gürsel'in adı, orduya ve ulusa güven verecekti.

Nitekim Gürsel, darbenin yapıldığı gün Ankara'ya getirildi ve Türkiye, Gürsel'i ilk kez 27 Mayıs saat 16.00'da radyolardan yurda dalga dalga yayılan sesiyle tanıdı.

Sadi Koçaş, anılarında Gürsel'in darbe hazırlığından haberi bulunduğu ve buna karşı çıkmadığını yazar [115]. General Sıtkı Ulay ise Gürsel'in darbeci subayları tanımadığını, harekette hiçbir etkinliğinin bulunmadığını söyler [116].

Her ne biçimde olursa olsun Gürsel, darbe hazırlığını en azından sezmiş ve önderliği kabul etmekle harekete büyük güç kazandırmıştır.

Gürsel, hareketin ilk günü Milli Birlik Komitesi'nin başkanı olarak ilân edilmişti. Ancak, komiteyi oluşturan subayların adları açıklanmıyordu. Bu gizlilik 12 Haziran'a değin sürecekti. Çünkü, komite bir türlü kesin biçimini

(114) Belen, Fahri: **Demokrasiden Diktatörlüğe**, s. 35, (1960).
(115) Koçaş, Sadi: **Atatürk'ten 12 Mart'a**, Cilt 1, s. 437-456, (1977).
(116) Ulay, Sıtkı : **Harbiye Silah Başına**, s. 110-111, (1968).

alamıyordu. Harekete katılan subayların çoğu komiteye girme yarışı içindeydiler. Orhan Erkanlı'ya göre, "**birbirini tanımayan, hiçbir düşünce ve yöntemde birlikteliği olmayan bir kurul rastlantılarla biraraya gelmişti ve erken gelen, ben komite üyesiyim diye oturmuş, yerinden kalkmıyordu**" (117).

Sonunda, komiteye son biçimi verilebildi ve 27 Mayıs'tan 16 gün sonra, 12 Haziran 1960'da, Milli Birlik Komitesi üyelerinin adları kamuoyuna açıklandı. Orgeneral Gürsel'in başkanlığındaki komitede şu subaylar yer almıştı:

Orgeneral Fahri Özdilek, Tümgeneral Cemal Madanoğlu, Tuğgeneral İrfan Baştuğ, Tuğgeneral Sıtkı Ulay, Albay Ekrem Acuner, Hava Albay Mucip Ataklı, Albay Osman Köksal, Albay Fikret Kuytak, Albay Sami Küçük, Hava Albay Haydar Tunçkanat, Albay Alparslan Türkeş, Albay Muzaffer Yurdakuler, Yarbay Fazıl Akkoyunlu, Yarbay Refet Aksoyoğlu, Yarbay Orhan Kabibay, Yarbay Mustafa Kaplan, Yarbay Suphi Karaman, Yarbay Sezai Okan, Yarbay Ahmet Yıldız, Hava Binbaşı Emanullah Çelebi, Binbaşı Orhan Erkanlı, Binbaşı Vehbi Ersü, Binbaşı Suphi Gürsoytrak, Binbaşı Kadri Kaplan, Binbaşı Muzaffer Karan, Binbaşı Mehmet Özgüneş, Binbaşı Şükran Özkaya, Binbaşı Şefik Soyuyüce, Binbaşı Dündar Taşer, Deniz Önyüzbaşı Selahattin Özgür, Yüzbaşı Rıfat Baykal, Yüzbaşı Ahmet Er, Yüzbaşı Numan Esin, Yüzbaşı Kamil Karavelioğlu, Yüzbaşı Muzaffer Özdağ, Yüzbaşı İrfan Solmazer.

Kurulmasına kurulmuştu komite; ne var ki, bu 38 subay arasında görüş birliği ve uyum yoktu. Bu tutarsızlık dış basın tarafından ele alınmış, Fransız gazetelerinden **Le Monde**, Milli Birlik Komitesi üylerinin adları daha kamuoyuna açıklanmamışken, komitede, ılımlılar ve aşırılar olmak üzere iki ayrı grubun oluştuğu haberini yayımlamıştı(118). Bu uyumsuzluk, giderek daha da belirginleşecek, çeşitli gruplar su yüzüne çıkacak ve çığ gibi büyüyen huzursuzluk, komitenin 14 üyesinin 13 Kasım 1960'ta görev-

(117) Erkanlı, Orhan: **Anılar, Sorunlar, Sorumlular**, s. 19,(1972).
(118) Le Monde: 8 Haziran 1960, nakleden Ferozve Bedia Turgay Ahmad.

den alınmaları, daha sonra da yurtdışına sürgün edilmeleriyle noktalanacaktı.

Ondörtler adıyla anılacak bu subayların içinde olan Orhan Erkanlı anılarında, komitenin, **gerçek ihtilalciler, müdahaleciler ve ne yapacağını bilmeyen kararsızlar** olarak üçe bölündüğünü yazar, Ondörtlerin de gerçek ihtilalciler olduğunu ileri sürer [119].

Aslında, Türkeş'in başını çektiği ve Akkoyunlu, Kabibay, M. Kaplan, Erkanlı, Karan, Soyuyüce, Taşer, Köseoğlu, Baykal, Er, Esin, Özdağ ve Solmazer'den oluşan Ondörtler grubunun görevden alınması ülkeye rahat bir nefes aldırmıştır. Seçimlere gidilmesine ve demokrasiye geçilmesine şiddetle karşı olan Ondörtlerin, birkaç yıl iktidara el koymaları halinde Türkiye, çok karanlık günler yaşayabilirdi. Nitekim, Albay Türkeş'in daha sonraki yıllarda yaşadığı serüvenler bu görüşü doğrular niteliktedir.

Gericiler Kıpırdanıyor

27 Mayıs'ı izleyen aylar, Milli Birlik Komitesi'nin yoğun etkinliklerine sahne oldu.

Önce Bayar, Menderes, kabine üyeleri ve tüm D.P. milletvekilleri, yargılanmak üzere İstanbul açıklarındaki Yassıada'ya gönderildiler. 30 Haziran'da da D.P.'lilerin işledikleri suçları soruşturmak amacıyla bir "Yüksek Soruşturma Kurulu" kuruldu. Öte yandan yeni bir anayasanın hazırlanması ve bir kurucu meclisin oluşturulması için ön çalışmalar yapılıyor ve Devlet Planlama Teşkilatı'nın, Devlet Personel Dairesi'nin kurulmaları yolunda ilk adımlar atılıyordu.

Bu arada, 27 Mayıs'tan sonra köşe bucak gizlenen ve yıllarca Menderes'in şakşakçılığını yapmış olan kimi kalemler, yavaş yavaş basında boy göstermeye başlamışlardı. Ama, bu kez Milli Birlik Komitesi'nin şakşakçısı olarak...

Ancak, bu kalemlerin 27 Mayısçılara alkış tutmaları oynanan oyunun ilk perdesiydi. Amaç, genç subayları yan-

---

(119) Erkanlı, Orhan: **Anılar, Sorunlar, Sorumlular**, s. 143, (1972).

larına çekmek, onlara hoş görünmek, böylelikle kendileri için uygun bir ortam yaratmak ve bu ortamda karanlık düşüncelerini yaymaktı.

Örneğin, Peyami Safa ve Orhan Seyfi Orhon **Havadis** gazetesinde, Prof. Ali Fuat Başgil **Yeni Sabah**'ta yaman birer 27 Mayısçı kesilmişlerdi. Onlara göre, 27 Mayıs hareketinin gerçekleştirilmesiyle Türk ulusu büyük bir fırsat yakalamıştı. D.P. ile öteki siyasal partiler arasında bir ayrım yoktu. Bu nedenle seçimlere gidip ülkeyi yeniden politikacılara teslim etmek büyük bir aymazlık olacaktı. Milli Birlik Komitesi iktidarda kalmalı ve Türkiye, askerler eliyle kalkındırılmalıydı.

Bir süre sonra ortamın elverişli hale geldiğini hesaplayan gericiler, gazetelerinin köşelerinde din bayrağını yavaştan dalgalandırmaya başladılar. Önce laiklik ele alınıyor ve öteden beri Türkiye'de laikliğin yanlış anlaşıldığı, din düşmanlığı yapıldığı ileri sürülüyordu. Tutuklu bulunan süper mürşit Necip Fazıl Kısakürek'in yerini alan ve dinci çevrelerin yeni önderi olarak sahneye çıkan Ali Fuat Başgil, laiklik ilkesine ateş püskürmekteydi. Başgil, İstanbul'da Feneryolu'ndaki evinde bir derginin muhabirine verdiği demeçte, laikliği "kilise kaçkınlığı" olarak nitelendiriyordu [120].

Bu arada Milli Birlik Komitesi de bir büyük yanlışlığa düştü. Komite, 25 Temmuz'da yayınladığı 35 numaralı bildiride, "dinin siyasetten ayrılmasını öngörmekle birlikte, komitenin müslümanlığa karşı çıkmadığını" açıklıyordu.. Bu, bir ödündü... Bu ödünün hemen ardından da 2 Ağustos'ta Devlet Bakanı Âmil Artus, yaptığı radyo konuşmasında, hükümetin dine karşı olduğunu ileri süren görüşleri yalanladı. Artus, camilerin kışlalara çevrileceğine, ezanın gene Türkçe okunacağına, Kur'an'ın okunması ve radyoda yayınlanmasının yasaklanacağına ilişkin söylentilerin rejim düşmanları tarafından ortaya atılan yalanlar olduğunu söylüyordu [121].

---

(120) Akis dergisi: Sayı 309, s. 9, (20.7.1960).

(121) Feroz ve Bedia Turgay Ahmad: **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi**, s. 220-221, (1976).

Milli Birlik Komitesinin 35 numaralı bildirisi Nurcuların hareketlenmesine yol açtı. O günlerin **Akis** dergisinde konuya ilişkin şu satırları görürüz:

"Bildiri, Nurcular'ın neredeyse sevinçten gözlerini yaşartacaktı. İbiği koparılmış bereler, derhal saklandıkları yerden çıkartıldı ve kalın enselerin üzerine oturmuş kafalara geçirildi.

Said-i Nursî'nin geride bıraktığı müridler hemen etkinliğe giriştiler. İlk adım, bildirinin kendilerince yorumlanan bölümünü çoğaltıp, Nur ailesine dağıtmakla atıldı. Böylece Nurcuları saran korku kalkacak ve eylem gene tüm hızıyla başlayacaktı.

Bildirinin çoğaltılıp dağıtılmasıyla birlikte toplantılar da başladı. Toplantı yeri Ankara'nın ünlü Çankırı caddesinde, Nurcuların" **Aşağı Medrese**" adını verdikleri daireydi. Odalar, Nur risaleleriyle tıka basa doluydu. Yerler ve duvarlar değerli halılarla donatılmıştı. Duvarlarda Said-i Nursî'nin sözlerini içeren tablolar göze çarpıyordu... Toplantılar salt merkezde yapılmakla kalmadı. Eskişehir, Kütahya ve Bursa'ya bildiriler iletildi. Buralarda da çalışmalara başlandı. Doğrusu Nurcuların keyfine diyecek yoktu.

Ne var ki, "İnkılâp Hükümeti" laiklik ilkesinin bir sonucu olan bildirinin kötüye kullanıldığını anlamış ve içişleri bakanlığı, yaptığı bir açıklamayla tüm irtica hareketlerinin başının ezileceğini duyurmuştu. Ama ok bir kez raydan çıktığından etkinlik büyük bir gizlilik içinde devam etti.

Nurcuların bu etkinlikleri güvenlik güçlerinin Aşağı Medrese'yi basmasına değin sürdü. Çankırı caddesindeki merkez basıldığında işin ne denli ciddi olduğu bir kez daha anlaşıldı. Aşağı Medrese, bir Nurculuk fabrikasıydı. Said-i Nursî'nin yazıları, Risale-i Nur'dan çoğaltılmış kopyalar, ayrıca Nurculukla ilgili birçok fotokopi odalara depo edilmişti. Bunlar zaman zaman diğer illerdeki şubelere gönderiliyordu. Bildirilerin ise haddi hesabı yoktu. Mumlu kağıda yazılmış, teksire verilmek ve binlerce adet bastırılmak üzere eski yazıyla kaleme alınmış 29 bildiri ele geç-ti. Nurcular, ayrıca, Başbakanlık Müsteşarı Alpaslan Türkeş'e bir mektup yazmışlar ve kendileri hakkında çıkarı-

lan söylentilerin yalan olduğunu bildirmişlerdi. Bu mektubun bir kopyası da evrak arasında bulundu.

Etkinliklerin yönetildiği ikinci merkez, D.P.'nin eski Isparta milletvekillerinden Tahsin Tolga'nın eviydi. Tolga'mn evine "Küçük Mederese" deniliyordu. Burası da bir fabrikaydı. Bu evde yapılan aramada ele geçenler, Nurcular'ın nasıl yoğun bir eylem içinde olduklarını ortaya çıkardı. Küçük Medrese'de, "**Bediüzzaman Cevap Veriyor**" adlı kitabın yüzlercesi ele geçirildi. Ayrıca, "**Ayet-ül Kübra**" ve "**Nur Meyvaları**" adlı kitaplarla 16 sayfalık bir broşüre de el konuldu. Broşür, "Ey benim biricik başbakanım" tümcesiyle başlıyordu; ve anlaşılıyordu ki sayın başbakanlarının, Nurcuları ne denli sevdiği anlatıldıktan sonra, milletvekillerine de şöyle sesleniliyordu:

"**Aziz ve yüksek ruhlu başbakanımız Adnan Menderes, bu mübarek, yüce davayı bundan 10 yıl önce İzmir'in berrak semalarında tüm düşmanlarına karşı Müslüman Türk ulusunun soylu bir evladı olarak ilan etmişti. Halen aynı şeyleri söylemektedir. Parlamentonun sayın üyeleri, böyle bir kahramana sahip olduğunuz için sizleri kutluyoruz.**".

Broşürde Said-i Nursî'den söz ediliyor ve Türk Ulusunu böyle bir insana kavuşturduğu için Tanrı'ya dua ediliyordu. Ayrıca, millevekillerinden Nur risalelerinin serbest bırakılması ve radyoda okutulması istenmekteydi. İlk bakışta bu istek insana pek gülünç geliyordu. Ancak, zamanın D.P. grubu düşünülünce dudaklarda acı bir gülümseme beliriyordu." (122).

1960 Ağustos'unda birçok Nurcu tutuklandı. Milli Birlik Komitesinin bildirisi önce gericilere cesaret vermiş, ama sonra kimsenin gözünün yaşına bakılmamıştı.

Türkeş ve Ülkü-Kültür Birliği

1960'ın sonbaharına girerken Milli Birlik Komitesi üyesi ve Başbakanlık Müsteşarı Alparslan Türkeş'e duyulan

(122) Akis dergisi: Sayı 314, s. 15, (24.8.1960).

tepkiler yoğunlaşmaya başlamıştı. Türkeş, özellikle basının ilerici kalemlerinin ve C.H.P.'lilerin şimşeklerini üzerine çekiyordu. Komitenin kimi üyeleri de Başbakanlık Müsteşarı'nın davranış ve etkinliklerini kuşkuyla karşılıyorlardı. Bu çevrelere göre Türkeş, Demokrat Parti'de çöreklenmiş kimi milliyetçi ve mukaddesatçı kişilerle öteden beri ilişki halindeydi. Şimdi onlar kanalıyla Demokrat Partili'leri etkisi altına almak ve örgütü kendisi için kullanmak istiyordu [123].

Türkeş'e duyulan tepkilerin en önemli nedeni, kimi komite üyelerinin, onda bir dikta yönetimi kurarak başa geçmek ve diğerlerini ekarte etmek tutkusunu görmeleriydi [124].

Bu hava içinde Türkeş'in başbakanlık müsteşarlığı dikkati çekmeye başlamıştı. Türkeş, en önemli işleri yalnız başına aldığı kararlarla yürütüyor, devlet başkanlığına ve başbakanlığa ilişkin tüm etkinlikleri kendisi sürdürüyordu. Gürsel, genellikle dosyaları incelemez, Türkeş'in verdiği kısa bilgileri dinlemekle yetinirdi [125].

Türkeş'e ilişkin söylentiler giderek Gürsel'i de etkilemeye başlamıştı. Sonunda, Türkeş, 22 Eylül 1960'da başbakanlık müsteşarlığından uzaklaştırıldı ve 13 Kasım'da 13 arkadaşıyla birlikte Milli Birlik Komitesi'ndeki görevinden alınarak Yeni Delhi Büyükelçiliği Danışmanlığına atandı.

13 Kasım'dan hemen önce kamuoyunda büyük kuşku uyandıran olay, **Ülkü-Kültür Birliği**'nin kurulmasını öngören bir yasa tasarısının hazırlanmasıydı.

Kimi çevrelere göre, tasarı, faşist bir yönetimin kurulması yolunda atılan bir adımdı ve hazırlayıcısı da Türkeş'ti..

Aslında, tasarı komite dışındaki bir subay grubunun girişiminden doğmuştu. Abdi İpekçi ve Sami Coşar'ın yazdıklarına göre, Türkeş, eylemin dışındaydı. Komite içinde ta-

(123) İpekçi, Abdi; Coşar, Ö. Sami: **İhtilalin İçyüzü**, 1Cilt, s.386, (1965).
(124) İpekçi, Abdi; Coşar, Ö.Sami: **A.g.y**, s. 387.
(125) İpekçi, Abdi; Coşar Ö. Sami: **A.g.y.**, s.387.

sarıyla yakından ilgilenen tek kişi Erkanlı'ydı [126].

Ülkü-Kültür Birliği önerisini hazırlayanlar, 27 Mayıs'tan bir süre sonra Kurmay Albay Muhterem Seral'ın başkanlığında etkinliğe geçen bir kuruldu. Başlangıçta kurul, 27 Mayıs'ın propagandasını yapmak ve her kesimden yurttaşın anlayabileceği biçimde, 27 Mayıs'ın nedenlerini anlatan kitapçıklar hazırlamakla görevlendirilmişti. Ne var ki, zamanla kurul üyelerinde, 'Türkiye'nin kültürel kalkınmasını, partizan etkilerden uzak tutarak gerçekleştirmek" konusunda bir eğilim belirdi. Türkiye'nin eğitim ve kültür sorunları, siyasal iktidarların egemen olamayacağı bağımsız bir örgüt tarafından ele alınmalıydı.. İşte, Ülkü Kültür Birliği tasarısı bu görüş doğrultusunda hazırlandı ve Milli Birlik Komitesi'ne sunuldu.

Tasarıda, milli eğitim bakanlığı ve basın-yayın bakanlığı, Ülkü-Kültür Birliği genel başkanlığına bağlanıyordu. Ayrıca, Diyanet İşleri Başkanlığı, Vakıflar ve Beden Terbiyesi Genel Müdürlükleri bu örgüte bağlı olarak çalışacaklardı. Örgütün genel başkanı, Genelkurmay, Danıştay, Yargıtay, Sayıştay, Askeri Yargıtay başkanları ve üniversite rektörlerinden oluşan bir kurul tarafından seçilecek, bakanlar kurulunun doğal üyesi olacak, altı yıl süreyle görev yapacaktı.

Tasarının metni basına açıklanınca yer yerinden oynadı. C.H.P.liler, çeşitli gazeteler, girişimi şiddetle eleştiriyor, devlet içinde devlet yaratmaktan başka birşey olmayan bu önerinin ardında gizli amaçlar bulunduğunu ileri sürüyorlardı. O güne değin komite üyelerinin hiçbiri, tasarıyı ciddi olarak incelememişti. Ancak, metni okuduktan sonra uyanmışlardı. İlk tepki Gürsel'den gelmiş, Müsteşarı Hilmi İncesulu'yu Erkanlı'ya göndererek açıklama istemişti. Erkanlı, genelde bildiklerini söylemiş ve Gürsel'in, ayrıntılı açıklamayı Albay Seral'dan alabileceğini bildirmişti [127]

Siyasal ortam giderek gerginleşiyordu. Ne var ki, 13 Kasım işlemiyle Ondörtler komitedeki görevlerinden alınınca örgütün kurulmasına ilişkin düşler de son buldu.

---

(126) İpekçi, Abdi; Coşar Ö. Sami: **A.g.y.**, s. 460.
(127) İpekçi, Abdi; Coşar, Ö. Sami: **A.g.y.**, s.463.

Ülkü-Kültür Birliği tasarısının komite dışında bir subaylar kurulunca hazırlandığı kuşkusuzdur. Ancak, Türkeş'in perde arkasında bulunup bulunmadığı bugüne değin açıklığa kavuşmuş değildir. Örneğin, Türkeş'in, **Dokuz Işık** adını verdiği **Milli Doktrin**'de dile getirdiği savlar oldukça düşündürücüdür. Şöyle söylüyor Türkeş:

"Türk Milleti'ni meydana getiren manevi faktörlerin başında **ülkü, kültür ve tarih birliği** ile bağımsız olarak birlikte yaşama arzusu gelir. **Ülkü, kültür ve tarih birliği**, aynı soydan geldiklerine inanan, aynı dili konuşan insanlar arasında ortak bağ ve ilişkiler kurar [128].

Kurucu Meclis ve Yeni Anayasa

Milli Birlik Komitesi'nin radikal kanadının yurtdışına gönderilmesinden sonra yeni Anayasa'nın hazırlanmasına ve bir temsilciler meclisinin kurulmasına ilişkin çalışmalar hızlanıyordu.

Komitede, "demokratik parlamenter rejime geçmeden önce temsilciler meclisinin kurulması ve yeni Anayasa'nın bu meclisce ele alınması" görüşü ağırlık kazanmıştı.

Komite üyeleri ivedilikle sonuca gitmek istiyorlardı. Çünkü Ağustos ayından sonbaharın bitimine değin olumlu, olumsuz önemli olaylar yaşanmış ve bunların doğal sonucu olarak M.B.K., oldukça yıpranmıştı. Örneğin, 3 Ağustos'ta 235 general ve 5000'e yakın subayın emekli edilmeleri orduda geniş çapta huzursuzluk yaratmıştı. 14 Ekim'de başlayan Yassıada duruşmaları ise, bir yandan kamuoyunca ilgiyle izleniyor öte yandan D.P. yandaşlarının M.B.K.'ne karşı el altından yoğun propaganda yapmalarına neden oluyordu. Bu arada, Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulmasını öngören yasa tasarısının kabulü, 27 Mayıs'ı destekleyen kimi çevrelerce bile pek sıcak karşılanmamıştı. Sayıları az da olsa C.H.P. liler'in bir bölümü, bu olumlu kararı, "komünizme giden yolda atılan bir adım" olarak görüyordu. Yıllar sonra Devlet Planlama Teşkila

(128) Türkeş, Alparslan: **Milli Doktrin-Dokuz Işık**, s. 42, (1975).

nın çember sakallılar ve takunyalılar tarafından ele geçirileceğini, o günlerde kuşkusuz hiç kimse kestiremezdi.

Komiteyi önemli ölçüde yıpratan bir başka olay da 27 Ekim'de patlak verdi. Çeşitli üniversitelerden 147 öğretim üyesi, M.B.K. tarafından görevlerinden alındı. Gerekçe olarak, bu üyelerin tembel, yeteneksiz ve reform düşmanı kişiler oldukları ileri sürülüyordu.

Karar, kamuoyunda büyük tepkilere, tartışmalara yol açtı. İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar, Ankara Üniversitesi Rektörü Suut Kemal Yetkin, Teknik Üniversite Rektörü Fikret Narter kararı kınayarak görevlerinden ayrıldılar. Ne var ki, bilim adamlarının ve kamuoyunun tepkileri bir sonuç vermeyecek ve 147 öğretim üyesi, ancak 12 Nisan 1963'te görevlerine dönebilecekti.

İşte bu hava içinde, 7 Aralık 1960'da M.B.K., Kurucu Meclis yasasını onayladı. Yasanın birinci maddesine göre Kurucu Meclis, Milli Birlik Komitesi üyeleriyle, Temsilciler Meclisi'ne seçilecek üyelerden oluşacaktı. Temsilciler Meclisi'nde 67 ilin temsilcilerinin yanısıra, barolar, basın, üniversiteler, sendikalar, ticaret odaları, öğrenci dernekleri gibi kuruluşların gönderecekleri üyeler yer alacaktı. Ayrıca, Cumhuriyet Halk Partisi 45, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi 25 üyesiyle Meclis'e katılıyordu.. Kurucu Meclis yasası, yasama ve yürütme organlarını denetleme yetkisini bundan böyle Kurucu Meclise vermekteydi. Milli Birlik Komitesi, artık tek başına yasa çıkarma ve yürütme organını denetleme yetkisini yitiriyordu.

Kurucu Meclis, 6 Ocak 1961'de ilk toplantısını yaptı. Böylece, parlamenter demokrasiye uzanan yolda çok önemli bir adım atılmıştı. Türkiye, sivil giysilerini giymeye hazırlanıyordu.

* * * *

Kurucu Meclis'in açılışının hemen ardından 12 Ocak 1961'de hükümet, siyasal partilerin yeniden etkinliğe geçmelerine izin verdi. C.H.P. liler, kararı soğukkanlılıkla karşıladılar. C.K.M.P. ise kapatılan D.P.'nin oylarına sahip çıkma hesabı içindeydi. Ne var ki, aynı hesap başkalarınca da

yapılıyordu. Nitekim 11 Şubat 1961'de Adalet Partisi, 13 Şubat 1961'de de Yeni Türkiye Partisi, sırtlarını D.P. yandaşlarına dayamış olarak, kuruluşlarını kamuoyuna açıkladılar.

Adalet Partisi'nin genel başkanlığını, genelkurmay eski başkanlarından emekli Orgeneral Ragıp Gümüşpala (1897-1964) üstlenmişti. Gümüşpala, 27 Mayıs'tan önce 3. Ordu komutanıydı. 6 Haziran 1960'ta genelkurmay başkanlığına getirilmiş, iki ay bu görevde kaldıktan sonra 3 Ağustos'ta 235 general ve 5000'e yakın subayla birlikte emekli edilmişti. Milli Birlik Komitesi'ne kırgındı.

Gümüşpala 1960 Ağustos'unda İzmir'e yerleşmişti. İlk nabız yoklamalarına burada başladı. İstanbul'da eski D.P.-lilerle, Ankara'da emekli subaylarla görüştü. Milli Birlik Komitesi'nin emekliye ayırdığı bu subaylar EMİNSU (Emekli İnkılap Subayları) adında bir dernek kurmuşlardı ve Komiteye sonsuz bir kin duyuyorlardı.

Gümüşpala'nın, Milli Birlik Komitesi tarafından emekliye ayrılmış bir kişi olması nedeniyle eski D.P. yandaşları bu girişimleri olumlu karşılamışlardı. Ayrıca yapılan hesaplara göre, D.P.'nin yerini alacak yeni bir partinin başında emekli bir genelkurmay başkanı bulunursa ordu, bu partinin pek de üstüne gelmeyecekti.

Ekrem Alican'ın önderliğinde kurulan Yeni Türkiye Partisi de eski Demokratlardan oluşmuştu. Alican, deneyimli bir politikacıydı. 1950 seçimlerinde Demokrat Parti'den Kocaeli milletvekili seçilmiş, basına ispat hakkı tanınması konusunda Menderes'e ters düşünce 1955'te D.P.'den ayrılmış ve Hürriyet Partisi'nin kurucuları arasında yer almıştı. Hürriyet Partisi'nin başarılı olamayışı Alican'ı siyasal alanda geriye itti. Ne var ki, yıldızı 27 Mayıs'tan sonra yeniden parladı ve Gürsel tarafından Maliye Bakanlığına getirildi. 1960 Aralık ayının sonlarına değin bakanlık yaptı. 25 Aralık'ta hükümetten ayrıldı.

Alican'ın Gürsel Hükümeti'nde görev yapmış olması, Milli Birlik Komitesi'nin, Yeni Türkiye Partisi'ne başlangıçta sempatiyle bakmasına neden olmuştu. Ancak, kısa bir süre sonra Menderes'in büyük oğlu Yüksel Menderes,

Yeni Türkiye Partisi'ne gireceğini açıklıyor ve partinin gerçek kimliği belli oluyordu.

Y.T.P.'nin kurulduğu gün, 13 Şubat 1961'de bir başka parti daha kuruldu: Türkiye İşçi Partisi... Sendikacıların kurduğu ve Avni Erakalın'ın genel başkanı olduğu partinin programında, işçi sınıfının tarihsel ve demokratik öncülüğünde, kapitalist olmayan bir düzen içinde kalkınma öngörülüyor, emeğin sömürülmesine izin verilmeyeceği belirtiliyordu.

T.İ.P. önceleri pek bir varlık gösteremedi. Öylesine ki, partinin kuruluşundan yedi ay sonra Genel Başkan Erakalın, görevden ayrıldı ve genel seçimlerde Y.T.P.'den milletvekilli adayı oldu. Partinin asıl etkinliği 1962'de Mehmet Ali Aybar'ın (*) genel başkanlığa getirilmesiyle başlayacaktı.

Yeni anayasa, 27 Mayıs 1961'de Kurucu Meclis tarafından onaylandı. 30 Temmuzda da halkoyuna sunularak yü-

(*) **Aybar, Mehmet Ali** (1910-): İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi'ni, İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. 1939'da Fransa'ya gitti. Ertesi yıl Paris'in Almanlarca işgali üzerine Türkiye'ye dönerek İstanbul Hukuk Fakültesi'ne asistan olarak girdi. 1942'de devletler hukuku doçenti oldu. Ancak, **Vatan** ve **Gün** gazetelerine yazdığı siyasal yazılar nedeniyle 1946'da görevine son verildi. 1947'de İstanbul'da haftalık Hür gazetesini yayımlamaya başladı.. Gazete 6 sayı çıkabildi ve sıkıyönetimce kapatıldı. Ardından, 5 Nisan 1947'de sadece üç sayı çıkarabildiği haftalık **Zincirli Hürriyet** gazetesini yayımladı. Bu gazetede, C.H.P. iktidarının A.B.D.'ne yaklaşma siyasetini eleştirerek, Amerikan yardımına karşı çıkmanın ulusal ve kutsal bir görev olduğunu savunuyordu.

Aybar, etkin politikaya 1961'de kurulan T.İ.P. saflarında katıldı. 1962'de partinin genel başkanlığına seçildi. 1965'te İstanbul milletvekili olarak parlamentoya girdi. 1968'de Çekoslovakya'nın Sovyetlerce işgaline karşı çıkması nedeniyle parti yöneticileriyle anlaşmazlığa düştü. Daha sonra Behice Boran ve Sadun Aren'in parti içinde oluşturdukları "Emek Grubu" uzlaşmaz biçimde Aybar'a karşı çıktı. Aybar, 1969'da genel başkanlıktan, 14 Şubat 1971'de de partiden istifa etti. 1975'te kimi eski TİP üyeleriyle Sosyalist Parti'yi kurdu. Parti daha sonra Sosyalist Devrim Partisi adını aldı. Partinin 1979'da yapılan kongresinde, tüzük gereğince genel başkanlığı bıraktı. 12 Eylül döneminde politikadan çekildiğini açıkladı.

Aybar'ın, **Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm (1968), 12 Mart'tan sonra (1973)- Leninist Parti. Burjuva Modelinde Bir Örgüttür (1979)** gibi yapıtları vardır.

rürlüğe girdi.

Anayasa, Türkiye'nin siyasal ve sosyal yapısına yeni kurumlar getirmekteydi. Örneğin, parlamentonun Anayasa'ya aykırı kararlar almasını önlemek amacıyla bir Anayasa Mahkemesi kurulmuştu. Üniversitelere ve radyoya özerklik getirilmiş, yargı organı özel güvencelere kavuşturulmuştu.

Anayasa, getirdiği düşün özgürlüğü çerçevesinde, Türkiye'nin kalkınması yolunda ilerici akımların gelişmesini sağlayacak nitelikteydi. Nitekim 27 Mayıs'tan sonra gelişen yeni sosyo-ekonomik akımlar, emekçi yığınların, orta ve küçük burjuva aydınların uyanmasında, bilince varmasında ve örgütlenmesinde önemli rol oynayacak ve "sosyalizm" düşüncesi halk arasında hızla yayılmaya başlayacaktı[129]. Ayrıca, toplumsal adalet ilkelerine dayalı yeni bir toplumsal ve ekonomik düzen, her vatandaş için toplumsal ve ekonomik fırsat eşitliğinin sağlandığı bir yapı amaçlanmıştı[130]. Örneğin, 41. madde, vatandaşa karşı devletin sorumluluğunu şöyle dile getiriyordu:

"Ekonomik ve sosyal yaşantı, adalete, tam çalışma esasına ve herkes için insanlık onuruna yaraşır bir yaşayış düzeyi sağlanması amacına göre düzenlenir.

Ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek, bu amaçla ulusal tasarrufu artırmak, yatırımları toplum yararının gerektirdiği önceliklere yöneltmek ve kalkınma planlarını yapmak devletin ödevidir" [131].

Görülmektedir ki, 1961 Anayasası, 1924 Anayasası'nda öngörülen "kapitalizme dönük liberal devlet" anlayışı yerine," sosyal refah devleti" yaklaşımını getiriyordu [132].

1961 Anayasası, tümüyle Atatürkçülüğe bağlı laik bir düzeni amaç edinmişti. Anayasa komisyonu, laikliği demokratik cumhuriyetin zorunlu bir sonucu saymıştı [133].

---

(129) Sertel, Yıldız: **Türkiye'de İlerici Akımlar**, s. 137, (1969).
(130) Kongar, Emre: **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, s. 198, (1979).
(131) Soysal, Mümtaz: **Anayasa**, s. 25, (1973), nakleden Emre Kongar.
(132) Kongar, Emre: **A.g.y**, s. 199.
(133) Sencer, Muzaffer: **Dinin Türk Toplumuna Etkileri**, s. 157, (1968).

Anayasa komisyonu, laikliği, dinin devlet işlerine karışmasını ve hukukun rasyonel (usa dayalı) olmayan kaynakların etkisinde kalmasını engellemek anlamında yorumlamış ve laikliği, Türk devriminin temel ilkelerinden biri ve demokrasinin vazgeçilmez koşulu olarak kabul etmişti.

Kurucu Meclis, 4 Eylül 1961'de çalışmalarını bitirerek dağıldı. Artık genel seçimlere gidiliyordu.

C.H.P. 24 Eylül'de programını yayınlayarak seçim kampanyasına başladı. Programda partinin sınıf, din ve ırk gözetmeksizin halka hizmet edeceği belirtiliyor ve Türk toplumundaki tüm sınıfların birbirini tamamlayan gruplar olduğu, tüm işçi, memur, köylü ve ağaların çıkarlarının korunacağı dile getiriliyordu[134].

A.P. ve C.K.M.P. ise eski D.P.'liler'e, gerici yığınlara seslenerek D.P.'nin oylarını toplama çabası içindeydi. A.P., açıkça, kapatılan D.P.'nin devamı olduğu görüntüsünü vermeye çalışıyordu. Y.T.P., daha ılımlı olmakla birlikte D.P.'nin oylarını alarak parlamentoya girmenin hesabını yapıyordu.

Seçimler 15 Ekim 1961'de yapıldı. Yeni anayasa, salt çoğunluk sistemini değiştirip, nisbî (orantılı) seçim sistemini getirdiğinden hiçbir parti tek başına iktidara gelecek oyu toplayamamıştı. C.H.P. 173, A.P. 158, C.K.M.P. 65 ve Y.T.P 54 milletvekilliği kazanmıştı. C.H.P.'nin 173 milletvekilline karşı D.P.'nin oylarını paylaşan üç partinin toplam milletvekili sayısı 277 idi.

Aynı görünüm salt çoğunluk sistemiyle seçilen Cumhuriyet Senatosu için de geçerliydi. Senato'da AP 70, C.H.P. 36, Y.T.P. 28, C.K.M.P 16 senatörlük elde etmişti. Sağ partiler 114 sandalye ile ezici bir üstünlük sağlamışlardı.

Sonuçlar, M.B.K. ve C.H.P. açısından tam bir bozgun, kapatılan D.P. ve Menderes için büyük bir utku olarak yorumlanıyordu. Evet, demokratik parlamenter rejime geçilmişti ama, Meclis'in kapıları da ardına değin siyasal bir bunalıma açılmış bulunuyordu.

Seçimlerin hemen ardından M.B.K., dört partiden olu-

(134) Feroz ve Bedia Turgay Ahmad: **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi** (1945)-1971), s. 238, (1976).

şacak bir ulusal koalisyon kabinesinin kurulabilmesi için girişimlere başlamıştı. Ne var ki, bu girişimler kısa sürede sona erdi. Dört partinin biraraya gelebilmeleri olanaksız görünüyordu.

Bunalım giderek artıyordu. Silahlı Kuvvetler tedirgindi. Rejimin rayına oturtulabilmesi için günlerin değil, saatlerin önemi vardı. Albay Talat Aydemir önderliğindeki cunta harekete geçmiş, meclisin açılmasını önlemek için toplantılar düzenliyordu. Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral İrfan Tansel açıkça diretiyordu:

— Bu meclis açılamaz![135]

Ordudaki bu çalkantıların yanısıra, Adalet Partili milletvekilleri de bir yandan hiç ummadıkları bir sonuca erişmenin sarhoşluğu, öte yandan da Menderes, Zorlu ve Polatkan'ın idam edilmiş olmalarının tepkisi ve gerginliği içindeydiler. İdamlarda etkin rol oynadığına inandıkları C.H.P. ile koalisyona gitmeyi içlerine sindiremiyorlardı.

Ordudan gelen baskı giderek artıyordu. İp, kopma noktasına gelmişti. Bu hava içinde Gürsel," Ülkeyi bu halde ve bu koşular altıda bırakmam doğru olmayacaktır" diyerek, cumhurbaşkanlığına adaylığını koyacağını açıkladı. A.P.'nin adayı ise ünlü gerici Prof. Ali Fuat Başgil'di.

Başgil'in adaylığı orduda daha da büyük bir tepki yarattı. Yaşanılan gerilim içinde Gürsel,parti liderleriyle görüşüyor, Kuvvet Komutanları toplantılar yapıyorlardı. Sonunda, parti liderleri Gürsel'in cumhurbaşkanlığında birleşmek zorunda kaldılar ve 24 Ekim 1961'de Çankaya'da imzaladıkları bir protokolle bu yükümlülüklerini kağıda geçirdiler.

"**Yuvarlak Masa**" ya da "**Çankaya Protokolü**" denilen ve C.H.P. Genel Başkanı İnönü, A.P. Genel Başkanı Gümüşpala, C.K.M.P. Genel Başkanı Bölükbaşı, Y.T.P. Genel Başkam Alican tarafından imzalanan protokol şu maddeleri kapsıyordu:

"1- Af kurumunun ortadan kaldırılması niteliğinde geleceğe bağlı bir üstlenmeye girişmek, ulusal egemenlik ve

(135) Hekimoğlu, Müşerref: **27 Mayıs'ın Romanı s**. 195, (1975).

hukuk prensiplerine ve Anayasa esaslarına aykırıdır.

Bununla birlikte siyasal düşüncelerle, yersiz ve zamansız olarak af kurumunun kullanılmasına da karşıyız.

Yassıada hükümlülerine ilişkin şimdilik bir af yasasının çıkarılması yolunda partilerce alınmış herhangi bir karar olmadığı gibi, partilerde böyle bir eğilim de yoktur.

2- Ordu mensuplarının maddi ve manevi huzur içinde görev görmeleri başlıca emelimizdir. Onlarla ilgili her konuyu bu çerçevede düşünmekteyiz.

Bu arada ordu mensuplarına tanınmış herhangi bir hakkı geri almayı da asla düşünmüyoruz.

42 numaralı yasayı (5000 subayı emekli eden yasa) değiştirmeyi düşünmediğimiz gibi, bu konuda kimseye verilmiş bir sözümüz de yoktur. Prensip olarak ordu bünyesinde karışıklık yapacak her türlü tutumun karşısındayız.

3- Partiler cumhurbaşkanlığı için aday göstermeyeceklerdir.

Gürsel'e oy verilmesi için liderler elden gelen çabayı gruplarında sarfedeceklerdir"[136].

Protokolün imzalanmasından bir gün sonra meclis, ilk toplantısını yaptı. A.P.'nin kimi milletvekilleri Ali Fuat Başgil'in cumhurbaşkanlığı adaylığında ayak diriyorlar ve C.H.P. ile yapılacak her türlü koalisyona karşı çıkıyorlardı. Gümüşpala ve çevresindekiler ise, içinde bulunulan koşullar gereği Gürsel'in seçilmesinden yanaydılar. Bu arada "Gürsel'in seçilmemesi halinde askerlerin duruma el koyacakları" söylentisi endişe verici boyutlara ulaşmıştı.

Gürsel, 26 Ekim 1961'de 607 oyun 434'ünü alarak cumhurbaşkanlığına seçildi. Ne var ki bunalım bitmemişti. Şimdi de ortada bir hükümet sorunu vardı. Sağcı partiler C.H.P ile koalisyona yanaşmıyorlar ve Çankaya'da imzalanan protokolü gözardı ederek, kurulacak hükümetin programında siyasal affın yer almasını istiyorlardı.

İki hafta süren bir gerginlikten sonra Gürsel, anayasal yetkisini kullanarak 10 Kasım'da İnönü'den hükümeti kurmasını istedi. Bu, aslında ordunun isteğiydi ve A.P.liler'e,

(136) Koçaş, Sadi: **Atatürk'ten 12 Mart'a** 3. Cilt, s. 1039-1040, (1977).

"evet" demekten öteye yapacak birşey kalmamıştı. 15 Kasım'da C.H.P. ve A.P. arasında kurulacak koalisyon hükümetinin protokolü imzalandı. 20 Kasım'da İnönü, ilk koalisyon hükümetinin kurulduğunu kamuoyuna açıklıyordu..

27 Mayıs'ın Getirdikleri

27 Mayıs, askeri bir hareket olmasına karşın tarihe özgürlükçü ve ileriye yönelik bir eylem olarak geçmiştir. Bunu yadsımaya olanak yoktur. Milli Birlik Komitesi, toplumun alt yapısında köklü bir değişikliği gerçekleştiremedi ve kimi yanlış kararlar da aldı. Bunlar da yadsınamaz.. Özellikle Menderes, Zorlu ve Polatkan'ın idam edilmelerini onamak söz konusu değildir. Ancak, 27 Mayıs'ı 12 Mart ve 12 Eylül askeri darbeleriyle aynı kefeye oturtmak bir büyük yanılgı olacaktır.

27 Mayıs hareketinin ilerici niteliğini kanıtlayan en önemli belge 1961 Anayasası'dır.

27 Mayıs, gerçek ve klasik anlamda bir devrim olmamakla birlikte, bu eylemin devrimci bir hareket olduğunu ve Türk toplumuna bir devrimin ortamını hazırlayabilecek yenilikler getirdiğini kabul etmek gerekir[137]. Hareketin devrimci yanı, burjuva demokratik hak ve özgürlüklerin Anayasa'nın garantisi altına alınması ve kitlelerde, ezilen sınıflarda bu hakları koruma bilincinin uyanmasıdır[138].

1961 Anayasası, aklı başında her ilerici yazar ve düşünür tarafından savunulmuştur. Örneğin, **Doğan Avcıoğlu**'nun konuya yaklaşımı şöyledir:

"27 Mayıs hareketinin halkçı yönelişine karşın, en büyük zaaflarından birini, hareketin bir toplumsal temele oturtulması gereksinmesinin duyulmaması oluşturmuştur. "**Biz politikacılar gibi oy kaygısında değiliz; ödün vermeyiz**" görüşü, Milli Birlik Komitesi'ne egemen olmuştur. Oysa tek partili en otoriter rejimler bile dayandıkları toplumsal sınıf ve katmanların oylarına ve güçlü

(137) Sertel, Yıldız: **Türkiye'de ilerici Akımlar**, s. 135-136, (1969).
(138) Sertel, Yıldız: **A.g.y.**, s. 136.

desteğine gereksinme duyar. Bu desteği reddeden Milli Birlik Komitesi, hareketi bir toplumsal temele oturtmayı ve büyük kitlenin desteğini kazanmayı düşünmemiştir..

Hareketin lideri, belli düşünceleri ve kadrosu yoktur. iktidar alındıktan sonra, ertesi gün ne yapılacağı dahi düşünülmemiştir. Ortada yalnızca "dört başı mamur bir anayasa" yapma düşüncesi vardır ve ilk günden, geçici bir süre için iktidara el koyduğunu ilan eden 27 Mayıs hareketi, bunu gerçekleştirmiştir. Hareketin bu denli ters koşullarda, düşünce özgürlüğü yolunu açmayı amaç edinen bir anayasayı yaratması bile, başlıbaşına yeterli bir başarıdır" (139).

Şevket Süreyya, konuyu daha da heyecanlı bir biçimde ele alır:

"Başta **sosyal hukuk devleti** ilkesi olmak üzere, Anayasa Mahkemesi, iş hukuku, üniversite özerkliği, basın özgürlüğü ve diğer alanlardaki kurumlarıyla 1961 Anayasası'nı, yarınki kuşaklar, sanıyorum ki daima savunacaktır"(140).

İsmail Cem, 27 Mayıs Anayasası'nın, sosyal ve ekonomik hakları güvence altına aldığını ileri sürerek görüşlerini şöyle dile getirir:

"Çeşitli ekonomik ve sosyal hakları güvence altına alan ve bu haklar uğruna yapılacak savaşımları meşru kılan 1961 Anayasası, 27 Mayıs devriminin özeti, sonucudur. Bu açıdan bakıldığında, 27 Mayıs hareketi, çeşitli koşulların biraraya gelmesi sonucunda bir kısım bürokratların ezilen kitlelere, işçi ve köylülere yaptığı tarihsel bir yardım biçiminde belirmektedir"(141).

Çetin Özek ise, 27 Mayıs'ın, emekçi yığınlara getirdiği hakları vurgulayarak, konuya sınıfsal açıdan yaklaşır:

"1961 Anayasası'nın doğurduğu diğer bir sonuç, toplumsal bilinçlenmenin ve işçi sınıfı devrimciliğinin gelişmesidir. 1961 Anayasa sistemi içinde toplumsal gerçek ile anayasal sistem arasındaki çelişkinin somut olarak belirmesi yanında, biçimsel burjuva özgürlük sisteminin verdiği ola-

(139) Avcıoğlu, Doğan: **Türkiye'nin Düzeni**, s.353, (1968).
(140) Aydemir, Şevket Süreyya: İhtilalin Mantığı, s. 438, (1973).
(141) Cem, İsmail: **Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi**, s. 413, (1974).

naklar da, sol akımların gelişimine, solcu siyasal örgütlerin kurulmasına ve parlamentoya girmelerine yol açmıştır. Kaldı ki, 1961 Anayasası, emekçi sınıfların örgütlenerek siyasal iktidarı ele geçirebilme olanaklarını da tammış ve düzenlemiştir. 1950-1960 döneminde biçimsel demokrasinin savaşı içinde oyalanan devrimci güçler, siyasal biçim için değişimlerinin sorunların çözümlenmesine yetmediğini, 1961 Anayasa değişikliğinden sonra kesin olarak kavramışlardır. Bu kavrayış, sorunların çözümünün, temele, üretim ilişkilerine eğilmekle gerçekleştirilebileceğini somut olarak ortaya koymuştur. Sorun artık, biçimsel demokrasi savaşı olmaktan çıkmakta, "**antiemperyalist, antikapitalist tam bağımsızlık**" savaşı olarak belirmektedir. Egemen sınıfların, sömürü olanaklarına, emperyalizmle olan ilişkileri içinde ve emperyalizmin komisyoncusu olarak kavuştuğu ortaya çıkartılmıştır"[142].

Yukardaki örnekler çoğaltılabilir... Ne acıdır ki, Menderes'in dikta rejiminden sonra Türkiye'nin çağdaş dünyada onurlu bir yer almasını sağlayan **27 Mayıs Anayasası** 10 yıl sonra 12 Mart askeri darbesiyle budandı ve 12 Eylül 1980 darbesiyle de tümden rafa kaldırıldı.

1960'ın başında Türk toplumu, çağdaş düşünceye pencerelerini sımsıkı örtmüşken ve solculuk vatan hainliği olarak nitelendirilirken, 1961 Anayasası bu kapalı pencereleri açıyor, ülke aydınlanıyor ve bu aşama, asker-sivil aydın eliyle gerçekleştiriliyordu. 12 Mart ve 12 Eylül darbeleri ise başlangıçta, sözümona, ırkçıları ve yobazları karşısına almış gözükürken, giderek ilericilerin üzerine bir karabasan gibi çöktü. Özellikle 12 Eylül Cuntası, bilinçli bir biçimde 27 Mayıs'tan öç almak için yola koyulmuştu. Gericilik şahlandırıldı. Atatürk'ün yarattığı ve Türk halkına kalıt (miras) bıraktığı tüm çağdaş kurumlar yok edildi.

27 Mayıs'ın ilk günlerinde yeni bir anayasa hazırlamak üzere biraraya gelen üniversite öğretim üyelerine, Orgeneral Gürsel'in, bir devlet başkanı olarak seslenişini - 12 Mart ve 12 Eylül'ü yaşadıktan sonra- ibretle anımsamalıyız:

---

(142) Özek, Çetin: **Faşizm ve Devrimci Halk Cephesi**, s. 462, (1970).

"Öyle bir anayasa yapınız ki, Türk ulusu bir daha özgürlük savaşımı yapmak gereğini duymasın. İktidarlar dahil hiçbir güç dini siyasete alet edemesin ve bu ülkede laikliğin kılına dokunulamasın" (143).

(143) Saçlıoğlu, Nahit: 27 Mayıs: İlk Gün ve Hocalar., **Cumhuriyet** gazetesi, (26.5.1988).

İNÖNÜ BAŞBAKAN

27 Mayıs'ın getirdiği ilk parlamentoda cumhurbaşkanlığına seçilen Gürsel'in, İnönü'yü başbakanlığa atamasından 10 gün sonra Türk siyasal tarihinin ilk ve son A.P.-C.H.P. koalisyon hükümeti kamuoyuna açıklandı.

Kabine, başbakan yardımcılığı ve dört devlet bakanlığıyla birlikte 21 bakanlıktan oluşuyordu. Başbakan yardımcılığına A.P.'den Akif Eyidoğan getirilmişti. Geriye kalan 20 koltuk her iki parti arasında eşit sayıda bölüşülmüştü. Adalet, Milli Savunma, Dışişleri, Maliye, Milli Eğitim, Çalışma gibi, 27 Mayıs'tan sonra kurulacak düzende önemli işlevleri olan bakanlıklara, CHP'liler getirilmişti. Buna karşılık devletin kolluk güçleri, A.P.'ne bağlanıyor, İçişleri Bakanlığına Adalet Partili Ahmet Topaloğlu atanıyordu. 27 Mayıs'tan önce Menderes'in içişleri bakanlarının buyruğunda olan polis, jandarma ve valiler, yeniden 27 Mayıs'ın amansız biçimde karşısında olan bir partinin dümen suyuna giriyorlardı. Hele bir bakanlığa öyle bir atama yapılmıştı ki, bu olgu karşısında söylenecek söz bulmak oldukça zordu.. Evet, yoksul Türk köylüsünün gelecekteki düzeni üzerinde yaşamsal etkinliklere girmesi gereken, toprak ağalarının kokuşturduğu bir düzeni yok edeceğine umutla bakılan bir bakanlığa, Tarım Bakanlığına, ünlü bir kravatlı gerici, ünlü bir toprak ağası getirilmişti: Cavit Oral... Bu Cavit Oral, İnönü'nün cumhurbaşkanlığı döneminde hazırlanan toprak reformu yasa tasarısına mecliste en şiddetli biçimde karşı çıkan eski Adana milletvekili Cavit Oral'dan başkası değildi. İnönü döneminde toprak reformunu engelleyen Oral anımsanacağı gibi aynı dönemde İnönü tarafından Tarım Bakanlığına getirilerek ödüllendirilmişti. Şimdi İnönü, Oral'ı ikinci kez tarım bakanlığı koltuğuyla ödüllendirerek toprak reformuna gidecek yolları tıkıyordu. Nitekim Oral, 19 Mart 1962'de, yani bakanlığa geldikten dört ay sonra yaptığı konuşmada bu yolu tıkamaya ne denli kararlı olduğunu vurguluyor ve "**toprağın, onu tarımsal yönden en iyi biçimde kullanabilecek kişilere dağıtılması toprak reformunun**

en önemli yönüdür", diyordu.[144]

Oral'a göre, toprağı en iyi biçimde kullanacak kişiler ilkel yöntemlerle toprağı işleyen köylü değil, elbette ki her türlü teknik olanakla, araç ve gereçlere sahip olan toprak ağalarıydı... Demokrat Parti iktidarının karşısına yıllarca devrimci(!) ilkelerle dikilmiş olan İnönü, topraksız köylünün, yoksul marabanın yazgısını ikinci kez, bir toprak ağasının ellerine bırakıyordu. Hem de geçmişten hiç ders almayarak..

İnönü, hükümet programını 27 Kasım'da Meclis'e sundu. Programda planlı kalkınmanın gereğinden söz ediliyor, Anayasa'nın gerektirdiği toprak reformunun uygulanacağı ileri sürülüyordu.

Şunları söylüyordu İnönü:

"**Başkanı bulunduğum karma hükümet, siyasal yaşantımızda geçmişte örneği olmayan bir yeni oluşumdur. Uzun bir ayrılık dönemi içinde biraraya gelmeleri ve bir dilden konuşmaları olanaksız sayılan siyasal partiler, anlaşarak bir hükümet kurabilmişlerdir.**

Millet Meclisi'ne kesin bir kararla güvence veririz ki, ülke yönetiminde vatandaşın ilişkileri ve hakları, siyasal kanı ayrılığından dolayı, hiçbir ayrım göstermeyecektir.

Hükümetimiz uluslararası alanda aynı esaslar dairesinde ve etkin bir biçimde çahşmaya devam edecektir. Bu çalışmalarımızda NATO ve CENTO bağlaşmalarının özel bir yeri vardır"

Görülüyor ki Türkiye, Amerikan emperyalizminin Ortadoğu'daki karakolu olmaya devam edecekti. İnönü, bu konuda en az bir Menderes kadar kararlılık içindeydi.

İkinci Adam adlı yapıtmda İnönü'ye övgüler yağdıran Şevket Süreyya Aydemir bile İnönü'nün bu tutumunu kuşkuyla karşılar ve hükümet programına ilişkin şu yorumu getirir:

"**Bu sözler, artık çok partili rejimde alışılmış bir parlamento söylevinden nişan verir... NATO ve CENTO üze-**

(144) **Cumhuriyet gazetesi**, (20.3.1962).

rine hararetli sadakat cümleleri sarf olunur. D.P.'nin bir mirası ve ülkenin üzerinde, çok cepheli ve çok kez karanlık bir soru olan ikili anlaşmalardan bahis açılmaz. Ve böylece yeni hükümet göreve başlar[145]

Bu arada İnönü başkanlığında kurulan koalisyon hükümetine ilişkin dış yorumlar da oldukça ilginçti. Örneğin, A.B.D.'nin ünlü generallerinden Lemnitzer konuya şöyle yaklaşıyordu:

"Berlin, nasıl özgür dünyanın en nevraljik noktası ise, Türkiye de Nato topluluğunun en nevraljik savunma noktasıdır(!).

Türkiye'siz bir savunma tasarlamak olanaksızdır. Onun için Türkiye'deki siyasal gelişmeleri adeta nefesimiz kesilerek heyecanla izliyoruz. Türkiye, tutarlı, sivil bir yönetime mutlaka kavuşmalıdır. Türkiye'yi sonuca ulaştıracak ve yine Türkiye'yi bu bunalımdan kurtaracak olan tek insan İnönü'dür. Biz, çok sıkı bir işbirliği için yeni hükümetinizin kurulması ve ülkenizin tutarlılığa kavuşmasını istiyoruz"[146].

Koalisyon Hükümeti ve Kalkınma Planı

27 Mayıs hareketinden sonra 'Türkiye'nin ekonomik kalkınmasının ancak planlı kalkınma yoluyla gerçekleştirilebileceği" düşüncesi, ülkenin ekonomik ve sosyal yaşantısı için yeni ufuklar açabilirdi. Ne var ki, daha sonraki yıllarda görüleceği gibi merkezci, dengeci, gerici, Amerikancı damgasını taşıyan çeşitli iktidarlar ikircikli ya da hesapsız ekonomik politikalarıyla bilimsel bir planlı kalkınma atılımı bir yana, sözümona planlı kalkınmayı bile yozlaştırdılar ve 27 Mayıs'tan sonra kurulan Devlet Planlama Teşkilatı, siyasal iktidarların buyruğunda etkinliğini yitirdiği gibi, zamanla gerici, takunyalı ekonomistlerin(!) tekkesi haline geldi.

---

(145) Aydemir, Şevket Süreyya: **İkinci Adam**, Cilt 3, s. 556, (1968).
(146) Feroz ve BediaTurgay Ahmad: **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)**,, s. 241, (1976).

Doğan Avcıoğlu'na göre,

"1950-1958 yıllarında muhalefetçe ileri sürülen yatırımların plana bağlanması isteği Demokrat Parti iktidarı tarafından devamlı geri çevrilmiş ve plan, komünist ülkelere özgü bir yöntem olarak gösterilmişti. Bu davranış, A.B.D.'nin plan konusundaki tutumuna az çok uygun düşmekteydi. Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı'nın (OEEC) Türkiye raporlarında da sıkı bir maliye politikası izlenmesi, İktisadi Devlet Teşekkülleri yatırımlarında temkinli davranılması, ticaretin serbetleştirilmesi gibi, planla, planlı kalkınmayla ilgisi olmayan ve hatta gelişme hızını yavaşlatıcı klasik tavsiyeler yer almaktaydı. Yatırımların bir plan ve programa bağlanması söz konusu değildi. 1957'den başlayarak bu tutum değişmiş, yatırımların iç ve dış denge ile uygun düşecek biçimde koordinasyonu görüşü OEEC raporlarında yer almaya başlamıştı. Türkiye'nin dış borçlarını ödeyemez hale gelmesinden sonra duruma bir çare bulmak için girişilen 1958 Paris müzakerelerinde yardım koşullarından birini, "bir kalkınma programı çerçevesinde yatırımların zorunlu koordinasyonunu sağlamak üzere gerekli yetkilere sahip bir koordinasyon bakanlığının kurulması" oluşturmuştur. Başına Sebati Ataman'ın getirildiği koordinasyon bakanlığı, bu dış baskı üzerine doğmuştur. Bundan sonra başbakanlığa bağlı bir "İktisadi müşavirlik kurulu" kurulmuş ve Türkiye için bir kalkınma planı hazırlamak üzere **Prof. Jan Tinbergen** ile anlaşmaya varılmıştır. 1959 Nisanı'nda yardımcısı **J.Koopman** ile Türkiye'ye gelen **Tinbergen**, ilk plan hazırlıklarına bu tarihte başladı ve 27 Mayıs 1960'ta D.P. iktidarı devrilirken **Koopman**, Türk uzmanlarla birlikte kalkınma planı üzerinde çalışmaktaydı. Ne var ki, planı komünist yöntemi ilan eden D.P. iktidarı, alacaklı devletlerin baskısıyla giriştiği bir çeşit planlama hazırlığını kamuoyundan tamamen saklamıştır. Plan hazırlanıyor, fakat plan aleyhtarı tutum resmen savunuluyordu" [147].

Devlet Planlama Teşkilatına ilişkin çalışmalar 27 Ma-

(147) Avcıoğlu, Doğan: **Türkiye'nin Düzeni**, s. 355, (1969).

yıs'tan sonra ciddi bir biçimde ele alındı. Milli Birlik Komitesi'nin, özellikle komite dışından Albay Şinasi Orel'in çabalarıyla ve D.P.'nin has adamı Prof. Tinbergen'in danışmanlığında, Devlet Planlama Teşkilatı 30 Eylül 1960'da kuruluşunu tamamladı ve kuruluş 1 Ekim 1960'da M.B.K. tarafından onaylandı.

Milli Savunma Bakanlığı'ndan izin alınarak D.P.T.'nın başına getirilen Kurmay Albay Orel, 1944'de kurmay yüzbaşı olarak Harp Akademisi'ni bitirdikten sonra orduda çeşitli görevlerde bulunmuş ve Amerika Birleşik Devletleri'ne gönderilerek, Amerikan Harp Akademisi'ni de bitirmişti. Orel, Amerika'da gece üniversitesine devam ederek ekonomi öğrenimi gördü. Türkiye'ye döndüğünde, askeri bilgilerle birlikte ekonomi biliminin kıvrıntılarını da ülkesine getirmiş bulunuyordu.

"Türk ekonomisinin planlı bir kalkınma ile rayına oturtulması" düşüncesi ve kravatlı gericilerin eletirilerine ve direnmelerine karşın Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulması, Türkiye'nin sosyal ve ekonomik yaşantısı için kuşkusuz çok önemli bir atılımdı. Teşkilatın kurulmasına C.H.P. içinde bile şiddetle karşı çıkanlar olmuştu. Kimi C.H.P.liler" komünizm mi geliyor? "yaygarasıyla planlı kalkınmayı olanca güçleriyle eleştiriyorlardı. Oysa, Planlama Teşkilatı'nın, Amerikan emperyalizminin yürüdüğü geniş bulvara koşut olarak döşenen dar bir yolda emeklemeye çalışacağını çoğu çevreler henüz kestiremiyorlardı. Üstelik, o dönem için ilerici sayılan kimi yazarlar ve yayın organları bu oluşuma alkış tutmakta yarış halindeydiler. Haksız da değillerdi.. Türkiye, hesapsız, kitapsız, savurgan bir ekonomi politikasını arkasında bırakıyor ve planlı, disiplinli bir kalkınma yolunun kapısı ardına değin açıyordu. Örneğin **Akis** dergisi, bu aymazlığın uykusu içinde şunları dile getirebiliyordu:

"D.P.T. Müsteşarı Orel, adam seçerken işin bir özelliğini gözönünde bulundurdu: Planlama dünyada yeni bir iştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan beri modern ekonomi bilimi, plancılığı geliştirmiş, yeni modeller, yeni yöntemler, yeni teknikler ortaya koymuştur. Bu yüzden Devlet Planla-

mal Teşkilatı 'na gerekli olan kimseler genç ama çok iyi yetişmiş, kafaları batı kültürüne açık, mükemmel lisan bilen, dünya görgüsü olan bilim adamlarıdır. Bir düşünce, bu tipte kimselerin dışardan getirilmesi düşüncesi oldu. Onların yanında bizimkilerin yetiştirilebileceği düşünüldü. Ancak, Orel bu düşünceye katılmadı. Bir kez, Türkiye'nin sorunlarını, bünyesini, özelliklerini bir yabancının bir Türk derecesinde bilmesine olanak yoktu. Sonra bu işi yapabilecek kimseler Türkiye'de yok değildi. Nitekim teşkilatın kilit mevkileri **çok talihli** atamalarla dolduruldu. Ekonomik planlamanın başına Atilla Karaosmanoğlu, sosyal planlamanın başına Nejat Erder, koordinasyon dairesinin başına Mustafa Renksizbulut getirildiler(*). Bunların yamna aynı yeteneklere sahip uzmanlar ve yardımcılar verildi. **Teşkilata başmüşavir olarak ise dünya çapında bir şöhretin, Prof. Tinbergen'in getirilmesi sağlanabildi(!). Hollanda Planlama Teşkilatının da başkanı olan ve dünyanın birçok ülkesinde müşavir görevine sahip bulunan Prof. Tinbergen Türkiye ile özellikle ilgilendi, çalışmaları denetledi, böylece genç teşkilatın içinde mükemmel bir işbirliği kuruldu (!)** " [148].

İlerici **Akis** dergisi, Amerika Birleşik Devletleri'nin güvenilir adamı, devrilen D.P. nin akıl hocası, Hollandalı Tinbergen'in Türkiye ile **özellikle** ilgilenmesini sevinçle karşılıyordu. Bu arada birçok aklıevvel entelektüel de Akis'le aynı görüşü paylaşıyordu. Ne de olsa Tinbergen, Türkiye'nin kara kaşı, kara gözü için bu ülkeyle özellikle ilgileniyordu.. Amerika ve Tinbergen Türk halkına aşıktılar...

İlerici **Akis**, Tinbergen'i ve A.B.D. ile kurulan **mükemmel işbirliğini** övedursun, öte yandan da kravatlı gericiler, bir komünist yuvası olduğuna inandıkları planlama Teşkilatına, gerici basın aracılığıyla sövgüler yağdırmak-

---

(*) Karaosmanoğlu, Erder, Çilingiroğlu gibi D.P.T. nın önde gelen adları daha sonra Dünya Bankası'nda, A.B.D.'nin ve öteki ülkelerin uluslararası kuruluşlarında çalıştılar. Karaosmanoğlu ve Çilingiroğlu ile D.P.T. nın kurucusu Şinasi Orel 12 Mart darbesinin kurduruğu faşist Erim hükümetinde bakan olarak yer aldılar.

(148) **Akis** dergisi: 27.10.1961, sayı : 387, s. 6-7.

tan geri kalmıyorlardı. Oysa, kravatlı gericilerin ağababası Amerika Birleşik Devletleri'nin Ankara Büyükelçisi Hare, 1961 seçimlerinden sonra iş başına gelen hükümetin başkanı İnönü'ye, Amerikan yardımlarıyla ilgili olarak sunduğu muhtırada, Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulmasını ve bir plan hazırlanmasını övecek ve A.B.D. nin nasıl bir plan istediğini açıklayacaktı [149].

Washington'un buyruğu çerçevesinde Hare'in açıklamasına göre, "**Yeni hükümetin, başarılı bir ekonomik kalkınmayı gerçekleştirebilmek için büyük çapta özveride bulunması gerektiğini açıkça anlamakta olması ve özel sektörün bu kalkınmada oynayacağı rolü de bilerek planlı bir kalkınmaya verdiği önem, Amerika Birleşik Devletleri üzerinde çok olumlu bir etki yaratmıştı. Ayrıca, Türk hükümetinin kendi kendine yardım ve planlı kalkınma yoluna yönelmiş bulunması, Başkan Kennedy yönetiminin ekonomik kalkınma politikası yardımına da uygun bulunduğundan özellikle takdir uyandırmakta ve A.B.D. ile Türkiye'nin aynı biçimde düşünmekte olması Washington'u memnun etmekteydi**" [150]

1950-1960 yıllarının o görkemli muhalefet önderi, şimdi köşeye sıkışmış ve Amerika'nın dümen suyuna girmişti. Devlet Planlama Teşkilatı'nın, büyük dost(!) Amerika ve ulusal kahraman İnönü'nün kapattığı alanlarda ısınma hareketleri yapabilmesine dahi olanak bulunmayacaktı. Üstelik, 1961 seçimlerinden sonra Meclis'i dolduran gerici ve işbirlikçi kalabalık Amerika ve İnönü gibi iki büyük güvenceye karşın, ellerinden gelse, komünist(!) plancıları ipe götüreceklerdi. Plan, ana hatlarıyla, yerli ve yabancı özel girişime geniş olanaklar sağladığı halde, A.P., Y.T.P. ve C.K.M.P.'li milletvekilleri, sara nöbetlerine tutulmuşçasına, "plan, eşittir komünizm" düşüncesinden doğan patolojik çırpınmalarla, İnönü'ye ve plancılara kin kusuyorlardı.

İşte tüm bu koşullar, çeşitli engelleme ve baskılar Devlet Planlama Teşkilatı'nın kuruluşunda ilk olarak yer alan

(149) Avcıoğlu, Doğan: **Türkiye'nin Düzeni**, s. 355, (1969).
(150) Avcıoğlu, Doğan: **A.g.y.**, s. 355.

sözde sosyalistlerin 26 Eylül 1962'de teşkilattan istifalarına neden olacaktı.

27 Mayıs darbesinden sonra darbeci subaylar, Atatürk reformlarının geliştirilmesi düşüncesinde birleşmiş görünüyorlardı. Ancak, reformların, kapitalist üretim ilişkileri doğrultusunda gerçekleştirilmesi asal ilke olarak benimseniyordu. 27 Mayıs'a ilişkin kimi yorumlarda. "**27 Mayısçılar'ın devlet kapitalizmine yeni bir yön vererek, hızlı bir kalkınmayı sağlayabileceklerine inandıkları**" ileri sürülerek, bu kalkınma yöntemi, "**güdümlü kapitalizm yolu**" olarak tanımlanır [151].

Aslında, Milli Birlik Komitesi, özel girişimin etkinliğini azaltmak, ekonomik alanda devlet gücüne ağırlık vermek istiyordu. Devlet Planlama Teşkilatı bu istek doğrultusunda kurulmuştu. İlk beş yıllık kalkınma planında, kalkınmayı bir merkezden planlamak, yüksek gelirli kesimlerin vergilerini artırmak ve özel girişimi denetim altında bulundurmak, temel ilkeleri oluşturuyordu. Bunların yanısıra 27 Mayısçılar, Türkiye'nin sosyal, siyasal ve ekonomik yaşantısına "**sosyal devlet**", "**sosyal adalet**" gibi kavramlar getirmişlerdi. Ne var ki askerler, o vazgeçemedikleri "**kapitalist üretim ilişkileri doğrultusunda**", azgelişmiş ve yüzyıllarca gericiliğin zifiri karanlığında yaşamış bir ülkede sosyal adaletin sözünün bile edilemiyeceğini, reformların gerçekleştirilemiyeceğini bilemiyorlardı. Bir yandan özel girişimi denetim altında bulundurmak, öte yandan kapitalist üretim ilişkileri doğrultusunda planlı kalkınmanın kendi yapılarına göre çizgilerini belirleyen Batılı ülkeleri model alarak, o ülkelerin yapılarından çok değişik bir organizmaya sahip olan Türkiye'de büyük atılımlar yapılabileceği düşleri içindeydiler.

Koalisyon hükümetinin başkanı İnönü ise düşlerin değil, gerçeklerin adamıydı. Amerika Birleşik Devletleri'nin güdümünde bir ülkenin "sol ağırlıklı" bir kalkınma yolu-

(151) Sertel, Yıldız: **Türkiye'de İlerici Akımlar**, s. 187, (1969).

na sapamıyacağını çok iyi biliyordu. Nitekim İnönü, koalisyon hükümetinin Amerikancı ve gerici üyeleriyle elele vererek 27 Mayıs'ın mezarını kazmaya koyuldu. Mülk sahiplerinin vergileri indiriliyor, toprak ağalarının vergilendirilmesi durduruluyor, servet bildirimleri etkisiz hale getiriliyor, sosyal reformların ve özellikle toprak reformunun sözü bile edilmiyordu.

Hükümetin bu tutumu C.H.P. içinde çalkantılar yaratmaktaydı. Partinin yönetimine ağırlıklarını koymuş olan sanayi kesiminden burjuvalarla, toprak ağaları ve kimi gelenekçiler, sağ bir ekonomik politikanın izlenmesinden yanaydılar. Başını Bülent Ecevit, Şükrü Koç, Turan Güneş ve Sırrı Hocaoğlu gibi milletvekillerinin çektiği gençler grubu ise devletçilik, laiklik gibi ilkelerin üzerine gölge düşürülmemesini, C.H.P.'nin artık köylülere, işçilere dayanması gerektiğini ileri sürüyorlar ve gidişten hiç de memnun görünmüyorlardı.

Öte yandan İnönü'nün sağa verdiği tüm ödünlere karşın, Meclis'te sağ kanadı ve çoğunluğu oluşturan milletvekilleri İnönü'nün amansız bir biçimde karşısındaydılar. 27 Mayıs'la İnönü'yü özdeşleştiren parlamento kalabalığı "siyasal af" konusunda hükümeti baskı altında tutuyor ve Celâl Bayar'la eski D.P. milletvekillerinin bağışlanmasını, kamuoyu önünde gündemin ilk maddesi haline getiriyorlardı.

27 Mayıs hareketinin üzerinden çok kısa bir süre geçmesine ve askerlerin bu konuda çok duyarlı olmalarına karşın, gerici partilerin, "**zaman adı verilen en şaşmaz yargıcın kararlarını beklemeden**" 27 Mayıs bekçilerinin kapılarını zorlamaları ülkeyi büyük bir gerginliğe itiyor ve ordudaki birtakım serüven heveslilerine yeni bir eyleme geçmek fırsatını yaratıyordu. Nitekim, İnönü iktidara geçtikten üç ay sonra patlak veren Albay Talat Aydemir'in başkaldırısı, yaratılan ortamdan doğan ve Türkiye'yi sonu gelmez serüvenlere itebilecek talihsiz bir girişimdi.

Yeni Bir Ses: Yön Dergisi

Yön dergisinin yayınlanmasıyla birlikte ülkede, "27 Mayıs Anayasası'nın ışığı altında" yeni bir akım başlıyordu. **Yön**'ün ilk sayısı 20 Aralık 1961'de yüz altmış aydının imzasını taşıyan bir bildiriyle yayınlandı. Üniversite öğretim üyelerinden, bilim adamlarından, yazarlar, ozanlar, sanatçılar, gazeteciler, sendikacılar ve politikacılardan oluşan bu aydınlar arasında, Muammer Aksoy, Tahir Alangu, Melih Cevdet Anday, Çetin Altan, Orhan Asena, Rona Aybay, Burhan Arpad, Doğan Avcıoğlu, Fakir Baykurt, Deniz Baykal, Ömer Sami Çoşar, Cevat Çapan, Sencer Divitçioğlu, Mustafa Ekmekçi, Oktay Ekşi, Bahir Ersoy, Sabahattin Eyüboğlu, Turan Güneş, Ecvet Güresin, Abdi İpekçi, Coşkun Kırca, Mahmut Makal, Fethi Naci, Çetin Özek, Tahsin Saraç, İlhan Selçuk, Turhan Selçuk, İlhami Soysal, Mümtaz Soysal, Server Tanilli, Engin Tonguç ve Cavit Orhan Tütengil gibi adlar bulunuyordu.

Yön bildirisinin 1. maddesinde,

"**Atatürk devrimleriyle amaç edinilen çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmanın, eğitim davasını sonuçlandırmanın, Türk demokrasisini yaşatmanın, sosyal adaleti gerçekleştirmenin ve demokrasi rejimini sağlam temeller üerine oturtmanın, ancak ekonomik alanda hızla yükseltmekte göstereceğimiz başarıya bağlı olduğuna inanıyoruz**" deniliyor **ve "Atatürk devrimlerinin amacı olan batılılaşmak, en geniş anlamıyla Batı'nın üretim düzeyine yaklaştığımız ölçüde gerçekleşebilir. Türkiye'deki üretim düzeyi yükseldikçe, ülkenin sosyal yapısı değişecek, kent-köy ikiliği ortadan kalkacak, olanaklar genişleyecek ve Batı uygarlığının temeli olan akılcı düşünce kütlelere yayılacaktır**" savı ileri sürülüyordu (152).

Bildirinin 2. maddesinde ise şu görüşe yer verilmekteydi:

"**Bugün Türk toplumuna yön verebilmek durumunda**

(152) **Yön** dergisi: Sayı 1, 20.12.1961.

bulunan öğretmen, yazar, politikacı, SENDİKACI, MÜTEŞEBBİS ve yönetici gibi kimselerin belli bir kalkınma felsefesinin ana hatları üzerinde anlaşmaya varmalarını zorunlu sayıyoruz"

İyi niyetli **Yöncüler**, komprador kapitalizminin egemenliğine giren bir ülkede, özel girişimcilerle emekçilerin, **belli bir kalkınma felsefesinin ana hatları üzerinde anlaşmaya varmalarını zorunlu sayacak** kadar düşsel bir tab-lo içindeydiler. Ne var ki, emekçiler, **Yöncüler**'i hiç de utandırmayacaklardı doğrusu(!)... Örneğin, Türkiye'nin en büyük işçi kuruluşu olan **Türk-İş**, 27 Mayıs'tan günümüze değin, özel girişimci, işbirlikçi, gerici siyasal iktidarların dümen suyunda kalacak, Türk-İş'in başında bulunan emekçi(!) yöneticiler ve sarı sendika ağaları, işçiyi, işverene kul edeceklerdi... Daha sonraki yıllarda kurulan Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun (DİSK) yöneticileri ise faşist ellerin sıktıkları kurşunlara hedef olacaklar, hapislerde sürünecekler, işkenceler altında çürütüleceklerdi.

Bildirinin 3. maddesi "yeni bir devletçilik" anlayışını kapsıyordu:

"Kalkınma felsefemizin hareket noktaları olarak, tüm olanaklarımızı harekete geçirmeyi, yatırımları hızla artırmayı, ekonomik yaşantıyı tümüyle planlamayı, kütleleri sosyal adalete kavuşturmayı ve demokrasiyi kütlelere maletmeyi zorunlu sayıyoruz.

Varmak istediğimiz bu amaçlara YENİ BİR DEVLETÇİLİK ANLAYIŞIYLA erişebileceğimize inanıyoruz"

Neydi **Yön**'ün yeni devletçilik anlayışı? Bunu, net bir biçimde görebilmek için bildirinin 3. maddesini okumaya devam edelim:

"Türkiye'nin ekonomik yaşantısında özel girişimi ve devlet girişimini birlikte yaşatan" 'karma bir sistem' kalacaktır. Fakat, ağırlık merkezi özel girişim olan bir ekonomik sistemin, bugünkü yapısıyla Türkiye'yi, hızla ve sosyal adalet içinde, çağdaş uygarlık düzeyine eriştirebileceğini sanmıyoruz. Ekonomi biliminin ve tarihin ışığında inanıyoruz ki, özel girişime dayanan kalkınma yavaştır, ıstıraplıdır ve sosyal adaletle bağdaş-

ması, az gelişmiş bir ülkede olanaksızdır. Böyle bir kalkınma siyasal gücü geniş ölçüde ekonomik güce bağımlı kılması yüzünden demokratik de değildir.

Özel girişim kâra dayanır. Ekonomik sistemin itici gücü kârdan ibaretse, kalkınmanın çok yavaş bir tempo ile gelişmesine, gelir dağılışındaki adaletsizliklerin artmasına, "her mahallede bir milyoner" felsefesinin yerleşmesine, ulusal servetin en yararlı işlere değil, en kârlı işlere akarak israf edilmesine, durgunluğun ve işsizliğin sık sık başgöstermesine katlanmak gerekir. Günümüzde, hiçbir az gelişmiş ülke bunları göze alamaz.

Batı ülkelerinin kalkınmaları sırasında, çok elverişli koşullara ve sömürgeciliğe karşın, gelişme yavaş, israflı, sıkıntılı olmuş, liberal fakat gücünü genel oydan almayan yönetimler altında gerçekleştirilmiştir. Ancak yirminci yüzyılda, üretim düzeyinin yükselmesi sayesindedir ki, Batı ülkelerindeki ekonomik sistem az-çok tatmin edici biçimde işleyebilecek hale gelmiştir. Bununla birlikte, Batı sosyalist partileri, düşünürleri ve hatta liberal eğilimli siyasetçiler, kendi ülkelerindeki ekonomik sistemin israflı olduğunu, zorunlu gereksinmeleri ihmal ettiğini, hızlı bir gelişmeyi ve sosyal adaleti sağlamak bakımından da yetersiz kaldığını delilleriyle belirtmektedir.

Bu nedenledir ki, günümüzün gerçeklerine uygun yeni bir devletçilik anlayışını Türkiye için zorunlu sayıyoruz. Ayrıca, özel girişimin mutlaka verimli, devlet girişiminin de mutlaka verimsiz olduğu biçimindeki yaygın düşüncenin, sağlam delillere dayanmayan ve geniş bir propaganda ile beslenen bir inanç olduğunu belirtmekte yarar görüyoruz. Verimli çalışma olanaklarına kavuşmak için, örneğin İngiltere ve Fransa'da kimi sanayi kollarının devletleştirilmesine gidildiğini hatırlatmak isteriz.

Birtakım devlet işletmelerinin verimsiz kalış nedenlerini devletçilikte değil, aksine yeter derecede devletçi olmayışımızda ve devletçiliği sistemli bir biçimde uygulayamayışımızda aramak gerektiğine inanıyo-

ruz".

Yöncüler, bildirinin öteki maddelerinde, vergilerde verimin artırılmasının, çiftçiyi örgütlendirerek üretim kooperatiflerinin geliştirilmesinin, küçük sanatlarda kooperatifçiliğin yaygın hale getirilmesinin ve toprak reformunun gerçekleştirilmesinin, ancak yeni ve bilinçli bir devletçilikle başarılabileceğini ileri sürüyorlar ve planlı bir eğitim seferberliğine girişerek, Köy Enstitüleri'yle açılan yolu genişletmek gerektiğini vurguluyorlardı.

Yöncüler, aslında günümüzün sosyal demokrat partilerinin savundukları görüşlerden ayrımlı bir şey söylemiyorlardı. Üstelik, daha önce de belirtildiği gibi, özel girişimci kesimle, emekçi yığınların belli bir kalkınma felsefesinin ana hatları üzerinde anlaşmaya varmalarını bekleyecek ölçüde ütopyacıydılar.

Tüm bunlara karşın, bildiri kamuoyunda derin yankılara ve sağcı partilerde büyük tepkilere yol açtı. Gericiler, bildiride imzası bulunan "Allahsız komünistlere" veryansın ediyor, kıyameti koparıyorlardı. O uğursuz 27 Mayıs'ın açtığı kapıdan geçen kızıl sürüler, ülkeyi ele geçirmek üzereydiler. Bu yaygaraya C.H.P.'nin kimi kesimleri de katılmıştı. C.H.P. milletvekilleri arasında sert tartışmalar oluyor, kapkaççı düzenden yana olan kimi C.H.P.'liler, **Yön**'ü şiddetle eleştiriyorlardı.

İlerici, yurtsever aydınlar ise bildiriyi olumlu karşılamışlar ve hatta dereyi görmeden paçaları sıvayarak, "Yeni Devletçilik" görüşünü, "Türk sosyalizmi" olarak adlandırmışlardı.

Bildiri, kuşkusuz, sosyalist bir karakter taşımıyordu. Ancak ortada çok önemli bir gerçek vardı: **Yön**, Türkiye'ye, sosyalizm tartışmasını getiriyordu. Derginin daha ilk sayılarında değişik çevrelerden çeşitli imzalar, bu tartışmaya ilginç görüşlerle katılmaya başlamışlardı. Örneğin, onikinci sayıda çıkan bir yazıda şu görüşler dile getirilmekteydi:

"Her rejim kendi toprağında ve kendi koşullarında en uygun biçimde yeşerir. **Yön**, Türkiye'nin geleceği bakımından yapılacak tartışmalara hareket noktası olacak bir zo-

runluluğa parmak basmıştır. Türk sosyalizmi bu tartışmaların sonunda ortaya çıkacaktır" (153).

Yön'de, Türkiye'nin ilerici aydınlarının ancak belli ilkelerde birleştikleri, kimi konularda ise düşünce ayrılıkları içinde olacakları daha sonra ortaya çıkacaktı. Bu nedenle "yeni devletçilik" görüşünün yayın organı olan dergi, değişik ve bazen de çelişik görüşleri yansıtmış, ülkenin koşullarına uygun bir kalkınma yolu arayan aydınların tartışma alam haline gelmişti. Bu tartışmalar sırasında "**yeni devletçilik**" ya da "**Türk sosyalizmi**" görüşü sistemleştirildiği gibi, "**İslam sosyalizmi**", "**az gelişmiş ülkeler sosyalizmi**" gibi yeni akımlar da doğmuştu.

* * * *

Yön, Doğan Avcıoğlu(*), Cemal Reşit Eyüboğlu ve Mümtaz Soysal tarafından kuruldu. Yayımlandığı sürece dergi, sol

(153) Ataöv, Türkkaya: **Türk Sosyalizmine Doğru**, Yön dergisi, Sayı 12, 7 Mart 1962.

(*) **Avcıoğlu, Doğan** (1926-1983): Bursa'nın Mustafakemalpaşa ilçesinde doğdu. Fransa'da ekonomi ve siyasal bilimler öğrenimi gördü. 1955'te Türkiye'ye dönerek, Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü'nde asistan olarak çalışmaya başladı. Turhan Feyzioğlu ile birlikte kurduğu C.H.P. araştırma bürosunda sosyal ve ekonomik konular üzerinde incelemeler yaptı. 1955'ten sonra **Akis** ve **Kim** dergilerinde, **Ulus, Vatan** gazetelerinde yazıları yayımlandı. 27 Mayıs'tan sonra oluşturulan Kurucu Meclis'e C.H.P. kontenjanından üye seçildi. 1961'de **Yön** dergisini kurdu. **Yön**'de ileri sürdüğü görüşler, 1930'lardaki **Kadro** hareketinin görüşleriyle önemli benzerlikler taşıyordu. Avcıoğlu'na göre, üstyapı alanında başarılı olan Kemalist devrim, altyapıda başarıya ulaşamamış ve dışa bağımlı sermayeyle, toprak ağalarının etkisini kıramamıştı. Bu nedenle Kemalist devrimin altyapıda sürdürülmesi, radikal bir toprak reformu, devlet güdümünde hızlı bir sanayileşme ve tam bağımsızlık, Türkiye'nin yaşamsal sorunlarıydı.

Avcıoğlu, 1968'de yayımladığı **Türkiye'nin Düzeni** adlı yapıtında, Türkiye'nin geri kalmışlığının nedenlerini araştırıyor ve '**milli devrimci kalkınma modeli**' adını verdiği bir tür devletçi-sosyalist bir ekonomi modeli öneriyordu. Sosyalizmi, devletçilik ile eş anlamlı gören Avcıoğlu'nun bu görüşleri kimi çevrelerce ilgiyle karşılanmakla birlikte, geniş çapta eleştiri de almıştı.

Yön'ün kapanmasından sonra çıkardığı **Devrim** dergisinde de aynı görüşleri daha da net biçimde dile getirerek, Türkiye'de yapılacak devrimin Kemalist askerler ve aydınlar önderliğinde gerçekleştirilebileceğini ileri sürüyordu... **Devrim**, 12 Mart darbe-

taban üzerinde değişik görüşlere sahip imzalara sütunlarını açtı. Bu imzalar arasında Mümtaz Soysal, Çetin Altan, İlhami Soysal, İlhan Selçuk, Aziz Nesin, Yaşar Kemal, Sadun Aren, Azra Erhat, Talip Apaydın, Turan Güneş, Şevket Süreyya Aydemir, Fethi Naci, Muzaffer Erdost, Fakir Baykurt, Gülten Kazgan, Nimet Arzık gibi yazarlar ve aydınlar da bulunuyordu.

Yön, giderek Türkiye'nin ulusal sorunlarına sahip çıkan bir kavga dergisi oldu. 1962'de "ulusal petrol davasını" ele aldı. Bu konuda çetin bir savaşım verdi. Bunu, boraks ve öteki yeraltı kaynaklarının devletçe işletilmesi kampanyası izledi. Ayrıca sol yazına da dergide geniş biçimde yer veriliyordu. Nâzım Hikmet'in şiirleri, yıllar süren bir aralıktan sonra ilk kez Yön'de yayımlandı.

Tüm bunlar, siyasal iktidarları öfkelendiriyor, tedirgin ediyordu. Soruşturmalar, davalar birbirini izlemekteydi.

Sonunda, giderek artan baskılar ve bunlara eklenen finansman zorlukları dergiyi tıknefes hale getirdi ve **Yön**, 1967 Haziranı'nda yayınına son vermek zorunda kaldı.

22 Şubat Ayaklanması

Demokratik parlamenter rejime geçilmesine ve hükümetin görev başında olmasına karşın 1962 yılına derin bir siyasal bunalım içinde girilmişti. A.P. ve Y.T.P. milletvekillerinin" siyasal af yasasının çıkarılmasına ilişkin girişimleri, "sağcı basının 27 Mayıs'a yönelik saldırgan tutumu, koalisyon hükümetinde C.H.P.li ve A.P.li bakanlar arasında uyum sağlanamaması, ordu içindeki huzursuzluğu artırıyor ve giderek yeni bir hükümet darbesine giden yolun kapısını aralıyordu.

Aslında, "yönetime el koyma düşüncesi", parlamento-

sinden sonra kapatıldı. Avcıoğlu, eski Milli Birlik Komitesi üyesi emekli Korgenaral Cemal Madanoğlu'yla birlikte tutuklanarak "orduyu başkaldırmaya teşvik" savıyla yargılandıysa da aklandı.

Avcıoğlu, 1973'ten sonra politikayla ilgilenmedi. Kurtuluş Savaşı ve Türk tarihi üzerinde araştırmalar yaptı. Bu araştırmaların ürünü olarak **Milli Kurtuluş Tarihi** (1974-75,4 cilt) ve **Türklerin Tarihi** (1979-82,5 cilt) gibi yapıtlarını yayımladı.

nun açılışından aylar öncesi başlamış olan hazırlıkların ürünüydü. Daha 1961 yılının ilk aylarında "gidişten hoşnut olmayan" kimi subaylar, **kalıcı** bir askeri yönetimi gerçekleştirmek için örgütlenmeye girişmiş bulunuyorlardı.

Ankara'da kurulan **Albaylar Cuntası**'nın başında Harp Okulu komutanı Albay Talât Aydemir bulunuyordu. Albay Dündar Seyhan, Albay Turgut Alpagut, Albay Selçuk Atakan, Albay Necati Ünsalan, Albay Emin Arat cuntanın öteki etkin adlarıydılar. Bu arada İstanbul'da da aralarında general ve yüksek rütbeli subayların bulunduğu bir örgütlenme oluşmuştu. Tuğgeneral Faruk Güventürk, Albay Emin Aytekin, Albay Adnan Çelikoğlu, Albay Cevat Kırca ve Yarbay Osman Deniz bu grubun en hareketli üyeleriydiler.

Ankara ve İstanbul cuntaları kısa sürede birleştiler. Örgüt, ordu içinde **Türk Silahlı Kuvvetleri Birliği** adıyla anılıyordu. Giderek güçlenen bu harekete Hava Kuvvetleri Komutanı Orgenaral İrfan Tansel, Donanma Komutanı Oramiral Necdet Uran ve Jandarma Genel Komutanı Tuğgeneral Abdurrahman Doruk da katılınca Milli Birlik Komitesi için tehlike çanları çalmaya başlamıştı. Çünkü Türk Silahlı Kuvvetleri Birliği'nin başlangıçtaki amacı Milli Birlik Komitesi'ni saf dışı bırakarak, yönetimi ele almaktı.

Bu amaç gerçekleştirilemedi. Ne var ki, genel seçimlerde, kapatılan Demokrat Parti'nin oylarına sahip çıkan A.P. Y.T.P. ve C.K.M.P.'nin, 450 üyeden oluşan parlamentoya toplam 277 milletvekili sokmayı başarmaları ve sağcı basının bu olguyu, "Menderes'in idam edildikten sonraki zaferi" olarak yorumlaması, Türk Silahlı Kuvvetleri Birliği'ne, yönetime el koyabilmesi için yeni bir fırsat yaratmıştı. Üstelik A.P., cumhurbaşkanlığına, laik düzene karşı olduğu bilinen Ali Fuat Başgil'i aday göstermek niyetindeydi.

Bunun üzerine genel seçimlerden altı gün sonra 21 Ekim 1961'de İstanbul Harp Akademisi'nde 10 general ve amiral ile 28 albayın katıldıkları bir toplantı yapıldı. Toplantıda seçim sonuçları değerlendirilerek, duruma el konulmasına oybirliğiyle karar verildi ve karar, tutanağa geçirilerek imzalandı. **21 Ekim Protokolü** adıyla tarihe ge-

çen tutanağa göre, Büyük Millet Meclisi ve Milli Birlik Komitesi dağıtılacak, tüm siyasal partiler kapatılacak ve bu kararın uygulanması en geç 25 Ekim'de gerçekleştirilecekti.

Tutanağa imza koyan 48 subay arasında, Korgeneral Refik Tulga, Tümgeneral Fikret Esen, Tümgeneral Rafet Ülgenalp, Tümamiral Bahattin Özülker, Tuğgeneral Faruk Gürler (1972-73'de Genelkurmay Başkanı), Tuğamiral Celal Eyiceoğlu (1968-72'de Deniz Kuvvetleri Komutanı), Tuğgeneral Faruk Güventürk, Tuğamiral Kemal Kayacan (1972-74'de Deniz Kuvvetleri Komutanı), Tuğamiral İsmail Sarıkey ve Tuğgeneral Yusuf Alpmansu gibi general ve amiraller de bulunuyordu.

Tutanak imzalandıktan sonra, Ankara'da bulunan Harp Okulu komutanı Albay Talât Aydemir ivedi olarak İstanbul'a çağırıldı. Aydemir, Ankara Merkez Komutanı Albay Selçuk Atakan ve Hava Kuvvetleri'nden Albay Halim Menteş, Albay Fevzi Arsın, Yarbay Tufan Akkoç'la birlikte 21 Ekim gecesi İstanbul'a gitti. Harp Akademisi'nde yapılan görüşmede general ve amiraller, Aydemir ve arkadaşlarına İstanbul'un kararını bildirerek, harekete katılmalarını istediler. Aydemir ve Atakan'ın yanıtları olumluydu. Havacılar ise önce, alınan karara katılmıyor görünüyorlardı. Sonuçta onlar da çoğunluğa uyacaklarını bildirdiler ve 21 Ekim'i 22 Ekim'e bağlayan gece Ankara'ya dönüldü.

Aydemir, 22 Ekim'de Mürted Hava Alanı'nda düzenlenen toplantıda karacı, denizci ve havacı kimi general ve albaylara 21 Ekim Protokolünü okudu. Toplantıya katılan tüm subaylar, protokolü onaylayıp imzaladılar Türkiye'yi nerelere götüreceği bilinmeyen kapalı bir rejimin eşiğindeydi ülke..

Ne var ki, bu sırada Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay, gelişen olayları öğrenmiş ve durumun ciddiyetini kavramıştı. Sunay, 23 Ekim 1961'de Kuvvet Komutanlarını, kurmay başkanlarını, ordu komutanlarıyla kolordu komutanlarını Genelkurmay Başkanlığı'nda toplantıya çağırarak, darbe girişimine engel olunmasını istedi. Sunay komutanlara şöyle sesleniyordu:

"Siyasal durum vahimdir (korkulu, çok tehlikelidir), gü-

ven verici değildir. Fakat, herşeye bitmiş gözüyle de bakılamaz. Eğer Gürsel'i cumhurbaşkanı seçtirirsek, İnönü de kabineyi kurarsa, el koymaya gerek kalmayacaktır. Bunun için parti liderleriyle bir toplantı yapmak yararlı olacaktır. Sizlerden, alınmış olan el koyma kararına engel olmanızı istiyorum [154]".

Gürsel'in cumhurbaşkanlığına, İnönü'nün de başbakanlığa gelmeleri halinde yapılacak pek bir şey kalmıyordu. Bu olasılık, komutanları oldukça etkilemişti. Üstelik, daha önce Türk Silahlı Kuvvetleri Birliği ile dirsek teması olan Genelkurmay Başkanı da darbecilerden desteğini çekmişti. Bu hava içinde, cuntacılar, girişimlerinde başarılı olamadılar, Meclis'in açılmasını ve koalisyon hükümetinin kurulmasını önleyemediler.

Türk Silahlı Kuvvetleri Birliği bu başarısızlığına karşın dağılmadı ve yeniden oluşacak puslu bir ortamı beklemeye koyuldu. Özellikle Ankara'daki Albaylar Cuntası ve Albay Talât Aydemir, İnönü'yü devirmenin ve kalıcı, kapalı bir askeri rejime geçmenin hazırlıkları içindeydiler.

Cuntacılara göre, 1962 Şubatı'nda, darbe için gerekli ortam doğmuştu. Biran önce harekete geçmek gerekiyordu. Bu amaçla 9 Şubat'ta 59 subay, İstanbul Balmumcu Çiftliği'nde biraraya geldi. Toplantıya aynı zamanda İstanbul Valisi olan Korgeneral Refik Tulga başkanlık ediyordu. Ankara'daki cuntadan Dündar Seyhan, Necati Ünsalan, Selçuk Atakan, Galip Gültekin ve Orhan Topçuer, Talat Aydemir adına toplantıda hazır bulunuyorlardı.

Subaylar, emir ve komuta zincirine bağlı olarak ve en geç 28 Şubat'a değin darbe yapılmasına karar verdiler. Ancak, yapılacak harekete Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay'ın önderlik etmesinin sağlanması, kabul etmediği takdirde, grubun da onayı alınarak Cevdet Sunay'dan sonraki komutanın buyruğunda hareketin gerçekleştirilmesi öngörülüyordu.

(154) Örtülü, Erdoğan: **Üç ihtilalin Hikayesi**, s. 147, (1966).

Karar, tutanağa geçirildi. **9 Şubat Protokolü** adı verilen tutanakta, Korgeneral Refik Tulga, Tümgeneral Fikret Esen,Tümgeneral Rafet Ülgenalp, Tümamiral Bahattin Özülker, Tuğgeneral Faruk Gürler, Tuğgeneral Faruk Güventürk, Tuğamiral Celal Eyiceoğlu, Tuğamiral Kemal Kayacan, Tuğamiral İsmail Sarıkey gibi **21 Ekim Protokolü**'nü de imzalamış olan general ve amirallerin imzaları bulunuyordu.

Komutanlar kararlıydılar... Ancak, Balmumcu Çiftliği'ndeki toplantı, bir gün sonra Başbakan İnönü'ye duyurulmuştu. İnönü, zaman yitirmeden Genelkurmay Başkanı Sunay ve Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel'le görüşerek, hareketin önlenmesini ve darbeci subayların etkisiz hale getirilmelerini istedi. Birkaç ay önce Türk Silahlı Kuvvetleri Birliği'nin önderi konumunda olan İrfan Tansel, artık cuntacılarla aynı çizgide değildi. Sunay da, İnönü'ye, 9 Şubat Protokolü'nü imzalayanlarla görüşeceğini ve harekete engel olacağını söylüyordu. Başbakan, Genelkurmay Başkam ve Hava Kuvvetleri Komutanı tam bir anlaşma halindeydiler.

Sunay, verdiği söz çerçevesinde ve ivedi olarak İstanbul'dan çağırdığı generallerle uzun bir görüşme yaptı. Genelkurmay Başkanı, 9 Şubat Protokolü'ne kesinlikle karşı olduğunu ve generallere bu girişimden vazgeçmeleri gerektiğini öğütlüyordu.

Protokolü imzalayan generallerin başında bulunan Korgenaral Refik Tulga, bu görüşmeden sonra, 19 Şubat 1962'de İstanbul'da generaller, amiraller ve birlik komutanlarıyla bir toplantı yaparak, Genelkurmay Başkanı'nın ve Kuvvet Komutanlarının darbe girişimine karşı olduklarını anlattı. Toplantıda ağırlık kazanan düşünce, "darbe, tüm silahlı güçlerin katılımıyla yapılmazsa, ordunun bölünebileceği ve kan dökületeği" yolundaydı. Cuntacılar arasında bir umutsuzluk havası doğmuştu. Bu durum karşısında 9 Şubat Protokolü'nün geçersiz kılınmasına ve hareketten vazgeçilmesine karar verildi.

Korgeneral Refik Tulga, bu toplantıdan önce Ankara'da Talât Aydemir ve arkadaşlarıyla da görüşmüş ve Genel-

kurmay Başkam'nın düşüncelerini Albaylar Cuntası'na bildirmişti. Bu arada Genelkurmay Başkanı da, Aydemir ve arkadaşlarını çağırarak, harekete karşı olduğunu söylemiş ve albayları kesin bir dille uyarmıştı. Ama Aydemir, kararından dönmüyordu. Yalnız bırakılmışlardı ancak, "bu işi sonuna değin götüreceklerdi".

Aydemir ve arkadaşlarının kararlılığı İnönü'ye bildirilmişti. Bunun üzerine Başbakanla, üst düzeydeki komutanlar, Albaylar Cuntası'nı etkisiz hale getirme kararını aldılar. Hazırlanan plana göre, " 21 Şubat 1962 gecesi Hava Kuvvetleri alarma geçirilecek, darbeye karşı olan güçler, Albaylar Cuntası'nı oluşturan subayları tutuklayacaklar ve daha sonra bu subaylar, orduda disiplini bozduklarını gerekçesiyle emekli edileceklerdi".

Ne var ki, Aydemir, Hava Kuvvetleri'nin alarma geçeceğini öğrenmiş ve erken davranarak, 20 Şubat gecesi Harp Okulu'nda karargahını kurmuştu.

21 Şubat günü Ankara'da son derece gergin saatler yaşanıyordu. Talat Aydemir'e bağlı Harp Okulu öğrencileri silahlarını kuşanmışlardı. Kan dökülmesi kaçınılmaz bir noktaya, adım adım yaklaşılıyordu.

22 Şubat akşamı İnönü, kimi hükümet üyeleriyle birlikte Çankaya Köşkü'ne gitmişti. Köşk'te, Cumhurbaşkanı Gürsel, Başbakan, bakanlar ve kuvvet komutanları, "ne yapılacağı" sorusuna yanıt bulmaya çalışıyorlardı. Durum, son derece endişe verici boyutlara ulaşmıştı. Harp Okulu öğrencileri kente doğru ilerlemeye başlamışlardı. Jandarma Subay Okulu ve Zırhlı Muhabere Eğitim Merkezi'ne bağlı birlikler hareketi destekliyorlardı. Bu arada Genelkurmayın Çubuk'tan getirdiği 230. Piyade Alayı'nın komutam da Harp Okulu'na giderek, Talât Aydemir'in buyruğuna girdiğini söylemişti. Polatlı'dan getirilen birliklerin bir bölümü de Aydemir'in yanında yer almıştı.

Çankaya Köşkü'nde Gürsel, İnönü, bakanlar ve kuvvet komutanları arasındaki görüşmeler sürerken, köşkün korunmasıyla görevli Muhafız Alayı'nın süvari grubu komutanı binbaşı Fethi Gürcan, Muhafız Alayı komutanlığını ele geçiriyor ve köşkü kuşatıyordu. Devleti yönetenlerin et-

kisiz hale getirilmeleri o anda işten bile değildi. İşte böylesine kritik bir durumda binbaşı Fethi Gürcan'ın Talat Aydemir'le Köşk'ten yaptığı telefon görüşmesi, olayların akışını tümden değiştiriyor, Aydemir'in ne denli beceriksiz bir darbeci olduğunu kanıtlıyordu. Şimdi, bu telefon görüşmesini Talat Aydemir'den dinleyelim:

"**Fethi Gürcan, o anda bana telefon etti:**

—Albayım, şimdi burada kuvvet komutanları, İnönü dahil tüm kabine Köşk'te toplantı halindeler... Şimdi, hepsini enterne edeyim mi? Hesaplarını göreyim mi?, dedi.

— Hayır, dedim... Serbest bırakacaksınız.. Çıkacaklar.

O andan itibaren herşeye egemendim" (155).

O anda herşeye egemen olduğunu sanacak ölçüde bir aymazlık içinde olan Aydemir, aslında o anda herşeyi yitirmişti. Nitekim, İnönü, Gürsel, bakanlar ve komutanlar Köşk'ten ayrılarak, hükümet yanlısı güçleri yönetmek olanağına kavuştular. Gürsel, Mürted Hava Üssüne, İnönü, Opera Meydanı'ndaki Hava Kuvvetleri Karargahı'na gitti ve bundan sonra İnönü'yle Aydemir arasında uzun sürecek bir pazarlık başladı. Aydemir artık pazarlık yapmaya zorunluydu. Çünkü tüm Hava Kuvvetleri İnönü'nün yanında yer almıştı. Başta 229. Piyade Alayı olmak üzere önemli vurucu güçler İnönü'yü destekliyorlardı.

Pazarlık, Aydemir'e yakınlığı bilinen Y.T.P. Genel Başkanı Ekrem Alican aracılığıyla yürütülüyordu. Kan dökülmesini istemeyen İnönü, sorunu barışçı yollarla çözümleme amacını güdüyordu. Bu nedenle, "hareket durdurulduğu takdirde, darbecilerin cezalandırılmayacakları güvencesi", Aydemir'e duyurulmuştu. Bu arada Gürsel, İnönü ve Sunay'ın radyoda yaptığı konuşmalar, Hava Kuvvetleri'ne bağlı jetlerin gösteri uçuşları, darbeci subayların ve birliklerin moralleri üzerinde giderek olumsuz etkiler yaratmaya başlamıştı. Dakikalar ilerledikçe hükümetin gücü artıyordu.

---

(155) Aydemir, Talat: **Talât Aydemir'in Hatıraları**, s. 139, (1968).

Aydemir, ancak sabaha doğru "herşeye egemen olmadığı" gerçeğini kavrayabildi. Geniş çapta silahlı bir çatışmayı göze alamıyordu. Hareketi durdurmaya karar vererek, İnönü'den "cezalandırılmayacaklarına ilişkin" yazılı güvence istedi.

İnönü'nün bu isteğe yanıtı olumluydu. Başbakan, gönderdiği yazılı güvencede, Aydemir'e şunları söylüyordu:

"Silahlı Kuvvetler Başkomutanı'nın buyruklarına uymak ve girişilen harekete derhal son vermek koşuluyla -şimdiye kadar kan dökülmemiş olması gözönünde bulundurularak- harekete katılanlar hakkında hiçbir cezai kovuşturma yapılmayacağına hükümet başkanı olarak söz veriyorum" (156)

Darbe girişimi sabaha karşı saat 03.00'te noktalanmış ve başarısızlıkla sonuçlanmıştı.

23 Şubat gecesi Albay Talat Aydemir, Albay Dündar Seyhan, Albay Emin Arat ve Albay Turgut Alpagut, evlerinde tutuklanarak Genelkurmay Başkanlığı'na götürüldüler ve dört gün gözaltında bulunduruldular.

Aydemir, Seyhan, Arat ve Alpagut, 17 subayla birlikte 24 Şubat günü emekli edildiler. Genelkurmaydan salıverildiklerinde artık birer emekli subaydılar. Daha sonra, 2 Mart, 19 Mart ve 23 Mart'ta yapılan işlemlerle emekli edilen cuntacı subayların sayısı, 69'u subay ve 4'ü assubay olmak üzere 73'e ulaştı.

Bu arada hükümet, İnönü'nün Aydemir'e verdiği sözü gerçekleştirmek amacıyla, kısa sürede hazırladığı af yasası tasarısını meclise göndermişti. Tasarıya göre, 22 Şubat olaylarına karıştıkları için emekli edilen subaylar hakkında hiçbir cezai kovuşturma yapılmayacaktı.

Ancak, kimi sağcı milletvekilleri ve senatörler, tasarıyı, pazarlık konusu yapmakta gecikmediler. Özellikle A.P. liler, Celâl Bayar ve eski D.P.li hükümlülerin de bağışlanması halinde Aydemir ve arkadaşlarının bağışlanabileceğini ileri sürüyorlardı. 22 Şubat gecesi, korkudan, kerevetlerin altına saklanan ve daha sonra ayaklanmayı bas-

(156) Örtülü, Erdoğan: **Üç ihtilalin Hikayesi,, s. 211, (1966).**

tırması nedeniyle İnönü'yü Meclis'te ayakta alkışlayan gericiler, 22 Şubat olaylarının en önemli gerekçelerinden birinin "devamlı gündeme getirdikleri siyasal af konusu" olduğunu unutmuş görünüyorlardı.

Sonuçta İnönü, tasarıyı 30 Nisan 1962'de Meclis'ten geçirmeyi başardı ve yasa, Cumhuriyet Senatosunda da onaylandıktan sonra yürürlüğe girdi.

* * * *

Kimi kaynaklara göre Talât Aydemir, büyük burjuvazinin, toprak sahiplerinin karşısında olan bir devrimciydi ancak, devrimlerin, reformların parlamenter bir sistem içinde gerçekleşeceğine inanmıyordu. Örneğin, şu satırları birlikte okuyalım:

"21 Mayıs 1963'te, Talât Aydemir'in başkanlığında ikinci bir hükümet darbesi hazırlayan kimi ordu mensuplarının ve diğer kimi aydınların fikrince, parlamentoyu dağıtmak ve gerekli reformları bir askeri hükümetin yönetiminde gerçekleştirmek gerekti. Çünkü, onlara göre siyasal partiler, büyük burjuvazi ile büyük toprak sahiplerinin elinde birer araç haline gelmişti. Türkiye'nin koşullarında, parlamenter yolla, bu sınıfların direncini kırmaya ve reformları gerçekleştirmeye olanak yoktu" [157].

Bu görüşlere katılabilmek çok zordur. Ne denli zor olduğunu anlatabilmek için de Talat Aydemir'in ve 22 Şubatçılar'ın **Kemalizm Doktrini**'ne bir göz atmak gereklidir.

Kemalizm Doktrini'nin, "Temel Yasa ve Siyasal İnanç" başlığını taşıyan girişi, şu görüşleri kapsıyordu:

"Türk devletini, bugünün ve geleceğin uygar uluslarını düzeyine çıkarmak, devlet kudretini, ülkede huzur ve güvenliği, halkın refah ve mutluluğunu artırmak amacıyla:

Türk milliyetçiliğini bilinçlendirmek, laik devlet anlayışını ulusal birliğe ve uygar gelişmeye uyar biçimde dine saygılı olarak uygulamak,

... Serbest girişimle, toplum çıkarlarını bağdaştıra-

(157) Sertel, Yıldız: **Türkiye'de İlerici Akımlar**, s. 201, (1969).

rak, halkın yapacağını halka ve devletin yapacağını devlete yaptırmak suretiyle istikrarlı (yerleşmiş), dengeli, etkin ve gelişen bir yönde demokratik cumhuriyet yönetimiyle barış, huzur ve güvenlik içinde yaşamaktır(*)".

Doktrin'in "**Sosyal Görüş**" bölümünde,

a) **Laik devlet anlayışına bağlı ve bünyeye uygun olarak din inancıyla, uygar yaşama biçimini birbiriyle çatışmayacak şekilde ayrı kurumlar halinde tutmak ve örgütlemek,**

b) **Uygar gelişmeyi hızlandırmak, ulusal birliği ve din anlayışını sağlamak için dinsel ve pozitif eğitim devlet gözetimi altında olmak üzere gençleri yeteneklerine ve gereksinmeye uygun olarak yetiştirmek,**

c) **Türk vatandaşını öğretim ve eğitim, hastalık, kaza ve ihtiyarlık hallerinde korumak, mesleğe ve meskene sahip kılmak,** gibi görüşlere yer veriliyordu. Doktrinin ekonomik görüşü ise şöyle özetlenebilirdi:

"**Serbest girişimi teşvik etmek (özendirmek, isteklendirmek) suretiyle toplum çıkarlarını zedelemeden(!) insan emeğini, zaman ve para israfını önleyerek ulusal serveti artırmak, halkın yapacağını halka, devletin yapacağını devlete yaptırmak, mülk edinme, miras hakları ve veraset kurumunu korumak**" (158).

Görülüyor ki, Aydemir ve arkadaşlarının bozuk bir dille kaleme aldıkları doktrin, hiç de bir doktrin niteliğini taşımıyordu. Bunlar, yıllardır söylene söylene ağızda sakız olmuş, sistematik bir yaklaşımdan uzak, havada kalmaya mahkum düşüncelerdi. Aydemir'e göre, "**Türk milliyetçiliğini bilinçlendirmek, laik devlet anlayışını dine saygılı olarak uygulamak, özel girişimi özendirmek ve miras haklarını korumak**" suretiyle Türkiye, uygar uluslar düzeyine çıkacak ve Türk halkı refah ve mutluluğa erişecekti.

Aydemir'in sosyal bilimler ve sosyalizm konularında ne denli boş olduğunu, aşağıda okuyacağımız satırlar kanıtlamaya yetecektir:

(*) Dili sadeleştirilmiştir.

(158) Aydemir, Talat: **Talat Aydemir'in Hatıraları**, s. 167-168, (1968).

"Aydemir, 21 Mayıs 1963'te giriştiği ikinci hükümet darbesinden sonra tutuklandığında şunları söylüyordu:

Şunu hemen söyleyeyim ki, bir ihtilalcinin, herşeyden önce hedefine varabilmesi için güçlere gereksinimi vardır. Bunda şaşılacak bir şey yoktur. Bizim görevimiz, ülkede bulunan tüm sosyal güçlere mavi boncuk dağıtmaktır. Biz de öyle yaptık. Bu amaca yönelik olarak yaptığımız temaslar için bizi, onların düşüncesinde adamlar saymak doğru değildir.

Biz bu ülkede kimin komünist olduğunu, kimin olmadığını çok iyi biliyoruz. Biz kazansaydık, bunların hepsini tasfiye edecektik. Bir kez, komünizmle sosyalizmi birbirinden ayırmak gerekir. Atatürk bir sosyalistti(!).. Bu ülke, ancak bu anlamda bir sosyalizmle kalkınır(!) Şayet kazansaydık, ne kendileriyle temasta bulunduğumuz Sosyalist Kültür Derneği üyelerine, ne Çetin Altan'a, ne İlhan Selçuk'a, ne Doğan Avcıoğlu'na, ne de Osman Torun'a görev verecektik.. Bunların hepsini tasfiye edecektik.

... Herşeyden önce biz, Kemalist ilkeler içinde sosyalistiz(!)" (159)

İşte, devrimci Talât Aydemir'in ipe sapa gelmez düşünceleri bunlardı.

Ayrıca, Aydemir'in çevresinde toplanan sivil parsacılar arasında, **Dünya** gazetesi sahiplerinden Bedii Faik, Prof. Cihat Abaoğlu, C.H.P. milletvekillerinden Avni Doğan, Kenan Esengin, Dr. Celâl Sungur ve emekli askeri yargıç Fikret Ekinci gibi adlar da vardı. Bunlardan Dr. Celal Sungur, Aydemir'in başarısızlıklarından sonra da C.H.P. milletvekili olarak 1973 genel seçimlerine değin siyasal yaşantısına devam etti ve C.H.P.nin, sol düşünce ve eylemi yozlaştırma amacını güden, "ortanın solu" politikasına dahi katlanamayarak, sağ çizgideki yerini aldı. Fikret Ekinci ise 12 Mart 1971 darbesinden sonra 12 Mart faşizmini öven yazılar yazdı. Bir zamanlar **Dünya** gazetesinde 27 Mayıs'a

(159) Örtülü, Erdoğan: **Üç İhtilalin Hikayesi**, s. 260-261, (1966).

övgüler, Celâl Bayar ve Adnan Menderes'e sövgüler yağdıran Bedii Faik de sağcı iktidarların has adamı oldu.

Evet, Aydemir Devrimci değildi. Başarısız bir darbeci askerdi, o kadar... 27 Mayıs hareketini oluşturan kadrolar içinde, 27 Mayıs'tan çok önceleri yer almış olmasına karşın, hareketin başarıyla sonuçlanmasından sonra Milli Birlik Komitesi'ne giremeyişi ve istediği konumlara ulaşamaması O'nun, devamlı bir darbe arayışı içinde olmasına yol açtı. Aklı, tutkularına tutsak olmuştu. Nitekim, 22 Şubat'tan bir yıl sonra, sivil giysilerini giymiş emekli bir albay olarak 21 Mayıs 1963'te girişeceği ikinci darbe hareketi, yaşamını yitirmesine ve binbaşı Fethi Gürcan'la birlikte idam edilmesine neden olacaktı..

İlericilerin ve Gericilerin İnönü'den Bekledikleri

27 Mayıs'tan sonra göreve başlayan Meclis ve Senatoda, tutucu, gerici milletvekilleri çoğunluğu oluşturduğu gibi, ağalar ve aşiret başkanları da küçümsenmeyecek sayıdaydılar. Her türlü atılımın karşısında olan bu ağaların arasında, C.K.M.P. Genel Başkanı ünlü Osman Bölükbaşı da, Karaca kürt aşireti başkanı olarak yerini almış bulunuyordu. Bu arada Adana'nın büyük toprak sahiplerinden Cavit Oral ağa da, daha önce değinildiği gibi, Tarım Bakanlığının koltuğunda oturmaktaydı.

Ağalar, ülkenin siyasal yaşantısında önemli rol oynuyor, her türlü reformun, özellikle toprak reformunun gerçekleştirilmesini engelliyor, meclisin ve kabinenin aldığı kararlarda etkili oluyorlardı.

Meclis'in bu görünümü salt, serüvenci askerler arasında değil, sivil aydınlarda da terdirginlik yaratıyordu. Örneğin Taner Timur, **Yön** dergisinde konuyu irdeliyor ve "Son 15 yıl içinde Türkiye'de genel oy mekanizması daha çok tutucu hükümetleri işbaşına getirmiştir. Bunun nedenleri Türkiye'nin sosyal yapısının özelliklerinde aranmalıdır. Atomlar halinde dağılmış köylerden oluşan bir toplumsal yapıda, genel oy mekanizması geniş ölçüde ağalar kana-

lıyla ve ağalardan yana işlemiştir", diyordu[160] İnönü'nün dengeci politikasından yakınan Doğan Avcıoğlu ise "**İnönü'den Beklediklerimiz**" başlıklı yazısında şunları söylüyordu:

"Ekonomik ve sosyal koşullar ihtilalcidir. İhtilalci koşullar altında yürütülen tutucu bir politika ise uzun ömürlü olamayacağı gibi, rejimin geleceğini de tehlikeye atar. Rejimin yaşaması için (demokratik rejimin) sosyal koşulların gerektirdiği devrimlerin yapılması gereklidir" [161].

Avcıoğlu önemli bir noktaya parmak basıyordu. Nitekim, İnönü'nün aydınları tedirgin eden dengeci politikasından cesaret bulan serüvenciler, rejimi ortadan kaldırmak için harekete geçmişler ve Avcıoğlu'nun bu yazısının yayınlanmasından bir hafta sonra 22 Şubat olayı patlak vermişti.

Mümtaz Soysal ise, "**Göl Kıyısında**" başlıklı yazısında, burjuva partilerinin parlamentoya egemen olduklarını, böyle bir parlamentonun köklü sosyal reformları gerçekleştiremiyeceğini ileri sürüyor ve reformların ancak, "yeni düşünce ve sosyalist görüşlerin halk arasında yayılmasıyla ve parlamento dışı güçlere dayanılmasıyla" yapılabileceğini söylüyordu[162].. Soysal'ın bel bağladığı parlamento dışı güçler, işçiler, işçi sendikaları, gençlik örgütleri, öğretmen dernekleri, üniversite öğretim üyeleri ve çeşitli kesimlerden aydınlardı..

Tüm bu görüşlere karşı İnönü dengeciliğini koruyordu. Üstelik, izlemekte kararlı olduğu politikayı daha önce de ortaya koymuş, 19 Ocak 1962'de yaptığı radyo konuşmasında, "sosyal adalet ekonomik başarının ilk koşuludur" derken[163], 30 Ocak'ta da gerçek tutumunu şöyle vurgulamıştı:

---

(160) Timur, Taner: **Rejimin Gizli Hastalıkları Ümit Kaynağıdır, Yön** dergisi, sayı 14, s. 14, (21.3.1962).

(161) Avcıoğlu, Doğan: **İnönü'den Beklediklerimiz, Yön** dergisi, sayı 9, s. 3, (14.2.1962)

(162) Soysal, Mümtaz: **Göl Kıyısında, Yön** dergisi, sayı 26, s. 3, (13.6.1962)

(163) **Cumhuriyet** gazetesi : 20.1.1962.

"Özel girişimin karşısında değiliz, yanında yer alacağız"[164]

Öte yandan var olan düzeni korumak isteyen siyasal partiler ve bunların tutucu milletvekilleri "reform" sözcüğünü duymak bile istemiyorlar, "eşitlik" "sosyal adalet", "planlı kalkınma", "toprak reformu", "vergi reformu" gibi düşüncelere şiddetle karşı koyuyorlardı. İnönü'den istedikleri tek şey, "düzenin korunması" ve bir başka beklentileri de, Kayseri hapishanesinde yatan Celâl Bayar ve eski D.P. lilerin bağışlanmasıydı.

Meclisin tutucu-gerici kanadı, toprak reformu yerine "tarım reformunun" gerçekleştirilmesinin yeterli olacağı görüşündeydi. Onlara göre, topraksız köylüye toprak dağıtmanın bir gereği yoktu. Çünkü Türkiye'de ne sanıldığı kadar toprak ağası vardı, ne de köylüye verilebilecek toprak. **"Ekilebilir olduğu halde ekilmeyen toprağın ülkede geniş alanlara yayıldığı"** savları, salt komünistlerin uydurmacasıydı(!). Yapılacak iş, tarım reformunu gerçekleştirerek, erozyonu önlemek, sulama, tohum sorunlarını çözmek, kredi dağıtımı ve eğitim gibi yollarla tarım üretimini artırmaktı.. Bu arada "sosyal adalet" isteği de servet düşmanlığından kaynaklanıyordu. Toplumun servetini artırmadan yapılacak eşit bir servet dağıtımı, yoksulluğu herkese dağıtmaktan öteye bir şey olmayacaktı.

Kravatlı gericilere göre, toplumun bireyleri arasındaki eşitlik, aslında kökten yanlış bir görüştü. Toplumdaki gelişmeyi sağlamak için özel girişimin elinde büyük servetler birikmesine olanak vermek gerekiyordu. Ayrıca, eşitsizlik doğal bir şeydi. Doğada nasıl eşitsizlik varsa, toplumda da olacaktı. Bunu önlemeye çalışmak, Tanrı'nın işine karışmaktı. Karaca kürt aşireti başkanı Osman Bölükbaşı'ya göre, **'Tanrı, insanı eşit yaratmamıştı. Toplumda eşit hizmet vermeyen kişileri, gelir ve servette eşit kılmak zararlı bir hayaldi'**[165]. Bu arada sağcı ekonomistlerden Namık Zeki Aral'a göre, "sosyal adalete, kapita-

(164) **Cumhuriyet** gazetesi 31. 1.1962.
(165) **Cumhuriyet** gazetesi: 2.3.1965, nakleden Yıldız Sertel.

lizm denilen yoldan da gidilirdi; kapitalizmde fırsat eşitliği herkese açıktı"[166].

Düzenin değişmesinden, Türk halkının uyanmasından ve ilerici çizgide yürüyen bir Türkiye'nin yaratılmasından yana olmayanların sosyal ve ekonomik görüşleri, özet olarak buydu. Ancak, parlamentonun açılışından başlayarak, devamlı gündemde tutulan en önemli konu, siyasal af yasasının bir an önce çıkarılmasıydı. Özellikle Adalet Partisi, Bayar ve arkadaşlarının bağışlanmaları için büyük çaba gösteriyor, Yeni Türkiye Partisi de bu çabanın gerisinde kalmamaya çalışıyordu.

Daha hükümet kurulalı bir ay olmadan, 1961 Aralık ayının ortalarında toplanan A.P. Meclis Grubu'nda konu ortaya atılmıştı. A.P. Grubu'nun aldığı ilke kararı, 'siyasal affın bir lâzime (yapılması gereken şey) olduğunu' vurguluyordu. Bu karar Y.T.P.'ni de harekete geçirmişti. İvedi olarak toplanan Y.T.P. Meclis Grubu'nda, 'siyasal affın bir yasayla mı, yoksa bir hükümet önerisiyle mi gerçekleştirilmesi' konusunda bir karara varılamamakla birlikte, grup başkanı Yusuf Azizoğlu'nun açıklamasına göre, sorunun özünde ilke kararı benimsenmişti [167].

Bu ortamda İnönü hükümeti ancak altı ay ayakta kalabildi. İnönü, ne İsa'ya ne de Musa'ya yaranabiliyordu.. Dengeci politikası nedeniyle ilerici aydınlar İnönü'ye yükleniyor, C.H.P. grubunun kimi genç milletvekillerinin kapalı kapılar ardında yaptıkları eleştiriler başbakana ulaşıyor, sağcı partiler ise, siyasal bir affı gerçekleştirmediği için İnönü'ye diş biliyorlardı. Oysa C.H.P. lideri, A.P., Y.T.P ve C.K.M.P.'nin ekonomi politikalarına pek de aykırı düşmeyecek bir rota izlemekteydi.

Aslında İnönü, siyasal affa karşı değildi.. Ne var ki, bu konuda orduyu karşısına almak istemiyordu. Üstelik, daha birkaç ay önce Gürsel'in başkanlığında yapılan toplantıda parti liderlerinin imzaladıkları **Çankaya Protokolü**'nün birinci maddesi, "**siyasal düşüncelerle, yersiz ve za-**

(166) Aral, Namık Zeki: **Memlekette Sosyalist Cereyanlar**, Türkiye İktisat Gazetesi, 31.1.1963, nakleden Yıldız Sertel.

(167) **Akis** dergisi : Sayı 390, s. 13, (18.12.1961).

mansız olarak af kurumunun kullanılmayacağını" karara bağlayarak siyasal bir affa açılacak kapıları uzunca bir süre için kapatmış bulunuyordu.

* * * *

Siyasal gerginliğin tırmanışa geçtiği 1962 Mayısı'nda yaşanılan bir olay, o günlerin kargaşası içinde gereken yankıyı bulamadı.

Mayıs ayında Türkiye'ye gelen Amerikalı sendikacı Thalmayer, 28 Mayıs 1962'de katıldığı grev ve toplu sözleşme seminerinde şunları söylüyordu:

"**Türkiye'de, henüz işçilerin haklarının korunduğundan söz edilemez. Türkiye'nin bugünkü durumu, Birleşik Amerika'nın 1877'deki koşullarına çok benzemektedir. Ücretler çok düşük, çalışma koşulları çok kötü ve işsizlik derecesi çok yüksektir**"(168).

Bu sözler, kamuoyunu gerektiği gibi etkilememişti ama, Türkiye'yi yönetenleri ve sarı sendikacıları oldukça tedirgin etmişti. Büyük dostumuz Birleşik Amerika'dan gelen bir sendikacı neler söylüyordu böyle?..Nitekim üç ay sonra Türk-İş ve Yapı İşçileri Federasyonu harekete geçerek, John Thalmayer'in kışkırtıcı eylemlere giriştiğini ileri sürecek, oturma izninin uzatılmamasını ve yedi gün içinde Türkiye'den çıkarılmasını isteyecekti. O günlerde Türk-İş'in genel başkanı Seyfi Demirsoy, genel sekreteri ise Halil Tunç'tu..

Yetkili orunlar elbette, Türk-İş'in istemine ilgisiz kalamazlardı. Hem, bu Thalmayer, çizmeyi aşmış ve "**Ereğli Demir-Çelik fabrikasını kuran Amerikan Morrison Firması'nın, sömürücü amaçlar güderek her gün, Türk yasalarına aykırı tutum ve davranış içinde bulunduğunu**" ileri sürmüştü..

Thalmayer, Ağustos sonunda Türkiye'den çıkarılacak ve kovuluşunda ilk adımı, Bülent Ecevit'in başında bulunduğu Çalışma Bakanlığı atacaktı(169).

(168) Feroz ve Bedia Turgay Ahmad: **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi,** s. 248, (1976).
(169) Feroz ve Bedia Turgay Ahmad: **A.g.y.**, s. 252.

İkinci Koalisyon ve İnönü Hükümetlerinin Sonu

İnönü, 30 Mayıs 1962'de istifa etti. İstifasına gerekçe olarak da, "af yasası girişimlerinin hükümeti, meşruç (kımıldayamaz) hale getirdiğini" ileri sürüyordu. İnönü'nün, C.H.P. meclis grubunda yaptığı açıklamaya göre, "altı aydır koalisyonun yaşatılması, ortaklaşa dertlerin çözümlenmesi için savaşılmış ve sonuçta koalisyon ortağı bulunan A.P.'nin kararsızlığı ve her gün yeni ödünler istemesi üzerine işin içinden çıkılmaz hale gelinmişti. Başbakan olarak bu sorumluluğu yüklenmenin artık gereği yoktu" [170].

Ne var ki İnönü, sorumluluğu yine yüklenecekti. Hükümetin dağılışından dört gün sonra Ankara Radyosu, İnönü'den yeni bir kabine kurması istendiğini haber veriyordu.

İnönü'nün ikinci koalisyonu kurmaya yönelik çalışmaları 25 Haziran'a değin sürdü. Bu arada Karaca kürt aşireti başkanı Osman Bölükbaşı, genel başkam olduğu C.K.M.P.'den 29 arkadaşıyla birlikte ayrılmış ve 13 Haziran'da, **Millet Partisi**'ni kurduğunu açıklamıştı. A.P. içindeki kaynaşma ise önemli boyutlara varmış ve A.P.'nin iki numaralı kurucusu Necmi Ökten'in başını çektiği kimi milletvekilleri partiden kopmuş ve bağımsız bir grup oluşturmuşlardı. Meclis, özünde aynı meclisti ama, görüntüsü değişmişti..

İkinci koalisyon hükümetinin kuruluşu 25 Haziran 1962'de açıklandı. Hükümete, C.H.P. 11, Y.T.P. 6, C.K.M.P. 4 ve bağımsızlar 2 bakan vermişlerdi. Milli Savunma, İçişleri, Dışişleri, Maliye, Milli Eğitim, Çalışma, Sanayi, Tekel ve Bayındırlık Bakanlıklarına C.H.P.li üyeler atanmıştı. Tarım bakanlığı koltuğunda Y.T.P. li Mehmet İzmen oturuyordu. Cavit Oral ağadan sonra, Tarım Bakanlığı yine sağ kanada teslim edilmişti.

İkinci koalisyon hükümeti 2 Aralık 1963'e değin, 17 ay yaşayabilecekti. Y.T.P. ve C.K.M.P.'nin kabineden çekilmesi üzerine İnönü, 2 Aralıkta istifa edecek, 25 Aralık 1963'de

(170) **Akis** dergisi: Sayı 414, s. 9, (4.6.1962).

C.H.P. ve bağımsızlardan oluşan üçüncü koalisyon hükümetini kuracak ve 13 ay sonra bütçe Millet Meclis'inde onaylanmayınca İnönü koalisyonları dönemi, 13 Şubat 1965'te sona erecekti.

İkinci ve üçüncü koalisyonlar döneminde gelişen olayları uzun boylu anlatmak, bu kitabın ana konusu çerçevesinde bizi, gereksiz ayrıntılara itmiş olacaktır. Bu nedenle, üzerinde durulması gereken kimi olaylara özetle ve kronolojik olarak değinmek, sanırım, İnönü'nün başbakanlık öyküsünü noktalamak açısından yeterli olacaktır.

* * * *

İkinci koalisyonun kuruluşundan üç ay sonra 26 Eylül 1962'de Devlet Planlama Teşkilatı'nın üst düzeydeki yetkililerinden Müsteşar Osman Nuri Torun, Atilla Karaosmanoğlu, Ayhan Çilingiroğlu ve Nejat Erder görevlerinden çekildiler. Planlama Teşkilatı üç aydır Başbakan Yardımcısı ve Y.T.P. Genel Başkanı Ekrem Alican'a(*) bağlı olarak çalışıyordu ve plancılar Alican'dan hiç de hoşnut değildiler. **Akis** dergisine göre, bardağı taşıran son damla, Alican'ın, plancıları üstü kapalı biçimde komünistlikle suçlaması olmuştu. Şöyle ki,

"Hükümet, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nı onayladıktan sonra tasarıyı yeniden basılmak üzere Planlama Teşkilatı'na göndermişti. Gönderilen taslak, görüşmeler sırasında Başbakan Yardımcısı Ekrem Alican'ın önünde du-

(*) **Ekrem Alican** (1916-): Adapazarı'nda doğdu. 1937'de Siyasal Bilgiler Okulu'nu bitirdi. Aynı yıl Londra'daki School of Economics'de eğitim gördü. Maliye Bakanlığı'nda aralıklarla 1947'ye değin çalıştı. 1950'de D.P.'den Kocaeli milletvekili seçildi. Basına ispat hakkı tanınması konusunda parti liderleriyle çelişkiye düşünce D.P.'den ayrıldı ve 1955'te Hürriyet Partisi'nin kuruluşuna katıldı.

Alican, 27 Mayıs'tan sonra kurulan kabinede Maliye Bakanı oldu. 1960 yılı sonunda bu görevden ayrılarak, 13 Şubat 1961'de, eski D.P.'lilerin ağırlıkta olduğu Y.T.P.'ni kurdu ve partinin ilk genel başkanı oldu. 1961'de Sakarya milletvekili olarak Meclise girdi. 1962'de İkinci koalisyon hükümetinin başbakan yardımcısı ve devlet bakanıydı. 1965'te yeniden milletvekili seçilmekle birlikte, Y.T.P. büyük bir seçim yenilgisine uğramıştı. Partisinin giderek etkisizleştiğini gören Alican, 1966'da genel başkanlıktan ayrıldı. 1969'da da politika alanından çekildi.

ran metindi.

Plancılar, taslağı incelediklerinde kimi yerlerinde eski harflerle yazılmış notlar gördüler. Eski harfleri bilmediklerinden bunları bir bilene okuttular. Bunlar, Alican'ın kaleminden çıkmış notlardı ve kimi paragrafların kenarına yazılmıştı.

Vergi reformları konusunda plancıların önerdikleri sistemlerle ilgili bölümlerin yanında kırmızı kalemle daire içine alınmış bu özel düşünceler, uzmanlardan yana görüşleri taşımıyordu. Alican, kimi bölümlere eski yazıyla, "**malum düşünceler**", "**bilinen sistem**", "**malum olan sistemin neticesi**" gibi notlar düşmüştü. İşte bunlar, uzmanlarda büyük tepki yarattı. Demek ki başbakan yardımcısı, uzmanları büyük suçlama altında bırakıyordu" (171).

Plancıların görevden ayrılmaları sağcı partilerle birlikte C.H.P.'nin tutucu kanadını da sevindirmişti. Oysa plancıların, plancı olmaktan öteye bir suçları yoktu.. Nitekim Birinci Beş Yıllık Plan, 1962 Kasımında Meclis'te görüşülürken, sol eğilimli milletvekilleri tarafından eleştirilecek, sosyal adaleti sağlayacak nitelikten yoksun bulunduğu ve özel sektöre gereğinden çok haklar tanıdığı, ödünler verdiği ileri sürülecekti.

Ne var ki, plancılar kısa bir süre sonra gerici çevrelere ve Ekrem Alican'a "biz söylememiş miydik?", dedirtecekler ve 18 Aralık 1962'de Sosyalist Kültür Derneği'nin kuruluşunda yer alacaklardı.

Sosyalist Kültür Derneği, Türkiye'nin sosyal ve ekonomik sorunlarını sosyalist dünya görüşüyle incelemek, sol düşüncenin esasları ve yöntemleri üzerinde araştırmalar yapmak amacıyla kurulmuştu. Kurucuları arasında Doğan Avcıoğlu, Sadun Aren, Cemal Reşit Eyüpoğlu, Mümtaz Soysal, Nurettin Şazi Kösemihal gibi o dönemdeki sol düşüncenin önemli adları da vardı.

D.P.T. eski müsteşarı Osman Nuri Torun, derneğin genel başkanlığına getirilmişti. Plancılardan Nejat Erder, genel sekreterliği üslenmişti. Atilla Karaosmanoğlu ise araş-

(171) **Akis** dergisi: Sayı 431, s. 6-7, (1.10.1962).

tırma ve dokümantasyon bürosunu yönetiyordu.

Ancak, daha önce de değindiğim gibi plancıların sol düşünceye olumlu katkıları olmadı. Kısa bir süre sonra Osman Nuri Torun, Ordu Yardımlaşma Kurumu danışmanlığına ve Devlet Yatırım Bankası ekonomi başkanlığına getirildi. 1969'da Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'nde öğretim görevlisi oldu ve **Hürriyet** grubunun genel koordinatörlüğünü yaptı. Öteki plancılar ise, Birleşik Amerika'nın ve diğer ülkelerin uluslararası kuruluşlarında iş buldular. Bu arada Karaosmanoğlu ve Çilingiroğlu gibi yaman sosyalistler(!) 12 Mart 1971 askeri darbesinden sonra kurulan faşist Erim hükümetinde yer almakta bir sakınca görmediler.

Plancıların, Planlama Teşkilatından topluca ayrılmaları İnönü için bir sorun yaratmadı. Kuruluşun müsteşarlığına Hazine Genel Müdürü Ziya Müezzinoğlu getirildi. Bu atama aydınlar arasında "D.P.T.'nın daha tutucu bir çizgiye getirildiği" biçiminde yorumlanıyordu.

Hükümetin tutuculuğu bir yana, çeşitli kesimlerde gericilik hızlı bir tırmanışa geçmişti. 11 Kasım 1962'de T.İ.P.'nin İstanbul'da, Beyazıt Alanın'da düzenlediği mitingte, İşçi Partililer ve mitingi izleyenler, polisin de yardımıyla gericilerin saldırısına uğradılar. 9 Aralıkta Şişli'de yapılan T.İ.P. toplantısında da aynı olay yaşandı. Saldırılar üzerine T.İ.P. Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar, 10 Aralık 1962'de bir basın toplantısı düzenleyerek, "**vatandaşın mal ve can güvenliği var mıdır, yok mudur? Türkiye'de Anayasa geçerli midir, değil midir? Bu ülkede orman yasası mı yürürlüktedir?**" diye soruyor ve hükümeti şiddetle eleştiriyordu.

İşçi haklarını savunan bir partinin saldırılara uğraması, yüzbinlerce işçinin temsilcisi olan bir kuruluşu, yani Türk-İş'i hiç mi hiç rahatsız etmiyordu.

Seyfi Demirsoy'un başında bulunduğu Türk-İş, Aybar'ın basın toplantısından 12 gün sonra gerçekleştirdiği olaylı bir gösteride sol düşünceyi lanetledi. İşverenler, Türk-İş'in tutumundan son derece hoşnuttu. Seyfi Demirsoy, işçinin değil, işverenin sözcülüğünü yapar hale gelmişti. Ne

var ki. aydınlar arasında ve kimi işçi çevrelerinde Türk-İş'e yönelmeye başlayan eleştiriler, İstanbul Bira Fabrikası'nın bu eski işçisini yeni bir formül aramaya itti ve kısa zamanda formül bulundu: "Türk-İş partilerüstü bir politika" izleyecekti.

Türk-İş'in yıllarca izlediği partilerüstü politika, aslında sağ kanat partilerine ve işverenlere teslim olmanın ötesinde bir sonuç vermeyecekti. Demirsoy ve Genel Sekreter Halil Tunç elele vererek Türkiye'deki sendikal eylemleri yozlaştıracaklar ve Türk-İş giderek sağcı partilerin uydusu haline gelecek ve Demirsoy'un çevresinde yer alan sendika ağaları ise, daha sonraki yıllarda faşist liderlerin kuklaları olacak ve hatta kimileri de cinayet çeteleri kurarak, kapalı kapılar ardında, solcu işçileri öldürmenin planlarını çizeceklerdi. Bu arada Türk-İş yöneticilerine tepki gösteren ve kendilerine "sosyal demokrat" adını veren kimi sendika liderleri de, yoksul işçinin karnını yıllarca gösterişli demeçlerle doyurmaya çalışarak, Mercedes marka arabalarının rahat koltuklarında çubuklarını tüttürecekler, görkemli rakı sofralarında vatanı ve Türk işçisini kurtaracaklar, Ankara'nın en gözde semtlerinde lüks apartman daireleri alarak, işçi olmanın doyumsuz tadına varacaklardı.

Seyfi Demirsoy, 1960'tan 1974'e değin Türk-İş'in genel başkanıydı. 1974'te tedavi olmak üzere gittiği Londra'da öldü. Genel Sekreter Halil Tunç ise Demirsoy'un ölümünden sonra genel başkanlığa seçildi. O da, Demirsoy gibi partilerüstü bir politika izledi. Halil Tunç'a göre, Türk-İş'ten ayrılarak DİSK'i (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) kuranlar azılı birer komünisttiler.

Tunç, 1972'de Cumhurbaşkanı Sunay tarafından kontenjan senatörü seçildi. Bir süre bu görevi Türk-İş genel başkanlığıyla birlikte sürdürdü. 1979'da etkin sendikacılığı bıraktığını açıkladı. 12 Eylül darbesinden sonra Bülent Ecevit'in kaleme aldığı parti deklarasyonuna, Dr. Sedat Akınan ve İşadamı Murteza Çelikel'le birlikte imza attı. Deklarasyonda Ecevit'in imzası bulunmuyor ve Ecevit, perdenin arkasında ipleri oynatıyordu.

Anıden solcu olan Tunç'la romantik Ecevit'in yolları çok kısa bir sürede ayrıldı. Tunç, politikayı bırakarak Kızılcahamam yakınlarındaki çiftliğine çekildi.

* * * *

1963 yılında ülkenin siyasal yaşantısına, sağcı partilerin yarattıkları bir "komünizm umacısı" egemen olmuş görünüyordu. C.H.P.'nin kimi milletvekilleri de bu umacının kanatları altına girip, sol düşünceye veryansın ediyorlardı. İnönü ve başında bulunduğu koalisyon hükümeti ise, giderek dozunu artıran bir "aydın düşmanlığına" karşı umursamaz bir tutum içindeydi. İnönü için en önemli konu, hükümet üyeleri arasında çok kısa bir sürede ortaya çıkan görüş ayrılıkları nedeniyle koalisyonun çatırdamaya başlamış olmasıydı.

Evet, ülkede aydın düşmanlığı ve komünizm umacısı kol gezmeye başlamıştı. 4 Ocak 1963'te Doçent Adnan Benk, **Ataç** dergisinde yayınlanan "Marksçılık ve Varoluşçuluk" başlıklı çevirisi nedeniyle tutuklandı. Bir hafta önce de **Cumhuriyet** gazetesi yazı işleri müdürü Kayhan Sağlamer, "Yunus Nadi Armağanı makale yarışması" için gazeteye gönderilen 'Türkiye'nin Tek Kurtuluş Yolu: Sosyalizm" başlıklı yazıyı yayınladığı için tutuklanmıştı. Yazının altında Hikmet Alkılıç imzası bulunuyordu. Ancak, kısa bir süre sonra Hikmet Alkılıç'ın kocası Şadi Alkılıç, savcılığa başvurarak yazıyı kendisinin yazdığını ve eşinin imzasıyla **Cumhuriyet**'e gönderdiğini bildirdi. Bunun üzerine Şadi Alkılıç da hemen tutuklanarak cezaevine kondu.

Bu arada Büyük Millet Meclisi'nde ilginç olaylar yaşanıyordu. 11 Ocak 1963'te Meclis, tüm partilerin üyelerinden oluşan bir komisyonun kurulmasına karar vermişti. Komisyonun adı, "Komünizmle Mücadele Komisyonu'ydu" ve şu milletvekillerinden oluşuyordu:

A.P.'nden Ahmet Topaloğlu, Fethi Tevetoğlu, Şadi Pehlivanoğlu, C.H.P.'nden Süreyya Koç, Nurettin Özdemir, Celâl Sungur, C.K.M.P.'nden Seyfi Öztürk, Saadet Kaçar Evren, Y.T.P.'nden Talât Asal, Nihat Diler, M.P.'nden İsmet Kapısız, Rıza Polat ve Milli Birlik Komitesi eski üyesi

Senatör Ahmet Yıldız..

İşin garip yanı, komisyonda, tüm bu sağcı milletvekilleriyle birlikte 27 Mayısçı Ahmet Yıldız da yer alıyordu. Ne var ki, Ahmet Yıldız, daha sonraki yıllarda kendisine ödünsüz bir devrimci yol çizecek ve devrimciliğinin faturasını da pahalı bir biçimde 12 Eylül faşizmine ödeyecekti.

Aslında bu, bir skandaldı.. İnönü'nün başbakan olduğu bir dönemde, çoğulcu demokrasi adı verilen bir sistemin yürürlükte olduğu(!) bir ülkenin parlamentosunda böyle bir komisyon kurulabiliyordu. Amaç salt, Türkiye'nin ilerici aydınlarına gözdağı vermekti. Komisyona üye veren C.H.P. tam bir aymazlık içindeydi. C.H.P. içindeki **Mc Carthy'ciler**, durumdan son derece hoşnut görünüyorlardı.

22 Mart 1963'te hükümet, A.P.'lilerin ve eski D.P.'lerin baskılarına dayanamayarak, Celâl Bayar'ın koşullu olarak salıverilmesine karar verdi. A.P.'liler, Bayar'ın ağır biçimde hasta olduğunu ileri sürüyorlardı. Oysa Bayar, özgürlüğüne kavuştuktan sonra 23 yıl sağlıklı olarak yaşayacak ve 103 yaşında son yolculuğuna çıkacaktı.

Bayar'ın Kayseri Hapishanesi'nden Ankara'ya yolculuğu 27 Mayısa karşı tam bir gövde gösterisi haline getirildi. Gösteri, özellikle Bayar Ankara'ya girdiğinde doruk noktasına ulaştı. Binlerce gerici Ankara caddelerinde, 27 Mayısa, 27 Mayısçılara ve İnönü'ye sövgüler yağdıran sloganlar atıyordu. Anlaşılmaz bir çelişkiydi bu... İnönü, Bayar'ı hapisten çıkarıyor ama Bayar'ın yandaşları İnönü'ye sövüyorlardı.

Öte yandan olaylar, üniversite gençliğinin tepkisine yol açmış ve 27 Mayısa yöneltilen saldırılar, gençler arasında derin bir öfke yaratmıştı. Üniversiteliler 24 Martta Ankara'da büyük bir miting düzenleyerek Bayar'ı ve gericileri şiddetle kınadılar. Gençlerin tepkisi o denli büyük olmuştu ki, miting sona erdikten sonra güvenlik güçlerinin tüm engelleme çabalarına karşın, miting alanında toplanan kalabalık, sel gibi akarak A.P. Genel Merkezi önüne gelmiş ve genel merkez binası taşa tutulmuştu.

Ne var ki, gericilerin üslendikleri binaları taşa tutmak-

la, kaba güce dayanarak devrimleri savunmakla gericilik yok edilemez, çağdaş bir Türkiye yaratılamazdı. Dışa bağımlı bir ülkede, egemen güçler ve gericiler elbette, her fırsatta, boş buldukları alanlarda at oynatacaklardı. Ülkeyi yöneten siyasal iktidarlar, işbirlikçilerin dümen suyunda oldukları sürece tam bağımsız ve çağdaş bir Türkiye'yi yaratabilmek ancak düşlerde gerçekleştirilebilecek bir olguydu. O gün, A.P. Genel Merkezini taşlayan gençler, bu gerçeği yıllar sonra anlayacaklar ve siyasal iktidarlar eliyle şahlandırılan gericiliğin Türkiye'de yarattığı tabloyu yürekleri burkularak seyredeceklerdi.

O günden bugüne siyasal iktidarlar, işbirlikçilerin ve dış kapitalist güçlerin dümen suyunda gitmeyi, siyasal çıkarlarının ve iktidarlarının güvencesi olarak gördüler. "Tam bağımsız Türkiye" ilkesini savunan yurtseverleri "yurt düşmanı" olarak mimlediler.

Bayar'ın salıverilmesinden yaklaşık bir ay sonra, 29 Nisan 1963'te İnönü, Meclis'te yaptığı konuşmada "**dış siyaset konusunda tüm partilerin işbirliği içinde olmasını**" istiyor, "**Türk topraklarında nükleer silahların bulunmasına karşı çıkan ve tam bağımsız bir Türkiye isteyen**" ilerici kesimlerin görüşlerini eleştiriyor ve bağımsızlık politikasının olanaksızlığından söz ediyordu[172].

Emperyalizme karşı bağımsızlık savaşı vermiş bir ulusun geçmişteki Garp Cephesi Komutanı, o savaştan 40 yıl sonra bağımsız bir Türkiye'yi düşleyemiyordu bile..

İnönü'nün bu tutumuna karşın koalisyon hükümeti rahatsızdı. Yaklaşan yerel seçimler nedeniyle de partiler arasındaki çekişmeler giderek siyasal gerilimi artırıyordu.. Ne var ki, düşman kardeşler, yerel seçimler öncesinde Türkiye İşçi Partisi'ne karşı ortak bir cephede birleşmiş görünüyorlardı... T.İ.P., seçimlere ilk kez katılıyordu. T.İ.P. adına radyoda yapılan seçim konuşmaları tüm partileri çileden çıkarmaktaydı.. Açık hava toplantılarında, kahvelerde ve radyoda yapılan konuşmalarda tüm partilerin sözcüleri, T.İ.P.'nin, komünizmin uşağı olduğunu ileri sürüyor-

(172) Feroz ve Bedia Turgay Ahmad: **Türkiye'de Çok partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi**, s. 261, (1976).

lardı.

17 Kasım 1963 yerel seçimlerine bu hava içinde gidildi. A.P. beklenmeyen bir sonuç elde etmiş ve % 46 oranında oy toplamıştı. C.H.P. ancak % 37'ye ulaşabilmiş, C.H.P.'-nin koalisyon ortakları olan Y.T.P. % 6.5, C.K.M.P ise % 2.6 oy oranıyla ağır bir yenilgiye uğramışlardı.

Seçimlerden iki gün sonra Y.T.P. Genel Başkanı Ekrem Alican, partisinin koalisyondan çekilmek niyetinde olduğunu söylüyordu. C.K.M.P. de aynı eğilim içindeydi.

Bu sıralarda, seçim sonuçları yoğun biçimde tartışılırken, Okyanus ötesinden gelen bir haber dünya kamuoyunu altüst ediyor, Türkiye'de de büyük heyecan yaratıyordu: Amerika Birleşik Devletleri Başkanı John Kennedy, Dallas'ta bir suikast sonucu öldürülmüştü..

İnönü, Kennedy 'nin cenaze törenine katılmak üzere 24 Kasım 1963'te Amerika'ya gitti. 2 Aralıkta Ankara'ya döndüğünde, Y.T.P. ve C.K.M.P koalisyondan çekildiklerini İnönü'ye bildirdiler. İkinci koalisyon hükümeti de tarihe karışmıştı..

Üç hafta süren bir kabine bunalımından sonra, bu kez C.H.P. ve bağımsızlardan oluşan üçüncü koalisyon hükümeti, gene İnönü'nün başkanlığında kuruldu. Ancak, büyük bir seçmen kitlesini arkasına alan A.P.'ne bahasına olursa olsun İnönü'yü, bir daha gelmemek üzere başbakanlıktan uzaklaştırmaya kararlıydı.

Genel Başkan Ragıp Gümüşpala'nın 6 Haziran 1964'te ölümünden sonra partide bir genel başkanlık sorununun ortaya çıkmasına karşın, A.P., giderek güçleniyordu. 27-29 Kasım 1964'te toplanan büyük kongrede, kamuoyunca adı bilinmeyen genç bir mühendis, Süleyman Demirel genel başkanlığına seçilmiş ve 6 aydır genel başkanlığa vekâlet eden Sadettin Bilgiç, beklenmedik bir yenilgiye uğramıştı.

Demirel, genel başkanlığa seçilişinden hemen sonra ortalığı karıştırmaya başlamıştı. Genel seçimlerin yapılmasına bir yıl gibi az bir zaman kalmasına karşın, Demirel, 18 Aralık 1964'te İnönü'ye gözdağı veriyor ve "Mecliste 226 oyu sağlarsak hükümeti düşürürüz" diyordu.

Demirel'in ve Millet Partisi Genel Başkanı Osman Bölükbaşı'nın, İnönü'yü devirme çabaları kısa sürede sonuç verdi. 13 Şubat 1965'te Millet Meclisi'ndeki bütçe görüşmelerinde bütçenin kabul edilmemesi üzerine İnönü, başbakanlıktan çekildi. Böylece 25 Aralık 1963'te kurulan üçüncü koalisyon hükümeti de dağılıyor ve İnönü hükümetleri dönemi sona eriyordu.

Yeni hükümet 20 Şubat 1965'te Cumhuriyet Senatosu üyesi Suat Hayri Ürgüplü(*) başkanlığında kuruldu. Ürgüplü, A.P. Kayseri listesinden bağımsız aday olarak Cumhuriyet Senatosu'na seçilmiş, 28 Ekim 1961-6 Kasım 1963 arasında Senato başkanlığı yapmıştı.

"Partilerüstü kabine" olarak adlandırılan Ürgüplü hükümetine A.P. 10, Y.T.P. 4, C.K.M.P. 4 ve M.P. 4 bakanlık veriyordu. Ürgüplü, başbakan yardımcılığına meclis dışından A.P. Genel Başkanı Süleyman Demirel'i getirmişti.

Ekim 1965 genel seçimlerine değin, 8 ay gibi çok kısa bir süre iktidarda kalacak olan Ürgüplü kabinesine yön veren kişi Ürgüplü değil, A.P. Genel Başkanı Demirel'di. Bu nedenle ılımlı Ürgüplü'nün başbakanlığı dönemi, perdenin arkasındaki Demirel'in çabalarıyla, emekçiler için bir karabasan tablosu oluşturmuştu.

Ürgüplü'nün, hükümet programını Meclis'te okumasından iki hafta sonra, 10 Mart 1965'te Zonguldak'ın Kozlu bölgesinde maden işçileri greve gidiyordu. 12 Martta grev-

(*) **Suat Hayri Ürgüplü** (1903-1981): Şam'da doğdu. Şeyhülislam Mustafa Hayri Efendi'nin oğludur. Galatasaray Lisesi'ni, İstanbul Hukuk Mektebi'ni bitirdi. 1939-1946 arasında C.H.P. Kayseri milletvekili olarak parlamentoda bulundu. Saraçoğlu kabinesinde Gümrük ve Tekel Bakanlığı yaptı. Bu dönemde kahve yolsuzluğuna karıştığı savıyla Yüce Divan'da yargılandıysa da, aklandı. 1950'de D.P. listesinden bağımsız olarak Kayseri milletvekili seçildi. Daha sonra Bonn, Londra, Washington ve Madrit Büyükelçisi oldu. 27 Mayıs'tan sonra Cumhuriyet Senatosu başkanlığına seçildi. 1965'te 8 ay süren başbakanlık görevinden sonra 1966'da Cumhurbaşkanı Sunay tarafından kontenjan senatörlüğüne getirildi. 1972'de senatörlük süresi dolan Ürgüplü, yaşamının geri kalan yıllarını politikadan uzak geçirdi.

ci işçilerin üzerine bir tümen asker gönderildi ve işçilere ateş açıldı. Maden işçileri böylesine trajik bir olay yaşarken, Türk-İş yöneticileri, bu grevin yasalara aykırı olduğunu ve komünistler tarafından yönetildiğini söylüyorlardı [173].

Kozlu olayları Ankara'da üniversite gençliğini harekete geçirmişti. Gençler, 16 Martta, maden işçilerine sevgi gösterilerinde bulunarak Ürgüplü hükümetini şiddetle kınıyorlardı. Türk-İş bir bildiri yayınlayarak gençlerin de gösterilerine karşı çıkmıştı. Türk-İş"e göre, "işçi hareketlerine politika karıştırılmaktaydı" [174].. Oysa Türk-İş, politikanın tam anlamıyla içindeydi ve işçilere karşı, Demirel'in borazanlığını yapıyordu. Örneğin Türk-İş Genel Sekreteri Halil Tunç, 8 Nisan 1965'te, yani Kozlu grevinden yaklaşık bir ay sonra," maden işçilerine ateş açılmasını kınayan" T.İ.P.'ni, ihtilalci sosyalist bir parti olmakla suçluyordu[175].

İşçiler bir yana, Türkiye İşçi Partisi de büyük baskılar altındaydı. 1965 Nisan ayı başlarında Başbakan Ürgüplü, T.İ.P.'nin, "Türk işçisini ordu aleyhine kışkırttığı" savlarına dayanarak T.İ.P. hakkında soruşturma açılmasını istiyordu. Ürgüplü, iktidarının daha ikinci ayı dolmadan, Demirel'in ve A.P.'nin kuklası haline gelmişti. Bu arada polis, T.İ.P.'nin il merkezlerinde aramalar yapıyor, partinin Adana, Akhisar, Kırıkkale gibi il ve ilçe merkezlerinde yaptığı toplantılar azgın A.P.'li sürüler tarafından basılıyordu[176].

Saldırganlar, Türk politika sahnesinin yeni harika çocuğu Demirel'den cesaret alıyorlar, azdıkça azıyorlardı. Örneğin, Demirel'in 29 Haziran 1965'te A.P. grubunda yaptığı konuşma, saldırganlara bir işaret niteliğini taşıyordu. Demirel, "**Biz komünist düşmanıyız. Komünizmle yılmadan mücadeleye kararlıyız.. Türkiye'ye komünizm giremez; çünkü nüfusumuzun yüzde doksansekizi müslümandır**", diyordu[177].

(173) **Cumhuriyet** gazetesi: 11.3.1965.
(174) **Cumhuriyet** gazetesi: 17.3.1965.
(175) **Cumhuriyet** gazetesi: 9.4.1965.
(176) **Yön** dergisi: Sayı 105, s, 6, (2.4.1965).
(177) **Cumhuriyet** gazetesi: 30.6.1965.

Demirel'in uykusunu kaçıran bu komünizm tehlikesi de nereden çıkmıştı?.. Aslında Demirel'in yılmadan savaşmaya kararlı olduğu örgüt, Türkiye İşçi Partisi'ydi.. T.İ.P., yaklaşan genel seçimlerde seçmenlerin karşısına çıkacak tek sosyalist partiydi. A.P.'nin müslüman genel başkanı, seçim öncesinde sosyalistleri sindirmek istiyor, müslüman halkı, İşçi Partisi'ne karşı kışkırtmaya çabalıyordu.

Demirel'in A.P. grubunda yaptığı bu konuşmadan dört gün sonra, 4 Temmuz'da Bursa'da toplanan T.İ.P. kongresi, gözü dönmüş A.P.'lilerce saldırıya uğradı. Delegelerin çoğu acımasız biçimde dövüldü.

T.İ.P.'ne beslenen düşmanlık salt A.P.'lilerden kaynaklanmıyordu. Millet Partisi Genel Başkanı Osman Bölükbaşı ve 31 Temmuz 1965'te C.K.M.P. genel başkanı olan başbuğ Alparslan Türkeş de, Allahsız komünistlerin başlarını ezmeye kararlıydılar.

İşte, 1965 genel seçimlerine böyle gidildi. 10 Ekim'de yapılan seçimlerde T.İ.P., tüm baskılara karşın Meclis'e 15 milletvekili sokmayı başarmıştı. Ne var ki Demirel, büyük bir zafer kazanarak oyların % 52,8'ini alıyor ve A.P., 450 milletvekilliğinden 240'ını elde ediyordu. C.H.P. ancak 134 milletvekili çıkarabilmişti. Demirel, artık tek başına iktidardaydı. Türkiye için yeni bir dönem başlıyordu.. Kuşkusuz, şanssız bir dönem...

İlericilerin Gericiliği: İslâm Sosyalizmi

1960'lı yıllarda Türkiye'de, bilimsellikle bağdaşması olanaksız bir garip akım ortaya çıktı: "İslam sosyalizmi"....

İşin anlaşılmaz yanı, ciddi bir dergi olarak tanınan **Yön**'ün, bu hastalıklı görüşe sayfalarında yer vermesiydi. Üstelik, Doğan Avcıoğlu gibi bir düşünür de, kısa bir süre de olsa, akıma kapılacak ve Roger Garaudy'nin "Sosyalizm ve İslâmiyet" adlı kitabını E. Tüfekçi ile birlikte Türkçeye çevirerek, neredeyse akımın Türkiye'de öncülüğünü yapmaya soyunacaktı.

"İslam Sosyalizmi" düşüncesi, 1962'lerde filizlenmeye

başladı. Örneğin, **Yön**'de 1962'de Turhan Tokgöz imzasıyla yayımlanan bir yazıda şu görüşler ileri sürülüyordu:

"Türkiye'de sosyalizmi ne işçi sınıfı, ne de halkı arkasına takamayan aydınlar kurabilir. Bugün Türkiye'de sosyalizmin gelişme şansı dinci, milliyetçi kanadın sosyalist ekonomistler bulmasına bağlı görünmektedir. Dinci, milliyetçi kanat, ekonomik görüşlerindeki kararsızlıktan kurtularak, ağanın sözcüsü olmayı bilinçli olarak reddederse, sosyalizmi getirmek şansları herkesten fazladır" [178].

Hilmi Özgen adında bir başka dinci sosyalist ise, "**Türk Sosyalizmi Üzerine Denemeler**" adlı kitabında Tanrı'nın sosyalist olup olmadığını tartışacak kadar raydan çıkmıştı. Özgen, "Tanrı sosyalist midir?" sorusuna şu yanıtı veriyordu:

"Göksel kitaplarda, kul hakkını yiyenlere türlü cezalar konulup, yoksulluğun erdemleri ileri sürüldüğüne göre, Tanrı'nın da yoksullardan yana büyük bir sevgisi olsa gerek"[179].

Özgen'e göre, Ramazan ayında (yılda bir kez) zenginlerin yoksullara fitre vermesiyle islam toplumunda sosyal adalet sağlanmış oluyordu.

Bu şaşılacak görüşler daha sonra Prof. Cahit Tanyol'un 1965'te **Yön**'de yayımlanan ve **Tehlike Çanı** başlığını taşıyan yazılarıyla geniş bir kitleye aşılanmaya çalışıldı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Kürsüsü profesörü olan Cahit Tanyol, sosyalist düşüncenin Kur'an'da var olduğunu ileri sürüyor ve bunu ayetlerle kanıtlamaya çalışıyordu. "**Tehlike Çanı: V- İslamın Cenneti Sosyalizmdir**" başlıklı yazısında Tanyol, "**Bu yazı ne sosyalizmle islâmiyet arasında zoraki bir yakınlaştırma çabası taşır ne de her ilmin, her keşfin Kur'an'da zaten var olduğunu ileri süren skolastik düşüncenin bir yorumudur** (dip not)" diyor, ardından da bu savıyla tam bir çelişki halinde olan şu görüşleri ileri sürüyordu:

---

(178) Tokgöz, Turhan: **Gerçekçi Sosyalizm,** Yön dergisi, **Sayı** 39, (19.9. 1962).

(179) Özgen, Hilmi: **Türk Sosyalizmi Üzerine Denemeler,** s. 11, (1963).

"Adaleti gerçekleştirmeye engel olan, insanlar arasındaki eşitsizliği sürekli olarak bozan mülkiyet olduğu için islâmiyette mülkiyet, "üretim mülkiyeti" Tanrı'ya aittir. Bu, Kur'an'ın birçok âyetlerinde açık ve kesin olarak belirtilir (Taha Suresi, âyet 1-8, Âli Umran Suresi, âyet 189-194).

İnsanlar mülkün kendisine değil ancak işletilmesine ve ondan yararlanma hakkına sahiptir. Tanrı'nın mülkü kimseye miras olarak kalamaz ve geçemez. Göklerin ve yerin mirası Allahu Taalâ'ya aittir (Ali Umran Suresi, âyet 180).

Bu ilke, üretim araçları mülkiyetinin -ki bu üretimin ana kaynağı topraktır- özel mülkiyete geçmesini kesin olarak reddeder. Toprak, Tanrı'nın ve yeryüzünde onun adaletini temsil eden devletindir" (180).

Sosyalizmi, Kur'an'ın ayetlerinde bulan Tanyol, bununla da yetinmiyor ve Osmanlı Devleti'ne duyduğu özlemi dile getiriyordu. Tanyol'a göre, Osmanlı Devleti'nde esas olan **özel mülkiyet** değil, **kamu mülkiyetiydi.** Bunun tersini savunmak tarihin gerçeklerini yadsımak olurdu(181).

Tanyol, Prof. Mustafa Akdağ'ın **Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi** adlı yapıtından alıntılar yaparak ileri sürdüğü savları kanıtlamaya çalışıyor ve yazılarında Akdağ'ın şu görüşlerine yer veriyordu:

"Osmanlı Devleti'nde üretim araçlarının ana kaynağı olan toprak devletindi. Fethedilmiş tüm ülkeler devletin malı sayılırdı. Anadolu da fethedilmiş bir ülke olduğu için tüm topraklar, **mirî** yani devlete aitti. Toprağı elinde bulunduran ve ekip biçen çiftçi halk, ister müslüman, ister hıristiyan olsun kiracı sayılmaktaydı. Şu halde kiracı (köylü), ektiği tarlanın kirasını sahibine (devlete) ödemek zorundaydı"

Evet, Osmanlı ekonomik düzeninin temel niteliği, toprak mülkiyetinin devlet elinde bulunmasıydı. Ne var ki

(180) Tanyol, Cahit: **Tehlike Çam: V-İslamın Cenneti Sosyalizm, Yön** dergisi, sayı 130, s. 7, (24.9.1965).

(181) Tanyol, Cahit: **Türkiye'de Mülkiyet Yapısı ve Sosyalizmi Zorunlu Kılan Nedenler, Yön** dergisi, sayı 134, s. 12, (22.10.1965).

Tanyol, Mustafa Akdağ'ın adı geçen yapıtının öteki sayfalarını okuyuculardan saklıyor, Osmanlı düzeninin nasıl yozlaştığına hiç değinmiyordu.. Biz, şimdi, Mustafa Akdağ'ı dinleyelim:

"Devletin resmi görevlileri, hazineden ellerine bir ya da üç ayda bir geçen toplu akçeyi, faizcilik, ticari ortaklık, bağ, bahçe, dükkan, ev, v.b. emlak satın alma alanlarında kullanarak zengin oluyorlar, köylerdeki tımarlı sipahilerin çıkar karşılığı razı edilmeleriyle, çiftçi köylüden ele geçirdikleri toprakları biraraya getirip çiftlikler kuruyorlar, bunu yapamıyanlar da yoksul halkın ekinlerine ortak olma yolunu tutuyorlardı. Diyebiliriz ki Türkiye'de toprak ağalığına tüm kapıları kapamış bulunan "mirî toprak yasasının" yarattığı ileri köy düzenini ilk bozanlar bu resmi kimlikteki kişilerdi. Bu yeni para işleticileri kazanç yaşantısına girdiklerinde, kendilerine en uygun alışverişçi kişiler olarak yoksul köylüyü seçmişlerdi. Çiftçinin elindeki toprağın gerçek sahibi olan devlet ya da onun sipahisi de, arazi yasasında yer alan "**kiracı köylü olmayanlar, toprak kullanamazlar**" maddesini gözardı edince, artık köy yaşantısı resmi kimlikli kişilerin çiftlikleriyle dolacak, böylece halk bunların angaryalarına, kendisini borca boğmalarına, hayvan sürülerini ekinlerine salıvermelerine dayanamayarak üçer-beşer köylerini terk edecek, kentlerde ya da şurada burada toplanıp, geleceğin karışıklığına bitmez tükenmez kaynak olacaklardı" [182].

Akdağ'ın çizdiği bu tablo, Osmanlı İmparatorluğu'nun en güçlü dönemine, 16. yüzyıla ilişkindir.

Bu tablonun yanısıra Akdağ'ın, Osmanlılarda devletin üst düzeydeki yetkililerinin vurgunculuğunu belgeleyen notları da oldukça ilginçtir. Şu satırlara bir göz atalım:

"Eskiden beri Doğu'nun lüks kumaşları Türkiye'deki zengin sınıfça pek aranmaktaydı. Fakat, 'Frenk Kumaşları' çok az tanınıyordu. 15. yüzyılın ikinci yarısında ise, artık frengi kadife, frengi kemha (üzeri hafifçe tüylü bir tür ipekli kumaş), Frakonya çuhası ve özellikle Londra çuha-

(182) Akdağ, Mustafa: **Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi**, Cilt 2, s. 430-431, (1974).

ları, Bursa pazarında aynı türden Türk kumaşları yanında bol bol alıcı bulmaktaydı. Anadolu Beylerbeyi Hersekzade Ahmet Paşa'nın 1486'da Bursa'da satın aldığı 65.400 akçelik ipekli ve yünlüler arasında yukarda adlarını saydığımız Avrupa kumaşlarının da bulunduğu, bedel hesapları yapılırken, fiyat ve miktarları ile birlikte gösterilmiştir.

Bu önemli satın almada, 65.400 akçenin 36.910 akçesi yabancı kumaşlara ödenmiş bulunmaktaydı. Böylece bu alışveriş, **sancak beyleri, beylerbeyleri, vezirler ve 'askeri sınıfın' öteki ileri gelenlerince,** Frenk yapısı mallara ödenen akçelerin yılda, milyonlara eriştiğini ortaya koymuş oluyordu.

Öte yandan, hükümdarın yönetimi altında bulunan halk sınıflarının servetlerine ilişkin bize çok doğru bilgi veren tereke defterlerini (ölen kimselerin servetlerini akçe olarak değerlendirip, mirasçıları arasında pay etme işlemini) incelediğimizde, bunlardan çok azının varlığı 50.000 akçenin üzerine çıktığına, büyük çoğunluğununki 10.000 akçenin altında kaldığına göre, Hersekzade Ahmet Paşa'nın **köle ve cariyeleri** için satın aldığı kumaşlara bu kadar parayı bir anda sayması "askeri sınıf" üst düzeyinde bulunanların servetlerindeki ölçüsüzlüğü gösteriyordu. Bu demektir ki, koskoca bir toplumun ekonomik örgütünün devlete doğru akıntılı biçimde çalışması yüzünden, **tüm üretim artımı doğal olarak askerlere bölüştürülüp**, onların yüksek yaşama harcamalarında tüketildiğinden, Türk iş yaşantısında bir sermaye birikimi yapılması olanağından söz edilemezdi" (183).

Türkiye'nin, tarih alanında yetiştirdiği en değerli bilim adamlarından biri olan Prof. Mustafa Akdağ(*) bu tarihsel

(183) Akdağ, Mustafa : **A.g.y.**, s.435-436.

(*) **Akdağ, Mustafa** (1913-1972): Yozgat'ın Boğazlıyan ilçesinde doğdu. Bir çiftçi olan babasının Çanakkale Savaşı'nda ölmesi nedeniyle ilköğrenimini Akdağmadeni İlkokulunda parasız-yatılı olarak yaptı. İzmir İlköğretmen Okulu'nu ve 1940'da Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi tarih bölümünü bitirdi. Kars Lisesi tarih öğretmenliğine atandı. 1944'te Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ne asistan olarak girdi. 1945'te, "Celali İsyanlarının Başlaması" adlı teziyle doktorasını verdi. 1947'de adı geçen fakülteden

gerçekleri anlatadursun, Cahit Tanyol ve O'nun gibi düşünenlere göre, "teokratik Osmanlı Devleti'nde, devletin tüm mal ve gelirlerinin sahibi sayılan, devlet bütçesini kişisel serveti olarak gören, yoksul Anadolu halkını yüzyıllarca sömüren ve o halktan **kullarım** (kölelerim) diye söz eden Osmanlı padişahları, vurguncu sadrazamlar, vezirler, paşalar", hani neredeyse sosyalisttiler. Üstelik, Kur'an'daki ayetler doğrultusunda geliştirilecek bir düzenle de bu ülke rahat bir nefes alacaktı...

Cahit Tanyol'un garip savlarından biri de şuydu: "İslam ülkelerinin özellikleri, bu ülkelerde feodalizmden sosyalizme devrimsiz geçilebileceğini göstermektedir. Çünkü buralarda zaten özel mülkiyet yok (!), sömürme yoktur, tersine kollektif üretim gelenekleri vardır" (184).

Daha önce de değindiğim gibi, bu gülünç akıma Doğan Avcıoğlu'nun da kapılması ilginçti. Avcıoğlu, E.Tüfekçi ile birlikte dilimize çevirdiği Roger Garaudy'nin **Sosyalizm ve İslamiyet** adlı kitabına yazdığı önsözde şu görüşlere yer veriyordu:

"Sosyalizm, kaynağını yalnız Batı kültüründen alamaz. Sadece Alman klasik felsefesine, İngiliz ekonomi politiğine, ütopik Fransız sosyalizmine, Yunan akılcılığına ve Rönesans teknikçiliğine dayanan bir sosyalizm, **Doğu ülke-**

---

ayrılarak Gazi Eğitim Enstitüsü'ne geçti. Bir yıl sonra Diyarbakır Öğretmen Okulu tarih öğretmenliğine atandı. 1951'de, "Celali Fetreti" adlı tezini hazırlayarak Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yakınçağ Tarihi Kürsüsü'nde doçent oldu. 1958'de profesörlüğe yükseldi. 1972'de üniversiteden uzaklaştırılana değin bu kürsüde çalışmalarını sürdürdü.

Mustafa Akdağ, Osmanlı toplumunun ekonomik ve sosyal yapısına ilişkin araştırmalar yapan ilk bilim adamlarındandır. Tüm tarih çalışmalarında, araştırma konusu olarak, kendi deyimiyle "Türkiye'nin dirlik ve düzenlik tarihi" üzerinde durmuştur. İki cilt olarak yayımlanan **Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi** adlı yapıtının hazırlanmasında Osmanlı dönemine ilişkin tüm kaynakları, özellikle Bursa ve Üsküdar "şer'iyye sicillerini" tek tek, titizlikle incelemiştir.

Akdağ'ın dört cilt olarak tasarladığı **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası-Celali İsyanları** adlı yapıtı, tamamlanamadan ve ölümünden sonra bir cilt olarak yayımlanmıştır.

(184) Tanyol, Cahit: **Tehlike Çanı: III-Çıkar Yol Niçin Sosyalizmdir?, Yön** dergisi, sayı 124, s. 16, (13.8.1965).

lerinin katkılarıyla zenginleşecek ve gerçek bir hümanizm haline gelecektir" [185].

Ne var ki Avcıoğlu, "İslam sosyalizmi" denilen "sosyal şizofreninin" ne denli yoz bir akım olduğunu kısa sürede görecek ve 1966'da, **Yön** 'de bu kez, şunları söyleyecekti:

"Türk sosyalistlerine şimdi düşen iş, yeni toplumsal gelişme yasaları ve teorileri icat etmek yerine, sosyalist yöntemi doğru kullanmaya alışarak, Türk toplumunun evrimine ilişkin tarihsel ve sosyolojik araştırmalara girişmektir. Bu bilgi de yeni sosyalizmler icat etmek için değil, Türk toplumunun sosyalizme gidiş yolundaki özelliklerini değerlendirmek için yararlı olacaktır " [186].

İslam sosyalistleri, gözlem ve deneye dayalı bir toplumbilim anlayışının islam dünyasındaki öncülerinden olan Arap filozof ve tarihçisi ibn Haldun'a (1332-1406), **İslamın Marx'ı** diyecek kadar saçmalıyorlardı.

Bu görüşler tepkisiz kalamazdı. Örneğin Aziz Nesin, "**Yozlaştırılan Sosyalizm**" başlıklı yazısında, "İslamın sadaka, zekat, fitre gibi geleneklerinin sosyalist ilkeler olarak gösterilmesinin bir tehlike olduğunu" belirtiyor ve "sosyalizmin sulandırılmasından, yozlaştırılmasından endişe duyduğunu" söylüyordu [187].

Prof. Berkes ise, 29 Ekim 1965'te Kahire'de kaleme aldığı ve **Yön** dergisine gönderdiği yazıda, Garaudy'nin **Sosyalizm ve İslamiyet** adlı kitabını ve "İslam Sosyalizmi" akımını ağır bir biçimde eleştiriyordu. Şunları yazıyordu Berkes:

"1. Kitabın birinci bölümünde yazar, islam peygamberini ve yapıtını neredeyse sosyalist emek ve mülkiyet görüşünün öncüsü yapıyor... Din kitaplarının öğretileri sosyalizmin öğretileri olamaz. Tersine bunların öğretileri, sosyalizmin kaldırmaya çalıştığı şeyleri, "Tanrı, ahlak, öteki dünya" gibi yaptırımlarla çözümlemeye çalıştığı için, örtbas

---

(185) Avcıoğlu, Doğan: **Sosyalizm ve İslamiyet**, yazan : R. Garaudy, (önsöz), s. 5-6, (1965).
(186) Sertel, Yıldız: **Türkiye'de İlerici Akımlar**, s. 288, (1969).
(187) Nesin, Aziz: **Yozlaştırılan Sosyalizm , Yön** dergisi, sayı 78, s. 6, (25.9.1964).

etmeye, hatta pekiştirmeye yarar. Evet, hıristiyanlıkta olduğu gibi islamlıkta da iyilik, kardeşlik, adalet övülür, istismarcılık (sömürücülük) kötülenir. Ama onda da efendi efendi, esir esir, zengin zengin, yoksul da yoksul olarak kalır. Sırf kendini öteki dünyada kurtaracak kişisel bir iş yaptığından ötürü, kölesini serbest bırakan ya da uşağına iyi bakan adam övülür.

Kur'an'da devlet hakkında bir şey yok.. Servet, kazanç, mübadale (değiş tokuş) ve faize ilişkin Kur'an'ın öğrettikleri, değil bir ekonomik anlayışa, hukuksal anlayışa bile dayanmaz. Sonradan fıkıh (islam hukuku) bilginleri bunlara hukuksal bir temel bulabilmek için neler çektiler.. Bunlar ilahi (tanrısal yaptırımlara) dayanan güzel, saygı duyulan, peygamberane sözlerdir. Ama ne yazık ki, dinsel öğretilerin-zamamna göre ileri olsa bile toplumda meydana getirdiği sonuç, püriten (ahlak ve siyaset konularında bağnaz) ve militarist bir Arap merkantilizmi egemenliğine dayanan **sınıflı** ve **istismarcı** (sömürücü) bir düzen yaratmak olmuştur. Bundan ötürüdür ki hemen hemen ta baştan beri aşağı sınıflar arasında isyan ya da ihtilal hareketleri ve Kur'an'ın öğretilerini başka biçimde yorumlama eğilimleri başlamıştır.

Kitabın beşinci bölümü olan "**Descartes ve Montesquieu'nün Öncüsü ve İslamın Marx'ı: İbn Haldun**" faslına gelince...

Öğrenim görmüş bir Avrupalı'nın bu denli saçma şeyler yazabileceğini tahmin edemezdim. Bunu eğer bir öğrencim yazmış olsaydı, sınavda duraksamaksızın döndürürdüm. Böyle bilgisizliklere dayanan temelsiz övünmelere bizde, Abdülhamid zamanında başvurulurdu.

İbn Haldun'un ne Descartes ne de Marx ile bir ilgisi ya da onlara benzeyişi vardır... Montesquieu'ye benzetilişine gelince, iki düşünür arasındaki benzerlikler çoktan beri bilinen bir şeydir. Fakat, bunun sosyalizmle bir ilgisini görebilmek için çok laçka olmuş bir muhayyileye (hayal etme gücüne) sahip olmak gerekir. İbn Haldun Montesquieu ayarında bir düşünürdür. Burada konumuz olmayacak önemli düşünceleri ve gözlemleri vardır. Dünya dü-

şün tarihinde birinci safta gelen bir yeri olduğundan hiç kuşku yoktur. Ancak, politik doktrinde **vahye** (bir düşüncenin ya da buyruğun Tanrı tarafından bir peygambere bildirilmesine) dayanan devlet düzenini, ideal devlet düzeni saymaktan kendini kurtaramayan bir düşünürün bugünün sosyalizmine vereceği bir şey yoktur" [188].

Yıldız Sertel, **Türkiye'de İlerici Akımlar** adlı yapıtında, "İslam sosyalizmi" düşüncesinin, laiklik ilkesine bağlı aydınlar arasında benimsenmediğini ve sönmeye mahkum kaldığını ileri sürer. Bence bu fazla bir iyimserliktir.

Her ne kadar, İslam Sosyalizmi akımı 1960'lı yıllarda Türk aydınlar, arasında geniş bir yandaş kitlesi bulamamışsa da, daha sonraki dönemde, İslam dünyasındaki gelişmelere koşut olarak, islamcı görüşlere ve bu arada Osmanlı yandaşlığına, sağcıları kıskandıracak ölçüde sahip çıkanlar olmuştur.

Bu moda, özellikle İran'da bir islam cumhuriyetinin kurulması, Ayetullah Humeyni ve mollalarının bu ülkeye egemen olmasıyla birlikte gündeme getirilecek, kimi Türk aydınları da İran'daki değişimi "devrim" olarak adlandıracaklar ve Humeyni'ye alkış tutacaklardır.

Zalim Şah Rıza'nın devrilmesi insanlık adına onur verici bir olaydı. Ancak, iktidara sarıklı mollaların geçmesi de, İran'ın geleceği açısından düşündürücü olması gereken bir başka olguydu. Şeriatçıların asla devrimci olamayacakları, yadsınması olanaksız tarihsel ve bilimsel bir gerçekti. Oysa bizim eksantrik aydınlarımız, Humeyni darbesinin anti-emperyalist bir hareket olduğunu ileri sürüyor ve Humeyni'ye "anti-emperyalist bir devrimci" gözüyle bakıyorlardı.

Humeyni yönetimindeki İran'da, yıllar boyu, anti-emperyalist yüzlerce solcunun idam edilmeleri, kellesini kurtarabilen binlerce İranlı aydının öteki ülkelere kaçmaları, bizim aydınlarımıza birşeyler anlatabilmiş midir acaba?...

Bu konuya ilerdeki sayfalarda yine döneceğiz.

---

(188) Berkes, Niyazi: **Sosyalizm ve İslamiyet Üzerine** Yön dergisi sayı 140, s. 16, (3.12.1965).

ADALET PARTİSİ VE DEMİREL DÖNEMİ

DEMİREL BAŞBAKAN

10 Ekim 1965 seçimleri, Adalet Partisi'nin, 240 sandalyeyi alarak Meclis'e büyük bir çoğunlukla girmesini ve Demirel'in başbakanlık koltuğuna oturmasını sağlamıştı. Bu sonuç salt yurtiçinde değil, dışında da geniş yankılar uyandırmıştı. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri, Demirel'in iktidara gelişinden pek hoşnuttu.

27 Mayıs hareketinin gerçekleştirilmesinden beşbuçuk yıl sonra 27 Mayısa karşı olan güçler, iktidarı yeniden ellerine geçirmişlerdi. Ağalar, imamlar, vurguncu kapitalistler ve bunların sömürdüğü yoksul köylünün işbirliğiyle elde edilen bir sonuçtu bu..

Bu gerçeğe dış basın da parmak basıyordu. Örneğin, **Neue Zürcher Zeitung** konuya şöyle yaklaşıyordu:

"**Demirel, bu büyük seçim başarısını bir yandan Cadillac sahiplerine, öte yandan da hiçbir şeye sahip olmayanlara borçludur. Atatürk ilkelerine bağlı aydınlar, sağcı bir partinin başkanı olan Demirel'i derebeylik sisteminin yandaşı olarak görmekte, iç ve dış özel girişimi desteklemekle suçlamaktadırlar**"(189).

Kuzey Amerika Basın Ortaklığının Ortadoğu muhabirlerinden Constantine Poulos, Amerika'nın liberal görüşlü dergilerinden **The Nation**'da Demirel'in başarısına ilişkin şu yorumu yapmaktaydı:

"**Umulmadık biçimde çok oy toplayan ve Türk parlamentosunda kesin bir çoğunluk sağlayan Adalet Partisi, büyük işadamlarının, mali çıkarların ve büyük toprak sahiplerinin biraraya geldiği bir partidir. Ama Adalet Partisi'nin temel seçim desteği, köy proleteryasından gelmiştir. Adalet Partisi, 1960 İhtilali'nden sonra yasa-**

(189) **Neue Zürcher Zeitung**: 28.11.1965.

dışı ilan edilen Adnan Menderes'in Demokrat Partisi'nin açık ve direkt kalıtçısıdır.

Adalet Partisi, seçimlerde lekeleyici taktiklere başvurmuş ve bunları geniş biçimde kullanmıştır. A.P. hem İnönü'nün partisini, hem de Türkiye İşçi Partisi'ni "komünist" diye suçlamıştır. Ankara'da diplomatik bir resepsiyonda İnönü'yü, Bayan Gromyko'nun elini öperken gösteren fotoğraflardan yüzlerce ve binlercesini Türkiye'nin her yerinde dağıtmıştır. Büyük sayıdaki cahil Anadolu halkı için komünizm, Türkiye'nin tarihi düşmanı Rusya anlamına geldiği için bir küfürdür. Bu kökleşmiş inanca ek olarak Rusya ve komünizm, mülkiyetin kaldırılması, hayvanlara el konulması, dindarların allahsızlar tarafından baskı altına alınması, serbest aşk ve öteki ahlak dışı davranışlar olarak anlaşılmaktadır" (190).

Gerçekten de C.H.P.'nin seçimlerden önce ortaya attığı "**ortanın solu**" sloganına karşı A.P. nin, "**ortanın solu, Moskova yolu**" sloganını kullanması Demirel'e iktidar kapısını açan etkenlerden biriydi. Demokrat Parti'nin silah zoruyla devrilmesini hiçbir zaman kabullenememiş olan ve geniş halk yığınlarından oluşan islamcı cephe şimdi öcünü alıyor ve Demirel'i iktidara getiriyordu. Ve bu tırmanışta artık silahlar değil, banknotlar konuşuyor, iç ve dış kapitalist çevreler, "İslamköylü Çoban Sülü'ye" başbakanlık hırkasını giydirebilmek için ellerindeki tüm olanakları kullanıyorlardı.

Bu olgunun yanısıra, Milli Birlik Komitesi ve İnönü koalisyonları dönemlerinde halkı olumsuz biçimde etkileyen ekonomik gelişmeler de seçim sonuçları üzerinde önemli biçimde rol oynayacaktı. "Yargıç güvencesi", "çift meclis", "planlı kalkınma", "Devlet Planlama Teşkilatı", "Anayasa Mahkemesi" gibi 27 Mayısın getirdiği kavram ve kurumların köylü için bir anlamı yoktu. Anadolu halkının çoğunluğu, günlük yaşantısındaki maddi olanakların genişlemesini ve İslam dinine sahip çıkılmasını istiyordu, o kadar...

---

(190) Beningtan, Öcal: **Yön** dergisi, sayı 139, s. 16 (26.11.1965).

Demirel, Kasım 1964'te Adalet Partisi genel başkanlığına seçilmişti. Bir yıl gibi kısa bir süre sonra da Kasım 1965'te başbakanlık koltuğuna oturdu.. Başbakan olduğunda 41 yaşındaydı....

1964'te kamuoyunca adı bilinmeyen, ama baş döndürücü bir hızla yükselerek, siyaset sahnesinde yıldızı parlayıveren bu genç adam kimdi?...

Demirel, 1924'te Isparta'ya bağlı İslamköy'de doğdu. İlköğrenimini bu köyde yaptı. 1949'da İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Mühendisliği Bölümü'nü bitirdi. Çalışma yaşantısına Elektrik Etüt İdaresi'nde başladı. Bir yıllığına Amerika Birleşik Devletleri'ne gönderildi. Dönüşünde çeşitli görevlerde bulunduktan sonra Devlet Su İşleri Barajlar Dairesi başkanı oldu. Eisenhower bursundan yararlanarak yeniden A.B.D.'ne gitti. Bozuk Türkçesini düzeltememekle birlikte İngilizcesini ilerletmek olanağını buldu. Yurda döndükten sonra Devlet Su işleri Genel Müdürlüğü'ne atandı. Bu görevi 1955'ten 1960 27 Mayıs hareketine değin sürdürdü.

Bürokrasinin en üst düzeylerinde önemli sorumluluklar üstlenmiş olan Demirel, ancak 1960'tan sonra askere alınabildi. Yedek subaylığını tamamladıktan sonra iş alanına atıldı; Amerikan Morrison-Knudsen Firması'nın özel danışmanı oldu. Bir ara Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalıştı.

Demirel'in siyasal yaşantısı 1962'de başladı. O yıl Adalet Partisi'ne girdi ve partinin genel yönetim kuruluna seçildi. Ancak bu aktif politik yaşantı kesintiye uğrayacak ve 1963'te Celâl Bayar'ın hapishaneden sağlık nedenleriyle salıverilmesi nedeniyle oluşan gösteriler sırasında A.P. genel merkezinin saldırıya uğraması üzerine ürküp, politikayı bırakacaktı.

Demirel, A.P. Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala'nın Haziran 1964'te ölümü üzerine parti içinde başlayan bunalım günlerinde yeniden siyaset sahnesinde göründü ve 1964 Kasım ayında yapılan 2. Kongre'de parti genel başkanlığı-

na seçildi.

Herşey çok hızlı olmuştu.. Bu başarıda **Hürriyet** gazetesi başta olmak üzere, kapitalist güçlerin yönlendirdiği kimi basın organlarının payı büyüktü. İşbirlikçi basın, adı kamuoyunca bilinmeyen Demirel'i, çok kısa bir sürede tüm ülkeye tanıtmış ve kongre delegelerine, "**bu kişiyi genel başkanlığa getirirseniz başınız derde girmez**" sinyalini vermişti.

Demirel'i daha yakından tanıyabilmek için genel başkanlığa seçilişinde dönen dolapları anımsamakta yarar vardır:

Her ne kadar gazeteci Cüneyt Arcayürek, yayımladığı bir dizi kitabın beşinci cildinde "**Demirel, mason örgütüne üye olduğunu hiçbir zaman yadsımadı**" diyerek anlaşılmaz bir sav ileri sürüyorsa da[191], Demirel'in mason olduğu halde, mason olmadığına ilişkin sahte bir belge düzenleterek, bunu seçilmeden önce A.P. Kongresine sunduğu ve genel başkanlığa seçildiği yaşanmış bir olaydır.

Bu skandal, **Kim** dergisinin 3 Haziran 1965 tarihli sayısında ayrıntılı bir biçimde kamuoyuna duyuruldu. Haber kamuoyunda ve masonlar arasında bir bomba gibi patladı. Türk Yükseltme Cemiyeti, yani mason örgütü üyeleri birbirlerine girdiler.

İlhami Soysal bu ilginç öyküyü şöyle anlatıyor:

"Gümüşpala'nın ölümü üzerine Adalet Partisi'nde bir lider sorunu ortaya çıkmıştı. Çeşitli adaylar arasında Süleyman Demirel adında bir mühendisin de sözü edilmekteydi. Görünüşte Demirel'in seçim şansı azdı. Genel başkan adaylarından Sadettin Bilgiç'i tutan yayın organlarında Süleyman Demirel'in mason olduğu konusunda yayınlar yapılmaktaydı. Bu savın gelenekçi A.P. delegeleri üzerinde doğurabileceği olumsuz etkiyi önlemek açısından Demirel, A.P. Kongresine mason örgütünden aldığı ve kendisinin mason olmadığını belirten bir belgeyi sunmuştu. Sonuçta Demirel, hiç beklenilmeyecek ve dedikodulara hak verdirecek biçimde A.P. genel başkanlığına seçilmişti.

---

(191) Arcayürek, Cüneyt: **Cüneyt Arcayürek Açıklıyor**-5, s. 56, (1985).

Gerçekte Demirel, Ankara'da Bilgi Locası'nın kayıtlarında 43 numaralı üye olarak görülmekteydi. Buna karşın, Demirel'e mason olmadığı konusunda kimin belge verdiği araştırılmış ve belgenin mason Hikmet Turat aracılığıyla örgütün İkinci Başkanı Necdet Egeran'dan alındığı saptanmıştır.

... Mobilci Necdet Egeran, o günlerde tartışmalara neden olan 'ulusal petrol davasına' ilişkin savaşımda yabancı petrol şirketlerinin temsilciliğini yapmaktaydı" (192).

Olayın masonlar arasında yarattığı bunalımı ve Demirel'in masonluk öyküsünü şimdi de **Yön** dergisinden okuyalım:

"Adalet Partisi genel başkan adayı Süleyman Demirel'e mason olmadığına ilişkin sahte belge verilmesiye başlayan ve bu belgeyi veren Necdet Egeran'ın Türkiye Büyük Locası Büyük Üstadlığı'na seçilmesiyle şiddetlenen masonlar arasındaki bunalım, Büyük Loca Daimi Heyeti'nin İstanbul'da yaptığı toplantıda çözülmüş görünmektedir. 17 kişilik Daimi Heyet (sürekli kurul), Büyük Loca'nın yönetim kurulu niteliğindedir ve yılda bir kez toplanan Büyük Loca Genel Kurulu'nun tüm yetkilerine sahiptir. Başlangıçta Büyük Üstad Necdet Egeran'ı destekleyen Daimi Heyet, **özellikle iş çevrelerinin dışındaki genç masonlardan** gelen ve Türkiye Yüksek Şurası'nda yankı bulan baskılar karşısında Egeran'ı kabul etmediklerini bildirerek istifalarını vermişlerdi. Büyük Üstad Egeran istifaları kabul etmeye yanaşmayarak bu kritik anı atlatmaya çalışmıştır. Fakat 1965 Mayısında Egeran lehine adaylıktan çekilerek onun seçilmesini kolaylaştıran Büyük Üstad Kaymakamı, Yapı ve Kredi Bankası Genel Müdürlerinden Nuri Pere bu kez Egeran'a çekilmesi gerektiğini sert bir dille hatırlatmıştır. Aylardır her türlü yönteme başvurarak, koltuğunu korumak için meydan savaşları veren Egeran, bu durumda istifa zorunda kalmıştır.

Tüm bu olaylara neden olan öykü, Ankara Bilgi Locası 43 sıra numarasında kayıtlı yüksek mühendis Demi-

(192) Sosyal, İlhami: **Dünya'da ve Türkiye'de Masonluk**, s. 345-348, (1965).

rel'e, mason olmadığına ilişkin sahte bir belge verilmesiyle başlamıştı.

Demirel, başvurusunu Devlet Su İşleri'nin kendisinden bir önceki genel müdürü, yüksek dereceli mason Hikmet Turat aracılığıyla yapmıştı. Turat, Demirel'in istemini o zamanlar Türk Yükseltme Cemiyeti İkinci Başkam ve Türkiye Büyük Locası Büyük Üstad Kaymakamı olan Egeran'a iletmişti. Egeran, bu istem üzerine 14 Kasım 1964 tarihli ve "**Sayın Süleyman Demirel, isteğinize uyarak yapılan incelemeye göre, cemiyetimizde kaydınız bulunmadığı anlaşılmıştır**" biçimindeki belgeyi düzenleyip, imzalamıştı. Demirel iki hafta sonra bu sahte belgeye dayanarak A.P. Genel Kongresi'nde, "Ben mason değilim. Benim evimde her sabah Kur'an okunur" demiş ve delegeleri mason olmadığına inandırmıştı.

Gerçeğe aykırı bir belgenin politik amaçlarla verilmesi, üstelik masonların dinsizlikle suçlanması masonlar arasında büyük tepkilerin doğmasına yol açmıştı. Olay, inceleme konusu yapıldı. Dernek müfettişleri, Hikmet Turat'ı sorguya çektiler. Turat, Büyük Loca'nın ve Egeran'ın olaydan haberi bulunduğunu bildirdi" [193].

Böylesine bir skandal, eğer Batı demokrasilerinde ortaya çıkarılmış olsaydı, olayın kahramanı, değil genel başkan, başbakan olmak, partinin yönetim kadrolarında bile yer alamaz, siyasal yaşantısı noktalanır biterdi. Ama Batılı olduğumuzu savunan biz, Doğulu bir ülkeydik ve bizim demokrasimizde yükselebilmek, yaldızlı koltuklara oturabilmek için doğruluk değil, sahte belgeler geçerliydi.

Demirel, Hükümet Programını Okuyor

Demirel'in Meclisin beşinci bileşiminde okuduğu hükümet programında kimi bölümler, doğrusu, ülke aydınlarının yüreklerine su serpecek nitelikteydi.

O bileşimde T.İ.P. milletvekili olarak hazır bulunan bir zamanların sosyalist yazarı Çetin Altan, milletvekilliğine

(193) **Yön** dergisi: Sayı 138, s. 8-9, (19.11.1965).

ilişkin anılarını derlediği kitabında Demirel'in konuşmasını meclis tutanaklarından aktarırken, kişisel yorumlarını da şöyle dile getirir:

"**Demirel, bir hayli hürmetlice olan saçsız başı, iri ve yuvarlak gövdesi ve kalın parmaklı elleriyle, ağzında yapıştırma bir gülücükle kürsüye çıktı. Düzelmemiş bir şivesi vardı. Türkçe'yi çok kötü ve yanlış konuşuyordu. Birden büyümüş genç irisi çocuklarda rastlanan bir yordamsızlığı vardı. Kürsüde elini, kolunu, başını bir türlü doğru dürüst ayarlayamıyordu. Bazen gövdesini geriye doğru atıyor, başı bir tarafa, kolu bir tarafa gidiyordu. Oysa derli toplu kıvrak bir hatip olmaya pek özendiği, o kocaman vücuduyla kürsüye zıplayarak çıkmak isteyişinden belliydi... Ama bir türlü kendisindeki o kütlüğe bir çekidüzen veremiyordu.**

... Demirel, programın giriş bölümünde şöyle diyordu:

--- Programımızın izahına geçerken herşeyden evvel açıklanacak husus, Atatürk ilkelerine ve 27 Mayıs inkılabına dayanan(!) ve milli iradenin tasvibine mazhar olan anayasamızın ruhu ve metni ile hakim kılmanın şaşmaz hedefimiz olduğudur. Demokratik düzenin ve Türk devletinin temeli olan Atatürk devrimlerini her yönü ile korumayı en başta gelen bir ödev saymaktayız.

Bunları söylerken yanımdakilere:

--- Allah nazardan saklasın, Allah kem gözlerden esirgesin. Bak ne güzel söylüyor, diyordum.

Demirel devam ediyordu:

--- Hangi siyasi görüşe sahip olursak olalım, birbirimize tahammül etmek, birbirimizin fikir ve davranışlarına karşı müsamahalı olmak gerektiğine inanıyorum.

Bu sözleri söyleyen Demirel, bir süre sonra "Nâzım Hikmet Türkiye'nin en büyük şairidir" dediğimiz için bizi yerlerde tekmeleterek, linç ettirmeye kalkacak ve hayatımızı mucize olarak bir rastlantı eseri kurtaracaktık.

Ve yine Demirel şöyle diyordu:

--- Devletin başlıca görevinin vatandaşın mal ve can

emniyetini, seyahat ve çalışma hürriyetini teminat altına almak, yurdun emniyet ve asayişini gereği gibi korumak olduğunda kesin bir inanca sahip bulunan hükümetimiz, bu konuda gerekli bütün tedbirleri alacaktır.

Ama sonra ne "Kanlı Pazar" da, polislerin gözleri önünde bıçaklanıp öldürülenlerin katilleri, ne Beyazıt Meydanı'nda gençleri kurşunlayıp sıvışan polisler yakalanacak; ne Kayseri olaylarının suçluları, ne de Demirel'in hoşuna gitmeyen haberler yazan gazetecilerin arabasını gece yarısı yakmış olanlar bulunacaktı.

Demirel devam ediyordu konuşmasına :

--- Vicdanı ve mesleki kanaatini hür bir şekilde ifade eden memurların güven içinde bulunmaları, millet sevgisi ve hizmet şevki içinde vazifelerini görmeleri, tarafsız idare anlayışımızın tabii bir sonucudur.

Bunları söyleyen Demirel, başta öğretmenler olduğu halde keyfine uymayan ne kadar savcı, kaymakam, vali varsa hepsini çil yavrusuna çevirecek ve hatta bunların Danıştay'dan aldıkları kararları uygulamayacak olan da gene Demirel olacaktı" [194].

Hükümet programının diğer bölümlerinden açıkça anlaşılıyordu ki, Türkiye'nin kalkınması, dış yardımları artırarak ve özel girişime geniş olanaklar sağlanarak gerçekleştirilebilecekti. Bundan böyle Türkiye, Amerika'nın çizdiği rotayı daha da bir teslimiyetle izlemek zorundaydı.

Hükümet programının görüşülmesi 6 Kasım'dan 11 Kasım'a değin sürmüş ve Demirel, 11 Kasım 1965'te 172 olumsuz, 10 çekinıser oya karşı 252 güvenoyu almıştı.

Görüşmeler sırasında Türkiye İşçi Partisi, Türkiye'de Türklerin içine dahi giremeyeceği 35 milyon metrekare toprağın Amerikan askeri üsleri olarak kullanılmasını eleştiriyor, buna karşılık Demirel, Türkiye'de Amerikan üsleri bulunmadığını ileri sürüyor ve **"Niçin 350 milyar santimetrekare demiyorsunuz? Daha heyecan verici olur"**

(194) Altan, Çetin: **Ben Milletvekili İken**, s.38-39, (1976).

diye İşçi Partililerle alay ediyordu[195].

Amerikan Morrison-Knudsen Firması'mn Türkiye temsilcisi Demirel'in Amerika'ya bu teslimiyetinin yanısıra kimi A.P. milletvekilleri de, milletvekilliğine ısınmadan, uluslararası şirketlerden komisyon almak için kolları sıvamışlardı. Örneğin, hükümetin güvenoyu almasından iki hafta bile geçmeden, Meclis'in 24 Kasım 1965'teki 14. birleşiminde A.P. Antalya milletvekili İhsan Ataöv, verdiği bir sözlü soruyla, "Antalya'daki Elektrometalürji Sanayii Şirketi'nin iflas halinde olduğuna ilişkin yayınların doğru olup olmadığının " yanıtlandırılmasını istiyordu.

Adı geçen şirket bir Fransız şirketiydi. Etibank, bu şirkete verilen ferrokrom işletme yetkisini kendi üzerine alma girişimleri içindeydi. A.P. milletvekili Ataöv ise Fransızlar'dan yana çıkıyor, şirketin iflastan kurtarılmasına, sermayesinin artırılmasına çaba gösteriyordu.

Daha yolun başındayken görülmekteydi ki, Demirel, dış güçlere, komprador burjuvazisine ve ümmetçilere sırtını dayayarak iktidarını sürdürmek hevesindeydi... Dış sermayenin desteğiyle burjuvazinin aşırı birikim sağlamasından yana bir düzenin savunuculuğunu yapan Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve bunlara bağlı kuruluşlar da böyle bir siyasal iktidara kavuşmanın hoşnutluğu içindeydiler.

Ne var ki, Türkiye'yi bulutlu günler bekliyordu..

Müslüman Devlet Adamları ve Nurcular

Demirel hükümetinin göreve başlamasından iki hafta sonra gerici basın, Ayasofya müzesinin cami yapılması için bir kampanya başlatmış bulunuyordu. A.P.'nin müslüman devlet adamları bu kampanyaya katkıda bulunmakta gecikmediler. Devlet Bakanı Refet Sezgin, hiç zaman yitirmeden "bu konuda gerekli girişimlere geçileceğini" kamuoyuna açıklıyordu. Bu arada Sezgin, hızını alamayarak "Dünya boks şampiyonu zenci Muhammed Ali Clay'in başarısında müslümanlığın büyük payı bulunduğunu" ileri sü-

(195) New York Times: (24.11.1965).

rüyordu.

Bu sıralarda basına yansıyan bir olay, ülkeyi yönetenlerin kimliğini vurgulaması açısından oldukça ilginçti.. O günlerin çok etkin yayın organlarından **Akis** ve **Kim** dergilerinin verdikleri habere göre Afyon'un Dazkırı ilçesi kaymakamı Coşkun Hırvalı, ilçede tanık olduğu dehşet verici gericilik tablosunu Ankara'ya bildirdiği için görevinden alınmış ve başka bir ilçeye atanmıştı.

Kaymakam Coşkun Hırvalı şunları anlatıyordu:

"İlçeye yeni atanmıştım. Kasabada dolaşırken sokaklarda hasta tipli, yüzünün rengi sarıya, yeşile çalan uzun boylu, halsiz gençler gördüm. Kendi kendime bunun bir çeşit yerel hastalık olabileceğini düşündüm. Merakımı yenemeyerek hükümet tabibini çağırdım ve bilgisini almaya çalıştım. Tabip, bana, bunun yalnız Kur'an kursuna giden öğrenciler arasında görüldüğünü söyledi ve bunu şöylece kanıtladı:

Aynı gün bu öğrencilerden birini odamıza çağırdık. Doktor, çocuğa pantolununu ve külotunu çıkarmasını söyledi. Çocuk bu isteğe direnç gösterdi. Pantolon ve külotunu zorla çıkardık. Gördüğümüz manzara şuydu: Çocuk, kendi husyelerini ibrişimle boğarak erkeklik hücrelerini öldürmüştü. Çocuk bunu, devam ettiği Kur'an kursundaki hocasının isteğine uyarak yaptığını söyledi. Hoca, Kur'an kursunda öğrencilerine devamlı olarak şu düşünceyi aşılamıştı:" **Zürriyet (döl, kuşak) Türkiye'nin doğusunda mubah (dince yapılması yasak olmayan), batısında günahtır. Erkekliğinizi öldürmezseniz ve dediklerimizi yapmazsanız ahirette seccadenizi cehenneme serersiniz**" (196).

Kaymakam, Ankara'ya gelerek bu korkunç olayı Diyanet İşleri sorumlularına anlatmış ancak bir sonuç alamamıştı. Ne var ki, konu Genelkurmay'a da yansıdı ve Milli Güvenlik Kuruluna getirildi. Kurulda askerler, olayın Nurculuk ve Kürtçülükle ilgili bulunduğunu, "Doğu'da zürriyet mubah, Batı'da günahtır" sözünün, özünde Said-i Nursi'-

(196) **Akis** dergisi: Sayı 598, s. 8, (4.12.1965).

nin öğrencilerinin sloganı olduğunu ve Kürtlerin nüfusunu çoğaltmak, Türkler'i ise zayıf düşürmek amacını güttüğünü ileri sürüyorlardı.

Olayı, Milli Güvenlik Kurulundan öğrenen bakanlar, derhal soruşturma açılacağına ilişkin güvence vermek zorunda kalmışlardı. Ancak, soruşturma(!) Dazkırı Kaymakamı'nın başka bir ilçeye atanmasıyla sonuçlandı.. Bu atama kararının çıkışından bir süre önce dönemin Emniyet Genel Müdürü Ahmet Demir, olayın üzerine giden **Akis** dergisi muhabirine şunları söylüyordu:

"Evet, olayı kapatmaya çalışıyorlar. Kur'an kursları ile ilgili ya... Bizden müfettiş bile istemediler. İçişleri Bakanlığı bize bir yazı yazarak, sorunun bakanlıkça inceleneceğini bildirdi. Oysa, bu bizim alanımıza giren bir konudur. Bir mülkiye müfettişi göndermişler. Herhalde Kaymakam hakkında soruşturma açacaklar.. Bu, daha başlangıcı... Tanrı, ülkenin sonunu hayırlı etsin. Bir Kubilay olayı daha olmaz inşallah"

Babeuf Olayı

Demirel, 1965 Kasımı başında Meclis'te hükümet programını okurken, Türkiye'nin bir özgürlükler ülkesi olacağını söylüyor ve herkesin düşüncesine, her türlü düşünceye karşı hoşgörülü olmaktan dem vuruyordu.

Oysa, 29 Kasım 1965'te özgürlükler ülkesi Türkiye'nin başkenti Ankara'da, genç bir gazeteciye demokratik dönemin en ağır basın cezası veriliyordu.

Tevfik Ahıska başkanlığında Sabri Özbek ve Hüseyin Avni Güneş adlı yargıçlardan kurulu Ankara Birinci Ağır Ceza Mahkemesi, Basın-İş Sendikası'nın çıkardığı Gündem gazetesinin eski yazı işleri müdürü Atilla Bartınlıoğlu'nu yedibuçuk yıl hapse ve ikibuçuk yıl sürgüne mahkum etmişti.

Bartınlıoğlu'nun suçu, Sabahattin Eyuboğlu ve Vedat Günyol'un Babeuf'ten(*) 1963 yılında çevirdikleri **Devrim**

(*) **Babeuf, François Noel** (1760-1797): Fransa'da St. Quentin kasabasında doğdu. Yoksul bir memurun oğluydu. Düzenli bir eğitim

Yazıları adlı kitaptan **Oyalayıcılara Karşı** başlıklı bir bölümü gazetesinin sütunlarına aktarmaktı.

28 Mayıs 1797'de ölen ve Marx'tan bir-iki kuşak önce yaşayan Babeuf'ten alınan yazıda komünizm propagandası yapıldığı görülmüştü. Hazırlık soruşturması sırasında yapılan bilirkişi incelemesinde, gazeteci Bartmlıoğlu'nun sınıf arkadaşı olan bilirkişi Doçent Uğur Alacakaptan, suçlanan yazının "**komünizmin karakteristiklerinden biri olan sınıf mücadelesini körüklemekte olduğunu ve bu nedenle komünizm propagandası niteliğini taşıdığını**" belirtmekteydi.

Sanık ve savunmanlarının isteği üzerine yapılan bilirkişi incelemesinde ise Prof. Sulhi Dönmezer, Prof. Selçuk Özçelik ve **Tercüman** gazetesinden Ali Rıza Alp'ın oluşturdukları kurul, yazıda komünizm propagandası bulunmadığını ancak, toplumun çeşitli sınıflarını birbirlerine karşı düşmanlığa yöneltecek nitelikte olduğunu ileri sürüyordu.

---

görmedi. Çocukluğu ve gençliği yoksulluk içinde geçti. 1785'ten 1789 Devrimi'ne değin Roye kasabasında tapu memurluğu yaptı. Devrimi büyük bir coşkuyla karşılayan Babeuf, Picardi'de yoksul köylüleri ve yeni oluşmaya başlayan işçi sınıfını örgütlemeye başladı. Halkı ezmekte olan dolaylı vergilere karşı çıkarak sekizyüz komünün imzasını taşıyan bir dilekçenin yasama organına verilmesine önayak oldu. Bu eylemi nedeniyle ve halkı kışkırttığı savıyla Mayıs 1790'da hapse mahkum edildi. Kısa süren hapisliğinden sonra, iktidara geçen burjuvazinin çiğnediğini ileri sürdüğü 1789 Bildirgesi'ni savunmayı sürdürdü. 1792'de **Somme** genel meclis üyeliğine seçildi. Bu dönemde sahtekarlıkla suçlanarak mahkum olduysa da karar, yargıtayca bozuldu. Ancak bu tür baskıların dayanamayacağı boyutlara varması üzerine 1794'te Paris'e yerleşti. Aynı yıl **Le Tribun du Peuple** gazetesini çıkarmaya başladı. Bu gazetede **Gracchus Babeuf** imzasıyla yayınlanan yazılarında Jakobenlerin ve önderleri Robespierre'in baskı rejimini eleştiriyor, kişi mülkiyetinin kaldırılmasını ve "eşitler cumhuriyetini" kurmak amacıyla toprakların ortak mülkiyet esasına bağlanmasını istiyordu.

Babeuf, Thermidor darbesiyle terör yönetimine son verilmesi ve Robespierre'in idam edilmesinden sonra da eylemini sürdürdü. 1796 Martında Darthe, Germain, Debon, Buonarotti gibi yandaşlarıyla **Eşitlerin Gizli Birliği** adında bir yeraltı örgütü kurdu. Ancak, örgüte girmeyi başaran eski bir yüzbaşı, Babeuf'ün 11 Mayıs 1796'da bir ayaklanma başlatacağını yönetici güçlere haber vermişti. Babeuf, 10 Mayıs 1796'da tutuklandı. 27 Mayıs 1797'de ölüm cezasına çarptırıldı ve başarısız bir intihar girişiminden sonra 28 Mayıs 1797'de giyotinle idam edildi.

Bartınlıoğlu'nun böylesine ağır bir biçimde cezalandırılması ilerici kesimlerde tepkilere neden olmuş, kimi basın organları olayı önemle ele almıştı. Ne var ki, A.P. genel başkanlığı seçiminde Demirel'e omuz veren **Hürriyet** gazetesinde genç gazetecinin yedibuçuk yıla mahkum olduğunu bildiren tek sütunluk bir haber bile yoktu.

Bartınlıoğlu'nun mahkum edildiği günlerde **Yön** dergisi sahibi ve yazarı Doğan Avcıoğlu da 3 yıldan 10 yıla değin mahkum edilme istemiyle yargıç önüne çıkıyordu. Herhalde Demirel'in keyfine diyecek yoktu. İşte, hükümet programını okurken söylediği gibi Türkiye, çok kısa sürede bir "hoşgörü ve özgürlükler ülkesi" haline gelmişti.

Kimi yazarlar, Demirel'in "düşünceye saygılı Batılı bir demokrat olduğunu ve insan haklarının Türkiye'ye yerleşmesinde inanç sahibi bulunduğunu" yazarlar. Şu satırları birlikte okuyalım:

"**Kim ne derse desin, Demirel'in kimi davranışlarının yanlışlığı ne denli eleştirilirse eleştirilsin, tek bir yanı hiçbir zaman yadsınamazdı. Demirel, düşüncede, insan haklarının bu ülkeye uygarlık düzeyinde yerleşmesinde inanç sahibiydi. İktidarları sırasında eleştiri sınırlarını aşarak kişiliğine söven yayınların sahipleri hakkında Adalet Bakanlığınca açılmak istenen davalara bile izin vermemişti. Hangi fikri eğilimden olursa olsun, hangi ideolojik kavramları içerirse içersin, Türkiye'de kitap, dergi ya da gazetelerin zorbalıkla susturulmasından yana olmamıştı. Doğasıyla, eğilimleri ve uygulamalarıyla tipik bir Batılı demokrattı**" (197).

Oysa gerçekler, ileri sürülen bu savın tam tersineydi. Demirel, iktidarının ilk günlerinden 12 Mart 1971 darbesine değin sürecek dönem içinde yalnız çağdışı görüşlere prim vererek, ilerici yazarların, düşünürlerin karşısına savcıları çıkarttı. Örneğin, daha iktidara gelişinden 34 gün sonra **Yön** dergisinde Orhan Apaydın, kitap toplatılmasına

(197) Arcayürek, Cüneyt: **Cüneyt Arcayürek Açıklıyor-5** , s. 14, (1985).

ilişkin eleştirilerini dile getiriyor ve şunları yazıyordu:

"**Anayasanın açık hükümlerine rağmen Türkiye'de gene kitap toplatılıyorsa, bunu Anayasa'ya aykırı bir uygulama olarak kabul etmek gerekir. Gerçekten, Adalet Bakanlığı'nın çok değerli hukukçularını bünyesinde toplayan Ceza İşleri Genel Müdürlüğü de bu inançtadır.**

... Belirtmek isteriz ki, özgür ve mutlu bir Türkiye'ye hızla kavuşmamız için savcı, yargıç, memur ve politikacı her aydın kişiye düşen en önemli görev, 1961 Anayasası'nın tüm hükümlerinin eksiksiz uygalanmasında en büyük duyarlılığı göstermektir" [198].

Ancak, Orhan Apaydın boşuna umutlanıyordu. Demirel'in başında bulunduğu A.P. iktidarı ilerdeki yıllarda giderek yoğunlaşan baskı uygulamalarına geçecek ve kitap düşmanlığının simgesi haline gelecekti. Bu gerçeğin bilinmesi için, 1970'li yılların gazetelerine ve yayınlarına kısaca bir göz atmak yeterlidir. Örneğin, **Akşam** gazetesinde bu düşmanlık şöyle vurgulanıyordu:

"**Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, halk kütüphanelerindeki birçok kitabın okuyucu ile ilişkisini kesmiştir. Bu düşünceyi, bu eylemi ilkel, giderek yasaklanan bir kısım kitabın adına bakarak da garip bulmak için nedenler vardır.**

... Halk kütüphanelerinde okuyucu ile ilişkisi kesilen kitapların bir kısmına göz atalım:

Mahmut Makal: Memleketin Sahipleri, Jules Moch: Sosyalizme Giriş, Ş. Süreyya Aydemir: Suyu Arayan Adam, Doğan Avcıoğlu: Türkiye'nin Düzeni, H.İzzettin Dinamo: Kutsal İsyan, Maurice Duverger: Dünya Sosyalizme Gidiyor, Panait Istrati: Tüm eserleri.

... Istrati'nin, Avcıoğlu'nun, Aydemir'in, Dinamo'nun, Duverger'nin kitaplarını okuyuculardan uzak tutanlar, sömürüyü ikinci elden destekleyen küçük beyinli insancıklardır. Ancak, bozuk düzende at koşturabilen in-

---

(198) Apaydın, Orhan: **Kitap Toplamak Anayasa'ya Aykırıdır, Yön** dergisi, sayı 141, s. 6, (10.12.1965).

sancıklar..." [199].

Ünlü romancı Fakir Baykurt, **Cumhuriyet** gazetesinde konuyu irdeliyor, A.P. iktidarının Anayasa'ya karşı bir tutum içinde olduğunu ileri sürüyor ve "**burjuvazinin siyasal iktidarı, işine gelen kitapları parlak kağıda basıp dağıtırken, işine gelmeyen yayınları durmadan yasaklıyor**", diyordu [200].

Çetin Altan ise şunları yazıyordu:

"**Otuz cilt eser kazandırırsan Türkçe'ye, karşılığı hapishanedir.. Kereste dalaveresi yaparsan onyedi milyon verirler açıktan.**

Orhan Kemal otuziki cilt kitap armağan etti Türk toplumuna. Tabutunu Edirne'den İstanbul'a taşıyacak bir cenaze arabası bile vermediler kendisine...

Aziz Nesin, birkaç uluslararası yazarımızdan biridir. Daha geçenlerde sayılacak bir tarihte polis, Aziz'e:

Senin kafana ederim, diyordu.

... Bir devlet boşuna mı düşer devletlerarası sıralamada yetmiş sekizinciliğe.." [201].

Amerika, Demirel ve Gericiler

Amerika Birleşik Devletleri'nin üst düzeydeki yöneticileri, Demirel'in iktidara gelmesiyle birlikte Amerika'nın, Türkiye üzerinde daha geniş alanlarda at oynatabileceği konusunda görüş birliği içindeydiler.

Amerikalılar yanılmıyorlardı. Nitekim, Demirel hükümeti, işe başladıktan kısa bir süre sonra yabancı sermayenin kulu olmayan Türkiye Petrolleri Genel Müdürü İhsan Topaloğlu ve Etibank Genel Müdürü Tahsin Yalabık'la birlikte, Azot Sanayii, SEKA ve Sümerbank genel müdürlerini görevden almıştı. Bu arada Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nda da büyük bir hızla Amerikalıların hız-

(199) Tekin, Abdullah: **Kitaplara Konan Ambargo,** Akşam gazetesi, (2.1.1971).

(200) Baykurt, Fakir: **Kitap Yasakları ve Bir Sessizlik,** Cumhuriyet gazetesi, (16.2.1971).

(201) Altan, Çetin: **Milyonlar Cebe, Yazarlar İçeri,** Akşam gazetesi, (5.2.1971).

metine sunulacak olan yeni bir "maden yasası" hazırlanıyordu. Bu yasanın Meclis'ten geçirilmesi için Amerikan Yardım Teşkilatı (AİD) Başkanı Grant'a söz verilmişti.

Kraldan çok kralcı olma yolundaki bu çabalar Türkiye'deki Amerikan görevlilerini elbette pervasızlığa itecekti. Örneğin, A.B.D. Büyükelçisi Parker Hart, kendisini Amerika'nın Türkiye genel valisi sanarak demeçler veriyor ve "Çukurova'nın, Avrupa'nın narenciye ve meyve gereksinimini karşılayacak bir üretim ambarı olabileceğini" söylüyordu.

Öte yandan Amerika, Erzurum'daki Atatürk Üniversitesi'ni ele geçirmenin hazırlıkları içindeydi. İç destekler çoktan sağlanmıştı. Üniversite Rektörü Osman Okyar, "AID ve Nebraska Üniversitesi'nin yardımlarını sağlayamazsak Atatürk Üniversitesi çöker", diyordu.

Amerika'nın üniversitedeki denetimini üstlenecek asıl kilit adam ise Prof. İhsan Doğramacı'ydı. Doğramacı'nın tasarısına göre, üniversite yönetimindeki tüm yetkiler, iş alanında başarılı hizmetleri görülen işadamları ve belediye başkanlarından oluşan bir mütevelli heyetine veriliyordu. Rektörü, bu kurul atayacak, öğretim üyeleri sözleşme ile göreve alınacaklar, böylece mütevelli heyeti ve rektör aracılığıyla, Amerika'nın istediği denetim gerçekleştirilmiş olacaktı[202].

Tasarı, "Doğu tanımını kalkındırma" edebiyatına sırtını dayamıştı. Aslında Amerika, tanım eğitimi ve araştırmaları yapma gerekçesiyle kilit adamlarını Doğu köylerine yayacak ve Doğu Anadolu'da bir Amerikan kalesi kurulacaktı. Bunun yanısıra üniversite öğrencileri de Amerikan kültür emperyalizminin potasında eritilerek beyinleri yıkanacak ve büyük dost Amerika Birleşik Devletleri'ne hayranlık duyan genç kuşaklar yetiştirilecekti.

Tüm bunlar, ilerici yurtsever çevrelerde büyük tepkilere neden olmaktaydı. Bu sıralarda Cumhurbaşkanı Gürsel'in hastalığına ilişkin gelişmeler de bir başka tepkinin doğmasına yol açmıştı:

Gürsel'in daha önce hafif bir felçle başlayan hastalığı gi-

(202) **Yön** dergisi: **Atatürk Üniversitesi'nden Johnson Üniversitesi'ne**, sayı 148, s. 4, (28.1.1966)

derek ağırlaşıyordu. A.P. iktidarı, Gürsel'i tedavi ettirmek amacıyla Amerika'ya göndermek kararındaydı. Türkiye Cumhurbaşkanı, A.B.D. Başkanı Lyndon Johnson'un özel uçağıyla Washington'a götürülecekti. Türk hekimlerinin düzenledikleri rapora göre bu, zorunluydu.

Karar, kimi çevrelerde kuşkuyla karşılandı ve geniş tartışmalara neden oldu. Yolculuğun altında, tıbbi nedenleri aşan hesaplar yattığına inananlar az değildi. Türkiye'de de aynı tedavinin yapılabileceği söyleniyor, gerekirse yabancı uzmanların ülkeye çağırılabileceği ileri sürülüyordu. Konu, Meclise de getirilmiş ve Meclis'te sövüşmelere, kavgalara neden olmuştu.

Demirel, bu gergin ortamda partilerin temsilcileriyle teker teker görüştü ve hekimler kurulunun raporuna dayanılarak böyle bir karara varıldığını açıkladı. Ancak Demirel, bu görüşmelerde parlamentoda "tabii senatör" olarak yer alan eski Milli Birlikçileri unutmuştu(!).

Aslında Demirel, Gürsel'in cumhurbaşkanlığından hoşnuttu. Çünkü Gürsel, hastalığı nedeniyle etkinlikten uzaktı ve ipler Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Nasır Zeytinoğlu'nun ellerindeydi. Zeytinoğlu ise A.P. iktidarı için sağlam bir destekti. Bu gerçeğe karşın Demirel'e duyulan kuşku Demirel'in amerikancılığından kaynaklanıyor ve "niçin Johnson'un özel uçağıyla? "sorusu kişileri tedirgin ediyordu.

O günlerde ünlü ozan Fazıl Hüsnü Dağlarca, olaya duyduğu tepkiyi şöyle dile getiriyordu:

YAS ÇAĞRI

Binme onların uçağına necek mavi olursa olsun,
Kara topraklarında kal be..
Görmedin mi neler yazdı apacı,
Ne güzellikler aldı çorak bayırlarından yıllardır,
Olma artık kul be..

Yıldızlar da, Tanrılar da çok uzak,
Yurttan ötesi el be..
Anadolu'nun ak güvercinleri var ya kırkbin köy,
Seni nereye istersen iletebilir,
Anadolu dağlarınca ol be..

Varlıkla yokluğun arası gece gündüz,
Bir ince kıl be..
Kalmasa bile, bir tek başka umut kalmasa bile yiğidim,
Kişi bir kez ölür ölümsüzlüklere doğru,
Öl be..

Gürsel, 2 Şubat 1966 günü Johnson'un özel uçağıyla Washington'a götürüldü. Ne var ki kısa bir süre sonra komaya girince 26 Mart 1966'da yeniden Ankara'ya getirilerek Gülhane Askeri Tıp Akademisi'ne yatırıldı. Görevini yürütemeyeceği hekimler kurulu raporuyla belirtilerek 28 Mart'ta cumhurbaşkanlığının sona erdiği açıklandı ve Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay, senatör yapılarak cumhurbaşkanlığına seçildi.

220 gün komada kalan Gürsel, 14 Eylül 1966'da öldü ve Anıtkabir çıkış kapısının güneyinde hazırlanan özel bir yere gömüldü. Ancak, Gürsel sonsuza değin burada uyuyamayacak ve ölümünden 22 yıl sonra kemikleri, 12 Eylül Döneminde, 27 Mayıs düşmanlarının eliyle ve "Devlet Mezarlığında yatacağı" bahanesiyle bir torbaya doldurularak Anıtkabir'den alınacaktı.

İktidara geldiği günlerde Türkiye'deki Amerikan askeri üslerinin ve Amerika'yla yapılmış olan ikili anlaşmaların varlığından habersiz görünen ve üslerin NATO üssü olduğunu ileri süren Demirel, birkaç yıl sonra kamuoyunun zorlamasıyla, 7 Şubat 1970'te yaptığı basın toplantısında Türkiye ile Amerika arasında imzalanmış 91 adet ikili anlaşma olduğunu açıklayacaktı [203].

(203) Aslan, Asım: **Belgelerle Türkiye**, s. 72, (1971).

Demirel, 1965'te Amerikan üslerini ve ikili anlaşmaları, Meclis kürsüsünden ağdalı bir dille şöyle savunuyordu:

"Nato ittifakının en mühim hususiyeti, üye devletlerin harp çıkmadan önce savunma planlarını müştereken yapmaları ve bir harp vukuunda söz konusu planlara göre harekette bulunacak askeri kuvvetlerin emir ve kumanda zincirini tespit etmeleridir. Diğer taraftan üye devletler arasında tespit etmiş oldukları bu savunma planlarına göre bir taarruza karşı mukavemetlerini artırmak üzere gerekli tesisleri müştereken kurmayı da kararlaştırmışlardır. Bu belirttiğim hususu tanzim eden Nato antlaşmasının üçüncü maddesi özetle şöyledir:

Üye devletler antlaşmanın gayelerinin daha müessir bir şekilde tahakkukunu temin için birbirleriyle karşılıklı yardımda bulunmak suretiyle münferiden ve müçtemian (toplu bir halde) devamlı ve fiili olarak hareket edip bir silahlı tecavüze karşı müşterek müdafaa kuvvetini idame ve tevhit (birleştirme) edecektir.

Bu maddeye göre, Türkiye muhtemel bir tecavüze karşı Nato üyesi diğer memleketlerle birlikte savunma hazırlıklarına girişmek ve bu amaçla muhtelif tedbirleri almak vecibesini yüklenmiştir. İşte bu vecibe uyarınca ve kollektif savunma gayesine hizmet etmek için Türkiye topraklarında müttefikleriyle birlikte bazı askeri tedbirlere tevessül (girişme, başlama) ve tesisler kurulmasına müsaade edilmiştir."

İkili anlaşmaları böyle savunuyordu Başbakan.. Yani bu mantığa göre, Türklerin Amerikan üslerine girememeleri, Amerikalıların Türk yargıçların önüne çıkmamaları, gümrük ve posta kanunlarının dışında kalmaları hep Türkiye'nin ortak savunması içindi [204].

Demirel bunları söyleyedursun, hükümet sözcüsü Cihat Bilgehan, basına verdiği bir demeçte Türkiye'yi Amerika'nın uydusu haline getiren ikili anlaşmaların varlığını kabul ediyor ve şunları söylüyordu:

---

(204) Altan, Çetin: **Ben Milletvekiliyken**, s. 84, (1976).

"Memleketimiz aleyhine işleyebilecek her türlü anlaşmaların ulusal çıkarlarımızla bağdaşır hale getirilmesi samimi arzumuzdur".

Cihat Bilgehan'ın bu konuda ne denli içtenlikli olduğu bilinmez ama Orgeneral Refik Tulga bir Amerikan üssünde yaşadığı bir olayı şöyle anlatıyordu:

"Açıkça söyleyeyim ki, ikili anlaşmaların mahiyetini pek iyi bilmiyorduk. 1963 yılında Üçüncü Ordu komutanıydım. Bir yaz günü Trabzon'daki tugayı denetlemeye gittim. Tugayda, "Komutanım, yukarda Amerikan üssü var, ziyaretiniz isteniyor, gider misiniz?" dediler. Üssü ziyaret programa dahil değildi. Fakat bir ikinci kez ziyareti kararlaştırdım.

Üs komutanı Amerikalı albay, bizi büyük bir törenle karşıladı. Kantin, kulüp, yemekhane, mutfak gibi tesisleri gezdirdi. Biraz ötedeki etrafı demir kafesle çevrili "gerçek üsse" doğru ilerledim. Amerikalı albay yolumu kesti:

— Giremezsiniz! Buraya ancak Amerikan uyruklu yetkili kişiler girebilir.

— Ben ordu komutanıyım. Bulunduğunuz bölge bana aittir, albay! Giremiyeceğim yer olamaz..

— Emir böyle..

— Bu, hükümranlık haklarımıza tecavüz değil mi?..

— Ama ikili anlaşmalar var.. Bir viski almaz mısınız sayın paşam?...

— Hayır..

— Kıtayı denetlemeyecek misiniz?

— Hayır..."

Orgeneral Tulga, bu engelleme üzerine Trabzon'daki Amerikan üssünü terkeder [205].

Orgeneral Tulga'nın yaşadığı olay, üç yıl sonra Haydar Tunçkanat'ın Cumhuriyet Senatosu'nda yaptığı açıklamanın yanında hiç kalırdı... **Tabii Senatör** Tunçkanat'ın **Milli** Birlik Grubu adına yaptığı açıklama, Senato'nun 7 Temmuz 1966 tarihli oturumuna bir bomba gibi düşmüştü. Tunçkanat, CIA'nın (Amerikan merkezi haber alma örgütü) Tür-

(205) AvcıoğluDoğan: **Türk Ordusu ve Amerika 1947-1969, Devrim** dergisi, sayı 2, (23.10.1969).

kiye'de oynadığı oyunları, ele geçen casusluk belgeleriyle ortaya koyuyordu:

Bir Türk ajan tarafından Türkiye'de görevli E.M. imzasını kullanan bir Amerikalıya verilen ve onun da bir süre önce Türkiye'den ayrılmış bulunan Amerikan Büyükelçiliği Kara Ataşesi Albay Dickson'a yolladığı gizli raporda, "**İç ve dış politikada muhalefetle olan ciddi görüş ayrılığımız büyük güçlüklere neden olmaktadır.. İkili anlaşmalar, üsler v.s. gibi can sıkıcı sorunlar yeniden ortaya atılmakta, hükümete karşı entrika ve saldırılar artmaktadır**" deniliyor, ordunun siyasal eğilimine ilişkin bilgiler veriliyor ve kimi devlet memurları ve subayların bir program uyarınca tasfiye edileceği bildiriliyordu. Rapora ek olarak pasifize edilmesi gereken 50 kişiye ilişkin bir liste de Albay Dickson'a gönderilmişti. Ek listede şu adlar bulunuyordu:

"Kemal Satır, Turhan Feyzioğlu, Orhan Öztrak, İlhami Sancar, Feridun Cemal Erkin, Lebit Yurtoğlu, Orhan Kabibay, Suphi Baykam, Orhan Erkanlı, Selim Sarper, Hasan Esat Işık, Sıtkı Ulay, Coşkun Kırca, Şefik İnan, Osman Köksal, Sadi Koçaş, Hüsnü Özkan, Celal Erikan, Refet Ülgenalp, Refik Tulga, Cemal Tural, Necdet Uran, Fahri Özdilek, Mucip Ataklı, Nuri Aslantaş, Ahmet Yıldız, Mustafa Ok, Feridun Akkor, Numan Esin, Alparslan Türkeş, Rıfat Baykal, Ahmet Tahtakılıç, Burhan Apaydın, Ahmet Şükrü Esmer, Cihat Baban, Nadir Nadi, Fethi Naci, Ecvet Güresin, Refik Erduran, Mustafa Yazman, Erol Simavi, Derviş Manizade, Bahri Savcı, Muammer Aksoy, Edip Çelik, Osman Koçtürk, Türkkaya Ataöv, Güryüz Ketenci, Yücel Akıncı."

Aslında liste şaşırtıcıydı. Sağ, sol ve orta görüşlü 50 kişi biraraya getirilmiş ve Albay Dickson'a jurnal edilmişti. Hele **Hürriyet** gazetesi sahibi Erol Simavi'nin bu listede ne işi vardı, bunu anlamak olanaksızdı.

Listede adları bulunanlardan bir bölümü ilerdeki yıllarda da pasifize edilemedi. Bir bölümü ilerici güçlerin karşısına geçerek sağ cephede yerini aldı. Bir bölümü ise pasifize edildi.

Tunçkanat'ın açıklaması, Demirel'i çileden çıkarmıştı. Demirel'in CIA raporuna ilişkin ilk tepkisi "**bunun hükümeti ilgilendirmeyeceğini** "söylemek oldu. Başbakan, "**ben polis hafiyesi değilim**" diyor ve raporun sahte olduğunu ileri sürerek Tunçkanat'ı suçluyordu. Hükümet sözcüsü Bilgehan da Meclis kürsüsünde "kamuoyunu bulandırmak amacıyla birtakım sözde belgelerin ortaya atıldığından" söz ediyordu.

Tunçkanat, derin yankılar uyandıran açıklamasını yaptıktan bir gün sonra Meclis'te düzenlediği basın toplantısında, Amerikalılara rapor veren ajanın bir A.P.'li yönetici olabileceğini ileri sürüyordu. Tunçkanat'a göre, ajanın "D.P.'li bir A.P. yöneticisi olması güçlü bir olasılıktı. Rapordaki ifadelerden, ajanın İngilizceyi çok iyi bildiği, Amerikalılarla çok üst düzeyde dostluk kurabildiği anlaşılıyordu" (206).

Ne var ki, olay örtbas edildi ve bir süre sonra da unutuldu.

Demirel, sırtını, dışarda Amerika ve uluslararası şirketlere, içerde de komprador burjuvazisine ve gericilere dayamıştı. Türkiye Cumhuriyeti'nin başbakanı, yabancı şirketlerle elele vererek gericileri beslemekteydi. Bu konuda İlhan Selçuk, Demirel'in iktidara gelişinden iki ay sonra şunları yazıyordu:

"**Anadolu'da gelişen Nurculuk hareketinin Batı kapitalistlerinin koltuk altına sığındığını ve Hıristiyanlık dünyasında kendilerini himaye edecek eller bulduklarını görüyoruz.**

Nurculuk öyle bir eylemdir ki, ışıksız, yolsuz, okulsuz, kitapsız Anadolu'da karanlığa itilmiş saf çocuklarımız, o yolda kendilerini kurtaracaklarını sanırlar. Binlerce, yüzbinlerce Anadolu çocuğunun yüreğinde yatan duyguları ve damarlarında gezen enerjiyi böylesine yanlış bir yola yatırmaları hazindir. Ama bu hazin olayın tek ve en büyük suçlusu Anadolu'yu karanlığa, ge-

(206) **Akis** dergisi: Sayı 630, s. 6, (16.7.1966).

riliğe, açlığa, sefalete itenlerdir. Anadolu'yu hakir gören bir sahte Batı hayranlığına karşı tepki, Nurculuk gibi bir safsatayı bayrak yapmış ve ideal edinmişse, bundan utanacak olanlar gene memleketi yönetenler olmalıdırlar.

... Yabancı kapitalistlerle elbirliği ederek Türkiye'yi sömürenler, Anadolu'yu geriliğe ve karanlığa mahkum edenler, din sömürücülüğünün kaynaklarını kendi elleriyle beslerler.

Türkiye'de çağımıza aykırı inanç akımları, çağımıza aykırı ekonomik düzenin desteğinde palazlanmaktadır. Batı kapitalisti görmüyor mu bunu?.. Bal gibi görüyor ve elinden geldiğince destekliyor onları... ki uyanış geciksin; Türk halkı çağımızın bilincine kavuşmasın.. Sömürüldüğünün bilincine varan ulusların sömürücülere layık gördükleri davranışı, emperyalistler geniş deneyimleriyle pek iyi bilirler" (207).

İlhan Selçuk, ne denli kaygılanırsa kaygılansın, 1966 Ocak ayının son haftasında İstanbul Gazeteciler Cemiyeti'nin şeker bayramında çıkarttığı Bayram gazetesinde Başbakan Demirel'in kaleme aldığı bir yazı yayınlandı. Demirel, Türk halkının bayramını şöyle kutluyordu:

'Büyük milletimiz, mübarek Ramazan Bayramını idrak ediyor.

Küsler barışır.

Dargınlıkları bir tarafa bırakacağız.

Kırgınlıkları unutunuz.

Kimsesizleri, fakirleri sevindiriniz.

Yoksullara yardım ediniz.

Ana ve babalarınızın gönlünü alınız.

Komşularınızla beraber oturunuz, yiyiniz, içiniz.

Kimsenin hakkını yemeyin.

Daha çok çalışın.

Şerre ve fesata alet olmayın.

Müfsit (bozan) ve münkir (inkar eden) olmaktan kaçınınız.

---

(207) Selçuk, ilhan: **Nurculuğu Besleyenler, Yön** dergisi, Sayı 148, s. 5, (28.1.1966).

Bunlar, güzel yurdumuzun dört köşesinde elli bine yakın cami ve mescitte bayram namazından önce vaizlerimizin vatandaşlarımıza nasihatlarından bazılarıdır.

Allah, devletimize ve milletimize zeval (sona erme) vermesin.

Allah, şanlı ordularımızı karada, denizde ve havada daima muzaffer eylesin.

Allah, milletimizi ve memleketimizi husumetlerden korusun.

Allah, hepimizin kusurunu affetsin.

Bunlar da, yine ellibine yakın cami ve mescitte vatandaşlarımızın semalara yükselen dualarıdır.

Mübarek Ramazanda bir ay hemen hemen hergün bu dualar ruhları yıkamış, vatandaşlarımız tazelenmiş imanları ve kazandıkları yeni güçle, dostluk, sevgi ve kardeşlik havası içinde yeniden işlerine koyulmuşlardır. Çeşitli dert ve meseleleri olan memleketimizde milletimizin en büyük hasletlerinden biri olan barışçılık ve dostluk anlayışının cemiyetimizin en küçük topluluğuna inmiş ve yurdumuzun en ücra köşesine kadar yayılmış olmasını çok büyük bir kuvvet addetmekteyim"

Nadir Nadi'nin deyişiyle, "**bir kasaba imamının vaızını andıran**" yazı, sert tepkilere yol açmış ve Ankara Üniversitesi öğretim üyeleri tarafından protesto edilmişti. Bildiride, sağcı, solcu, ortacı birçok öğretim üyesinin imzası vardı. Mehmet Gönlübol, Faruk Erem, Fahir Armaoğlu, Mukbil Özyörük, Safa Reisoğlu gibi Demirel'in ekonomik ve politik görüşlerini benimsemiş öğretim üyeleri bile protestoya katılıyorlardı.

Demirel yanlısı basın ise bu bildiri karşısında küplere binmişti. Öğretim üyelerine sövgüler yağıyordu. Örneğin **Adalet** gazetesinde Turhan Dilligil, şunları yazmaktaydı:

"**Kızıl cübbeli Allahsızlar bildiri yayınlamışlar.**

Başbakan, Ramazan Bayramında dinden ve Allah'tan bahsetmemeliymiş. Çünkü bu, laikliğe aykırıymış.

Kimmiş bu bildiriyi yayınlayanlar?

Müslüman Türk vatandaşının vergisi ile göbeklerini

şişirip, Müslüman Başvekil'i kınamaya yeltenen kızıl cübbeli, üniversite hocası Allahsızlar!..."

Demirel ve A.P. iktidarının "dinsel sömürü" politikasına hergün biraz daha sıkı sarıldığı görülüyordu. Demirel'in sözcüsü durumundaki **Zafer** gazetesi iyice raydan çıkmış, Demirel'den "**Türk Başveziri Süleyman**" diye söz ediyordu [208].

Adalet Partililerin bilinçsiz halk kitlelerini avlamak için yürüdükleri bu yoldan geriye dönebilmeleri artık olanaksızdı. Bir başbakan, başbakanlığının daha ilk günlerinde, Cumhuriyet tarihinde ilk kez görüldüğü gibi, başbakanlık odasında namaz kılarsa elbette bu yoldan kolay dönülemezdi.

Bilinçsiz kitleleri dinsel sömürüyle avlamak bir yana, A.P. iktidarı, izlediği bilinçli politikayla yobazlığı devlet çarklarına da sokmaya çalışıyordu.. Nurculuğun kalesi olarak bilinen **İstanbul İlim Yayma Derneği**'nin önerisi ile Dar-ül Hilafe Medresesi öğrencisi İbrahim Elmalı'nın, Tevfik Gerçeker gibi aydın bir din adamının yerine Diyanet İşleri Başkanlığı'na getirilmesi çok anlamlıydı.

Demirel'in bu tutumundan cesaret alan azgın yobaz sürüleri coşkuyla eyleme geçmişlerdi... Devlet dairelerinde mescitler hazırlanıyor, Devlet Konservatuvarı'nda dinsel piyesler oynanıyor ve Kur'an okunuyor, Atatürk heykellerine saldırılar yeniden başlıyordu.

Ülke aydınları tedirgindiler. Abdi İpekçi, **Milliyet** gazetesinde tedirginliğini şöyle dile getirmekteydi:

"Demokrat Parti iktidara geldikten sonra başlayıp moda halini alan Atatürk heykellerine saldırıların şimdi tekrar belirmesi üzücüdür. Bir süredir arkası kesilmiş görünen bu davranışların yine harekete geçmesi hem de İzmir'deki koca anıtı güpegündüz baltalayacak cesareti bulması, Adalet Partisi iktidara geldikten sonra ortaya çıkmıştır. Bunun taşıdığı anlamı görmezlikten gelmek olanaksızdır.

Adalet Partisi'nin yöneticileri, Atatürk devrimlerine karşı davranışları konusunda yapılan eleştirileri reddetmek-

(208) **Zafer** gazetesi: (1.2.1966).

te ve kendilerinin de Atatürk neslinden olduklarını ileri sürmektedirler. Atatürk neslinden olmak, Atatürk devrimlerinden yana olmanın kanıtı sayılamaz" (209).

12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra, salt sağcıların değil, kimi solcuların da "**demokrasi kahramanı**" haline getirdikleri Demirel, yobazlığın şahlandığı günümüz Türkiye'sine uzanan yolların kapılarını yıllarca önce gericilere böyle aralıyordu.

Prof. Muammer Aksoy, Demirel'in ülkeyi nasıl bir çıkmaza götürmekte olduğunu ve demokrasiyi nasıl kesintilere uğratacağını, daha doğrusu gerçek demokrasinin yıkılmasına neden olacağını daha o zamanlar görüyor ve "**Demokrasi Çıkmazdadır**" başlıklı yazısında Adalet Partilileri şöyle uyarıyordu:

"Demokrasimizin içinde bulunduğu en büyük çıkmaz, **çok partili siyasal hayatın ve oy avcılığı mekanizmasının,** Türk toplumunun ilerlemesiyle, hatta bugünkü dünya koşulları içinde yaşamamızın ilk koşulu olan akla ve bilime dayalı bir devlet halinde kalabilmesiyle çatışma durumuna gelmiş olmasıdır.

Laik devlet esasından ayrılan, dini ve dinsel duyguları siyasal amaçlarla sömüren partilerin, ülkemize ve demokrasiye kasteden kuruluşlar olduğundan kuşku duyulamaz. Bir partinin iktidara gelebilmesi bu ilkelere saygı göstermesine bağlıdır. Böyle olduğu halde A.P. li birçok milletvekili, durmadan laikliğin temeline aykırı konuşmalar, hatta yayınlar yapmakta ve bu ilkeyi canlandıran Atatürk devrimlerini baltalamak için Atatürk'e hergün en bayağı biçimde saldırmakta, dinsel duyguları devrimlerin karşısına çıkarmak için her çabaya başvurmaktadır. Anayasa düzenimizi ve demokrasiyi içtenlikle isteyen bir parti bu hale son verecek önlemleri derhal almak zorundadır.

... Ama din sömürüsüne bizzat liderleri öncülük ediyormuş. İşe ondan başlamak gibi bir çıkmaz karşısındaymışız... Bu hal, gidilecek yolu değiştirmez. Yaşamak ve demokrasiyi yaşatmak isteyen bir parti, demokrasinin böylesine

(209) İpekçi, Abdi: **Son Olay Üzerine, Milliyet** gazetesi, (10.4.1966).

bir çıkmazla karşılaştığı bir anda, kendisine aklı başında ve Anayasa'ya saygılı bir lider bulmasını da bilmelidir. Siyasal ufukta göründükten bir hafta sonra lider olan bir kişinin yerine, bir başka kişiyi, hatta bir düzine başka kişiyi bulmak herhalde sorun olmasa gerektir.

Türk demokrasisini çıkmazdan kurtarmak, bugün hala büyük ölçüde, onu bu çıkmaza sokan A.P.'nin elindedir.

A.P. demokrasiyi yaşamaz hale getirmekte ısrar ederse, demokrasiyi kurtarmanın çaresi, **A.P. siz demokrasi** olacaktır"(210).

Prof. Aksoy, ileriyi görmesine görüyordu ancak, Demirel'in gitmesiyle sorun çözülemezdi. Din sömürüsü, iç ve dış çıkar çevrelerinin en etkili silahıydı. Kapitalist emperyalizmine göbeğinden bağlı az gelişmiş bir ülkede Demirel gider, başkası gelir ve Demirel'in misyonunu yüklenirdi. Tıpkı daha sonra Turgut Özal'ın o misyonu yüklendiği gibi...

5 Haziran 1966 Cumhuriyet Senatosu seçimleri yaklaşırken siyasal gerilim alabildiğine artmıştı. Seçim öncesi konuşmalarında C.H.P. önderi İnönü "**Milli Mücadele sırasında da ortam böyleydi**" diyor ve "**Demirel, Said-i Nursî'nin halifesi mi olacak?**" diye soruyordu.

Konu, ilerici basın organlarında daha da çarpıcı biçimde ortaya getiriliyordu. Seçimlerden iki gün önce İlhan Selçuk, kamuoyuna şöyle seslenmekteydi:

"İsmet Paşa'nın konuşmasındaki açıklama şudur: Kanla, savaşla bir inkılâp rejimi kurulmuştur. Bu konuda seçmen oyuna başvurulamaz. Milli irade palavrasıyla Milli Mücadele'nin sonuçları iç ve dış pazarda satılığa çıkarılamaz.

Türkiye bugün bir ikinci Kurtuluş Savaşı içindedir. 1919-1922 Kurtuluş Savaşı'nın tamamlanması, bu ikinci Kurtuluş Savaşı'nın başarı kazanmasına bağlıdır. Halkın dinini sömürenler ve halkın alın terini sömürenler, bu sömürücülüğü dış güçlerin ortaklığıyla yürütmektedirler. Ve Milli Kurtuluş'a karşıdırlar.

(210) Aksoy, Muammer: **Demokrasimiz Çıkmazdadır**, **Akis** dergisi, sayı 622, s. 8-9, (21.5.1966).

Dürrizade'nin küçük küçük muakkipleri (arkasından yürüyenler), Anadolu'nun her yanında yabancı bir devletin uşaklığını sürdürmek için din duygularını araç yapmaya çalışmaktadırlar.

... İç politika pazarında din sömürücülüğünü alabildiğine tezgahlayan çevrelerin ekonomik kesimdeki yerleri iyice ortaya konulmalıdır. Gerçekte bugün Türkiye'deki çatışmanın temeli ekonomiktir. Ve Türkiye'yi yutmak isteyen emperyalist güçlerin niteliği iyice teşhis edilmelidir. Türkiye'deki çatışmayı salt laiklik açısından ele almak, yüzeyde kalmak demektir. Din sömürücülüğü yapan kapitalistlerin seçim kudretleri defalarca belli olmuştur.

Daha açık söylemek gerekirse, sorun şudur:

Seçmen, din sömürücüsü kapitalistleri laik kapitalistlere tercih etmektedir.

Eğer bu gerçek iyi anlaşılırsa, Milli Mücadele'nin ve demokrasinin anlamı da iyi anlaşılmış demektir" (211).

İşte bu denli kısa bir sürede Demirel, ülkeyi bu noktaya getirmiş ve ikinci bir Kurtuluş Savaşı'ndan söz edilir olmuştu. Ne var ki, 5 Haziran Seçimlerinde Türk seçmeni, İlhan Selçuk'un deyişiyle, "bir kez daha din sömürücüsü kapitalistleri, laik kapitalistlere yeğlemiş" ve A.P. % 56 oranında oy toplayarak Senato kısmi seçimlerini kazanmıştı. C.H.P.'nin elde edebildiği oy oranı % 30'du.

Seçimlerden hemen sonra, 7 Haziranda yaptığı basın toplantısında İnönü, A.P.'nin seçim başarısında dinin siyasete alet edilmesinin ve yurtta Nurculuğun giderek artan etkisinin neden olduğunu", ileri sürüyordu...

Demirel bu savlara, "delil bulun, kanıtlayın" diye yanıt veriyordu. Oysa, dinsel sömürü alanında A.P. 'nin salt yurtiçi karanlık kesimlerle değil, yurtdışı güçlerle de ortaklık kurduğuna ilişkin önemli bir belge C.H.P.'lilerin elindeydi..

Belge, Suudi Arabistan'da yayınlanan **Ukkaz** adlı bir gazeteydi. Gazetenin yazarlarından Abdülgafur Attar, 1964'-

(211) Selçuk, İlhan: **İstanbul ve Ankara, Yön** dergisi, sayı 166, s. 5, (3.6.1966).

te Türkiye'ye gelmiş ve Adalet Partililerle görüşmeler yapmıştı. Abdülgafur Attar, **Ukkaz**'da aynen şunları yazıyordu:

"**İslamiyetin yakın bir zamanda Türkiye devletinin resmi dini olacağına inanıyorum. İslamiyet Türkiye'ye resmi olarak geri gelecektir. Seçimlerde kazanan Adalet Partisi'nin dini İslamdır. Bu parti Türkiye'nin % 80'ini oluşturur. Bu partinin büyükleriyle görüştüm. Gerek kendilerinin gerek ülkelerinin sayılmasını istiyorlarsa İslamiyete yönelmeleri gerektiğini söyledim. Benimle fikir birliğinde olduklarını gördüm.**

Bu sayın kişilere ben gitmedim. Onlar bana geldiler. Komünistler tarafından her yerde izlenen Türkistan'ın büyük önderi İsa Alptekin, onları İstanbul'daki evine getirdi"[212].

Abdülgafur Attar'ın görüştüğü A.P.'li büyükler kimlerdi?.. Kimler, Attar'a Türkiye'nin bir islâm devleti olacağı konusunda umut vermişti?.. Bu soruların yanıtları hiçbir zaman alınamadı.

* * * *

Demirel'in, Menderes'i bile gölgede bırakan irtica bayraktarlığı yüksek adalet organlarında da tepkilere neden oluyordu. Yargıtay Başkanı İmran Öktem, 6 Eylül 1966'da adalet yılının açılış töreninde yaptığı konuşmada, gericiliği şiddetle yeriyor ve "Türkiye'de bir islam devleti kurulmasının olanaksız olduğunu" belirtiyordu.

Cumhurbaşkanı Sunay, Başbakan Demirel ve hükümet üyelerinin de katıldığı törende, Yargıtay Başkanı çok sert bir konuşma yapmıştı. İmran Öktem'e göre, "gerici akımlar, Atatürk'ün ölümünden 28 yıl sonra yine büyük bir tehlike haline gelmişti. Saf ve temiz vatandaşlar, din ve şeriat entrikacılarının oyunlarına alet edilmek isteniyordu. Ulusal bütünlüğümüz bu akımlarla tehdit edilmekteydi."

Öktem, bu sözlerle de yetinmemiş ve törende Atatürk'-

(212) **Akis** dergisi: Sayı 625, s.10, (11.6.1966).

ün ünlü Bursa Nutkunu okumuştu. Yargıtay Başkanı, Atatürk'ün ağzından gençliğe şöyle sesleniyordu:

"Türk genci, inkılâpların ve rejimin sahip ve bekçisidir. Bunların lüzumuna, doğruluğuna herkesten çok inanmıştır; rejimi ve inkılâpları benimsemiştir. Bunları zayıf düşürecek en küçük veya en büyük bir kıpırtı ve bir hareket duydu mu, bu memleketin polisi vardır, jandarması vardır, ordusu vardır, adliyesi vardır demeyecektir.. Hemen müdahale edecektir. Elle, taşla, sopa ve silahla, nesi varsa onunla, kendi eserini koruyacaktır."

Öktem'in konuşması ve özellikle Bursa Nutku'nu okuması, tutucu basının büyük tepkisine yol açmıştı. A.P.'lilere göre, Atatürk böyle bir söylev vermemişti ve Yargıtay başkanı yetkilerini aşıyor, anarşiye çağrıda bulunuyordu.

İlerici ve değerli bir hukukçu olan İmran Öktem, bu konuşmayı yaptıktan üç yıl sonra 1 Mayıs 1969'da öldü. Ölümüne değin de gericilerin sövgülerine, saldırılarına hedef oldu. Bununla da kalmadı, 3 Mayısta Ankara'da Maltepe Camisinde yapılan cenaze töreninde olaylar çıktı. Gericiler, Öktem'in cenaze namazının kılınmasını önlemeye kalkıştılar. Camideki imamlar, dinsel görevlerini, **'bir gavurun cenaze namazı kılınmaz"** gerekçesiyle yerine getirmek istemediler. Bu olay ilerici çevrelerin büyük tepkisine neden oldu. Yargıtay ve Danıştay'la birlikte İstanbul ve Ankara üniversiteleri öğretim üyeleri, Ankara'da hükümete karşı büyük bir protesto yürüyüşü düzenlediler. Adalet Bakanlığı önünden başlayan ve Anıtkabir'de sona eren yürüyüşte, Demirel ve A.P. şiddetle kınanıyordu.

Demirel ve Öğretmenler

Yurtsever öğretmenler, gerici yuvalarını besleyen A.P. iktidarı için toplumun, sindirilmesi, susturulması gereken kişileriydiler. A.P. yanlısı basın dışındaki yayın organları, Demirel döneminde öğretmenlerin çektiği çileyi belgelerle, fotokopilerle kamuoyuna devamlı duyuruyor ama, "öğretmen kıyımına" giderek artan boyutlarda devam ediliyordu.

Şimdi, o günlere dönerek, **Akis** dergisinin bu konuya ayırdığı sayfalara kısaca bir göz atalım

"Demirel'in Milli Eğitim Bakanı Orhan Cengiz, daha bakanlık koltuğuna otuduğu günlerde ilk işinin ne olduğunu saklamamış, 'bakanlığa milliyetçi bir kişilik vermek için bir inceleme kurulu oluşturulacak ve bu kurulun aldığı kararlar da uygulanacak' diyerek, A.P. iktidarına şirin görünmeyen öğretmenlere karşı girişilecek büyük cihadın bayrağını açmıştı.

Her işi demagoji planında halletme çabası içinde olan A.P., iktidar koltuğuna yerleştikten sonra bir '**mili eğitim ihtilaline**' girişti. Binlerce köyde okul olmaması, okulu olan köyde öğretmen bulunmaması ve milyonlarca insanın okuma-yazma bilmemesi önemli değildi. A.P. iktidarı için önemli olan, tüm yönetim mekanizmasında olduğu gibi, milli eğitimdeki C.H.P. yanlısı ya da A.P.'ni tutmayan öğretmenlerin kadro dışı bırakılmasıydı. Bu konuda izlenecek yol saptanmıştı. A.P.'nin milli eğitimde yuvalanmış milliyetçi-mukaddesatçı kurmayları gerekli hazırlığı yapmışlardı.

İşe önce, Milli Eğitim Bakanlığı merkez örgütünden başlandı. '**Tonguç'un çocukları**', '**Ortanın solcuları**' ve "**Allahsız komünistler**" sorgusuz sualsiz yerlerinden alınarak kızağa çekildiler. Bunların yerine "**İmanlı Türk çocukları**' getirildi. Yeni gelenlerin hemen hepsi, peşin olarak A.P. iktidarının bu milli eğitim ihtilalini destekleyen ya da buna katılmayı kabul etmiş olan kimselerdi.

Yeni gelenler, aralarında tam bir işbirliği yaparak bir '**eğitim cuntası**' oluşturdular. Merkez temizlendikten sonra sıra dışardakilere geldi. Milli Eğitim ve İlk öğretim müdürlükleri bu cuntanın istediği biçimde çalışacak hale getirildi. Bu kez, politikacı eskisinden, yeni politikacılardan ve milliyetçi-mukaddesatçılardan oluşan taşra kadroları kuruldu. Bunların ilk işi de birer 'kara liste' hazırlamak oldu. Ardından öğretmen kıyımı başladı.

İlk ve ortaöğretimden yüzlerce öğretmen yerlerinden alınarak başka yerlere atandılar. Daha 'tehlikeli' bulunan öğretmenler de ya bakanlık emrine ya da açığa alındılar.

Bunlar için gösterilen gerekçe 'hal ve tavırlarıyla düşüncelerinin öğretmenlik mesleğiyle bağdaşmadığı' biçiminde özetleniyordu.

1966 Aralık ayında "devrimci öğretmen kıyımı" daha da hızlandı ve 56 öğretmen, Adalet Partililerin deyimiyle, **'gümbürdetildi'**. Bunlardan 15'inin suçu solculuk, 18'inin suçu da politikayla uğraşmaktı. Kimi öğretmenlere ise hiçbir neden gösterilmemişti. Gerçekte bunların, düşünmekten başka hiçbir suçları yoktu. En büyük suçları da Anayasa'yı ve Atatürk ilkelerini savunmaktı. Örneğin, Anamur'dan 7 öğretmene, teybe aldıkları Atatürk'ün Bursa Nutku'nu köylülere dinlettikleri için, İzmir Hürriyet Ortaokulu müdürüne, okulundaki milliyetçi-mukaddesatçı öğretmenlere ders verdirmediği savıyla, işten el çektirilmişti. Ayrıca, İzmir'den bir öğretmen, A.P.'nin karşısında olan gazeteleri okuduğu, Amasya'dan 4 öğretmen, buradaki milliyetçi-mukaddesatçı çevrelerin ve valinin hoşuna gitmedikleri nedeniyle işlerinden olmuşlardı. Bu arada Adana'da bir öğretmen, öğrencilerine okumalarını salık verdiği kitaplar yüzünden, bir başka öğretmen de Amerika'yı kınama mitingine dinleyici olarak katıldığı için açığa alınmışlardı.

Samsun öğretmenlerinin kaderi ise Vali Enver Saatçıgil ile Vali Yardımcısı Muzaffer Osman Ağaoğlu'nun eline bırakılmıştı. Vali Yardımcısı Ağaoğlu'nun 1965 genel seçimlerinde A.P.'nden adaylığını koyduğu bilinmekteydi.

Samsun 19 Mayıs Lisesi felsefe öğretmeni Nâzım Bayata'nın görevden uzaklaştırılmasından sonra yine aynı lisenin İngilizce öğretmeni Hasan Kıyafet, sudan nedenlerle önce Samsun Namık Kemal Ortaokulu'na gönderilmiş, oradan da Eskişehir'in Beylikahır Ortaokulu'na sürülmüştü. 19 Mayıs Lisesi İngilizce öğretmenliğine ise Kıyafet'in yerine, Boby adında bir barış gönüllüsü getirilmişti.

Devrimci öğretmenlere karşı açılan bu cihadın hedefi, A.P.'den ve milliyetçi-mukaddesatçı çevrelerden gelen isteklere göre belirlenmekteydi. Milliyetçilik ölçüsü olarak, sadece adı milliyetçi olan bir derneğe yakınlık durumunu saptayan bu çevreler, kendi çıkarları için tehlikeli gördük-

leri kimseleri her çareye başvurarak tedirgin etmekteydiler. Örneğin, Selahattin Arıkan adlı bir kişinin başkanlığını yaptığı Milliyetçi Öğretmenler Derneği, bakanlıkla işbirliği halinde çalışmakta ve kıyım cuntasının en önemli kanadını oluşturmaktaydı. Taşradaki dernek yöneticilerinin istekleri bu kanaldan bakanlığa ulşatırılmakta ve çoğu kez de derhal "gereği düşünülmekteydi" [213].

Tüm bu kıyıma karşın Demirel, doymak bilmiyordu. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı bu doyumsuzluğunun yanısıra Türk öğretmenlerini bir de Amerikalılar'a gammazlıyor ve Türkiye'nin ulusal kültürünü Amerika'ya teslim etmeye çabalıyordu.

Demirel, **The New York Times** ve **İnternational Herald Tribune** gazetelerinin sahip ve yorumcusu G.L. Sulzberger ile yaptığı konuşmada, öğretmenlerden yakınmaktaydı. 13 Ağustos 1968 tarihli **Cumhuriyet**'te Sulzberger, aynen şunları yazıyordu:

"**Başbakan Demirel'e göre, Türkiye nüfusunun % 42 'si 15 ve daha aşağı yaşlardadır. Bu ülke gençlerin çoğunlukta olduğu bir ülkedir. Ve bu gençleri eğiten öğretmenler, Amerika'ya karşı oldukları takdirde yarının kuşaklarının Amerika'dan nefret etmesi doğaldır. Onun için çok geç kalmadan probleme bir çözüm yolu aranmalıdır**" [214].

İslam Devleti Anayasa Tasarısı

A.P. iktidarı, ülkede öylesine bir ortam yaratmıştı ki, doruğa varan gericilik olayları birbiri ardınca patlak veriyordu. Öyle ki, gericiler, Demirel Türkiyesi'nde bir İslam devletinin kurulabileceğine inanmaya başlamışlardı.

1968 Nisan ayı başlarında Ankara'da dağıtılan iki broşür, yaratılan bu ortamı kanıtlar nitelikteydi. Özenle basılmış broşürlerde biri, "**Hizb-üt tahrir sunar: İslam Devleti Anayasa Tasarısı**" öteki ise "**Müslümanların Ölüm Kalım Meselesi**" başlıklarını taşıyordu. Her iki broşürün met-

(213) **Akis** dergisi: Sayı 655, s. 12-14, (7.1.1967).
(214) **Devrimci Eğitim Şurası**: s. 72, (1969).

ni de Arap harfleriyle yazılmıştı.

İslam Devleti Anayasa Tasarısı'nda özetle şu görüşlere yer verilmekteydi:

"Kadın ve erkek, ahlaka zararlı, toplumu ifsat edici (bozucu), şer'î hükümlerden birinin şümulüne (kapsamına) giren her türlü işi yapmaktan men edilir. Mesela, erkeklerin kendilerine olan meylinden faydalanmak için tayyarelerde kadın hostes, berberlerde ve lokantalarda güzel erkek çocuklar çalıştırmak gibi..

İslam devleti, İslam akidesi (inancı) esasına göre idare edilecektir. Buna aykırı hiçbir şey devletin bünyesinde, teşkilat veya muhasebesinde bulunmayacaktır. Devleti bir devlet başkanı idare edecektir. Onun her sözü muayyen (belirli) şer'î (müslüman yasasına uygun) hükümleri benimsemesi şartıyla kanundur. Bütün tebaa (uyruk) böyle bir kanuna gizli ve aşikar itaate mecburdur.

Devletin resmi dili Arapçadır. Şer'î hükümler için mutcber (geçerli) kaynaklar Kur'an, sünnet, sahabe, icma ve kıyastır. Bunlardan başka kaynaklar teşrii (yasal, yasamayla ilgili) hareketlere mesnet (dayanak) teşkil edemezler.

İslam devletinde hakimiyet milletin değil, şeriatındır ve bu husus 20. maddenin a fıkrasıyla anayasaya geçmiştir.

İslam devletinde kadın, 100. maddeye göre, "korunması gereken bir namustur". 101. Maddeye göre, alışveriş gibi şeriatın cevaz (izin) verdiği ihtiyaçlar veya hac gibi kendisi için müsaade edilmiş toplantılar haricinde kadınlar, erkeklerle biraraya gelemezler. Kadın, umumi hayatta ancak el ve yüzünü gösterebilir".

"Müslümanların Ölüm Kalım Meselesi" başlığını taşıyan ikinci broşürde İslam devletinin nasıl kurulacağı anlatılmaktaydı. Hilafetin kurulmasının bir ölüm kalım sorunu olduğu ve bunun da ancak kılıçla gerçekleştirilebileceği ileri sürülüyor, "**Müslümanların bu hedefe ölümü göze alarak yürümeleri lazımdır**" deniyordu. Eğer Müslümanlar bu cesareti gösterirlerse bugünkü gibi Dar-ül Kü-

für'de, yani, müslümanlığı yadsıyanların ülkesinde yaşamayacaklar ve Dar-ül İslam'a kavuşacaklardı.

İrtica, ülkede kol geziyordu.

C.H.P.'nin Ortanın Solu Politikası

27 Mayıs Anayasası'nın getirdiği düşünce özgürlüğü çerçevesinde gelişen sol akımlar ve Türkiye İşçi Partisi'nin giderek güç kazanması A.P. iktidarını ürküttüğü gibi C.H.P.'ni de tedirgin etmekteydi. Aslında bir merkez partisi olan ve özellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarında ülkede faşist bir yönetim kuran C.H.P., Demokrat Parti iktidarı döneminde ve 27 Mayıs sonrasında topladığı puanları yitirmek istemiyor, verdiği "ilerici parti" görüntüsünü korumaya çabalıyordu.

C.H.P.'nin kimi genç milletvekilleri de gidişten hoşnut değildiler. Salt, "biz Atatürk'ün partisiyiz" demek de yetmiyordu artık. Giderek artan sosyal ve ekonomik sorunlar, ilerdeki yıllarda, aydınları, emekçi yığınlarını, topraksız köylüyü Türkiye İşçi Partisi'nin yanına itebilir ve C.H.P. için iktidar yolu kapanabilirdi.

O halde ne yapılmalıydı? Yapılacak şey, T.İ.P. 'ni etkisiz kılmak için, C.H.P. 'ni az da olsa sola çekmekti. Eğer bu gerçekleştirilirse bir kitle partisi olan C.H.P., İşçi Partisi'ni ezer geçerdi.

Ancak, C.H.P.'nin sol yelpazede yerini aldığı, kamuoyuna çok dikkatli bir biçimde açıklanmalıydı. Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan olmamak ve kitleleri ürkütmemek gerekiyordu. Ayrıca, partideki tutucu kesimleri de gücendirmemeye özen gösterilmeliydi.

Sonunda formül bulundu. C.H.P.'nin solculuğu öyle bir kalıba yerleştirilmişti ki, bundan kimse ürkmeyecekti... Evet, İnönü 29 Temmuz 1965 'de " C.H.P.'nin, **ortanın solunda** bir parti olduğunu" açıklıyordu.

"Ilımlı sol" ya da "sulandırılmış sol" olarak nitelendirebileceğimiz ortanın solu politikası bile ilerici(!) C.H.P.'nin tutucu kesimlerinde hoş karşılanmadı ve parti içinde giderek artan çalkantılara yol açtı. Özellikle 10 Ekim 1965 ge-

nel seçimlerinden sonra toplanan parti meclisinde, seçimlerin "ortanın solu" politikası nedeniyle yitirildiği ileri sürülüyor ve genel merkez yöneticileri şiddetle eleştiriliyordu.

C.H.P.'nin 18. Kurultayı, çalkantıların doruğa ulaştığı bir dönemde 18-21 Ekim 1966'da toplandı. Bülent Ecevit, Muammer Aksoy, Selahaddin Hakkı Esatoğlu, Fikret Gündoğan, Turan Güneş, Muammer Erten, Lebit Yurdoğlu, Mustafa Ok, Şükrü Koç, İbrahim Öktem gibi çoğunluğunu gençlerin oluşturduğu kurultay üyeleri, ortanın solu hareketini var güçleriyle savunuyorlar ve partinin yeni genel sekreter adayı olarak Bülent Ecevit'i destekliyorlardı. Kasım Gülek, Turhan Feyzioğlu, Emin Paksüt ve Ferit Melen'in ön planda göründüğü grup ise harekete karşıydı. Oysa Turhan Feyzioğlu C.H.P.'li gençlerin yıllardır umut bağladıkları kişiydi. Şimdi ise tutucuların safında yerini alıyordu.

Feyzioğlu kurultay'dan yenik çıktı. Ecevit ve yandaşları, parti meclisini ele geçirmişlerdi. Partinin yeni genel sekreteri artık Ecevit'ti..

Ecevit, Kurultay öncesi yayınladığı ve kurultay'da parasız dağırttırdığı **Ortanın Solu** adlı kitabında şu görüşlere yer veriyordu:

"**Aldatılan, ezilen ve sömürülen halk toplulukları, aldatıldıklarının, ezildiklerinin, sömürüldüklerinin farkına varınca, duyacakları onur kırgınlığı ve isyan duygusu ile kendileri bile farkına varmadan, ansızın, aşırı sola kayabilirler. Bunun dinsel ve metafizik gerekçelerini de, çağdaş bazı Arap düşünce akımlarında ve siyasal eylemlerinde bulabilirler.**

Bize ümmetçilik Arap âleminden geldiğine göre; bize milliyetçilik Arap aleminden geldiğine göre, bize komünizmin de Arap âleminden gelmesi mümkündür (215).

... Türkiye'de kamuoyu öyle hızlı bir gelişme içindedir ki, bir yıl önce Cumhuriyet Halk Partisi'ni "komünist" diye suçlayanlar arasından, bir yıl sonra "yeteri

(215) Ecevit, Bülent : **Ortanın Solu**, s. 29, (1966).

kadar solda değil" diye Cumhuriyet Halk Partisi'ni kınayacak kadar solun ilerilerine kayan kimseler çıkmaktadır. Böylelerine aydınlar arasında da rastlanmaktadır.

A.P. iktidarının sosyal görüşten yoksun, halk yararına aykırı ekonomik tutumu ile, kamuoyundaki kaynaşma günden güne şiddetlenecektir. Varlıklıyı daha varlıklı, yoksulu daha yoksul yapıcı bu tutum, toplumdaki uçurumları genişlettikçe, bilinçleşme, haberleşmedeki gelişme ve köylerden kentlere akın, bu uçurumların farkına varanların sayısını artırdıkça, şimdiki sıkıntıları veya haksızlıkları, çeyrek yüzyıl öncenin 'yeşil ekin' hikayeleriyle izah veya mukayese edebilme kolaylığı ortadan kalktıkça, aldatılıp, ezilenlerin ve sömürülenlerin tepkisi ve isyanı yayılacak ve bilinecek, en sağdan en sola sıçrama eğilimi çoğalacaktır.

Bu eğilim, toplumda şiddetli sarsıntı, hatta patlamalar doğurabilir. Bu eğilim demokrasiyi yıkabilir. Bu eğilim Türkiye'yi en karanlık bir döneme sokabilir.

Bu tehlikeleri önlemenin yolu, ortanın solu yoludur.

Ortanın solu, bizi dört yanımızdan saran sol basınçların Batı'dan gelenidir. Demokrasiyle bağdaşabilenidir. Düşünce özgürlüğüne yer vereni, insan onuruna değer verenidir; en barışçısı, en güveniliridir.

Türk toplumu, solla sağ arasında veya solla orta arasında bir seçme yapmak durumunda değildir. Çünkü sağı seçmek, gerilemektir; ortayı seçmek, duralamaktır; Türk toplumu ise ilerlemektedir, ilerlemek zorundadır. Onun için solla sağ arasında veya solla orta arasında değil, sol akımlar arasında bir seçme yapmak durumundadır [216]"

Görüldüğü gibi romantik Ecevit'e göre, komünizm bize Arap âleminden gelecekti (!) ve Türkiye'yi en karanlık döneme sokacak olan olay da en sağdan en sola sıçramak olasılığıydı.

Ortanın solundaki insanı ise şöyle tanımlıyordu Ecevit:

"**Ders çalışacağı saatte veya çocuk için ders kadar ge-**

(216) Ecevit, Bülent: **A.g.y.**, s. 32-33.

rckli oyun saatinde, omuzunda boyundan büyük bir sandıkla ev ev dolaşan ayakkabı boyacısı çocuğun acısını; Anayasa herkes için ilköğrenimi gerekli ve parasız kıldığı halde, yaşayabilmek ve evindekileri yaşatabilmek için o yaşta çalışmak zorunda kalan ve okula gidemeyen, birçok yetişkinlerin bile taşıyamayacakları hayat yükünü ufacık omuzlarındaki küfede taşıyan, insan olarak erişebileceği düzeye ömrü boyunca erişememeye daha çocukluğunda mahkum olan bir hamal çocuğun yoksunluklarını, o çocuktan daha çok duyabiliyorsanız ve onun bedenini yükten, kişiliğini zincirlerden kurtarma sorumluluğunu kendinizde görebiliyorsanız, ortanın solu tabiatında bir insansınız demektir.

Yeryüzünde ekecek veya yetecek toprağı olmadığı için, yerin yüzlerce metre altında, varlıklı kişilerin bir öğün yemekte verdikleri bahşiş kadar paraya çalışan ve pek azı emeklilik aylığı alabilecek kadar yaşayan maden işçilerinin ıstırabını, sobanıza her kömür atışta duyabiliyor ve -onlar size oy vermeseler de- onların ıstırabını azaltabilmek, onların yaşantısına biraz ışık katabilmek, onları insanca yaşama olanağına kavuşturabilmek için uğraşmaya kendinizi ödevli sayabiliyorsanız, ortanın solu tabiatında bir insansınız demektir [217]"

Ecevit, genel sekreter seçilmişti ama C.H.P. içindeki çekişmeler giderek bir büyük kavgaya dönüşüyordu. Başını Turhan Feyzioğlu'nun çektiği tutucular, Ecevit ve ekibini komünistlikle suçluyorlardı.

1967 yılı başlarında ipler iyice gerilmişti. Feyzioğlu'nun tek amacı, Ecevit'i devirmek ve partide ikinci adam olmak ve ilerde de İnönü'nün yerine genel başkanlık koltuğuna oturmaktı. Marksizmin karşısında olduğu bilinen romantik Ecevit'in komünistlikle suçlanmasının nedeni buydu.

Ecevit'e karşı geliştirilen hareket "**Sekizler Hareketi**" olarak adlandırılmaktaydı. Sekizler grubu, Feyzioğlu ile bir-

(217) Ecevit, Bülent: **A.g.y.**, s. 8-9.

likte, Van senatörü Ferit Melen, Tekirdağ milletvekili Orhan Öztrak, Ankara milletvekili Emin Paksüt, İstanbul milletvekili Coşkun Kırca, Muğla milletvekili Turan Şahin, Artvin senatörü Fehmi Alpaslan ve Balıkesir milletvekili Süreyya Koç gibi adlardan oluşuyordu.

Sağcı basın, sekizler hareketini desteklemekteydi. Solcu yazarlar ise Feyzioğlu'nu şiddetle eleştiriyorlardı. Doğan Avcıoğlu, sekizler grubunu "McCarthy yöntemleriyle çalışan işbirlikçiler cephesi" olarak nitelendiriyor, Feyzioğlu'ndan **Truva Atı** diye söz ediyordu.

Avcıoğlu şöyle yazmaktaydı:

"**Sağ ve sol arasında bir süre duraksadıktan sonra, C.H.P. içindeki tutucu sınıfların liderliğini seçen Feyzioğlu, peşindekilerle birlikte Demirelci cepheye katılmıştır. Bu cephe şimdi C.H.P. içinde, işbirlikçi sınıflar hesabına amansız bir sınıf mücadelesi yürütmektedir.**

Filipin demokrasisi hayaliyle, C.H.P.'nin tamamını Demirel cephesine çekmek için çaba gösteren Feyzioğlu, "biz partiden atılırsak, C.H.P.'nii ele geçirmek isteyen komünistlerin işi kolaylaşır" diyebilmektedir" (218).

İlhan Selçuk, konuya şöyle yaklaşıyordu:

"**Halk Partisi'nin Süleymancıları, en başta Turhan Feyzioğlu olmak üzere son günlerde bir sloganı dillerinden hiç düşürmüyorlar: "Halk Partisi sosyalist değildir ve sosyalist olmayacaktır"...**

Bu feryatlara iktidar partisininkileri de ekleyebiliriz: "Türkiye asla sosyalist olmayacaktır"...

... Profesör Feyzioğlu'ndan Ferit Melen'e kadar C.H.P. sağcıları, eli tespihli, kafası bereli, basit medrese mutaassıbından da beterdirler. İleriye, değişime, devrimciliğe karşı koyma savaşının en koyu ve tehlikeli vuruşucularıdırlar. Türkiye'nin yarınlarına şimdiden el koymak, ilerlemeyi şimdiden durdurmak gibi bir iddia içinde kısa vadeli bir politikanın kuyruğuna yapışmışlar, geri çevrelerden medet ummaktadırlar.

---

(218) Avcıoğlu, Doğan: **Demirel-Feyzioğlu Ekibinin Sınıf Mücadelesi, Yön** dergisi, sayı 206, s.3, (10.3.1967).

... Ama yarın, bugünkü olaylar tarih olduğu zaman, babalar kitapları açıp, bir gözlüklü profesörü (Feyzioğlu'nu), "İşte evlâtlar, bu da Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı'nı baltalayan İkinci Çerkez Ethem'dir" diye ibret dersi olarak göstereceklerdir" (219).

Ecevit'in yengisiyle biten 18. Kurultay'dan 6 ay sonra C.H.P. Genel Merkezi, olağanüstü kurultaya gitmekten başka bir çözüm yolu bulamadı. Sekizler hareketi partiyi kemiriyor, C.H.P. muhalefet görevini bile yerine getiremiyordu. Sorun, köktenci bir biçimde çözümlenmeliydi.

4. Olağanüstü Kurultay 28-29 Nisan 1967'de toplandı. Kurultayda Feyzioğlu ve yandaşları ağır bir yenilgiye uğradılar. Ecevit, ikinci darbeyi bu kez daha şiddetli vurmuş ve Feyzioğlu ekibini saf dışı etmişti. Alınan bu sonuç üzerine, 33'ü milletvekili 15'i senatör, 48 parlamenter C.H.P.'nden istifa etti. Feyzioğlu artık inişe geçmişti. Onu bu inişten, 12 Mayıs 1967'de kurduğu ve genel başkanı olduğu Güven Partisi de kurtaramayacak ve bir zamanların ileri ci profesörü, yaşamının sonuna değin çıkar çevrelerine hizmet etmeyi sürdürecekti.

Ecevit ise tam bir tırmanmaya geçmişti. Bu tırmanış yıllarca sürecek, Ecevit adı, dağlara taşlara yazılacak, C.H.P. genel başkanlığı ve başbakanlık koltuklarına oturacak, ne var ki ilerdeki yıllarda, O'na umut bağlayanlar çok büyük düş kırıklığına uğrayacaklardı.

Bu doğal bir sonuçtu. Çünkü, yandaşlarınca "**doğal lider**" olarak kabul edilen Ecevit, aslında yapay bir liderdi. Doğuştan sahip olunması gereken önderlik niteliklerinden yoksundu. Aklı, duygularına tutsaktı. Gerçekte, o günün koşulları ve rastlantılar, genel sekreterliğini hazırlayan etmenlerdi. Gazeteci olması nedeniyle bir kısım basından aldığı büyük destekle ve İnönü'nün koruyuculuğu altında hiç ummadığı bir yere, C.H.P. genel sekreterliğine gelişinden sonra yıldızı, görülmemiş biçimde parladı. İnönü'nün

(219) Selçuk, İlhan: **Medrese Softalarından Beter, Yön dergisi**, sayı 206, s. 5, (10.3.1967).

son yıllarında C.H.P. genel başkanlığını ele geçirişiyle birlikte C.H.P. 'nin **tek adamı** oldu ve tek adamlık, önderlik niteliklerine sahip olmayan Ecevit'i şaşırttı. Kendisine kurultayda omuz veren dava arkadaşlarını zamanla çevresinden uzaklaştırdı. Başbakanlık yaptığı dönemlerde yakaladığı tarihsel fırsatları cömertçe harcadı. Yanlışlık üstüne yanlışlık yaptı ve bu yanlışlıklar özellikle, 12 Eylül 1980 darbesini izleyen yıllarda doruk noktasına ulaştı.

Kısacası Ecevit, büyük bir beceriyle, Türkiye'deki sol dinamizmin geniş ölçüde yitirilmesine önayak olanlardan biri oldu.

Şahlanan İrtica ve Şiddet Olayları

Demirel dönemi, Türkiye'nin şiddet eylemlerinin kucağına itildiği bir dönem oldu. 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 askeri darbelerine giden yolların asfaltını, mühendis Demirel'in döktüğünü söylemek yanlış olmayacaktır.

Sokaktaki şiddet eylemlerinin Demirel'in hoşgörüsünden ve A.P.'nin Meclis içinde yarattığı şiddet eylemlerinden kaynaklandığı kuşkusuzdu. Örneğin, 20 Şubat 1968'de Meclis'te yapılan bütçe görüşmelerinde T.İ.P. milletvekillerinin, özellikle Yunus Koçak ve Çetin Altan'ın A.P. milletvekillerinden yedikleri meydan dayağı yurtta geniş yankılar uyandırırken, hemen üç gün sonra, "Anayasa'nın sosyalizme açık mı kapalı mı olduğunu" tartışmak için Ankara'da düzenlenen bir toplantıda, DİSK yöneticileri ve öğrenciler, gericilerin saldırısına uğruyorlardı.

Şiddet sokağa inmişti. 3 Mart 1968'de İstanbul'da yapılan Uyanış Mitinginde sağcılar, T.İ.P.'lileri ve Tip milletvekili Behice Boran'ı ölümle tehdit ediyorlar ve taşıdıkları pankartlarda şunlar okunuyordu: "**Karakaşlı Behicem, İpini Ben Çekicem**", "**Cellat Karaali Zengin Olacağın Günler Yakındır**" (220).

Bu mitingten sonra gericiler, yeni bir güç gösterisine girişiyorlar, 23 Mart'ta Bursa'da, "Türkiye Milliyetçi Kuru-

(220) **Cumhuriyet** gazetesi: 4.3.1968.

luşları İstişari Kongresi" toplanıyor ve kongrede, Anayasa yeriliyor, Abdülhamid övülüyor, "egemenliğin ulusta değil, Müslümanlıkta olduğu" ileri sürülüyordu.

Bu toplantıyı, Milli Türk Talebe Birliği'nin Ankara'da düzenlediği Milli Şahlanma Mitingi izliyordu. 30 Mart'ta yapılan bu mitingde Demirel yandaşları, "**Yasamız Ordumuz, İslamiyettir Yolumuz**" diye yeri göğü inletiyorlardı.

Bu arada İşçi Partisi'nin kongrelerine yapılan saldırılar da yoğunlaşmıştı. 17 Mart 1968'de T.İ.P. Yeni Mahalle ilçe kongresine, 2 Nisan 'da Fatsa ilçe kongresine, 12 Mayıs'ta Eyüp'te yapılan T.İ.P. toplantısına ve 19 Mayıs Kayseri toplantısına A.P. li gruplar tarafından taşlı, sopalı saldırılarda bulunuyordu. Polis, bu saldırılara karşı oldukça hoşgörülüydü. Örneğin, 17 Mayısta İstanbul'da yapılan T.İ.P. toplantısına girişilen saldırıda, toplantının yapıldığı yer, karakola 30-40 metre uzaklıktaydı ve polis, buraya olaydan 45 dakika sonra gelebilmişti [221].

Sağın saldırganlığı, solu da sokağa itmeye başlamıştı. Ama polis, sola karşı acımasızdı. Nitekim 29 Haziran 1968'de üniversite öğrencilerinin, Meclis'i toplanmaya çağırmak amacıyla TBMM önünde yapmak istedikleri toplantıya toplum polisi engel olmaya çalışıyor, çıkan karışıklıkta Atalay Savaş adında bir öğrenci öldürülüyordu. Yeni bir dönem başlamıştı: Öğrenci kıyımı dönemi...

Sol da sokaktaydı artık.. 15 Temmuz 1968'de Amerikan 6. Filosu'nun İstanbul'a gelişinde çıkan olaylar bunun bir göstergesiydi. Filonun gelişini kınayan ve Amerika aleyhine slogan atan gençler ve bir bölüm halkla polis arasında çıkan çatışmada öğrenciler, polisi ve Amerikan denizcilerini taşa tutuyorlar ardından toplum polisi Gümüşsuyu Öğrenci Yurdu'nu basıyor, öğrencileri copluyor ve 53 öğrenciyle 4 polis, olayda yaralanıyorlardı.

Polisin bu tutumu üzerine, gençlik örgütleri Beyazıt Alanında emperyalizme karşı büyük bir miting düzenlediler.

---

(221) **Cumhuriyet** gazetesi: 18.5.1968.

Mitingde Amerika ve Demirel hükümeti şiddetle kınanıyordu.

Sağcılar, Beyazıt mitingine üç gün sonra Konya'da yanıt verdiler. 23 Temmuz'da Konya'da Adalet Partililer **Yeni Konya** gazetesine saldırdılar. T.İ.P. merkezini basıp, ortalığı kırıp döktüler. Olaylarda ayrıca üç kitabevi ve bir içkili lokanta saldırıya uğradı.

Şiddet olaylarının önlenebilmesi olanaksız görünüyordu. Adalet Partili militanların yanısıra **Başbuğ** Türkeş'in buyruğundaki C.K.M.P.'li **komandolar**, olaylara yeni boyutlar kazandırmışlardı.

1969 yılı başlarında kamuoyunda derin yankılar uyandıran iki olay yaşandı. Bunlardan ilki, Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçisi Robert Kommer'in arabasının öğrenciler tarafından yakılması, ikincisi de, tarihe **Kanlı Pazar** adıyla geçen İstanbul Taksim Alanındaki kanlı çatışmaydı.

6 Ocak 1969'da Ortadoğu Teknik Üniversitesini ziyaret eden büyükelçi Kommer, burada öğrencilerin büyük tepkisiyle karşılaştı. Kommer'in C.I.A.'da çalışmış olmasını ve Vietnam'da milyonlarca kişinin ölümüne neden olan "**yatıştırma programında**" önemli rolü bulunmasını coşkulu gösterilerle kınayan öğrenciler, Büyükelçinin arabasını ateşe verdiler. Olay üzerine üniversite geçici bir süre için kapatıldı. Demirel, 18 Ocak 'ta yaptığı basın toplantısında bu tür olayların Türk-Amerikan dostluğunu zayıflatmak isteyen azınlık bir öğrenci grubu tarafından yaratıldığını söylüyordu. Oysa Kommer, Türkiye'den ayrıldıktan sonra Amerika'da gazeteci Mehmet Ali Birand'la yaptığı görüşmede Amerika'nın Türkiye'nin işlerine **müdahale** ettiğini açıklayacak ve kendisinin de Washington'un buyruklarını Türk hükümetine ilettiğini saklamayacaktı. Bu görüşmeyi Mehmet Ali Birand, şöyle özetliyordu:

"**Washington'dan New York'a yaptığı gezi sırasında kendisiyle görüştüğüm eski Büyükelçi, üslerle ilgili sorumu şöyle cevaplandırdı:**

Gerçekten, gereksiz üsler vardı elimizde. Bir kısmını geri verdik. Halen Karamürsel, İncirlik ve Diyarbakır üsleri kaldı galiba. Ancak bunların bırakılması

çok güçtür. Çünkü bunlar Pentagon için birer simgedir.

Amerikan büyükelçilerinin zaman zaman Türkiye'nin işlerine karıştığını açıkça belirten Kommer, şöyle konuştu:

Ben de müdahalelerde bulundum. Ancak şunu iyi bilin ki, her şey sizin hükümetinize bağlıdır. Eğer hükümetiniz güçlü ise Amerikan büyükelçisinin isteği dikkate alınmaz. Eğer hükümetiniz kolayca baş eğerse, tabii istediğimizi yaparız" (222).

Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde yaşanan bu olaydan 40 gün sonra İstanbul Taksim Alanı, kanlı bir çatışmaya sahne oldu. 16 Şubat 1969 günü, İstanbul limanında demirli bulunan Amerikan 6. Filosunu kınama amacıyla düzenlenen gösteriye katılanlarla, gericiler arasında Taksim Alanı'nda çıkan çatışmada iki kişi ölüyor, 200 kişi yaralanıyordu.

Olay günü, kimi gençlik ve işçi kuruluşları Beyazıt Alanı'nda emperyalizme ve sömürüye karşı bir miting düzenlemişlerdi. Mitingden sonra öğrenciler ve işçiler Taksim'e doğru yürüyüşe geçtiler. Gösteriye halktan da katılanlar vardı. Bu sırada çeşitli camilerde toplu namaz kılan gruplar da, yürüyüşçülerden önce Taksim Alanına gelerek, buradaki parkın içinde toplanmış ve yürüyüşçüleri beklemeye koyulmuştu.

İşçiler ve öğrenciler Dolmabahçe yoluyla Taksim Alanı'na geldiklerinde kana susamış gerici sürüleri silahlarla, taşlar ve sopalarla saldırıya geçtiler. Toplum polisi hiçbir önleyici harekette bulunmuyor ve kanlı çatışmayı seyrediyordu. Olay sona erdiğinde 200 yaralının yanısıra Taksim Alam'nda iki de ölü vardı: "Müslüman Türkiye" diye bağıran gericilerin ellerindeki sopalar ve bıçaklarla öldürülmüşlerdi.

Kanlı Pazar adıyla anılan bu olay, büyük tepkilere yol açmıştı. Senatoda, Milli Birlik Grubu ateş püskürüyor ve Tabii Senatör Ahmet Yıldız, Senato kürsüsünden hükümetin istifasını istiyordu. C.H.P.'de olaylardan hükümeti

(222) **Milliyet** gazetesi: 5.12.1970.

sorumlu tutuyor ve A.P. iktidarının gericileri kışkırttığını ileri sürüyordu. Demirel ise susuyor ve ardından, Kanlı Pazar'la ilgili filmelerin televizyonda gösterilmesini yasakladığını bildiriyordu.

Olaylar durmayacaktı. Kanlı Pazar'dan bir ay sonra 17 Martta İstanbul Üniversitesi'nde "milliyetçi" ve "devrimci" gençler arasında çıkan çatışmada molotof kokteylleri ve tabancalar kullanılıyordu. Üniversite gençliği artık silahlanmıştı. 9 Nisanda Başbuğ Türkeş'in komandoları Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ni basıyor ve dehşet salıyorlardı.

1969 yılı, 1980'e değin sürecek şiddet eylemlerinin tırmanışa geçtiği bir yıl oldu. Öğrenci hareketleri özellikle İstanbul'da şiddet olaylarına dönüşmüştü. Bu arada Ankara'daki Amerikalı personel büyük tedirginlik içindeydi. 11 Haziran'da Amerika'ya karşı olan gençler, Tuslog binasını basmışlar, beş Amerikalıyı döverek, iki arabayı yakmışlardı. Sağcılar buna 7 Temmuz gecesi Kayseri'de yarattıkları bir ayaklanmayla karşılık verdiler. Olay, iki cami ve bir imam hatip okulunun yakınında bomba patlatılmasıyla başlamıştı. Haber, Kayseri'ye hızla yayıldı. Gericiler ayaklandı. Taşkın gösteriler ve saldırılar Kayseri halkını korku içinde bırakmıştı. Kayseri valisi bunu fırsat bilerek, o günlerde Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın Kayseri'de yapacağı genel kongreyi yasakladı. Aslında olay, sağcıların tertibiydi ve bombalar, gericiler eliyle patlatılmıştı.

Ayaklanmadan üç gün sonra Kayseri'deki askeri birliklerin bağlı bulunduğu 2. Kolordu Komutanı Korgeneral Faruk Güventürk, Demirel'i "genç, enerjik, dinamik ve cesur bir başbakan" olarak tanımlıyor ve "Türk Silahlı Kuvvetleri, daima komünizmin, daima vatan düşmanlarının karşısında, hükümetin emrindedir" diyordu [223].

1969 genel seçimlerine böyle bir ortamda gidildi. 12 Ekim'de yapılan seçimlerde A.P. yine çoğunluğu sağlamış ve 256 milletvekilliği elde etmişti. C.H.P. ise 143 sandalye alabilmişti. T.İ.P. 13 sandalye yitiriyor, ancak 2 milletvekili çıkarabiliyordu.

Seçim sonuçları Demirel'e daha da bir güç vermişti. Başbakan, tırmanan şiddet eylemlerinden hiç de rahatsız görünmüyordu. Oysa, Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Alparslan Türkeş'e bağlı komandolar, azmışlardı. Demirel'in polisi bu azgınlığı hoşgörüyle karşılamakta ve devrimci öğrenciler teker teker öldürülmekteydi.

Demirel'i, Milliyetçi Hareket Partisi ve komandolardan çok, Konya bağımız milletvekili Necmettin Erbakan'ın kurduğu islamcı Milli Nizam Partisi tedirgin etmekteydi. Çünkü M.H.P. seçimlerde tek bir milletvekilini meclise sokabilmişti. Genel Başkan Türkeş, M.H.P.'ni mecliste tek başına temsil ediyordu. Oy potansiyeli ortadaydı. Milli Nizam Partisi ise gerici yığınlara seslenecekti ve Müslüman Başbakan Demirel'in oylarını büyük ölçüde bölebilirdi. Ayrıca Demirel, Türkeş'in devrimcileri sindirme eylemlerinden hoş-nuttu..

Türkeş ve Erbakan.... Aydınların gözünde biri ırkçılığın, diğeri, yobazlığın simgeleriydiler.. Bu arada Türkeş, ırkçılığının yanısıra islamcıların da koruyucusu kılığına giriyordu. Şimdi, kısaca bu konuya değinelim.

Milliyetçi Hareket Partisi

Milli Birlik Komitesi'nden çıkarılarak yabancı ülkelere danışman olarak gönderilen **ondörtler**, yurda döndüklerinde politikaya atılmaya kararlıydılar. Türkeş, hedefe varabilmek için en kestirme yolun bir partiyi ele geçirmek olduğunu düşünüyordu. 1965 yılında plan uygulamaya konuldu ve Türkeş, dava arkadaşları Muzaffer Özdağ, Rıfat Baykal, Ahmet Er ve Dündar Taşer'le birlikte Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne girdi. C.K.M.P. sağ yelpazeye oturmuş bir partiydi. Osman Bölükbaşı bir süre önce partiden ayrılmış ve genel başkanlığa Ahmet Tahtakılıç seçilmişti. Daha sonra Mustafa Kaplan, Fazıl Akkoyunlu, Şefik So-

(223) **Milliyet** gazetesi: 12.7.1969.

yuyüce, Numan Esin ve Münir Köseoğlu da C.K.M.P. ye katılarak, önderleri Türkeş'in yanında yerlerini aldılar. Eski askerlerin darbe girişimi çok kısa bir sürede gerçekleştirildi. 31 Mart 1965'te partiye giren Türkeş, 4 ay sonra 31 Temmuzda genel başkanlığı eline geçirdi.

C.K.M.P. bu tarihten sonra daha değişik bir görünüme giriyordu. Yeni genel başkan, partinin görüşünü **dokuz ışık** adını verdiği ilkelerle belirlemekteydi. **Milli Doktrin-Dokuz Işık,** şu ilkelerden oluşuyordu:

"**Milliyetçilik, ülkücülük, ahlakçılık, toplumculuk, ilimcilik, hürriyetçilik, köycülük, gelişmecilik ve halkçılık, endüstricilik ve teknikcilik**" (224).

Dördüncü ilke olan **toplumculuk** Türkeş'e göre, toplumun kalkınması için özel girişimin desteklenmesi ve korunmasıydı. Türkeş, şu görüşleri ileri sürüyordu.

"**Toplumun kalkınmasında özel teşebbüs desteklenecek, himaye edilecektir. Ancak bu konuda işverenle işçinin karşılıklı olarak haklarının korunması ve bu iki tarafın münasebetlerinin milletin zararına olmayacak şekilde kontrol, tanzim ve nezaret altında bulundurulması şarttır. Demek ki, özel teşebbüsü korumak, himaye etmek prensibimizdir, desteklemek, teşvik etmek prensibimizdir**" (225).

Türkeş, çağdışı ırkçılık anlayışını şöyle açıklıyordu:

Soy birliği, Türk milletinin en itici, en önemli faktörüdür. Soyumuz Türk soyudur.. Soy, tabii ve organik bir unsur olduğu için insanların fikri ve fiziksel özellikleri, yetenekleri birbirinden farklıdır. Türk soyunun değerli bir soy olduğu büyük bilginler tarafından kabul edilmektedir (226).

Türkeş ve C.K.M.P. yöneticileri, kurmak istedikleri düzenin vurucu gücü olarak gençleri kullanmak istiyorlardı. 1969 yılında **Ülkü Ocakları**, bu amaçla kuruldu ve aynı yılın 9 Şubatında C.K.M.P. Adana'da toplanan Kongre'de Milliyetçi Hareket Partisi adını aldı. Böylece Türkeş, Batı

(224) Türkeş, Alparslan: **Milli Doktrin-Dokuz Işık**, s.15-35, (1975).
(225) Türkeş, Alparslan: **A.g.y.**, s. 21.
(226) Türkeş, Alparslan: **A.g.y.**, s. 42-43.

faşist partilerinin sloganlaşmış "Sosyal Hareket" kavramını benimsiyordu.

Ülkü Ocakları hızla gelişmeye başlamış ve M.H.P.'nin vurucu gücü haline gelmişti. Derneğin amacı, tüzüğünün ikinci maddesinde "öğrenciler arasında milliyetçilik bilincini geliştirmek, dayanışma ve disiplin duygularını olgunlaştırmak, soyuna, dinine, kültürüne ve milli mukaddesatına bağlı olarak yetişmelerini sağlamak" biçiminde özetlenmekteydi. Ocakların kurulmasından hemen sonra ocak üyesi gençler, gruplar halinde ve başta Ankara, İstanbul, İzmir ve Adana olmak üzere çeşitli illerde kurulan kamplarda, yapacakları savaşıma hazırlanmaya ve eğitilmeye başlandı. Bu nedenle kamplarda eğitim gören bu gençler **komando** adıyla anılıyordu. Giderek artan saldırganlıkları ve işledikleri cinayetlerle komandolar, özellikle 1975'te Alparslan Türkeş'in, Demirel hükümetinde başbakan yardımcılığına getirilmesinden sonra topluma dehşet saldılar.. Ülkü Ocaklarının kuruluşundan kısa bir süre sonra basın, M.H.P. gençlerini yetiştirmek için Türkeş'in Mudanya'da 35. komando kampını açtığını bildiriyordu. Bu kamplarda yeme ve yatma parasız olduğu gibi her bir komandoya ayda 350 lira maaş verilmekteydi [227].

M.H.P., kalkınma programını "milliyetçi, ahlakçı, toplumcu, ülkücü ve maneviyatçı" bir temele oturtmak gerektiğini savunuyordu. Türkeş ve arkadaşları "sınıf mücadelesini" yadsıyorlar ve "sınıfların mücadelesinin, ezenleri ve ezilenleri yaratacağını" ileri sürüyorlardı. Türkeş, **milli ekonomiyi** kurarak Türkiye'yi aydınlatacağı inancındaydı. Ulusal ekonominin kurulması ise, maneviyata ve "**Hira dağında doğan güneşin ışığı**", "**Tanrı dağından taşınan Ergenekon seddini eriten güneş**" gibi ütopik temellere dayanmakta, ilkel bir ekonomik görüş içinde belirli bir sistem getirilmemekteydi [228].

Ülkede yaratılan anarşinin en başta gelen sorumlularından biri olan M.H.P. "anarşizme, komünizme, siyonizme,

(227) Feroz ve Bedia Turgay Ahmad: **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi, s.** 373, (1976).
(228) Özck, Çetin: **Faşizm ve Devrimci Halk Cephesi, s.** 479, (1970).

kapitalizme ve masonluğa" hayır derken faşizmin klasik "inkar sistemini" geliştiriyor ve "Türklükten, Müslümanlıktan başka herşeye hayır" diyordu [229].

Türkeş, bir yandan "Türk ulusunun en büyük düşmanının Marksizm olduğunu" söylüyor, öte yandan da "Dokuz Işık Doktrininin, patronlar düzeni olan kapitalist diktatörlüğe karşı olduğunu" ileri sürüyordu [230].

Oysa, emperyalizme bağımlı olan kapitalist sisteme karşı olabilmek için emperyalizme de karşı olmak gerekti. Türkeş ise Türkiye'nin NATO dışında bağımsızlığını koruyamayacağına inanıyor, İstanbul'a gelen Amerikan 6. filosunu, Rus işgalini önleyecek güç olarak nitelendiriyor ve bu filoya karşı, devrimci gençlerin yaptıkları gösterileri komünistlikle suçluyor, emperyalistlerin yanında yerini alıyordu.

Türkeş'in yandaşı yayın organlarında, faşizmin, nazizmin açıkça övgüsü yapılmaktaydı. Bu organlar, Hitler'i göklere çıkarıyorlar ve "**Onun ölümünün Almanlardaki ulusal ve dinsel duyguları öldürmediğini, Hitler'in yahudileri yokederek insanlığı kurtardığını, ölümünün de yaşantısı kadar onurlu olduğunu, nasyonal sosyalizmin, sosyalist gelişmeyi engelleyebileceğini**" ileri sürüyorlardı[231].

M.H.P.'nin serüveni 12 Eylül 1980 askeri darbesine değin sürdü. Faşist 12 Eylül yönetimi, faşist M.H.P.'nin kapısına kilit vurdu. Ne var ki, 1969'dan 1980'e değin atı alan Üsküdarı geçmiş ve M.H.P. salt Türkiye'de değil, Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde de kök salmıştı. Partinin Avrupa'daki yan kuruluşları, özellikle Almanya'da çalışan Türk işçilerinin bir bölümünden destek alıyordu.

31 Mart 1975'te Demirel'in başkanlığında, Adalet Partisi, Milli Selâmet Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi ve Cumhuriyetçi Güven Partisinden oluşan ve **Milliyetçi Cephe Hükümeti** adı verilen koalisyonun kurulmasıyla birlikte M.H.P.'nin gücü doruk noktasına ulaşmıştı. Parti genel baş-

(229) Özek, Çetin: **A.g.y.**, s.480.
(230) Türkeş, Alparslan: **Milli Doktrin-Dokuz Işık**, s.85-89, (1975).
(231) Tan, Şahap: **Hitlerin Ruhundan İstimdat, Bugün** gazetesi, (26.9.1968).

kanı Türkeş, başbakan yardımcılığına, genel sekreter Mustafa Kemal Erkovan devlet bakanlığına getirilmişlerdi. Türkeş'in arayıp da bulamadığı bir ortamdı bu.. Artık, öğretmen yetiştiren kurumların çoğuna M.H.P. yanlısı yöneticiler atanıyordu. Yüksekokullar öğrenci yurtlarının bir bölümü M.H.P komandolarının denetimi altındaydı. Devletin çeşitli kuruluşlarını M.H.P. ve M.S.P. yandaşı gericiler ele geçiriyordu. Devlet Bakanı Erkovan'a bağlı Devlet İstatistik Enstitüsü, M.H.P. yandaşı ya da partili memurlarla doldurulmuş, Türkeşçi olmadıkları bilinen memurlar Anadolu'nun çeşitli il ve ilçelerine sürülmüşlerdi. Bu arada M.H.P. Avrupadaki etkinliğini sürdürüyor, Türkeş, Almanya'da Ludwigshafen'de toplanan M.H.P. Dördüncü Avrupa Kongresi'ne katılıyor ve burada yaptığı konuşmada devrimcilere gözdağı veriyordu.

Ancak, 1977 genel seçimlerine doğru Milliyetçi Cephe partileri arasında beliren çatlak, giderek büyük boyutlara ulaştı ve gericiler koalisyonu dağılma sürecine girdi. Seçimlerde M.H.P.'nin militan gücünden yararlanmak isteyen Demirel, seçim öncesinde Türkeş'le yaptığı görüşmede A.P. ve M.H.P.'nin işbirliğini önermekteydi. Türkeş ise bu görüşmeden sonra hiçbir partiyle işbirliği yapmayacağını açıklıyordu...

M.H.P. 5 Haziran 1977'de yapılan genel seçimlerde oy oranını %3.4'ten %6.4'eçıkarmış ve 16 milletvekilliği elde ederek Meclis'te dördüncü parti konumuna gelmişti. Ne var ki Milliyetçi Cepheyi oluşturan partiler arasındaki sürtüşme devam ediyordu. Bu nedenle kabineyi kurma görevi 14 Haziran'da C.H.P. Genel Başkanı Ecevit'e verildi. Ecevit'in bir azınlık hükümeti kurarak iktidara gelmesi olasılığı karşısında Demirel, Erbakan ve Türkeş, aralarındaki uyuşmazlığı giderdiler ve Ecevit, Meclis'in 3 Temmuz 1977 tarihli toplantısında güvenoyu almayı başaramadı.

Ülke, yine Milliyetçi Cephe'ye teslim ediliyordu. A.P., M.H.P. ve M.S.P. Demirel'in başkanlığında biraraya gelmiş, 21 Temmuzda İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti kurulmuştu. Birinci Cephe hükümetinin ülkeye yaptığı kötülüklere yeterince ortak olan Turhan Feyzioğlu, bu kez sahnede gö-

rülmüyor ve C.G.P. hükümette yer almıyordu.

M.H.P.'nin iktidar ortaklığı 31 Aralık 1977'ye değin sürdü. Bu tarihte İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin güvenoyu alamayarak düşürülmesi ve Ecevit'in iktidara gelmesiyle birlikte M.H.P.nin "parlamenter rejim içinde devletin üst katlarını ele geçirme eylemi" hızını yitirdi ve Türkeş'in yıllardır yürüttüğü "sokak savaşlarıyla, baskınlarla, ve dehşet salarak devleti ele geçirme" planı daha da ağırlıklı bir biçimde uygulamaya konuldu.

Milli Nizam ve Milli Selâmet Partileri

Milli Nizam Partisi, Süleyman Demirel ile Necmettin Erbakan'ın sürtüşmelerinden doğmuş bir partidir. Şeriatçı Erbakan, eğer, 1969 genel seçimleri öncesinde Demirel'in ayak oyunlarıyla karşılaşmasaydı bir Adalet Partisi üyesi olarak politikaya atılacak ve belki de Milli Nizam ve Milli Selâmet partileri ülkenin siyasal sahnesinde görünmeyeceklerdi.

1926'da Sinop'ta doğan Necmettin Erbakan, İstanbul Teknik Üniversitesi'ni bitirmiş ve Makine Fakültesi'nin öğretim kadrosuna katılarak 1954'te doçentliğe, 1962'de profesörlüğe yükselmişti. 1967'de Türkiye Ticaret ve Sanayi Odaları ve Borsalar Birliği genel sekreterliğine getirildi. Bir yıl sonra da birliğin genel başkanı oldu; ancak, seçimlerde hile yapıldığı gerekçesiyle bu görevden alındı.

Erbakan, 1969 genel seçimlerinde Adalet Partisi'nden Konya milletvekilliğine adaylığını koymak istediyse de, genel başkan Demirel tarafından veto edildi. Bu olay, şeriatçı mühendisin ilginç siyasal serüveninin başlangıç noktasını oluşturacaktı.

Erbakan, 1969 seçimlerine bağımsız olarak katıldı. Seçim konuşmalarında, bağnaz kitleler önünde mukkadesatçı ve şeriatçı görüşleri savunuyor, ekonomik planda da "büyük burjuvaziye karşı küçük burjuvazinin oluşturulması gerektiğini " ileri sürüyordu.

Sonuç olarak Erbakan, yobaz sürülerinin omuzlarında, müslüman başbakan Demirel'e karşı büyük bir utku

elde ederek Konya'dan milletvekili seçildi. Parlamentoya girdikten kısa bir süre sonra da Milli Nizam Partisi'ni kurdu.

Tavam ve tabanıyla tam bir gerici yuvası olan partinin kuruluşu 26 Ocak 1970'de yapılan bir basın toplantısında açıklanıyordu. Toplantıda Erbakan, "sağ cephedeki boşluğu doldurmak amacıyla kurdukları partiye siyonistlerin ve masonların alınmayacağını "söylüyordu.

Partinin kuruluş toplantısı 8 Şubat 1970'te Ankara'da Büyük Sinema salonunda yapıldı. Salonda toplanan yüzlerce kişi büyük bir coşkuyla tekbir getiriyor, "Allahuekber" sesleri sinemanın duvarlarında yankılanıyordu.

Ne var ki, partinin yaşamı uzun olmadı. 23 Ocak 1971'de yapılan 1. Büyük Kongre'de şeriat düzeninin ve hilafetin savunulması, cumhuriyet rejimine karşı gösteriler düzenlenmesi üzerine cumhuriyet başsavcısı, Anayasa Mahkemesi'ne başvurdu. Mahkeme, Milli Nizam Partisi'nin Anayasa'ya aykırı eylem içinde bulunduğu kanısıyla, partinin kapatılmasına karar veriyor ve böylece 21 Mayıs 1971'de Milli Nizam Partisi, ilerde Milli Selâmet Partisine dönüşmek üzere tarihe karışıyordu.

Bir siyasal partinin kapatılması biçimsel bir eylemden öteye gidemezdi. Partinin tabelası sökülüp indirilir ve aynı görüşler doğrultusunda bir başka parti kurulurdu. Nitekim Erbakan ve arkadaşları da öyle yaptılar.. 1972 yılının Ekim ayında Milli Selâmet Partisi'nin tüzüğü hazırlanmıştı.

Milli Nizam Partisi'nin kapatılması nedeniyle Erbakan, M.S.P.'nin kuruluşunda ikinci planda kalmayı yeğliyordu. Partinin 21 Ocak 1973'te yapılan 1. Büyük Kongresinde genel başkanlığa Süleyman Arif Emre seçilmişti. Ancak, 1973 genel seçimlerinden sonra toplanan olağanüstü kongrede Erbakan, tekbir sesleri arasında genel başkanlığa getirilecek ve 12 Eylül 1980 darbesinden sonra parti kapatılıncaya değin yerini koruyacaktı.

Milli Selâmet Partisi'nin tüzüğünde, amaç şöyle belirleniyordu:

"Ferdi, aileyi ve cemiyeti buhranlardan kurtarıp, manevi ve maddi bakımdan tarihimizde olduğu gibi en ileri seviyesine ulaştırmak"

M.S.P. 14 Ekim 1973 genel seçimlerinde 1.256.771 oy alarak parlamentoya 48 milletvekili getirmeyi başardı. 450 sandalyeli Meclis'te Cumhuriyet Halk Partisi'ni 185, Adalet Partisi'ni ise 149 milletvekili temsil ediyordu. Bu arada, Adalet Partisi'nden ayrılan milletvekillerinin 1970'de kurdukları Demokratik Parti de 45 sandalye kazanmıştı. Partilerin hiçbirinin salt çoğunluğu kazanamamaları nedeniyle bir hükümet bunalımına gidilmesi kaçınılmaz görünüyordu.

Bunalım, üç ay sürdü. Sağcı partilerin C.H.P. ile koalisyona yanaşmamaları hükümetin kurulmasını engelliyordu. Buna karşın Cumhurbaşkanı Korutürk, 27 Ekim 1973'te kabineyi kurma görevini C.H.P.'nin yeni genel başkanı Ecevit'e verdi. Ancak, Ecevit, girişimlerinde olumlu bir sonuca ulaşamayınca başbakanlıktan çekildiğini bildirdi. Bu kez sıra Demirel'deydi. Ne var ki, öteki sağcı partiler Demirel'e destek vermiyorlardı. Erbakan, 1969 seçimlerinde Demirel tarafından veto edilişini unutmamıştı. Tutucu görüşleri savunan Demokratik Parti ise programı açısından Adalet Partisi'nden pek ayrımlı olmamakla birlikte kişisel düşmanlıklar ön plana çıkıyor ve başta partinin genel başkanı Ferruh Bozbeyli olmak üzere, Sadettin Bilgiç ve Faruk Sükan gibi eski A.P. liler, Demirel'in başbakanlığına şiddetle direniyorlardı.

Demirel, bu koşullar altında görevden çekildi. 15 Aralık'ta Naim Talu başbakanlığa atandı. Talu, 1973 genel seçimlerinden önce 12 Mart darbesi döneminde Ferit Melen kabinesinde Ticaret Bakanlığında bulunmuş, Melen'in çekilmesinden sonra 12 Nisan 1973'de başbakanlığa getirilmiş ve görevini seçimlere değin sürdürmüştü. Şimdi bunalımdan çıkabilmek için umutlar Talu'ya bağlanıyordu. Ancak onun da çabaları çok sürmeyecek ve 10 Ocak 1974'te, başbakanlığa atanmasından 25 gün sonra istifasını verecekti.

Bu arada kimi çevreler C.H.P.-M.S.P. koalisyonunun

oluşturulmasıyla sorunun çözümlenebileceği görüşünü ileri sürmeye başlamışlardı. Bu çevrelere göre "M.S.P., sosyal görüleri açısından sağdaydı ama ekonomik planda sol(!) düşünceye sahipti" Seçimlerde yobaz sürülerini arkasına alan M.S.P. "hakın ezilmişliğini dile getiriyor, büyük burjuvaziyi karşısına alıyor ve antiemperyalit sloganlar kullanıyordu" O halde C.H.P. ile M.S.P. tutarlı bir işbirliği içine girebilirler ve bu iki parti arasındaki koalisyon gerçekleşebilirdi...

Bu düşünce, iktidar olma hevesiyle yanıp tutuşan C.H.P. ileri gelenlerine pek çekici gelmeye başlamıştı. Seçim öncesinde Erbakan' ın konuşmalarında yaptığı aldatmacalar ve "**ezilen Türk halkı edebiyatı**", kurulacak bir koalisyonun harcını oluşturabilirdi. M.S.P., ümmetçiymiş, laik Cumhuriyet'e düşmanmış, eh bu denli kusur kadı kızında da bulunurdu.

Ancak, koalisyon düşüncesine karşı her iki partinin tabanında ve kimi milletvekilleri arasında büyük tepkiler başlamıştı. Kimi C.H.P. milletvekilleri, kongrelerinde açıkça Atatürk'e söven, ümmetçi, şeriatçı bir partiyle koalisyona gitmenin en azından ihanet olduğunu ileri sürüyorlar, M.S.P. üyeleri ise Atatürk'ün kurduğu, din düşmanı gavur C.H.P. ile ortak bir hükümet kurmanın olanaksızlığından söz ediyorlardı.

Ne var ki, Ecevit, tüm direnmelere karşın koalisyonun kurulmasında kararlıydı. Başta Deniz Baykal olmak üzere, o zamanlar Ecevit'e yakın olan parti üst düzey yöneticilerinin büyük çabalarıyla M.S.P., C.H.P. ile ortaklık kurmaya razı edildi ve 25 Ocak 1974'te Ecevit'in başbakanlığında C.H.P.-M.S.P. koalisyon hükümeti kurulmuş oldu. Kabinede Erbakan, başbakan yardımcılığına getirilmiş, İçişleri Bakanlığına gezici vaiz Şevket Kazan, Ticaret Bakanlığına Fehim Adak, Tarım Bakanlığına Korkut Özal, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına Adülkerim Doğru, Devlet Bakanlığına Süleyman Arif Emre atanmışlardı.

Böylece Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk kez irtica, Ecevit eliyle iktidar oluyordu.

* * * *

Emre Kongar, "**Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**" adlı kitabında C.H.P.-M.S.P. koalisyonuna ilişkin şu yorumu getirir:

"**Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet Halk Partisi, siyasal desteğini dinci çevrelerden sağlayan bir parti ile ortak hükümete girmişti. Bir başka deyişle, egemenlik kaynağı olma niteliği Atatürk tarafından elinden alınan din, Atatürk ihtilali tarafından biçimlendirilen toplumda yeni bir siyasal güç kaynağı olarak ortaya çıkıyor ve Atatürk'ün partisi ile ortaklık kuruyordu**" Kongar'a göre, "**böylece, Türk siyasal yaşamında yeni bir dönem başlıyordu. Bu olayın anlamı, İslam dininin, siyasal olarak örgütlenmiş olsa bile, artık, laik Cumhuriyet ilkesine karşı bir tehlike biçiminde kabul edilmediğiydi**" (232).

Çoğulcu demokrasi anlayışı çerçevesinde bu tür düşünceler geniş çapta destek bulmaktaydı. Oysa çok önemli bir nokta gözardı ediliyordu: Çoğulcu demokrasilerin öğeleri çağdaşlığa yönelik olmalıydı; çağdışılığa değil... Türk siyasal platformunda boy gösteren İslamcılar ise tam anlamıyla çağdışıydılar ve laik cumhuriyete karşı örgütleniyorlardı. 20. Yüzyıl Türkiyesini ortaçağın karanlıklarına götürmek istiyorlar, Abdülhamidlerin, Vahideddinlerin, Dürrizadelerin yolunu izliyorlardı.

Bunlar, çağdaşlığın, uygarlığın, insanlığın düşmanlarıydılar. Artık, tarihe karışmış bir altyapının üstyapısından hareket ederek, düzeni geriye doğru değiştirmeyi ve Mustafa Kemal devriminin getirdiği tüm yapısal değişiklikleri ortadan kaldırmayı, bir daha dirilmemek üzere tarihe gömülmüş bir toplum yapısını canlandırmayı hedef edinmişlerdi (233).

Milli Nizam ve Milli Selâmet partilerinin örgütlenmesini sağlayan ortamı 1960-1970 yılları arasında işbirlikçi sermayenin desteklediği **İlim Yayma Cemiyeti, Türkiye Din Görevlileri Konfederasyonu, Komünizmle Mücadele Dernekleri** gibi kuruluşlar, **Bugün, Sabah, Yeni İstiklal,**

(232) Kongar, Emre: **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, s. 225-226, (1979).
(233) İlhan, Attila: **Hangi Sağ**, s. 127, (1980).

İttihat gibi yayın organları hazırlamışlardı.

"Devrimcilerin katlini vacip gören" İslamcılar, Endonezya'daki kanlı solcu avını örnek eylem olarak ele alıyorlar, halkı "solcu kıyımına" çağırıyorlar ve "tüm müslümanların tek bir parti olduğunu, islamın uyanış ve dirilişinin gerçekleştiğini" ileri sürüyorlardı [234].

Bu arada, dış sermayenin desteğini alan ve işbirlikçi burjuvazinin sözcüsü olan Ticaret ve Sanayi Odalarının eski genel sekreteri ve genel başkanı Necmettin Erbakan, partisinin "dış sömürüye karşı olduğu" aldatmacasını yıllarca yineledi durdu. Ümmetçiler bir yandan Batı emperyalizmine karşı olduklarını ileri sürüyorlar, öte yandan da Ortadoğu'daki Nasırcı akıma karşı oluşturulan ve ARAMCO petrol şirketine dayanan, Batı'ya bağımlı İslam Paktı'nı, "devrimci eyleme" karşı "dinsel bir güvence" olarak görüyorlardı [235].

Erbakan, Cumhuriyet Halk Partisi'nin politikasını "solcu görüş", Adalet Partisi'nin politikasını "renksiz görüş" olarak nitelendiriyor, Milli Selâmet Partisi'nin siyasal felsefesine **Milli Görüş** adını veriyordu. **Milli Görüş**'e göre, "Osmanlı İmparatorluğu, Batılılaşma hareketi nedeniyle çökmüştü. Oysa, islam felsefesi ve kültürü Batı kültüründen çok daha üstündü. Batılılaşma hareketinden önceki Türk tarihi, askeri ve bilimsel(!) başarılarla doluydu.." M.S.P., batılılaşmayla birlikte aile kurumunun ve sosyal yaşantının çöktüğü görüşündeydi. Kadınların açık saçık giyindiği ve örtünmediği bir ülkede namus kavramından söz edilemezdi. Kadının erkeğe, çocukların analara ve babalara saygısı kalmamıştı.

Milli Görüş, çağdaş sanat ve sanatçıya da düşmandı. Ulusal kültür ve sanatımız yadsınmış, yerine Batı sanatı kabul edilmişti. Türkiye'yi uluslararası alanda onurla temsil eden kemancılarımız, piyanistlerimiz, opera sanatçılarımız, edebiyatçılarımız M.S.P.'ne göre gavur kültürüyle yetişmiş yoz kişilerdi. Bu, Cumhuriyet döneminde izlenen eğitim politikasının doğal bir sonucuydu.

---

(234) Eygi, Mehmet Ş.: **Allah Yoluna Davet, Bugün** gazetesi, (26.7.1968).
(235) Özek, Çetin: **Faşizm ve Devrimci Halk Cephesi**, s.478, (1970).

Erbakan, yeniden güçlü bir Türk devleti yaratmak için islami değerlere dönülerek "manevi bir kalkınma" sağlamanın yanısıra hızla sanayileşmenin gerektiğini ileri sürüyordu. Ama bu hızlı sanayileşme nasıl gerçekleştirilecekti? Bu konuda M.S.P.'nin bir plan ve programı yoktu. Bu nedenle Erbakan, M.S.P.'nin koalisyon ortağı olduğu çeşitli dönemlerde, "**Ağır Sanayı Hamlesi**" adı altında düzenlediği **hayali** temel atma törenleriyle Türk halkını aldatacak ve temelini attığı kuruluşların büyük bir çoğunluğu, Devlet Planlama Teşkilatı'nın planlarında yer almadığından gün gelecek, Erbakan'ın temellerini otlar bürüyecekti.

M.S.P. hem kapitalist, hem sosyalist modelleri yadsıdığını ileri sürüyor, bunların yerine **islami bir ekonomik düzen** öneriyordu. Bu düzende **özel mülkiyet** ve **kâr** teşvik edilecek (özendirilecek) ancak, israf haram olduğundan kazanç, "hayırlı işlerde" kullanılabilecekti.

Bu temelsiz, tutarsız, ilkel görüşler karşısında ülkenin kimi aydınları, M.S.P.'nin ekonomik planda solda olduğunu, hem de ciddi bir biçimde ileri sürebiliyorlar, M.S.P.'nin yayın organı **Milli Gazete**'de, **Vesika, Şura, Sebil** ve **Şadırvan** adlı dergilerde ise aydınlara, ilericilere ağız dolusu sövgüler yağdırılıyordu.

Kısacası, laik cumhuriyeti yıkmaya yönelik eylemler içinde olan irtica, hızla örgütleniyordu. Üstelik örgütlenme yurt dışına da taşmıştı. M.S.P. yandaşları Fransa, Belçika, Hollanda, Danimarka ve özellikle Batı Almanya'da etkinlik içindeydiler. Yurt dışında çalışan eğitimsiz Türk işçilerinden kolayca destek alan **Milli Görüş** hareketi, 1980 yılı başlarında 126 şubeli **Avrupa Türk Birliği** ve **Avrupa İslamcı Gençlik Birliği** adındaki irtica yuvalarını kurmayı başarmıştı. Bunun yanısıra Süleymancılar ve Nurcular da yurt dışında geniş çapta örgütleniyorlardı. Nurcular, **Medrese** adını verdikleri lokallerde, evlerde çalışmalarını gizlice sürdürüyorlar, Süleymancılar ise **İslam Kültür Merkezi** adı altında kurdukları örgüt aracılığıyla Avrupa'daki Türk işçilerini kendi saflarına çekmeye çalışıyorlardı. Yurt dışındaki **Milli Görüşçüler, Süleymancılar** ve **Nurcular** arasında belirgin bir çekişme bulunmakla birlikte hepsi

bir noktada görüş ve ülkü birliği içindeydiler:

"Cumhuriyet'in kurucusu Atatürk, Deccaldır ve en büyük kafirdir. Birgün gelecek Türkiye'de mutlaka bir şeriat devleti kurulacaktır".

C.H.P.-M.S.P. koalisyonu ancak birkaç ay yaşayabildi. 25 Ocak 1974'te kurulan ortaklık, 18 Eylül 1974'te dağıldı.

İki parti arasındaki ilk ve önemli anlaşmazlık, 12 Mart askeri darbesinden sonra tutuklanan solcu ve sağcı eylemcilerin bağışlanmalarına ilişkindi. M.S.P. Meclis'te kimi solcuların bağışlanmasına karşı çıktı. 14 Mayıs 1974'te kabul edilen genel af yasasıyla sağcılar cezaevlerinden salıveriliyor, solcular içerde bırakılıyorlardı. Ne var ki Türkiye'de garip işler oluyordu ve olmakta da devam edecekti. Koalisyonun iki ortağından biri olan C.H.P. 1 Haziran 1974'te Anayasa Mahkemesi'ne başvurarak, "solcuların genel af yasasının dışında bırakılması" maddesinin geçersiz kılınmasını istedi. Mahkeme başvuruyu haklı bularak 1 Temmuz 1974'te ilgili maddeyi yürürlükten kaldırdı.

Ancak, anlaşmazlıklar bitmiyordu. Bu kez de ortaya Kıbrıs sorunu çıkmıştı. Kıbrıs'ta Makarios'a karşı yapılan darbe üzerine adaya 20 Temmuzda çıkartma yapan Türk birliklerinin eylemine ilişkin anlaşmazlık ciddi boyutlardaydı. Erbakan, adanın tümünün alınmasını istiyor, Ecevit ise "adanın bir bölümünü denetim altında bulundurarak baskı altında tutulan ada Türklerinin özgürlüğe kavuşturulması" görüşünü savunuyordu.

Koalisyon yürümüyordu. Sonunda Ecevit'in, İskandinav ülkelerine yapmak istediği gezi nedeniyle ortaklık bozuldu. Erbakan, gezi süresince başbakanlığı kendisinin yürütmesini istiyor, Ecevit bu görevi C.H.P.'li bir devlet bakanına bırakmakta direniyordu. Anlaşmazlık, Ecevit'in 18 Eylül'de istifasıyla sonuçlandı. Erbakan'la birlikte ülkeyi dört yıl yöneteceğini sanan düşlerin adamı Ecevit, birkaç ay içinde pes edivermişti.

C.H.P.-M.S.P. koalisyonunun dağılmasından sonra bağımsız Sadi Irmak'ın başbakanlığıyla geçiştirilmeye çalışılan ve altı ay süren hükümet bunalımından sonra Milli Selâmet Partisi, 31 Mart 1975'te Demirel'in başkanlığında kurulan **1. Milliyetçi Cephe** hükümetinde yer aldı. Devletin çeşitli kademelerini ele geçirdi. Bakanlıklarda ve çeşitli kurumlarda mescitler açtırdı. Buralarda çalışanlar üzerinde dinsel baskılar kurdu. 1977 genel seçimlerinden sonra kurulan 2. Milliyetçi Cephe hükümetinde M.S.P.'ne sekiz bakanlık verildi. Bu hükümetin düşürülmesinden sonra Erbakan ve arkadaşları bakanlık koltuğuna oturamadılar. Ancak, 1979 Senato üçte bir yenileme seçimlerinden sonra Demirel'in kurduğu azınlık hükümetine dışardan destek verdiler. Bu dönemde Erbakan, bir yandan Demirel'i destekliyor, öte yandan da yeni bir koalisyonu oluşturmak amacıyla Ecevit'le pazarlığa girişiyor ve böylece ülkenin siyasal sahnesinde az görülür nitelikte çirkin tablolar sergiliyordu.

M.S.P. 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra 16 Ekim 1981'de kapatıldı. Günümüzde varlığını **Refah Partisi** adıyla sürdürüyor.

Şimdi, yeniden 1969'a dönerek 12 Marta nasıl ulaşıldı, bu olguyu kısaca gözden geçirelim.

12 Mart'a Doğru

12 Ekim 1969 genel seçimlerinde A.P.'nin 256 milletvekili çıkararak gücünü pekiştirmesinden sonra Demirel, tırmanan şiddet olaylarına karşı sanki daha da bir kayıtsız görünüyordu. Ancak bu kayıtsızlık sağ kanadın yarattığı olaylara karşıydı. Solun gözünün yaşına bakılmıyor, solcu öğrenciler bilinmeyen eller tarafından kurşunlanıyor, çeşitli sol gruplara kışkırtıcı ajanlar yerleştiriliyordu.

1970 yılı, çok ciddi boyutlara erişen öğrenci eylemleri ve sağ-sol çatışmalarıyla geçti.

Bu yılın en önemli olayı 15/16 Haziranda patlak veren işçi hareketiydi. Hareketin, 12 Mart Muhtırası'nın verilmesini hazırlayan etmenlerden biri ve belki de birincisi oldu-

ğunu söylemek herhalde yanlış olmayacaktır.

Olay, İstanbul'da başladı. A.P. iktidarının, hazırladığı bir yasayla "işçilerin Anayasal haklarını ve sendika seçme özgürlüğünü" kısıtlamak istemesi üzerine İstanbul'da onbinlerce işçi 15 Haziran 1970 pazartesi günü sabahın erken saatlerinde direnişe geçti. Direnişe kimi gençlik grupları da katılmıştı. Ancak, güvenlik güçlerinin işçilerle çatışmaya girmesi hareketin kanlı bir biçim almasına yol açtı. Çalkantı giderek büyüdü. 16 Haziranda askeri birlikler olayı bastırdılar. Çatışmada, Abdurrahman Bozkurt, Yaşar Yıldırım, Mehmet Gıdık ve Mustafa Baylan adındaki işçilerle, Yusuf Kahraman adındaki polis ölmüş ve yüzlerce kişi yaralanmıştı [236].

Olay, geniş yankılar uyandırdı. Sağcı basın ve sağcı partiler, hareketi "komünist ihtilali provası" olarak nitelendiriyorlardı. Olayın sorumluluğu T.İ.P. ve DİSK'e yüklenmekteydi. Oysa T.İ.P., işçiyle bütünleşmek şöyle dursun, kendi içindeki bölünmelerin rahatsızlığını yaşıyordu. Hareket, C.H.P.'nde de endişe yaratmıştı. Komutanlar huzursuzdu.

Türkiye, Cumhuriyet'in kuruluşundan o günlere değin yaşamadığı büyük bir çalkantı dönemine girmişti. Öğrenci eylemleri giderek yaygınlaşıyor, Başbuğ Türkeş'in silahlı komandoları ülkeye dehşet saçıyorlardı. Başlangıçta sağın şiddet eylemlerine karşı silahlanan solcu militanlar ise savunmayı bırakıp, saldırıya geçmişler ve büyük bir aymazlık içinde kır ve kent gerillasına girişmişlerdi. Solun bu yanlışlığında, çeşitli güvenlik örgütlerinin öğrencilerin arasına sokmayı başardığı kışkırtıcı ajanların rolü küçümsenemezdi [237].

1971'e böyle gelindi. Ocak ve Şubat ayları içinde banka soygunları birbirini izliyordu. İdeolojik cinayetler sıradan olaylar haline gelmişti. 12 Mart faşizminin ayak sesleri duyuluyordu artık...

---

(236) Aslan, Asım: **Belgelerle Türkiye** s. 252, (1971).
(237) Mumcu, Uğur: **Suçlular ve Güçlüler** s. 192-206, (1975).

12 MART VE SONRASI

12 Mart Muhtırasına ilişkin çok şey yazıldı ve söylendi. Pek çok anı ve belge yayınlandı. Kısacası, 12 Mart öyle bir olgudur ki, konuya ayrıntılarıyla girmek bu kitabın boyutlarını aşar. Bu nedenle 12 Mart Muhtırası dönemini özet olarak, ana hatlarıyla çizmeye çalışacağım.

Aslında 12 Mart öncesinde Türkiye'de sağda ve solda geliştirilen olaylar çerçevesinde bir darbe ortamı oluşmuş bulunuyordu.. Ordu içindeki çalkantılar giderek artıyordu. Generaller endişeliydiler. Özellikle Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç, solcu gerillacıların kentleri saran eylemlerinden ve 1970'in 15/16 Haziranında İstanbul-İzmit arasında yapılan kanlı işçi yürüyüşünden son derece tedirgindi. Tağmaç'a göre, komünist ihtilal girişimi kapının eşiğindeydi. Bu arada bir başka ve büyük tehlike de sol eğilimli kimi radikal subayların bir darbe hazırlığı içinde olmalarıydı.. Tağmaç'a bu konuda ayrıntılı bilgi ulaştırılmıştı. Haber alındığına göre radikal subaylar, 9 Mart'ta harekete geçecekler ve yönetimi ele alacaklardı.

Zaman yitirmemek gerekiyordu. Orgeneral Tağmaç, 3 Mart 1971'de Hava Kuvvetleri Komutanlığı sinema salonunda yüksek rütbeli subayları biraraya getirerek bir durum değerlendirmesi yapıyordu. Tağmaç, "**Sosyal uyanış, ekonomik kalkınmanın önüne geçti. Türkiye hiçbir zaman sokağa bırakılamaz. Bugünlere nasıl geldik? Ve bu badireden nasıl çıkacağız**?" sözleriyle konuşmasına başlıyor, ülkedeki anarşik olayların solcular tarafından belli bir amaçla çıkarıldığını, gidişin iyi sonuç vermeyeceğini ileri sürüyor ve "**Herşeyi biliyoruz, hazırız, ne yapılacaksa biz yapacağız**" diyordu [238].

Nitekim yapıldı da. Radikal subayların harekete geçmesi önlendi ve bu konuşmadan dokuz gün sonra 12 Mart 1971'de ünlü muhtıra, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Faruk Gürler, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Celal

(238) Değer, M. Emin: **CIA Kontr-Gerillave Türkiye** , s. 158-162, (1977).

Eyiceoğlu ve Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur'un imzalarıyla yayınlandı.

Muhtıranın tam metni şöyleydi:

"1- Parlamento ve hükümet, süregelen tutum, görüş ve icraatıyla yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün bize hedef gösterdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve Anayasa'nın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceğini ağır bir tehlike içine düşürmüştür.

2- Türk milletinin ve sinesinden çıkan Silahlı Kuvvetler'in bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliği giderecek çarelerin, partilerüstü bir anlayışla Meclis'lerimizce değerlendirilerek, mevcut anarşik durumu giderecek ve Anayasa'mn öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılap kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kurallar içinde(!) teşkili zaruri görülmektedir.

3- Bu husus süratle tahakkuk ettirilmediği takdirde Türk Silahlı Kuvvetleri, kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak ve kollamak görevini yerine getirerek idareyi doğrudan doğruya ele almaya kararlıdır."

Muhtıranın verilişinden hemen sonra sol eğilimli radikal subaylar ordudan çıkarıldı. Sertel'e göre, 100 subayın [239], Kongar'a göre, beş general, bir amiral ve 35 albayın silahlı kuvvetlerle ilişkisi kesilmişti [240].

Demirel'in devrilişi yurtsever aydınların tatlı düşlere dalmalarına neden olmuştu. O günlerde aydınlar, ülkenin geleceğinden bayağı umutluydular..." **Sosyal uyanış, ekonomik kalkınmanın önüne geçti**" diyerek, Türk halkının uyanması karşısında duyduğu endişeyi ağzından kaçıran Orgeneral Tağmaç'ın kollayacağı bir düzende sosyal ve ekonomik reformların yapılabileceğine inananların sayısı az değildi. Oysa bir dizi reform sloganı, 12 Eylül generallerinin uygulayacakları faşist rejime kılıf olmaktan başka bir

(239) Sertel, Sabiha: **Türkiye'de İlerici Akımlar**, s. 108, (1978).
(240) Kongar, Emre: **Türkiye'nin Toplumsal Tapısı**, s. 539, (1979).

işe yaramıyacaktı. Nitekim, başlangıçta geleceğe umutla bakan aydınlar, kısa bir süre sonra uyandılar. Örneğin, yazar Ali Gevgili'nin 1973 yılı başlarında 12 Mart ve reformlar konusuna yaklaşımını kısaca gözden geçirelim:

"**Reform** ile **toplum** arasındaki ilişki, aslında, deniz ile balık arasındaki ilişki kadar **somut** ve **organik** bir bütündür. Reformları; toprak, vergi, sanayi, dış ticaret, yönetim ya da doğal kaynaklar gibi adlarla sıralamak tek başına hiçbir anlam taşımaz, 1970'ler Türkiyesinde olup bitenler bunun yalın birer örneğidirler. Toplumun belki de hiçbir sosyal grubu yoktur ki, reform istediğini açıklamasın. Bu olgu, toplumda kimi sorunların ancak **maddi** bir gerçeklik elde ettiğini doğrular. Ne var ki, gerçeklik, hele 20. yüzyılda hiç de tek yüzlü değildir. Derin sınıf ayrımlarına uğramış toplumlarda belki de her toplumsal sınıf için ayrı bir gerçeklik kalıbı vardır. Bu kalıplar, o sosyal katların kendi çıkarlarını en üst düzeye çıkartabilecek hedefleri yansıtırlar ve birçok noktada da aralarında temelden çelişirler.

Reform sorununun gerçek özü, ancak **sosyal** anlamıyla kavranabilir. Sosyal öz dışındaki bütün soyutlamalar ancak **reform fetişizmini** oluşturmaktan başka bir sonuç vermeyecektir. Biçimsiz, toplumsal gerçeklerden uzaklaşmış **amorf** bir reform kültü, aslında gerçek bir reform uygulamasının en büyük düşmanıdır. Çünkü, reformu, içinde uygulanacağı sosyo-ekonomik ortamdan ayırmak, pratikte, balığı susuz yaşatmayı denemek kadar trajiktir. **Reform fetişizmi**, reformları birer amaç olarak zihinlerde büyütmenin ve bu amacı, bütün gerçeklerin ötesine taşırmanın kaçınılmaz görüntüsüdür. Oysa reformlar, amaç değil ancak araç olabilirler.

Araçlardan beklenen şey, daha büyük amaçları gerçekleştirmekte ancak sıradan birer alet olabilmeleridir. Büyük amaçlar, doğrudan doğruya ya içinde yaşanılan ya da içine girilmek istenilen **sistem** ile ilişkilidirler. **Sistem**, bütün sosyo-ekonomik ve politik düzenin işleme yasalarının özü ve anlamıdır. **Reform fetişizmine** kapılmış bulunanlar, örneğin, toplumcu bir düzende gerçekleşebilecek re-

formları, kapitalist bir sistemde de aynı öz ile uygulamayı düşünebilirler. Tarihsel yanılgıdır bu.." [241]

* * * *

Anayasanın öngördüğü reformları gerçekleştirmesi beklenen kabine Nihat Erim'in(*) başkanlığında kuruldu. Erim, o dönemde C.H.P. üyesiydi. Hiç duraksamadan generallerin önerisini kabul etti ve C.H.P.'nden ayrılarak, tüm siyasal yaşamı boyunca düşlediği başbakanlık koltuğuna kavuştu..

Erim, kurduğu kabineye "Reform Kabinesi" adını vermişti. Sözde reform kabinesinde Attila Karaosmanoğlu ve Ayhan Çilingiroğlu gibi eski plancılar da bulunuyordu. Karaosmanoğlu, başbakan yardımcılığına, Çilingiroğlu, sanayi ve ticaret bakanlığına getirilmişlerdi. **Makabline Şamil** (ön-

---

(241) Gevgilili, Ali: **Türkiye'de 1971 Rejimi**, s.370, (1973).

(*) **Erim, Nihat** (1912-1980): Kocaeli'ne bağlı Kandıra'da doğdu. Galatasaray Lisesi'ni ve 1936'da İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. 1936-1939 yılları arasında Paris Hukuk Fakültesi'nde doktora yaptı. 1939'da Ankara Hukuk Faklütesi'nde doçent oldu. 1942'de profesörlüğe yükseldi. Üniversitedeki görevi devam ederken Dışişleri Bakanlığı Hukuk Danışmanlığına atandı ve 1945'te San Fransisco'da toplanan Birleşmiş Milletler kuruluş konferansında Türk kurulunun danışmanlığını yaptı. 1946'da politikaya atılarak Kocaeli'nden bağımsız milletvekili seçildi. Kısa bir süre sonra C.H.P.'ne girdi. 1948'de İkinci Hasan Saka Kabinesi'nde bayındırlık bakanı, 1949'da Şemsettin Günaltay Kabinesi'nde başbakan yardımcısı olarak görev aldı. D.P.'nin güçlendiği o günlerde "demokrasinin üzerine şal örtmek" önerisiyle ün yaptı.

1950 seçimlerinde C.H.P.'nin iktidarı yitirmesinden sonra parti organı **Ulus** gazetesinin başına getirildi. **Ulus**'un kapatılmasından sonra **Yeni Ulus** ve **Halkçı** gazetelerini çıkardı. Ne var ki, giderek D.P. iktidarının ve Menderes'in yanında yer almaya başladı. Bunun ödülü olarak, 1959 Zürih ve Londra antlaşmalarından sonra oluşturulan ve Kıbrıs anayasasını hazırlayan kurula başkanlık etti.

Erim, 27 Mayıs 1960'tan sonra yeniden politikaya dönerek Kurucu Meclis'e girdi. 1961'de C.H.P.'den Kocaeli milletvekili oldu. 12 Mart döneminin Başbakanı olarak giriştiği faşist uygulamalar, tüm siyasal saygınlığını yitirmesine neden oldu. 17 Nisan 1972'de başbakanlıktan ayrılmak zorunda kaldı. Kısa bir süre sonra politikadan çekildi. 19 Temmuz 1980'de Dragos'ta (İstanbul) eşiyle birlikte plaja giderken dört solcu eylemcinin açtıkları yaylım ateşi sonunda öldü..

ceyi de kapsayan, geri dönüşlü) yasalar çıkartarak devrimci gençlerin cezalandırılmasından yana olan emekli kurmay albay Sadi Koçaş ise bir numaralı başbakan yardımcısı olarak kabinenin en etkin üyesi durumundaydı. Öteki bakanlıklar şu adlar arasında paylaşılmıştı:

Devlet Bakanı Mehmet Özgüneş, Devlet Bakanı Doğan Kitaplı, Adalet Bakanı İsmail Arar, Milli Savunma Bakanı Ferit Melen, İçişleri Bakanı Hamdi Ömeroğlu, Dışişleri Bakanı Osman Olcay, Maliye Bakanı Sait Naci Ergin, Milli Eğitim Bakanı Şinasi Orel, Bayındırlık Bakanı Cahit Karakaş, Dış Ekonomik İlişkiler Bakanı Özer Derbil, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakam Türkan Akyol, Gümrük ve Tekel Bakanı Haydar Özalp, Tarım Bakanı Orhan Dikmen, Ulaştırma Bakanı Haluk Arık, Çalışma Bakanı Atila Sav, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı İhsan Topaloğlu, Turizm ve Tanıtma Bakanı Erol Yılmaz Akçal, İmar ve İskan Bakanı Selahattin Babüroğlu, Köyişleri Bakanı Cevdet Aykan, Orman Bakanı Selahattin İnal, Gençlik ve Spor Bakanı Sezai Ergun.

Erim kabinesi kurulmuştu. Ne var ki şiddet eylemleri devam ediyordu. İstanbul'da 5 Nisanda iki iş adamı, 15 Nisanda ünlü bir hekimin oğlu, sol eylemciler tarafından kaçırıldı ve istenilen para verildikten sonra serbest bırakıldı. 19 ve 21 Nisanda Ankara'da Banka soygunları yapıldı. Bu eylemler 12 Mart yönetiminin, **sol kesimi** ezmesi, yok etmesi için arayıp da bulamayacağı ortamı yaratmaktaydı. Nitekim 23 Nisanda 11 ilde sıkıyönetim ilan ediliyor ve geniş çapta tutuklamalara girişiliyordu. Bu arada İsrail'in İstanbul konsolosu Efraim Elrom'un 18 Mayısta kaçırılması ve öldürülmesi ise acımasız bir devlet terörünün başlamasına neden oldu. Olaylar üzerine Başbakan Erim, televizyon ekranında görünüyor, mağrur ve kararlı bir tavırla "eylemcilerin başına **bir balyoz gibi** ineceğini" söylüyor, Başbakan Yardımcısı Sadi Koçaş radyolarda yeri göğü inletlerek **makabline şamil** yasalar çıkaracaklarını bildiriyor ve tehditler savuruyordu. Oysa, Elrom'un öldürül-

mesi bugün dahi aydınlatılamamış karanlık bir olaydı ve devletin kullandığı ajan provakatörlerin cinayette parmakları bulunduğu büyük bir olasılıktı..

Evet, devlet terörü bir karabasan gibi ülkenin gırtlağına çökmüştü. Sosyalist düşünürler, Kemalist aydınlar, binlerce üniversiteli genç, işçi önderleri, kısaca binlerce suçsuz insan tutuklanıyor ve askeri cezaevlerine istif ediliyordu.

Emre Kongar, **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı** adlı yapıtında 12 Mart yönetiminin yarattığı devlet terörüne yön veren nedenleri şöyle değerlendirir:

"1971'de verilen 12 Mart Muhtırası, şiddet eylemlerinin somut sonucuydu. Muhtıranın verilmesinden bir süre sonra İsrail konsolosu öldürüldü ve bu kez devlet şiddeti başladı. (Şiddetlerin en korkuncu devlet şiddetidir. İnsan, küçük grup ya da kişi şiddetine karşı devlete sığınabilir. Fakat devlet şiddeti karşısında sığınabilecek bir yer yoktur. Çünkü hukuk düzeni bile devlet tarafından etkilenir). Bütün sol düşünceler cezalandırıldı, bastırıldı ve ezildi. Birbirleriyle taban tabana zıt olan sol görüşler arasında bile bir ayırım yapılmadı. Solun içinde hiçbir ayırım gözetilmemesi en azından dört nedene bağlanabilir. **Birinci** neden "gelenekçi-liberaller'in" her türlü sol görüşü komünizm ile eş görmeleridir. **İkinci** neden, Türkiye'de iktidara karşı olan her görüş ve eylemin tarihsel olarak, sürekli bir biçimde komünistlikle suçlanmış olmasıdır. Örneğin, 1950'den önce Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti'yi komünistlikle suçlarken, 1950'den sonra Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi'ne komünist demeye başlamıştı. 1960'dan beri de Adalet Partisi, aynı suçlamayı Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı, özellikle bu parti, sol eğilimini açıkladıktan sonra sürdürüyordu. **Üçüncü** önemli neden "muhtıra" hükümetlerini (muhtıradan sonra kurulan hükümetler) denetim altında tutan güçlerin her türlü sola, solun en ılımlısını da kapsayan biçimde karşı olmalarıdır. Böylece bilinçli olarak bütün sol görüşler, komünizmle özdeşleştirildi. Amaç, Türkiye'de solun artık bütünüyle yok edilmesiydi. **Dördüncü** ve en önemli neden ise, 12 Martın sı-

nısal desteğinin iç ve dış sermaye grupları temsilcilerinden gelmesiydi".

Balyoz Harekatı

Nihat Erim, söylediğini gerçekleştirdi... Solun üzerine bir balyoz gibi indi.. Aydınlar, Erim-Tağmaç ikilisinin faşist uygulamalarına ad bulmakta gecikmediler: **Balyoz Harekatı...**

Balyoz Harekatı, ülkenin tüm ilerici kesimlerini ezip geçmişti. Binlerce sosyalist ve Kemalist aydın, binlerce üniversite öğrencisi, gençlik ve öğrenci örgütlerinin önderleri, Türkiye İşçi Partisi yöneticileri, yazarlar, sanatçılar, düşünürler tutuklanıp, demir kapıların ardında ve dört duvar arasında umutsuzlukları ve şaşkınlıklarıyla başbaşa bırakılıyorlardı. Binlerce suçsuz insan kim vurduya gidiyordu. Orduda geniş çapta tasfiyeye girişilmiş, kimi generaller ve subaylar emekliye çıkartılmış, kimi Kemalist subaylar Doğu illerine sürülmüş ya da tutuklanmıştı.

Özellikle ülkenin düşünce alanında etkinliği olan aydınlar, orduda saygınlığı olan generaller ve tehlikeli(!) oldukları varsayılan genç subaylar, MİT (Milli İstihbarat Teşkilatı) eliyle Genelkurmay'a bağlı "kontr-gerilla merkezlerine" götürülüyorlar, buralarda korkunç fiziksel ve ruhsal işkence altında bulunduruluyorlardı.

Faşist Erim yönetiminin bu insanlık dışı uygulamaları Dünya kamuoyunda da tepkilere neden olmaktaydı. Örneğin, Avrupa Konseyi Hollanda Delegasyonu üyesi Pieter Dankert, gerçekleri yerinde araştırmak üzere 28 Şubat 1973'de Türkiye'ye geliyor ve hazırladığı raporda şu utanç tablosunu sergiliyordu:

"**Tanıştığım işkence görmüş kişiler, avukatlar, konuyu birlikte araştırdığım gazeteciler, en çok kullanılan işkence yöntemlerini şöyle anlatmışlardır:**

A) FİZİKSEL İŞKENCELER :

1. Çok özenle uygulanan, gözle görülebilecek izler bırakmaksızın dövme yöntemi,

2. Falakaya yatırma, ayak tabanlarına sopa ya da copla vurma,

3. Genel olarak kullanılmamakla birlikte, ayak tırnaklarını sökme,

4. El tırnaklarının, ayak tırnaklarının sigarayla yakılması,

5. Copların ya da demir çubukların cinsel organlara sokulması,

6. Vücudun iki noktasına elektrik kabloları yerleştirip, akım verilmesi.

B) RUHSAL İŞKENCELER:

1. Tehditler ve hakaretler,

2. Karısına, akrabalarına, arkadaşlarına işkence yapılacağına ilişkin, sanığa yapılan şantajlar,

3. İşkence yapılan tutukluların haykırışlarının sanığa dinletilmesi,

4. Yiyecek, içecek vermemek,

5. Askerler, görevliler gibi erkek seyircilere, kadın sanıkların cinsel organlarının açılıp, gösterilmesi.

Ve raporunda şöyle devam ediyor Pieter Dankert:

"**Sıkıyönetim bölgesinde işkence görenlerin toplam sayısına ilişkin bilgi edinmek olanaksızdı. İstanbul'da avukatlar, kendilerine işkence yapıldığını anlatanların sayısının 600'ü aştığını söylediler. Tüm bu açıklamalar mahkeme dosyalarında bulunmaktadır. İstanbul sayılarına dayanarak, Türkiye'de son iki yıl içinde 2000-3000 kişinin işkence gördüğünü rahatlıkla varsayabiliriz. Sayılar belki de çok daha yüksektir. Çünkü MİT'in 30 gün gözaltına alıp, sonra da duruşmaya çıkarmaksızın salıverdiği pek çok kimse vardır**" (242).

Rapor, Türkiye'deki adalet ve hukuk anlayışı açısından yüz kızartıcı nitelikteydi. Üstelik Dankert, tutukevlerinde tecavüze uğrayıp bekaretlerini yitiren kızlardan, işkence altında ölen fidan gibi delikanlılardan söz etmiyordu raporunda... İşkence gören binlerce insanın, sanık yakın-

(242) The Dankert Report-TURKEY TODAY, **Aylık Bülten, İngiltere'de Türkiye İlericiler Birliği**, s.10-13, (Nisan 1973).

larının ve namuslu hukukçuların yıllar sonra belgelerle doğrulayacakları bu korkunç gerçekler karşısındaki vurdumduymazlık -duyarlı bir kesim dışında- toplumumuzun genel yapısını belirleyecek ve ülkeyi yönetenlerin kılı dahi kıpırdamayacaktı.

Anayasaya İndirilen Darbe

Erim-Tağmaç ikilisinin çağdaş 27 Mayıs Anayası'nı değiştirmeye yönelmeleri, "**hukuk devleti**" anlayışının suçlu sandalyesine oturtulmasından başka birşey değildi. "**Anayasa'nın öngördüğü reformların gerçekleştirilebilmesi**" amacıyla hükümete muhtıra veren **Cunta,** şimdi Genelkurmay Başkanı Tağmaç'ın yeni bir buyruğu aracılığıyla o Anayasa'da değişiklik istiyordu. Tağmaç, 12 Mart Muhtırasından sonra Anayasa değişikliği için, kurdurduğu kukla hükümete ikinci bir muhtıra vermişti. İşin garip yanı, 1961 Anayasası'nın değiştirilmesi ve kişisel özgürlükleri kısıtlayıcı önlemlerin getirilmesi, 12 Mart Muhtırası'nın devirdiği Demirel'in de en büyük özlemlerinden biriydi. Bu çelişkiler elbette faşizmin özünde yatan aldatmacalardan kaynaklanıyordu.

İktidarının ilk günlerinde Erim, Anayasa'nın değiştirilmesine karşı olduğu görüntüsünü vermeye çalışıyor, sorumluluğu komutanlara yükleyerek, yabancı televizyonlara verdiği demeçlerde "**Yüksek komutanın bir baskısı varsa, o da Anayasa'nın değiştirilmesiyle ilgilidir**" diyor ve işin içinden sıyrılmak istiyordu[243].

Aslında Erim'in de, uygulamak istediği balyoz harekatının sonuç verebilmesi için Anayasa'nın değiştirilmesinden yana olduğu su götürmezdi. Demirel'in, ilerici güçlerin baskısı karşısında gerçekleştiremediği özlemlerini Erim gerçekleştirecek ve ülke aydınlarının üzerine bir karabasan gibi çökecekti.

Erim'in gerçek niyeti ve Türk halkına ilişkin gerçek yaklaşımı bir süre sonra "**1961 Anayasası'nın Türkiye için**

(243) Cumhuriyet gazetesi: (7.6.1971).

lüks olduğunu" söylemesiyle açığa çıkacaktı..

12 Mart döneminde Başbakan Erim'in basın danışmanı olan Kurtul Altuğ, "**12 Mart ve Nihat Erim Olayı**" adını verdiği anılarında, Erim'in "Lüks Anayasa" görüşünü saptırmaya çalışarak, halktan kopuk faşist-aristokrat Erim'i şöyle savunmaya çalışır:

"Bir talihsiz olay, bir gereksiz işgüzarlık Erim'in başına dert getirdi. Erim, başkalarının hatalarını üzerine alan, hatta ona sahip çıkan bir yapıya sahiptir. Öyle terbiye almıştır ve öyle yetişmiştir.

Bu "**Lüks Anayasa**" marifeti de bizim Altemur Kılıç'ındır(!). Kılıç, biraz patavatsızdır. Açıkcası sevimli bir dalgındır. O sıralarda, yani Başbakan'ın Anayasa işiyle başının çok meşgul olduğu sıralarda Hariciye Köşkünde yabancı basına Başbakan bir demeç verdi. Ankara, yabancı basının çok önem verdiği bir başkent, Erim ise çok merak edilen bir başbakandı. Hariciye Köşkü'ndeki basın toplantısında Erim Anayasa'dan söz ederken, İngilizce olarak bir "**Lüx**(*)" deyimini ağzından kaçırdı. Konuşma banda alınıyordu. Sonra bizim Altemur Kılıç bunu bir güzel tercüme etmiş -tabii aynen- hemen de bizim basına dağıtmış. O gün öğleden sonra Kılıç'la Koçaş'ın özel kaleminde karşılaştık. Metni verdi. Bakar bakmaz gözüme "**Lüks**" deyimi ilişti.

— Yahu ne yaptın?.. Şimdi bizim basın bunu alacak ve "Başbakana bak Anayasayı bile lüks buluyor" diye verecek dedim. Birden heyecanlandı ve:

— "Ama Sayın Başbakan öyle konuştu" diye cevap verdi.. Tabii Altemur Kılıç'a bir başbakanın dış basına söylediklerinin olağanüstü koşullar içinde kırpılarak verileceğini anlatmak mümkün değildi.

Durumu o gün Erim'e naklettim. İş işten geçmişti. Üzüldü ama üzüntüsünü belli etmedi.

— Ben başka şey ifade etmek istedim ama öyle anlaşılmış demek, dedi"

Erim'in basın danışmanı Altuğ'un, Erim'i aklamaya ça-

(*) Yazarın, Türkçedeki lüks sözcüğünün karşılığı olarak kullandığı **lux**, ingilizce ve fransızcada, ışık birimi anlamına gelir. Lüks'ün ingilizce karşılığı **luxury**, fransızca karşılığı **luxe**'dür.

lışan bu eğlenceli açıklaması kuşkusuz Erim'in faşist uygulamalarının üzerine" bir şal örtemezdi"

****

1961 Anayasasında yapılan değişlikler 21 Eylül 1971' de 1488 sayılı yasa ile gerçekleştirildi. Yeni Anayasaya göre, demokratik hakların savunulması, işçi sınıfının siyasal kavgaya atılması suç sayılıyor, siyasal partiler sıkıyönetim mahkemelerinin gözetimi altına sokuluyor, yargı orunlarına gazete ve dergileri kapama, yayınları yasaklama hakkı tanınıyor, basın ve radyoya sansür konuluyordu. Güvenlik güçlerine evleri arama izni verilmekteydi. Öğrencilerin siyasal partilere girmeleri yasaklanmıştı. Üniversiteler Yasası, üniversitelerin özerkliklerini kaldırıyor, üniversitelerin devletin gözetim ve denetimi altında bulunmasını sağlıyordu [244].

Mahkeme kararı olmaksızın, tüm grevler, sendika toplantıları ve toplu sözleşmeler yasaklanmıştı. Bu arada Öğretmenler Sendikası kapatılıyor ve yüzlerce öğretmen sıkıyönetim mahkemelerinde yargılanıyordu.

Hükümet özellikle kimi devrimci ve eylemcileri yok edilmesi gereken hedefler haline getirmişti. Bu amaçla başbakanlık bir kitap hazırlatmıştı. **Türkiye Gerçekleri ve Terörizm** adlı bu kitabın bir diğer adı da **Beyaz Kitap**'dı.

Yasa dışı yollarla ve silah zoruyla demokratik rejimi yıkmak istedikleri belirtilen örgüt ve gruplarla, başlıca önderler, Beyaz Kitaba göre şöyle sıralanıyordu:

"1. Mahir Çayan grubu,
2. Deniz Gezmiş grubu-Türk Halk Kurtuluş Ordusu,
3. Proleter Devrimci Aydınlık Dergisi-Doğu Perinçek grubu,
4. Doğan Özgüden-Ant Dergisi grubu
5. Mihri Belli grubu,
6. Hikmet Kıvılcımlı-Sosyalist Gazetesi grubu,
7. Türkiye İşçi Partisi yöneticileri [245] ".

---

(244) Sertel, Yıldız: **Türkiye'de İlerici Akımlar**, s. 111, (1978).
(245) Aydemir, Şevket Süreyya: **İhtilalin Mantığı**, s.477, (1973).

12 Mart'ta Yabancı Parmağı

12 Mart müdahalesinin Amerika'nın istekleri doğrultusunda gerçekleştirildiğine ilişkin savlara kısaca değinmekte yarar vardır. Örneğin Doğan Avcıoğlu'nun olaya bakış açısı şöyledir:

" **12 Mart olayı yalnızca iç nedenlerle açıklanamaz. Dış nedenler de iç nedenler kadar önemlidir. 1969-1971 yılları Nixon ve ekibinin Türkiye'ye karşı afyon ekimini yasaklatma savaşına giriştikleri bir dönemdir. Nikson ve yakınlarının, kendi siyasal amaçlarına ulaşmak için nasıl bir çete gibi çalıştıkları, Watergate skandalı dolayısıyla herkes tarafından öğrenilmiştir. Afyon savaşının içyüzü de tüm ayrıntılarıyla Amerikan basınında açıklanmıştır. Nixon, Amerika'daki asayişsizliğin, sokaklardaki soygun ve cinayetlerin eroin yüzünden çıktığına inanarak, afyon ekimini yasaklatmayı ve A.B.D.'ne asayiş getiren cumhurbaşkanı olmayı amaçlamıştır. İran ve Hindistan'a söz geçirilemiyeceği anlaşılınca, bir ilk başarı sağlama niyetiyle "en kolay söz geçirilebilecek" ülke saydıkları Türkiye'ye karşı Nixon yönetimi, ekimi yasaklatmak için en ağır baskılara girişmiştir."**

Avcıoğlu, bu yazısında Nixon'un, Türkiye'de afyon ekimini yasaklatmak için giriştiği oyunları, bu oyunlara karşı Demirel'in salt yarım milyon afyon ekicisi seçmenin desteğini yitirmemek uğruna nasıl direndiğini anlatır ve "Esquire" dergisinde Edward Jay Epstein'in en yetkili kişilere dayanarak ileri sürdüğü şu çarpıcı görüşe yer verir:

"**Hiç değilse diplomatlar hesabına şükürler olsun ki, ordu, seçimle gelen hükümeti (Demirel Hükümetini) 1971'de devirdi ve Amerikan askeri yardım ve dostluğunu afyon yüzünden tehlikeye atmaya daha az istekli bir hükümeti (Erim Hükümetini) iş başına getirdi** " [246].

---

[246] Avcıoğlu, Doğan: **12 Mart Üzerine**, Suçlular ve Güçlüler. Mumcu, Uğur, Önsöz. s.12, (1975).

Sorun salt afyon sorunundan da kaynaklanmıyordu. 1970-1971 yıllarında Vietnam Savaşı'ndan sıyrılmaya karar veren Nixon yönetimi, Doğu Akdeniz'de 1967 Savaşı'ndan sonra yitirilen mevzileri kazanmayı ve A.B.D.'nin konumunu güçlendirmeyi önemle ele almıştı. Amerika'nın eski Ankara Büyükelçisi Parker Hart'ın "**New Middle East**" dergisinde açıkladığına göre, 1971 yılında Güneydoğu Asya'da durumu rahatlayan A.B.D., Doğu Akdeniz'e gerekli önemi vermeye başlamıştı.

Parker Hart, Ortadoğu'da asıl önemli olan Amerikan çıkarlarının Türkiye, İran ve Yunanistan'ın yattığı bölgede bulunduğunu yazmaktaydı.. Yine Parker Hart'a göre, Nihat Erim'in A.B.D. gezisinden önce ve sonra Türkiye'nin askeri alandaki istekleri karşılanmış, 1970'de Yunanistan'a silah yardımının yeniden başlamasından sonra Pire'de Altıncı Filo için üs sağlanmış ve bu gelişmeler Yakındoğu bölgesindeki Amerikan varlığını çok güçlendirmişti.

Türkiye'de 12 Mart, A.B.D. ile ilişkilerde bir balayı dönemi olmuştu [247].

Gizli Savaş Tekniği ve CIA'nın Marifetleri

Türkiye'de 12 Mart'ın, öteki ülkelerde 12 Mart'a eşdeğer olayların nasıl hazırlandığını anlayabilmek, Dickson Raporu'ndaki[*] hedeflere nasıl ulaşıldığını kavrayabilmek için CIA'nın "**Paramilitarizm-Gizli Savaş Tekniği**'ne" kısaca değinmekte yarar vardır [248].

"Wall Street Journal"ın Washington muhabiri Henry Cammil, Amerika'nın çıkarları doğrultusunda bir toplumun nasıl dejenere edileceğini net biçimde açıklıyor ve CIA'nın ünlü "**Gizli Savaş Tekniği'ni**" ele alarak şunları yazıyordu:

Sabotajın her çeşidi, terör, organize edilmiş çapulcu-

(247) Avcıoğlu, Doğan: **A.g.y.**, s.16.

(*) Daha önce sözünü ettiğimiz, Tabii Senatör Tunçkanat tarafından Senato'da 7.7.1966 tarihli oturumda açıklanan ve Türkiye'de nötralize edilmesi gerekli kişilerin adlarını içeren rapor.

(248) Değer, Emin: **CIA -Kontr-Gerilla ve Türkiye**, s. 196, (1977).

luk hareketi hedef olarak alınan ulusların türlü yollardan ifsat edilmesidir (bozulmasıdır). Bu taktikler fırsat ve gereksinmelere göre değişebilir ve kızıl bloktaki uluslara karşı saldırı biçiminde uygulanabildiği gibi, kimi bağlaşık ve yansız ülkelerin içinde de bir çeşit savunma biçiminde uygulanabilir. Girişilen birçok maceranın hoş tarafları o ülkenin insanlarına duyurulduğu halde "kirli yanları gizlenir" ya da, "sıkı Amerikan disiplini altında yetiştirilen, Amerikalı olmayan ajanlara iş gördürmek suretiyle yapılan kirli işler" meydana çıktığı zaman inkarı yoluna sapılır.

Gizli Savaş Tekniği, **Ayaklanma Kuramı** 'nın uygulamasıdır. Amaç, sosyal bilinçlenmeyi önlemek, dışa bağım-lı burjuvazinin, çok uluslu şirketlerin ve doğal olarak emperyalizmin çıkarlarını korumaktır [249].

Sıkıyönetim mahkemelerinde birçok duruşmada, olaylarda kışkırtıcı ajan kullanıldığı saptanmıştı. Bunlar gençlik arasına belli bir amaçla sokulmuş ve yurt çapında geliştirilen terör olaylarında çok önemli görevler yapmışlardı[*]. A.B.D. ülkedeki uyanışı görmüş ve "**ayaklanma**" olarak nitelediği bu gidişi önlemek için geliştirdiği yöntemi uygulamaya başlamıştı. Kışkırtıcı ajanlar bu amaçla çalıştırılmışlar ve bunlar Amerikan disipliniyle yetiştirilmişlerdi [250].

Teknik yardım ve eğitim yoluyla CIA, ulusal gizli polis örgütlerine kolayca sızmayı başarmıştı. 12 Mart döneminde tutuklanan binlerce aydından biri olan Doğan Avcıoğlu, CIA-12 Mart Cuntası işbirliğini yaşadığı şu olayla dile getirir:

"**1972 sonbaharında, "kontr-gerilla üssü" olarak bana bildirilen Erenköy (İstanbul)'deki ünlü köşke götürüldüğümde odamdaki yatağın bir Amerikan yatağı olduğunu gördüm. Yatağın üstünde markası ve fiyatı yazılıydı:**

"New Beauty Rest, 69,5 DOLAR"...

---

(249) Değer, Emin: **A.g.y.**, s.196.

(*) Ayrıntılı bilgi için bak.: Mumcu, Uğur, **Suçlular ve Güçlüler**, s.192-206, (1975).

(250) Değer, Emin: **A.g.y.**, ş.197.

Pencereleri siyah kağıtla kaplanmış ve içinden, tüten bir soba borusu geçen eski köşkün harap odasına 69,5 dolar fiyatlı yeni bir Amerikan yatağı pek az yakışıyordu. İhtimal, köşkte benim görmediğim, fakat varlığını feryatlardan sezinlediğim, Amerikan yardımından sağlanmış birçok "teknik araç" bulunmaktaydı [251]...

A.B.D.'nin Uslu Biraderi Demirel Neden Dışlandı?

Demirel'in 1960'lardaki **önlenemiyen yükselişi**'nde A.B.D.'nin oynadığı büyük rol kuşkusuz yadsınamazdı. Demirel'in siyasete atılmasından sonra göz açıp kapayıncaya değin geçen bir süre içinde Morrison Firması'nın Türkiye temsilcisi, Sam Amca'nın güçlü ve sihirli eliyle Türkiye Cumhuriyeti'nin başbakanlık koltuğuna oturtulmuştu.

Amerika'nın Demirel'den beklediği, Amerika'nın Ortadoğu'daki çıkarlarının bekçiliğini yapması, Türkiye'yi kayıtsız koşulsuz Amerika'nın yörüngesine oturtması, emperyalizme başkaldıran Türk solcularına nefes aldırmaması ve Türkiye'yi, özel girişimcilerin, sermayenin dikensiz gül bahçesi haline getirmesiydi.

Doğrusu Demirel, Amerika'nın kendisine verdiği bu görevleri yıllarca kusursuz bir biçimde yerine getirdi. Adalet Partisi, Demokrat Parti'nin devamıydı ve Demirel, Demokrat Parti'nin misyonunu başarıyla sürdürüyor, ülkeyi Amerikan üsleriyle donatıyordu. Bu üslerdeki rampalardan kalkıp, Türkiye'yi korkunç bir nükleer savaşın ateşine itmeye hazır bulunan ve **Çağdaş Ebabil Kuşları** gibi ülkede taş taş üstünde bırakmayacak olan Amerikan füzelerinin varlığı ise Demirel'i hiç mi hiç tedirgin etmiyor ve bu tablo karşısında gösterilen tepkilere karşı Amerikancı Başbakan, "**Türkiye'de üs yok, tesis vardır**" diyebilecek kadar sorumsuzluğun ve pişkinliğin doruğuna varıyordu.

Ne var ki, Dünya'nın ve Türkiye'nin içinde bulunduğu koşullar hızla değişmekteydi.

Değişimlerin en önemli odak noktası Ortadoğu'ydu. Çok

---

(251) Avcıoğlu, Doğan: **12 Mart üzerine**, Suçlular ve Güçlüler, Mumcu, Uğur. Önsöz, s.24, (1975).

kritik bir dönemde ve Batı çıkarlarının ikiye bölündüğü bir sırada, Sovyet gemilerinin Akdeniz'e inmesi, Arap-İsrail savaşının başladığı günlerde Türkiye'nin, Amerikan istekleri doğrultusunda hareket edememesi, Amerika'nın kolay bağışlayacağı bir vefasızlık örneği değildi. Demirel, kocaman bir sıfır almıştı Sam Amca'dan.

Ayrıca, 19 Haziran 1967'de toplanan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na sunulan Yugoslav tasarısında İsrail'in, işgal ettiği Arap topraklarından derhal çekilmesi öneriliyordu. Türkiye, Yugoslavya ve sosyalist ülkelerle birlikte oy kullanmış, İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesini istemişti.. Bu arada, Türkiye, "Rabat İslam Konferansı"na da katılmış ve hazırlanan bildiriyi de imzalamıştı. Bildiride şöyle deniliyordu:

"Konferansın başladığı 22 Eylül 1969 günü Afganistan'ın Moskova büyükelçisi, toplantıya katılan ülkeler adına Sovyetler Birliği'ne bir muhtıra sunmuştur. Muhtırada NATO üyesi Türkiye dahil, yirmidört ülke tarafından, Sovyetler Birliği hükümetinin Ortadoğu sorunundaki adil tutumunun memnunlukla karşılandığı belirtilmektedir" [252].

Amerika'nın, Demirel'e bir çizgi çekmeye hazırlanmasının bir başka nedeni de, bir zamanlar Amerikan firmalarının komisyonculuğunu yapan uslu Süleyman'ın Batı'nın sermaye çevrelerini gücendirmeye başlamasıydı.

Toplam değeri 600 milyon doları aşan Aliağa Petrol Rafinerisi, üçüncü demir-çelik kompleksi, Seydişehir Alüminyum İşletmeleri gibi önemli sanayi kuruluşları, Sovyet teknik yardımı ve kredileriyle gerçekleştirilmekteydi [253].

Sam Amca'nın iyice aklı karışmıştı. Bu Demirel ne işler yapıyordu böyle?...

Dış sermaye çevrelerinin yanısıra iç sermayenin ağababaları da Demirel'den eskisi kadar hoşnut değildiler. Gelişme hızı % 8'den % 5'e indirilmiş, % 66 oranında devalüasyon yapılmış, yatırımlar yavaşlatılmış ve geniş çapta bir vergilendirmeye gidilmişti. Pazar, finansman ve altyapı yatırımlarının yetersizliği gibi sorunlarla karşılaşan kapita-

(252) Genç, Süleyman: **Bıçağın Sırtındaki Türkiye**, s. 145-146, (1978).
(253) Genç, Süleyman: **A.g.y.**, s. 144.

lizm, daha sağlam temeller üzerinde kendi gelişmesini sağlayacak önlemlerin alınmasını istiyordu [254].

Türkiye'nin ekonomik ve sosyal bakımdan hızla değişmekte olduğu bir dönemde sermaye ve çıkar çevreleri arasında ortaya çıkan çekişmeler, Adalet Partisi'nin organizmasını da kemirmeye başlamıştı.

Türk ekonomisinde sanayi kesiminin 1960 sonrasında gösterdiği hızlı gelişme, ticaret, tarım ve taşra burjuvazisinin kurulu çıkar dengelerini sarsmış ve onları sanayicilere karşı çok yanlı bir iç iktidar savaşma itmişti[255]. Necmettin Erbakan'ın Odalar Birliği başkanı olması ve kısa bir süre sonra başkanlıktan indirilmesiyle başlayan bu savaş, Anadolu taşra burjuvasizini temsil eden A.P.li 41 milletvekili kanalıyla A P.'ne de sıçratılmıştı[256]. Cumhuriyetin ilk elli yılının başlıca egemen güçlerinden birisi olan taşranın eşraf ve mütegallibesiyle, büyük toprak sahipleri, ekonomik ve sosyal alanda ikinci plana düşmeye başlamalarına -Milli Nizam partisi ve bir süre sonra A.P.'nden ayrılacak olan 41'ler aracılığıyla- açıkça tepki göstermeye başlayacaklardı [257].

Demirel'in koltuğu sallanmaya başlamıştı. Bu depremin en önemli etkenlerinden biri de Demirel ailesine ilişkin yolsuzluk söylentilerinin ayyuka çıkmış olmasıydı. Demirel'in kardeşlerinin kısa bir sürede büyük servet sahibi olmaları Adalet Partili çevrelerde bile büyük tepkiler uyandırıyor, ne var ki, Demirel o ünlü pişkinliğiyle herşeye gözlerini yummuş, kulaklarını tıkamış görünüyordu.

Öte yandan şiddet eylemleri Türkiye'yi kasıp kavuruyordu. Gençler ardı ardına öldürülüyorlardı. İrtica, açıkça **Cihad-ı mukaddes** (kutsal savaş) ilan etmişti. **Cemaat-ı kübra** (ulu dinsel toplum) namazlarının yerleri, günleri tutucu yayın organlarıyla kamuya duyuruluyordu[258]. Bu duyuru-

---

(254) Avcıoğlu, Doğan: **12 Mart Üzerine**, Suçlular ve Güçlüler, Mumcu, Uğur, Önsöz, s. 26, (1975).
(255) Gevgilili, Ali: **Türkiye'de 1971 Rejimi**, s. 114, (1973).
(256) Gevgilili, Ali: **A.g.y.**, s. 114.
(257) Gevgilili, Ali: **A.g.y.**, s.114.
(258) Aydemir, Şevket Süreyya: **İhtilalin Mantığı**, s. 470, (1973).

larda, buyrukların, tebliğlerin beklenmesi ve bildirilerin, hareket planlarının ayrıca açıklanacağı yazılıyor, bu gazeteler, dergiler, camilerin avlularına güvenlik güçlerinin gözleri önünde yapıştırılıyordu.

Elleri sopalı, taşlı göstericilerin yanısıra, CIA ajanlarının kışkırttığı Başbuğ Türkeş'in silahlı komandoları da ülkeyi kana boyuyorlar ve yine CIA ajanlarını içinde barındıran devrimci sol örgütler, düşler içinde yaşayan önderlerinin gösterdikleri çıkmaz sokaklara dalıp girişlikleri silahlı eylemlerle Washington'un ekmeğine yağ sürüyorlardı.

Ordunun üst katlarındaki generallere göre, "sol, müthiş bir patlama içindeydi ve komünizm, ülkenin kapısına gelip dayanmıştı" Amerika'nın güdümündeki Genelkurmay Başkanı Tağmaç için bundan daha elverişli bir müdahale ortamı bulunamazdı. Hiç zaman yitirmeden duruma el koymak ve üniversitesiyle, profesörüyle, öğretmeniyle, öğrencisiyle, sanatçısıyla, aydınıyla, yazarıyla, düşünürüyle Allahsız komünizmin hizmetinde olan tüm fesat odaklarını yerle bir etmek gerekiyordu.

Üstelik Demirel, yıllardır açıkça sürdürdüğü "Amerikan uyduluğu" politikasında o denli ileri gitmiş, ülkenin kimi kesimlerinde öylesine bir Amerikan düşmanlığı yaratmıştı ki, Büyük **Birader Amerika,** Demirel yüzünden Türk kamuoyunda yitirdiği saygınlığı bir nebze kazanabilmek için artık Morrison Firması'nın bu ünlü temsilcisini harcamak zorunluğunu duyuyordu... Evet, Demirel'in harcanması ama yine yüce Amerikan çıkarları doğrultusunda hareket edecek bir askeri cuntanın kazanılması kaçınılmaz hale gelmişti. Türkiye'de henüz etkinliğini yitirmemiş olan "**Ordu, millet elele**" geleneği ise Amerika'nın arayıp da bulamayacağı bir fırsattı.. Halk, tıpkı 27 Mayıs'ta olduğu gibi generallere kurtarıcı gözüyle bakacak ve Sam Amca-Ordu işbirliği halka hiç de sevimsiz gelmeyecekti.

Bu arada, arayıp da bulunamayacak bir başka işbirlikçi de Nihat Erim'di... Ordu, "**Atatürk ilkeleri**" doğrultusunda hükümete bir muhtıra verecek, Demirel devrilecek, sosyalist düşüncenin amansız birer düşmanı olan generaller iş başına gelecek, Erim, kayıtsız, koşulsuz bu generallerin

emireri olacak ve yıllardır hazırlanan oyun, alkışlar arasında perdesini açacaktı... Doğrusu, Amerika, senaryoyu çok usta ellere hazırlatmıştı...

Nihat Erim Tükeniyor

Birinci Erim kabinesinin yaşamı uzun sürmedi. Koçaş' la Erim arasında başlayan ve giderek büyük boyutlara ulaşan çekişme, bu arada A.P.li bakanlarla, "devletçi-seçkinci" olarak adlandırılan bakanların çeşitli konulardaki uyuşmazlıkları kabineyi ciddi biçimde sarsmaya başlamıştı. Koçaş, Erim'e karşı birinci adamlığı oynuyordu. Üstelik tüm faşist uygulamalara damgasını vurmuşken reform(!) yanlısı bakanların yanında görünüyor, Erim'e başkaldıran bakanların liderliğine soyunuyordu. İlk istifa 23 Eylül 1971'de Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı İhsan Topaloğlu'ndan geldi. Ardından da "devletçi-seçkinci" on bir bakan 3 Aralık 1971'de kabineden ayrıldılar. İlerdeki yıllarda "**Onbirler**" olarak anılacak olan bu bakanlar şu adlardan oluşuyordu

"Sadi Koçaş, Türkan Akyol, Selahaddin Babüroğlu, Ayhan Çilingiroğlu, Özer Derbil, Attila Karaosmanoğlu, Osman Olcay, Şinasi Orel, Hamdi Ömeroğlu, Mehmet Özgüneş, Atila Sav."

Onbirler'in sözcüsü olarak Atila Sav, istifalarının nedenini şöyle açıklamaktaydı:

"**Bizim istifamız sekiz ayı geçen, gelişmiş birçok nedenlerin olmasındandır. Yurdumuzun muhtaç olduğu kalkınma hamlesini ve reformları Atatürkçü bir görüşle gerçekleştirmek amacıyla kurulan hükümette görev aldık ve bu amaçları gerçekleştirme olanağı kalmadığı inancı ile istifa ettik. Mesut Erez'in (Adalet Partili devlet bakanı ve başbakan yardımcısı) hükümete alınışı da bardağı taşıran son damla olmuştur. İstifalar, yalnız Mesut Erez'in kabineye alınışına bağlanırsa istifalarımızın asıl nedeni zayıflatılmış olur** [259]."

---

(259) Altuğ, Kurtul: **12 Mart ve Nihat Erim Olayı**, s. 242-243, (1973)

Erim kabinesinden ayrılmak, istifa etmesini bilmek elbette onurlu bir davranıştı. Ancak, 1961 Anayasası değiştirilip, temel hak ve özgürlükler kısıtlanırken, Türkiye İşçi Partisi, **bölücülük gerekçesi** ile kapatılırken, yargı organlarına gazete ve dergileri kapama, yayınları yasaklama hakkı verilirken, binlerce suçsuz aydın, yazar, sanatçı, bilim adamı, bir daha haklarını arayamayacak biçimde zindanlara doldurulur ve işkenceden geçirilirken **Onbirler** neredeydiler?.. Bu soruların yanıtları hiçbir zaman alınamadı ve **makabline şamil** yasa yaratıcısı Sadi Koçaş'tan yaptıklarının hesabı sorulamadı...

Erim, ikinci kabinesini 11 Aralık 1971'de kurdu. Ancak bu hükümet de çok yaşamayacak ve 17 Nisan 1972'de dağılacaktı.

Erim, kabineyi kurarken özellikle Adalet Partililere sevimli görünmeye özen gösteriyor ve orta-sağ'da bir kadro yaratmaya çalışıyordu.

İkinci Erim hükümeti çeşitli illerde uygulanan sıkıyönetimlerin baskılarına ortak olmaktan başka birşey yapamadı. Bu arada şiddet eylemleri birbiri ardınca sürüyor ve devlet terörü de ortalığı kasıp kavuruyordu. 27 Mart 1972'de sol eylemcilerden Mahir Çayan ve sekiz arkadaşı Ordu ilinin Ünye ilçesindeki radar üssünden üç İngiliz teknisyeni kaçırdılar. Mahir Çayan, daha önce 30 Kasım 1971'de, tutuklu bulunduğu Kartal Maltepe'deki askeri cezaevinden dört arkadaşıyla birlikte kaçmayı başarmıştı.

İngiliz teknisyenlerin kaçırılışına devlet gücünün tepkisi çok acımasız oldu. Çayan ve arkadaşları Niksar'ın Kızıldere köyündeki bir evde sarılarak top ateşine tutulup, öldürüldüler. Arada ingilizler de canlarından olmuşlardı. Tarih, 30 Mart 1972'ydi ve Erim'in başbakanlığının sona ermesine sadece on yedi gün kalmıştı.

Erim, tam bir çıkmaza girmişti. Ne İsa'ya ne de Musa'ya yaranabiliyordu. Çözüm olarak, Meclis'ten olağanüstü yetki istemeye karar verdi. Ne var ki bu kararı milletvekillerine çok ters gelecek biçimde uygulamaya koyuldu. Baş-

bakan, Meclis'ten **yasa gücünde yönetmelik** çıkarma yetkisi istiyor ve bu yetki verilmezse ordunun duruma el koyacağını duyuruyordu. Erim'in sonu gelmişti. İstek Meclis'ten geri döndü ve Erim tükenmiş bir başbakan olarak çok sevdiği koltuğundan ayrılmak zorunda kaldı.

* * * *

12 Mart döneminin üçüncü kabinesini, Erim'in Milli Savunma Bakanı olan Ferit Melen kurdu. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, önce Suat Hayri Ürgüplü'yü başbakan olarak atamıştı. Ne var ki Ürgüplü, Sunay'ın kabineye alınmasını istediği kişilere bakanlık vermedi. Bunun üzerine Sunay, Ürgüplü'nün hükümetini onaylamadı ve görev Melen'e verildi [260].

Ferit Melen (1906-1988) ilk kez 1950'de politika sahnesine çıkmış ve parlamentoya C.H.P. Van milletvekili olarak girmişti. 27 Mayıs hareketinden sonra Kurucu Meclis üyeliği yapmış ve üçüncü İnönü hükümetinde Maliye Bakanlığını üstlenmişti.

Melen, C.H.P.'nde **ortanın solu** düşüncesi gelişince 1967'de partisinden istifa etti ve Turhan Feyzioğlu'nun genel başkanlığındaki **orta-sağ** Güven Partisi'nin kurucuları arasında yer aldı. Birinci ve ikinci Erim hükümetlerinde milli savunma bakanı olarak görev yaptı. Daha sonraki yıllarda da 31 Mart 1975'te kurulan ve ülkeyi kana bulayan birinci Milliyetçi Cephe hükümetinde 5 Haziran 1977'ye değin milli savunma bakanlığı yapacaktı. Kısacası, 12 Mart Cuntasının buyruklarını uygulayacak olan hükümetlere pek yaraşan bir başbakandı.

Melen, 15 Mayıs 1972'de başbakanlığa atandı ve 22 Mayıs 1972'de kabinesini ve programını açıkladı. Başbakanlığı, siyasal dengeler açısından kritik bir döneme rastlıyordu. İnönü, 8 Mayıs 1972'de C.H.P. genel başkanlığına seçilmişti. 24 Ağustos 1972'de de askeri kanatta da önemli bir değişiklik oldu. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç emekliye ayrıldı, yerine Kara Kuvvetleri Komu-

(260) Topuz, Hıfzı: **Konuklar Geçiyor**, s. 23-27, (1975).

tanı Orgeneral Faruk Gürler atandı..

Faruk Gürler'in (1913-1975), cumhurbaşkanlığına hazırlandığı kamuoyunca sezilen bir gerçekti. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın süresi 1973 Martı'nda doluyordu. Bu koşullar altında 12 Mart Cuntası'nın, cumhurbaşkanlığı koltuğunu bir sivile teslim etmesi düşünülemezdi. Ancak 12 Mart muhtırasının altında imzası bulunan bir komutanı Sunay'ın boşluğunu(!) doldurabilirdi.

Bu hava içinde 1973 yılı Mart ayına gelindi. Cumhurbaşkanı Sunay'ın 1 Mart'ta, Çankaya'da parti önderleriyle yaptığı görüşmeden sonra Gürler'in adaylığı kesinleşti. Yedi yıl önce Gürsel'in hastalığı nedeniyle Sunay'ın cumhurbaşkanı olması için bulunan formül Gürler için de uygulanacaktı. Gürler, genelkurmay başkanlığından istifa edecek, Cumhuriyet Senatosu üyeliğine Sunay tarafından atanacak ve cumhurbaşkanı seçilecekti.

Nitekim, Gürler 6 Mart 1973'te genelkurmay başkanlığından istifa etti ve Senato üyeliğine atandı. Başta Başbakan Ferit Melen olmak üzere, üst düzeydeki tüm komutanlar Gürler'in adaylığını destekliyorlardı.

Ne var ki, Gürler'i hiç ummadığı bir sürpriz bekliyordu: 13 Mart 1973'te, Meclis'te cumhurbaşkanlığı seçimi oylamaları başladığında partilerin beklenildiği gibi tek aday üzerinde birleşmedikleri ve Gürler'e karşı çıktıkları görüldü.

Meclis olağanüstü baskı altındaydı. Dinleyici locaları generallerle doluydu. Kulaktan kulağa, Meclis'in tanklarla çevrildiği söylentileri yayılıyordu. Buna karşın Adalet Partisi, Tekin Arıburun'u, Demokratik Parti ise Genel Başkan Ferruh Bozbeyli'yi cumhurbaşkanlığına aday göstermişti. C.H.P.'nin büyük çoğunluğu da Gürler'in adaylığına karşıydı.

Oylamalardan bir sonuç alınamıyordu. Gürler ve Arıburun 18 Mart'ta adaylıktan çekilmek zorunda kaldılar. Bozbeyli'nin ise seçilmesi olanaksızdı. Bunun üzerine cumhurbaşkanlığı seçiminin iki yıl ertelenmesini öngören,

böylelikle Cevdet Sunay'ın iki yıl daha görevde kalmasını amaçlayan bir Anayasa değişikliği tasarısı mecise verildi. Meclis bunu da geri çevirdi.

Bunalım iki hafta kadar sürdü. Sonunda A.P. ve C.H.P. bir aday üzerinde anlaşabildiler ve Cumhuriyet Senatosu kontenjan üyesi emekli oramiral Fahri Korutürk Türkiye' nin altıncı cumhurbaşkanlığına seçildi (6 Nisan 1973).

Bu, aynı zamanda Başbakan Melen'in de istifasını gerektiren bir sonuçtu. Çünkü Melen, daha önce de değindiğim gibi, Gürler'in seçilmesi için büyük çaba harcamıştı.

Melen, 7 Nisan 1973'te başbakanlıktan ayrıldı. Yeni hükümeti kurma görevi eski ticaret bakanı Naim Talu'ya verildi. Talu hükümeti ancak altıbuçuk ay iktidar olacak ve Ekim 1973 seçimlerinde görevi sona erecekti.

Talu kabinesi aslında bir Adalet Partisi, Cumhuriyetçi Güven Partisi ortaklığı olarak kuruldu[261] ve bir geçiş dönemi kabinesiydi. Ülkeyi genel seçimlere hazırlayacaktı.

* * * *

Bu kitabın boyutları çerçevesinde 12 Mart olgusunu özetin özeti biçiminde vermeye çalıştım.. Evet, 12 Mart'a ilişkin çok şey yazıldı ve söylendi. Daha da çok şeyler yazılacak ve söylenecektir. Ne var ki, 12 Mart faşizmini gerçekleştirenlerin ve insanlık dışı uygulamalara kanat gerenlerin fotoğrafları, daha şimdiden, tarihin sayfalarına kapkara birer negatif olarak geçmiş bulunmaktadır.

1973 Genel Seçimleri ve Sonrası

14 Ekim 1973 genel seçimleri kamuoyunu beklenmedik bir sonuçla karşı karşıya bıraktı. En çok şans tanınan Adalet Partisi, önceki seçimlere oranla büyük bir düşüş göstererek, % 30'a yakın oy toplayabilmiş ve 149 milletvekili çıkarabilmişti. C.H.P. ise geçerli oyların üçte birini (% 33.3) alarak 185 sandalye kazanmayı başarmıştı. M.S.P. ve Demokratik Parti'nin oy oranı % 10'un üzerindeydi. M.S.P.

(261) Kongar, Emre: **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, s. 222, (1979).

48, D.P. 45 milletvekili çıkarmıştı. 12 Mart rejiminin destekçisi Cumhuriyetçi Güven Partisi, % 5.3 oranında oy toplayarak Meclis'e ancak 13 milletvekili sokabilmiş, Başbuğ Türkeş'in partisi M.H.P. 3 milletvekilliği kazanabilmişti. Şeriat özlemleri içinde olan Milli Selâmet Partisi bu sonuçlara göre seçimlerden üçüncü büyük parti olarak çıkıyordu.

1973 seçimleri C.H.P. için her açıdan başarılı bir sonuç vermişti. C.H.P. seçim kampanyası sırasında belki de tarihinde ilk kez halk yığınlarıyla böylesine yakınlaşmıştı. Bülent Ecevit'in önderliğindeki "yeni Cumhuriyet Halk Partisi "seçimlerde" "düzen değişikliği" sloganı ile yola çıkmış ve "**Akgünlere**" adını verdiği seçim bildirgesiyle kamuoyunda büyük destek almıştı. Ecevit'in bir "düzen değişikliği" kavramı çerçevesinde getirdiği öneriler, seçmene, değişen Türkiye'nin toplumsal ve ekonomik sorunları açısından geçerli çözüm ilkeleri gibi geldi. Parti "yenilik" ve "özgürlük" yaklaşımına bağlı olarak sol kavramları da geniş ölçüde kullanmıştı [262].

Seçimlerden on üç gün sonra Cumhurbaşkanı Korutürk, kabineyi kurma görevini C.H.P. Genel Başkanı Bülent Ecevit'e verdi. Ancak, Ecevit hükümeti üç aylık bir bunalımdan sonra 25 Ocak 1974'te bir C.H.P.-M.S.P. koalisyonu olarak kurulabildi ve sekiz ay gibi kısa bir süre sonra 18 Eylül 1974'de dağıldı.

Gerek bu üç aylık bunalım, gerek C.H.P.-M.S.P. koalisyonu, bundan önceki sayfalarda M.S.P. ve M.H.P.'nin yapıları ve etkinlikleri incelenirken anlatıldığı için, konuya yeniden dönmeyeceğim. Şimdi biz, Birinci ve İkinci Milliyetçi Cephe hükümetleri döneminde yeniden tırmanışa geçen irticaya ve şiddet olaylarına bir göz atalım.

Demirel Yeniden Sahnede

Ecevit'in istifasından sonra başbakanlığa Demirel atan-

(262) Eryılmaz, Semih: **Demokratik Sol**, s. 27-29, (1975).

mıştı. Ne var ki Demirel de kabineyi kuramıyordu. Özellikle Erbakan, Demirel'e karşı hırçın bir tavır içindeydi.

Bu durumda Cumhurbaşkanı Korutürk, başbakanlığa 12 Kasım 1974'te kontenjan senatörü Sadi Irmak'ı atadı. Irmak, eski bir politikacıydı. 1945'te Saraçoğlu kabinesinde Türkiye'nin ilk çalışma bakanı olarak görev almış 1950'de politikadan çekilmiş ve yıllar sonra Cumhuriyet Senatosu'na cumhurbaşkanlığı kontenjanından senatör olarak girmişti.

Ancak, bunalım devam ediyordu. Meclisin 29 Kasım 1974 tarihindeki oturumunda Irmak kabinesi güvenoyu alamadı. Buna karşın başka seçenek de bulunamadığından üç ay iktidarda kaldı.

Sonunda sağcı partiler birleştiler. Adalet Partisi, Milli Selamet Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi ve Cumhuriyetçi Güven Partisi bir araya gelerek Demirel'in başkanlığındaki "Milliyetçi Cephe Hükümeti"ni kurdular. Ortaklığa, bağımsız milletvekilleri de omuz vermişlerdi.

Kabine, 31 Mart 1975 'te açıklandı. 12 Nisanda da güvenoyu aldı. İrtica sürüleri ve ırkçı komandolar, devletin güvencesi altındaydılar artık...

Demirel'in ve Milliyetçi Cephe'nin iktidar olduğu 1975 yılında şiddet eylemleri yeniden tırmanışa geçti. Örneğin, Demirel'in güvenoyu almasından on iki gün sonra İstanbul'da 24 Nisan'da polis, öğrenci yurdunu bastı. Çıkan çatışmada bir işçi öldü. 27 Nisanda Türkiye Sosyalist İşçi Partisi'nin Altındağ ilçe merkezi saldırıya uğradı. 21 Haziran'da Gerede'de C.H.P.'nin açık hava toplantısına gericiler taşlı, sopalı saldırıda bulundular. Bir gün sonra bu kez M.H.P.'nin Diyarbakır'da yaptığı açık hava toplantısında olaylar çıktı. İki kişi öldü, kırkaltı kişi yaralandı [263].

Olayların çoğunlukla M.H.P. li komandoların silahlı saldırıları biçiminde geliştiği ve ölenlerin genellikle sol düşünceli olduğu saptanıyordu. Yıl sonlarına doğru şiddet, giderek yoğunlaştı. 3 Kasımda Alpaslan Gümüş, 5 kasım'da Yaşar Özcivelek, 21 Kasımda İsmail Tığlı, Muharrem Çivi-

(263) Kongar, Emre: **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, s. 543, (1979).

kıran, 1 Aralıkta Cezmi Yılmaz, Halil Pelitözü, 24 Aralıkta Kenan Dayıoğlu adlı gençler öldürüldüler. Bunlar sadece gözler önünde işlenen cinayetlerdi. Ölü bulunan gençler ve Senato üçte bir yenileme seçimlerinde ölenlerle birlikte 1975'te işlenen siyasal cinayetlerin sayısı yirmiyi buluyordu[264].

M.H.P.'li komandoların cinayetlerinin yanısıra **Nurcular** da yoğun etkinlikler içindeydiler. Adalet Partili Milli Eğitim Bakanı Ali Naili Erdem'in ilçesi Kemalpaşa dolaylarında, gözden ırak yerlerde kurulmuş "**Nur Eğitimi**" kamplarından birine girmeyi başaran gazeteci, yazar Hikmet Çetinkaya'nın anlattıkları düşündürücüydü:

"Çocuklar gelmişlerdi, yoksul köylü çocukları.. Yaşları oniki ve on beş arasında olan çocuklar, bizim çocuklarımız.. Beyinleri yıkanıyor ve çağdışı bir eğitimle yozlaştırılmak isteniyorlardı...

İnsanları kötülükten kurtaracaklarmış sözüm ona.. Said-i Nursî adlı bir sapığın kitaplarıyla bu kamplarda nur eğitiminden başka bir şey yapılmıyordu.

Suudi Arabistan'da irtica kampları kurulur. Şimdi Türkiye'de buna benzer kamplar kurulmaya başlanmıştı.

Acaba yapılmak istenen neydi?

Resim çektirmenin putlaştırma olduğunu söyleyen delikanlı, Atatürk devrimlerini, uygarlığı ve her şeyi bir kenara itmiş, Said-i Nursî'nin kitabıyla doğruluğu arar olmuştu.

Ama o küçük yavruların ne günahı vardı. Beyaz takkeli, bizleri görünce çil yavrusu gibi dağılan, tekbir getiren ve ilahiler söyleyen çocuklar geçiyor gözlerimizin önünden.

Evet kamplar kuruldu dağlara.. Bu kamplarda nur eğitimleri yapılıyor. Biz ilgilileri uyarıyoruz" [265].

Nur eğitimi kamplarının ötesinde, **komando kampları**'nda da solcuları öldürme eğitimi yapılıyordu. Bu kamp-

(264) Cumhuriyet: **1975-1976 derlemesi**, s.7, (1976).
(265) Çetinkaya, Hikmet: **Dağlarda Kurulan Kamplarda "Nur Eğitimi" Yapılıyor**, Cumhuriyet gazetesi (8.7.1975).

ların herkesce bilinen en ünlülerinden biri **Sancak komando kampı**ydı.

Sancak komando kampı, başlangıçta, Adalet Partisi Çanakkale Milletvekili Murat Bayrak tarafından Ayvalık'a on kilometre uzaklıkta, -devletten kredi alınarak- Sancak Tatil Köyü adıyla, bir turizm merkezi olarak kurulmuştu. Aynı zamanda bir tül fabrikasının sahibi olan Murat Bayrak, tatil köyünü komando kampına dönüştürmüştü. Kampta **silahlı** eğitim yapılıyordu. Ve bu ürkütücü olguya karşın, kimse çıkıp, "turizm kredisi alınarak kurulan bir tatil köyünde nasıl olup da silahlı eğitim yapıldığını" sormaya cesaret edemiyordu. Çünkü, komando kampının kurucusu A.P. milletvekili Murat Bayrak, dönemin başbakanı Süleyman Demirel ve başbakan yardımcısı da komandoların başbuğu olan Alparslan Türkeş'di.

* * * *

Komandolar, 1976 yılına daha da hızlı girdiler. 3 Ocak'ta Orta Doğu Teknik Üniversitesi öğrencilerini taşıyan otobüs, komandolar tarafından durdurularak kurşun yağmuruna tutuldu. Komando adı verilen bu kan içicilerin hepsi, Milliyetçi Hareket Partisi'ne bağlı Ülkü Ocakları'nın üyesiydiler.

Bu olaydan üç gün sonra 6 Ocak'ta Ankara Devlet Mimarlık Mühendislik Akademisi baskına uğradı. Yedi öğrenci yaralandı. 8 Ocak Hacettepe Üniversitesinde öğrenciler kurşunlandı. Onüç kişi yaralandı, bir kız öğrenci öldü.

Komandolar devlet gücünü arkalarına alarak, sınırsız bir kinle öğrencilere saldırıyorlardı. Kolluk güçleri olaylara seyirci kalmaktaydı. Namlunun ucu devrimciliğe, ilericiliğe, çağdaşlığa çevrilmişti yine... 13 Ocak'ta Ege Üniversitesi, 8 Nisanda Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi, 29 Mayısta İstanbul Teknik Üniversitesi olaylara sahne oldu. Siyasal Bilgiler Fakültesindeki çatışmada üç öğrenci öldürüldü. Öldürülenler arasında eski Milli Birlik Komitesi üyesi, tabii senatör Muzaffer Yurdakuler'in oğlu Hakan Yurdakuler de vardı. İstanbul Teknik Üniversitesi'ndeki çatışmada ise komandolar, bir öğrenciyi öldürdükten sonra po-

lisin tuttuğu kapıdan çıkıp gittiler.

1976 yılı, terörün hızla tırmandığı bir yıl oldu. 1977'de ise tüm yıl boyunca cinayetler, soygunlar, bombalamalar giderek artan bir biçimde sürdü. Şiddet eylemleri öylesine boyutlara varmıştı ki, 13 Ocak 1977'de Erzurum Atatürk Üniversitesi, can güvenliğinin kalmadığı gerekçesiyle süresiz olarak kapatıldı. Ne var ki komandolar pervasız olarak cinayetlerini sürdürüyorlardı. 20 Ocakta bir C.H.P. li Antalya'da öldürüldü. 21 Ocakta Beşiktaş'ta sol görüşlü kişilerin devam ettikleri bir kahveye yaylım ateşi açıldı. Bir kişi öldü. 24, 28 Ocak, 1 ve 20 Şubat tarihlerinde Malatya, İskenderun, Keçiborlu ve İstanbul'da beş kişi, komandolar eliyle yaşamını yitirdi. İstanbul'da öldürülen gençler üniversite öğrencisiydiler. Hemen iki gün sonra da Gaziantep'te iki kişi tabancayla öldürüldü.

1977 Mart ayında M.H.P. liler iyice azmışlardı. 2 Martta Buca'da kahveye açılan ateş sonucu bir kişi, 6 Mart'ta Trabzon, Gaziantep, Buldan (Denizli) ve Siirt'te dört kişi öldürüldü. Ölenlerden biri öğretmen (Trabzon), biri öğrenciydi (Buldan).

Komandolar 17 Martta Uşak'ta Yay-kur öğrencilerine saldırdılar. Bir öğrenciyi öldürüp, ikisi ağır, dört öğrenciyi yaraladılar. Uşak'ta ertesi gün de bir kız öğrenci öldürüldü. Aynı gün 18 Martta Serik (Antalya) ilçesinde C.H.P. parti merkezi ve kimi evler saldırıya uğradı. Saldırıda 100 kadar ev ağır hasar gördü. Bu da yetmedi, 22 Martta Çorum Lisesi'ne ateş açan komandolar bir kız öğrenciyi öldürdüler.

Olayların kamuoyunda ve muhalefette uyandırdığı tepkiler ve koalisyondaki M.S.P. kanadının uyumsuzluğu Demirel'i erken seçime itmekteydi. Müslüman başbakanla, şeriatçı Erbakan'ın pek iyi geçindikleri söylenemezdi. Nitekim A.P. Temsilciler Meclisi 20 Mart 1977'de, erken seçim kararı alıyor ve C.H.P. meclis grubu da bu kararı onayarak, Meclis'e seçimlerin 5 Haziran 1977'de yapılması için öneri götürüyordu.

5 Nisan 1977'de Meclis, erken seçim kararı aldı. Seçimler 5 Haziran 1977'de yapılacaktı. Bu arada DİSK (Dev-

rimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu), seçimlerde C.H.P.'ni, demokrasiden yana olduğu için, destekleyeceğini açıklıyordu. Türk-iş ise o ünlü partilerüstü politikasıyla(!) örgütüne bağlı sendikaları, seçimlerde istedikleri partiyi desteklemeleri için serbest bırakmıştı.

Ufukta seçimlerin görülmesi üzerine Ecevit, Nisan'ın son haftasında Tokat, Gümüşhane ve Erzincan illerinde bir nabız yoklamasına çıktı.

Gezi, büyük olaylara neden oldu. Ecevit ve C.H.P.liler önce 26 Nisanda Tokat'ın Niksar ilçesindeki açık hava toplantısında, bir gün sonra da Gümüşhane'nin Şiran ilçesinde silahlı saldırıya uğradılar. Sıra Erzincan'a gelmişti. Komandolar burada da Ecevit ve arkadaşlarına ateş açtılar (28 Nisan 1977).

Adalet Partisi'nin **kır atı**, Başbuğ'un Orta Asya'dan gelen yiğitlerini bindirmiş sırtına felakete doğru dörtnala koşuyordu. Üstelik, silahlı eylem de sokaktaydı artık. 12 Mart 1971'den önce seyredilen sahneler yeniden filme alınıyor gibiydi.

1977'nin en kanlı olayı, kuşkusuz 1 Mayısta İstanbul Taksim Alanı'nda yaşanılan trajediydi.

DİSK, 1 Mayıs'ta işçi bayramını kutlamak üzere Taksim'de miting düzenlemişti. Alanda onbinler vardı. Ağırbaşlı bir biçimde süren miting bitmek üzereyken birden, alanı çevreleyen binaların çatılarından binlerce kişiye ateş açıldı. Görgü tanıklarına göre ilk kurşun Intercontinental Oteli'nden atılmış daha sonra Sular İdaresi binası üstünden ve diğer birkaç binadan kurşun yağmuru başlamıştı.

Korkunç bir panik yaşanıyordu. Kurşunlardan korunmak için Taksim alanına çıkan ve Kazancı Yokuşu adı verilen dar sokağa sığınanların büyük çoğunluğu ezilerek öldü.

Olay, Türk ve dünya kamuoyunda büyük yankılara neden oldu. 34 kişi ölmüş,453 kişi göz altına alınmıştı. Gözaltına alınanlar ve niçin gözaltına alındıklarını bilmeyen yurttaşlar polis tarafından acımasızca dövülmüş, kimi ga-

zeteciler hırpalanmış ve fotoğraf makineleri kırılmıştı. İlkyardım Hastanesi'ne yakınlarını sormaya gidenleri polis copluyordu.

Çeşitli kuruluşlar olayı, "CIA yönetiminde bir Milliyetçi Cephe provokasyonu" olarak nitelendirirken, polis ve sağcı basın, "ateşin, aşırı solcular tarafından açıldığını" ileri sürüyordu.

Büyük tepkilere karşın bu kanlı olay da unutturulacaktı. Ne var ki unutturulmadan önce ülkeye korku ve dehşet salınmalı, olay, aşırı sol uçların üstüne yıkılmalı ve sonra da işin içinden sıyrılmalıydı.

O günlerde yazar İlhan Selçuk konuya şöyle yaklaşıyordu:

"**1 Mayıs işçi bayramını kundaklamakla Milliyetçi Cephe başarı sağladı mı? Görünüşe bakarsanız sağladı.. Şimdi herkes bu işi konuşuyor. Ülkenin bir yerinde deprem olduğu zaman, tüm gazeteler olayın üstüne yüklenirler. Yıkıntılar, ölüler, yaralılar, demeçler, ayrıntılar acıklı öykülerme sergilenir. Herşey unutulur, deprem konuşulur. 1 Mayısı kundaklayanlar bu bakımdan başarı sağladılar. Hayat pahalılığı, seçimler, ön seçimler, herşey silindi. Ölüm, baskın, tabanca, sten, korku, dehşet gündemde** (266).

Yine o tarihte Ecevit'in çok yakınında olan C.H.P.li gazeteci Altan Öymen ise olayı, "**Mao'ya ihanet eden düşüncesiz ve beyinsiz Maoculara**" yüklüyordu. Şunları söylüyordu Öymen:

"**Kimdir bu adamlar? Çılgın mıdır? Sapık mı? Arada bir Amerika'da görüldüğü gibi otomatik tüfekle dam üstüne çıkıp önlerine geleni tarayan ruh hastaları mı?**

"**Maocu'durlar deniliyor. Ne zaman işitilmiş Mao Tsetung'un halkın üzerine ateş açmayı marifet saydığı.. Başarısı onun, halka kendisini sevdirmeyi, halkı kendisine güvendirmeyi bilmesindedir.**

Hayır... Önceki gün Taksim meydanında açılan ateşin altında, "Mao Tsetung düşüncesi" falan da değil, sa-

(266) Selçuk, İlhan: **Birbirine Bağlı**, Cumhuriyet gazetesi, (6.5.1977).

dece düşüncesizliğin, beyinsizliğin yarattığı bir ortam vardır.

... DİSK'in mitingine zorla, DİSK'e rağmen girmeye kalkan o karanlık grubun içinden de atılmış olsa ilk kurşun, mutlaka bir provokatör kurşunudur. Gerisini planlamış olmaya gerek yok. Gözleri Asya'nın öbür ucundaki Çin-Sovyet anlaşmazlığının sloganlarından başka hiçbir şeyi görmeyip, Türkeş'in komandolarından çok DİSK'e ve DİSK'in yanındaki örgütlere öfkelenen bir avuç yarı cahil, zaten davranmaya hazır halde silahlarına.

Orada işleri ne?..

Beğenmiyorlarsa politikasını DİSK'in, başka yerde, başka bir yürüyüş düzenleyip 'kahrolsun sosyal faşistler' mi diyecekler, ne diyeceklerse desinler..

... Ah Mao Tsetung sağ olup da Türkiye'de kendi adına bulaştırılan bu kafasızlığı bir yüksek binanın üstünden seyretseydi." (267).

Genel seçimlere bu korkunç ortamda gidildi. 5 Haziran 1977'de sağcı partiler pek de ummadıkları bir sonuçla karşılaştılar. 1973'de Meclis'e 185 milletvekili sokan C.H.P. bu seçimlerde 213 milletvekili çıkarmıştı. Bu sonucu C.H.P. liler beklemiyorlardı. Diğer partilerin sandalye dağılımı ise şöyleydi: Adalet Partisi 189, Milli Selâmet Partisi 24, Milliyetçi Hareket Partisi 16, Cumhuriyetçi Güven Partisi 3, Demokratik Parti 1, bağımsız 4.. C.H.P. ayrıca, Cumhuriyet Senatosu'ndaki üye sayısını da 77'ye yükseltmişti.

Ne var ki, bu sonuca karşın Ecevit, çoğunluğa dayalı bir hükümet kuramıyordu. C.H.P.'nin karşısındaki sağcı partilerin toplam milletvekili sayısı 233'dü. Bu nedenle Ecevit, "sorumluluğun bilincinde en az 13 insan çıkacağını umuyorum" diye demeç veriyor, 226'ya (salt çoğunluk) ulaşmak istiyor, Demirel ise Ecevit'i "C.H.P. Genel Başkanı boşluğa çağrı yapıyor" biçiminde yanıtlıyordu.

---

(267) Öymen, Altan: **Korkulan**, Cumhuriyet gazetesi, (3.5.1977).

Cumhurbaşkanı Korutürk 14 Haziran 1977'de hükümeti kurma görevini Ecevit'e verdi. Bu koşullar altında Ecevit, bir azınlık hükümeti kuracaktı.

Bu arada cinayetler devam ediyordu. 15 Haziran'da Erzurum Atatürk Üniversitesi doçentlerinden Orhan Yavuz, komandolar tarafından sekiz yerinden vahşice bıçaklanarak öldürüldü. 17 Haziran'da da Ankara'da afiş asan bir genç vurularak, Fatsa'da Halkevi başkanı bıçaklanarak öldürüldüler.

Böyle bir ortamda Ecevit, kabine kurma çalışmalarını sürdürüyordu. 21 Haziran'da Ecevit hükümeti Cumhurbaşkanı Korutürk tarafından onaylandı. Ancak, 3 Temmuz 1977'de güvenoyu alamayarak dağıldı. Ve hemen ertesi gün Korutürk, kabineyi kurma görevini Demirel'e verdi. Uzun süren pazarlıklardan sonra da A.P. ile M.S.P. ve M.H.P. yine biraraya geliyor, Demirel İkinci Milliyetçi Cephe Hükümetini kuruyor ve kabine, 1 Ağustos 1977'de Meclis'ten güvenoyu alıyordu. Böylece, gericiler koalisyonu, Türkiye'nin başına bir kez daha bela oluyordu.

İkinci Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin kurulması, ilerici çevrelerde soğuk duş etkisi yaratmıştı. Türk Hukuk Kurumu Başkanı Prof. Muammer Aksoy, bu olgu karşısında şunları söylüyordu:

"**Atatürk milliyetçiliğine, anayasamıza, demokrasimize, ulusal çıkarlarımıza ve bağımsızlık bilincine en ters düşen ve yakında Yüce Divan'a gidecek parlamento üyesinin başkanlığında yeni bir Cephe Hükümeti kuruldu. Bugün de güvenoyu alacak! Kutlu olsun!**" (268)

1 Ağustos 1977'den 31 Aralık 1977'e değin, beş ay yaşayabilecek olan 2. Milliyetçi Cephe döneminde şiddet eylemleri ve siyasal cinayetler dehşet verici boyutlara ulaştı. Beş ay gibi kısa bir süre içinde 106 siyasal cinayet işlendi.

Artık tam bir misilleme söz konusuydu. Bir yanda Baş-

(268) Aksoy, Muammer: **2. Cephe ve Siyasal Cinayetler**, Cumhuriyet gazetesi, (1.8.1977).

bakan Yardımcısı Türkeş'in komandoları, öte yanda solcu eylemciler, amansız vuruşmaya girişmişlerdi. Sağ kesimden öldürülenlerin sayısı da kabarmaya başlamıştı. Göz gözü görmüyordu. 12 Mart 1971 Muhtırasından önceki günlerde olduğu gibi tehlike çanları çalıyor, ülke ne olaca-ğı belirsiz bir ortama sürükleniyordu. O günlerde gazeteci, yazar Fikret Otyam, bu ürkünç tablo karşısında şu yorumu getiriyordu:

"Şimdi, M.H.P.'nin Genel Başkanı ve İkinci M.C.'nin de Başbakan Yardımcısı Bay Alparslan Türkeş'in durmadan yaptığı barış çağrısına kim, neden, nasıl inansın?..

Devleti kendi planları içinde gıdım gıdım ele geçirip rejime kastedenlerin eylemleri büyük boyutlara ulaşırken, Kopenhag'da rejimden korkusu olmadığını Dünya'ya ilan eden C.H.P. Genel Başkanı (Ecevit), Ozan'ın ve nice ozanların bu gepegenç yaşta ölümlerinin acısını bilmem yüreğinden duyabilir mi? (Otyam, dostu ozan Nebi Dadaloğlu'nun oğlu Ozan'ın öldürülmesinden söz ediyor)

Böyle bir iktidarın yanısıra böyle muhalefetin olduğu, yapıldığı ülkede bir başbakan, yüce denetim yeri parlamentoya başkan seçtirmeyecek kadar güçlü olabilir. Alay eder oraya seçilenlerle. Bir yardımcısı, şeriat özlemlerini gerçekleştirmeye çalışır, bir diğeri faşizm uygulaması için devleti gıdım gıdım ele geçirir.. Hükümetler, halkı ezecek, zulüm olacak zamları gözü kırpmadan uygular, yoksulu daha yoksul yaparken, zenginı daha zengin eder ve böyle muhalefetin olduğu ülkelerde halk, umut bağlandığı kuruluşlardan" o bağladığı umutların Türk parası gibi ardı ardına devalüe edildiğini görürse" elbette başının çaresine bakar ve günü gelende bu kubbe yıkılırsa, altında herkes kalır.

Ve artık bu ezilen, alay edilen yaşamı gün gün zehir zıkkım edilen, parası paralıktan, yaşamı yaşamlıktan, geçimi geçimlikten çıkarılan bu halka, böyle iktidar, böyle muhalefet elbette reva değildir.

İkinci M.C.! Kolera kol geziyor.. Aç kapılarını sayın

hacılara. Elde kalan son dövizleri koy cüz keselerinin yanına. Onlar, yani gelebilenler, Hazreti Muhammedin selamını getirsinler biraz kolerayla karışık.

Çünkü onursuz yaşamaktansa, koleradan zıbarmak daha saygın gibime geliyor" (269).

Otyam haklıydı. Nitekim, üç yıl sonra 12 Eylül 1980'de kubbe yıkılacak ve ülke bu yıkıntının altında kalacaktı.

* * * *

2. Milliyetçi Cephe hükümetinin sadece beş ay yaşayabilmesinde terörün görülmedik biçimde tırmanmasının yanısıra Adalet Partisi'nde oluşan iç sıkıntılar ve çalkantıların da payı vardı. Amerika ise eski dostunu çoktan unutmuştu. Başkan Carter, Amerika'nın Ortadoğu politikasını, Türkiye'nin geleceğindeki bir askeri darbeye göre tasarlıyordu.

Milliyetçi Cephe Hükümeti'nde M.S.P.'nin sekiz, M.H.P.'nin beş bakanlık almış olması ve bu bakanlıklarda M.S.P. ve M.H.P. militanlarının mutlak egemenlik kurması, Adalet Partililerin dışlanması, A.P. içinde büyük huzursuzluk yaratmıştı. Bu hava içinde 8 Ekim 1977'de A.P. Konya milletvekili Oğuz Atalay, Başbakan Demirel'in istifasını istiyor, 15 Ekim'de A.P. Ankara milletvekili Orhan Alp, partisinden ayrılıyordu.

Sermaye kesiminde de tepkiler büyüyordu. 20 Ekim 1977'de İstanbul Sanayi Odası Başkanı "hükümeti artık **muhatap** kabul etmediklerini" söyledi. 22 Ekim'de de Sanayi Odaları Birliği Başkanı Sakıp Sabancı "hükümetin kendi içinde uyumsuz olduğunu" ileri sürdü. Bu arada A.P.'nin ileri gelen adlarından Kâmran İnan, parti kongresinde okuyamayıp, 23 Ekim 1977'de **Yankı** dergisinde yayınladığı yazısında "parti programının eskidiği" görüşünü savunmaktaydı.

A.P. içindeki çalkantıların yoğunlaştığı 1977 yılı Aralık ayı aynı zamanda yılın en kanlı ayı olmuştu. Bir ay içinde işlenen siyasal cinayetlerde 42 kişi yaşamlarını yitirmiş,

(269) Otyam, Fikret: **Ozanın Oğlu Ozan'ı da Vurdular**, Cumhuriyet gazetesi, (24.9.1977).

Hacettepe Üniversitesi doçentlerinden Yalçın Sanalan, evinde kurşunlanarak ağır yaralanmıştı.

11 Aralık 1977 yerel seçimlerinin sonuçları, Demirel'in artık tükenmekte olduğunu gösteriyordu. C.H.P. 44 ilde belediye başkanlıklarını kazanmıştı. İller dışında, C.H.P. 1710, A.P. 709, M.H.P. 58, M.S.P. 46 belediye başkanlığı elde etmişti.

Bu sonuçlar ve tırmanan terör Milliyetçi Cephe Hükümeti'ni iyiden iyiye yıpratmıştı. 11 Aralık ve 20 Aralık arasında dokuz milletvekili birbiri ardınca A.P.'nden ayrıldı. Daha önce partisinden istifa etmiş olan Ankara milletvekili Orhan Alp'in de katılımıyla Meclis'te on kişilik bir bağımsızlar grubu oluştu. Bağımsızlar grubu, 18 Aralıkta, "Milliyetçi Cephe'ye karşı olduğunu" açıklıyordu.

Ecevit için iktidar olmanın tam zamanıydı. Ecevit, bağımsızlar grubunun desteğini aldıktan sonra, Meclis'te üç kişiyle temsil edilen Cumhuriyetçi Güven Partisi Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu ve tek başına Demokratik Partiyi temsil eden Faruk Sükan'la da anlaştı. Ödül olarak Feyzioğlu ve Sükan'a başbakan yardımcılığı, bağımsızlar grubunu oluşturanlara bakanlık verilecekti.

Sonuç olarak, 2. Milliyetçi Cephe Hükümeti, Meclis'teki güven oylaması sonucu, 31 Aralık 1977'de düşürüldü.

Halkın Umudu Ecevit, Başbakan..

17 Ocak 1978'den 16 Ekim 1979'a değin 21 ay iktidarda kalan Ecevit döneminde sosyal ve ekonomik bunalım daha da yoğunlaştı; giderek tırmanışını sürdüren şiddet eylemleri ürkünç boyutlara ulaştı ve tüm ülke yüzeyinde toplu kıyımlara dönüştü. Aslında, hükümet temelsiz bir hükümetti. Çeşitli bakanlıkları paylaşan bağımsızlar grubunun üyelerinin belirli bir sosyo-ekonomik görüşe sahip olduklarını ileri sürebilmek güçtü. Üstelik, gelişen son olaylar karşısında paniğe kapılıp, gericiler koalisyonundan apar topar ayrılarak, gelecekteki güvencelerini Ecevit'e katılmakta bulmuşlardı... Elbette, bu kafa yapısındaki devlet adamlarının(!) orta-sol çizgide izlenecek bir politikada ba-

şanlı uygulamalar ortaya koyabilmeleri beklenemezdi. Turhan Feyzioğlu ve Faruk Sükan'ın Ecevit'e ilişkin düşünceleri ise herkesçe biliniyordu. Daha düne değin Ecevit'e komünist diyen Feyzioğlu ve Sükan şimdi başbakan yardımcısıydılar.. Romantik Ecevit ise "**bu pırıl pırıl kişilerle**" her güçlüğün üstesinden geleceğini umuyordu. Evet, Ecevit, iktidara gelmesini sağlayan bu politika cambazlarını pırıl pırıl kişiler olarak nitelendiriyordu ama, gerçekler pek de o kadar pırıl pırıl değildi... Türkiye, kısa sürede bu gerçekleri görecek ve sonuç, "**halkın Umudu**" Ecevit için tam bir başarısızlık olacaktı.

Ecevit, 2. M.C. hükümetinden çok kötü bir ekonomik ve siyasal miras devralmıştı [270].

Terör olanca hızıyla sürerken, içerde sürekli para basılmakta, bu durum dengesiz gelir dağılımını artırmaktaydı. Enflasyon artışı çok ciddi boyutlara vardığı için herkes elindeki parayı mala yatırmakta, iç talep daha da kızışmaktaydı. "Paradan kaçış" giderek hızlanıyordu.

İhracat düşük düzeydeydi. İşçi gelirleri düşüktü ve dışalım için elde döviz yoktu. Devletin en zorunlu gereksinimleri için bile Merkez Bankası'nda döviz bulmak olanaksızdı.

... Hammadde yokluğu nedeniyle sanayi kuruluşları yavaşyavaşdevreden çıkmakta, buna ek olarak örneğin, akaryakıt ve ilaç gibi temel mallar için bile döviz transferi yapılması olanaksız bulunmaktaydı. Türkiye, geçmiş yıllardan devralınan olumsuz mirasın da etkisiyle bir enflasyon ve yokluklar ülkesi olmuştu [271].

Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik çıkmaz, Ecevit hükümetini 1 Mart 1978'de ilk devalüasyona götürdü. Liranın değeri ortalama % 3.5 düşürüldü. Bunu izleyen aylar içinde yeniden devalüasyona gidilecek ve Ekim ayında Mark 13 lira 25 kuruşa yükselecekti.. Dünya Bankası, sürekli devalüasyon öneriyordu.

(270) Çölaşan, Emin: **24 Ocak. Bir Dönemin Perde Arkası**, s.9, (1983).
(271) Çölaşan, Emin: **A.g.y.**, s.9-10.

Ekonomik sıkıntılar, temel mallara zam yapılmasını zorunlu kılmıştı. 3 Nisan'da motorlu taşıtlara zam yapıldı. 11 Mayısta akü, margarin, buzdolabı, çamaşır makinesi ve elektrik süpürgesine, 16 Mayısta, televizyona, boru, dokuma ve süt ürünlerine % 10-20 oranında zam geldi. 17 Mayıs'ta beşbin TPAO işçisi greve başladı. Bunları, 17 Haziranda kömüre yapılan % 250 oranındaki zam izledi.

Zamlar, yıl sonuna değin durmayacaktı. Örneğin, 11 Eylül'de benzin ve şekere, 15 Kasımda % 45 oranında alkollü içkilere, 21 Kasımda süt, yağ, deterjan ve taşıt ücretlerine, 23 Kasımda ilaç fiyatlarına zam yapıldı... Zam furyası sürerken cinayetsiz gün geçmiyor, siyasal bir kan davası almış başını gidiyor, ülke kana bulanıyordu. Bu arada eğlenceli olaylar da görülmüyor değildi.. Örneğin, Demirel'in, Demirel başbakan olduktan sonra milyarder olan ünlü kardeşi Hacı Ali Demirel, "**Hemoroyid (basur) olduğu gerekçesiyle**" vergi borcunun ertelenmesini istiyordu[272].

Ülkenin geleceğine endişeyle bakan her sağduyu sahibi, gülmekle ağlamak arasındaki bir çizgide suskundular. Romantik ozan Ecevit ise, siyasal ve kişisel çıkarlarından başka hiçbir şey düşünmeyen sağcı politikacıları koluna takarak iktidar olmanın bedelini ağır ödeyecek, taşın sert olduğunu geç anlayacak, ne var ki iş işten geçmiş olacaktı.

Öte yandan halk da, Ecevit'i "**umut adam**" yapmanın bedelini ödemekteydi.

Evet artık cinayetsiz gün geçmiyordu. Gözü dönmüş bozkurtlar Türkiye'nin en değerli bilim adamlarına, bürokratlarına namlularını çevirmişlerdi. Sokaklarda içtikleri öğrenci kanı onlara yetmiyordu.

İşte, savcı Doğan Öz, Ankara'da 24 Mart 1978'de böyle öldürüldü. Öz, dürüst yurtsever bir savcıydı.. Komando yurtlarını aratarak, gericilerin hedefi haline gelmişti. Görevine giderken sokakta kurşunlandı.

---

(272) Cumhuriyet gazetesi: (29.5.1978)

Komandoların bir gözünü kör ettikleri bir genç, Doğan Öz'ün cenazesinde şunları anlatıyordu:

"— **Faşolar gözüme vurdular. Gözbebeğim düştü. Gözüm kör oldu. Beni izliyorlardı. Hastanalerde gizlice yattım. Bana vuranlar yakalandılar. Duruşma ağır cezada yapıldı. Mahkemenin savcısı izinliyken, iki duruşmaya sarışın yiğit bir savcı çıktı. Bu, Doğan Öz'dü. Doğan Öz'ü oradan tanırım**" (273).

Faşistler, iki hafta sonra İstanbul'da Hukuk Fakültesi doçentlerinden Server Tanilli'yi(*) kurşun yağmuruna tuttular. Tanilli, 7 Nisan 1978'de uğradığı saldırıda ölmedi ama kurşunlar omuriliğini parçaladığından bir daha yaşam boyu iyileşemeyecek biçimde felç oldu.

Bu saldırı yurtsever aydınlar arasında çok büyük tepki yaratmıştı. İlhan Selçuk, Cumhuriyet gazetesinde tepkisini şöyle dile getiriyordu:

"**Yaşayacak mı Tanilli?..**

Diyorlar ki yaşayabilir; ama belden aşağısı yatalak olarak.. Acaba nasıl yaşayabilir böyle? Peki, bizler nasıl yaşayacağız? Yürüyen ayaklar utanmayacak mı bu ülkenin topraklarını çiğnerken? Bana öyle geliyor ki, yatalak olan Tanilli değildir; yaşadığımız toplumdur.

Tanilli'nin belden aşağısı yatalak kalacakmış; bizim toplumumuzun belden yukarısı yatalak" (274).

Olaydan önce Tanilli, **Uygarlık Tarihi** adlı ders kitabında komünizm propagandası yaptığı savıyla yargılanmış,

---

(273) Ekmekçi, Mustafa: **Yiğit Bir Savcı,** Cumhuriyet gazetesi, (29.3.1978).

(*) **Tanilli, Server**: 1931'de İstanbul'da doğdu. Haydarpaşa Lisesi'ni, İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Aynı fakültenin Medeni Hukuk kürsüsüne asistan olduktan sonra 1966'da doçent oldu. Esas Teşkilat kürsüsüne atanarak, Anayasa Hukuku dersleri vermeye başladı. Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'nda *uygarlık tarihi* dersleri verdi. *Uygarlık Tarihi* adlı yapıtıyla 1980'de TÜMOD'un, Cavit Orhan Tütengil adına verdiği Toplumsal Bilimler Ödülü'nü kazandı. 1981'de yurt dışına çıktı. Strasbourg Üniversitesi'nde çalışmalarını sürdürdü.

Kendisine, kendi ülkesinde yaşama hakkı tanınmayan Tanilli, şimdi yadellerde, Avrupa'nın en değerli bilim adamlarından biri olarak yaşıyor.

(274) Selçuk, İlhan: **Yatalak**, Cumhuriyet gazetesi, (11.4.1978).

saldırıdan kısa bir süre önce de aklanmıştı. Bu nedenle, "yargı organlarının cezalandıramadığı Tanilli'yi, faşist komandoların cezalandırdığına" ilişkin kuşkular vardı. Hukukçu yazar Emin Değer, konuya şöyle yaklaşıyordu:

"Egemenler, hukuku da yargıyı da -açıkça olmak üzere- işçi sınıfı ve onun dostlarına karşı silah olarak kullanırlar. Aslında hükmü veren kendileridir.

Tanilli de, egemenlerin verdiği hükümden sonra, Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde suçlandı ve yargılandı ama, olağan yargı önünde aklandı. Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin kaldırılışı oyunu bozmuştu.. Ancak, kararın kesinolduğu, 7 Nisan gecesi yapılan "infazla" anlaşıldı.

... Halka mutluluğu, ülkeye esenlik ve güvenliği çok gören emperyalizmin ve işbirlikçilerin uşağı faşist-komando çeteler, "bilim adamı mahkemelere asla hesap vermez" diyen Tanilli'yi kurşunladılar. O günden bu yana dört ay geçti, faşizm hergün biraz daha artan şiddetini, bireysel kıyımlardan, kitlesel katliama çevirdi.

Amaç, Türkiye halkını sindirmek ve uyanışı durdumak.. Amaç, emperyalizmin denetimindeki tekelci burjuvazinin çıkarlarını korumak için, halkta emperyalizme ve faşizme karşı doğan direnci kırmak..." (275).

Tanilli'nin kurşunlanmasından bir süre sonra bir başka değerli bilim adamı saldırıya uğradı. Hacettepe Üniversitesi sanat tarihi öğretim üyesi Doçent Bedrettin Cömert(*),

(275) Değer, M.Emin: **Tanilli'nin Suçu**, Cumhuriyet gazetesi, (22.8. 1978)

(*) **Cömert, Bedrettin** (1940-1978): Samsun'un Vezirköprü ilçesinde doğdu. Sivas Lisesi'ni, Roma Üniversitesi İtalyan Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdi. Felsefe doktorası yaptı. Hacettepe Üniversitesi Sanat Tarihi öğretim üyesi oldu. Önce şiirler yazdı. Dilimize İtalyanca'dan çeşitli çeviriler kazandırdı. Çeşitli sanat ve edebiyat dergilerinde inceleme ve eleştirmeleri yayımlandı. Genel dilbilimi ve estetik alanlarında çalıştı. Dünya'ca ünlü sanat tarihi uzmanı Ernest H. Gombrich'ten çevirdiği **Sanatın Öyküsü** (The Story of Art) adlı kitabıyla, Türk Dil Kurumu 1977 Çeviri Ödülü'nü kazandı. **Giotto'nun Sanatı** (1977), **Croce'nin Estetiği** (1979), **Eleştireye Beş Kala** (1981) gibi inceleme yapıtları yayımlanmış, şiirleri, ölümünden sonra, **Kalmasın Ellerim Sizlerden Uzak** (1979) adlı kitapta toplanmıştır.

11 Temmuz 1978'de öldürüldü.. Sabahın erken saatlerinde Cömert'in evi önünde pusu kuran saldırganlar, işine gitmek üzere arabasına binen bu 38 yaşındaki değerli bilim adamının üzerine kurşunlarını boşalttılar. Cömert'in karısı da arabadaydı ve olaydan yaralı olarak kurtulmuştu.

Olay, diğer cinayetlerde olduğu gibi büyük tepki yarattı. Maltepe Camisi'nin avlusunu dolduran binlerce genç, "kahrolsun faşist diktatörlük", "kahrolsun sömürgecilik" diye haykırıyordu.

Cenaze, Maltepe Camisi'nden Garajlar'a değin, iki-üç kilometre boyunca omuzlarda götürüldü. Cömert'in bayrağa sarılı tabutu, Maltepe'de **Ülkü Ocakları** önünden geçerken, yukardaki ülkücüler, gülüşüyorlardı. Ölüye de, bayrağa da saygıları bu kadardı [276].

Kanlı çetelerin yöntemleri değişmiyordu. Pusu kuruyor, vuruyor ve kaçıyorlardı.

İktidara geldiğinde, iktidar olmanın verdiği yetki ve olanaklarla terörü bastıracağı umulan Ecevit, bu cinayetler karşısında umarsız kalarak susuyor, hükümet ise eli kolu bağlı, olayları seyrediyordu.

Cinayetler, birbirini izledi! Komandolar, yarasa gibi kan içiyorlardı. Nitekim, İstanbul Teknik Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Bedri Karafakioğlu(*) 20 Ekim 1978'de İstanbul'da, Trabzon Üniversitesi bilgisayar uzmanı Dr. Necdet Bulut 8 Aralık'ta Trabzon'da, yüksek ziraat mühen-

(276) Ekmekçi, Mustafa: **Bedrettin'ler..**, Cumhuriyet gazetesi (17.7. 1978)

(*) **Karafakioğlu, Bedri** (1915-1978): Çorum'da doğdu. Yüksek Mühendis Mektebini (İTÜ) bitirdi. Fransa'da Ecole Nationale Superieure'de telekomünikasyon öğrenimi gördü. Yurda dönünce İstanbul Teknik Üniversitesi'ne öğretim üyesi oldu. 1948'de profesörlüğe, 1960'da ordinaryüs profesörlüğe yükseltildi. 1961'de Kurucu Meclis'te yer aldı. 1965-1969 yılları arasında İstanbul Teknik Üniversitesi rektörlüğünde, daha sonra da Elektrik Fakültesi dekanlığında bulundu. TRT İstanbul TV'sinin kuruluşuna katkıları oldu. Ölümünden sonra 1979 yılında Karafakioğlu'na, uzmanlık alanındaki yayınları, bilim adamı yetiştirme ve laboratuvar kurma alanlarındaki hizmetleri nedeniyle "TÜBİTAK" hizmet ödülü verildi..

Bedri Karafakioğlu, bir bilim adamı için erken denilebilecek bir yaşta öldü. 63 yaşındaydı ve telekomünikasyon alanında bir otoriteydi.

disi Akın Özdemir 18 Aralık'ta Adana'da öldürüldüler.

Karafakioğlu, ünü yurt dışına taşmış bir bilim adamıydı. 27 Mayıs 1960'tan sonra oluşan Kurucu Meclis'te üye olarak yer almıştı. Solcu olarak sivrilmemişti. Amaç belliydi: Korku ve dehşet salmak...

Karafakioğlu'nun İstanbul'daki cenaze törenine yurdun çeşitli üniversitelerinden gelen öğretim üyeleri de katılmıştı. Bunlardan Bursa üniversitesi öğretim üyesi Prof. Turgut Vardar, Bursa'ya dönerken bir trafik kazasında yaşamını yitirdi. Karafakioğlu'na yöneltilen saldırı nedeniyle üniversiteler, bir bilim adamını daha yitiriyordu.

Trabzon'da öldürülen Dr. Necdet Bulut, sosyalizme inanmış, dürüst bir aydındı. Bir süredir Trabzon'daki gericilerin hedefi haline gelmişti. Bir bilgisayar uzmanıydı. İsteseydi çok uluslu şirketlerde her ay yüzbinler kazanacağı bordrolara imza atabilirdi. Bu gibi kazanç kapılarını eliyle kitleyerek, demokrasi ve sosyalizm kavgasına vermişti kendisini [277].

Necdet Bulut, öldürüldüğünde 40 yaşındaydı. Adana'da 18 Aralık'ta öldürülen ziraat mühendisi Akın Özdemir ise, 33...

Akın özdemir, Adana'da Köy-Koop birlik başkanlığı görevini sürdürüyordu. Öğrencilik yıllarında üniversite çevrelerinde eylemci kişiliğiyle tanınmıştı. Ankara Ziraat Fakültesi Öğrenci Derneği başkanıydı. 12 Mart döneminde bir süre Mamak askeri cezaevinde yatmıştı.

Özdemir'in öldürülüşünden sonra akıllara takılan bir önemli soruya hiçbir zaman yanıt alınamadı; şöyle ki

Özdemir, işinden evine gitmeye hazırlanırken birden, Köy-Koop'un elektrikleri kesilmişti. Köy-Koop'un önünde bekleyen arabaya bindiğinde göz gözü görmüyordu. Silahlar bu anda ölüm kusmuş ve Özdemir, arabanın içinde yaşamını yitirmişti.

Bu, bir rastlantı mıydı?....

---

(277) Mumcu, Uğur: **Tüfek İcad Oldu**, s. 102, (1980).

Ecevit Döneminde Toplu Kıyımlar

Ecevit'in iktidarda olduğu 1978 yılı, terörün toplu kıyımlara yöneldiği bir yıl oldu. Korkunç olaylar yaşanıldı.

İlk kıyım olayı, 16 Mart 1978'de İstanbul Üniversitesi'nde oldu, Beyazıt'ta üniversite merkez binasından çıkmakta olan öğrencilere komandolar tarafından yaylım ateş açıldı ve bomba atıldı. 7 öğrenci olay yerinde can verdi.

İki gün sonra bu kez solcu militanlar, İstanbul'da Ümraniye'deki bir gecekondu mahallesine baskın yaparak, sağ görüşlü 5 işçiyi öldürüp, cesetlerini çevredeki taş ocaklarına attılar.

Üçüncü kıyım 17 Nisanda Malatya'da görüldü. Ankara'dan, Malatya Belediye Başkanı ve eski A.P. milletvekili Hamit Fendoğlu'na posta paketiyle gönderilen kurgulu bir bomba Fendoğlu'nun elinde patlayınca, Fendoğlu ve evde bulunan gelini ve iki torunu parçalanarak öldüler. Ne var ki bu kıyım, daha sonra başlayacak korkunç olayların ilk adımını oluşturuyordu.

Ertesi gün 18 Nisan'da sağcı militanlar, Fendoğlu'nun ölümünü bahane edip, sol görüşlü oldukları bilinen kişilere saldırdılar. Kent, savaş alanına döndü. 3 liseli genç öldürüldü. Yakma, saldırı biçiminde gelişen olaylar, 19 Nisan'da silahlı çatışmaya dönüştü. Bu arada, kentin içme suyuna zehir katıldığı yolundaki söylentiler, paniğe yol açmıştı. İşyerleri, dükkanlar, bankalar, eczaneler, lokantalar, fırınlar kapanmıştı. Askeri birlikler, çatışmayı ancak geç saatlerde durdurabildiler. 100'den çok işyeri ve konut yıkılmış, 1000 kadar işyeri ve konut ağır hasar görmüştü.

Bir başka trajedi, 9 Ekim 1978'de Ankara'da yaşandı. Bahçelievler semtindeki bir eve baskın yapan faşist militanlar, T.İ.P. üyesi olan Efraim Ezgin, Latif Can, Hürcan Gürses, Osman Nuri Uzunlar, Faruk Ersan ve Salih Gevenci adlı öğrencileri telle boğarak ve kurşunlayarak öldürdüler. Olayda ağır yaralanan Serdar Alten, 16 Ekim 1978'de hastanede öldü.

* * * *

Yılın en korkunç kitle kıyımı 19-24 Aralık günleri Kahramanmaraş'ta gelişen olaylarda görüldü.

Kahramanmaraş son yıllarda hızlı bir kentleşme sürecine girmiş ve buna koşut olarak toplumsal yapısı oldukça değişmişti. İldeki alevi nüfusun artması, gerici kışkırtmalara ve bölücü akımların gelişmesine uygun bir ortam yaratıyordu.

Sanıkların yargılanmaları sırasında savcılığın ileri sürdüğüne göre, Kahramanmaraş Ülkücü Gençler Derneği Başkanı Mehmet Leblebici ve ikinci başkanı Mustafa Kanlıdere, halkı sol çevreler aleyhine kışkırtmak için şeytanca bir hazırlığa girişmişlerdi... Seyircilerini sağcıların oluşturduğu Sovyet aleyhtarı bir filmin oynatıldığı bir sinemada bomba patlatılacak ve olayı solcuların düzenlediği duyurulacaktı.. Böylece sağcılar, gözü dönmüş bir biçimde harekete geçirilecek ve kitlesel bir solcu ve alevi kıyımına girişilecekti.

Bu iki militan, bombayı patlatmak üzere **ülkücü** Ökkeş Kenger'i görevlendirip, Kahramanmaraş'tan ayrıldılar.. Kenger, 19 Aralık günü tasarlandığı gibi, sinemada bombayı patlattı. O sırada sinemada arka tarafta bulunan Ülkücü Mustafa Özdemir, aldığı buyruğa uygun olarak, Türkoğlu ilçesinden getirttiği 20-25 kişilik bir gruba "Müslüman Türkiye", "Kanımız aksa da zafer islamındır" gibi sloganlar söyleterek gerilimi iyice artırdı. Sinemadan çıkan 200-300 kişilik grup, yakındaki C.H.P. binasına saldırıya geçti. P.T.T. binası taşa tutuldu. Gelişecek korkunç olayların ilk adımı atılmıştı.

Ertesi gün kentte sessiz ama ürkütücü bir gerginlik sürüyordu. 22 Aralıkta Endüstri Meslek Lisesi'nin sol eğilimli öğretmenlerinden Hacı Çolak ve Mustafa Yüzbaşıoğlu sokakta öldürüldüler. Solcular da buna misilleme olarak sağcı militan Mehmet Güngör Gencay'ın evine dinamit attılar. Olaylar durmuyordu. 22 Aralıkta gericiler, öldürülen iki öğretmenin cenaze töreninde C.H.P.'li ve alevilerden oluşan topluluğa saldırdılar. Kimi sağcı partililer ve ülkücülerin öncülüğündeki silahlı ve sopalı gruplar "komünistlerin ve alevilerin cenaze namazı kılınamaz" biçiminde

sloganlar atıyorlardı.. Törene katılanlar paniğe kapılıp dağıldılar. Bunun üzerine gerici güruh, çarşıya doğru yürüyüşe geçti. C.H.P. lilerin ve alevilerin işyerlerine saldırıldı. İki polis arabası yakıldı..

Olaylar, 23 Aralık cumartesi ve 24 Aralık pazar günleri dehşet verici boyutlara ulaştı.. 23 Aralıkta sabah erken saatlerde kentin çeşitli kesimlerinde gruplar oluşturan gericiler, "Müslüman Türkiye", "Ordu millet elele" sloganlarıyla yürüyüşe koyuldular. Güvenlik güçlerinin etkili olamaması nedeniyle kalabalıklar çığ gibi büyüdü. Saldırganlar av tüfeği satan dükkanların kapılarını kırarak silahları, yağmaladılar. Ellerinde dinamit, uzun menzilli silahlar, balta ve satırlarla yürüyor, saldırıyorlardı. Öğle saatlerinde, sokağa çıkma yasağına karşın taşkınlıklarını sürdüren gerici sürüleri, C.H.P., T.İ.P., Pol-Der, Töb-Der merkezlerini gaz ve benzin dökerek yaktılar. C.H.P.li ve alevi yurttaşların işyerlerini ve evlerini ateşe verdiler. Korkunç bir kıyım başlamıştı. Önlerine geleni öldürüyorlardı. Öyle ki, Gazipaşa semtinde askerlere sığınan iki kişi, askerlerden geri alınarak kurşunlanmış, sağlık ocağındaki iki yaralıyı dışarı çıkartarak öldürmüşlerdi.

Kentin çeşitli semtlerinden dumanlar yükseliyordu.. Alevilerin yoğun olarak bulunduğu Karamaraş, Yörükselim, Yenimahalle, Mağaralı ve Serintepe semtlerindeki evler kurşun yağmuruna tutulmuş, evlere girilerek, kadın çocuk demeden, alevi ve C.H.P.'li yurttaşlar baltalarla, satırlarla vahşice doğranmışlardı.

Güvenlik güçleri umarsızdı. Vali bile eşi ve çocuğuyla Vali Konağından ayrılarak, vilayete sığınmıştı.

Bu korkunç kitle kıyımında 105 kişi öldürülmüş ve 176 kişi yaralanmıştı. 210 ev ve 70 işyeri de yakılıp yıkılmıştı.

Kayseri ve Gaziantep'ten getirtilen Hava İndirme Birliği ve 39. Zırhlı Tugay, olayları ancak 24 Aralık'ta, akşam saatlerinde denetim altına alabildi...

Bu korkunç kıyım, yurtta ve dünyada geniş yankılar yarattı. Şiddet eylemlerinin üstesinden gelemeyen Ecevit hükümeti, Milli Güvenlik Kurulu'nun önerisi üzerine 26 Aralık'ta 13 ilde (Adana, Ankara, Bingöl, Elazığ, Erzincan,

Erzurum, Gaziantep, İstanbul, Kahramanmaraş, Kars, Malatya, Sivas, Urfa) sıkıyönetim ilan etmekzorunda kaldı.

Evet, Ecevit, yurt çapındaki kanlı terörü seyretmekten ve ölenlere "Tanrı'dan rahmet dilemekten" başka bir şey yapamıyordu. Gözü dönmüş gerici çetelerin, barışçı yöntemlerle yola getirileceğini umuyordu. Bu, şaşılacak bir olguydu... Ne var ki, sonunda askerler ağır bastı ve sıkıyönetim uygulamasına geçildi. Ancak, ilerde görüleceği gibi, sıkıyönetim de olayları önleyemiyecek ve neden önleyemediği, daha doğrusu önlemediği, 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra anlaşılacaktı.

O günlerde kamuoyunun duygu ve düşüncelerini gazeteci yazar Uğur Mumcu, şöyle dile getiriyordu:

"En acımasız savaşlarda bile silahsız insanlara kurşun sıkılmaz. Kahramanmaraş'a önceki gün bir düşman alayı saldırsaydı, kent baştan başa düşman askerleriyle işgal edilseydi, bu kadar hunharca, bu kadar namussuzca ve alçakca cinayetler işlenmezdi.

... Sayın Ecevit, sizden bu olayların üstüne gitmenizi istiyoruz. Unutulmasın; bu olay da tıpkı öteki cinayetler gibi, örneğin 1 Mayıs olayı gibi unutulmasın.. Üstüne gidin bu olayların, bu katliamın altında hangi siyasal güçler, hangi faşist odaklar ve hangi miletvekilleri var?.. Genişletin soruşturmaları.. Siz ki, Kıbrıs'ta soydaşlarımız faşist saldırılara uğrayınca savaş ilan etmiş bir başbakansınız..

Kahramanmaraş'taki kaatiller, Kıbrıslı Türkleri boğazlayan kaatil Sampson çetelerinden daha da alçak, daha da hunhar ve namussuzdurlar.

Sayın Ecevit, faşist odakların üzerine "barış" değil, "savaş harekatı" ile gidin.

Böyle yapmazsanız gün gelecek, bu kan seli, sizi de, evet sizi de götürecektir. Geç kalmayın ve zaman yitirmeyin artık [278].

(278) Mumcu, Uğur: **Katliam**, Cumhuriyet gazetesi, (25.12.1978).

Uğur Mumcu'nun, "Ecevit'e çağrı" niteliğindeki bu yazısından beş gün sonra Oktay Akbal, **Cumhuriyet**'te şunları söylüyordu:

"Ecevit hükümeti şimdi bir yaşında. Nerden geldi nereye vardı, neler yaptı, neler başardı? Bunun hesabı yapılırsa pek de övünç verici bir sonuç çıkmaz. Açıkça görülen şudur: Ecevit hükümeti nedense "güçsüz bir iktidar" olmuştur. Milliyetçi Cephe'nin sert, acımasız, kesin hesaplı, kararlı, planlı işlerini bozamamıştır. Milliyetçi Cephe muhalefeti karşısında etkisiz kalmıştır. Barışçı, insancıl, iyi niyetli bir tutumla Milliyetçi Cephe partizanlarını "yola getireceğini" ummuştur.

Hesabı sorulacak öyle çok şey vardı ki! Hiçbiri sorulamadı. Bu yüzden kanlı olaylar arttı. Terör, tırmanmasını sürdürdü. Bugüne geldik sonunda... 1978'e umutlarla girmişti ulusumuz. 1979'a ise kuşkulu, korkulu düşünceler içinde ilk adımlarımızı atıyoruz. Yine de "umut alevini" söndürmemek gerekiyor herşeye karşın. Kıvılcım haline de gelse korumalıyız, beslemeliyiz umudu[279]"

Ne var ki, 1 Şubat 1979'da Milliyet gazetesi genel yayın yönetmeni Abdi İpekçi'nin[*] öldürülmesiyle ülke ayağa kalkacak ve umutlar daha da yitirilecekti.

---

(279) Akbal, Oktay: **1979'a Girerken**, Cumhuriyet gazetesi, (1.1.1979)

(*) **İpekçi, Abdi**: (1929-1979): İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi'ni bitirdikten sonra bir süre İstanbul Hukuk Fakültesi'ne devam etti. 1943-1948 yılları arasında *Kırmızı-Beyaz* ve *Şut* adlı spor dergilerinde yazı ve karikatürleri yayımlandı. *Yeni Sabah* (1949) ve *Yeni İstanbul* gazetelerinde muhabirlik ve sekreterlik (1950) yaptı. 1951 yılında *İstanbul Ekspres* gazetesine yazı işleri müdürü olarak geçti. 1954'ten ölümüne değin *Milliyet* gazetesinde çalıştı. 1959'da Gazeteciler Sendikası başkanlığına seçilen İpekçi, 1964'te Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI) yönetim kurulu üyesi oldu. 1956'da Gazeteciler Sendikası ve 1961'de de Gazeteciler Cemiyeti başarı armağanlarını kazandı. Televizyonda açık oturum programları düzenledi. *Afrika* (1955), *İhtilalin İçyüzü* (Ö. Sami Coşar'la birlikte-1965), *İnönü Atatürk'ün Anlatıyor* (1968), *Liderler Diyor ki* (1969), *Dünyanın Dört Bucağından* (1971) gibi yapıtları vardır.

İpekçi, uluslararası üne sahip bir gazeteciydi. Şiddet eylemcilerine hedef olması için de ortada bir neden yoktu. **Milliyet**'teki başyazılarında her zaman barışçı ve ılımlı bir tutum içindeydi. Amaç, ortalığı karıştırmak, bulanık suyu biraz daha bulandırmaktı.

Cinayet, İpekçi'nin evine çok yakın bir yerde işlenmişti. Katil, Nişantaşı'nda, trafik lambasının önünde yeşil ışığı beklemekte olan İpekçi'nin arabasına sokulmuş, beş kurşun sıkmış ve kaçmıştı.

Olay, Avrupa basınında da geniş biçimde yer aldı. Bu arada her zaman olduğu gibi, katil bulunamıyordu. **Milliyet** gazetesi, devletten umudunu kesmiş, katili bulana ödül vereceğini bildiriyordu.

Beş aya yakın bir süre sonra, kimliği bilinmeyen bir kişi tarafından polise yapılan bir uyarı sonucunda Mehmet Ali Ağca(*) adında sağcı bir militan 25 Haziran 1979'da İstanbul'da yakalandı. Ağca, poliste yapılan sorgulamasında İpekçi'yi öldürdüğünü yadsımıyor, serinkanlılıkla suçu üzerine alıyordu.

Ne var ki Ağca, Kartal Maltepe Askeri Cezaevi'nden 23

(*) **Ağca, Mehmet Ali**: 1958 yılında Malatya'da doğdu. Yoksul bir ailenin çocuğuydu. Liseyi bitirdikten sonra İstanbul'a gelerek İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ne girdi. Bu fakültenin birinci sınıfındayken sağ terör örgütlerinin elinde bir silah haline geldi. Cinayet işledi. 11 Ekim 1979'da İstanbul Sıkıyönetim Mahkemesince yargılanmaya başlandı. 23 Kasımda cezaevinden kaçırıldıktan sonra izini bulan olmadı. Buna karşın yargılanması sürdü ve 28 Nisan 1980'de ölüm cezasına çarptırıldı.

Ağca, Avrupa'ya kaçmıştı. Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde dolaştıktan sonra Vatikan'da Sen Piyer alanında, yüzlerce kişinin önünde, konuşmak üzere kürsüye gelen Papa II. Jean Paul'ü, tabancayla ateş ederek ağır yaraladı. Roma Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılandı ve ömürboyu ağır hapis cezasına çarptırıldı.

Ağca, tam bir psikopattı. Papa'ya yaptığı saldırıdan sonra ünü dünyaya yayılınca, çeşitli ülkelerden gazetecilerle söyleşilerde bulundu. Televizyon ekranlarına çıktı. Birbirini tutmayan, çelişkili sözler söyledi.

İpekçi olayını enine boyuna inceleyen kimi yazarlara ve çevrelere göre, cinayette İpekçi'nin arabasına bir değil iki kişi sokulmuştu ve bunlardan biri de MİT'le bağlantılı olan Oral Çelik'ti. **Cinayet'i** Oral Çelik işlemiş, Mehmet Ali Ağca üstlenmişti.

İpekçi olayındaki giz, bugüne değin tam bir aydınlığa **kavusa**mamıştır.

Kasım 1979'da kaçırılacak ve bir daha da ele geçirilemeyecekti.

Artık hergün, sağ ya da sol kesimden birkaç kişi öldürülüyor, Cumhuriyet tarihinde görülmemiş bir dönem yaşanıyordu. 1979 yılında bilim dünyamız üç değerli bilim adamını daha yitirdi. 11 Eylülde Adana'da Çukurova Üniversitesi Rektör Yardımcısı Prof. Fikret Ünsal, 20 Kasım'da İstanbul'da Prof. Ümit Doğanay, 7 Aralıkta yine İstanbul'da Prof. Cavit Orhan Tütengil sağcı militanlarca öldürüldüler. Prof. Fikret Ünsal, nöroloji (sinir sistemini ve hastalıklarını inceleyen bilim) dalında ülkenin yetiştirdiği en değerli hekimlerden biriydi. İlkelerine bağlı, dürüst bir aydındı. Prof. Ümit Doğanay, ilerici öğretim üyelerinin en önde yürüyenleri arasındaydı. Medeni hukuk alanında yorulmaz bir araştırıcıydı. Bir aydın olarak hukuk devletinin yılmaz bir savunucusuydu[280]. Prof. Cavit Orhan Tütengil, Türkiye'nin, kırsal kesim, kentleşme, eğitim ve üniversite sorunları üzerinde geniş araştırmalar ve çalışmalar yapmış bu konularda pek çok yapıt vermiş az bulunur, değerli bir bilim adamıydı. **Az Gelişmenin Sosyolojisi** adlı yapıtı yayımlandığında, Türk aydınlarının "az gelişmiş Üçüncü Dünya'ya" bakış açıları daha da bir gerçeklik kazanmıştı [281].

Bir bilim adamı kolay mı yetişirdi?.. Türkiye gibi az gelişmiş, çağı yakalamak çabası içinde olan bir ülkede dopdolu beyinler, teker teker yok ediliyordu.

* * * *

1979 yılında Türkiye'de kan gövdeyi götürürken, komşu İran'da da çok önemli gelişmeler oluyordu. Daha sonraki yıllarda Türkiye'yi de etkileyecek olan bu gelişmeler, İran halkının Şah Rıza rejimine duyduğu öfkeyi yüzbinlerce kişilik mitinglerde ortaya koymasıyla başlamıştı. Yılın ilk günlerinde özellikle Tahran kaynıyordu. Bu durum karşısında Şah Rıza Pehlevi, can kaygısıyla 16 Ocakta İran'dan gizlice **ayrıldı.**

---

(280) Munıcu, Uğur: **Tüfek İcad Oldu** s. 106, (1980).

(281) Tanilli, Server: **Doğanay ve Tütengil,** Cumhuriyet gazetesi, (24. 12.1979).

Şah'ın kaçışından iki hafta sonra, dinsel önder Ayetullah Humeyni (1900-1989), 1 Şubatta sürgünde bulunduğu Fransa'dan İran'a döndü ve İran halkı tarafından coşkuyla karşılandı. Aslında ayaklanmaları dışardan yöneten O'ydu..

Asıl adı Ruhullah Musevi olan Ayetullah Humeyni, İslamın ahlak kurallarına çok katı biçimde bağlı bir din adamıydı. Daha, genç yaşlardayken Kum kentinde sayılı ulemadan (sarıklı din bilgini) biri olmuştu. Siyasal lider olarak ortaya çıkışı, petrolü ulusallaştıran Başbakan Musaddık'ın 1953'te CIA'nın hazırladığı bir darbeyle devrilmesinden sonraki günlere rastlar. Humeyni, o yıllarda "reformların monarşik rejimlerde gerçekleştirilemeyeceğini" ileri sürüyor ve Şah rejimine muhalefetini sürdürüyordu.. 1962'de, Kuşani'nin ölümü üzerine İran şii topluluğunun önderi oldu. 1963'te Şah Rıza Pehlevi'ye yönelttiği sert eleştiriler nedeniyle tutuklandı ancak, halkın tepkisi üzerine birkaç ay sonra serbest bırakıldı. 1963 Haziranında çeşitli kentlerde Şah'a karşı büyük gösterilerin düzenlenmesinde etkin rol oynadı.. Olaylar kanlı oldu ve 15 000 kişinin ölmesine yol açtı. Bunun üzerine Humeyni yeniden tutuklanıp Türkiye'ye sürgüne gönderildi. Bir süre Bursa' da İran polisinin gözetiminde yaşadı. 1965'te Irak'ın Necef kentine gitmesine izin verildi. Burada Şah rejimini şiddetle eleştiren bildiriler yayımladı. 1978'de İran basını, Şah'ın baskısıyla Humeyni'ye hakaret edince Kum'da ve öteki kentlerde ayaklanmalar oldu. Aynı yıl Şah'ın baskısıyla Irak hükümeti Ayetullah'ı sınır dışı etti ve Humeyni Fransa'da Paris yakınındaki Neauphle-le-Chateau'ya yerleşti; Şah Rıza devrilinceye değin, ülkesindeki ayaklanmaları buradan yönetti.

İşte şimdi, uzun süren bir serüven ve savaşımdan sonra İran'ın başına bu Humeyni geçiyordu.

Bu arada Türkiye'deki kimi ilerici çevreler, çok kısa bir süre sonra İran'ı ortaçağın karanlıklarına gömecek olan Humeyni'yi alkışlıyorlardı... Evet, Şah Rıza, halkını inim inim inleten, İranlı yurtseverlere ızgaralar üstünde işkence yaptırtan bir kıyıcı, bir **tiran**'dı. Bu gerçek hiçbir biçimde yad-

sınamazdı. Ne var ki, Türk aydınları, sarıklı bir mollanın asla devrimci ve çağdaş bir önder olamayacağını gözardı ediyor ve Humeyni hareketini bir devrim olarak nitelendiriyorlardı.. Devrim ve sarıklı mollalar... Bu iki öğenin aynı potada biraraya gelmesinin olanaksızlığını göremiyorlardı bir türlü.. Humeyni'nin Amerika'ya karşı sürdürdüğü ve sürdüreceği antiemperyalist tavır, yetiyordu bizim **allame** solculara.. Oysa, antiemperyalist olmanın tabanında bulunması gereken temel kavramlar, halkçılık ve toplumculuk gibi ilkelerdi. Humeyni'nin halkçılığı ve toplumculuğu, binlerece insanın şeriat uğruna darağaçlarında sallanmaya başlamasından, solcu aydınların acımasızca öldürülmesinden, binlerce İranlı yurtseverin can kaygısıyla ülkelerini terketmelerinden sonra anlaşılacak ve Humeyni, İranlı kadını kara çarşafa sokarak ve de islamın namusu için gencecik kadınları, kızları astırıp, kurşunlatarak devrimciliğini kanıtlayacaktı.

O günlerde Türkiye'de eli kalem tutan bilgiçlerin bir bölümü, "**İslam Devrimi**" üzerine yazı döktürüyor, islamın erdemine ve Humeyni'nin devrimciliğine ilişkin yorumlarda bulunuyordu.. Gericilerin, "**Pravda**"(*) adını verdikleri **Cumhuriyet** gazetesi bile bu akıma kendini kaptırmış görünüyordu.

Cumhuriyet, 30 Temmuzda okurlarına "**Çağımızın Gözüyle İSLAMİYET**" başlığını taşıyan bir ek vermişti. Ek'in birinci sayfasının sol üst köşesindeki çerçeveli sunuş yazısında **Cumhuriyet**, şu görüşleri ileri sürüyordu:

"**Bu yılın Ramazan ayı, İran Devriminin yol açtığı ve özellikle Batı'da ciddi kaygı nedeni olarak gözlenen islamiyet üzerinde yoğun tartışmalar yapılan bir döneme denk geliyor. Gazetemiz bu olguyu gözönünde tutarak, bu özel ekte, bir dönemde emperyalizmin yedek gücü diye nitelenen ama, 1980'lere ulaştığımız şu günlerde dinamik bir antiemperyalist akım olarak dikkati çeken islamiyet üzerine eğiliyor** (282)".

(*) **Pravda** (Gerçek): S.S.C.B. 'nde Komünist Partisi merkez yayın organı.

(282) Cumhuriyet gazetesi eki: (30.7.1979).

Ek'le, "İslamiyetin köklü bir uygarlığa dayandığına", "İslamın batı kültürüne olan katkısına" ilişkin yazılar ağırlık kazanmıştı. Örneğin Erol Toy, şunları söylüyordu:

"**Daha 1870'lerde başlayan, bazı adların kimliklerini araştırma hevesi, şaşırtıcı sonuçlar vermeye başlamıştır. Batı kültür birikiminde Avicenna, Averoe, Rhozes, Algerisus, Geber, Maimoides, Alhazen v.b. diye geçen pek çok adın bayrak gibi dalgalandırdığı bilimsel üstünlükler önünde saygıyla eğilmek kaçınılmaz hale gelmiştir. Bizim İbn-i Sina, İbn-i Rüşd, Razi, Harezmi, Cabir, İbn-i Meymun, Heysem diye bildiğimiz adların latincesi olan yukarıdaki sözcükler, pek çok şeyi yüzyıllarca gizlemeyi başarmıştır.**

...1950'ler sonrasının gündemine "uzayın fethi" girince, Ebu Reyhan-ül Biruni, X. yüzyılda gömüldüğü sanılan karanlığından apaydınlık çıkıvermiştir. Çünkü daha o yüzyılda öncülü Harezmi'nin matematiğe Hint sıfırını eklemekle geliştirdiği cebiri, uzaya uygulayarak çok kesin hesaplar yaptığı ortaya çıkmıştır. Artık, Birleşmiş Milletler, onun için bir gün düzenleyerek bu Türk'e gecikmiş hakkını verebilir. Vermiştir de [283]"

Yazar, bu sayfalara alınamayacak ölçüdeki uzun yazısında Batı kültürüne ve bilime islamın katkısını yorumluyor, "uzayın fethedilmesinde" ortaçağ Arap ve islâm bilginlerinin oynadıkları büyük rolü(!) vurguluyordu.

Erol Toy bu arada, **Divina Commedia** (İlahi Komedi) 'nin Dante Alighieri tarafından yazılmadığını, Dante'nin, bu ünlü yapıtı Ebulula-Maari'nin bir kitabından kelimesi kelimesine çevirdiğini ileri sürüyordu. Toy'a göre, Dante birara Bağdat'ta bulunmuş ve çok iyi arapça öğrenmişti. Ne var ki, bu, oldukça şakacı bir sav olarakgörünüyordu.

İbn-i Rüşt, Razi,Harezmi v.b. gibi ortaçağın islam bilginleriyle övünen ve bu bilginler eliyle Yirminci Yüzyıl'da Amerikalılar'ı Ay'a indiren yazar, her nedense, binlerce yıllık geçmişi olan Çin, Eski Mısır, Sümer ve Babil matematiğinden söz etmiyor ve Thales, Anaksimenos, Anaksi-

(283) Toy, Erol: **Batı Kültürü ve Bilime İslamın Katkısı**, Cumhuriyet gazetesi eki, s. 1, 7, (30.7.1979).

mandros, Elalı Zenon, Demokritos, Pythagoras, Eukleides, Proklos, Apolonies ve Arkhimedes gibi ilkçağın büyük düşünür ve matematikçilerini unutmayı yeğliyordu. Hani neredeyse hızını alamayıp, İsa'dan yüzlerce yıl önce yaşamış olan bu düşünürlerin, islam bilginlerinin etkisi altında kaldıklarını söyleyecekti.

İlkçağ filozoflarının bilinen tüm yapıtlarının Yahudiler tarafından arapçaya çevrildiğini, Arap bilginlerinin Yunan felsefesini değişik açılardan incelediklerini görmezden gelmek islama ne kazandırırdı, bilinmez.. Ama Toy, bu alanda yalnız değildi. Kimi aydınlar arasında yıllar önce görülen bir hastalık, mikrobik olmadığı halde bulaşıcı nitelik kazanıyor ve 1960'larda olduğu gibi "islam sosyalizmi şizofrenisi" yine gündeme geliyordu..

Demirel'in Hisseli Harikalar Kumpanyası Perdelerini Yine Açıyor

Önlenemiyen ve giderek tırmanan kanlı şiddet olayları, ekonomik bunalım ve 14 Ekimde yapılan senato üçte bir yenileme ve milletvekili ara seçimlerinde C.H.P.'nin uğradığı yenilgi, Ecevit hükümetinin sonunu hazırlamıştı. Ecevit artık yola devam etmek istemiyordu. 16 Ekim 1979'da Cumhurbaşkanı Korutürk'e istifasını verdi.

Demirel yine başbakanlık koltuğuna oturuyordu. 24 Ekim'de Korutürk'ün hükümeti kurmakla görevlendirdiği A.P. Genel Başkanı, bu kez üçüncü bir milliyetçi cephe hükümeti kurmaktan sa, bir azınlık hükümeti kurmanın yollarını arıyordu.

Kurabildi de... Çünkü Başbuğ Türkeş ve Erbakan, azınlık hükümetine dışardan destek veriyorlardı.

Demirel, 25 kasım 1979'da güvenoyu aldı. M.H.P. ve M.S.P.nin desteğindeki bu azınlık hükümeti, aslında üstü örtülü bir "üçüncü milliyetçi cephe hükümetiydi". Her aklı başında kişi, bu gerçeğin ayrımındaydı.. Şimdi şu satırlara bir göz atalım :

"Yine M.H.P. ile M.S.P. aynı cephede biraraya gelmişlerdir; Demirel'in azınlık hükümetine koşulsuz destek

olmakla, güvenoyu sözü vermekle... M.S.P. "batıl"(*) saydığı, daha düne dek "muflis" diye yerin dibine batırdığı A.P. yi ve Demirel'i "başbakan ve hükümet" yaparak M.H.P. ile koşut bir duruma gelmiştir. M.H.P. nin Demirel'den istediği kimbilir ne ödünler vardır. Ama M.S.P.'nin yok mudur? 163. maddenin kaldırılması isteği bunların başındadır. Kısacası M.H.P. ile M.S.P. arasında üçüncü bir M.C. 'yi iktidara getirmek, bu iktidardan kendileri için yarar sağlamak, devleti kendi etkileri altına almak, yandaşlarına çıkar kapısı açmak konularında hiçbir ayrım yoktur (284)"

İlhan Selçuk da, Demirel'in yeniden iktidar olmasından altı ay önce şöyle diyordu:

"**Demirel...**

Erbakan...

Türkeş...

Bugünkü batağın mimarları.

1975'ten başlayarak, 1978'e dek devleti yönettiler. Ne yaptıklarını biliyoruz. Üç yılda 6-7 milyar dolar kısa süreli borç, yılda 4 milyara ulaşan dışalım-satım açığı ve 2 yılda 30 katına ulaşan kısa süreli dış borç..

M.C. nin ektiği anarşinin hasat mevsimini yaşıyoruz; iflas defterinin ceremisini çekiyoruz.

... Türkiye'de bu düzen değişmeden derdin bitmeyeceğini halkın anlaması için 3. M.C.'yi yaşamak mı gerekiyor? İkinci 12 Mart'ı göğüslemek mi gerekiyor? Acılardan, çatışmalardan, sınavlardan geçmek mi gerekiyor? (285) "

İlhan Selçuk, sorduğu bu sorulara kısa sürede yanıt alacak ve bu halk, üçüncü M.C.'yi de yaşayacak, ikinci 12 Mart'ı (12 Eylül) da göğüsleyecekti.

(*) **Batıl:** Doğru ve haklı olmayan.. Boş, anlamsız, yanlış, hak olmayan inanç. Asılsız düşünce..

(284) Akbal, Oktay: **Aynı Yanda İki Ayrı Kefe,** Cumhuriyet gazetesi, (15.11.1979).

(285) Selçuk, İlhan: **Dert Biter mi,** Cumhuriyet gazetesi, (28.4.1979).

Demirel'in azınlık hükümeti, 25 Kasım 1979'dan 12 Eylül 1980'e değin ancak dokuzbuçuk ay yaşayabilecekti. Çünkü, şiddet eylemleri giderek bir iç savaş niteliğine dönüşecek, sıkıyönetim komutanları sözümona, olayları önleyemeyecek ve bu gidiş bir askeri darbeyle noktalanacaktı.

Darbenin geleceği, sekiz ay öncesinden belliydi. 27 Aralık 1979'da Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'e verdiği "**uyarı mektubu**", darbenin ilk habercisiydi. Genelkurmay başkanı ve kuvvet komutanları, "siyasal partilerimizin bir an önce ulusal çıkarlarımızı ön plana alarak, Anayasamız ilkeleri doğrultusunda ve Atatürkçü bir görüşle biraraya gelip, terör ve bölücülük gibi devleti çökertmeye yönelik her türlü harekete karşı tüm önlemleri birlikte alınalarının ve diğer Anayasal kuruluşların da bu yönde yardımcı olmalarını" istiyorlardı. Mektubun altında Genelkurmay Başkanı'nın yanısıra, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Bülent Ulusu, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya ve Jandarma Genel Komutanı Orgeneral Sedat Celasun'un imzaları bulunuyordu.

27 Aralıkta verilen bu uyarı mektubunu sadece Cumhurbaşkanı Korutürk, kuvvet komutanları ve kimi üst düzeydeki komutanlar biliyorlardı. Kamuoyunun ve parti önderlerinin olaydan haberleri yoktu.

Korutürk'ün harekete geçmemesi üzerine Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanları 31 Aralık 1980'de Çankaya Köşkü'ne çıkarak, Cumhurbaşkanı ile görüştüler ve mektubun Demirel ve Ecevit'e verilmesini istediler. 2 Ocak'ta, Demirel ve Ecevit Çankaya'ya çağrıldı ve Korutük, uyarı mektubunun iki kopyasından birini Başbakan'a ötekini Ana Muhalefet Önderi'ne verdi.

Ne var ki Demirel, iyi bilinen o pişkinliğiyle "**mektubun muhatabı ben değilim** (komutanlar, bana söylemiyorlar) diyor ve herkes birbirini suçluyordu. Demirel sanki iktidarda bulunan bir siyasal partinin genel başkanı, sanki bir başbakan değildi... Demirel'in bu vurdumduymazlığı

kısa bir süre sonra kendisine de, ülkeye de pahalıya mal olacaktı.

Demirel hükümetinin ilk işi, Devlet Planlama Teşkilatı'nın 1979'da hazırladığı ve bakanlar kurulunun onayıyla kesinleşen 1980 yılı programını yasa dışı bir uygulamayla değiştirmek oldu. Bunun üzerine Devlet Planlama Teşkilatı İktisadi Planlama Dairesi başkanı Oktar Türel, Sosyal Planlama Daire Başkanı Timur Erkman, ve kısa bir süre önce görevinden alınmış olan Koordinasyon Dairesi eski başkanı Algan Hacaloğlu, Başbakanlık Müsteşar Vekili Turgut Özal'a resmi bir yazı göndererek, uygulamaya karşı çıktılar. Başkanlar, Özal'a şöyle sesleniyorlardı:

"Olayı, Bakanlar Kurulunca onaylanmış bir belgenin tahrifatı (bir metin üzerinde kalem oynatma, bozma) niteliğinde görüyoruz. Durumu, gereken işlemin yapılması amacıyla bilginiz ve gereği için sunarız" (286)

Turgut Özal, o günlerde Demirel'in gözdesiydi.. Özal, plancıların bu resmi yazısına yanıt vermeye gerek görmedi. Aynı günlerde Oktar Türel istifa etti, Timur Erkman görevinden alındı.

Devlet Planlama uzmanları olaya karşı çıkadursunlar, yeni ekonomik program 1979'un Aralık ayı sonunda hazırdı. Daha sonra adı, "24 Ocak Kararları" olarak anılan ekonomik önlemler 24 Ocak 1980 perşembe günü kamuoyuna açıklanıyor ve bomba etkisi yaratıyordu. Türk lirası Amerikan doları karşısında % 100 değer yitiriyor, 1 dolar, 35 liradan 70 liraya yükseliyordu.

Halkın sırtına bir kambur daha yüklenmişti. İşadamları, banka çevreleri, uluslararası ekonomik kuruluşlar, ise önlemleri olumlu karşılamışlardı (*).

* * * *

1980 yılında şiddet eylemleri görülmemiş boyutlara ulaştı. Artık bir iç savaş yaşanıyordu. 22 Ocakta İzmir'deki Tariş fabrikasında işçilerle polis arasında büyük çatış-

(286) Çölaşan, Emin: **24 Ocak-Bir Dönemin Perde Arkası**, s. 97-98, (1983).

(*) Ayrıntı bilgi için bak.: Çölaşan, Emin, A.g.y.

ma çıktı. 13 işçi, 10 polis yaralandı. 4 Temmuz 1980'de Çorum'da mezhep ayrılığına ilişkin kanlı olaylar patlak verdi. 4 Temmuz günü, camide namaz kılan bir grup, "komünistler camileri yakıp yıkıyor", "camilere bomba atıyorlar" gibi kışkırtmalarla sokağa döküldü. Önceden tasarlandığı biçimde, gerici güruhlar harekete geçerek evlere dükkanlara saldırmaya başladılar. Alevilerin evleri dükkanları kurşunlanıp, ateşe verildi. Olaylar bir alevi-sünni çatışmasına dönüşerek günlerce sürdü. Yüzlerce kişi yaralandı. 10 Temmuzda ölü sayısı 26'ya ulaşmıştı. Bu dehşet verici tablo karşısında Çorum'un Alaca ve Mecitözü ilçelerinde yaşayan 600 aile, başka illere göç etmek zorunda kaldılar.

Demirel, şiddet eylemleri karşısında hareketsizdi. Aslında, başında bulunduğu "milliyetçi cephe çetesinin" yıllardır dökmekte olduğu kanları koklamaya alışmıştı Demirel... İşin garip yanı, **sıkıyönetim** yetkilileri de ellerindeki büyük güce ve olanaklara karşın olayları seyretmekten öteye bir şey yapmıyorlardı. Seyircisi bol olan şiddet eylemleri, tırmandıkları merdivenin son basamaklarındaydılar.

Sağ ve sol, karşılıklı ölüm kusuyordu. 20 Temmuz 1980' de sol eylemciler, 12 Mart döneminin başbakanı Nihat Erim'i İstanbul'un Dragos beldesinde koruma polisiyle birlikte öldürdüler. İki gün sonra 22 Temmuz'da, DİSK'e bağlı Maden-İş sendikası başkanı Kemal Türkler, evinden işine giderken istanbul'da sağcı militanlar tarafından öldürüldü.

1980 Eylül ayının ilk haftasında ise, nicedir yönetime el koymaya kararlı olan kişilere yaldızlı davetiye çıkarılmıştı.. 1 Eylülde Ankara'nın Mamak ilçesinde 15 ev ateşe verildi. Yine 1 Eylülde bir günde, yurdun çeşitli yerlerinde 20 kişi öldürüldü. Tarsus'ta dağa kaçırılıp, işkence edilen 8 kişinin cesedi bulundu. 2 Eylül'de 29 cinayet işlendi. 3 Eylül'de ölü sayısı 18'di... Ve böyle geçiyordu günler.. Ülke mezbahaya dönmüştü.

Tüm bunlar olurken 6 Eylül 1980'de Konya'da gelişen bir irtica hareketi, gerilimi daha da artırdı. Konya'da, **Ku-**

düs'ü kurtarma günü adı altıda düzenlenen mitingde, çoğunluğu M.S.P. yanlısı olduğu bilinen gericiler, üzerinde arapça yazılar bulunan yeşil bir bayrak dalgalandırıyorlardı. Başlarında yeşil ve beyaz takkeler, boyunlarında tespih, sırtlarında cüppe bulunan çember sakallılar, mitingde İstiklal Marşı'nı söylemeyi istemiyor, " ya şeriat, ya ölüm" diye bağırıyorlardı.

Meyva,dalından kopmak üzereydi.. İrtica ise, irtica.. Terör ise, terör.. Kan gölüyse, kan gölü... Daha ne beklenecekti?.. Üstelik ortada ciddi bir otorite boşluğu vardı. Meclis, 7 Nisanda süresi dolup, görevinden ayrılan Fahri Korutürk'ün yerine beş aydır bir cumhurbaşkanı bile seçememişti.. Öyleyse, "arş yiğitler, vatan imdadına!..."

Böylece, Türk halkı, bir Eylül sabahı, yatağında tank sesiyle uyandı..

Takvimler 12 Eylül 1980 tarihini gösteriyordu..

SONUÇ

1965'lerden 12 Eylül 1980'e uzanan bir zaman dilimi içinde yaşadığımız siyasal, sosyal ve ekonomik depremleri yaratan, kışkırtan kurumlar, örgütler ve kişiler artık tüm açıklığıyla ortadadır.

Yirmi birinci yüzyıla giderken, geriye çarkedip, pupa yelken çağın dışına yol almamızda Demirel, Erbakan, Türkeş ve Feyzioğlu gibi siyaset adamlarının oynadıkları rolü kim yadsıyabilir?.. Ecevit'in romantizminin ve beceriksizliğinin bu topluma nelere malolduğunu kim gözardı edebilir?..

Demirel iktidarlarının ve Demirel'li, Erbakan'lı, Türkeş'li **Milliyetçi Cephe** hükümetlerinin yıllarca beslediği gerici yuvaları, bugün yüzbinlerce yobaz üreten irtica fabrikaları haline geldi.

"Çağdaş uyanışın" üzerine en acımasız biçimde gidildi. Binlerce yurtsever zindanlara atıldı ya da Türkeş'in gözü dönmüş komandolarınca yok edildi; nice ocaklar söndürüldü.. İşkence, neredeyse normal bir sorgulama biçimine dönüştü.. Ne var ki tüm bunlar olur ve sokaklarda oluk gibi kan akarken Demirel, "**bana, sağcılar ve milliyetçi-**

ler cinayet işliyor dedirtemezsiniz" diyor [287] ve CIA, bu tabloyu ellerini ovuşturarak seyrediyordu.

Demirel hükümetleri dönemindeki en önemli olgu, **"bağımsızlık bilincinin"** yok edilmesine yönelik çabalardı.

Çokuluslu şirketlerin ve CIA'nın, Türkiye'deki sol uyanışa ve giderek güçlenen bir bağımsızlık bilincine karşı kullanacağı en etkili silah ne nükleer başlıklı bir füze, ne de ölüm kusan bir atom bombasıydı. Bu alanda en etkili silah olarak Milliyetçi Cephe hükümetleri kullanılmış, M.S.P. nin şeriatçılığı ve M.H.P.'nin ırkçılığı gibi gerici, çağdışı akımlar el altında destek bulmuştu.

CIA'nın yüzünü güldüren bir başka olgu da, solcu eylemcilerin düştükleri büyük yanlışlıklardı...

Devrimci sol da ileriyi göremedi. Geleneklerine bağlı kitlelerin çoğunluğu oluşturduğu Türkiye gibi bir ülkede, kır ve kent gerillacılığı yaparak, duvarlara yazı yazarak, banka soyarak, sokaklara bombalı pankart asarak bir yere varılamayacağını anlayamadılar.

Peki'yi, kim kazançlı çıktı bu kanlı boğuşmadan?.. Kim olacak, silah kaçakçıları... Milliyetçi Cephenin yönetimi altındaki Türkiye 1970'li yıllarda silah kaçakçıları için en tatlı karların elde edildiği bir cennet haline getirilmişti. Örneğin, 1975 yılından 1980'in ilk altı ayına değin yalnızca jandarma bölgeleri dışında il ve ilçelerde 11 920 kısa ve uzun namlulu silah, 8 647 831 mermi ele geçirilmişti. 1965-1980 yılları arasında ise polis ve jandarma bölgelerinde ele geçirilen tabanca sayısı 150 000, tüfek sayısı 45 000 ve mermi sayısı 35 000 000'du [288].

Yani, Demirel, Erbakan ve Türkeş'in Milliyetçi Cephe hükümetleri döneminde ve Demirel'in tek başına iktidar olduğu yıllarda salt Türk halkı(!) değil, silah kaçakçıları da epey kalkınmışlardı.

---

(287) Mumcu, Uğur: **İnsanlık Kalmadı,** Cumhuriyet gazetesi. (26.12. 1978).

(288) Mumcu, Uğur, **Silah Kaçakçılığı ve Terör,** s. 124, (1981).

Yalnız silah kaçakçıları mı vurgunu vuruyordu ülkede Elbette hayır..

Yaşanılan kanlı olayların yanısıra, **devlet olma, hükümet etme** anlıyışının yozlaşmasına koşut olarak bir "**köşeyi dönme felsefesi**" yeşerecek, kökleşecek, dallanıp budaklanacak ve birtakım takunyalılar, banka kredileriyle, **hayali ihracatlarla** milyonların, milyarların üstüne oturacak, giderek Türk parası pul, namussuzluk ise geçer akçe olacaktı. Kısacası, Demokrat Parti'nin yıkılışından sonra siyaset sahnesine Menderes'in kalıtçısı olarak Demirel'in çıkması ve siyasal iktidarı ele geçirmesi, üstelik neden olduğu askeri darbelere karşın bir demokrasi kahramanı tavrıyla politik etkinliğini yıllarca sürdürmesi, bu ülke için gerçekten şanssızlıktı.

Bugün, kimi entelektüellerimiz(!) ise bu askeri darbelerin devirdiği kişi olması açısından Demirel'e bir demokrasi kahramanı gözüyle bakıyorlar.. Oysa, 12 Mart ve 12 Eylül faşizmlerine karşı olmak Demirel'i aklamaya yetmez.. Demirel, hani şu Milliyetçi Cephe hükümetlerinin başı olan Demirel, faşizme değil kendisini koltuğundan edenlere karşı olmuştur.

Sonnak gerekir: Türkiye'yi 12 Martlara, 12 Eylüllere kim ve kimler getirmiştir..

Memduh Tağmaçlar, Kenan Evrenler, Faik Türünler, elbette yaptıklarının hesabını vermeliydiler... Ama, Demirel de vermemiştir ve "Roma'yı yakan adam, Roma'nın külleri üzerinde, çıkıp kürsülere, "Roma'yı kim yaktı?" diye sormuştur.

Demirel hükümetleri döneminde yaşanan 16 Şubat 1969'un **kanlı pazar**'ı, 1977'nin **kanlı 1 Mayıs**'ı, işçilere sıkılan kurşunlar, öldürülen gencecik insanlar, kadınlar, çocuklar, bilim adamları ne çabuk unutulmuştur. Unutulmamalıdır...

"Allahsız komünistler" damgasıyla sürgüne gönderilen binlerce öğretmenin, hapislere atılan gazetecilerin, sanatçıların çektikleri çileler unutulmamalıdır...

Nurcuların, Nakşibendilerin, Süleymancıların el altından nasıl beslendikleri, Türkiye'nin günümüzdeki "kara ir-

tica" ortamına nasıl getirildiği unutulmamalıdır.

Yurtsever aydınların, Türkiye'deki Amerikan askeri üslerine gösterdikleri tepkiler karşısında, "**Türkiye'de üs yoktur, tesis vardır**" diyen o günlerin Demirel'i unutulmamalıdır.

Her ne kadar, Demirel'in piri Menderes, "hafıza-i beşer nisyan ile malüldür" yani, "insan belleğinde unutma hastalığı (sakatlığı) vardır" demişse de, Türkiye'nin geleceği açısından herşeyi anımsamakta büyük yarar vardır.

12 EYLÜL DARBESİ VE GÜNÜMÜZDE GERİCİLİK

MİLLİ GÜVENLİK KONSEYİ DÖNEMİNDE TÜRKİYE

12 Eylül 1980'den günümüze değin akıp giden zaman diliminde yaşanılan olayları ve 12 Eylül faşist yönetimini bu kitabın sayfalarına ayrıntılı olarak sığdırabilmek olanaksızdır. 12 Mart için söylediklerim 12 Eylül için de geçerlidir. 12 Marta rahmet okutan 12 Eylül darbesine ilişkin çok şey yazıldı ve yazılacaktır. Yazılmalıdır da..

Bu nedenle, birkaç ciltlik bir kitaba konu olabilecek boyuttaki olguları, biz burada çok özet bir biçimde ve kuş bakışı izleyeceğiz.

12 Eylül sabahı ülke yönetimine el koyan M.G.K. (Milli Güvenlik Konseyi), Türk ulusuna şöyle sesleniyordu:

"**Yüce Türk Milleti,**

Türk Silahlı Kuvvetleri, iç Hizmet Kanunu'nun verdiği Türkiye Cumhuriyeti'ni kollama ve koruma görevini yüce Türk milleti adına emir ve komuta zinciri içinde ve emirle yerine getirme kararını almış ve ülke yönetimine bütünüyle el koymuştur..."

M.G.K., devlet başkanlığı görevini de üstlenen Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in başkanlığında, şu komutanlardan oluşmaktaydı: Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Tahsin Şahinkaya, Deniz kuvvetleri Komutanı Oramiral Nejat Tümer ve Jandarma Genel Komutanı Sedat Celasun.

Bu bildirinin okunmasından sonra Orgeneral Evren, M.G.K.'nin ilkelerini de açıklıyor ve "ana hedefin Atatürkçülük olduğunu" bildiriyordu[289].

Konsey, parlamentoyu dağıtmıştı. C.H.P. Genel Başkanı

(289) Cumhuriyet gazetesi: (13.9.1980).

Ecevit ve A.P. Genel Başkanı Demirel, eşleri ile birlikte Gelibolu'daki Hamzakoy, M.S.P. Genel Başkanı Necmettin Erbakan, İzmir'deki Uzunada askeri dinlenme tesislerine gönderilmiş ve gözaltına alınmışlardı. Türkeş ise darbe gecesi kaçmış, izini yok etmiş ve M.G.K., Türkeş'e "en yakın garnizon komutanlığına baş vurması için "14 Eylül saat 13.00'e değin süre tanımıştı.

Türkeş'in yapabileceği bir şey yoktu. Nitekim, 14 Eylül sabahı Ankara Garnizon Komutanlığı'na telefon ederek, Gaziosmanpaşa'da saklandığı evden alınmasını isteyecek ve daha sonra bir uçakla İzmir'deki Uzunada'ya, Necmettin Erbakan'ın yanına gönderilecekti.

Darbeciler hızlıydılar. Hareketi izleyen birkaç gün içinde DİSK,MİSK ve HAK-İŞ'e bağlı sendikaların bankalardaki paraları bloke ediliyor, yöneticileri tutuklanıyor, bağımsız sendikaların para ve evraklarına el konuluyordu. Uygulamalardan TÜRK-İŞ'e üye olan sendikalar da nasiplerini almışlardı. Bu arada darbeden beş gün sonra 18 Eylülde A.P.'den 7, C.H.P.'den 25, M.H.P.'den 11, M.S.P.'den 5, MBG ve bağımsızlardan 2 olmak üzere 50 parlamenterin gözetim ve güvence(!) altına alındığı açıklanıyordu.

Tüm bunlar olurken M.G.K., "kabinenin ivedilikle kurulması" sorunuyla karşı karşıyaydı. Başbakanlık için önce Turhan Feyzioğlu düşünüldü. Atatürkçü(!) Evren'e göre, M.C.'nin eski ortaklarından, komünist düşmanı Feyzioğlu, aranıp da bulunamayacak adamdı.. Daha sonra çeşitli direnişlerle karşılaşılınca, emekli oramiral Bülend Ulusu' da karar kılındı. Ulusu, Deniz Kuvvetleri Komutanı olarak daha başlangıçta darbe hazırlıklarının içinde yer almış, ne var ki, Ağustos 1980'de emekliye ayrılmıştı.

Ulusu'nun başbakanlığı 20 Eylül, bakanlar kurulu ise 21 Eylülde açıklandı. Kabinede koltuklar şöyle paylaşılıyordu:

"Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı: Zeyyat Baykara, Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı: Turgut Özal, Devlet Bakanı: İlhan Öztrak, Devlet Bakanı: Mehmet Özgüneş,

Devlet Bakanı: Mehmet Nimet Özdaş, Adalet Bakanı: Cevdet Menteş, Milli Savunma Bakam: Ümit Haluk Bayülken, İçişleri Bakanı: Selahattin Çetinel, Dışişleri Bakanı: İlter Türkmen, Maliye Bakanı: Kaya Erdem, Milli Eğitim Bakanı: Hasan Sağlam, Bayındırlık Bakanı: Tahsin Önalp, Ticaret Bakanı: Kemal Cantürk, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı: Necmettin Ayanoğlu, Gümrük ve Tekel Bakanı: Recai Baturalp, Ulaştırma Bakanı: Necmi Özgür, Tarım ve Orman Bakanı: Sebahattin Özbek, Çalışma Bakanı: Turhan Esener, Sanayi Bakanı: Şahap Kocatopçu, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı: Serbülent Bingöl, Turizm ve Tanıtma Bakanı: İlhan Evliyaoğlu, İmar ve İskan Bakanı: Şerif Tüten, Köyişleri Bakanı: Münir Raif Güney, Gençlik ve Spor Bakanı: Vecdi Özgül, Sosyal Güvenlik Bakanı: Sadık Şide, Kültür Bakanı: Cihad Baban"

Açıklanan kabine, ilerici çevrelerde şok etkisi yaratmıştı... Darbenin ilk günlerinde yurtsever demokratlar iki ayrı görüş içindeydiler. Bir görüşe göre, "**Generaller yönetime elkoymakta haklıydılar. Ülke bir iç savaş yaşamış ve can güvenliği yok edilmişti. Şimdi, darbenin, salt askeri nitelik taşıması nedeniyle, darbeciler karşıya alınmamalı, tam tersine onlara yardımcı olunmalıydı**". Karşı görüşü savunanlar ise, yaşanılmış bir 12 Mart dönemini anımsatıyorlar, "**askeri bir hareketin ülkeye hiçbir olumlu sonuç getirmeyeceğini ve darbecilere yardımcı olmakla demokrasiye sağlıklı bir biçimde geçilmesinin bir düş olduğunu**" ileri sürüyorlardı.

Kabinenin görüntüsü, ikinci görüşü haklı çıkartacak nitelikteydi. 12 Eylül'ün gerçek yüzü daha ilk günlerde ortaya çıkıyor gibiydi.

Kabine ortanın sağında bir kimlik taşıyordu. Demirel'in başbakanlık müsteşarı Turgut Özal'ın ekonomiyle ilgili başbakanlık yardımcılığına atanması ise darbecilerin, ekonomik alanda 24 Ocak kararlarının öngördüğü modeli geçerli kabul ettiklerini kanıtlıyordu. Demirel devrilmişti ama, Demirel'in teknisyeni Özal, hükümetin kilit noktasına oturtulmuştu. Evet, o zamanlar Özal, Demirel'in sağ koluydu. Öylesine ki, darbeden hemen sonra generallerin uzattık-

ları eli sıkmadan, eski başbakanıyla görüşmek gereğini duymuş ve Hamzakoy'da bulunan Demirel ile aralarında şöyle bir konuşma geçmişti:

"— **Abi merhaba, geçmiş olsun. Nasılsınız? Hanımefendi nasıllar?**

— **Gözlerinden öperim kardeşim. Sen nasılsın, iyi misin?**

— **Sağolun, hep iyiyiz. Sizi hem hatırınızı sormak için aradım, hem de bugün Genelkurmay'a çağrıldım ve bana görev teklif etti Evren Paşa. Ne dersiniz? Sizin görüşünüzü almak isterim...**

— **Kabul et.. Hiç tereddüt etme. Devlet hepimizindir. Memleket hepimizindir. Devlete, millete hizmetten kaçınılmaz. Devletin hizmetleri aksamasın. Elinden gelen yardımı eksik etmeyeceksin. Tamam mı?**[290]"

Ne yüce bir tabloydu bu... Demirel ve Özal'ın devlete ve ulusa hizmet anlayışları karşısında insanın gözlerinin dolmaması olanaksızdı.

Aslında generaller, 24 Ocak kararlarının özünde çok daha önceden birleşmişlerdi. Örneğin, 22 Mayıs 1980 Alman ulusal bayramında, Alman Büyükelçiliği'nde verilen resepsiyonda Orgeneral Haydar Saltık, **24 Ocak kararlarının alternatifi olmadığından söz ediyor, öngörülen sistemin mantığının tutarlı, ancak yetersiz olduğunu ve ciddiyetle uygulanması gerektiğini ileri sürüyordu** [291].

Orgeneral Saltık, darbeden sonra Milli Güvenlik Konseyi genel sekreterliğine getirilmiş ve şimdi Saltık Paşa ile M.G.K.'nin önünde daha geniş ufuklar açılmıştı. 24 Ocak kararlarının teknisyenleri artık, generallerin buyruğu altındaydılar. Bu fırsat iyi kullanılmalı, sistem iyice yerleştirilmeli, Allahsız komünistlerin çanına ot tıkanmalıydı. Bu arada akıl hocaları da sahnedeydiler.. Örneğin bunların başında gelen ve her dönemde askerlerin akıl hocalığına soyunan Metin Toker, "**12 Eylülcülerle 24 Ocak'çı-**

(290) Çölaşan, Emin: **12 EYLÜL-Özal Ekonomisinin Perde Arkası**, s. 52-53, (1985).

(291) Cemal, Hasan: **TANK SESİYLE UYANMAK-12 Eylül Günlüğü**, s. 32, (1986).

ların işbirliğinin ülkeye sağlayacağı yararları (!), birkaç ay sonra gazetesindeki köşesinde, çarpıcı bir biçimde, şöyle vurgulayacaktı:

"**İş aleminde zorlama olmaz. Caydırıcılık veya teşvik olur. Bunun regülatörü de ciddi devlettir. 1950'lerde çarpık sanayi teşvik edilip (özendirilip) doğal kaynaklarımızı sanayimizin temeli yapmak tercihi küçümsenecek yerde aksi yol tutulsaydı bugün Türkiye köşeyi çoktan dönmüş olurdu. Ama Türkiye için köşeyi dönmenin yolu tek ve hep aynı. Arada sadece ziyan edilmiş otuz yıl var.**

Bunun üzerine yeni yılları ekleyemeyiz. Ne imkanlarımız ne şartlarımız müsait (uygun). Birkaç yıl içinde yağımızla kavrulma dönemine girmeliyiz. "24 Ocak kararları + 12 Eylül yönetimi", Türkiye'nin otuz yıldır önüne çıkan en şahane fırsattır.

Devlet bunu kaçırmamalıdır [292]"

İnişe Geçen Terör ve Sorular

12 Eylülden bu yana gündemdeki bir soru her zaman tazeliğini korumuştur: "**İki yıla yakın sıkıyönetim döneminde neden terör hep tırmanış halindeydi ve niçin 12 Eylülden sonra inişe geçti?..**"

Kısacası, Kenan Evran ve komutanlar, yönetime el koymak için bilerek mi terörün üstüne gitmediler?

Kimi çevrelere göre bu sorunun yanıtı çoktan verilmiştir Şöyle ki: "Evet, Evren ve komutanlar terörün üstüne bilerek gitmemişlerdir. Sıkıyönetimle, 12 Eylül yönetimi arasında bir ayrım gözetmek anlamsızdır. Kaldı ki, 1978'de darbe hazırlıklarına girişliği anlaşılan kişilerin 1978 yılının sonunda ilan edilmiş bir sıkıyönetim uygulaması içinde terörü bastırmaları düşünülemezdi. Karar verilmişti. Şiddet eylemlerinin tırmanması seyredilecek ve sonra da '**Ülke batıyor.. silahlı kuvvetlerin alt kademelerinden gelen baskıya katlanabilmek de olanaksız hale geldi**' denile-

(292) Cemal, Hasan: **A.g.y.**, s.349.

rek, yönetime el konulacaktı. Evren, aslında **bir anayasa suçu** işlemişti.

Dönemin sıkıyönetim yetkilileri ise bu görüşe kesinlikle karşı çıkmışlardır. Örneğin, 1979-80 yıllarında Adana, Kahramanmaraş, Adıyaman, Gaziantep, Hatay ve Mersin illeri sıkıyönetim komutanlığı görevinde bulunan Nevzat Bölügiray, 12 Eylüle ilişkin anılarında, bu tartışmaya açıklık getirmek amacıyla şöyle diyordu:

"Bizler, 12 Eylül 'den önce ne tür önlemler aldık ise, 12 Eylülden sonra da aynı önlemleri sürdürmekle yetindik. Ne bir eksik, ne bir fazla.

Çalışmalarımız da öyle... Kuvvetler, uygulamalar, polis örgütü hepsi aynı...

Öyleyse ne oldu da bu harekat (12 Eylül), terörü, böylesine kısa zamanda durdurmada başarıya ulaşabildi?"

Bölügiray, kendi sorusuna şu ilginç yanıtları getiriyordu:

"Terörün durdurulmasında en büyük etken, demokrasiye son verilmiş olmasıydı.

Partisel çekişmeler son bulunca, halktaki politik bölünme ve buna bağlı gerginlik de durulmuştu.

Çalışamaz durumda olan ve terör karşısında kesin bir tutum ve davranış içinde olamayan T.B.M.M.'nin yerini hemen yasa çıkaran seri kararlar alan bir organ, yani M.G.K. almıştı.

Cumhurbaşkanlığı boşluğu doldurulmuştu[293].

İyi niyetli bir asker olarak tanınan Bölügiray'a göre, demokrasiye son vermek ve aylardır boş olan cumhurbaşkanlığı koltuğuna Kenan Evren'i oturtmak, yıllardır süregelen kanlı bir iç savaşı durdurmaya yeterliydi.

Ne var ki Bölügiray, bu açıklamalarına karşın, darbeden beş ay önce, Nisan ayı başlarında Adana'daki karargahında Genelkurmay Başkanı Kenan Evren'le yaptığı bir görüşmeye de anılarında yer vermişti. O görüşmeyi dinleyelim şimdi:

---

(293) Bölügiray, Nevzat: **Sokaktaki Asker**, s. 644, (1989).

"Evren,

— **Bölügiray, durumu nasıl görüyorsun?**

— **Komutanım, aldığım tüm önlemlerle, yani askeri gücümüzle sokağa egemen olduk sayılırız. Ama ideolojik kan davasını ve teröristlerin vur-kaç savaşını önleyebildiğimizi söyleyemem.**

— **Neden?**

— **Nedenlerini bugüne kadar yazılı ve sözlü olarak birçok kez söylemiş bulunuyorum. En son birkaç sıkıyönetim koordinasyon toplantısında, tüm önerilerimizin yerine getirilmemesi durumunda terörün önlenemiyeceğini özellikle vurgulamıştım.**

— **Bölügiray, biz de bunları ve daha başka şeyleri ilgililere birçok kez söyledik. Ama, anlatamadık... Yapmıyorlar(!)...**

— **Komutanım, 'terörün üzerine devletin tüm gücü ile ve topyekun gitmek gerekir'... Polis çok yetersiz, askerin sayısı ise çok az. Asker sayısındaki bu zayıflığı gidermek için belki bölgesel seferberlik yapılabilir..**

— **Biz de müdahaleye bu nedenle kararlıyız... Senden önce İstanbul'a gittik. Üruğ Paşa da artık bir müdahalenin zorunlu olduğunu bildirdi. Sonra da buraya gelip senin görüşünü öğrenmek istedik. Artık bundan başka çözüm yolu kalmadı.. Peki, böyle bir müdahale halinde senin bölgende büyük bir karşı koyma olabilir mi? Olursa önleyebilir misin?.**

— **Fazla bir karşı koyma beklemiyorum.. Eldeki kuvvetler, gerekli önlemleri almak için yeterlidir.**

Sayın Evren, arkasına yaslanırken şöyle diyordu:

— **Yönetime el koyduktan sonra hemen çekilip gitmek yok ha!... En az dört beş yıl iş başında kalacağız.. Emeklilik de yok**[294].

Görülüyor ki, eski sıkıyönetim komutanları, anılarında her ne kadar" biz görevimizi yaptık" diyorlarsa da, Evren'in iktidar olma hırsını anlatmaktan da kendilerini alamıyorlar.

---

(294) Bölügiray, Nevzat: **A.g.y.**, s. 578-579.

Öte yandan, Bölügiray'ın Evren'e "**terörün üzerine devletin tüm gücüyle ve topyekun gitmesi**" önerisinin, sıkıyönetime daha bir işlerlik kazandırma amacına yönelik olduğu ortadadır. Evren'in "topyekun güç" anlayışının ise, yönetime el koymak olduğu anlaşılıyor.

Bu arada oldukça çarpıcı bir olguyu vurgulamak isterim:

12 Eylül 1980 darbesinden birkaç gün sonra Ankara'daki kitapevlerinin vitrinlerini kalın bir kitap süslemeye başlamıştı: "**Zoroyunu**"... Bu, Kenan Evren'in tüm yaşantısını ayrıntılı bir biçimde anlatan, biyografik ve belgesel bir romandı. 511 sayfalık bu roman Erol Toy tarafından yazılmıştı ve darbenin hemen ardından piyasaya sürülüyordu. Basım tarihi Eylül 1980'di [295].

Doğaldır ki burada birkaç soru akla geliyordu:

511 sayfalık biyografik bir romana ilişkin belgeleri, ayrıntıları toplamak ne kadar zaman alırdı?.. O günlerde Kenan Evren'in yaşam öyküsüne ilişkin kaynaklar elde yokken, Erol Toy bu kadar ayrıntıyı nereden ve kimlerden sağlamıştı?.. Ayrıca, bir kitabın dizimi, düzeltimi, basımı için ne kadar zaman gerekliydi?.. Yoksa, yazar, bu romanı darbeden hemen sonra birkaç gün içinde mi kaleme alıp piyasaya sürüvermişti?...

Ancak, tüm bu olgulara karşın konuya daha serinkanlı bir biçimde yaklaşmakta yarar var:

Önce şunu vurgulamak gerekir ki Türkiye'de terör, 12 Eylülü gerçekleştiren generallerin, darbeden önce ordunun kilit noktalarına getirilmeleriyle başlamış bir olgu değildir. Türkiye'de terör, 1960'lıyılların sonlarında başlayıp, 1980'e uzanan ve çeşitli eller tarafından sahneye konan bir kanlı oyundur. Bu oyunda çeşitli örgüt, kişi ve kurumların imzaları vardır... CIA ve emperyalizmin ajanları, yurt dışında ve yurt içinde üslenen silah tüccarları ve kaçakçıları, uyuşturucu Mafia'ları, komando sürüleri, şeriatçılar, tarikat denilen örümcek yuvaları, beceriksizliğin ve iktidarsızlığın simgesi Ecevit, orduyla savaşabileceklerini sanan aymaz sol eylemciler, sol örgütler içine sızan kışkırtıcı ajanlar,

(295) Toy, Erol: **Zoroyunu**, Tomurcuk Matbaası, Eylül (1980).

Türkiye'nin 1960'lardan 1980'e değin yaşadığı depremde etkin rol oynamış ve 12 Eylül için ortam yaratmış adlar ve öğelerdir. Üstelik ortada bir de, faşist bir askeri darbenin yapılaşı olan bir 12 Mart olgusu vardır. Amacına tam ulaşamamış, yarım kalmış bir 12 Mart olgusu... Ve ne acıdır ki, artık, silahı eline alanın iktidar koltuğuna oturması kolay bir yöntem ve gelenek haline gelmiştir.

Bu açıdan, "Evren ve komutanlar, iktidarı ele geçirmek için bilerek terörün üstüne gitmediler" savını, bir önemli tartışma konusu yapmak boşuna yorgunluktur.

Önemli olan, Evren ve M.G.K.'nin, 12 Eylül 1980'den sonra Türkiye'ye getirdiği yönetim biçimi ve 1961 Anayasası'nın yok edilişidir.

Dünyanın hiçbir ülkesinin temel hukuk kurallarında, anayasalarında hükümet darbelerinin yasal olduğu yazılı değildir. Aslında, sivil olsun, asker olsun darbeci, darbecidir ve anayasayı çiğneyen adamdır. Ama, bir 27 Mayıs gerçekleştirildikten sonra hiçkimse 27 Mayısçı subayların anayasa suçu işlediklerini ileri sürememiştir. Çünkü 27 Mayıs, özgürlüklere açılan bir kapıydı. Türkiye'ye çağdaş bir anayasa getirmişti.. Oysa, 12 Eylül, ülkeyi, geriye doğru yılların ötesine götürmüş, temel hak ve özgürlükleri yok eden bir anayasayı ulusa zorla kabul ettirmiştir. Bu nedenle de Evren ve M.G.K.'nin anayasal suç işledikleri konusu gündeme gelebilir.

Pentagon, CIA ve Geliyorum Diyen Darbe

12 Eylüle doğru yol alındığı günlerde Washington'un gözleri, daha da bir dikkatle Türkiye'ye çevrilmişti. Önceleri, Türkiye'deki ırkçı ve şeriatçı akımlardan hiç de rahatsızlık duymayan Amerika, İran'da Şah'ın devrilmesinden sonra Ortadoğu'daki dengeler açısından oldukça tedirgindi. Bağnaz Humeyni, İran'ı ortaçağın karanlıklarına gömüyordu ama, Washington, Ortadoğu'daki önemli bir karakolunu yitirmişti. Üstelik İran, Humeyni hareketini Türkiye'ye de sıçratma çabaları içindeydi. Humeyni yanlısı terör gruplarının Türkiye'de eyleme geçeceğine ilişkin rapor-

lar, Beyaz Saray'ın ve Pentagon'un uykularını kaçırmaya başlamıştı... Yoksa, Türkiye de elden gidecek miydi?.

Washington, ayrıca, Türkiye'de bir askeri darbenin yaklaşmakta olduğunu görüyor ve ilerde Türkiye'nin yönetimini ele alacak generallerin tutum ve eğilimlerini dikkatle izliyordu.

Özellikle 1979'un ilk aylarıyla birlikte Washington'un Türkiye'deki olaylara gösterdiği duyarlılık giderek arttı. Gazeteci-yazar M. Ali Birand, Washington'un bu duyarlılığının, o dönemdeki en önemli ve açık örneklerinden birinin Brüksel'de ortaya çıktığını ileri sürerek şunları anlatır:

"Brüksel'de, Avrupa'daki Amerikan ve tüm NATO güçlerinin başkomutanı General Haig, Türk Askeri Temsilcisi Korgeneral Süreyya Yüksel ile Ege komuta Kontrol bölgelerine ilişkin görüşme yaparken söz dönüp dolaşıp Türkiye'deki iç çalkantılara geldi. Orgeneral Yüksel, Orgeneral Necdet Üruğ'un 1 Mayıs'ta İstanbul'da sokağa çıkma yasağı koyduğunu, hükümetin karşı çıkmasına rağmen, yasağa uymayanları tutuklayacağını, söyledi.

Haig'in tepkisi ilginçti: "Bravo derim. işte komutan böyle olur ve istikrar böyle kurulur" (296).

27 Aralık 1979'da genelkurmay başkanı ve kuvvet komutanlarının, Cumhurbaşkanı Korutürk'e bir uyarı mektubu vermesi, Washington için bir askeri darbenin ilk sinyaliydi. Ne var ki, mektubun verilmesinden sonra geçen aylar içinde ortada hiçbir hareketin görülmemesi Pentagon'u tedirgin ediyor, özellikle Türkiye'yi hangi yöne çekeceği bilinmeyen bir "albaylar hareketinin" gelişmesi olasılığından kaygı duyuluyordu.. Oysa, Kenan Evren, 1980 Şubat ayından başlayarak tüm ordu ve önemli kolorduları dolaşıp denetleyerek nabız yoklamakta ve darbeye hazırlanmaktaydı.. Kaygılanacak bir şey yoktu.

Bu arada US Armed Forces (ABD Silahlı Kuvvetleri) dergisinin Haziran 1980 sayısında yayımlanan bir yazı oldukça ilginç bir mesaj niteliğindeydi:

---

(296) Birand, M.Ali: **12 EYLÜL-Saat : 04:00**, s. 102, (1984).

"**... Türkiye'deki gelişmeler öyle bir noktaya gelmiştir ki, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yönetime el koymasından başka bir çıkış noktası görülmemektedir**"(297).

1 Temmuz 1980'de de, Ankara'daki bir kokteylde ABD Hava Ataşesi, Milli Birlik Grubu üyelerinden Selahattin Özgür'e şunları söylüyordu:

"**24 Ocak ekonomik önlemleri son derece önemlidir ve bunların uygulanabilmesi için de Türkiye'nin 4-6 yıllık bir tutarlı döneme gereksinimi var**"(298).

Pentagon ve CIA, umutlarını bir "generaller darbesine" bağlamışlardı.

Olaylar, Washington'un umduğu yönde gelişecekti. 24 Mayıs 1980'de Evren'in İstanbul'da, 1. Ordu Komutanı Orgeneral Üruğ ve öteki komutanlarla yaptığı toplantıda tüm generaller, "yönetime el koymaktan başka bir yol kalmadığı" düşüncesinde birleşiyorlardı.

Bu hava içinde hazırlanan **Bayrak Planı**, Haziran ayında özel kuryelerle tüm ordu ve kolordu komutanlarına dağıtılmaya başlandı. Plana göre darbe, 11 Temmuz 1980 sabahı saat 04.00'te gerçekleştirilecekti. Ancak, Demirel hükümetinin 2 Temmuz 1980'de 214'e karşı 227 oyla güvenoyu alması hareketin ertelenmesine neden olacak ve 9 Ağustos 1980'de alınan bir kararla darbenin kesin tarihi 12 Eylül 1980 olarak saptanacak ve kararlaştırıldığı gibi darbe 12 Eylülde gerçekleştirilecekti.

Ankara'da tanklar caddeleri çiğnerken, Washington'da hava hiç de bulutlu görünmüyordu. Bu havayı M.Ali Birand şöyle anlatıyor:

"**A.B.D. Milli Güvenlik Konseyi Türkiye masası sorumlusu Paul Henze, evine yeni gelmişti. Beyaz Saray'ın "Situation Room" diye adlandırılan bölümünü telefonla aradı (yerel saat 20.00'ydi). Telefondaki ses:**

— Paul, your boys have done it (Paul, senlnkiler nihayet yaptılar).

---

(297) Birand, M.Ali: **A.g.y.**, s. 197.
(298) Birand, M.Ali: **A.g.y.** s. 197.

— Kim benimkiler, neden söz ediyorsun?

— Senin generaller Türkiye'de darbe yaptılar.

— Ooo, öyle mi? Çok memnun oldum..

... Öte yandan, aynı saatlerde Başkan Carter, Kennedy Center'da 'Damdaki Kemancı' müzikalini seyrediyordu. Locasının hemen dışındaki telefonu sinyal verdi. Beyaz Saray santrali, Dışişleri Bakanı Muskie'nin Başkan'la görüşmek istediğini söylüyordu. Başkan, telefona geldi.

— Türk Ordusunun komuta heyeti, Ankara'da yönetime el koydu. Herhangi bir kuşku ya da kaygıya gerek yok. Müdahale etmesi gerekenler etti.

Carter, teşşekkür etti, iyi geceler diledi ve 'Damdaki Kemancı" müzikaline döndü"(299).

Düşünce Özgürlüğüne Takılan Kelepçe

Başlangıçta, sağdaki ve soldaki şiddet eylemlerini bastırarak ülkeye rahat bir soluk aldıracağı umulan 12 Eylül hareketi, terörü susturmasına susturmuştu ama, çok kısa bir sürede "sol düşüncenin" üzerine de acımasız biçimde gitmeye başlamıştı. 12 Eylül 1980-12 Eylül 1981 arasında, salt bir yılda gözaltına alınan, tutuklanan, hapis cezasına çarptırılan ve tek suçu düşünmek olan sanatçı, yazar, yayıncı ve gazetecilerin, toplatılan, kapatılan dergi ve gazetelerin oluşturduğu tablo ürkütücüydü. Sağ ve sol terörün yerini şimdi devlet terörü almıştı.

Saptayabildiğim kadarıyla, "Tarık Akan, Oktay Akbal, Prof. Sadun Aren, İrfan Aşık, Adil Avşaroğlu, Selda Bağcan, Ali Bahadır, Ataol Behramoğlu, Aydoğan Büyüközen, Demirtaş Ceyhun, Hikmet Çetinkaya, Nahit Duru, Süleyman Ege, Aydın Engin, İlhan Erdost, Muzaffer Erdost, Genco Erkal, Turgay Fişekli, Okay Gönensin, Rıfat Ilgaz, Selçuk Ilgaz, Doç. Alpaslan Işıklı, Mehmet Kemal, Hasan Kıyafet, Yaşar Miraç, Lütfü Oflaz, Sadi Ozansü, Enis Rıza Sakızlı, Emil Galip Sandalcı, İlhami Soysal, Tekin Sönmez, Aydın

(299) Birand, M.Ali: **A.g.y.**, s. 286- 287.

Şenesen, Orhan Şenyüz, Ahmet Taştan, Cavit Tuncer, Erhan Tuşkan, Taygun Türe, Erol Türegün, Seçkin Türesay, Şiar Yalçın, Fatih Yıldız, Doğan Yurdakul, Leyla Yurdakul" gibi aydınlar bu bir yıl içinde 12 Eylülün hışmına uğrayan kişi ve kurumların bir bölümünü oluşturuyordu.

Bunlardan Ahmet Taştan 9 yıl 9 ay, Erhan Tuşkan 9 yıl 5 ay 10 gün hapse mahkum oldular. İrfan Aşık, Selçuk Ilgaz, Sadi Özansü, Enis Rıza Sakızlı, Orhan Şenyüz, Aydoğan Büyüközen, Cavit Tuncer, Doğan Yurdakul ve Leyla Yurdakul yedişer buçuk yıl, Ali Bahadır 4 yıl 8 ay, Fatih Yıldız 4 yıl 2 ay, Aydın Şenesen 3 yıl, Aydın Engin, Turgay Fişekli ve Lütfü Oflaz birer buçuk yıl, Şiar Yalçın ve Demirtaş Ceyhun altışar ay, Oktay Akbal ve Okay Gönensin üçer ay ceza yediler, işkencelere uğradılar. Salıverilenler ise neden içeri alındıklarını ve niçin işkence gördüklerini anlayabilmiş değildiler.

Yine bu bir yıl içinde **Demokrat, Aydınlık** ve **Hergün** gazeteleri süresiz olarak, **Bursa'nın Sesi** gazetesi 10 gün, **Gırgır** mizah dergisi 4 hafta, **Cumhuriyet** gazetesi 12.11.1980'de tüm Türkiye'de 10 gün, 11.1.1981'de Adana, İçel, Kahramanmaraş, Gaziantep, Adıyaman ve Hatay illerinde 5 gün, 3.4.1981'de Ankara, Kastamonu ve Çankırı illerinde 2 gün süreyle yasaklanıyor, **Arayış, Yankı** dergileri, **Türkiye'de Yarın** gazetesi ve **Modern Gazete** toplatılıyordu.

12 Eylül döneminde gözaltına alınmanın ya da tutuklanmanın bir ölçütü yoktu.. Kimi gözlerine kestirirlerse, onu içeri alıyorlardı. Örneğin, gazeteci-yazar İlhami Soysal, Emaş Matbaası'nda yapılan arama sonucu, matbaanın müdürü olması nedeniyle 26 Aralık 1980 günü gözaltına alınıyor ve 19 Şubat 1981'de tutuklanıyordu.. Soysal, "anonim şirket biçiminde matbaa kurarak, sosyal bir sınıfın, öteki sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü sağlamak" savıyla gözaltına alınmıştı.

İlhami Soysal. 1981 yılını demir parmaklıklar ardında geçirdi. Tutukluluk halinin kaldırılmasına ilişkin başvurular devamlı geri çevrildi. 1981 Yılının Kasım ayında yar-

gılanmasına başlandı. Uzun ve çileli bir dönemden sonra aklandı ama daha sonraları geçirdiği bir kalp kriziyle yorgun yüreği bir yama almış oldu. Bunun da bedeli hiçkimse tarafından ödenmeyecekti.

Emil Galip Sandalcı ile Prof. Sadun Aren'in yaşadıkları olaylar da oldukça trajikti.

Gazeteci-yazar Emil Galip, 2 Şubat 1981'de hiçbir nedene bağlı olmaksızın gözaltına alındı. Bir ay süreyle ağır hakaretlere uğrayıp, işkence gördükten sonra 4 Mart 1981' de salıverildi. Ne var ki işkenceci zebaniler, Emil Galip'in içindeki toplum ve insan sevgisini öldüremediler.

Prof. Sadun Aren'in serüveni ise daha da uzun sürdü. Aren[*], 12 Eylül öncesinde DİSK Araştırma Merkezi başkanı iken 28 Mart 1980'de gözaltına alınmış ve bir süre sonra serbest bırakılmıştı. 12 Eylül yönetimi de Aren'in yakasına yapışmakta gecikmedi. Aren DİSK ile olan bağlantısı nedeniyle 26 Nisan 1981'de gözaltına alındı. Bir ay sonra Mayıs başlarında serbest bırakıldı. Ancak, Aren'in çilesi bitmeyecek ve Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Gazetecilik Yüksek Okulu'nda okuttuğu "Makro Ekonomi Ders Notları'nda "komünizim propagandası yaptığı gerekçesiyle 9 Ağustos 1982'de tutuklanacaktı.

Aren 4 ay süreyle tutuklu olarak yargılanmış, sonunda aklanmıştı. Ne var ki, daha önce DİSK davasında da hak-

---

(*) **Aren, Sadun** (1922): Erzurum'da doğdu. Siyasal Bilgiler Okulu'nu bitirdi. 1945'te adı geçen okula iktisat ve maliye grubu asistanı olarak girdi. 1950'de doçent oldu. 1958'de profesörlüğe yükseldi. 1960-62 yılarında Devlet Planlama Teşkilatı'nda danışmanlık yaptı. Sosyalist Kültür Derneğinin kurucuları arasında yer aldı. 1965 yılında Türkiye İşçi Partisi'nden İstanbul milletvekilliğine seçildi. 12 Mart 1971 hareketinden sonra T.İ.P. davasında yargılanarak 12 yıl hapis cezasına çarptırıldı. 1974'te af yasasından yararlanarak serbest bırakıldı.

Aren, 1960-1970 döneminde *Yön, Sosyal Adalet* ve *Emek* dergilerine, 1974'ten sonra *Politika* gazetesine yazılar yazdı. *İstihdam, Para ve İktisadi Politika, Yatırım İndirimi ve İktisadi Politika, Ekonomi Dersleri, 100 Soruda Ekonomi El kitabı, Türkiye'de Bütçenin Hazırlanışı, İktisada Başlangıç* gibi yapıtlar verdi.

12 Mart ve 12 Eylül dönemlerinde toplam 18 yıla yakın hapis cezasına mahkum olan Sadun Aren 1991 yılı Ocak ayında kurulan *Sosyalist Birlik Partisi*'nin ilk genel başkanlığına seçildi.

kında tutukluluk kararı verildiği için aklandığına sevinemeden İstanbul Metris askeri cezaevine götürüldü. Özgürlüğüne ancak 4 Mayıs 1984'te kavuşabildi. Yargılanması tutuksuz olarak sürdü ve sonuç olarak askeri mahkeme, Aren'e 5 yıl, 6 ay, 20 gün hapis cezası verdi. Tüm bu çarklar işletilirken Arenı, bir de Barış Derneği davasında yargılanıyordu. Bu davadan aklanmış olarak çıktı.

* * * *

12 Eylül döneminde yaşanılan ve mutlak değinilmesi gereken bir korkunç olay vardır ki, o da, Onur Yayınları sahibi İlhan Erdost'un, gözaltına alındıktan sonra Mamak askeri cezaevinde dövülerek öldürülmesidir.

İlhan Erdost, 7 Kasım 1980'de ağabeyi, Sol Yayınları sahibi Muzaffer Erdost'la(*) birlikte gözaltına alınmıştı. İlhan ve Muzaffer Erdost 6 kasım gecesini nezarette geçirdikten sonra 7 Kasım'da sıkıyönetim adli müşavirliğine götürülmüş, müşavirlikçe gözaltına alınmalarına karar verilmişti. Ortada bir neden yoktu. Olmadığı da Muzaffer Erdost'un birkaç gün sonra salıverilmesiyle belirginleşecekti.

İki kardeşi önce Mamak askeri cezaevi A Blok'ta fişlediler. Önden ve yandan fotoğrafları çekildi. Saçları ve bıyıkları makineyle kesildi. Daha sonra C Blok'a gönderilmeleri için cezaevi arabasına bindirildiler... Bundan sonra-

(*) **Erdost, Muzaffer İlhan** (1930): Tokat'ın Artova ilçesinde doğdu. 1957'de A.Ü. Veteriner Fakültesi'ni bitirdi. 1956-58 arasında *Pazar Postası* yazı işleri müdürlüğü 1958-63 arası ulus gazetesi basımevi müdürlüğü ve 1960'ta Ülke dergisi yazı işleri müdürlüğünde bulundu. 1958'de *Açık Oturn Yayınları*'nı, 1965'te *Sol Yayınları*'nı kurdu. Geniş bir program içinde Marksist literatürün temel eserlerini Türkçeye çevirerek yayımladı. 1971'de bu yayınlar nedeniyle tutuklanarak otuz yedibuçuk yıl hapis cezasına çarptırıldı. 1974'te çıkarılan aftan yararlanarak serbest bırakıldı.

Muzaffer Erdost, edebiyat alanına şiirle girdi. Dahasonra eleştiriler yazmaya başladı. Türk şiirinde, *İkinci Yeni*'nin tanıtıcısı oldu. *Sol Yayınları*'nı kurduktan sonra siyasal, toplumsal ve ekonomik konulara yöneldi. Aydınlık Sosyalist Dergi'de, *Türk Solu* ve *Yeni Ülke* dergilerinde yazdı. 1971'de *Türkiye Üzerine* Notlar adlı kitabı yayımlandı.

Muzaffer Erdost, kardeşi İlhan Erdost'un öldürülmesi üzerine, adını Muzaffer İlhan Erdost olarak değiştirmiştir.

sını Muzaffer Erdost'tan dinleyelim:

"Cezaevi arabası iki bölümdü. Biri sanıkların, öteki muhafız erlerin oturacağı bölüm. Bu iki bölümü birbirinden ayıran sürgülü bir kapı vardı. Arabaya eli coplu dört er bindi ve araba daha hareket etmeden bizim bulunduğumuz kısma gelerek, 'Ayağa kalkın' dediler. Arabanın sol tarafına, kardeşimle yan yana ayağa diktiler, hazır ol'a getirdiler. Ve iki kişi benim, iki kişi kardeşimin ellerine coplarla vurmaya başladı. Coplar, acımasızca, bütün güçleriyle ve en seri biçimde inmeye başlamıştı. Bir süre sonra ben bağırmaya başladım. Kardeşim bağırmıyordu. Coplar, tekmeler, yumruklar her yanımızdan yağıyordu. Bir ara sırtım arabanın ön yanına dönük bir duruma gelmiştim. Kardeşimi yere düşmüş, kapaklanmış gördüm. Yerden doğrulmakta güçlük çekiyordu. İki er, tekmelerle, coplarla kardeşime girişmişti. 6 yıl kadar önce kardeşim belinden disk ameliyatı geçirmişti.. 'Onun beli kırık, onu dövmeyin beni dövün' diye yalvardım. Kimse dinlemiyordu. Yüzüme inen şamar ve yumruklardan gözlerimde kıvılcımlar çakıyor, kardeşimi göremiyordum. Karanlıktı; arabanın içinde ışık yoktu. Araba giderken, parmaklıklı küçük pencerelerden dışardaki ışıkları yer yer görüyordum. Araba bir kağnı gibi yavaş gidiyordu. Kardeşimi gene ayakta dövülürken gördüm. Bu, bana yarım saate yakın bir süre gibi geldi. Araba durdu. Arka kapı açıldı. Gene cop ve tekmeler vurularak arabadan indirildik. Biz, cezaevine doğru yürüyorduk ki, 'durun, durun!' dediler... Astsubay başlarında, burada bizi yeniden dövmeye başladılar. Bir ara kardeşim yere düştü, kalkamadı. Tekme tokat giriştiler. Zorla doğruldu. Bize 'hazır ola' geçmemizi söylediler. Sallanıyorduk, ellerimiz kütük gibiydi. Ellerimizi yanlara yapıştıramıyorduk. 'Ellerinizi yanlara yapıştırın!' diye bağırıyorlardı. Astsubay, 'bir patlatılmadık hayalarınız kaldı, şimdi onu da patlatırlar!' diye bağırdı. Bu söz üzerine bize yeniden vurmaya başladılar. Bir süre sonra astsubay, 'yeter!' dedi. Cezaevinin dış kapısına getirildik. Demir parmaklıklı

iç içe iki kapıyı geçtik. Koğuş ile bu kapı arasında bir avlu var. Avluyu geçerek koğuşun kapısına yürüyorduk ki, bize sağ köşedeki bir kapıyı işaret ettiler; oraya yürümemizi söylediler. Bu kapıya geldiğimizde, arkamızdaki kapıya geldiler. Burada da bizi dövmeye başladılar. Arkadan emir niteliğinde bağırmalar oldu. Koğuşun kapısına döve döve getirdiler bizi. Bu arada kardeşim, bir kez daha yere düştü. Sonra zorlukla doğrularak, koğuşun kapısında hazır ola getirildik. İki yanımızda iki er vardı. Arkamızdan 'Hazır ol lan! Ellerinizi yapıştırın lan!' diye bağırılıyordu. Yanımızdaki erler içeriye bağırdılar. İçerden, kıdemli olan üç kişi koşarak geldi. 'Emredin komutanım' dediler. Erler, 'yeriniz var mı' diye sordu. 'Var komutanım' dediler..' Bunları kabul ediyor musunuz?' 'Ediyoruz komutanım!' Sonra kapı açıldı, içeri girdik. Birkaç tutuklu benim koluma, birkaç tutuklu kardeşimin koluna girdi. Bir ara kardeşimle göz göze geldik. Yüzü yer yer kanlıydı, gözlerinin içi kanlanmıştı. Birbirimize baktık ve bir şey demedik. Kardeşim, benim arka istikametimde iki adım daha attı ve 'midem bulanıyor, kusacağım' dedi. Yere yıkılıyordu. Tutuklu arkadaşlar, koluna girdi, bir yatağa uzattılar. Beni, daha içerde bir yere yatırdılar. Sonra kardeşimin üst kısmını soymuşlar, yanımdaki yatağa getiriyorlarken gördüm. Kardeşim orada, bir dizi üzerine çömelmiş, başı öne düşmüş, ağzı açık duruyordu..' İlhan, İlhan!' dedim. Ses vermeyince, 'İlhan, İlhan!' dedim. Çocuklar, ' bir şeyi yok' dediler. Bayıldı herhalde, diye düşündüm. Kardeşimi hemen, yanımdaki yatağa yatırdılar. Arada 40-50 santimlik bir boşluk vardı. Yatırırken biri, 'ayakları tutmuyor', dedi' 'Eyvah, dedim içimden, kardeşim felç oldu'... Ölüm hiç aklıma gelmiyordu. Tutuklular arasında doktor dedikleri bir tıbbiyeli vardı. Baktım, kardeşime suni solunum yaptırıyor. Öldü kardeşim, dedim. 'Yok yok, dediler, bir şey yok, nabzı biraz zayıf da kuvvetlendirmeye çalışıyoruz'.. Onbeş dakika sonra bir astsubay geldi. 'Doktor çağırın', dedi. On beş dakika kadar sonra sağlık teknis-

yeni bir astsubay geldi. 'Bir ambulans isteyin', dedi. Bir sedyeye alıp çıkardılar kardeşimi. Öyle upuzun, ağzı açık, gözleri yarı kapalı... Öpmek istedim, bırakmadı tutuklu arkadaşlar beni. Gitmişti kardeşim, oracıkta ölmüştü.' " (300).

İşte suçu, salt doğru düşünmekten başka bir şey olmayan, erdemli, yiğit bir insan, bir yurtsever aydın böyle öldürülmüştü... Ne var ki, bu korkunç cinayet bile yetmiyordu kan içicilere... Bir yıl sonra, bir 10 Kasım gecesi polisler, Muzaffer Erdost'un evine baskın vereceklerdi. O gün, İlhan Erdost'un ölümünün açıklandığı günün yıldönümüydü.

Polisler, evi didik didik ararken, Erdost'un eşi, evde yasak yayın bulunmadığını, çünkü bir yılı aşkın bir süre içinde üç kez arama yapıldığını ve her kitabın tek tek denetlendiğini anlatmaya çalışıyordu. İlhan Erdost'un cezaevine giderken yamna aldığı çantasının, kanlı paltosunun morgdan alınan giysilerinin bulunduğu dolap da arandıktan sonra, aramaya ilişkin tutanak tutulurken polislerden birisi İlhan Erdost için şunları söylüyordu:

— İyi olmuş öldürüldüğü[301]...

* * * *

Bir yıl içinde ülkenin üzerine ölü toprağı serpen 12 Eylül rejimi, 1981-1984 döneminde de basına ve yazarlara soluk aldırmadı. Bu dönemde aralarında, "Oktay Akbal, Hayati Asılyazıcı, İsmail Beşikçi, Metin Çulhaoğlu, Aydın Engin, Okay Günensin, Nazlı Ilıcak, Ali Kocatepe, Uğur Kökten, Nadir Nadi, Necdet Onur, Özcan Özgür, Akın Simav, Metin Toker, Erol Toy ve Rıza Zelyut" gibi adların da bulunduğu 58 gazeteci ve yazar, çeşitli hapis cezalarına çarptırıldılar.

İşin garip yanı, bunların arasında Kenan Evren'in yaşam öyküsünü roman haline getirmiş ve Evren'i kahraman yapmış bir Erol Toy ve 12 Eylülcülere akıl hocalığı tasla-

(300) Cemal, Hasan: **Tank Sesiyle Uyanmak**, (Muzaffer Erdost'un günlüğünden), s. 144-154, (1986).

(301) Selçuk, İlhan: **Kitap ve İnsan**, Cumhuriyet gazetesi, (4.12.1981).

yan ama giderek konseyi ve özellikle General Saltık'ı öfkelendiren bir Metin Toker de vardı. Ne var ki, Toker'in üç aylık hapis cezası, Askeri Yargıtay'ca bozulacaktı.

Bu arada sanatçılara da göz açtırılmıyordu. 25 Eylül 1981'de sinema oyuncusu Fatma Girik, gözaltına alınıyor, 31 Aralık 1981'de film yönetmeni Ali Özgentürk, DİSK eğitim çalışmalarına yardımcılık ettiği gerekçesiyle tutuklanıyor, 9 Ocak 1982'de sinema oyuncusu ve yazar Yılmaz Güney komünizm propagandası yaptığı gerekçeksiyle 7 yıl hapis cezasına çarptırılıyor, 12 Şubat 1982'de yurt dışında bulunan Cem Karaca, Melike Demirağ, Şanar Yurdatapan ve Sema Poyraz gibi sanatçılar hakkında tutuklama kararı alınıyor, tiyatro oyuncusu Müjdat Gezen ve tiyatro oyuncusu, karikatürist Savaş Dinçel, 19 Mayıs 1983'te "Çizgilerle Nazım Hikmet" adlı yapıtları nedeniyle tutuklanıyorlardı.

Bu dönemde (1981-1984), İstanbul'un önemli okuyucu potansiyeline sahip **Hürriyet, Günaydın, Milliyet, Cumhuriyet, Tercüman, Tan, Güneş** gibi gazeteler, **Arayış, Nokta, Maya, Yazko** gibi dergiler birkaç kez toplatılacak ya da kapatılacaklardı. Bu gazetelerin, yayın yapamadıkları gün sayısı 300'e yaklaşıyordu.

12 Eylül rejiminin egemen olduğu üç yıl içinde gazeteci, yazar, çevirmen ve sanatçılara verilen hapis cezaları toplamı 316 yıl 4 ay 20 güne ulaşıyordu. Bunun yarısından çoğu yani, 184 yıl 4ay, 15 günü yazı işleri müdürlerine ilişkindi. Bakanlar Kurulu ya da mahkeme kararıyla yasaklanan yayınların sayısı ise 927'ydi. Bu rakam, Cumhuriyet tarihinin son 35 yılında yasaklanan 3472 yayının dörtte biri kadardı [302].

Bu toz duman içinde **Cumhuriyet** gazetesinin ılımlılığıyla tanınmış başyazarı, 75 yaşındaki Nadir Nadi'nin[*], 9 Ma-

(302) Basın 80-84: **Yaşanılan Son Dört Yıl,** s. 373, (1984), Yayına hazırlayanlar: Cüneyt Arcayürek, Jülide Gülizar, Raşit Kaya, Metin Kazancı, Uygur Kocabaşoğlu, Mahmut Tali Öngören, Ertuğrul Özkök, Varlık Özmenek, Hıfzı Topuz.

(*) **Abalıoğlu, Nadir Nadi** (1908-1991): Muğla'nın Fethiye ilçesinde doğdu. Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet döneminin ünlü gazetecilerinden Yunus Nadi'nin oğludur. Galatasaray Lisesi'ni, Viyana

yıs 1983'te yazı işleri müdürü Okay Gönensin'le birlikte hapis cezasına çarptırılması, yurtiçinde -zorunlu olarak- sessiz bir öfkeyle karşılanıyor, ancak, yurt dışında geniş yankılar uyandırıyordu.

23 Ocak 1983 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan **Tuhaf bir Tasarı** başlıklı yazısında Nadir Nadi'nin "halkı suç işlemeye kışkırttığı" savıyla açılan dava, **Cumhuriyet** başyazarının 2 ay 20 gün hapis cezasına çarptırılmasıyla sonuçlanmıştı.

Olay, Uluslararası Basın Enstitüsü (IPI)'nün 19 Mayıs 1983'te Amsterdam'da yaptığı toplantıda ele alındı. IPI Genel Kurulu, Türkiye'de basına yönelik uygulamaları ve Nadir Nadi ile Okay Gönensin'e verilen hapis cezalarını kınayan bir karar tasarısını kabul ediyor ve Dünya'ya duyuruyordu.

O dönemdeki sıkıyönetim yasası uyarınca 6 aydan daha az olan cezalar, sanıklar ve savcı tarafından temyiz edilemiyor, temyiz yetkisi yalnız sıkıyönetim komutanlarının elinde bulunuyordu.

M.G.K. Genel Sekreterliğinden İstanbul Sıkıyönetim ve 1. Ordu Komutanlığına bir süre önce atanmış bulunan Orgeneral Saltık, kararı temyiz etmedi. Herhalde 75 yaşında bir yazarın hapse atılmasını istiyordu. Ancak, Askeri Yargıtay, Nadir Nadi'nin cezasını esastan bozacak ve bu trajikomik öykü böylece sona erecekti.

---

ve Lozan Üniversiteleri Siyasal ve Sosyal Bilimler bölümlerini bitirdi. 1938-1941 yılları arasında Galatasaray Lisesi'nde sosyoloji öğretmenliği yaptı. 1950 seçimlerinde D.P. listesinden bağımsız Muğla milletvekilliğine seçildi. Altı yıl süreyle Avrupa Komisyonu Danışma Meclisi üyeliğinde bulundu. 1964'te Cumhurbaşkanı Gürsel tarafından Cumhuriyet Senatosu üyeliğine seçildi. 1970'te süresi dolmadan senatörlükten ayrılıp, *Cumhuriyet* gazetesinin yöneticiliğine döndü.

Yapıtları: *Sokakta Gürültü Var* (1943), *Uyarmalar* (1961), *Perde Aralığından* (1965), *İki Sovyet Rusya-İki Polonya* (1967), *27 Mayıs'tan 12 Mart'a* (1971), *Sil Baştan* (1975), *Olur Şey Değil* (1979), *Ben Atatürkçü Değilim* (1981), *Dostum Mozart* (1986).

PARTİLER, KURUMLAR, DERNEKLER VE İDAMLAR

12 Eylül yönetiminin kurduğu baskı rejimi, yalnız basına, yazarlara ve sanatçılara yönelik değildi kuşkusuz.. Daha önce de değindiğim gibi, işçi kesiminin, sendikaların, siyasal partilerin, derneklerin ve üniversitelerin de üzerlerine acımasızca gidilmişti. Cezaevleri dolup taşıyordu. Binlerce kişi ya gözaltındaydı ya da tutukluydu.

12 Eylül yönetiminin tüm siyasal partileri kapatacağı, başlangıçta kimsenin aklına gelmiyordu. Önderleri tutuklu bulunan Türkeş'in Milliyetçi Hareket Partisi, Erbakan'ın Milli Selamet Partisi ve sosyalist partiler, topun ağzındaydılar ve kapatılmaları güçlü bir olasılıktı. Ancak Adalet Partisi'nin ve hele Atatürk'ün kurduğu Cumhuriyet Halk Partisi'nin, Atatürkçü(!) generaller tarafından ortadan kaldırılması düşünülemiyordu bile..

Ne var ki konsey, bu iki partinin genel başkanlarını ve önde gelen politikacılarını daha ilk günden adım adım izliyordu. 12 Eylül sabahı gözaltına alman ve Hamzakoy'a gönderilen Ecevit ve Demirel'in 11 Ekim'de Ankara'ya döndükten sonra 24 Ekim 1980'de evlerinde sorguya çekilmeleri bunun ilk işaretiydi. Bu arada M.G.K. Genel Sekreterliği'nin 29 Ekim 1980'de basına yaptığı açıklama oldukça İlginçti:

"**M.G.K. Genel Sekreterliği'nden bildirilmiştir:**

28 Ekim 1980 tarihinde Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri Orgeneral Haydar Saltık'ın yabancı basın temsilcileriyle yaptığı toplantıda, bazı sorulara verdiği cevaplar, basının bir kısmında Bay Demirel ve Bay Ecevit'in, yasaklamalar kalktığında siyasi hayata yeniden parti lideri olarak dönebilecekleri izlenimini vermeye yol açacak manşet ve ibarelerin yer almasına neden olmuştur.

Bu toplantıda, siyasi faaliyetler serbest bırakıldığında Bay Demirel ve Bay Ecevit'in diğer vatandaşlar gibi siyasi faaliyetlerini sürdürebilecekleri açıklanmış, ancak herhangi bir partinin lideri olacaklarına ilişkin bir

beyanda bulunulmamıştır [303]".

Bu açıklamadan bir gün sonra Ecevit, C.H.P. Genel Başkanlığı'ndan ayrıldığını açıklıyor, olay, siyasal alanda bir bomba gibi patlıyordu. Demirel ise Ecevit'e oranla çok daha soğukkanlı ve ölçülü davranıyor, açıklama karşısında herhangi bir yorumda bulunmuyordu.

M.G.K. Genel Sekreterliği'nin açıklaması, Kenan Evren'in birkaç hafta sonra yapacağı bir açık hava toplantısında daha da bir netliğe kavuşacaktı... Kenan Evren, 15 Ocak 1981 Perşembe günü, Konya vilayet konağının önündeki alanda toplanan üç-dört bin kişiye öfkeler içinde seslenerek, politikacılara şöyle gözdağı veriyordu:

"**Kurucu Meclis'ten sonra normal düzene, parlamenter demokratik sisteme döndükten sonra da, Türkiye'nin kaderi, ülkeyi bu hale getirenlere tekrar teslim edilmeyecek... Heveslenmesinler, ülkeyi bu hale getirenlere tekrar ülkeyi teslim etmeyiz**"

Evren, bu konuşmayı eski yazıyla aldığı notlara bakarak yapıyordu[304].

Aynı gün Evren, Konya Yüksek İslâm Enstitüsü'nde düzenlenen bir törende kendisine armağan edilen Kur'an'ı öpüp başına koyuyor ve değme din sömürücüsü politikacıya taş çıkartacak bir gösteride bulunuyordu [305].

Cunta, Ecevit'in peşini bırakmaya pek niyetli değildi. Nitekim, Ecevit, özellikle, 1981'in ilk aylarında yayımlamaya başladığı **Arayış** dergisindeki yazılarıyla cuntanın sabrını taşıracak ve 13 Ekim 1981'de çeşitli tarihlerde yaptığı dört konuşması nedeniyle yargılanmaya başlanacaktı.

Dava 20 gün sürdü. 3 Kasım 1981'de Ecevit, 4 ay hapis cezasına çarptırıldı. Ayrıca, mahkemede yaptığı savunmasına da yayın yasağı konuldu. 3 Aralık 1981'de de cezaevine konuldu. Ancak, Askerî Yargıtay'ın kararı bozması üzerine 1 Şubat 1982'de salıverildi.

Ne var ki, Ecevit'in çilesi bitmeyecek ve 10 Nisan 1982'de gözaltına alınacak, 16 Nisan'da tutuklanacak ve Hol-

(303) Cumhuriyet gazetesi: (29.10.1980).
(304) Cemal, Hasan: **Tank Sesiyle Uyanmak**, s. 194-195, (1986).
(305) Cemal, Hasan: A.g.y., s. 206.

landa Televizyonu'na, **Der Spiegel** dergisine verdiği demeçler nedeniyle yargılanacaktı.

6 Temmuz 1982'ye değin süren dava sonucunda Ecevit 2 ay 27 gün hapse mahkum oldu, 20 Ağustos 1982'de cezaevine girdi ve 15 Ekim 1982'de özgürlüğüne kavuştu.

M.S.P. ve M.H.P. yöneticileri tutukluydular ve tutuklu olarak yargılanacaklardı. Erbakan ve Türkeş'in 12 Eylül serüvenleri kamuyonca ilgiyle izleniyordu.

M.S.P.'ne ilişkin davanın duruşmasına 24 Nisan 1981'de başlandı. Erbakan için 14 yıldan 36 yıla değin hapis cezası isteniyordu.

Erbakan, tutuksuz yargılanmak üzere 24 Temmuz 1981'de salıverildi. 22 ay süren duruşmalardan sonra Erbakan'a 4 yıl, 22 M.S.P. üyesine 2-3 yıl hapis cezası verilmiş, 12 sanık aklanmıştı. Ne var ki, Askeri Yargıtay, "sanıklar hakkındaki kanıtları yetersiz ve soruşturmayı eksik bularak" 8 Mayıs 1984'te kararı bozacaktı.

M.H.P. ve Ülkücü kuruluşlar davası 19 Ağustos 1981'de başladı. 587 sanıklı davada 498 kişi tutuklu bulunuyordu. Savcının, Türkeş ve 219 sanık için ölüm cezası istemesi duruşmaları çok gergin bir havaya sokmuştu. Bu arada davada ilginç bir tablo dikkati çekiyordu: Sanıklar arasında en kalabalık grubu, 125 kişiyle işsizler oluşturmaktaydı [306].

Türkeş, dört-buçuk yıl yargılandıktan sonra 10 Nisan 1985'te serbest bırakıldı. Böylece Erbakan ve Türkeş, 12 Eylül rejiminin son bulmasıyla başlayan "güdümlü demokrasi" döneminde siyasal yaşantıda yerlerini yeniden alacaklar, Erbakan, M.S.P. niyetine kurulan Refah Partisi'nin, Türkeş de ikinci bir M.H.P. olan Milliyetçi Çalışma Partisi'nin genel başkanı olacaklardı.

---

(306) Cumhuriyet gazetesi: (20.8.1981).

Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı Behice Boran[*] ise asla bağışlanmadı ve gurbet ellerde öldü gitti.

Kurucu Meclis ve Siyasal Partiler

Faşizmin ayak seslerinin taa Avrupalardan, Amerikalardan duyulmaması için 1981 yılının ortalarında **cunta**, gündeme **Kurucu Meclis** konusunu getirmişti. Evren ve arkadaşları, artık, hedeflerine doğru yumuşak patikleriyle yürüyor görünecekler ama rotalarından hiç sapmayacaklardı.

Kurucu Meclis Yasası, 29 Haziran 1981'de M.G.K. tarafından onaylanıyor ve 30 Haziran 1981 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giriyordu. Yasaya göre, Kurucu Meclis, Milli Güvenlik Konseyi üyeleriyle 160 kişilik

---

(*) **Boran, Behice** (1910-1987): Bursa'da doğdu. Ortaokul ve liseyi İstanbul Amerikan Kız Koleji'nde tamamladıktan sonra 1935'te Amerika'ya giderek 1939'da Michigan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nü bitirdi. Aynı yıl A.Ü. Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Sosyoloji Bölümü'ne doçent olarak atandı.. 1941-1942 yıllarında *Yurt ve Dünya*, 1943-1944'te *Adımlar* dergilerini yayımladı ve bu dergilerde gençliğe, işçi ve köylüye ilişkin toplumsal, bilimsel yazılar yazdı. Bu yazıları ve siyasal düşünceleri gerekçe gösterilerek 1948'de üniversiteden uzaklaştırıldı. Bu olaydan sonra İstanbul'a yerleşen Boran, kurucusu ve genel başkanı olduğu *Barışseverler Cemiyeti*'nin T.B.M.M.'ne çektiği bir telgrafla, Kore'ye asker gönderilmesini kınaması üzerine dernek yöneticisi arkadaşlarıyla tutuklanarak, 1950 yılında 15 ay hapis cezasına çarptırıldı.

Boran, bu olaydan sonra siyasete atıldı ve 1962'de girdiği T.İ.P.'nden 1965'te Urfa milletvekilliğine seçildi.

1965-1970 yılları arasında Boran, T.İ.P. içinde "Milli Demokratik Devrim" tezini savunanlara karşı çıkmaktaydı. Ayrıca, "Türkiye'ye özgü bir sosyalizm" konusunda parti genel başkanı Mehmet Ali Aybar'la da görüş ayrılığı içindeydi. Bu çatışmalar Aybar ve arkadaşlarının partiden ayrılmalarıyla sonuçlandı ve Boran 1970'te parti genel başkanlığına seçildi.

12 Mart 1970 darbesinden sonra Boran ve arkadaşları tutuklandılar. T.İ.P. kapatıldı ve Boran, 13 yıl hapis cezasına çarptırıldı. 1974 Af Yasası'yla özgürlüğüne kavuştu. 1975'te T.İ.P. 'ni yeniden kurarak partinin genel başkanı oldu. 12 Eylül darbesinden sonra ise yurt dışına çıktı. 8 yıla mahkum edildi. "Yurda dön" çağrısına uymadığından 5 Haziran 1981'de yurttaşlıktan çıkarıldı ve mallarına el kondu. 10 Ekim 1987'de Brüksel'de öldü. Boran'ın, *Toplumsal Yapı Araştırmaları (1945)*, *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları* (1968) gibi yapıtları vardır.

bir Danışma Meclisinden oluşacak ve Danışma meclisinin 40 üyesini M.G.K. seçecekti. Yasa, 11 Eylül 1980'de siyasal parti üyesi olanların, Kurucu Meclis'e girmelerini yasaklıyordu.

Aslında bu yasak, siyasal partilerin kapatılmasına ilişkin hazırlığın önemli bir işaretiydi.

Danışma Meclisi'nin 160 üyesi, 15 Ekim 1981'de açıklandı. Bu 160 üyenin 120'si her ilin valisinin önerdiği adaylar arasından Milli Güvenlik Konseyi'nce seçilmişti. Geriye kalan 40 üye ise doğrudan Milli Güvenlik Konseyi'nin saptadığı kişilerden oluşuyordu. Doğrusu, çok demokratik(!) bir yönteme başvurulmuştu.

Ertesi gün 16 Ekim 1981'de de bomba patlatıldı: Tüm siyasal partiler kapatılmış ve mal varlıklarına el konulmuştu.

Kararın açıklanmasından iki gün sonra cuntanın başı Evren, Malatya veElazığ'da yaptığı konuşmalarda, "partileri cezalandırdık, bunları böyle cezalandırmayı uygun gördük. Bu, onlara yeter" diyordu [307].

Ülke, Evren'in bu tür konuşmalarına alışmıştı. 12 Eylül darbesinden bu yana tüm ülkeyi dolaşıyor, görülmemiş güvenlik önlemlerinin alındığı alanlarda hırçın konuşmalar yapıyordu. Hatip değildi. Hatiplik bir yana, yeteneksiz bir konuşmacıydı. Kürsüde önüne konulan metni okurken bile kekeliyor, hele metin dışına çıkıp, doğaçtan (irticalen) konuşmaya başlayınca tek sözcükle, sayıklıyordu. Üstelik, bir tiran gibi konuşmaktaydı. Örneğin, peşpeşe verilen idam cezalarının kamuoyunda uyandırdığı tepki karşısında, 3 Ekim 1984'te Muş'ta yapacağı konuşmada şu dehşet verici düşünceyi dile getirecekti:

"Hainleri asmayıp, besleyecek miyiz? " [308].

* * * *

Danışma Meclisi, ilk toplantısını 23 Ekim 1981'de yaptı. 27 Ekimde de Meclis başkanlığına Prof. Sadi Irmak seçildi. Danışma Meclisi, yeni anayasayı, siyasal partiler ve

(307) Cumhuriyet gazetesi: (20.10.1981).
(308) Hürriyet gazetesi: (4.10.1984).

seçim yasalarını hazırlayacaktı. Böylece, temel hak ve özgürlükleri kısıtlayan yeni bir anayasanın hazırlanmasından görünürde Danışma Meclis'i sorumlu olacaktı.

Aslında, Milli Güvenlik Konseyi'nin danışmanlığını yapmakla görevlendirilen Danışma Meclisi, kısa sürede kolları sıvıyarak Kenan Evren ve arkadaşlarının buyrukları doğrultusunda, geriye dönüşü simgeleyen bir anayasa taslağını hazırlamaya koyuldu. Taslağı hazırlayacak komisyonun başına Orhan Aldıkaçtı adında bir hukuk profesörü getirilmişti. Taslağın ana çizgileri belli olmaya başladığında kamuoyunda -yaşanılan baskı rejimine karşın- derin tepkiler oluşmuştu. Örneğin, İlhan Selçuk, **Cumhuriyet**'te şöyle diyordu:

"**1961 Anayasası, demokratik özgürlükleri, sosyal devleti, emekçi haklarını güvenceye bağlamakla çağdaşlık yolunda bir adım niteliği kazanmıştır.**

Ya 1982'nin Aldıkaçtı taslağı nedir?

Çağdaşlığa sırtını çevirerek geriye dönüş özlemlerini dile getiren bu taslak, anayasal hukukun doğal mantığından ve sistem anlayışından da yoksundur. Sınırları belirsiz sözcüklerle hukuk dışı ucuz edebiyat yapmakta; özgürlüklerin kısıtlanmasını, emekçi haklarının kısılmasını, demokrasinin kırpılmasını örtmeye çalışmaktadır. Aldıkaçtı taslağının temel felsefesi kurnazlıktan kaynaklanıyor ve yurttaşı aptal yerine koyuyor (309) "

Uğur Mumcu ise hazırlanan anayasayı "24 Ocak kararlarına dayalı bir 24 Ocak anayasası" olarak adlandırıyor ve şunları yazıyordu:

"**Türkçe yanlışları, hukuk yanlışları ve madde yanlışları ile dolu Aldıkaçtı anayasası, siyasal felsefesi ile tam bir "işveren anayasası" görünümündedir. İşveren örgütlerinin önerileri, olduğu gibi anayasa tasarısına yansımıştır.**

... Türk halkı böyle bir anayasaya mahkum edilmemelidir. Tarihi boyunca hak ve özgürlükleri için savaş-

(309) Selçuk, İlhan: **Taslak!..** Cumhuriyet gazetesi, (26.7.1982).

mış olan Türk ulusu, dil yanlışları, hukuk yanlışları ve madde yanlışları ile dolu ve toplumun ayrıcalıklı kesimlerini okşayan anayasa yerine, bütün toplumu kucaklayan bir anayasaya layıktır (310)"

Özellikle **Cumhuriyet** gazetesi, tasarıya yaylım ateş açmıştı. Başyazar Nadir Nadi, Danışma Meclisi'ni şöyle uyarmaktaydı:

"**Danışma Meclisi'nde hazırlanmasına çalışılan yeni anayasa, çağdaş hukuk kurallarına öylesine aykırı hükümler içeriyor ki, bu haliyle yürürlüğe girdiği takdirde, ülkemizde uyumlu bir toplumsal yaşamdan söz edilemeyeceğini şimdiden söylemek hiç de falcılık sayılmaz.**

... Bütün yurttaşları kışla disiplini içinde yaşamaya zorlayan bu anayasa, çağdaş dünyanın hangi demokrasisinde görülmüştür (311)" ?

Tüm bu eleştiriler karşısında cuntanın başı Evren, küplere biniyor ve tasarıyı onaylamayanları "dış güçlerle işbirliği yapmakla" suçluyordu. Örneğin, 29 Ağustos 1982'de Afyon'da yaptığı konuşmada şöyle kükrüyordu:

"Dış güçlerle işbirliği içinde olanlar, Türkiye'ye yapılan dış yardımın kesilmesi için çok çaba sarfettiler. Bununla Türkiye'yi yıkamayacaklarını anlayınca, yeni hazırlanmakta olan anayasanın kabul edilmemesi için bir kampanya içersine girdiler (312)"

Evren'in halk yığınları önünde yaptığı bu mantık dışı konuşmalar, giderek Türk ulusunu tehdit biçimine dönüşecekti.. 1 Ekim 1981'de Burdur ve Isparta'da yaptığı konuşmalarda halkı tehdit ediyor, esip gürlüyordu:

"Bize güveniyorsanız anayasaya evet dersiniz..

Bayram tebriklerinin altına, **anayasa'ya hayır** diyorlarmış... Bize bildirin ki bunları, aynı anarşistlerle mücadele ettiğimiz gibi bunlarla da mücadele edelim... Mücadele ede ede bu gibi kişiler yola getirilir (313)"

---

(310) Mumcu, Uğur: **24 Ocak Anayasası** , Cumhuriyet gazetesi, (1.8.1982)
(311) Nadir Nadi: **Çağdaşlık**, Cumhuriyet gazetesi, (6.9.1982).
(312) Cumhuriyet gazetesi (30.8.1982).
(313) Cemal, Hasan: **Demokrasi Korkusu**, s. 89-90, (1986).

Hazırlanan anayasa için referanduma gidilecek yani, Türkiye Cumhuriyeti'nin anayasası Türk halkının oylarına sunulacaktı. Ama, Evren'in istemediği doğrultuda oy kullanmak yasaktı.

Cumhuriyetin kuruluşundan o günlere değin, 12 Eylül rejiminin oluşturduğu Danışma Meclisi ölçüsünde hiçbir meclis, devletin temeline dinamit koymaya böylesine cesaret edememişti... Örneğin, çağdaş ve laik cumhuriyetin temel öğelerinden biri olan **Öğretim Birliği Yasası** (Tevhid-i Tedrisat Kanunu) işte bu Danışma Meclisi'nce rafa kaldırılacak ve Mustafa Kemal'in en önemli devrimci atılımlarından biri, bilerek isteyerek yok edilecekti.

430 sayılı Öğretim Birliği Yasası, 3 Mart 1340 (1924) tarihinde kabul edilmişti. Bu yasa ile azınlık ve yabancı okulların dinsel ya da siyasal amaçlarla öğretim yapmalarının önüne geçildiği gibi, ders programlarından dinsel öğeler çıkartılıyor, Türkiye'deki tüm eğitim kurumları, Maarif Bakanlığına bağlanıyordu.

Şimdi şu satırları gözden geçirelim:

"Öğretimin birleştirilmesi ve laikleştirilmesi konusunda yapılan bu atılım Türk ulusu için yaşamsal bir önem taşımaktaydı. Çünkü dünya ulusları arasında layık olduğu saygı katına varabilmek için Türk ulusu, çocuklarına vereceği eğitimi **mektep** ve **medrese** adında birbirinden tamamen başka görüş ve inanışta olan iki çeşit kuruma bırakamazdı. Kaldı ki, eğitim ve öğretim birleştirilmedikçe aynı düşünce, görüş ve anlayışta bireylerden oluşan bir ulus yaratmaya da olanak yoktu [314]."

Görülüyor ki Danışma Meclisi, Türkiye'yi 1924'lerin gerisine götürüyordu. Aslında buyruk, çok daha önceden verilmiş ve Kenan Evren, 23 Temmuz 1981'de Erzurum'da kararını halka açıklamıştı:

"**Artık yeni aldığımız bir kararla ilk ve ortaokullarda, liselerde mecburi (zorunlu) din dersi konacaktır**".

---

(314) Karal, Enver Ziya: **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi**, s. 156, (1968).

Kenan Evren'in bu buyruğu doğrultusunda Danışma Meclisi, gereğini yerine getirecek ve "ilk ve ortaöğretim kurumlarında din ve ahlak öğretimi, zorunlu ders olarak" okutulacak ve bu zorunluluk Anayasa'nın 24. maddesi olarak mühürlenecekti.

Danışma Meclisi'nin becerileri salt bununla da kalmayacaktı kuşkusuz.. Hazırlanan anayasa, işçi sendikalarını ve derneklerini kıskaç içine alıyor, dernek ve sendikalara siyasal etkinliği yasaklıyor, hatta bunların herhangi bir siyasal partiye destek vermelerini bile önlüyordu. Bunun yanısıra Cumhurbaşkanlığına öylesine yetkiler tanınıyordu ki, Türkiye, demokrasiyi soluma yerine otokrasiye teslim edilmenin sancılarını yaşamaya başlamıştı... Örneğin Cumhurbaşkanı, Üniversite Yükseköğretim Kurulu üyelerini, üniversite rektörlerini, Anayasa Mahkemesi, Danıştay, Askeri Yargıtay, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi, Hakimlerve Savcılar Yüksek Kurulu üyelerinin bir bölümünü ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı ile Başsavcıvekilini seçme yetkisine sahip oluyordu. Böylece, üniversitenin bilimsel özerkliğini yok etmek yolunda daha önce atılmış olan adımlar hedefine varıyor, yargının bağımsızlığı büyük yara alıyordu. Bu arada Atatürk'ün desteğiyle 12 Temmuz 1932' de "Türkçenin özleştirilmesi ve geliştirilmesi" amacıyla kurulan Türk Dil Kurumu ve 15 Nisan 1931'de kurulmuş olan Türk Tarih Kurumu, 11 Ağustos 1983'te çıkarılan 2876 sayılı yasayla tarihe karışacak ve her iki kurum, **Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu** adıyla oluşturulan ve yönetimine sağcıların getirileceği bir örgüte bağlanacaktı.

Türk Dil ve Tarih Kurumları, "Atatürk'ün 28 Kasım 1938' de Ankara'da 3. Sulh Hukuk Mahkemesi'nde açılan vasiyetnamesine göre, Atatürk'ün para ve hisse senetlerinin mirasçısıydılar. Bu nedenle çıkarılan yasa, hukuk sistemini altüst edecek nitelikteydi. Ne var ki, cunta döneminde hukuk ve yasa gibi kavramlar nasıl olsa geçerli değildi. Evren'in kendisi hukukdu... Ağzından çıkan laflar da Danışma Meclisi eliyle yasa haline getiriliyordu. Evren ve arkadaşları, bu iki kurumun özellikle Türk Dil Kurumu'nun bir komünist yuvası olduğu saplantısı içindeydiler.. Şu

halde bu kurumlar yok edilmeliydi.. Öyle de oldu...

Evren'in, kıravatlı ve kıravatsız gericilerin keyfine diyecek yoktu. Cumhuriyet devriminin getirdiği kuruluşlar teker teker yok ediliyordu. Ne gam?... Danışma Meclisi'nin peyzaj mimarları, Kenan Evren'in özlediği dikensiz gül bahçesini düzenlemeye çalışıyorlardı.. (*)

DİSK Davası

Daha önce gördüğümüz gibi 12 Eylül darbesinin ilk günlerinde Devrimci İşçi Sendikaları Konfedersayonu (DİSK)' nun bankalardaki paraları bloke edilmiş, yöneticileri gözaltına alınmıştı. 1980 yılı Aralık ayında, basında yer alan haberlere göre 15 Eylül 1980'de gözaltına alınan 577 sanığın dışında dava dosyası, yaklaşık 2000 kişiyi kapsamaktaydı. DİSK yöneticileri, "işçi sınıfının egemenliğine dayalı düzen kurmaya yönelik yasadışı örgütsel etkinlikte bulunmak" savıyla yargılanacaklardı (315).

Duruşmalara 24 Aralık 1981'de başlanabildi. Davada, "savaş hali hükümlerinin uygulanmasına" karar verilmişti. Sanık sayısı 1477'ydi.

Askeri Savcı Süleyman Takkeci, DİSK yöneticilerini, anayasanın tamamını ya da bir bölümünü tağyir (**) ve tebdil (***) ve ilgaya (****), Büyük Millet Meclisi'ni ıskata (*****) ya da görevini yapmaktan zorla alıkoymaya girişmiş bulunmakla suçluyor, ayrıca DİSK'in "sosyal bir sınıfın öteki sosyal sınıflar üzerinde egemenlik kurmasına yönelik eylem içinde olduğunu ileri sürüyor ve aralarında DİSK Genel Başkanı Abdullah Baştürk'ün de bulunduğu 52 sendikacı için ölüm cezası istiyordu.

(*) Danışma Meclisi'nde anayasa tasarısı oylanırken meclisin yedi üyesi, Ertuğrul Alatlı, Mustafa Alpdündar, Abdülbaki Cebeci, Kamer Genç, Vahap Güvenç, Feridun Ş.Oğünç ve Mehmet Pamak red oyu vermişlerdi.

(315) Cumhuriyet gazetesi (19.12.1980).

(**) **Tağyir:** Bozma, başkalaştırma, değiştirme.

(***) **Tebdil**: Değiştirme.

(****) **İlga:** Varlığını kaldırma.

(*****) **İskat**: Düşürme, yok etme, ortadan kaldırma.

Dava, yıllarca sürdü. Birçok sanık çeşitli tarihlerde salıverildiler. Abdullah Baştürk ve yürütme kurulu üyeleri de 1984 yılının 23 Ağustosunda serbest bırakıldılar ve yargılanmaları tutuksuz olarak sürdü. Sonunda genel başkan Abdullah Baştürk, genel sekreter Fehmi Işıklar ve yürütme kurulu üyeleri Ali Rıza Güven, Kemal Nebioğlu, Mukbil Zırtıloğlu ve Tuncer Kocamanoğlu 10'ar yıl, Süleyman Çelebi ve Celal Küçük 8'er yıl 10 ay yirmi gün hapis cezasına çarptırıldılar. Birçok sendikacıya da çeşitli hapis cezaları verildi.

Duruşmaların başlamasından dokuz yıl sonra yani, bu satırların yazıldığı sırada davaya ilişkin dosyalar henüz Yargıtay'da bulunuyordu.(*)

Dernekler Yargılanıyor

12 Eylül darbesi, çeşitli dernekler için tam bir karabasan döneminin yaşanmasına neden oldu. Öyle bir rüzgar esiyordu ki, duvarlarından sökülen dernek tabelalarını o toz-duman içinde görebilmek olanaksızdı.

Barış Derneği davası, kamuoyunda geniş yankılar yaratan davaların başında geliyordu.

Barış Derneği, dünyada ve yurtta barışı savunma amacıyla 1977'de İstanbul'da kurulmuştu. Derneğin genel başkanlığına emekli büyükelçilerden Mahmut Dikerdem getirilmişti.

12 Eylül kafasına göre, barışı savunmakla komünistliği övmek arasında ayrım yoktu. Dünya halklarının kardeşliğinden yana olmak, savaşa "hayır" demek ve tüm insanlar için kansız, barutsuz bir dünyayı özlemek, komünistliğin ta kendisiydi..

12 Eylül darbesinden çok kısa bir süre sonra dernek kapatıldı. 27 Ekim 1980'de de dernek yöneticileri hakkında soruşturma başlatıldı. 27 Şubat 1982'de 37 yönetici İstanbul 2 numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi'nce tutuklandı.. Yurt dışında bulunan Tektaş Ağaoğlu, Oya Bay-

(*) DİSK davası sanıkları 1991 yılında Askeri Yargıtayca aklanmışlardır.

dar, Enis Coşkun, Metin Denizmen, Gültekin Gazioğlu, Mehmet Karaca ve Hasan Fehmi Mavi ile birlikte tutuklanmalarına karar verilenlerin sayısı 44'ü buluyordu.

Bir bölümü Metris, bir bölümü Maltepe askeri cezaevlerine konulan 37 tutuklu, şu adlardan oluşuyordu:

"Kadir Akgün, Nefise Akyelik, Kemal Anadol, Orhan Apaydın, Yaşar Arıkan, Şefik Asan, Erdal Atabek, Sait Aydoğmuş, Hüseyin Baş, Cüneyt Başbuğ, Ataol Behramoğlu, Mehmet Bulut, Yavuz Çizmeci, Niyazi Dalyancı, Mahmut Dikerdem, Ergun Elgin, Mustafa Gazalcı, Aykut Göker, Reha İsvaıı, Karabey Kalkan, Zülal Kılıç, Cemal Kıral, Uğur Kökden, Metin Özek, Sedat Özkol, İsmail Hakkı Öztorun, Medet Serhat, Ali Sirmen, Gencay Şaylan, Ali Taygun, Orhan Taylan, Nedim Tarhan, Haluk Tosun, Melih Tümer, Aybars Ungan, Tahsin Usluoğlu, Nurettin Yılmaz."

Görüldüğü gibi İstanbul Barosu'ndan, Baro Başkanı Orhan Apaydın, eski milletvekillerinden Kemal Anadol, Mustafa Gazalcı, İ.Hakkı Öztorun, Nedim Tarhan, Nurettin Yılmaz, üniversitelerden Prof. Metin Özek, Prof. Melih Tümer, ODTÜ öğretim üyeleri Haluk Tosun ve Gencay Şaylan, meslek kuruluşlarından Türk Tabibler Birliği Merkez Konseyi Başkanı Erdal Atabek, Tüm Teknik Elemanlar Derneği (TÜTED) Genel Başkanı Aykut Göker, İnşaat Mühendisleri Odası eski başkanı Sedat Özkol, Türkiye Yazarlar Sendikası Genel Sekreteri ozan Ataol Behramoğlu, Cumhuriyet gazetesi yazarlarından Ali Sirmen, ünlü ressam Orhan Taylan, tiyatro sanatçısı Ali Taygun ve İstanbul eski belediye başkanlarından Ahmet İsvan'ın eşi Reha İsvan tutuklular arasındaydılar.

Dava, 24 Mayıs 1982'de açılmıştı. Askeri savcı Süleyman Takkeci'nin açıklamasına göre, sanıklar, yasadışı örgüt kurmak, komünist, bölücü ve ırkçı eylemlerde bulunmak, yurt dışında Türkiye aleyhinde propaganda yapmak, suç olan fiili övmek savıyla yargılanacaklardı.

Duruşmalara 24 Haziran 1982'de başlandı.

Sanıklar, duruşmalara kelepçeli olarak götürülüyorlardı. Bu uygulama karşısında, İstanbul eski belediye başkanı Ahmet İsvan'ın 57 yaşındaki eşi Reha İsvan, komu-

tanlığa şöyle bir dilekçe veriyordu:

"**Komutanlık Önüne:**

... Son üç kezdir duruşmaya, kapalı, hurda bir hapishane arabasıyla ellerim kelepçeli götürülmekteyim. Görevli polis hanımların da tanık olduğu gibi, yara bere içinde kaldığım gibi, havalar daha soğuduğunda, yaşım ve rahatsızlığım nedeniyle bunun benim için daha da sakıncalı olacağı aşikardır. Vasıta sorunu sözkonusu ise durum 1. Ordu Sıkıyönetim Komutanlığı'na bildirilerek bu soruna bir hal çaresi aranması hususunu arzederim" (316).

Duruşmalar yeni başlamış ve yargı, kararını vermemişti ama İsvan ve arkadaşları hapishanede cezalandırılıyorlardı.

Sanıkların ondokuzu, 23 Aralık 1982'de, 10 ay tutuklu kaldıktan sonra serbest bırakıldı. Ne var ki yaklaşık 11 ay sonra 14 Kasım 1983'te yeniden tutuklanacaklardı. Çünkü o gün Barış Derneği davası askeri mahkemece kararа bağlanmıştı. Verilen karara göre, "Genel Başkan Mahmut Dikerdem, Şefik Asan, Erdal Atabek, Hüseyin Baş, Ataol Behramoğlu, Ergun Elgin, Aykut Göker, Reha İsvan, Metin Özek, Ali Sirmen, Gencay Şaylan, Orhan Taylan, Ali Taygun, Nedim Tarhan, Haluk Tosun, Aybars Ungan, Cemal Tahsin Usluoğlu ve Nurettin Yılmaz", T.C.Y.'nin 141/1 maddesi uyarınca sekizer yıl, "Orhan Apaydın, Niyazi Dalyancı, Gündoğan Görsev, İsmail Hakkı öztorun ve Melih Tümer, T.C.Y.'nın 141/5 maddesi uyarınca beşer yıl hapis cezasına çarptırılıyorlardı.

Ancak, Askeri Mahkemenin kararı, 29 Ağustos 1984'te Askeri Yargıtay'ca bozulacaktı.

Sanıkların tutukluğu sürerken, duruşmalara 10 Ekim 1984'te yeniden başlandı. 8 Kasım 1984'te sanıklardan Mahmut Dikerdem, Orhan Apaydın, Niyazi Dalyancı, Gündoğan Görsev, İsmail Hakkı Öztorun ve Melih Tümer'in tutuksuz yargılanmalarına karar verildi. Ne var ki, duruşmalar sona erdiğinde mahkemenin, eski kararında diren-

(316) Oral, Zeynep: **Bir Ses**, s. 106, (1986)

diği görülecekti.

Askeri Yargıtay Daireler Kurulu, 19 Aralık 1985'te mahkemenin **direnme kararını** "noksan soruşturma" gerekçesiyle yeniden bozdu; ve sanıkların üçüncü kez yargılanmalarına 17 Şubat 1986'da başlandı. İlk duruşmadan o güne 3 yıl 7 ay 23 gün geçmişti.

17 Şubat 1986'da, üçüncü kez görülen davanın ilk duruşmasında askeri savcı da Yargıtay'ın bozma kararına mahkemenin uymasını istiyor ve oturum sonunda sanıklardan Aykut Göker, Reha İsvan, Metin Özek, Gencay Şaylan, Haluk Tosun ve Cemal Tahsin Usluoğlu'nun serbest bırakılmalarına, Erdal Atabek, Hüseyin Baş, Ergun Elgin, Ali Sirmen, Ali Taygun ve Orhan Taylan'ın tutukluluk hallerinin devamına karar veriliyordu.

Karar, kamuoyunda olumsuz tepkilere neden olmuştu. Üstelik, üye yargıç yüzbaşı Tarık Kale, tutuklu bulunan tüm sanıkların serbest bırakılmaları gerektiğini belirterek karara karşı çıkmıştı. **Cumhuriyet** gazetesinde Hıfzı Veldet Velidedeoğlu şunları yazıyordu:

"... Eğer bir salıverme gerekçesi var idiyse bu, ya 12 kişinin hepsi için vardır, ya da hepsi için yoktur. Aynı durumda olanların altısı için bir türlü, öbür altısı için başka türlü gerekçe olamaz [317]"

Tutuklu kalmalarına karar verilen altı sanık 10 Mart 1986'da yapılan duruşmalarında salıverildiler..

Sonuç olarak, Barış Derneği davasında varılan son kararа göre, Mahmut Dikerdem ve Reha İsvan 4 yıl 2 ay, Erdal Atabek, Hüseyin Baş, Aykut Göker, Metin Özek, Nedim Tarhan, Orhan Taylan birer buçuk yıl, Niyazi Dalyancı ve Nurettin Yılmaz altışar ay hapis cezasına çarptırıldılar.

Dava, DİSK davası gibi Yargıtay aşamasında bulunuyor [*].

Barış Derneği'nin serüveni salt bu dava ile noktalanmayacaktı. 6 Kasım 1983 seçimlerinden sonra, Anavatan

---

[317] Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet: **Adalette de Batı Standardı**, Cumhuriyet gazetesi, (23.12.1986).

[*] Dava, 1991 yılında düşmüştür.

Partisi'nin iktidarı ele geçirdiği ve Kenan Evren'in cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturduğu güdümlü demokrasi döneminde Barış Derneği'ne ilişkin bir dava daha açılacaktı. Hem de 1984 yılının Kasım ayında... Yani, 1. Barış Derneği davası sürerken... Bu nedenle, bu açılan ikinci dosya, Barış-2 davası olarak anılır.

Dava, 12 Eylül darbesinden dört, genel seçimlerden bir yıl sonra 19 Kasım 1984'te açılacak ve savcılık, ülkenin önde gelen bilim adamlarından, hukukçulardan, yazarlar, sanatçılar ve kimi C.H.P. milletvekillerinden oluşan 44 sanığın 5-15 yıl hapsini isteyecekti.

T.C.Y.'nın 141/1 maddesi uyarınca, "Sadun Aren, Yavuz Bayülken, Müşir Kaya Canpolat, Süleyman Coşkun, Halit Çelenk, Güner Elçin, Ertuğrul Günay, Ali Rıza Güven, Celal Küçük, Aziz Nesin, Mehmet Ali Pestilci, Erol Saraçoğlu, Ataman Tangör ve Metin Tüzün için 8-15 yıl hapis isteminde bulunan savcı, ayrıca 33 sanığın T.C.Y.'nın 141/5 maddesi uyarınca 5-12 yıl hapis cezasına çarptırılmasını istiyordu. Bu sanıklar şu adlardan oluşmaktaydı:

"Tarık Akan, İlhan Alkan, Turgan Arınır, Galip Aydındağ, Rutkay Aziz, Esat Ahmet Balım, Asım Bezirci, Birol Bora, Atilla Coşkun, Nurettin Osman Çavdargil, Tezer Eraslan, Genco Erkal, Özgül Erten, Gündüz Gören, Jülide Gülizar, Nezahat Gündoğmuş, Mehmet Şükrü Güner, Sadık Karamustafaoğlu, Turgut Kazan, Dora Kalkan Küçükyalçın, Mehmet Okçuoğlu, Kurt Onay, Erkan Oyal, Rasim Öz, Mustafa Özkan, Mustafa Birol Özkay, Ali Şen, Gülşen Tuncer, Vedat Türkali, Sadettin Ülfer, Ferruh Yavuz, Ali Galip Yıldız, Mustafa Yılmaz".. Ayrıca, Milli Birlik Komitesi eski üyesi ve Halkevleri Genel Başkanı Ahmet Yıldız, komünizm propagandası yapmak savıyla ve 5-10 yıl hapis cezası istemiyle yargılanacaktı.

Barış-2 davasında Erol Saraçoğlu ve Ataman Tangör, 15 gün hapis 15.000 TL. para cezasına, dernekler yasasına aykırı eylemden de birbuçuk yıl hapis cezasına çarptırıldılar. Diğer sanıklar için takipsizlik kararı verildi. Soruşturması yapılan 150 dosya ise, sanıkların ifadeleri alına-

madığı için kapatılmadı ve beklemeye alındı. Şimdi biraz geriye dönerek kapılarına kilit vurulan öteki dernekleri anımsayalım.

22 Kasım 1972'de çıkarılan 1630 sayılı Dernekler Yasası 4 Ekim 1983'te kabul edilen 2098 sayılı yasayla yürürlükten kaldırıldı. 12 Eylül dönemi, TÖB-DER (Tüm Öğretmenler Birleşme ve Dayanışma Derneği), TÜM-DER (Tüm Memurlar Birleşme ve Dayanışma Derneği), TÜTED (Tüm Teknik Elemanlar Derneği), Halkevleri ve Türk Hukuk Kurumu gibi kuruluşların etkinliklerinin durdurulduğu bir dönemdi.

Bu dernekler ve yöneticileri için davalar aylarca sürdü. TÖB-DER yöneticileri dışında hepsi aklandı. Halkevleri ve Türk Hukuk Kurumu, tüzüklerini yeni Dernekler Yasası'na göre düzenleyerek yeniden açıldılar. 62 sanıklı TÖB-DER davasında ise 12 sanık aklanıyor 50 sanık 1 yıla değin değişen hapis cezalarına çarptırılıyor, TÖB-DER kapatılıyor ve mal varlığına el konuluyordu. Dernek Genel Başkanı Gültekin Gazioğlu duruşmalar sırasında yurt dışında bulunmaktaydı. "Yurda Dön" çağırısına uymadığından yurttaşlıktan çıkarılacaktı.

TÖB-DER yöneticilerine verilen hapis cezaları 25 Aralık 1981'de karara bağlanmıştı. Bu arada ilginç işler de oluyordu.. Kararın açıklanmasından 12 gün önce, 12 Aralık 1981'de İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Halkla İlişkiler Bölümünden bir albay, **Cumhuriyet** gazetesine telefon ederek gazetede o gün yayınlanmış olan ve Oktay Akbal tarafından kaleme alınan "öğretmenlere ilişkin bir yazıyı" hiç beğenmediklerini belirtiyordu.

Akbal o yazısında, "Kahramanmaraş kıyımını kınamak için bir günlük boykota katılan öğretmenlerin sürülmesine" karşı çıkıyordu.

Albay, telefonda **Cumhuriyet**'e gözdağı veriyor ve şöyle diyordu:

"**O öğretmenlerin daha görecekleri günler var**[318]"

(318) Cemal, Hasan: **Tank Sesiyle Uyanmak**, s. 442 (1986).

Bilim ve Toplum Düşmanlığı

12 Eylül cuntası döneminde çıkarılan ve yürürlüğe konulan iki yasa vardır ki, bunları, "bilime ve topluma yönelik cinayetler" olarak nitelendirmek herhalde abartı olmayacaktır.

Bu yasalardan ilki, ünlü 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasası, öteki de cuntaca "reform kanunu" adı verilen ve yükseköğretimi temelinden dinamitleyen 2547 sayılı yasadır.

12 Eylül yönetimi işbaşına geldikten bir hafta sonra 19 Eylül 1980'de 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasasında yapılan bir değişiklikle sıkıyönetim komutanlarına, "tüm kamu kurumlarında çalışan kamu personelinin işine son verilmesi ya da görev yerinin değiştirilmesi konusunda ilgili kurumlara emir verme" yetkisi tanınıyor ve kamu kurumlarına da, "bu emri derhal uygulama yükümlülüğü" getiriliyordu.

Bu dehşet verici uygulamayla binlerce memur, öğretmen, üniversite öğretim üyesi, işinden atıldı ya da kendi çalışma bölgesi dışına sürüldü. 4891 kişinin işine son verildi. 4509 kişinin görevi değiştirildi ve toplam 9400 kişi kıyıma uğradı [319].

Binlerce kişiyi ve aileyi yıllarca çok zor koşullar altında yaşamaya zorunlu kılan 1402 sayılı yasa kısa bir süre içinde üniversitelerin üzerine de çökmekte gecikmedi. Aralarında, "Yavuz Aksu, Aydın Aybay, Rona Aybay, Korkut Boratav, Tuncer Bulutay, Sencer Divitçioğlu, Aliye Erkoçak, Cumhur Ertekin, Kurthan Fişek, Cevat Geray, Güney Gönenç, Gencay Gürsoy, Alpaslan Işıklı, Nurkut İnan, Yakup Kepenek, Günsel Koptagel, Üstün Korugan, Yalçın Küçük, İdris Küçükömer, Veli Lök, Baskın Oran, Metin Özek, Murat Sarıca, Bahri Savcı, Ataman Tangör, Server Tanilli, Nazif Tepedelenlioğlu, Mete Tunçay, Burhan Cahit Ünal" gibi tanınmış bilim adamlarının bulunduğu 73 profesör ve doçent üniversitelerden uzaklaştırıldı [320].

---

(319) Özen, Haldun: **1402'likler Sorunu**, Bilim ve Sanat dergisi, Sayı 95, s. 48, Ocak (1989).

(320) Hatipoğlu, M.Tahir: **Eylül Üniversitesi**, s. 335-337, (1990).

Bilim, faşizmin acımasız eliyle yok ediliyordu. Özellikle Ankara, İstanbul ve Ege Üniversiteleri kıyıma uğramıştı. Ankara Üniversitesi Rektörü prof. Dr. Tarık Somer, İstanbul üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Cemi Demiroğlu ve Ege Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Sermet Akgün'ün kılları kıpırdamamıştı bu uygulama karşısında. Sıkıyönetimin "emir kulu" olmaktansa, görevlerinden istifa etmek erdemini gösterememişlerdi. Oysa, çok sayıda öğretim üye ve yardımcısı uygulamayı portesto etmek ya da bu uygulamaya hedef olmamak için birbiri ardınca üniversitelerden ayrılıyordu. Bu arada yürürlüğe konulacak olan Yükseköğretim **K**urumları (**YÖK**) Yasası nedeniyle yüzlerce öğretim üye ve yardımcısı, görevlerini bırakacaklar, bırakmaya zorlanacaklar ya da sözleşmeleri rektörler tarafından yenilenmeyecekti. Tüm bu nedenlerle üniversitelerden ayrılanların sayısı kimi belirlemelere göre 1182'ydi [321]. Üniversiteler yıkılıyordu.

Bilim adamlarının dallarından teker teker koparılması, yetmiyordu faşizmin uygulayıcılarına... Üniversiteye ve bilim adamına sonsuz bir kinle bakıyorlardı. Örneğin, Ege Üniversitesi'nin görevden alınan profesörlerinden Türkan Süren, ilk anda enfarktüs sanılan bir kriz geçiriyor ve Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi'ne ivedi olarak götürülüyordu. Ne var ki, üniversitenin bu eski öğretim üyesi, "sıkıyönetimin emri var" gerekçesiyle hastaneye alınmayacak ve nice uğraşlardan sonra, rektörden izin alınarak yatış işlemleri yaptırılabilecekti [322].

Doğaldı... Bilimin öldüğü yerde insanlık da ölmeye mahkumdu..

2547 sayılı Yükseköğretim Yasası 5 Kasım 1981'de yürürlüğe girdi. Yasanın esaslarına daha sonra yeni anayasanın 131 ve 132'nci maddelerinde de yer verilecekti. Yasaya göre, yükseköğretimin üst kuruluşlarını **Yükseköğretim Kurulu (YÖK), Yükseköğretim Denetleme Kuru-**

(321) Halipoğlu, M. Tahir: **A.g.y**, s. 357.
(322) Tangör, Ataman: **1402 ve Üniversitelerin Sorumluluğu**, Cumhuriyet gazetesi, (14.11.1988).

lu, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi ve Üniversitelerarası Kurul oluşturuyordu...

Üniversitelerin en üst ve en geniş yetkili kurulu olan Yükseköğretim Kurulu (YÖK)'nun oluşum biçimi, yasanın hangi amaçla çıkarıldığını anlatmaya yeterliydi. Kurul'un sekiz üyesini cumhurbaşkanı, altısını bakanlar kurulu, ikisini milli eğitim bakanı, sekizini Üniversitelerarası Kurul ve birini de genelkurmay başkanı seçecekti. Böylece üniversiteler, lise düzeyine indiriliyor ve bilimsel özerklik yok ediliyordu.. Bu arada üniversite rektörü olmaya heveslenen öğretim üyeleri, cmuhurbaşkanlarına şiringörünmek ve cumhurbaşkanlarının düşünceleri doğrultusunda düşünmek zorundaydılar. Çünkü üniversite rektörlerini de Yüksek Öğretim Kurulu'nun göstereceği dört aday arasından cumhurbaşkanı seçecekti.

Kenan Evren'in düşlediği üniversite modeli gerçekleştirilmiş ve YÖK'nun başına her dönemin adamı olmakla tanınan ünlü amerikancı Prof. İhsan Doğramacı getirilmişti.. YÖK, 25 profesörden oluşuyordu. Kurul'a Kenan Evren tarafından seçilen sekiz profesörün adları şöyleydi:

"İhsan Doğramacı, Gürol Ataman, Neşet Bilaloğlu, Servet Bilir, Neşet Çağatay, Doğan Karan, Kemal Karhan, Melih Koçer"

YÖK yasası yürürlüğe girdikten sonra YÖK üyeleri, rektörler ve sıkıyönetim komutanları elele vererek üniversitelerde tam anlamıyla temizliğe giriştiler. Yükseköğretimde, bilimsel özgürlüğün yok edilmesi bir yana, düşünce özgürlüğüne kelepçe vurulmuştu. Amaç, bilim yuvalarında, suratı geriye dönük "tek tip insan" yaratmaktı..

Bu gerçeği gazeteci-yazar Yalçın Doğan şöyle vurguluyordu:

"Bilime sırtını çevirmiş, özgür düşünmeyi öğretmekten uzak, soru sormasını unutturmak isteyen "12 Eylül ruhu" bugün üniversitelerde kol geziyor. Üniversite yönetimlerinin büyük çoğunluğu, rektörlerin ve dekanların büyük çoğunluğu, "bu ruhun en aziz temsilcisi"

... Düşünmek yasak, öğrenmek yasak. Tek tip insan

yetiştirmeye başkaldırmak yasak. Örgütlenmek yasak...

Ne yasak değil?... Koyun gibi tabi olmak yasak değil. Kuzu gibi bağımlı olmak yasak değil. Önüne konulanı bilincin süzgecinden geçirmeden kabul etmek yasak değil [323]"

1402 sayılı yasanın uygulanması ve YÖK'nun aynı doğrultudaki acımasızlığıyla yüzlerce bilim adamı Cumhuriyet tarihinde görülmemiş bir kıyıma uğradı. Daha sonraki yıllarda öğretim üye ve yardımcılarının bir bölümü yargı yoluyla görevlerine döndüler, ne var ki, üniversitelerin kimliği değişmedi. 1402'nin hışmına uğrayanlar ise haklarını ancak, 7 Aralık 1989'da geri alabildiler. O tarihte Danıştay Genel Kurulu, 1402'liklerin eski görevlerine dönmeleri ve tüm özlük haklarını almalarına karar verecekti.

(323) Doğan, Yalçın: **Üniversitede Tek Tip İnsan,** Cumhuriyet gazetesi, (2.5.1988).

HALKOYLAMASI VE GÜDÜMLÜ DEMOKRASİYE GEÇİŞ

Danışma Meclisi'nin cuntanın buyrukları doğrultusunda hazırladığı anayasa, 7Kasım 1982'de halkoyuna sunulacaktı. Temel hak ve özgürlüklerin yok edildiği bir sahnenin perdeleri, yeniden Türk halkına açılacak ve Türkiye yeni bir demokrasi oyununu seyretmeye başlayacaktı...

Ne var ki kimi çevreler hiç de böyle düşünmüyordu. Örneğin, yüzüncü yaşını dolduran Celâl Bayar, 7 Eylül 1982 tarihli **Tercüman** gazetesinde yeni anayasaya ilişkin düşüncelerini şöyle açıklıyordu:

'**Ben anayasa konusunda hazırlayanlarla beraberim. Bugün bizim hayatımızı tehdit eden, mevcudiyetimiz üzerinde tesir yapacak olan tehlike komünizmdir.**

Türk hakimiyetini yok edip memleketi parçalamak isteyenler vardır. Bu anayasa'da bunlara karşı ciddi tedbir almak lazımdır. Onu yapmışlardır. Bundan dolayı kendileriyle beraberim"

Bayar'ın özlemle beklediği anayasa tasarısı, 19 Ekim 1982'de Milli Güvenlik Konseyi'nce kamuyona açıklandı. Tasarının özellikle geçici maddeleri bir faşist manifesto niteliğindeydi. Bu maddelere göre, Orgeneral Evren, 7 Kasım'da yapılacak halkoylamasında anayasa kabul edildiği takdirde 7 yıl için cumhurbaşkanı olacak ve Milli Güvenlik Konseyi 1983'te yapılacak genel seçimlerden sonra 6 yıl süreyle "Cumhurbaşkanlığı Konseyi" adıyla görev yapacak ve dokunulmazlık zırhına bürünecekti. Ayrıca, kapatılan siyasal partilerin yöneticilerine 10 yıllık bir siyaset yasağı getiriliyordu. 11 Eylül 1980 tarihinde iktidar ve ana muhalefet partileri olan A.P. ve C.H.P.'nin 1 Ocak 1980 ve daha sonraki tarihlerdeki yöneticileri, geçici 4. maddeye göre 1992 yılına değin siyasal bir parti kuramayacak, herhangi bir siyasal partiye giremeyecek ve genel ya da yerel seçimlerde adaylıklarını koyamayacaklardı. Haklarında dava açılan M.S.P. ve M.H.P. yöneticileri de bu yasağın kapsamı içindeydiler. Yalnız Turhan Feyzioğlu yasakların dı-

şındaydı... Çünkü, Feyzioğlu'nun genel başkanı olduğu C.G.P., 11 Eylül 1980'de ne iktidardaydı ne de ana muhalefet partisiydi. C.G.P.'liler ülkeye hizmet aşkıyla yanıp tutuşuyorlardı (!).

Tasarının açıklanmasından bir gün sonra 20 Ekim 1982'de M.G.K. yayınladığı 71 sayılı kararıyla, "Evren'in anayasaya ilişkin konuşmalarının ve anayasanın geçici maddelerinin hiçbir biçimde eleştirilemeyeceğini" kamuoyuna duyuruyordu.

Evren konuşacak, hep konuşacak ama herkes susacaktı.. Nitekim hani neredeyse elinde sopasıyla çıktığı gezilerde gene esip gürlemeye başlamıştı. 25 Ekim 1982'de Trabzon'da "**On yıllık siyaset yasağını millet rahat etsin diye koyduk**" diyor, 26 Ekimde Erzurum'da "**anayasaya karşı çıkanlar, gözlerine kara gözlük takanlardır**" diye esiyor, 1 Kasımda İzmir'de "**Cumhurbaşkanlığı makamını eleştirmek bize karşı çıkmaktır. Bu anayasa varsa biz varız**" diye gürlüyordu.

O günlerde kamuoyuna egemen olan düşünce şuydu:

"Halkoylamasında bu anayasaya ve Evren'in cumhurbaşkanlığına **evet** denilmelidir. Yoksa, bu cunta daha yıllarca bu ülkenin başında kalır."

Kuşkusuz, böyle düşünmeyenler ve ne olursa olsun, "anayasaya hayır" demeye kararlı olanlar da vardı. Bu arada Cunta, sandık başında halka gözdağı vermek için kurnazca bir yol seçmişti. Ovlamada çok ince zarflar kullanılacaktı. Mavi renkteki red pusulaları, zarfları içinden kolaylıkla görülebilecekti. Yüreği olan, **maviyi** kullanırdı... Ayrıca, kırsal kesimin büyük bir bölümünün Evren rejiminden hoşnut olması da cuntacılara büyük umut veriyordu.

İşte yeni Anayasa bu koşullar altında 7 Kasım 1982'de halkoyuna sunuldu. Sandıklardan 16.945.545 kabul, 1.594.661 red oyu çıkıyor, anayasa kabul ediliyor ve Evren cumhurbaşkanı oluyordu.

Kravatlı gericilerin hazırladığı anayasanın kabulünden

sonra yeni siyasal partilerin kurulmasına ilişkin gizli tasarılar ön plana çıkmaya, dirsek temasları yoğunlaşmaya başlamıştı. Siyasal etkinlikler üzerindeki yasak henüz kalkmamıştı ama gizli kapılar ardındaki hazırlıklar, pazarlıklar olanca hızıyla sürdürülüyordu.

Kapatılan A.P. ve C.H.P.'nin yöneticilerine on yıl sürecek bir "siyaset yapma yasağının" getirilmesi, yasaklı politikacıları ilginç arayışlara itmişti. A.P. ve C.H.P.'nin bu kurt politikacıları eski partilerin tabanları üzerinde kurulacak yeni partilerin başına" seçmenleri etkileyebilecek üne sahip" yeni adları getirebilme çabası içindeydiler. Ancak yaptıkları hesaba göre, "bu yeni politikacılar, eski partilerini en az fire ile toparlayabilmeli, bir süre kervanın başını çekmeli, sonra da zamanı gelince pasivize edilmeliydiler" Eski kurtlar, perde arkasındaki güçlerini hiçbir zaman yitirmemenin ve siyaset yasağı kalktığında ya da siyasal bir af çıktığında partilerin yönetimini yeniden ele geçirmenin tasarımı içindeydiler.. Bu nedenle de kamuoyunda yaygın ünü olmayan ama, ilerde büyük bir siyasal potansiyele erişebilecek nitelikte olan yeni ve genç kadroların oluşumuna karşı çıkıyorlar, bu tür girişimleri baltalıyorlar, yaptıkları gizli toplantılarda, kapatılmış partilerin yıllanmış ve tozlanmış politikacılarına" yeni kadroların ortaya çıkmadan yok edilmesi" düşüncesini aşılıyorlardı.. Eski kurtların başını, A.P.'nden Süleyman Demirel, Sadettin Bilgiç, İhsan Sabri Çağlayangil, Hüsamettin Cindoruk, Bayar'ın kızı Nilüfer Gürsoy ve C.H.P.'ndçn Necdet Uğur, Sırrı Atalay, Kemal Güven, Cahit Karakaş, Mustafa Üstündağ ve Deniz Baykal çekiyordu. Üstelik bu politikacıların da kendi aralarında tam bir bütünlük içinde oldukları söylenemezdi. Özellikle C.H.P.'nin kurtları, karşı karşıya geldiklerinde siyasal terbiyenin en güzel örneklerini veriyorlar ancak, birbirlerinin ardından söylemediklerini bırakmıyorlardı. Birleştikleri tek çizgi, Karagöz perdesinde oynatabilecekleri bir kişiyi kurulacak partinin başına getirmek sonra da **malı alıp götürmekti**... Bataklıktaki bir labirentte yürütülen bu politikanın ülkeye neler getireceği ilerde görülecekti..

Tüm bunlar olurken Ecevit, solda bir parti kurulmasına karşı çıkıyor, "Cunta'nın güdümünde sol bir parti kurulamayacağını" ileri sürüyor ve sol kanattaki tüm politikacılara ateş püskürüyordu. Uyarılarının gözardı edilmesi ve sosyal demokrat bir parti kurmaya ilişkin çalışmaların devam etmesi O'nu çileden çıkarmıştı. Evine kapanmış, kendisinden ve bir politikacı olan eşinden başka herkese küsmüştü..

Ecevit, o günün koşulları altında haklı olabilirdi. Ancak, romantik ve hırçın yapısı O'nu giderek sosyal demokrat kanadın bir büyük düşmanı haline getirecek, parçalanmış sağın karşısında yıllarca sol oyların da bölünmesine neden olacak ve bu yetmiyormuş gibi 1983 genel seçimlerinden sonra kuracağı D.S.P. (Demokratik Sol Parti) 'de biraraya gelen ve kendisine inanan insanları da peşpeşe ve bir çırpıda harcayacak ve salt eşiyle kendisinin sultasında yönetilen partisini" bir aile şirketine" dönüştürecekti.

Askeri cunta ise kendine göre bir hesap içindeydi. Evren, cuntanın görüşleri ve uygulamaları doğrultusunda merkezi bir devlet partisi kurulması için kolları sıvamıştı. Tepeden kurulacak bu partinin başına Evren'in sözünden dışarı çıkmayacak bir kişi getirilecek, partinin kadroları Evren gibi düşünen kullardan oluşturulacak ve iktidar bu partiye teslim edilecekti. Solda ve sağda da bir iki zararsız(!) partinin kurulmasında ise sakınca yoktu. Nasıl olsa kurulacak partilerin kurucularını ve milletvekili adaylarını cuntanın veto etme hakkı vardı. Kurulacak partilerin kadroları ve adaylarını gözleri tutmazsa veto çarkı döndürülür, partiler kuşa çevrilir ve cuntanın kurduracağı parti iktidara yerleşirdi. Bu düşünceler çerçevesinde Evren, eski partilerin uzantısı niteliğindeki partilerin yeşermelerini ve güçlenmelerini hiç istemiyordu doğrusu.. Bu nedenle her zaman olduğu gibi halka gözdağı vermeye devam ediyordu. Örneğin, 11 Mart 1983'te Malatya'da koskoca bir Cumhurbaşkanı, kabadayı ağzıyla halka şöyle sesleniyordu:

"Seçimlerde yeni temsilciler bulun. Eskiye rağbet olsa bitpazarına nur yağardı"

Ve yumruklarını sıkıp bağırıyordu Mersin'de:

"**Eski siyasiler, kendilerine kul köle olanlara parti kurdurma çalışmalarına giriştiler... Vazgeçmezlerse üçüncü yumruğu da yerler.. Bu kişileri 12 Eylül'den ve 7 Kasım'dan önce ikaz ettik (uyardık) dinlemediler ve iki kez yumruk yediler. Yine ikaz ediyorum. Onlara yardakçılık edenler de bu yardakçılıktan vazgeçsinler... Ne siz ne de biz eski partilerin hortlatılmasına müsaade edemeyiz** (324).

Evren'in sıkılmış yumrukları karşısında aydınlar. öfkeli ama umarsız bir suskunluk içindeydiler. Öfkelerini Evren'e ilişkin gülmece öyküleri yaratarak ve bunları kulaktan kulağa fısıldayarak gidermeye çalışıyorlardı. Oysa, NATO Başkomutanı General Rogers, Evren'in değerini(!) bilmeyen Türk aydınlarıyla hiç de aynı düşüncede değildi. Şöyle söylüyordu General Rogers:

"**Kenan Evren, ülkesini doğru yola götürüyor. Ben de Atatürk yolunu benimsiyorum. Takdir ve hayranlık duyuyorum. Evren, Türkiye'nin sorunlarını biliyor ve bunları çözmeye çalışıyor. Yapılması gerekenleri yapıyor** (325)"

Salt General Rogers mi böyle düşünüyordu?.. Kuşkusuz, hayır!.. Eski A.B.D. Dışişleri Bakanı General Haig de, Türkiye'deki genel seçimlere birbuçuk ay kala General Rogers'i doğrulayacak ve şu sözleriyle tarihe ışık tutacaktı:

"**Atatürk'ün ruhu Evren'de yaşıyor**"

General Evren, General Rogers ve General Haig, inanmış birer Atatürkçüydüler; insanın kıvanç duymaması olanaksızdı...

Özal Sahnede

Siyasal partilerin kuruluş aşamasında 12 Eylül cuntasının eski başbakan yardımcısı Özal'ın bir parti kurma girişimiyle sahneye çıkması kimi çevreler için oldukça şaşırtıcı oldu. Çünkü Özal, mimarı olduğu "**bankerler re-**

(324) Cumhuriyet gazetesi: (14.3.1983).
(325) Milliyet gazetesi: (11.2. 1983).

zaleti" nedeniyle 14 Temmuz 1982'de başbakan yardımcılığından gürültülü bir biçimde ayrılmak zorunda bırakılmış ve Evren'in danışmanı Adnan Başer Kafaoğlu, ekonominin sorumluluğunu yüklenmişti.

Neydi bankerler rezaleti?...

Turgut Özal'ın yürüttüğü ekonomik politikanın doğrultusunda ve 24 Ocak kararları çerçevesinde her türlü kredi istemi güç koşullara bağlanmış, sıkı para politikasıyla kaynaklar daraltılıp kredi dağıtımı kısılmış, kredi faiz oranları yükseltilmişti. Bankalar artık, ödeme şansı yüksek şirketlere kredi açabiliyorlardı. Holding bankaları ise topladıkları mevduatı kendi firmalarını finanse etmek için kullanıyor, diğer işletmelerin kredi istemlerini karşılamaya yanaşmıyorlardı. Bu durumda bankalardan kredi alamayan ve batma olasılığıyla karşı karşıya kalan endüstri ve ticaret işletmeleri, daha yüksek faiz oranlarına razı olarak banker kredilerine yöneldiler [326].

Ulusu hükümetinin başbakan yardımcısı Özal, bu tehlikeli gidişin özendiriciliğini yapıyor ve "**Tercih tasarruf sahibinin... Yüksek gelir, az güvence isteyenler paralarını bankerlere yatırsın**" biçiminde anlaşılmaz sözler söylüyordu.

Salt işletmeler, firmalar değil, memurlar, emekliler ve yurt dışında çalışan işçiler de banker kapılarında kuyruk oluşturmaya başlamışlardı. Bankerler, şirketlere yüksek oranda faizle kredi veriyor, işçinin, memurun parasını ise "yüksek faiz verme" aldatmacasıyla kapıyorlardı. Ancak, yaşanılan kaos, 18 Eylül 1981 kararnamesiyle bankerlik kuruluşlarını ve etkinliklerini düzenleyen yeni kuralların getirilmesine neden oldu. Buna göre, bankerler, taşınır değer (menkul kıymet) alım satımı yapan" **borsa bankerleri**" ve ödünç para veren "**piyasa bankerleri**" olarak iki gruba ayrılıyordu. Ne var ki, ok yaydan çıkmıştı. Halk, bankerlere kaptırdığı paraların faizini alamıyor ve piyasa bankerleri birbiri ardınca batmaya başlıyordu. Dönemin maliye bakanı Kaya Erdem'in "**Halk kumar oynamıştır**" biçi-

(326) Günlük, Ahmet: **Türkiye'de Bankerlik**, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 1, s. 179, (1983).

mindeki demeci ise batışı ve yaşanılan paniği hızlandırmıştı. Aralık 1981 ve Nisan 1982 arasında batan banker sayısı 250'yi bulmuştu. Bu arada bankerler müşterilerince dövülüyor. büroları yakılıp, yıkılıyor, intihar eden müşterilere ve kimi bankerlere ilişkin haberler gazete manşetlerine çıkıyordu.

Bu rezalet karşısında Danışma Meclisi, 11 Ağustos 1983'te "**Bankerzedeler Yasası**"nı çıkarmak zorunda kaldı. Meclis, bankerzedelere ödenecek paranın 300.000 lira olmasına ve paranın bir devlet bankasına yatırılarak bir yıl sonra ödenmesine karar vermişti. Ama Milli Güvenlik Konseyi karara karşı çıkıyordu.. Konseyin yaptığı değişikliğe göre, bankerzedelere 200.000 lira ödenecek ve ödeme planını Maliye Bakanlığı hazırlayacaktı.

Nice ailenin temellerini sarsan, nice ocağın sönmesine neden olan bu büyük sorumsuzluğun baş sorumlusu Özal, şimdi de parti kurmaya ve Türkiye Cumhuriyeti'nin başbakanlığına soyunuyordu.

Siyasal Partiler Kuruluyor (*)

12 Eylül Cuntası'nın kurdurmak istediği devlet partisinin genel başkanlığı için düşünülen ilk kişi 12 Eylül döneminin başbakanı Bülend Ulusu'ydu.. Cuntanın hesaplarına göre, Ulusu'nun genel başkanlığında kurulacak parti nasıl olsa seçimleri kazanacaktı.. Konseyin **veto** yetkisini kullanması bunu sağlamaya yeterliydi. Üstelik alanlarda toplanan halk yığınları Evren'e coşkunca destek veriyordu. Böylece, Evren cumhurbaşkanlığı, Ulusu başbakanlık koltuğunda oturacak, Milli Güvenlik Konseyi, Cumhurbaşkanlığı Konseyi olarak ağırlığını sürdürecek, üniformasını çıkarmış ama frak ve smokin giymiş bir 12 Eylül yönetimi yoluna devam edecek, 1990'a değin dikensiz bir gül bahçesinde çubuklar tüttürülecekti..

Ne var ki Ulusu, kamuoyunu çok şaşırtacak biçimde yeni partinin genel başkan adaylığından vazgeçiyor ve yeni bir

(*) Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bak. **Doğan, Yalçın: Dar Sokakta Siyaset (1980-1983)**, Tekin Yayınevi, Eylül (1985).

aday ortaya çıkıyordu: Emekli Orgeneral Turgut Sunalp... Konsey, şimdi tüm gücüyle Sunalp'i ve partisini destekleyecekti.

1976'da orgenerallikten emekli olan ve bir süre Ottawa (Kanada) büyükelçiliği yapan Turgut Sunalp aslında ne bir partinin genel başkanı ne de başbakan olabilecek çapta bir kişiydi. Henüz siyaset yasağının süregeldiği 1983 Nisanında basına uluorta demeçler veriyor, tutarsız dengesiz sözler söylüyor, genel başkanlığa aday olduğunu açıkça ortaya koymasına karşın, zaman zaman kararsız bir kimliğe bürünüyor ve gazetecilere, "**Nabız yokluyorum; soldu sağdı gibi bağlantılara, saplantılara girecek insan değilim**" diyordu[327].

Aslına tam anlamıyla bir sağcı ve az bulunur bir oportünistti. Siyasete atıldıktan sonra bir dergiyle yaptığı söyleşideki dehşet verici görüşlerine bir göz atmak, Cumhuriyet Türkiye'sinin başbakanlığına soyunan bu adamın kafa yapısını anlamaya yeterliydi:

Dergi, Sunalp'e, "Sıkıyönetim komutanlığı yaptığı 12 Mart dönemindeki işkencelere ilişkin sorular yöneltiyor, özellikle tutuklu genç kızlara copla tecavüz edilip edilmediğini" soruyordu.

Sunalp, şöyle yanıt veriyordu bu sorulara:

" **Taş gibi oğlanlar var elimizde; yirmi yirmi bir yaşında... Yani kalkıp da bir kıza bu yoldan işkence yapacaksa, kalkıp copa müracaat etme gereğini hisseder mi?**" [328]

İşte, konseyin daha doğrusu Evren'in partisini bu adam kuracaktı...

1983 Mayısı başında siyaset yasağının kalkması üzerine partisinin 41 kişilik kurucular listesini hazırlayan Sunalp, 16 Mayıs 1983'te listeyi, kuruluş bildirgesini, tüzük ve program taslağını İçişleri Bakanlığı'na veriyordu.. Cuntanın desteğindeki merkezci (!) devlet partisi kurulmuştu ve adı **Milliyetçi Demokrasi Partisi**'ydi.

Sunalp, hareket noktalarının Atatürk milliyetçiliği ve

(327) Cemal, Hasan: **Demokrasi Korkusu**, s. 285, (1986).
(328) Gerger, Haluk: **O Yıllar**, s. 63, (1987).

demokrasi, dayanaklarının **12 Eylül Anayasası** olduğunu belirtiyordu. Partisinin siyasal uygulamaları 12 Eylül felsefesi çerçevesinde olacak ve bu çerçeve içinde çağdaş uygarlık düzeyine varılacaktı(!)..

20 Mayıs 1983'te üç siyasal parti daha kuruluş dilekçesini İçişleri Bakanlığı'na veriyordu. Bunlar, **Anavatan Partisi, Halkçı Parti ve Büyük Türkiye Partisi**'ydi.

Anavatan Partisi (ANAP)'ın lokomotifi Özal'dı.. **Büyük Türkiye Partisi**'nin başında ise bir emekli orgeneral, Ali Fethi Esener vardı. Ne var ki Esener, partiin kazasız belâsız kurulabilmesi için seçilmiş göstermelik bir genel başkandı. Gölgedeki asıl önder, siyaset yasağı altında kıpırdayamayan Süleyman Demirel'di.. Böylece genel seçimlerde sağda ve merkez sağda olan seçmen kitlelerine üç parti seslenecekti: Turgut Özal'ın ANAP'ı, Süleyman Demirel'in B.T.P.'si ve Turgut Sunalp'in M.D.P.'si...

Demirel hükümetinin başbakanlık müsteşarlığını, Ulusu hükümetinin başbakan yardımcılığını yapmış olan Özal, şimdi herkesin karşısına dikilmişti. Demirel, olayı hazmedemiyor, Evren küplere biniyordu. Ayrıca Özal'ın eski patronu Necmettin Erbakan da siyaset sahnesinin bu yeni yıldızına hiç de sıcak bakmayacaktı. Sağ cephe bölünüyordu.

1977 genel seçimlerinde **şeriatçı** M.S.P.'nin İzmir milletvekili adayı olan ancak, seçilemeyen Özal, herhalde o seçimleri yitirdiği için artık üzgün olmamalıydı.. Şu yaşam, ne ilginç, ne şaşırtıcı. ne sevindirici rastlantılarla doluydu... Cenabı Allah inanmış kullarını nasıl da gözetiyordu.. Eğer seçimleri yitirmemiş olsaydı, öteki M.S.P.liler gibi 12 Eylül'ün tırpanını o da yiyecek, belki de bir süre demir parmaklıklar ardında kalacaktı. Oysa şimdi, Türkiye Cumhuriyeti'nin başbakan adayıydı..

Özal, ANAP'ın milliyetçi, muhafazakar ve sosyal adaletçi olduğunu söylüyordu. Çevresine politikacıdan çok, genç

teknokratları toplamıştı. Çekirdek kadroyu ise "takunyalılar" adı verilen bir ekip oluşturuyordu..

Parti kısa sürede kimi işadamlarının ve dış çevrelerin de desteğini kazanmıştı. Mehmet Keçeciler, Hüsnü Doğan, Ekrem Pakdemirli, Hasan Celal Güzel, Mesut Yılmaz, Cemil Çiçek, Mustafa Taşar, Mehmet Altınsoy, Halil Şıvgın partinin önde gelen adlarıydılar.

* * * *

Büyük Türkiye Partisi'nin kuruluş hazırlıklarını Süleyman Demirel'in o zamanki güvenilir adamlarından Hüsamettin Cindoruk ve Mehmet Gölhan yürütmüşlerdi. Partinin kuruluş bildiriminin yapılmasından iki gün sonra, başta eski dışişleri bakanlarından İhsan Sabri Çağlayangil olmak üzere 143 eski A.P.'li parlamenter büyük bir gövde gösterisiyle partiye kayıtlarını yaptırdılar. Taşra örgütleri de bir patlama biçiminde gelişiyordu. Ne var ki konsey, Demirel'in partisinin böylesine bir güçle seçimlere katılmasına izin veremezdi. Nitekim, Büyük Türkiye Partisi, kuruluşundan 11 gün sonra 31 Mayıs 1983'te Milli Güvenlik Konseyi tarafından kapatıldı [329].

Konsey, salt partiyi kapatmakla kalmadı. Partiye yön veren kimi eski A.P.'liler, Çanakkale'ye bağlı Zincirbozan askeri tesislerine gönderilerek gözaltına alındılar. Konsey, hareketin yalnız eski A.P.'lilere yönelik bir görüntüye bürünmemesi için kimi C.H.P.'lileri de Zincirbozan'a gönderiyordu. Konseye göre, bu kişilerden bir bölümü siyasal kısıtlama kapsamı içindeyken parti kurma etkinliklerine katılmışlar, kamuoyunu huzuru bozacak biçimde etkilemeye çalışmışlar, bir bölümü de kapatılmış bir partinin (A.P.'nin) varlık ve felsefesini devam ettirme yolunda bir kin ve intikam bayrağı açmaya yeltenmişlerdi. Haziran ayının başından Eylül sonuna değin Zincirbozan'da misafir edilecek olan bu siyasetçiler, Büyük Türkiye Partisi kurucuları Hüsamettin Cindoruk ve Mehmet Gölhan'la birlikte şu adlardan oluşuyordu:

---

(329) Cumhuriyet gazetesi, (1.6.1983).

"Süleyman Demirel, Ali Naili Erdem, Ekrem Ceyhun, Sadettin Bilgiç, Nahit Menteşe, Yiğit Köker, İhsan Sabri Çağlayangil, Sırrı Atalay, Metin Tüzün, Celal Doğan, Deniz Baykal, Ferhat Aslantaş, Süleyman Genç, Yüksel Çakmur."

Ne var ki cunta, bu tür önlemler almakla, parti kapatmakla bir yere varılamayacağını hâlâ anlayabilmiş değildi. Nitekim Büyük Türkiye Partisi'nin kapatılmasından üç hafta sonra bu partinin ve A.P.'nin devamı niteliğinde olan Doğru Yol Partisi'nin kuruluş bildirimi 23 Haziran 1983'te İçişleri Bakanlığı'na verilecekti.

Doğru Yol Partisi'nin 34 kurucu üyesi vardı. Genel başkanlığa eski A.P. senatörlerinden Ahmet Nusret Tuna getirilmişti. Ancak, Milli Güvenlik Konseyi, 7 Temmuz 1983'te 34 kurucu üyeden 30'unu parti kuruculuğuna uygun bulmayıp veto ettiğini açıkladı. Bu arada Evren, halkın toplanıp getirildiği alanlarda kürsüye çıkıp, "**Biz mantar çıkar gibi parti çıkıyor, bu kadar parti memlekete fayda değil zarar getirir dedik, şimdi inadına parti kuruyorlar**", diye söyleniyordu...

Veto edilenler arasında Genel Başkan Ahmet Nusret Tuna da vardı. Geriye kalan dört kurucu üye, 11 Temmuzda Konseye 30 üye içeren yeni bir liste verdi. Partilerin genel seçimlere katılabilmeleri için 24 Ağustos 1983'e değin, kurucu üyeleri belirleyen listelerin konseyce onaylanması gerekiyordu. Konsey ise partinin kurucularını devamlı veto etti ve Doğru Yol Partisi sözü geçen tarihte, seçimlere katılma olanağını yitirdi.

D.Y.P. yediği bu tokata karşın çalışmalarını inatla sürdürerek yurt çapında örgütlendi. Nusret Tuna'dan sonra genel başkanlığa Danışma Meclisi üyelerinden Yıldırım Avcı getirilmişti. Daha sonra Hüsamettin Cindoruk, Demirel'in temsilcisi olarak partinin başına geçti. Sonuç olarak, Özal'ın başbakanlığı döneminde yapılan halkoylamasında, 12 Eylül'ün yasakladığı siyasetçiler, siyasal haklarını yeniden elde edince parti, gerçek sahibine(!) teslim edildi ve Süleyman Demirel, genel başkan oldu..

* * * *

Sağın bölük pörçük manzarasının yanısıra orta-sol da bölünme halindeydi. Başbakan Ulusu'nun müsteşarı olan Necdet Calp'ın, sosyal demokrat nitelikte bir parti kurmaya girişmesi kamuoyunda şaşkınlık yaratmıştı.. Oysa Evren ve konsey, Calp'ın sol kanada verilecek oyları toplaması olasılığından son derece hoşnut görünüyordu.

Daha siyasal etkinliklere ilişkin yasak kalkmadan önce Calp, kolları sıvamış, Başbakanlık'daki odasında birbiri ardına görüşmeler yapıyor, kurulacak partinin hazırlık çalışmalarını yönlendiriyordu. Çevresine, kapatılan C.H.P.'nde yıllarca bir yerlere gelmeyi, bir koltuk kapmayı düşlemiş ama becerememiş kişiler toplanmıştı. Calp'ın konsey tarafından veto edilmeyeceği düşüncesi bu kişileri tatlı umutlar içinde bırakmıştı. Yıl uğursuzun ama gün, onların günüydü.

19 Mayıs 1983'ten başlayarak tüzel kişilik kazanmış olan Halkçı Parti'nin Genel Başkanı Necdet Calp, kurucu üyeler listesini hazırlarken cuntanın buyrukları doğrultusunda bir liste yaratmaya özen gösteriyordu. Buna karşın konsey, Calp'ın gölgesine sığınan kimi üyeleri üç kez veto etti.. Ne var ki Calp, köprüyü geçmeyi başardı ve seçimlere katılma hakkını kazandı.. Çünkü vetolar, göstermelikti ve Konsey, Calp'ı sol muhalefetin başında görmek istiyordu..

Evren cumhurbaşkanı, Sunalp başbakan ve Calp de sol muhalefetin önderi.... Ne güzel bir Türkiye yaratılacaktı..

Halkçı Parti'nin sol kesimlere güven vermemesi nedeniyle, kapatılan C.H.P.'nin eski kurtları, sosyal demokrat oyları bünyesinde toplayacak bir başka partinin kurulabilmesi için yoğun çaba gösteriyorlardı.. Kurulacak partinin genel başkanlığına öyle bir kişi getirilmeliydi ki, parti, kapatılan C.H.P.'nin tüm oylarını silip süpürsün.. Sonunda bu kişi bulundu da.. İsmet İnönü'nün oğlu Erdal İnönü, tarihsel **İnönü** soyadını heybesine koyup yollara düştü ve İstanbul'dan Ankara'ya gelerek **Sosyal Demokrasi Par-**

tisi'nin kuruluş bildirimini 6 Haziran 1983'te İçişleri Bakanlığına verdi.

C.H.P.'nin eski kurtlarına göre, Erdal İnönü bir geçiş döneminin önderi olacaktı. Dürüst bir kişiliği vardı. Ama siyasal birikim ve deneyime sahip değildi. Miting alanlarında kitleleri coşturacak bir konuşma yeteneği de yoktu. Ancak hiçkimsenin sahip olamadığı bir avantajı vardı ki, o da taşıdığı soyadıydı.. İşte Erdal İnönü, bu soyadıyla bölük pörçük olan orta-sol kesimi bütünleştirecek, partinin treni bu lokomotifle yola çıkacak, sonra da sırası gelince Erdal İnönü alaşağı edilecek ve parti eski sahiplerine kalacaktı. Hesap buydu...

Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP)'nin 42 kişiden oluşan kurucular kurulunun 21 üyesi 23 Haziran 1983'te konseyce veto edildi. Veto edilenler arasında Erdal İnönü de vardı. Bu durum karşısında parti genel başkanlığına geçici bir süre için eski valilerden Cezmi Kartay getirildi. Ne var ki vetolar sürüp gidiyordu. SODEP, kuruluşunu ancak 8 Eylül 1983'te gerçekleştirebildi ve bu nedenle de seçimlere katılamadı..

SODEP, daha sonraki yıllarda yeniden Erdal İnönü'nün genel başkanlığında yoluna devam edecek, 1985'te Necdet Calp'ın Halkçı Parti genel başkanlığından düşürülmesinden sonra bu parti ile birleşecek ve **Sosyal Demokrat Halkçı Parti** adını alacaktı..

1983 Genel Seçimleri

Cuntanın vetoları sonunda seçimlere katılacak üç parti kalmıştı ortada: Milliyetçi Demokrasi Partisi, Anavatan Partisi ve Halkçı Parti... İlk iki partinin önderleri Sunalp ve Özal sağdaki oyları bölüşecekler, Necdet Calp ise sandıktan, geçmişte C.H.P.'ne verilen oyların çıkmasını bekleyecekti..

Burada bir soru akla geliyor:

Konsey, kendi kurdurduğu Milliyetçi Demokrasi Partisi'nin sağda bulunan tüm seçmenlerin oylarını toplayacak biçimde seçimlere girmesini nasıl olup da sağlayamamış

ve niçin ANAP da öteki partiler gibi veto edilmemişti?..

Bu soru daha sonraları devamlı kurcalanmış, bu konuda çok şey yazılmış ve söylenmiştir. Genelde birleşilen nokta. Özal'ın yurt içindeki iş çevrelerinden ve Amerika başta olmak üzere dış siyasal ve ekonomik çevrelerden önemli destek alması ve konseyin bu çevrelerin baskısı altında kalmasıdır..

Şimdi şu satırlara bir göz gezdirelim:

"Türkiye'nin Washington Büyükelçiliği'nde Büyükelçi Şükrü Elekdağ, eski başbakan yardımcısı Turgut Özal'ın onuruna bir yemek veriyordu. Uluslararası Para Fonu Başkanı Jacques De Larosier, Dünya Bankası Başkanı Clausen ve A.B.D. Dışişleri Bakan Yardımcısı Richard Burt yemeğin önemli konukları arasındaydı.

'Zayıflamak' amacıyla Amerika'da bulunduğu süre içinde Özal, çevresine ve Amerikalı dostlarına 'parti kuracağını, politikaya gireceğini' her fırsatta açıklıyordu. Büyükelçilikteki yemekte Özal, yine tam 'parti kuracağını' söyleyecekti ki, IMF ve Dünya Bankası başkanları 'kendisinin başbakan yardımcılığından ayrılmasından sonra izlenen ekonomik politika hakkındaki' düşüncelerini sordular. Özal, 'sapmalar var' diye cevap verdi. 24 Ocak kararlarından sapmaların kendisini üzdüğünü, bu kararların bir bütün olduğunu tekrarladı. Aynı endişeye Amerikalılar da katılıyordu; uluslararası en büyük ekonomik kurulların başkanları da.

... Washington'daki yemekten birkaç hafta sonra Özal, bu kez New York'ta, Türkiye ile ilişkisi bulunan yedi-sekiz büyük bankanın yöneticileriyle biraraya geldi. Türkiye'nin ekonomik durumu ve izlenen ekonomik politika gibi, her konuşmada üzerinde durulan konulardan sonra Özal, politik amacını onlara da açıkladı ve 'parti kuracağını' onlara da aktardı.

1983 Eylülünde Merkez Bankası eski başkanı İsmail Hakkı Aydınoğlu Amerika'ya gittiğinde ve aynı bankacılarla biraraya geldiğinde bankacılar, Özal'la yaptıkları görüşmeyi Aydınoğlu'na aktaracaklar ve aynen şunları söyleyeceklerdi:

'Biz elbette Özal'ı destekleriz. Seçimlerde bizim adayımız Özal'dır. Türkiye'den 20 milyar dolar alacağımız var. Bize bu paranın faizleriyle birlikte tamamının ödeneceğini garanti eden, eskiden beri kendisini yakından tanıdığımız Özal'ı elbette sonuna kadar destekleriz. Siz bizim yerimizde olsanız, farklı mı davranırdınız?'" (330)

Şimdi bir de şu satırları okuyalım:

"Alman Sosyal Demokratları, Ankara'dan Amerika'ya dönüşünde A.B.D. eski dışişleri bakanı Haig'i Frankfurt'ta bir akşam yemeğine çağırdılar.

... Yemekte ağırlık taşıyan konu, Türkiye ve 6 Kasımda Türkiye'de yapılacak seçimlerdi.

Almanlar, Haig'e tepeden inme bir soru yönelttiler:

— Amerika neden Turgut Sunalp'ı destekliyor?..

Haig şaşırdı ve çok önemli bir şey söyledi:

— Amerika Sunalp'ı desteklemiyor..

Şaşırma sırası bu kez Alman sosyal demokratlarındaydı..

— Peki, kimi destekliyorsunuz?.

Haig, çok net bir karşılık verdi:

— Amerika, Özal'ı destekliyor...

Almanlar, Haig'e hemen bir soru daha yönelttiler:

— Siz niçin Ankara'ya gittiniz, böyle beklenmedik bir biçimde?.

— Benim Ankara'ya asıl gidiş nedenim seçimlerle ilgili. Son zamanlarda Turgut Özal'ın seçimlere sokulmayacağına dair sözler dolaşıyor. Engelleneceği bildiriliyor. Bize böyle raporlar geliyor. Ben, Amerikan yönetiminin bir ricasını ilettim Cumhurbaşkanı Evren'e. Türk Ordusu'na hayranlığımızı ve sayesinde Türkiye'nin yeniden demokrasiye dönmekte oluşunu anlattım. Demokrasiye dönmenin şartları arasında da seçimlere girmesine izin verilen partilerin engellenmemesi gerektiğinin bulunduğu söyledim. Bu nedenle Özal'ın seçime girmesinde bir engellenmenin olmaması gerektiğini,

---

(330) Doğan, Yalçın: **Dar Sokakta Siyaset**, s. 226-227, (1985).

bunun demokrasi açısından şart olduğunu söyledim [331]"

Evet, Amerika, iç ve dış finans çevreleri Özal'ın arkasındaydılar. Ve konsey Özal'ı veto edememişti. Ama yine de Evren'in gönlü Sunalp'dan ve M.D.P.'nden yanaydı. Bu nedenle seçimlere 48 saat kala hızını alamayıp televizyon ekranına çıktı ve Özal'a verdi veriştirdi. Milyonlarca seçmene, "Özal'a oy vermemelerini" üstü kapalı olarak öğütledi. Böylece, halkın, Evren Paşa Baba'nın istediği yönde oy kullanacağını sanıyordu.

Seçimler 6 Kasım 1983 günü yapıldı. Sonuçlar şaşırtıcıydı. ANAP, % 45 oranında oy toplayarak 212 milletvekili çıkarmıştı. ANAP'ı % 30.4 oy oranı ve 117 milletvekiliyle Halkçı Parti izliyordu. İktidarı çantada keklik olarak gören Turgut Sunalp'ın partisi M.D.P. ise % 23.2 oranında oy alabilmiş ve 71 milletvekilliği elde etmişti.

Askeri cunta dönemi artık sona eriyordu. Ama Türk halkının çilesi bitmemişti. Şimdi, cunta yönetiminin devamı niteliğinde olan sivil(!) bir yönetim iş başına geçiyordu. Bu gerçek, ilerdeki yıllarda daha da belirgin bir biçimde anlaşılacaktı.

Bu sonuç, 12 Eylül yönetiminin ve Evren'in yarattığı bir olguydu. Ülkenin tüm ilerici kesim ve kuruluşlarının üzerinden bir silindir gibi geçen, çağdışı bir anayasayı hazırlatan, üniversitelerden bilimsel özerkliği kaldıran, ilk ve ortaöğretime zorunlu din dersi koyan, öğretim birliğini yok eden ve insanlık dışı işkencelere göz yuman Evren ve arkadaşları, gericiliğin doruğuna tırmanacak yolların kapılarını ardına kadar açmışlardı...

(331) Doğan, Yalçın: **A.g.y.**, s. 401-403.

ANAP İKTİDARI VE BAŞBAKAN ÖZAL

Özal'ın 1983 Kasımından 1989 Kasımına değin sürecek olan altı yıllık başbakanlık döneminde irtica, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde görülmemiş boyutlara uzandı, görülmemiş güç kazandı.

1987 genel seçimlerini de aldığı % 36 oranındaki oya karşın kazanan ve iktidarını koruyan ANAP'ın koruyucu kanatları altında, gericiler, geçmişin karanlıklarına uzanan yollarda giderek artan bir güçle yürümeye devam ettiler.

Cumhuriyet ve demokrasi düşmanı tarikatlar bu dönemde en etkin konumuna ulaştı. Bilim yuvası olması gereken üniversitelerin birer örümcek yuvası haline getirilmesi için elden ne geliyorsa bu dönemde yapıldı. Laiklik ilkesi, bu dönemde tümden yok edilmek istendi. Cumhurbaşkanlığı koltuğunda Kenan Evren'in, başbakanlık koltuğunda da Turgut Özal'ın oturduğu bu dönem, herhalde Türkiye tarihinin pek de aydınlık olmayan bir bölümünü oluşturacaktır.

Dinci Bir Gençlik Yetiştiriliyor

12 Eylül darbesinden sonra hızını artıran din rüzgarı, ANAP'ın iktidar olmasıyla bir fırtına biçimine dönüşmeye başlamıştı.

Üniversitelerde, yüksekokullarda, liselerde, ortaokullarda ve hatta ilkokullarda patlatılmıştı fırtına...

Üniversitelerde, yüksek okulllarda mescitler açılıyordu. Devlet Bakanı Kazım Oksay, açılanlarla yetinmiyor ve "**amaçlarının her üniversiteye bir ibadet yeri açmak**" olduğunu söylüyordu [332].

Din, bilimi tutukluyordu. İstanbul Yıldız Üniversitesi'nin öğrencilerinin bir bölümü öğle namazlarını amfilerde, zaman zaman sıraların üstünde kılıyorlar, bu dinsel borç (vecibe), İstanbul Maden Fakültesi'nin koridorlarında yer-

(332) Nokta dergisi: Yıl 4, S. 19, s. 14 (18.5.1986).

lere kağıtlar serilerek yerine getiriliyordu.

Bu arada bir de **türban modası** alıp başını gidiyordu üniversitelerde.. Binlerce kız öğrenci **tesettüre**(*) uyuyor ve derslere, sınavlara başlarını örterek giriyordu.

İslamcı kız öğrencilerin **türban eylemi**, ülke genelinde büyük tartışmalara, gerginliklere ve çatışmalara neden olacaktı..

Bu arada birtakım eksantrik solcular da, aklı başında kişilerin karşı çıktığı bu irtica eylemini destekliyor ve giyinme özgürlüğünden söz ediyorlardı. Bu efendilere göre, "isteyen öğrenci başını örter, istemeyen örtmezdi. Herkes istediği gibi giyinebilirdi. Bunu sınırlamaya kalkmak herşeyden önce insan hak ve özgürlüklerine karşı çıkmak demekti"

Oysa, türban eylemine karşı çıkmanın, temel hak ve özgürlüklere yönelik hiçbir yanı yoktu. Bunu, yediden yetmişe herkes bilmekteydi. Türbancılar, öğretim kurumlarındaki bu eylemleriyle laik cumhuriyet ilkesine başkaldırıyorlar, kurulmasını bekledikleri bir şeriat devletinin gövde gösterisine girişiyorlardı... Üstelik bu genç kızların çoğunluğu, şeriatçıların tuzağına düşürülmüş yoksul ailelerin çocuklarıydılar.. Türban, irticanın ve şeriat özleminin bir simgesiydi o kadar...

Ne var ki kimi ilerici kesimlerin bu aymazlığı sürecek ve şeriatçılar azdıkça azacaklardı. Üniversitelerde kimi öğretim üyelerinin türbanlı öğrencileri derslere almaması nedeniyle şeriatçılar, yurt çapında protesto eylemlerine girişmişlerdi. Başta Ankara, İstanbul, İzmir ve Konya gibi büyük yerleşim merkezlerinde yürüyüşler düzenleniyor, "**Müslüman Türkiye**" sloganları atılıyor, bildiriler dağıtılıyordu. Olaylar, giderek "dinsel terör" niteliğine dönüşüyordu. Örneğin, Ankara'da Bahçelievler semtindeki bir parfümeri mağazasına saldıracak kadar raydan çıkılmıştı. Kendilerine **İslamcı Kurtuluş Örgütü** adını veren yobazlar, mağazaya molotof kokteylleri atmışlar ve olay yerine, "**Bacılarımız örtünemeyecekse, metresleriniz de süslene-**

(*) **Tesettür:** İslam'da erkeğe gözükmeme, erkekten kaçma, örtünme.

miyecek" yazılı bir pankart bırakmışlardı [333].

Kavga giderek büyürken kimi yıllanmış politikacıların kavganın ortasındaki tavırları alışılagelmiş biçimdeydi. Örneğin, siyasal haklarını elde ettikten sonra Refah Partisi'nin genel başkanlığına getirilen Necmettin Erbakan 10 Kasım 1987'de Gaziantep'te halka şöyle sesleniyordu:

"**İktidara gelmemiz halinde başörtüsünü milli kıyafet yapacağız. Her ilçeye bir İmam Hatip Okulu açacağız. Kur'an kurslarının sayılarını artıracağız. Lise ve dengi okullarda din derslerinin yanısıra tefsir ve hadis derslerini de okutarak manevi kalkınmayı sağlayacağız** [334].

Ne var ki YÖK Başkanı İhsan Doğramacı'ın, Erbakan'ın iktidara gelmesini beklemeye hiç de niyeti yoktu. YÖK, üniversitelerde türbanı serbest bırakacaktı.. Bu konuda YÖK yasasına eklenen 16. madde şöyleydi:

"Yükseköğretim kurumlarında, dershane, laboratuvar, klinik, poliklinik ve koridorlarında çağdaş kıyafet ve görünümünde bulunmak zorunludur. Dini inanç sebebiyle boyun ve saçların örtü ve türbanla kapatılması serbesttir"

YÖK, bir yandan çağdaş kıyafet zorunluluğundan söz ediyor, öte yandan da türbanı serbest bırakıyordu. Türban, herhalde Başöğretmen Doğramacı'ya göre çağdaş kıyafetti..

Ancak, hiç beklenmedik birşey olacak ve yıllarca Doğramacı'yı koruyucu kanatları altına alan Kenan Evren, **yasanın iptali için** Anayasa Mahkemesi'ne başvuracaktı.

Bu şaşırtıcı bir olgu olmakla birlikte başvurunun tabanında önemli bir nedenin bulunduğu anlaşılıyordu. O günlerde çıkan yoğun söylentilere göre, Silahlı Kuvvetler'in bir bölümü, YÖK'ün aldığı karar karşısındaki rahatsızlığını belirgin biçimde ortaya koymuştu.. Çankaya'nın yeşil tepelerinde tedirgin günler yaşamanın bir anlamı yoktu..

Anayasa Mahkemesi, Evren'in istemini onaylayacak ve "**Demokrasiden yararlanarak, laikliğe karşı çıkışlar, din özgürlüğünün kötüye kullanılmasıdır**" gerekçesiyle yasanın 16. ek maddesini yürürlükten kaldıracaktı.

---

(333) Milliyet gazetesi: (18.1.1987).
(334) Hürriyet gazetesi: (11.11.1987).

Ne var ki kavga bitmiyordu. ANAP milletvekilleri, üniversiteli genç kızların başlarını örtmeye kararlıydılar.. Sonunda başardılar da... Anayasa Mahkemesi'nin 7 Mart 1989' da aldığı iptal kararından birbuçuk yıl sonra konu, "**Kadınların sosyal statüsünü düzenleyen kanun hükmünde kararname**" adıyla Meclis'e getirildi.

Kararname, Meclis'in 25 Ekim 1990 tarihli oturumunda son derece gergin bir hava içinde görüşüldü. ANAP ve S.H.P. milletvekilleri birbirlerinin üzerine yürüyorlar, karşılıklı sövgüler yağdırılıyordu. ANAP'lılar S.H.P. Genel Başkanı Erdal İnönü'nün "**Büyük vebal yükleniyorsunuz, haberiniz olsun**" sözlerine büyük tepki gösteriyorlardı [335].

Saatlerce süren tartışma ve sövüşmelerden sonra kararname ANAP çoğunluğunca yasalaştırılıyordu. Üni-versiteli genç kızlar, artık derslere başlarını örterek girebileceklerdi. Yasaya Demirel'in partisi D.Y.P. de olumlu oy vermişti. Demirel ise görüşmelere katılmamıştı.

Sorun salt üniversite sorunu değildi. İrtica, eğitim alanındaki her basamağı eline geçirme çabası içindeydi. Birbiri ardına imam hatip liseleri ve Kur'an kurslarında, 6 yaşından başlayarak çeşitli yaşlardan yarım milyonu aşkın çocuk eğitim görüyordu [336].

Özal'ın başbakan olduğu 1983 yılından 1990'lara değin geçen süre içinde imam hatip liseleri ve ortaokullarında okuyan öğrencilerin sayısı % 50'ye yakın bir artış göstererek 200 000'lerden 300 000'lere sıçramıştı. Ayrıca, körpecik beyinlerin salt dinsel eğitimle yıkanması yetmiyor, kimi öğrenci yurtlarında öğrenciler "**İslami terörde**" kullanılmak için yetiştiriliyor ve devlet bunu yalnızca seyrediyordu. Tüm bu olguların yanısıra ANAP iktidarının Milli Eğitim Bakanlığı, **Tebliğler Dergisi** aracılığıyla öğrencilere şu dinsel yayınları okumalarını salık veriyordu:

"**Namazı Öğreniyorum** (Seda Yayınları), **Ortadoğu'da Kızıl Çember, Fıkh-ı Ekber, Allaha İnanıyorum** (Damla

(335) Sabah gazetesi: (26.10.1990).
(336) Haftaya Bakış dergisi (Milliyet gazetesi eki): S. 8, (7.12.1986).

Yayınevi), **Kur'anı Kerim'de Fen Bilimleri, Dini Bilgiler Rehberi, Çağımızda İtikadı İslam Mezhepleri, Kur'an Mucizeleri, Ehl-i Sünnet Akaidi**" v.b.[337].

İşte islamcı kadro, 12 Eylül yönetiminin de yarattığı ortamdan yararlanarak, öteki bakanlıklarda olduğu gibi Milli Eğitim Bakanlığında da köprü başlarını böylesine tutmuştu. ANAP iktidarının ilk üç yılında imam hatip liseleri için bütçeden ayrılan para 14 milyar liraydı. Atatürk'ün "**Hayatta en hakiki mürşit** (Doğru yolu gösteren) **ilimdir**" özdeyişi, ANAP iktidarının ağzında "**Hayatta en hakiki mürşit imam Hurşit'tir**" biçimine dönüşmüştü.

Tarikatların Altın Dönemi

Böyle bir iktidarın egemen olduğu böyle bir ülkede de tarikatlar altın dönemlerini yaşamaya başlayacaklardı. Süleymancılar, Nakşibendiler ve tarikat sayılmamakla birlikte mistik paranoyak bir cephe oluşturan Nurcular, yalnız yurtiçinde değil, yurt dışında da etkinliklerini olanca güçleriyle sürdürüyorlardı.

Tarikatların gelirleri, çeşitli vakıflar aracılığıyla sağlanıyor, paralar önce vakıflara veriliyor, vakıflar da tarikatları besliyordu. Gazeteci-yazar Emin Çölaşan'ın bir tarikatçıdan aldığı bilgiye göre, ANAP'a yakın kesimlerden tarikatlara yılda 300 milyon lira akıyordu [338].

Vakıflar arasında en etkin görünenler **İskender Paşa Vakfı, Hakyol Vakfı** gibi irtica yuvalarıydı. Bu vakıflar, Nakşibeni Tarikatı'na destek veriyorlardı. Ayrıca dönemin başbakanı Turgut Özal'ın kardeşi eski M.S.P.'li bakanlardan Korkut Özal, Araplarla ve Arap şirketleriyle elele vererek çeşitli vakıfların kurulmasına öncülük etmekte ve Nakşibendi sürülerine parasal kaynak yaratmaktaydı. **Aköz Vakfı, Özba Vakfı, Bereket Vakfı,** Korkut Özal'ın kurduğu vakıflardı ve **Bereket Vakfı**'nın bir önemli kurucusu daha vardı: **Al Baraka Türk** Özel Finans Kurumu... **Al Baraka Türk**, gerçekte bir Suudi Arabistan kuruluşuy-

(337) Mumcu, Uğur: **Rabıta**, s. 192-193, (1987).
(338) Çölaşan, Emin: **İfşaat**, Hürriyet gazetesi ekı, (19.10.1986).

du. Oluşumunda **Suudi Al Baraka Investment and Development Co. ve Hak Yatırım ve Ticaret A.Ş.** etkin rol oynamışlardı.

Bereket Vakfı'nın Türk kurucuları da oldukça ilginçti. **İlim Yayma Cemiyeti, İlim Yayma Vakfı** ve **Aydınlar Ocağı** gibi gerici kuruluşların kimi üyeleri bu vakfın kurucuları arasında yer almışlardı. Ayrıca, **Al Baraka**'nın büyük ortağı **İslam Kalkınma Bankası**, Korkut Özal'ın etkinlikleri için bulunmaz bir kaynaktı.

Bunların yanısıra, **Türkiye Milli Kültür Vakfı, İslam İlimleri Araştırma Vakfı, Şişli Camii Şerifi Vakfı, İbnü'l Emin Mahmut Kemal İnal Vakfı, Hizmet Vakfı, Anadoluhisarı İlme Hizmet Vakfı, İlim ve Fazilet Vakfı** gibi kuruluşlar, ANAVATAN iktidarının sağladığı ortamda, istediklerini bulmanın rahatlığı içinde at oynatıyorlardı.

Süleymancılar'a hizmet veren vakıflar ise, **Dağlılar Vakfı, Bağdatlılar Vakfı, İslam ve Milli kültüre Hizmet Vakfı** gibi geniş parasal olanaklara sahip kuruluşlardı [339].

* * * *

1970'li yıllardan bu yana siyasal yaşantıda söz sahibi olan tarikatlar, özellikle 12 Eylül darbesinden sonra sağcı partiler için vazgeçilmez birer oy deposu haline geldiler. Siyasetçiler, tarikatlara hoş görünme yarışmasına girişmişlerdi. Örneğin 1980'de İstanbul'un ünlü Nakşibendi şeyhi Zahit Kotku, çoğunluğunu ANAP'lıların oluşturduğu görkemli bir cenaze töreninden sonra yasalara aykırı olarak Süleymaniye Camisi'nin avlusunda toprağa veriliyor, bir süre sonra da Başbakan Özal'ın annesi Hafize Özal, binlerce tarikatçının katıldığı bir törenle, yine yasalar çiğnenerek bu şeyhin ayakucuna gömülüyordu. Bu arada Necmettin Erbakan da yarışmadan kopmuyor ve Kayseri'de ölen bir nakşibendi şeyhinin cenazesinde gövde gösterisine girişiyordu. Kayseri Cami-i Kebiri'nde 15 000 kişinin, cenaze namazını kılmaya hazırlandığı sırada karayolu ile Kayseri'ye gelen Erbakan, kırmızı renkli arabasından ine-

(339) Yetkin, Çetin: **İşte İrtica, İşte Süleymancılar** (araştırma), Hürriyet gazetesi, (10.3.1988).

rek son anda cemaata katılıyor ancak, camide yer bulamayınca bahçe duvarının önüne serilen seccade üzerinde namazını kılıyordu[340].

Tarikatlara şirin görünme yarışının kulvarlarında, ne gariptir ki, Ecevit de yerini almıştı. Ecevit, 1986 ara seçimlerinden önce Manisa köylerini dolaşırken köylülere, "**D.S.P. kimsenin tarikatına karışmaz**" diyor ve şunları söylüyordu:

"**Bir insan dinine bağlı olur, beş vakit namaz kılar, şu veya bu tarikattan olur, ama aynı zamanda ilerici, sosyal demokrat da olabilir. D.S.P. kimsenin dinine, tarikatına, başörtüsüne karışmaz**[341]"

Ecevit, sözde bir laiklik gösterisi içindeydi. Ama sapı, samanı birbirine karıştırıyordu. Bir yandan irtica yuvalarının, tarikatların içinde yer alacaksın, bir yandan da ilerici ve sosyal demokrat olacaksın... Ecevit mantığıydı bu..

Demokratik Sol Parti'nin önderi, bu gezide, Allah'ı ağızlarından düşürmeyen sağcı politikacılardan hiç de geri kalmayacak ve "**En büyük Ecevit**" diye haykıran köylülere şu yanıtı verecekti:

"**En büyük Allah, sonra halk**[342]"

Evet, Ecevit, gezide D.S.P.'nin önderi olarak halkın karşısına çıkmıştı. Ne var ki siyaset yasağı sürüyordu. Ecevit seçilmek hakkına sahip değildi. Bu nedenle D.S.P.'nin önderi Ecevit ve genel başkanı ise eşi Rahşan Ecevit'ti.. Genel Başkan dinliyor, eşi konuşuyordu..

1983-1990 döneminde, günümüzde de olduğu gibi siyasal alandaki en etkin gruplar, Naşibendiler, Süleymancılar(*) ve Nurcular'dı. Bu arada kökleri XII. yüzyıla dayanan **Kadiriler, Rifailer** (Rufailer) de güçlenmeye başlamışlardı. Daha önceki sayfalarda sözünü ettiğim, kapatılan

(340) Milliyet gazetesi: (29.1.1987).
(341) Hürriyet gazetesi: (14.8.1986).
(342) Hürriyet gazetesi: (14.8.1986).
(*) Nakşibendiler'in ve Süleymancılar'ın inanış ve ibadetlerine ilişkin bilgi, birinci kitapta verilmiştir.

M.S.P.'ne bağlı **Milli Görüşçüler** ise etkinliklerini sürdürmeye çalışıyorlardı. Bir de **Türkiye** gazetesinin çevresinde toplanan **Işıkçılar** adındaki örgüt bir başka irtica odağını oluşturuyordu.

Bu kara örgütler, yayımladıkları dergiler ve gazetelerle kamuoyu oluşturmaktaydılar. **Zafer, Sızıntı, Köprü, Sur, Can Kardeş** dergileri ve **Yeni Nesil** gazetesi Nurcular'ın, **Mektup, Altınoluk, İslam, Aile ve Kadın, İlim ve İnsan, İnsan ve Kainat** dergileri Nakşibendiler'in, **Öğüt** ve **İcmal** dergileri de Kadirilerin görüşlerini yansıtıyordu. M.S.P.'nin devamı olan Refah Partisi'nin yayın organı ise **Milli Gazete**'ydi(343).

Kara ses özellikle 12 Eylül hareketinden sonra Avrupa'daki Türk işçileri arasında büyük güce ulaşmış, ANAP iktidarı döneminde Humeyni yanlısı dış güçlerle girişti̇ği işbirliğini pekiştirerek Türkiye için ciddi bir sorun haline gelmişti.

Birbuçuk milyon dolayında Türkün yaşadığı Federal Almanya'da **Köln Humeynisi** adı verilen Cemalettin Kaplan adındaki yobazın eylemlerinden Alman kamuoyu bile tedirgindi. Federal Alman Bilim ve Politika Vakfı'nın "**Türkiye'deki Laiklik ve Din özgürlüğü**" başlıklı araştırmasında "**Türkiye'de Layik güçlerin, gelişen islamcı hareketi sineye çekmek zorunda kaldıkları**" ileri sürülüyordu. 173 sayfalık araştırmada, son yılarda Türkiye'deki islamcı harekette gözlenen gelişme şu nedenlere bağlanıyordı:

"**İslamcı hareketin güçlenmesi, devletin gücünü yitirmesinden ayrı düşünülemez. Bu gelişmede son 10-15 yıl içinde büyük ölçüde kötüleşen politik, ekonomik ve toplumsal ilişkiler önemli rol oynadı. Orta sınıf eridi; gelir dağılımı giderek bozuldu. Devletin resmi ideolojisi olan Kemalizm, kimlik arayışlarına yanıt veremedi, dinin yerini alamadı. Devlet ve politika, bireylerin ve toplumun temel gereksinimlerini karşılayamadı. Bunun zorunlu sonucu olarak İslam, politik ve toplumsal bir güç olarak Anayasal düzenin çizdiği sınırla-**

(343) Şaylan, Gencay: **İslamcı Akımlar Ne İstiyor?**, Cumhuriyet gazetesi (13.1.1987).

rı aşarak kendi dinamiğini yarattı. Bu durumda devlet eliti için iki seçenek kaldı: İslamın karşısına çıkmak ya da gelişmesini sineye çekmek.

... Hukukçular, ordu ve üniversitenin bir kesimi dışında kalan devlet eliti islamcı gelişmeyi 'aktif biçimde' kabullendiler. Mahkemelerin sonuçsuz kalan birkaç girişimine karşın dinsel tarikatlar politika sahnesine ağırlıklarını koydular. Bu "aktif kabullenmenin" bir örneği Turgut Özal'ın kurduğu ANAP'ta yaşandı [344]".

* * * *

İslamcı hareket yalnız Almanya'da değil, Belçika, Hollanda, Danimarka ve İngiltere'de de etkinliğini sürdürüyordu. Ancak, en güçlü olduğu ülke kuşkusuz Federal Almanya'ydı. Türkiye'de bir islam devleti kurmak amacında birleşen örgütler, aralarındaki görüş ayrılıkları nedeniyle bir çatı altında toplanamamışlardı. **Avrupa Milli Görüş Teşkilatları**, yine "milli görüş" doğrultusundaki **Müslüman Gençlik Teşkilatı** ve **İslam Ülkeleri Federasyonu**, **Türk islam Birliği**, Süleymancıların yönlendirdiği **İslamı Kültür Merkezleri**, Humeyni yanlısı Cemalettin Kaplan'ın başını çektiği **İslam Cemiyetleri ve Cemaatleri Federasyonu** ve eski M.H.P. yanlılarının dinci kesiminin kurduğu **Türk Ocağı**, ayrı hareket eden ama aynı amaca yönelmiş olan 200'den fazla örgütten birkaçıydı..

Tüm bu örgütlerin parasal kaynaklarını, cemaatten toplanan ödentiler, dinsel kitap gelirleri, bağışlar ve **Rabıta** adlı örgütün yardımları oluşturuyordu. **Rabıta**'nın asıl adı **Rabıtat-al Alâm-al-İslami**'ydi. Suudi Arabistan'da kurulmuş olan bu şeriat örgütünün amacı, İslamcı düşünceyi devlet sistemi olarak tüm islam ülkelerine yaymaktı [345].

Ayrıca, Atatürk'e sövgüden başka bir içeriği olmayan, şu ünlü anılar, Dr. Rıza Nur'un dört ciltlik anıları, islamcı cepheye gelir sağlamak ve Atatürk'ü didiklemek için basılıyor, altmışar marktan satılıyor, tükeniyor, yine basılıp

---

(344) Cumhuriyet gazetesi: **Federal Alman Bilim Vakfı'nın Araştırması**, (17.1.1988).

(345) Mumcu, Uğur: **Rabıta**, s. 88 (1987).

satılıyordu.. Yalnızca bu kitaptan Federal Almanya'daki çeşitli islamcı örgütlere sağlanan gelir 756 milyon liraydı [346].

Avrupa'daki eylemlerini "Türkiye'de bir islam devleti kurmak" ülküsünde birleştiren bu irili ufaklı örgütlerin siyasal tercihlerini aynı çizgiye oturtabilmek olanaksız görülüyordu. Süleymancılar, Nakşibendiler, Nurcular, kendi içlerinde bile bütünlük gösteremiyorlardı.

Süleymancılar, 12 Eylül öncesinde Adalet Partisi'ni desteklemişler, daha sonra oylar ANAP'a yönelmişti. Günümüzde, Süleymancılar Doğru Yol Partisi'ne daha sıcak bakıyorlar ve bu nednele Turgut Özal, Süleymancıları D.Y.P.'nden koparıp ANAP'ın oy deposu haline getirmeye çalışıyor. Örneğin Turgut Özal, Türkiye Başbakanı olarak Almanya'ya yaptığı gezide, 8 Eylül 1984'te, Hamburg'da **İslam Kültür Merkezleri**'nin denetimindeki Ulu Cami'ye giderek bayram namazını burada kılacaktı [347].

Nurcuların büyük bir kesimi Süleyman Demirel'i ve bir bölümü Erbakanı desteklemekteydi. Bugün de öyle... Milli Görüşçüler ise adım adım Erbakan'ı izliyorlar. Eski M.H.P. yanlısı ülkücülerin tam destek verdikleri siyasal örgütün Milliyetçi Çalışma Partisi olduğu biliniyor. Nakşibendiler, siyasal tercih açısından tüm bu gruplar arasında en tutarsız olanı.. Bu tarikat içinde ANAP'ı destekleyen büyük bir kesimin varlığına karşın, Doğru Yol Partisi'ni ve Refah Partisi'ni destekleyen gruplar da etkinliklerini koruyorlar.

Köln Humeynisi Cemalettin Kaplan'ın herhangi bir partiyi desteklemesi söz konusu değildi. Türkiye Cumhuriyeti'nin ve demokrasisinin Almanya'daki en azılı düşmanı olan bu cahil, 1987 yılı başlarında Almanya'da gazeteciyazar Uğur Mumcu'yla yaptığı görüşmede Mumcu'ya şunları söylüyordu:

"**Evren geldi.. Evren'in bir iyiliği oldu. Partilerin balonlarına bir iğne dürttü, hepsi söndü. Bir iki yıl parti-**

(346) Mumcu, Uğur: **A.g.y.**, s. 86.
(347) Mumcu, Uğur: **A.g.y.**, s. 169.

siz yaşadık. O kadar rahattık ki, cemaat de çoğalıyordu. Cemaat de ruhen bu particilikten tedirgindi."

Humeyni yanlısı Cemalettin Kaplan'ın İran'dan büyük çapta parasal destek gördüğü söyleniyordu.. **İslam Cemiyetleri ve Cemaatleri Federasyonu,** İran büyükelçilikleriyle yakın işbirliği içindeydi. İran'da yayımlanan **Kayhan** ve **İslama Çağrı** dergilerinin Türkçe baskıları, bu federasyonun militanlarınca İran elçilik ve konsolosluklarından alınıp camilerde dağıtılıyordu. İranlılarca hazırlanan milyonlarca ses ve video kaseti Avrupa'nın çeşitli kentlerine gönderiliyor bu kasetlerde laikliğe, çağdaşlığa sövülüp sayılıyordu.

Cemalettin Kaplan 12 Eylül 1980'de Adana müftüsüydü. 1981'de emekliye ayrıldıktan sonra Federal Almanya'ya gitmiş ve eski komando kampları kurucularından M.H.P.' li Murat Bayrak'ın yardımıyla Almanya'ya sığınma izni almıştı. Önceleri Milli Görüş'ü benimseyen Kaplan, 1983 Ağustosu'nda Milli Görüşçüler'den kopmuş ve Humeyni rejiminin Almanya'daki en azılı savunucularından biri olmuştu.

Günümüzde de, Almanya'da tüm bağnazlığıyla zehirlerini saçmaya devam ediyor.

Rabıta (*)

Rabıta olayı, 1982'den 1987'ye değin kamuoyundan gizlenen, 1987 yılı başlarından ortaya çıkan ve devletin, Arap şeriat örgütlerinin nasıl kucağına düşürüldüğünü kanıtlayan bi ihanet belgesidir.

Olay, **Cumhuriyet** gazetesi yazarlarından Uğur Mumcu' nun yaptığı geniş bir araştırma sonucunda kamuoyuna duyuruldu.

Mumcu, "**İslamcı Örgütler ve Para**" başlıklı yazı dizisinde kısa adıyla **Rabıta** olarak bilinen **Rabıtat-al-Alâm-al-İslami** adlı şeriatçı Suudi Arabistan örgütünün, 12 Eylül döneminde Türkiye ile yapılan bir anlaşma gereğince, Al-

(*) Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Mumcu, Uğur: **Rabıta,** Tekin Yayınevi, İstanbul, (1987).

manya'da görevli olan ve Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı bulunan imamlara her ay 1100 dolar maaş verdiğini açıklıyordu.

Sırtını **Aramco** adlı petrol şirketine dayayan **Rabıta**, Türk imamlarına maaş ödemenin yanısıra Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yapılması tasarlanan mescid için 20 milyon lira, ODTÜ camisi için 1 milyon riyal yardımda bulunuyordu.

Haber, bomba gibi patlamıştı. İlerici kamuoyunun çok şiddetli tepkisi karşısında Evren, "**O dönemde kendisine böyle bir bilginin gelmediğini**" ileri sürüyor, dönemin başbakanı Bülend Ulusu, "**Bu konuyla ilgili hiçbir bilgim yok**" diyor, Diyanet İşleri'nden sorumlu devlet bakanı Mehmet Özgüneş ise "**Bu iş tamamen Tayyar Altıkulaç'ın işidir**" diye kestirip atıyor ve eski Diyanet İşleri başkanını suçluyordu.

Tayyar Altıkulaç, bu suçlamalar karşısında susmayacak ve "**Yurt dışındaki imamların Rabıta'dan aylık almalarına Bakanlar Kurulu'nun karar verdiğini**" söyleyecekti.

Altıkulaç, **Cumhuriyet** gazetesi muhabirinin sorularına şu yanıtları veriyordu:

"— Mumcu'nun yazı dizisinde bir olaydan söz ediliyor. Yurt dışındaki imamların aylıkları Rabıta örgütü tarafından ödenmiş. Bu nasıl oldu?

— **Benden önce bu konuda açıklama yapması gereken veya uygun olan kişiler var.**

— Kimler örneğin?.

— **O günün sorumlu devlet adamları.**

— Yani, örneğin Özgüneş?..

— **Evet, tabii, mesela, değil mi? Yani birşey söylemek gerekirse bence onlar söylemeli. Eksik birşey kalırsa belki ilave ederim.**

— Peki, hükümetin bundan haberi var mıdır?

— **Elbette efendim, o zamanlar Bakanlar Kurulu kararnamesi çıkmıştır.**

— Bakanlar Kurulu'ndan hangi tarihte çıkıyor bu karar?

— **Bilemiyorum.**

— Sizin döneminizde Bakanlar Kurulu'ndan çıktı, öyle mi?

— **Tabii, tabii...**

— Peki Bakanlar Kurulu'na kim önerdi?

— **Ben detaya girmeyeyim müsaade ederseniz. Bakan veya bakanlar var. Görüşerek, onlardan bir açıklama almanız mümkün.**

— O zaman kim var?

— **Ulusu var, Mehmet Özgüneş var, Milli Güvenlik Konseyi var. Tabii ilgili devlet adamları var deyin, o kadar** [348]..

Altıkulaç'ın bu açıklamaları karşısında Evren ve Ulusu fena halde köşeye sıkışmışlardı. Ne var ki, doğruyu söyleme erdemini gösteremiyorlardı. Ulusu, gazetecilerin "**Altıkulaç ısrar ediyor, Bakanlar Kurulu kararından söz ediyor, ne dersiniz?** "biçimindeki sorularına" **Hiç böyle birşey yok**" yanıtını veriyor, Cumhurbaşkanı Evren, Cumhurbaşkanlığı Basın Danışmanlığı aracılığıyla yaptığı açıklamada, "**olayın bilgisi dışında geliştiğini**" kamuoyuna duyuruyordu.

Eski devlet bakanı Mehmet Özgüneş ise olayın başta gelen sorumlularından biri olduğu halde büyük bir rahatlıkla şunları söyleyebiliyordu:

"**Konsey üyelerinin işi gücü yok da neredeki imamın parasıyla mı uğraşacak? Yalan, düpedüz palavra.. Konsey ile bir alakası olacağını sanmıyorum. Ben hastaydım. Hastanede yatıyordum. İtiraf edeyim bilmiyordum** [349]"

Suçunu örtmeye çalışan bir çocuk gibi gerçekleri yadsıyan Özgüneş, bu sözleriyle yakayı ele vermişti... Özgüneş, Bakanlar Kurulu kararnamesini elbette biliyordu. Hem de hangi tarihte çıkarıldığını biliyordu. Aksi halde, hastanede yattığı tarihle, kararnamenin çıkarıldığı tarihi nasıl denk düşürebilirdi?..

İnsanın ülke adına içi burkuluyordu. Ne var ki, 27 Mayıs

---

(348) Cumhuriyet gazetesi: (17.3.1987).
(349) Cumhuriyet gazetesi: (17.3.1987).

devriminde Milli Birlik komitesi üyesi olan, çağdaş 27 Mayıs Anayasası'nın altında imzası bulunan ve tüm bu onurları taşıdıktan sonra bir bakanlık koltuğu uğruna faşist 12 Eylül yönetiminin piyonluğunu üstlenen ve o anayasanın altındaki imzasına günü geldiğinde çarpı işareti koyan bir kişiden, bundan başka birşey de beklenemezdi.

Herkes yalan söylüyordu... Bu arada S.H.P. konuyu Meclis'e getirmişti. S.H.P. Genel Sekreteri Fikri Sağlar, Meclis Başkanlığı'na 7 maddeden oluşan bir önerge vererek, ANAP hükümetinin olayı açıklamasını istiyordu. Hükümet ise konunun üzerine pek gitmek niyetinde değildi. Devlet arşivini eli altında bulunduran ANAP iktidarı, konuyu elinden geldiğince savsaklamaya çalışıyor, Devlet Bakanı ve hükümet sözcüsü Hasan Celal güzel, olaya ilişkin incelemelerin sürdüğünü belirtiyordu. Konunun abartılmamasını isteyen Güzel, gazetecilere, "Ama siz konuyu biraz büyütmüşsünüz" diyordu.

Ne güzel!.. Koskoca Türkiye Cumhuriyeti, yurt dışına gönderdiği imamlara para ödeyemeyecek, bu yükümlülüğü Suudî Arabistan'ın şeriatçı örgütü **Rabıta** üstlenecek ve kamuoyu bu rezalete tepki gösterince olay abartılmış olacaktı. 12 Eylül ve ANAP mantığının dokuları aynı hücrelerden oluşmuştu..

Ancak, iş bu kerteye vardı mı, gerçeklerin saklanabilmesi kuşkusuz olanaksızdı. Çok kısa sürede, direnenler pes edecek ve sonunda herşey açıklığa kavuşacaktı. **Rabıta** örgütünün Türk imamlarına 1982-1985 yılları arasında Milli Güvenlik Konseyi ve ANAP iktidarı dönemlerinde, 1100 dolar aylık ödediği doğruydu.

Yüz karası olay şöyle gelişmişti:

Önce, Diyanet İşleri eski başkanı Tayyar Altıkulaç, Mehmet Özgüneş'e "yurt dışındaki imamlara Rabıta tarafından maaş ödenmesi" önerisini getirmiş sonra da bu konuda Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri Atatürkçü(!) Haydar Saltık'ın onayı alınmıştı. Başlangıçta Orgeneral Saltık, herhalde Harp Okulu'nda içtiği antları anımsayarak, "**Olur mu, Türk devletinin imamlarına yabancı bir kuruluş**" diye tepki göstermiş, sonra görkemli koltuğundan

yüreğine yayılan sıcaklığın etkisiyle "**Ne yapalım**" diyerek onayını vermişti.. Daha sonra konu, Devlet Bakanı Mehmet Özgüneş'in imzasını taşıyan 919 sayılı ve 20.4.1981 tarihli bir yazıyla Bakanlar Kurulu'na getirilmişti. Bakanlar Kurulu da 28.4.1981 tarihinde 8/2838 sayılı kararnameyle "Türk imamlarına Türk devleti yerine Suudi Rabıta örgütünün aylık bağlamasını" onaylamış, ancak, kararname kamuoyundan gizlenmiş ve Resmi Gazete'de yayınlanmamıştı. Kararnamenin altında tüm bakanlarla birlikte Devlet Başkanı Kenan Evren'in, Başbakan Ulusu'nun, Başbakan Yardımcısı Özal'ın ve o tarihte hastanede yattığını ileri süren Mehmet Özgüneş'in imzaları vardı.

Şimdi belgeler konuşuyordu. Kamuoyunu yanıltmaya çalışan Cumhurbaşkanlığı Basın Danışmanlığı, artık suskundu. Bülend Ulusu'ya gelince... Ulusu, iskeleye tosladıktan sonra çark etmiş şunları söylüyordu:

"**Rabıta örgütünün yurt dışındaki din görevlilerine aylık ödemesiyle ilgili bir Bakanlar Kurulu kararnamesinin bulunduğu doğrudur. Ancak, kararnamede Rabıta örgütünün adının ingilizce yazılması nedeniyle ve örgütün iyi amaçlar taşıdığına inanıldığı için kararnameyi imzalamış olabilirim** [350]"

Olayın abartılmamasını isteyen Devlet Bakanı Hasan Celal Güzel ise yapmak zorunda kaldığı basın toplantısında geçmişteki gelişmeleri hiç abartmadan bir bir anlatıyordu. Güzel, aynen şunları söylüyordu:

"Diyanet İşleri Başkanlığı, Rabıta ile ilgili olarak Başkanlığa ilk başvurusunu 1195 sayılı yazıyla 5 Ağustos 1980 tarihinde Demirel hükümeti döneminde yapmıştı. O günlerin Diyanet İşleri Başkanı Tayyar Altıkulaç'ın imzasını taşıyan yazıda, "ülkenin içinde bulunduğu döviz sıkıntısı göz önüne alınarak başka kaynaklar araştırıldığı, Belçika belediyelerinden ve merkezi Mekke'de bulunan Dünya İslam Birliği (Rabıta) Genel Sekreterliği'nden bir miktar kadro sağlandığı" belirtiliyordu. Başkanlığın bu yazısı ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın oluru uyarınca sınavla belirlenen 32

(350) Cumhuriyet gazetesi: (19.3.1987).

din görevlisine Bakanlar Kurulu tarafından 17.8.1980 tarihinde 8/1500 sayılı kararnameyle yurt dışında çalışmak üzere ücretsiz izin verilmişti.

Bu uygulama Milli Güvenlik Konseyi döneminde de sürmüştü. Dönemin Devlet Bakanı Mehmet Özgüneş'in 20 Nisan 1981 tarihli ve 919 sayılı yazısıyla Bakanlar Kurulu'ndan bu kez, aynı amaçla 41 din görevlisi için izin istenmiş ve Bakanlar Kurulu da 28 Nisan 1981 tarihinde 8/2838 sayılı kararnameyle bu istemi onaylamıştı.

Uygulama, ANAP iktidarı döneminde de sürmüş, bu arada Özal hükümetinin Devlet Bakanı Kazım Oksay, Başbakanlığa gönderdiği bir yazıyla yurt dışındaki bu görevlilerin görev süresinin bir yıl daha uzatılmasını (yani bir yıl daha Rabıta'dan aylık almalarını) istemiş ve Özal'ın başkanlığındaki Bakanlar Kurulu, yurt dışındaki imamların görev süresini 1 Temmuz 1985'e değin uzatmışıt.

Uygulamaya Temmuz 1985'te son verilmişti. O zamanlar başbakanlık müsteşarı olan Hasan Celal Güzel, 4 Haziran 1985'te kendi imzasını taşıyan bir yazıyı Dışişleri Bakanlığı'na göndererek bu görevlilerin aylıklarının, 1 Temmuz 1985'ten başlayarak Dışişleri Bakanlığı Türk Kültür Varlığını Koruma ve Tanıtma giderlerinden karşılanması isteminde bulunmuştu. Bu tarihten sonra da Rabıta, Türk imamlarına aylık vermeyi sona erdirecekti."

Güzel'in de açıkça ortaya koyduğu gibi, salt 12 Eylül dönemine ilişkin değildi bu mariíet.. Zincirin halkalarını Demirel, Evren, Ulusu ve Özal oluşturuyordu. Ayrıca, Altıkulaç'ın açıklamaları da Güzel'i doğrulamaktaydı. Altıkulaç, Rabıta örgütüyle Diyanet İşleri'nin ilk bağlantısının 1980 yılı Mart ayında Demirel'in azınlık hükümeti döneminde doğduğunu söylüyordu. Altıkulaç'a göre, 1980'de Kıbrıs'ta düzenlenen bir İslam Konferansı'nda Rabıta örgütü ile Türk yetkililer arasında sıcak bir hava oluşmuş ve dönemin devlet bakam Muhammed Kelleci, Rabıta temsilcilerini Ankara'ya çağırmıştı. Ankara'da yapılan görüşmelerden sonra Altıkulaç, Diyanet İşleri başkanı olarak Demirel'e Rabıta ile ilgili önerisini götürmüş ve öneri onaylanarak, Bakanlar Kurulu kararnamesiyle Belçika'daki üç

din görevlisinin aylıklarının Rabıta tarfından ödenmesi sağlanmıştı.

Hasan Celal Güzel, uygulamanın 1985'te ANAP iktidarınca durdurulduğunu söylerken ANAP'ı ve Özal'ı aklamaya çalışıyordu ama içine düştüğü çelişkinin boyutlarının ayrımında değildi.. Güzel de çok iyi biliyordu ki, Özal'ı ve Özal'ın damgasını taşıyan ANAP hükümetini Rabıta ortaklığından soyutlamak olanaksızdı.. 1981 kararnamesinde başbakan yardımcısı olarak imzası bulunan Özal ve Suudi iş çevreleriyle yakın ilişkilere girip milyarları götürmüş olan kardeşi Korkut Özal, herhalde bu ortaklıktan oldukça hoşnut kalmışlardı. Ne var ki, Özal,'ın, o matematik adamı, o herşeyi bilen, her olayı anımsayan Özal'ın, olay ortaya çıkınca belleği hafif bulanıyor ve ünlü kararnamenin altındaki imzası kendisine anımsatılınca "**O sıralarda o kadar çok kararname vardı ki, öyle birşey hatırlanması zor**", diyordu[351].

Özal ayrıca, olayın Türkiye'deki döviz sıkıntısından kaynaklandığını söyleyip çıkıyordu işin içinden. Özal'a göre, eğer döviz sıkıntımız olmasaydı imamlara aylıklarını biz verirdik. Ayrıca, Suudi Arabistan şeriatle yönetiliyorsa bundan bize neydi? Üstelik Rabıta, bir terörist örgüt müydü?...[352]

Tüm bu gürültü patırtı içinde bir de Cumhurbaşkanı Evren'i çok öfkelendiren bir olay gündeme gelecekti: SHP Genel Sekreteri Fikri Sağlar, "Cumhurbaşkanlığı makamına karşı bir güven bunalımının doğduğunu" ileri sürerek Evren'in istifasını istiyordu.

Evren, bu öfkeyle yaptığı basın toplantısında, kararnameyi bile bile imzaladığını açıkça itiraf ediyor ve "**Öyle bir dönemde tekrar önüme gelse tekrar imza ederdim.**" diyordu[353].

Daha birkaç gün önce, "olaydan bilgisi olmadığını" Türk halkına açıklayan bir cumhurbaşkanı, şimdi bunları söylemekteydi. Böyle bir cumhurbaşkanının istifasını istemek-

(351) Cumhuriyet gazetesi: (19.3.1987).
(352) Cumhuriyet gazetesi: (21.3.1987).
(353) Cumhuriyet gazetesi: (28.3.1987).

te yerden göğe haklıydı Fikri Sağlar.

Ne var ki, çeşitli kesimler Sağlar'a büyük tepki gösteriyorlardı. SHP'lilerin bir bölümü bile Genel Sekreter'in bu çıkışını onaylamıyordu. Bu garip tepkiyi onaylamıyordu. Bu garip tepkiyi anlayabilmek olanaksızdı... Sağcıların hedef tahtası yaptıkları Sağlar'a, çağdaş sanılan kimi kalemler de saldırıyordu. Örneğin **Hürriyet** gazetesinde Çetin Emeç, Kenan Evren'in avukatlığını şöyle yapıyordu:

"Politikanın yeni yetmelerinden biri, öteki gün nasıl da diklendi, gördünüz... Aslında kızmak gerek. Oysa, ben güldüm. Gücünü hançerleşmiş kaytan bıyıklarından mı alıyor acaba? Tutup da "Evren istifa!" demez mi?

Uçsuz bucaksız politika arenasında emeklemeyi yeni yeni öğrenirken, IV. Murat rolüne özenmek; ama, Dümbüllü bile olamamak... Bütün toy politikacılar gibi Fikri Sağlar'da da aynı hastalık... Kıt bilgi, kısır tecrübe, sığ görgüyle ortaya atılıyorlar... Sonra da, öfke ambalajlarına bürünüp bütün o hamlık ve manevi yoksuluklarını, gözlerden kaçırdık sanıyorlar..

Dillerde adı Rabıta diye geçen Suudi kökenli İslam misyonerleri örgütünden yurt dışındaki 25 imama, en ağır sorumluluklar taşıdığı dönemde, maaş gittiği için...

Hayır, olmaz!... Bence Evren bir kere değil, beş kere istifa etmeli...

Türkiye'yi kan göllerinde boğulmaktan, O kurtarmadı mı? Lütfen istifa... İktidar koltuğuna süzgün süzgün bakan nice göze rağmen, hür seçimle gelene zafer bayrağını O teslim etmedi mi? Buyursunlar efendim, istifa... Başıboş hevesler, "Kuzey ... Güney... Doğu...(*) deyip deyip, dünyada yörüngelerden yörüngeler peylerken, "Tek yol Batı..." çağrısı yapan O olmadı mı? Rica edelim, istifa..

Sonra; irticaa karşı göğsünü kalkan eden O... Anayasa'nın bekçiliğini neredeyse tekbaşına üslenip "Demokrasiye Merhaba" diyen yine O...

(*) Metindeki noktalama yanlışları aynen korunmuştur.

Öyleyse, her biri için, bir istifa[354]"...

Emeç, bu yazıyı yazdıktan yaklaşık üç yıl sonra evinin önünde kimliği bilinmeyen kişiler tarfından kurşunla taranarak öldürüldü ve cinayeti işleyenlerin islamcı teröristler olduğu ileri sürüldü.

Türkiye'de öyle işler oluyordu ki...

İrticanın Sesi: Aydınlar Ocağı

12 Eylül'den sonra, özellikle ANAP iktidarı döneminde bir kara örgüt sesini iyiden iyiye duyurmaya başlamıştı: **Aydınlar Ocağı**... Aslında bu örgüt, **İlim Yayma Cemiyeti** ve **İlim Yayma Vakfı** adı verilen irtica yuvalarının bir uzantısıydı. **İlim Yayma Cemiyeti**, "hukuki, dini, ahlaki, içtimai, fenni, sınai ve zirai bilgileri yaymak(!)" amacıyla kurulmuştu. Bu denli çok boyutlu ve gerçekleştirilmesi için derinlemesine bilgi ve kültür isteyen bu amaç çevresinde biraraya gelen kurucular ise ambarcı, ayakkabıcı, çorapçı, hırdavatçı, elektrikçi, kabzımal, keresteci, köseleci, lokantacı, makarnacı, manifaturacı, marangoz, nalbur, otelci, tamirci, otobüsçü, tuhafiyeci gibi meslek sahiplerinden oluşuyordu. Kurucular arasında ayrıca dokuz avukat, üç emekli subay, bir hekim ve bir de eczacı bulunuyordu[355].

İlim Yayma Cemiyeti adlı bu bilim(!) merkezinin yönetim kurulu, 8 Ocak 1973'te yaptığı toplantıda bir de **İlim Yayma Vakfı'nın** kurulmasına karar verecekti.

İlim Yayma Vakfı'nın kurucu kadrosu oldukça değişik bir görüntüdeydi. Kabzımalların, kersetecilerin, nalburların yerini üniversite profesörleri almıştı. Kurucular arasında dokuz profesör, bir doçent, iki de çok ünlü politikacı vardı: Turgut Özal ve Korkut Özal... Ayrıca 22 sanayici de vakfın kuruyuşunda yer alıyordu.

İlim Yayma Vakfı'nda görev alan kişiler daha sonra asıl çalışmalarını **Aydınlar Ocağı**'nda yapacaklar ve **İlim Yay-**

---

(354) Emeç, Çetin: **Evren İstifa**, Hürriyet gazetesi, (23.3.1987).

(355) Yetkin Çetin: **İşte İrtica, İşte Süleymancılar** (araştırma), Hürriyet gazetesi, (8.3.1988).

ma Vakfı'yla **Aydınlar Ocağı** organik bir bileşim halinde, irticaın güvenilir kalesi olacaktı. Örneğin, Özal hükümetinde sağlık bakanlığı yapmış Mehmet Aydın, işadamı İbrahim Bodur, işadamı Aydın Bolak, Prof. Mustafa Köseoğlu Prof. Ayhan Songar, Dr. Asım Taşer, Prof. Salih Tuğ, Prof. Süleyman Yalçın, Prof. Nevzat Yalçıntaş, Prof. Sabahattin Zaim, hem Vakıf'ta hem Aydınlar Ocağı'nda etkinliklerini sürdürüyorlardı. Ayrıca Özal hükümelerinde bakanlık yapacak olan Abdülkadir Aksu, Hasan Celal Güzel, Kazım Oksay gibi politikacılar da örgütün gözde kişileriydiler.. **Diyarbakır İlim Yayma Cemiyeti** üyesi olan Abdülkadir Aksu, 1978'de **Aydınlar Ocağına** girmişti. O tarihte emniyet müdürü olan Aksu, hızla yükselmeye başlayacak, 12 Eylül döneminde Emniyet Genel Müdür Yardımcısı olacak. ANAP döneminde de Gaziantep valiliğine getirilecekti[356].

Aydınlar Ocağı'nın bu değerli aydını, daha sonra ANAP millevekili olarak Meclis'e girdi. Tırmanışını sürdürdü ve İçişleri Bakanlığı koltuğuna oturdu.

Türk İslam Sentezi'ni, 21. yüzyıl başlarında, Türk toplumuna kabul ettirmeye çabalayan **Aydınlar Ocağı**'nın bilimsel bir kaygısı yoktu. Öte yandan bilgi birikimine katkıda bulunmak için oluşturulmuş bir örgüt değildi. Ocağın amacı, bunalımdaki Türkiye'nin sorunlarını çözebilmek için ideoloji üretmekti ve asıl kaygısı da bilimsel tutarlıkık değil, siyasal etkinlikti [357].

Ocağın teorisyenlerine göre, "**Din, topluma kimliğini kazandıran bir kurumdu. İlahi kökenli olduğu için islamiyette reform olamazdı. Ayrıca, Türkler, müslüman oldukları için ulusal kimliklerini koruyabilmişlerdi.**

Bu arada Turgut Özal'ın müslümanlaştırdığı Devlet Planlama Teşkilatı ile Aydınlar Ocağı arasında sıkı bir işbirliği

(356) Mumcu, Uğur: **Tarikat, Siyaset, Ticaret**, s. 178 (1989).
(357) Güvenç, Bozkurt; Şaylan, Gencay; Tekeli, İlhan; Turan, Şerafettin: **Türk İslam Sentezi** (araştırma), Cumhuriyet gazetesi. (20.4. 1987).

görülüyordu. DPT'nın 1983'te yayınladığı Milli Kültür Daporu'ndaki tüm önermeler, Aydınlar Ocağı görüşünden kaynaklanıyor ve ülkeyi Türk İslam Sentezi'ne doğru yönlendirmeyi amaçlıyordu. Aynı biçimde Aydınlar Ocağı'nın 1986'da Türk ulusuna yaptığı Milli Mutabakat cağrısı da DPT"nın Milli Kültür Raporu'na koşut olarak hazırlanmıştı.

Milli Kültür Raporu, beş temel önermeden oluşmaktaydı:

1- Bunalımın nedeni: Türkiye, iç ve dış düşmanların kültürel saldırısı altındadır. Batı emperyalizmi milli kültürümüzü yıkmaya çalışmaktadır. Atatürk'ten sonra izlenen batılılaşma politikasında milli kültüre sahip çıkılmadığı için, emperyalizm ve çarpık kentleşme milli kültürü zayıflatmıştır. Milli kültür çözülünce 12 Eylül 1980 bunalımına düşülmüştür. Bunalımdan çıkmak için milli kültür planı yapılmalı, bu plan devlet eli ve gücüyle uygulanmalıdır.

2- Kültürün Özü: Milli kültür, bireyleri bağlayan, birleştiren bir öz ve toplumları birbirinden ayıran tarihi fakat değişmeyen niteliklerden oluşur. Türk milliyetçiliği kültüre dayalı olduğu için, toplumumuzun kültürü milli olmalı, bu kültür tüm bireylere yeknesak (tekdüze) biçimde verilip yaygınlaştırılmalıdır. Bu yapılmazsa milli birlik korunamaz.

3- Öz değerler ve İslam: Milli kültürümüzün iki orta direği, Orta Asya'dan getirdiğimiz "öz değerler" ve İslamiyettir. Türk seciye (yaradılış) ve tabiatına en uygun din islamdır. Türkler, başka dinlerde yapamamışlar, deneyenler kimliklerini yitirmişlerdir. Ancak Türk İslam Sentezi konusunda karşıt görüşler vardır: Türk öğeler baskındır görüşü yanında, "İslamiyet önce gelir Türkler sonra", diyenler de vardır. Millileştirme dinle başlar, dinle tamamlanır. Anadolu önce müslümanlaştırılmış, sonra türkleştirilmiştir.

4- Gelişme-Batıya yetişme: Çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak için Batı'nın sadece teknik ve medeniyetini almak yeterlidir. Batı kültürü medeniyet yolundaki yolculuğumuzu ancak sekteye (durma) uğratır. Milli kültür değişmez, özü

aynı kalarak zenginleşir. Japon kalkınması da aslında böyle olmuştur.

5- Devlet Eliyle Onarım: Bozulmuş olan milli kültürü, milli kültür planı uyarınca devlet eliyle onarmak ve devlet gücüyle korumak gerekir.. Milli varlığın bekası (kalıcılık) için bu şarttır. Onarım ve korumada özgürlük ve insan hakları gibi demokratik sorunlar çıkmaz. Çünkü önemli ve öncelikli olan, "millet-devlet" gerçeğidir. Kaldı ki kültürüne ve bağımsızlığına sahip çıktığı sürece Türk milletinin özgürlük sorunu olmamıştır, olmayacaktır.

Rapor, çelişkilerle doluydu. Bir yandan, "Millileştirme dinle başlar, dinle tamamlanır. Anadolu, önce müslümanlaştırılmış, sonra türkleştirilmiştir" deniyor öte yandan "Milli kültürümüzün orta direklerinden birinin Orta Asya' dan getirdiğimiz öz değerler olduğu" ileri sürülüyordu. Böylece Türk İslam Sentezi öncüleri, Türkiye'yi kurtarmak için müslümanlığın yanısıra şamanizm'den de medet umuyorladı. Milli kültürümüzü yaratabilmek için, şamanist kültürün ortaçağda egemen olduğu Türk, Moğol, Tunğuz, Koryak halklarının, Mançuların, Yeniseylilerin, Eskimoların kültür ve öz değerlerine sahip çıkmalıydık.

"Millileştirme dinle başlar, dinle tamamlanır" diyen Cumhuriyet islamcılarının bu görüşü, Cumhuriyet öncesi Osmanlı islamcılarının ümmetçilik anlayışından kaynaklanıyordu.

Osmanlı islamcılarına göre millet, "ümmet (Peygambere inananların tümü) demekti. Milliyetçiliğin karşılığı da islamcılık'dı... Bu açıdan, raporu kaleme alanların Derviş Vahdeti'den pek ayrımlı düşündükleri ileri sürülemezdi..

Raporda ayrıca cehaletin (bilgisizliğin) gülünç örneklerine rastlanıyordu. Örneğin "Çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak için Batı'nın sadece teknik ve medeniyetini almak yeterlidir" görüşünü ileri sürüyorlar ve böylelikle daha medeniyetin ne olduğunu bilmediklerini ortaya koyuyorlardı. "Batının teknik ve medeniyetini almaktan" söz ederken düşünce, sanat ve kültürün, uygarlığın vazgeçilmez ögeleri olduğundan haberleri yoktu.. Oysa tüm sözlükler uygarlığı, "**bir ülkenin ya da bir toplumun düşünce ve sanat ya-**

şantısıyla, maddi ve manevi varlığına özgü niteliklerin tümü" olarak tanımlıyor ve insanlık, giderek bir dünya uygarlığına doğru yol alıyordu.

Aslında Türk İslam Sentezi, tüm tutarsızlığı ve çelişkilerinin yanı sıra bir yutturmacaydı. Aydınlar Ocağı'nın ve DPT'nın asıl amacı bir islam devletinin kurulmasına yönelikti. Şeriat düzeni, Cumhuriyet ve demokrasinin yerini almalıydı..

Aydınlar Ocağı'nın bu gerçek amacını saptamak için 14 Eylül 1984'te İstanbul'da düzenlediği bir seminerde yapılan konuşmaları anımsamak yeterli olacaktır.

Ülkemizi 12 Eylüle Getiren Sebepler ve Türkiye Üzerine Oyunlar konulu seminerde Aydınlar Ocağı üyeleri ilginç konuşmalar yapıyorlar, laikliğe, Cumhuriyet'e, Atatürk'e saldırıyorlar ve seminere konuk olarak katılan dönemin Başbakanı Turgut Özal, İçişleri Bakan Ali Tanrıyar, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanı Vehbi Dinçerler, Kültür ve Turizm Bakanı Mükerrem Taşcıoğlu, konuşmacıların ilgiyle izliyorlardı.

Evet, amaç açıkça dile getiriliyordu. Örneğin Prof. Salih Tuğ, **"Aynı ideal, kardeşlik, eşitlik ve hukuka bağlılık prensipleri dahilinde bütün müslüman milletler biraraya gelerek "cihan devleti" kurmalıdırlar. Milletimiz, Müslümün bir toplumu temsil ettiğine göre, sosyo-kültürel meselelerini diğer islam ülkelerinden ayrı ve onlara ilgisiz kalarak çözemeyeceği aşikardır. İslam milletlerinin biraraya gelip, ilayi kelimetullah(*) idealine sahip çıkmaları ve bu ideal etrafında toplanıp organize olmaları gerekir."** diyordu.

Havada kalmışlı Türk İslam Sentezi.... Konuşmacı, Arabın, Acemin, Türkün kurulacak tek bir müslüman devletin çatısı altında toplanmalarını düşlüyordu.

İşadamı Aydın Bolak ise şunları söylemekteydi:

"Türk milleti, cumhuriyetin inkılaplarını yaşamış ve

(*) **İlâ-yi kelimetullah:** İslamlığı yüceltme, yükseltme.

yazısını, giyimini, dilini, günlük hayatını ve mekanını değiştirmiştir. Şimdi, cumhuriyet öncesi asırların düşünce mahsulleri (ürünleri), ancak meraklı ilim adamlarının tetkiklerine (incelemelerine) mevzu (konu) olabilmektedir. Irkın tefekkür nizamında (düşünme düzeninde) devamlılık, sarsıntı geçirmiştir."

Cumhuriyet rejiminin ünlü düşmanlarından Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu da seminere bir tebliğ ile katılıyordu. Kafesoğlu'na göre **"2. Abdülhamid'i tahttan indirenler, sosyalist yaygaraların etkisi altında kalanlardı. CHP, Atatürk ilkelerini özel parti amblemi biçimine sokarak, Marksist görüşlerin savunuculuğunu yapmıştı"**.

CHP ve Marksizm!... Bunları birarada düşünebilmek için kişinin, ruhsal dengesini yitirmesi gerekirdi...

Kafesoğlu'nun tebliği ayrıca şu görüşleri içeriyordu:

"Türk İslam Sentezi öğretisi tüm okullara egemen olmalıydı. Türkiye'deki resmi, özel her kuruluş, bakanlıklar, üniversiteler, sendikalar, gazeteler, her çeşit yayın, sinemalar, tiyatrolar, şenlikler, bu sentezin çizdiği kalıplar içinde etkinliklerini sürdürmeliydiler".

İşte bu kafalar aydınlatıyordu **Aydınlar Ocağı**'nı... XXI. Yüzyıl'a yürüyen Türkiye'de bu nitelikteki ocaklar, vakıflar, dernekler ve tarikatlar, ANAP iktidarının koruyucu kanatları altındaydılar...

Said-i Nursî Mevlidi ve Demirel

Artık işler o noktaya gelmişti ki, II. Meşrutiyet döneminden ölüm tarihi olan 1960'a değin irticaın simgesi haline gelmiş bir Said-i Nursî, Ankara'nın göbeğinde binlerce Nurcunun ve Parlamento üyelerinin katıldıkları dinsel gösterilerle anılıyor, yüceltiliyordu.

Yeni Asya gazetesi, Cumhuriyet bayramından bir gün önce 28 Ekim 1990'da Ankara Kocatepe Camisi'nde Said-i Nursî için bir mevlid düzenlemişti.

Mevlid, müslümanların bir geleneğiydi. Elbette bir ölüyü anmak için mevlid okutulması garipsenemezdi. Ancak bu mevlid, laik Cumhuriyet'in azılı bir düşmanının ruhu-

na anmağan ediliyor, siyasal ve dinsel bir gövde gösterisi biçimine dönüşüyorsa, irtica gündeme gelmiş demekti.

Daha önceleri Isparta, Şanlıurfa ve Van'da kapalı toplantılarda anılan Said-i Nursî için ilk kez Ankara'da bir mevlid düzenleniyordu... İleri sürüldüğüne göre Said-i Nursî, ölümünün 30. yılında anılacaktı. Oysa Nursî, 28 Ekimde değil, 23 Mart 1960'ta ölmüştü. Pekiyi öyleyse Nursî neden 23 Martta değil dek 28 Ekimde anılıyordu? Çünkü, ertesi gün Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 67. yıldönümü kutlanacaktı. Böylece Nurcular, laik Cumhuriyet rejimine karşı siyasal ve dinsel bir gövde gösterisine girişmiş olacaklardı.

Nurcular, mevlide yurdun çeşitli illerinden 1000'i aşkın otobüsle gelmişlerdi. Kocatepe Camisi'nde 15000 kişi toplanmıştı. Mevlide Doğru Yol Partisi'nden Süleyman Çelebi (Mardin), Ertekin Durutürk (Isparta), Cavit Erdemir (Kütahya), İsmail Köse(Elazığ), Ali Rıza Septioğlu (Elazığ) Tahir Şaşmaz (Erzurum), ANAP'tan İsmai Dayı (Balıkesir), Kudbettin Hamidi (Siirt) ve Mehmet Kaşıkçı (Kayseri) gibi milletvekilleri de katılmışlardı.

Mevlid, Kur'an okunarak başladı. Öğle namazının kılınmasından sonra **Yeni Asya** gazetesi sahibi Mehmet Kutlular adında bir nurcu, yaptığı konuşmada, Said-i Nursî'nin yaşam öyküsünü anlattı. Kutlular, "**Risale-i Nur külliyatı ile, Kur'an'ın bu asra bakan manalarını, asrın idrakine uygun bir tarz içinde izah ve tefsir eden Bediüzzaman Said-i Nursî Hazretleri, asrımıza Kur'an'ın mührünü vurdu**" diyor ve uzun süren konuşmasında arapçayla türkçe karışımı anlaşılmaz sözler söylüyordu.

Daha sonra mevlide geçildi. Dua ve ilahilerin ardından mevlidin **ders** bölümünde Said-i Nursî'nin risalelerinden bölümler okundu. Mevlid, Said-i Nursî için indirilen hatimlerle sona erdi. Hatimde, "**İslamiyetin eskiden dışardan direnç gördüğüne, şimdilerde ise tehlikenin içten** (yani cumhuriyet kuşağından) **geldiğine" dikkat çekiliyordu.**"

Bu arada Doğru Yol Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel de cumhuriyeti lanetleyen bu irtica gösterisine ka-

tılmak gereğini duymuştu. Demirel, **Yeni Asya** gazetesi sahibine gönderdiği bir telgrafla Nurculuk gibi korkunç bir gericilik akımını yaratmış olan Said-i Nursî'yi göklere çıkarıyor ve saygıyla anıyordu. Cumhuriyet çocuğu, 1924 doğumlu Demirel'in telgrafının metni aynen söyleydi.

"**Büyük alim ve büyük müfessir (yorumlayıcı) Bediüzzaman Said-i Nursî için okunacak mevlidi Allah kabul etsin. Hakkın savunucusu ve iyiliğin yol göstericisi olan Bediüzzaman Said-i Nursî'ye Allah rahmet eylesin. Saygılar** (358)"

İslami Cephe Çağrısı

1990'lı yılların başında gericiler, yakın bir geçmişte yaşanıldığı gibi gene saldırgan bir kimliğe bürünmüşlerdi. Örneğin, 22 İslamcı yayın kuruluşu adına yayımlanan ortak bildiride, dine yönelik saldırılar karşı müslümanlar **cepheleşmeye** çağrılıyor ve laikligi savunan kimi dernek ve kuruluşlar, yok edilmek üzere saldırganlara hedef olarak gösteriliyordu.

"Akademi Yayınları, Birim Basım-Yayın, Dava dergisi, Dünya Yayınları, Girişim dergisi, İmza dergisi, İşaret Yayınları, Kamuoyu, Kardelen dergisi, Kimlik gazetesi, Med-Zehra, Mektup dergisi, Objektif dergisi, Sena Organizasyon, Şafak Dağıtım, Şura Yayınları, Teklif dergisi, Tevhid dergisi,Tohum Neşriyat, Yeryüzü dergisi, Yıldız Kervan ve Yönetim Yayınları" tarafından hazırlanan ve **Olaylara Objektif Dergisi Özel Sayısı** adıyla basılan iki sayfalık ortak metin, başta üniversiteler olmak üzere tüm Türkiye'de parasız olarak dağıtılıyordu ve bildiride, **Nisa** Suresinden alıntı yapılarak müslümanlar, **laik şer (kötülük) cephesine** karşı savaşa çağrılıyordu.

Basının siyonistlikle suçlandığı bildiride yok edilmeleri için hedef gösterilen kuruluşlar şunlardı:

"Barolar Birliği, Atatürkçü Düşünce Derneği, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Kadın Haklarını Koruma Der-

(358) Cumhuriyet gazetesi: (20.10.1990).

neği, Türk Kadınlar Birliği, Yazarlar Sendikası ve TÜSİAD".

Bildiride **laik cephe** şöyle eleştiriliyordu:

"Laiklik, demokrasi, çağdaşlık ve benzeri ne anlama geldiği belli olmayan, herkese göre değişebilen süslü kavramların arkasına gizlenerek sürdürülen bu şer kampanyası, yüce kitabımızın hak ve batılın birbirinden ayrı olduğunu ve birarada bulunamayacağını belirten ayetlerine uygun olarak, Allah'a dost olanlarla düşman olanları apaçık bir biçimde ayırıcı yönde gelişmektedir. Halkımızı hiç bir şekilde temsil etmeyen şımarık bir mutlu azınlığın çıkar ve özlemlerini temsil eden bu laik cephe, ülkemizin tarihi boyunca laiklik ve atatürkçülük paravanası altında müslümanlara saldırarak neyi hedeflemektedir"?...

İslamcı cephe, Cumhuriyet dönemine de şöyle saldırıyordu:

"1920'lerden beri, islamı temsil eden ne varsa yok etme politikası uygulanmıştır. Müslümanların okulları kapatılmış, dilleri, kılık kıyafetleri, takvimleri ortadan kaldırılmış, buna karşı çıkan binlerce müslüman, İstiklal Mahkemeleri'nde sorgusuz, sualsiz idam edilmiştir.

Tek parti diktatörlüğü ezanı yasaklamış, Kur'an-ı Kerim'leri meydanlarda açıkça yakmış, camilerimizi kiliselere benzetmeye çalışmış ve yine karşı çıkan binlerce müslüman ya hapsedilmiş yada sürgün edilerek zulme uğramıştır.

Laik düzen, müslüman kızlara okul kapılarını kapatarak, başörtü yasağı gibi iğrenç bir yasakla zulmünü değişik bir yönden sürdürmektedir.

... Ama rabbimizin vaadi gereği, zulmün ve zalimlerin telaşı boşunadır. Çünkü islamın zaferi yaklaşmaktadır.

Laik şer cephesi, müslümanlara saldırmayı bırakıp, Cumhuriyet tarihi boyunca işlediği sayısız zulmün ve ülkemizi kafir güçlere satmanın hesabını vermeye hazırlanmaktadır."..

Kur'an-ı Kerim'deki Nisa suresinde yer alan "inanan-

lar Allah yolunda, küfredenler tagut(*) uğrunda savaşır. Öyleyse siz, şeytanın dostlarıyla savaşın" buyruğuna yer verilen metinde, **"Ey müslüman kardeş, şerefimizi ve imanımızı elinden almak isteyenlere karşı susacak mısınız?"**diye soruluyor ve bu sorunun yanıtı şöyle veriliyordu:

"Elbette ki hayır!... Şimdi zaman, islamın ve islam uğruna mücadele etmenin zamanıdır..

... Ey müslümanlar.

Bütün komplolara ve tezgahlara karşı cemaat, grup hizip demeden yalnızca müslüman kimliğimizle islam saflarında toplanalım.

Unutma!

Zulmün sonu da, islamın zaferi de yakındır... Allah, inananların, müminlerin yanındadır. Ve bizlere yalnızca O'nun yardımı yeter. Yakın bir gelecekte en gür sada islamın sadası olacaktır...

Selam hidayete(**) tabi olanlara...

Turgut Özal'ın bir yıldır cumhurbaşkanlığı koltuğunda oturduğu Türkiye'de neler oluyordu neler... Şimdi biz, bir yıl öncesine dönerek Özal'ın cumhurbaşkanlığı serüvenine özet olarak bir göz atalım.

Özal Cumhurbaşkanı

1987 genel seçimlerini %36 oranında oy toplamasına karşın kazanan ve başbakanlığını koruyan Özal'ın bundan sonraki hedefi cumhurbaşkanlığıydı. Nasıl olsa ANAP Meclis'te çoğunluğa sahipti ve Özal'ın Çankaya'ya yerleşmesi için ANAP'ın oyları yeterliydi.

Özal için önemli olan konu, Evren'in cumhurbaşkanlığı süresinin uzatılmasını gerektirecek bir ortam yaratmamak ve Silahlı Kuvvetler'in olaya sıcak bakmasını sağlamaktı.

(*) **Tagut:** Büyücü, şeytan. İslâmdan önce Mekke'de bulunan Lât ve Uzza putları.

(**) **Hidayet:** Bir kimseye Tanrı tarafından verildiğine inanılan hak yolu, doğru yol.

Bu arada Evren, Çankaya'da bir yedi yıl daha kalabilmek için bir takım çevrelere göz kırpıyordu. Ne var ki, Özal, oyunu kurallarına göre oynuyor, sağlam ve hesaplı adımlar atıyordu.

Özal'a göre, önce silahlı kuvvetlerin üst düzeyinde değişiklik gerekiyordu. 1987 yılı Ağustos'unda genelkurmay başkanlığına Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin yükselme geleneğine uygun olarak en kıdemli general olan Orgeneral Necdet Öztorun'un atanması beklenmekteydi. Oysa Özal 1987 Haziranında genelkurmay başkanlığına Orgeneral Necip Torumtay'ı getirecek ve bu işlem "sivilleşme" olarak nitelendirilecekti.

Özal, bir taşla iki kuş vuruyordu. Bir yandan Silahlı Kuvvetler'in üst düzeyini kendi açısından sağlama alıyor, Öte yandan da askeri okullarda "tarikatçı öğrencilere karşı" operasyona girişen Necdet Öztorun'dan kurtuluyordu. Ayrıca, bir önceki Genelkurmay Başkanı Necdet Üruğ ile Necdet Öztorun tarafından düzenlendiği söylenen ve "ikibin yıllık takvim" diye adlandırılan askerlerin yükselme ilke ve düzeni de delinmişti.

Özal, sağlam adımlarla yoluna devam etti. 1989 yılı sonlarına doğru cumhurbaşkanlığına aday olduğunu açıkladı. Meclis'te muhalefet sandalyelerinde oturan S.H.P ve D.Y.P. milletvekilleri ateş püskürüyorlar, İnönü ve Demirel, Özal'ın Cumhurbaşkanlığını tanımayacaklarını(!) söylüyorlardı.. Ne var ki, atı alan Üsküdar'ı geçmiş, Meclis'teki ANAP çoğunluğu ve Meclis aritmetiği muhalefeti kilitlemişti.

Evren'in cumhurbaşkanlığı 1989 Ekim ayında sona erdi. Evren, Çankaya'dan ayrılırken duygulu demeçler veriyor, bir acındırma tablosu çizmeye çabalıyordu. Ülkeye yaptığı kötülüklerin hâlâ ayrımında değildi hacı Evren(*) Türkiye'nin yedinci Cumhurbaşkanı, Çankaya'dan ayrıldıktan sonra Marmaris'te yaptırdığı görkemli köşke çekilecek ve

---

(*) Cumhurbaşkanı Kenan Evren, Suudi Arabistan resmi gezisinde umre yaparak yani hac mevsiminin dışında Kabe'yi ziyaret ederek hacı oldu. Özal ise 1988 temmuz ayı kurban bayramında hacca giderek hacı olmanın mutluluğuna ulaştı.

görülmemiş güvenlik önlemleri altında yaşamını sürdürecekti.

* * *

Özal'ın Cumhurbaşkanlığına adaylığı büyük fırtınalar kopartmıştı kamuoyunda. Mulalefet Özal'a şiddetle karşı çıkıyor, seçimlerde % 36 oranında oy alan ve aslında azınlıkta kalan ANAP'ın adayının Türk ulusunun temsil edemeyeceğinin ileri sürüyordu. Gerçek aydınlar da kabullenemiyordu bu olguyu. Köşe yazarları topa tutuyorlardı Özal'ı..

Ne varki, muhalefetin Meclis dışındaki oy çoğunluğu Özal'ı engellemeye yeterli değildi ve Meclis'te ANAP çoğunluktaydı...

Sonunda amacına ulaştı Özal.. Tarih, 31 Ekim 1989'du. Meclis, Cumhurbaşkanı'nı seçecekti o gün... Oturuma muhalefet partileri katılmamışlardı. Boşuna çabaydı bu... Özal, üçüncü tur oylamada ANAP Meclis Grubu tarafından Türkiye'nin sekizinci cumhurbaşkanlığına seçiliyordu.

Artık, sorumsuz cumhurbaşkanlarının tüm sorumlulukları üstleneceği yeni bir dönem başlıyordu ülkede. Ve Özal, Milli Kültür Vakfı Başkanlığı, Devlet Planlama Teşkilat Müşteşarlığı, Başbakanlık Müsteşarlığı ve Başbakanlık gibi sanları ardında bırakarak, ünlü ozan Faruk Nafiz Çamlıbel'in "**Bu hıyaban ebediyet yoludur**(*)" diye betimlediği **Çankaya yolunu** aşıp, geçiyor ve bir zamanlar Mustafa Kemal'in oturduğu koltuğa yerleşiyordu.

SONUÇ

1950'den günümüze değin akıp giden bir zaman dilimi içinde ne yazıktır ki, Türkiye'ye genelde sağ iktidarlar egemen oldu. Demokrat Parti, Adalet Partisi, 12 Mart dönemi, Milliyetçi Cephe, 12 Eylül dönemi ve Anavatan Partisi hükümetleri yarım yüzyıla yaklaşan bir süre içinde, çağdaşlığı bir ucundan yakalamaya çalışan bir ülkenin aydın-

(*) **Hıyaban:** Tanrı tarafından verildiği inanılan hak yolu, doğru yol, iki yanı ağaçlık yol.

lığa açılan pencerelerini kapatmak için ellerinden ne geliyorlarsa yaptılar. Ayrıca Ecevit'in çabalarıyla gerçekleşen C.H.P.-M.S.P. koalisyonuyla şeriatçı irtica, Cumhuriyet tarihinde ilk kez iktidar olarak devletin çeşitli katlarını ele geçirdi.

Özellikle 12 Eylül darbesinden sonra ülkeyi, dinsel bir şizofreni dalgası sardı. Cumhuriyet ve demokrasi düşmanları, ülkeyi yönetenlerin koruması altında bugüne değin erişemedikleri bir güce eriştiler. Ülke, bilim yolundan din yoluna kaydırıldı. Ortaokul ve liselerde din dersi zorunlu ders olarak okutulurken, felsefe, seçmeli ders oldu. Bir devrim niteliğinde olan "öğretim birliği yasası" (Tevhid-i Tedrisat Kanunu) yok edildi. Tüm bunlar yapılırken **Atatürkçülük** dillerden düşürülmedi. Alanlarda **"büyük Atatürk'ün dediği gibi Türkiye'yi muasır medeniyet seviyesine çıkaracağız."** diye nutuklar attılar. Daha sonra, **çıkaracağız** sözcüğü, **çıkardık** biçimine dönüştü. Oysa Atatürk böyle bir şey söylememiş ve **"Ulusal kültürümüzü çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkaracağız"** demişti. Bunu dahi bilmeyecek ölçüde cahildiler ya da bilmek işlerine gelmiyordu. Çünkü Atatürk, oluşturulması gereken bir ulusal kültürden söz ederken, çağdaş uygarlık düzeyini aşacak evrensel bir kültür anlayışını dile getiriyor, çağdışı ırkçı ve islamcı kültüre sırtını çeviriyordu.

Devrim sözcüğünün yasaklandığı bir ülkede elbette gericiler at koşturacak ve atlar, hayali ihracatla, vurgunla, soygunla milyarlarına milyar katan kişilerce beslenecekti.

Bir toplumda ne zaman ahlaksızlık, namussuzluk doruğa ulaşırsa, din gündeme getirilirdi. Böyle bir toplumu yönetenler de, doruktaki ahlak bunalımını örtbas edebilmek için halk'a "Tanrı'nın ipine sarılmalarını" önerirlerdi. Halk, sarılmasına sarılıyordu Tanrı"nın ipine ama, görülmemiş bir namussuzluk düzeninde, **köşeyi dönme felsefesi** neredeyse ulusal bir doktrin haline getirilecekti.

Bu kaygı verici tabloya karşın kimi sol kesimler, irtica tehlikesini hiçbir zaman önemsemediler. Kimi solcular da(!) sağın ağzından konuşmaya başladılar. Peki yi, ne oldu sonunda?... Nakşibendiler, Süleymancılar Nurcular, Milli

Görüşçüler, devletin yaşamsal önemdeki kurumlarını ele geçirdiler. Şeriatçılardan başka hiç kimsenin giremediği "hücre köyler" Anadolu'yu pıtrak gibi sardı. Başkentin ortasında Humeynici camiler açılmaya ve buralarda, beyinleri İran'da yıkanmış imamlar tarafından cemaate namaz kıldırmaya başlandı. Ankara'da ve Türkiye'nin önemli kültür merkezlerinde türbanlı genç kızlar, çember sakallı yobazlar caddeleri doldurdu. Okul yurtları irticanın karargahı haline getirildi. Mezhepler birbirine düşman edildi. Milyonlarca alevinin can güvenliği kalmadı. Sünnilik devletin resmi mezhebi oldu.

Sonunda öyle bir Türkiye oluşturuldu ki, gericilerin yanısıra kimi eksantrik solcular da Mustafa Kemal'i hain ilan ettiler...

Emperyalizmin yedi düveliyle ve padişahçıların bağnaz sürüleriyle bin türlü çileler içinde boğuşan, kokuşmuş Osmanlı'yı tarihe gömen, Hilafeti kaldıran, laik Cumhuriyet'i kuran, latin abecesini getiren güzelim türkçeyi Arap ve Acem egemenliğinden kurtaran adam haindi... Bir "**resmi tarih**" saplantısı içinde koskaca bir kurtuluş savaşı bile yadsınıyordu. Madem ki **resmi tarih**, Kurtuluş Savaşı'ndan söz ediyordu o halde böyle bir savaş yapılmamıştı.

Bir de Türk Ceza Yasası'ndaki 163. madde sorunu çıkmıştı ortaya.. Kimi solcular, Türkiye'de bir şeriat devletinin kurulması yolundaki etkinlikleri önleyen 163. maddenin kaldırılması isterlerken, düşünce özgürlüğünün, çağdaşlığın şampiyonluğuna oynuyorlardı. Oysa, 163. maddenin kaldırılması, "düşünce özgürlüğüne" hayır diyen gözü dönmüş şeriatçıların, bir din devleti kurmak yolunda atağa geçmeleri ve iktidar olurlarsa düşünce özgürlüğünü yok etmeleri demekti. Şeriat düzeninde dinci görüşlerden başka görüşe yer yoktu. Şeriat düzeni Cumhuriyet ve demokrasiyi yadsıyordu. Demokrasi ile şeriatın birarada düşünülebilmesi olanaksızdı. Ne var ki, ülkenin ilericileri, şeriatcılara" **biz size düşünce ve eylem özgürlüğü verelim, siz de bizim düşünce özgürlüğümüzü yok edin**" diyorlardı.

Sonunda bugünlere geldik... Ancak, ilerici kesimlerdeki

tüm tutarsızlıklara ve olumsuzluklara karşın, Cumhuriyet'in sağlam kuşaklar yetiştirdiğine inanıyorum. Bu nedenle, irtica hiçbir zaman Türkiye'ye egemen olamayacak ve sonsuza değin bu ülkede bir şeriat devleti kurulamayacaktır.

Yeter ki, irtica tehlikesi küçümsenmesin ve Cumhuriyetin, demokrasinin bekçileri bu tehlikeye karşı daima uyanık bulunsunlar.

KAYNAKÇA

Ağaoğlu, Samet: **Arkadaşım Menderes**, İstanbul (1968).

Akbal, Oktay: **1979'a Girerken,** Cumhuriyet gazetesi,(1.1.1979).

Akbal, Oktay: **Aynı Yanda İki Ayrı Kefe**, Cumhuriyet gazetesi, (15.11.1979).

Akdağ, Mustafa: **Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi,** Cem Yayınları, Cilt 2, İstanbul, (1974).

Akis Dergisi: Sayı 88, (14.01.1956).

----------: Sayı 297, (06.04.1960).
Sayı 309, (20.07.1960).
Sayı 314, (24.08.1960).
Sayı 387, (27.10.1961).
Sayı 390, (18.12.1961).
Sayı 414, (04.06.1962).
Sayı 431, (01.10.1962).
Sayı 598, (04.12.1965).
Sayı 625, (11.06.1966).
Sayı 630, (16.07.1966).
Sayı 655, (07.01.1967).

Aksoy, Muammer: **Demokrasimiz Çıkmazdadır,** Akis dergisi, Sayı 622, (21.5.1966).

Aksoy, Muammer: **2. Cephe ve Siyasal Cinayetler,** Cumhuriyet gazetesi, (1.8.1977).

Altan, Çetin: **Milyonlar Cebe, Yazarlar İçeri,** Akşam gazetesi, (5.12.1971).

Altan, Çetin: **Ben Milletvekili İken,** Bilgi Yayınları, 2. Basım, İstanbul,(1973).

Altuğ, Kurtul: **12 Mart ve Nihat Erim Olayı,** Baha Matbaası, 2. basım, İstanbul, (1973).

Apaydın, Orhan: **Kitap Toplamak Anayasaya Aykırıdır**, Yön dergisi, Sayı 141, (10.12.1965).

Aral, Namık Zeki: **Memlekette Sosyalist Cereyanlar,** Türkiye İktisat Gazetesi, (31.1.1963).

Arar, İsmail: **Hükümet Programları** (1920-1965), İstanbul, (1968)

Arcayürek, Cüneyt: **Cüneyt Arcayürek Açıklıyor-2, Yeni iktidar, Yeni Dönem**, Bilgi Yayınları, Ankara, (1983).

Arcayürek, Cüneyt: **Cüneyt Arcayürek Açıklıyor-5, Demirel Dönemi, 12 Mart Darbesi,** Bilgi Yayınları, Ankara, (1985).

Arcayürek, Cüneyt; Gülizar, Jülide; Kaya, Raşit; Kazancı, Metin; Kocabaşoğlu, Uygur; Öngören, M. Tali; Özkök, Ertuğrul; Özmenek, Varlık; Topuz, Hıfzı: **Basın 80-84: Ya-şanan Son Dört Yıl,** ÇGD Yayınları, (1984).

Arıburnu, Kemal: **Milli Mücadele ve İnkılaplarla ilgili Kanun-**

lar, Cilt 1, Ankara, (1957).
Armaner, Neda: **Nurculuk**. A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, (1964)
Asım, Aslan: **Belgelerle Türkiye** , Şark Matbaası, (1971).
Ataöv, Türkkaya: **Türk Sosyalizmine Doğru**, Yön dergisi, Sayı 7, (Mart-1962).
Atay, Falih Rıfkı: **Çankaya** İstanbul, (1969).
Atay, Falih Rıfkı: Dünya Gazetesi, (2.5.1965).
Avcıoğlu, Doğan: **Türkiye'nin Düzeni** (Dün-Bugün-Yarın), Bilgi Yayınları, 2. Basım, Ankara, (1969).
Avcıoğlu, Doğan: **Milli Kurtuluş Tarihi** (1838'den 1995'e), Cilt 4, Tekin Yayınları, 2. Basım, İstanbul, (1976).
Avcıoğlu, Doğan: **İnönü'den Beklediklerimiz**, Yön Dergisi, Sayı 9, (14.2.1962).
Avcıoğlu, Doğan: **Sosyalizm ve İslamiyet**: R. Garaudy'e önsöz, Çevirenler: Avcıoğlu Doğan, Tüfekçi E., Yön Yayınları, (1965).
Avcıoğlu, Doğan: **Demirel-Feyzioğlu Ekibinin Sınıf Mücadelesi**, Yön dergisi, Sayı 206, (10.3.1967).
Avcıoğlu, Doğan: **Türk Ordusu ve Amerika**, 1947- 1969, Devrim dergisi, Sayı 2, (23.10.1969).
Avcıoğlu, Doğan: **12 Mart Üzerine, Suçlular ve Güçlüler:** U. Mumcu'ya önsöz, Tekin Yayınları, İstanbul, (1975).
Aybar, Mehmet Ali: **Herşeyden Evvel ve Herşeyin Üstünde İstiklal**, Zincirli Hürriyet gazetesi, (5.4.1947).
Aydemir, Şevket Süreyya: **İkinci Adam**, Cilt 3, Remzi Kitabevi, (1968).
Aydemir, Şevket Süreyya: **Menderes'in Dramı**, Remzi Kitabevi, (1969).
Aydemir, Şevket Süreyya: **İhtilal'in Mantığı (ve 27 Mayıs İhtilali)**, Remzi Kitabevi, (1973).
Aydemir, Talat: **Talat Aydemir'in Hatıraları**, Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yayınları, İstanbul, (1968).
Baban, Cihad: **Politika Galerisi-Büstler ve Portreler**, Remzi Kitabevi, İstanbul, (1970).
Başar, Ahmet Hamdi: **Yaşadığımız Devrin İçyüzü**, (1960).
Başgil, Ali Fuat: **Din ve Laiklik**, İstanbul, (1955).
Baykurt, Fakir: **Kitap Yasakları ve Bir Sessizlik**, Cumhuriyet gazetesi, (26.11.1965).
Belen, Fahri: **Demokrasiden Diktatörlüğe** , İstanbul, (1960).
Beningtan, Öcal: **Seçimlerden Sonra Türkiye**, Yön dergisi, Sayı 139 (26.11.1965).
Berkes, Niyazi: **Sosyalizm ve İslamiyet Üzerine**, Yön dergisi, sayı 140, (3.12.1965).
Birand, M. Ali: **12 Eylül, Saat: 04.00** , Karacan Yayınları, (1984).
Bölügiray, Nevzat: **Sokaktaki Asker-Bir Sıkıyönetim Komutanının 12 Eylül Öncesi Anıları** , Milliyet Yayınları, (1989).

Cem, İsmail: **Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi,** Cem Yayınları, 4. Basım, İstanbul, (1974).
Cemal, Hasan: **Tank Sesiyle Uyanmak-12 Eylül Günlüğü**, Bilgi Yayınları, 4. Basım, Ankara, (1986).
Cemal, Hasan: **Demokrasi Korkusu-12 Eylül Günlüğü**. Bilgi Yayınları, 2. Basım, Ankara, (1986).
Cumhuriyet Gazetesi 1975-1976 Derlemesi: Hilal Matbaacılık, İstanbul, (1976).
Cumhuriyet gazetesi eki: **Çağımızın Gözüyle İslam,** (30.7.1979).
Cumhuriyet gazetesi: 18.03.1951
----------: 28.05.1954
----------: 25.01.1956
----------: 08.08.1957
----------: 20.10.1957
----------: 09.05.1958
----------: 09.03.1959
----------: 06.04.1960
----------: 31.01.1962
----------: 20.01.1962
----------: 20.03.1962
----------: 02.03.1965
11.03.1965
17.03.1965
----------: 09.04.1965
----------: 30.06.1965
----------: 04.03.1968
18.05.1968
----------: 07.06.1971
----------: 29.05.1978
13.09.1980
----------: 29.10.1980
19.12.1980
----------: 20.08.1981
----------: 20.10.1981
30.08.1982
----------: 01.06.1983
17.03.1987
19.03.1987
----------: 21.03.1987
----------: 28.03.1987
17.01.1988
----------: 29.10.1990
Çetinkaya, Hikmet: **Dağda Kurulan Kamplarda "Nur Eğitimi" Yapılıyor**, Cumhuriyet gazetesi, (8.7.1975).
Çölaşan, Emin: **24 Ocak-Bir Dönemin Perde Arkası, Milliyet**

Yayınları, 5. Basım, İstanbul, (1983).
Çölaşan, Emin: **12 Eylül-Özal Ekonomisinin Perde Arkası**, Milliyet Yayınları, 16. Basım, İstanbul, (1985).
Çölaşan, Emin: **İfşaat**, Hürriyet gazetesi ekl, (19.10. 1986).
Değer, M. Emin: **CIA Kont-gerilla ve Türkiye**, Çark Matbaası, 3. Basım, Ankara, (1977).
Değer, M. Emin: **Tanilli'nin Suçu**, Cumhuriyet gazetesi, (22.8. 1978)
Devrimci Eğitim Şurası: TÖS Yayınları, No. 4, Töyko Matbaası, (1969).
Doğan, Mustafa: **Adnan Menderes'in Konuşmaları,** Cilt 1, Ekicigil Yayınları, İstanbul, (1957).
Doğan, Yalçın: **Dar Sokakta Siyaset 1980-1983**, Tekin Yayınları, Istanbul, (1985).
Doğan, Yalçın: **Üniversitelerde Tek Tip İnsan**, Cumhuriyet gazetesi, (2.5.1988).
Ecevit, Bülent: **Ortanın Solu**, İstanbul Matbaası, Kim Yayınları, 2. Basım, İstanbul, (1966).
Economist gazetesi: (7.5.1960).
Ekmekçi, Mustafa: **Yiğit Bir Savcı,** Cumhuriyet gazetesi, (29.3. 1978).
Ekmekçi, Mustafa: **Bedrettin'ler...**, Cumhuriyet gazetesi, (17.7. 1978).
Emeç, Çetin: **Evren İstifa**, Hürriyet gazetesi, (23.3. 1987).
Erdemir, Sabahat: **Muhalefette Ismet İnönü**, Cilt 2, Ekicigil Matbaası, İstanbul, (1959).
Erer, Tekin: **On Yılın Mücadelesi**, İstanbul, (Tarihsiz)
Erkanlı, Orhan: **Anılar, Sorunlar**, Sorumlular, Baha Matbaası, İstanbul, (1972).
Eroğul, Cem: **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi,** Ankara, (1970)
Eryıldız, Semih: **Demokratik Sol**, CHP Gençlik Kolları yayını, Ankara, (1975).
Esmer, Ahmet Şükrü: **Türkiye'yi Amerika mı Kurtardı**? Ulus gazetesi (Mart 1946), Nakleden Doğan Avcıoğlu, **Milli Kurtuluş Tarihi**, Cilt 4, (1976).
Etnicos Kiriks gazetesi: (7.5.1960).
Eygi, Mehmet Şevket: **Allah Yoluna Davet**, Bugün gazetesi, (26. 7.1968).
Feroz ve Bedia Turgay Ahmad: **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi** (1945-1971), Bilgi Yayınları, Ankara, (1976).
Feyzioğlu, Turhan: **İnkilapları Küçük Hesaplara Feda Etmeyelim**, Akis Dergisi, Sayı 163, (22.6.1957).
Gellesche Zeitung gazetesi: (6.5.1960).
Genç, Süleyman: **Bıçağın Sırtındaki Türkiye (CIA/Mit Kontr-**

gerilla), Der Yayınları, (1978).
Gerger, Haluk: **O Yıllar,** Dost Yayınları, Ankara, (1987).
Gevgilli, Ali: **Türkiye'de 1971 Rejimi**, Milliyet Yayınları, (1973).
Gölpınarlı, Abdülbaki: **Türkiye'de Mezhepler, Tarikatlar,** Gerçek Yayınları, İstanbul (1969).
Günlük, Ahmet: **Türkiye'de Bankerlik**, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 1, İletişim Yayınları, (1983).
Güvenç, Bozkurt; Şaylan, Gencay; Tekeli, İlhan; Turan, Şerafettin: **Türk İslam Sentezi** (araştırma), Cumhuriyet gazetesi, (20.41987).
Haftaya Bakış Dergisi (Milliyet eki): Sayı 8, (7-13 Aralık 1986).
Hatipoğlu, M. Tahir: **Eylül Üniversitesi**, Selvi Yayınları, Ankara, (1990).
Hür Adam dergisi: No.173 (Mayıs 1952).
.....: No.348 (Mart 1959), Nakleden Çetin Özek, **Türkiye'de Gerici Akımlar**, (1964)
Hürriyet gazetesi: (04.10.1984).
(14.08.1986).
.....: (11.11.1987).
İl Corriere Della Sera gazetesi: (30.4.1960).
İlhan, Attila: **Hangi Sağ**, Bilgi Yayınları, Ankara, (1980).
İpekçi, Abdi: **Son Olay Üzerine,** Millyet gazetesi, (10.4. 1966).
İpekçi, Abdi; Coşar, Ömer Sami: **İhtilalin İçyüzü**, Cilt 1, Uygun Yayınevi, İstanbul, (1965).
Karal, Enver Ziya: **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi,** MEB Yayınları, (1968).
Karaman, Suphi: Cumhuriyet gazetesi, (30.8.1968).
Katımerini gazetesi: (7.5.1960).
Koçaş, Sadi: **Atatürk'ten 12 Mart'a**, Cilt 2, Doğuş Matbaası, İstanbul, (1977).
Koçaş, Sadi: **Atatürk'ten 12 Mart'a**, Cilt 3, Tomurcuk Matbaası, İstanbul, (1977).
Kongar, Emre: **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı (İmparatorluktan Günümüze)**, Bilgi Yayınları, 3 Basım, Ankara, (1979).
Köprülü, Fuat: Hayat dergisi (9.2.1928).
Köprülü, Fuat: Ülkü dergisi (Eylül 1938).
Kuruç, Bilsay: **İktisat Politikasının Resmi Belgeleri,** SBF, Ankara, (1963).
Le Monde gazetesi: (8.6.1960), Nakleden Feroz ve Bedia Turgay Ahmad.
Le Populaire gazetesi: (23.5.1960).
Milliyet gazetesi: (12.07.1969).
.....: (05.12.1970).
(11.02.1983).
.....: (18.01.1987).

.....: (29.01.1987).
Mumcu, Uğur: **Suçlular ve Güçlüler,** Tekin Yayınları, İstanbul, (1975).
Mumcu, Uğur: **Katliam**, Cumhuriyet gazetesi, (25.12. 1978).
Mumcu, Uğur: **İnsanlık Kalmadı**, Cumhuriyet gazetesi, (26.12. 1978).
Mumcu, Uğur: **Tüfek İcad Oldu**, Tekin Yayınları, (1980).
Mumcu, Uğur: **Silah Kaçakçılığı ve Terör,** Tekin Yayınları, (1982)
Mumcu. Uğur: **24 Ocak Anayasası,** Cumhuriyet gazetesi, (1.8. 1982)
Mumcu, Uğur: **Rabıta**, Tekin Yayınları, 2. Basım, (1989).
Mumcu, Uğur: **Tarikat, Siyaset, Ticaret**, Tekin Yayınları, 2. Basım, (1989).
Nadir Nadi: Cumhuriyet gazetesi, (31.10.1950).
Nadir Nadi: **İki Demeç Üzerine**, Cumhuriyet gazetesi, (22.3.1959)
Nadir Nadi: **Perde Aralığından**, Çağdaş Yayınları, 3. Basım, (1979)
Nadir Nadi: **Çağdaşlık**, Cumhuriyet gazetesi, (6.9.1982).
Nesin, Aziz: **Yozlaştırılan Sosyalizm**, Yön dergisi, Sayı 78, (25.9. 1964)
New York Times gazetesi: (24.11.1965).
Nicholls, Willam H.: **Investment in Agriculture in Underdeveloped Countries**, American Economic Review, May (1955), nakleden Doğan Avcıoğlu.
Neue Zürcher Zeitung gazetesi: (28.11.1965).
Nokta dergisi: Yıl 4, Sayı 19, (18.5.1986).
Oral, Zeynep: **Bir Ses**, Milliyet Yayınları, İstanbul, (1986)
Ortaç, Yusuf Ziya: **Gün doğmadan**, İstanbul, (1960).
Ortaç, Yusuf Ziya: **Bizim Yokuş**, Tekin Yayınları, İstanbul, (1967).
Otyam, Fikret: **Ozanın Oğlu Ozanı da Vurdular**, Cumhuriyet gazetesi, (24.9.1977).
Örtülü, Erdoğan: **Üç İhtilalin Hikayesi,** Ayyıldız Matbaası, Ankara, (1966).
Öymen, Altan: **Korkulan**, Cumhuriyet gazetesi, (3.5. 1977).
Özbudun, Ergun: **The Role of Military in Recent Turkish Politics**, Cambridge Massachusetts, Center For International Affairs, Harward University, (1966).
Özek, Çetin: **Türkiye'de Gerici Akımlar ve Nurculuğun İçyüzü**, Varlık Yayınları, İstanbul, (1964).
Özek, Çetin: **Faşizm ve Devrimci Halk Cephesi,** Ant Yayınları, İstanbul, (1970).
Özen, Haldun: **1402'likler Sorunu**, Bilim ve Sanat dergisi, Sayı, 95, (Ocak 1989).
Özgen, Hilmi: **Türk Sosyalizmi Üzerine Denemeler**, Ankara, (1963).
Öztürk, Kazım: **Türkiye Cumhuriyet Hükümetleri ve Prog-**

ramları, İstanbul, (1968).
Sabah gazetesi: (26.10.1990).
Saçlıoğlu, Nahit: **27 Mayıs: İlk Gün ve Hocalar**, Cumhuriyet gazetesi, (26.5.1988)
Said-i Nursî: **Asayı Musa**, (1949), nakleden Çetin Özek
Sebilürreşad dergisi: No.125, (1952), nakleden Çetin Özek
Selçuk, İlhan: **Nurculuğu Besleyenler**, Yön dergisi, sayı 148, (28.1.1966).
Selçuk, İlhan: **İstanbul ve Ankara**, Yön dergisi sayı 166 (3.6.1966).
Selçuk, İlhan: **Medrese Softalarından Beter**, Yön dergisi sayı 206, (10.31967).
Selçuk, İlhan: **Birbirine Bağlı**, Cumhuriyet gazetesi, (6.5.1977).
Selçuk, İlhan: **Yatalak**, Cumhuriyet gazetesi, (11.4.1978).
Selçuk, İlhan: **Dert Biter mi?** Cumhuriyet gazetesi, (28.4.1979).
Selçuk, İlhan: **Kitap ve İnsan**, Cumhuriyet gazetesi, (4.12.1981).
Selçuk, İlhan: **Taslak**!, Cumhuriyet gazetesi, (26.7.1982).
Selçuk, İlhan: **Şeytanın Çemberi**, Cumhuriyet gazetesi, (18.10.1987)
Sencer, Muzaffer: **Dinin Türk Toplumuna Etkileri**, İstanbul, (1968).
Sertel, Yıldız: **Türkiye'de İlerici Akımlar ve Kalkınma Davamız**, Ant Yayınları, İstanbul, (1969).
Sertel, Yıldız: **Türkiye'de İlerici Akımlar ve Kalkınma Davamız**, Cem Yayınları, İstanbul, (1978).
Sertel, Zekeriya: **Hatırladıklarım**, Yaylacık Matbaası, İstanbul, (1968).
Soysal, İlhami: **Dünyada ve Türkiye'de Masonluk**, Başak Yayınevi, İstanbul, (1965).
Soysal, Mümtaz: **Göl Kıyısında**, Yön dergisi, Sayı 26, (13.6.1962).
Soysal, Mümtaz: **Anayasa**, Doğan Yayınevi, Ankara, (1973), Nakleden Emre Kongar, **Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, (1979).
Sülker, Kemal: **Nâzım Hikmet Dosyası**, May Yayınları, İstanbul, (1967).
Şaylan, Gencay: **İslamcı Akımlar Ne İstiyor?** (Araştırma), Cumhuriyet gazetesi, (13.1.1987).
Tan, Şahap: **Hitler'in Ruhundan İstimdat**, Bugün gazetesi, (26.9.1968).
Tangör, Ataman: **1402 ve Üniversitelerin Sorumluluğu**, Cumhuriyet gazetesi, (14.11.1988).
Tanilli, Server: **Doğanay ve Tütengil**, Cumhuriyet gazetesi, (24.12.1979).
Tanyol, Cahit: **Tehlike Çanı-III, Çıkar Yol Niçin Sosyalizmdir?** Yön dergisi, Sayı 124, (13.8.1965).
Tanyol, Cahit: **Tehlike Çanı-V, İslamın Cenneti Sosyalizmdir** Yön dergisi, Sayı 130, (24.9.1965).

Tanyol, Cahit: **Türkiye'de Mülkiyet Yapısı ve Sosyalizmi Zorunlu Kılan Nedenler**, Yön dergisi, Sayı 134, (22. 10.1965).
Tekin, Abdullah: **Kitaplara Konan Ambargo**, Akşam gazetesi, (2.1.1971).
The Dankert Report-TURKEY TODAY: Aylık Bülten, **İngiltere'de Türkiye İlericiler Birliği**, (Nisan 1973).
Timur, Taner: **Rejimin Gizli Hastalıkları Ümit Kaynağıdır**, Yön dergisi, Sayı 14, (21.3.1962).
Toker, Metin: **İsmet Paşa'yla 10 Yıl** (Yazı dizisi), Akis dergisi, Sayı, 565, 598, 610, (1965-1966).
Tokgöz, Turan: **Gerçekçi Sosyalizm**, Yön dergisi, Sayı 39, (19.9. 1962)
Topuz, Hıfzı: **Konuklar Geçiyor**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, (1975).
To Vima gazetesi: (24.5.1960).
Toy, Erol: **Batı Kültürü ve Bilime İslamın Katkısı**, Cumhuriyet gazetesi eki, (30.7.1979).
Toy, Erol: **Zoroyunu**, Tomurcuk Matbaası, İstanbul, (1980).
Tunaya, Tarık Zafer: **İslamcılık Cereyanı**, Siyaset İlmi Serisi: 8, İstanbul, (1962).
Türkeş, Alparslan: **Milli Doktrin-Dokuz Işık**, Kutluğ Yayınları, 15. Basım, İstanbul, (1975).
Ulay, Sıtkı: **Harbiye Silah Başma-General Sıtkı Ulay'ın Hatıraları**, Ar Matbaası, İstanbul, (1968).
Vakit gazetesi: (20.6.1928).
Vâlâ, Nurettin: **Bu Dünyadan Nâzım Geçti**, Remzi Kitabevi, İstanbul (1965).
Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet: **Adalette de Batı Standardı**, Cumhuriyet gazetesi, (23.2.1986).
Welker, Walter F.: **1960 Türk İhtilali**, Çeviren: Mete Ergin, Cem Yayınları, Ankara, (1970).
Yetkin, Çetin: **Siyasal İktidar Sanata Karşı**, Bilgi Yayınları, Ankara, (1970).
Yetkin, Çetin: **İşte İrtica, İşte Süleymancılar** (araştırma), Hürriyet gazetesi, (8.3.1988-10.3.1988).
Yön dergisi: Sayı 1, (20.12.1961).
Sayı 105, (02.04.1965).
Sayı 138, (19.11.1965).
.....: **Atatürk Üniversitesi'nden Johnson Üniversitesi'ne**, Sayı 148, (28.1.1966).
Zafer gazetesi: (1.2.1966).

UĞUR MUMCU'YA ARMAĞAN

ÇAĞLAR KIRÇAK

TÜRKİYE'DE GERİCİLİK
1950 - 1990

Ülkemiz bir ikilem yaşıyor son yıllarda... Bir yandan, çağdaş ve demokratik hukuk devleti olmaya çabalarken, öte yandan da, her gün biraz daha etkinliğini artıran gerici kesimlerin, şeriatı getirmeye ve laik Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkmaya yönelik eylemlerinin baş ağrısı içindeyiz.

İşte, *Çağlar Kırçak* bu kitabında, 1950'de Demokrat Parti'nın iktidara gelmesinden sonra hızla gelişen, bugünlere uzanan gerici düşünce ve eylemleri dile getiriyor.

Kırçak, 1989'da yayımlanan **"Meşrutiyetten Günümüze Gericilik"** adlı kitabında da, 1. Meşrutiyet yıllarından Demokrat Parti'nin iktidara gelişine değin yaşanılan gericiliği incelemişti.

Uğur Mumcu, Cumhuriyet gazetesindeki köşesinde, bu kitap için "Bugünlerde *Dr. Çağlar Kırçak*'ın **Meşrutiyetten Günümüze Gericilik** adlı kitabını okuyorum. *Dr. Kırçak*, bu incelemesinde **"islamcı terör olmaz"** yargısına tarih içinde yanıtlar veriyor. Kitapta, Cumhuriyet öncesi ve sonrası şeriatçı akımlar, siyasal çerçevelere oturtularak inceleniyor. Bugün şeriatçı akımlar eskisinden çok daha güçlü. Cumhuriyet kurulduğundan bu yana şeriatçılar devlet içinde hiç bu kadar güçlenmemişlerdi. *Dr. Kırçak*'ın kitabı, yalnızca önceki günün ve dünün incelenmesi değil, bugünün de aynasıdır." diyordu.

KAPAK FOTOĞRAFI: Gaffar Erbek,
"Uğur Mumcu, Muammer Aksoy'un Anıt Mezarı Açılışında"

ISBN 975-533-030-5

